STEPHEN A. MITCHELL - MARGARET J. BLACK

FREUD VE SONRASI
MODERN PSİKANALİTİK DÜŞÜNCENİN TARİHİ

ÇEVİREN
AYHAN EĞRİLMEZ

STEPHEN A. MITCHELL

(1946-2000) Birçok eseriyle psikanalitik teorilerin ve teorisyenlerin açıklığa kavuşmasını sağlayan Stephen A. Mitchell, William Alanson White Enstitüsü'nde ve New York Üniversitesi Psikanaliz doktora sonrası programında öğretim üyesi olarak çalıştı. *Psychoanalytic Dialogues* dergisinin kurucu editörlerindendir. Jay R. Greenberg ile birlikte yazdığı *Object Relations in Psychoanalytic Theory* (1983) psikanaliz çalışmalarının klasik metni haline gelmiştir. Yazarın Psikanaliz / Psikoloji dizimizde, *Psikanalizde İlişkisel Kavramlar: Bir Bütünleşme* (çev. Gülentbaht Algaç - İrem Anlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009) ve *Aşk Sürebilir mi? Zamana Karşı Romantik Aşkın Kaderi* (çev. Cem Alpan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010) başlıklı eserleri yayınlanmıştır.

MARGARET J. BLACK

Klinik Sosyal Hizmet Uzmanı Margaret J. Black, IARPP (International Association for Relational Psychoanalysis and Psychotherapy) yönetim kurulu üyesi ve başkan yardımcısı ve The Stephen Mitchell Center for Relational Studies üyesidir. *Psychoanalytic Dialogues* dergisinin editörlüğünü yapmaktadır. Stephen Mitchel'le birlikte yazdığı *Freud and Beyond: a History of Modern Analytic Psychoanalytic Thought* adlı kitabı 1996 yılında yayımlanmıştır.

1. Basım

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

BF
173
M5820
2014

Stephen A. Mitchell - Margaret J. Black
Freud ve Sonrası
Modern Psikanalitik Düşüncenin Tarihi
Çeviren Ayhan Eğrilmez

Stephen A. Mitchell - Margaret J. Black
Freud and Beyond
A History of Modern Psychoanalytic Thought
© Copyright 1995 by Stephen A. Mitchell ve Margaret J. Black
First Published by BasicBooks, a Member of The Perseus Book Group.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 397
Psikanaliz/Psikoloji: 6

ISBN 978-605-399-255-4

1. Baskı İstanbul, Ekim 2012
2. Baskı İstanbul, Mayıs 2014
© Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd. Şti.
Yazışma Adresi: İnönü Caddesi, No: 43/A Kuştepe Şişli 34387 İstanbul
Telefon: 0212 311 52 59 - 311 52 62 / Faks: 0212 297 63 14 • Sertifika No: 11237

www.bilgiyay.com
E-posta yayin@bilgiyay.com
Dağıtım dagitim@bilgiyay.com

Dizi Editörü Murat Paker
Editör Murat Paker
Tasarım Mehmet Ulusel
Dizgi ve Uygulama Maraton Dizgievi
Düzelti Berrak Karahoda - Cem Uçan
Dizin Özgür Yıldız
Baskı ve Cilt Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok Kat 6 No: 4 NB 7-9-11 Topkapı İstanbul
Telefon: 0212 613 38 46 / Faks: 0212 613 03 21 • Sertifika No: 12064

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
A catalog record for this book is available from the Istanbul Bilgi University Library

Mitchell, Stephen A.,1946-2000.
Freud ve sonrası : modern psikanalitik düşüncenin tarihi / Stephen A. Mitchell, Margaret J. Black; çeviren Ayhan Eğrilmez.
340 p.; 16x23 cm.
Includes bibliographical references and index.
ISBN 978-605-399-255-4

1. Psychoanalysis. 2. Psychoanalysis - History. 3. Freud, Sigmund, 1856-1939.
I. Title. II. Black, Margaret J. III. Eğrilmez, Ayhan.
BF173.M54619 2012

Caitlin ve Samantha için...

İçindekiler

ix Editörün Önsözü
xv Teşekkür
xix Önsöz

1 BİRİNCİ BÖLÜM Sigmund Freud ve Klasik Psikanalitik Gelenek
2 Beyinden Zihine
5 Hipnozdan Psikanalize
6 Topografik Model
7 Serbest Çağrışım
7 Aktarım ve Direnç
9 Rüyalar
11 Çocuksu Cinsellik
14 İçgüdüsel Dürtü Kuramı
16 Oedipus Karmaşası
18 Psişik Çatışma
20 Saldırganlık Dürtüsü
21 Topografiden Yapıya
23 Freud'un Mirası

25 İKİNCİ BÖLÜM Ego Psikolojisi
27 Anna Freud: Savunma Kuramının Yapı Taşları
35 Psişik Yapının Değerlendirmesi
37 Heinz Hartmann: Uyuma Doğru
41 Gelişimsel Ego Psikolojisi: René Spitz
42 Libidinal Nesne
43 Psikolojik Kaynaşma
46 Gelişimsel Ego Psikolojisi: Margaret Mahler
50 Ayrışma-Bireyleşme
52 İçgüdüsel Dürtünün Gözden Geçirilmiş Bir Kuramı: Edith Jacobson
57 Gelişimsel Ego Psikolojisinin Klinik Uygulamaları
62 Aktarımda Gelişimsel Dönüşüm
64 Sonuç

67 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Harry Stack Sullivan ve Kişilerarası Psikanaliz
72 Kaygı ve Güdülenim
77 Kendilik Sistemi
79 Güvenlik Operasyonları ve Kaygı Noktası
82 Sullivan'ın Obsesiflere Yaklaşımı

85 Çağdaş Kişilerarası Psikanaliz
93 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Melanie Klein ve Çağdaş Kleincı Kuram
97 Paranoid-Şizoid Konum
103 Depresif Konum
107 Cinsellik
108 Haset
110 Yansıtmalı Özdeşim
111 Wilfred Bion ve Çağdaş Kleincı Düşünce
115 Analitik Durum
123 BEŞİNCİ BÖLÜM İngiliz Nesne İlişkileri Okulu: W. R. D. Fairbairn ve D. W. Winnicott
125 W. R. D. Fairbairn
126 Nesne Arayan Libido
128 İçsel Nesne İlişkileri Dünyası
129 Bastırma
131 Egonun Bölünmesi
133 Fairbairn'in Analitik Durumu
135 D. W. Winnicott
136 Sahte Kendilik Bozukluğu
139 Geçiş Yaşantısı
141 Yeterince-İyi-Olmayan Anneliğin Psikopatolojisi
145 Winnicott'un Analitik Durumu
146 Diğer Bağımsız Grup Yenilikçileri
147 Ferenczi'den Balint'e
148 John Bowlby
149 Harry Guntrip
153 ALTINCI BÖLÜM Kimlik ve Kendilik Psikolojileri: Erik Erikson ve Heinz Kohut
156 Erik Erikson
157 Psişe ve Kültür
160 Epigenetik ve Gelişim
163 Heinz Kohut
164 Narsisistik Kişilik Bozuklukları
167 Narsisistik Aktarım: Klasik Görüş Açısı
168 Kohut ve Klasik Gelenek
171 Freud'dan Kohut'a
172 Vekâleten İçe-Bakış ve Narsisistik Kişilik
175 Normal Narsisizmin Gelişimi
176 Kendilik Nesnesi Aktarımları
178 Psikanalitik Durum
179 Eski Şişelerde Yeni Şarap
182 Kendilik Psikolojisi İçindeki Tartışmalar

189 YEDİNCİ BÖLÜM Çağdaş Freudcu Revizyonistler:
Otto Kernberg, Roy Schafer, Lans Loewald ve Jacques Lacan
191 Otto Kernberg
193 Gelişimsel Bir Model
195 Kişilik ve Sevgi İlişkilerinin Patolojisi
200 Roy Schafer
200 Faillik
203 Anlatı
206 Hans Loewald
207 Loewald ve Dil
209 Bölünmez Bütün
211 Yüceltme ve Sembolizm
213 Jacques Lacan
216 Lacan ve Dil
216 "İmgesel"
221 Oedipus Karmaşası ve "Sembolik"
222 Lacancı Analiz
224 Lacan ve Feminizm
224 Sonuç: Revizyonizmin Çeşitleri
227 SEKİZİNCİ BÖLÜM Kuramda Tartışmalar
228 Psikopatolojinin Nedeni Nedir? Travma mı Fantazi mi?
235 İyileşmeyi Ne Engeller?
Çatışma mı Yoksa Duraklamış Gelişim mi?
240 Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik
246 Ampirizm mi Yorumbilim mi?
253 DOKUZUNCU BÖLÜM Teknikte Tartışmalar
258 Geçmiş ve Şimdi
261 Yorum ve İlişki
262 Strachey ve Süperego
265 Analitik İlişkideki Dönüşümler
268 Karşı-Aktarım
276 Psikanaliz ve Diğer Tedaviler

281 Türkçe-İngilizce Sözlük
287 İngilizce-Türkçe Sözlük
293 Kaynakça
305 İsim Dizini
309 Konu Dizini

Editörün Önsözü

Psikanaliz/Psikoloji dizimizin altıncı kitabı, orijinali 1995 yılında İngilizce olarak yayınlanan *Freud ve Ötesi - Modern Psikanalitik Düşüncenin Tarihi*, ikinci ve üçüncü kitaplarımız gibi yine Stephen A. Mitchell imzasını taşıyor, bu kez Margaret J. Black ile birlikte. Dizimizin ikinci kitabı olan *Psikanalizde İlişkisel Kavramlar*'a yazdığım Editörün Önsözü'nde hem Mitchell, hem de *ilişkisel psikanaliz* ekolü hakkında ayrıntılı bir tanıtım sunmuştum.[1]

Stephen A. Mitchell (1946-2000), oldukça erken sayılabilecek bir yaşta (54), bir kalp krizi sonucu ölmesine rağmen çağdaş psikanalize çok önemli ve değerli katkılarda bulunmuştur. Mitchell, son yirmi yılda en hızlı gelişen psikanaliz ekolü olan ilişkisel psikanalizin en önde gelen teorisyeni sayılmaktadır. Vefat edene dek Margaret J. Black ile evlidir ve ortak iki kız çocukları vardır. Bu kitap, çiftin ortak yazdığı tek kitaptır.

Klinik sosyal hizmet uzmanı kökeninden gelen psikanalist Margaret J. Black ise International Association of Relational Psychoanalysis & Psychotherapy'nin (IARPP) ve The Stephan Mitchell Center for Relational Studies'in (New York) kurucu heyet ve eğitmen kadrolarında, *Psychoanalytic Dialogues dergisinin* yayın kurulunda, yine New York'taki National Institute for Psychotherapies'in (NIP) eğitmen ve süpervizör kadrolarında yer almaktadır.

---

1 Paker, M. (2009), Editörün Önsözü. Mitchell, S. A. (2009), *Psikanalizde İlişkisel Kavramlar: Bir Bütünleştirme* içinde (s. vii-xxi), çev. Gülenbaht Algaç-İrem Anlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. [Orijinal kitap: Mitchell, S.A. (1988). *Relational Concepts in Psychoanalysis: An Integration*, Harvard Univ. Press, Cambridge, MA].

Freud ve Ötesi, Mitchell'in dördüncü, Black'in ise ilk kitabıdır.[2] 1995 yılında yayınlandığından beri İngilizce konuşulan ülkelerde, dizimizin ilk kitabı olan Nancy McWilliams'ın *Psikanalitik Tanı* kitabı gibi, en çok satan psikanaliz kitapları arasında hep en üst sıralarda yer almış ve kısa zamanda bir "modern klasik" olarak adlandırılmıştır.

Freud ve Ötesi, psikanalizi Freudcu ekolden ibaret saymayan psikanalist ve psikoterapistlerin büyük çoğunluğa göre en iyi "psikanalize giriş" kitabıdır. Psikanaliz ve psikoterapi öğrencileri için olduğu kadar, ruh sağlığı mesleklerinden olmayan, psikanalize meraklı ve eğitimli okuyucu için de bu zengin teorik sisteme zihin açıcı bir giriş yapmak için ideal bir metindir.

Mitchell ve Black, bu kitabın önsözünde psikanalize dair dört mitten bahsederler: 1) Psikanaliz büyük ölçüde tek bir adamın (Freud) işidir. 2) Teorik ve klinik olarak psikanaliz Freud zamanından beri pek değişmemiştir. 3) Psikanalizin modası geçmiştir. 4) Psikanaliz, din değiştirme gibi büyük bir dönüşümü ve yıllarca süren çalışmayı gerektiren bâtını bir tarikattır.

Yazarlarımızın bu kitaptaki temel derdi, "psikanalize giriş" düzeyinde bu dört mitin ipliğini pazara çıkarmak olarak özetlenebilir. Psikanaliz içinde Freud'un ötesinde ne tür karmaşık ve zengin evrilmeler olduğunu; psikanalizin hala çok canlı ve yaratıcı olabildiğini, jargondan uzak, meslekten olmayanların da anlayabileceği bir dille anlatıyorlar. *Freud ve Ötesi*, psikanalizle yeni tanışan birine, psikanaliz tarihi üzerine vaka örnekleriyle de epeyce zenginleştirilmiş olan iyi bir harita sunuyor. Freud'dan sonra katkıda bulunan kırk civarında teorisyenle tanıştırarak ve bunlardan on beş kadarına derinlikli olarak yer vererek.

Kitap haliyle, psikanalizin kurucu babası Freud'la açılıyor. "Ötesi" kısmında ise sırasıyla: Ego Psikolojisi (Anna Freud, Heinz Hartmann, Rene Spitz,

---

2 Mitchell'in kitapları:
Greenberg, J. ve Mitchell, S. A. (1983), *Object Relations in Psychoanalytic Theory*, Harvard Univ. Press, Cambridge, MA.
Mitchell, S. A. (1988), *Relational Concepts in Psychoanalysis: An Integration*, Harvard Univ. Press, Cambridge, MA. [Dizimizin ikinci kitabı olarak, *Psikanalizde İlişkisel Kavramlar* başlığıyla yayınlandı]
Mitchell, S. A. (1993), *Hope and Dread in Psychoanalysis*, Basic Books, New York.
Mitchell, S. A. ve Black, M. J. (1995), *Freud and Beyond: A History of Modern Psychoanalytic Thought*, Basic Books, New York [Elinizdeki kitap].
Mitchell, S. A. (1997), *Influence and Autonomy in Psychoanalysis*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.
Mitchell, S. A. (2000), *Relationality: From Attachment to Intersubjectivity*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.
Mitchell, S. A. (2002), *Can Love Last? The Fate of Romance over Time*, W.W. Norton & Co, New York [Dizimizde *Aşk Sürebilir mi?* başlığıyla yayınlandı].

Margaret Mahler, Edith Jacopson); Kişilerarası Psikanaliz (Harry Stuck Sullivan); Kleincı Nesne İlişkileri ekolü (Melanie Klein, Wilfred Bion); Bağımsız Nesne İlişkileri ekolü (W.R.D. Fairbairn, D.W. Winnicott, Michael Balint, John Bowlby, Harry Guntrip); Kimlik Gelişimi Kuramı (Erik Erikson); Kendilik Psikolojisi (Heinz Kohut) ve "diğer Freudcu revizyonistler" (Otto Kernberg, Roy Schafer, Hans Loewald, Lacques Lacan) inceleniyor. Bu hacimde bir kitapta bütün bu psikanalitik ekol ve teorisyenlerin çok kapsamlı bir incelemesini görmek mümkün değil kuşkusuz, ama her birine dair ve birbirleriyle karşılaştırmalı ilişkilerine dair okuyucuya doyurucu bir harita sunuluyor. *Freud ve Ötesi*'yle meseleye bir "giriş" yapan ama daha derinleşmek isteyen okuyucunun her bir ekole dair temel metinlere yönelmesi gerekiyor.

Kitaptaki önemli bir eksiklik, Mitchell'ın en önemli kurucusu sayılan *ilişkisel psikanalitik* ekole ayrı bir bölüm ayrılmamış olması. Belli ki Mitchell ve Black, kurucularından oldukları *ilişkisel psikanaliz* ekolü öncesindeki psikanalizin tarihi üzerine bir giriş kitabı yazmak istemişler. Mitchell, kendi ekolünü başka birçok kitap ve makalede ayrıntılı olarak ele alıyor, ama bu kitabın işlevi farklı tasarlanmış. Ancak yine de kitabın son iki bölümünde yazarlar, psikanalizin teori ve teknik boyutlarındaki çağdaş tartışmaları ele alırken, ister istemez kendi konumlarına dair birçok ipucunu da okuyucuya sunuyorlar. Bu son iki bölüm için kitabın en parlak bölümleri denilebilir.

"Teorideki Tartışmalar" bölümünde ele alınan sorular: Psikopatolojinin kökeninde travma mı var, fantezi mi? Psikolojik olgunlaşmayı ve iyileşmeyi engelleyen çatışma mı duraklamış gelişim mi? Cinsiyet ve cinselliği nasıl ele almalı? Psikanaliz ampirik bir disiplin midir, yoksa yorumsamacı mıdır (hermeneutics)? "Teknik Tartışmalar" bölümünde ise: Psikanalitik klinik çalışmada geçmiş mi bugün mü ön plandadır? Yorumlamak mı yoksa analitik ilişki mi esas belirleyicidir? Karşı-aktarımı nasıl ele almalı? Psikanalizin diğer psikolojik tedavilerle ilişkisi nasıl olmalıdır?

Bu soruların hepsi devasa sorular ve uzun zamandır psikanalitik ekoller arasında, hatta zaman zaman ekollerin kendi içlerinde tartışılan konuları irdeliyorlar. Mitchell ve Black, bu temel eksenlerdeki yarılmaları ve etkileşimleri çarpıcı ve özlü bir şekilde ortaya sererek ve kendi konumlarını dayatmadan hissettirerek zor bir işi başarıyorlar.

***

Freud ve Ötesi'ni başarıyla çeviren Dr. Ayhan Eğrilmez'e, redaksiyonun çok ötesinde katkı sunan Uzm. Klinik Psikolog Berrak Karahoda ve Cem Uçan'a çok teşekkür ederim.

YRD. DOÇ. DR. MURAT PAKER
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları Psikanaliz/Psikoloji Dizisi Yayın Yönetmeni
İstanbul Bilgi Üniversitesi Klinik Psikoloji Programları Genel Koordinatörü

Ekim 2012

Hayaletleri bilenler, bize onların hayalet yaşamlarından kurtarılmayı ve kalanların ataları olarak istirahata yatmayı özlediklerini anlatırlar. Atalar olarak şimdiki kuşakta geleceğe doğru yaşarken, hayaletler olarak şimdiki kuşağı gölge yaşamlarıyla usandırmaya mecburdurlar.

HANS LOEWALD

Teşekkür

Bu kitap psikanalitik fikirlerin öğretilmesi konusundaki ortak heyecanımızdan doğdu. Bu, yirmi beş yıldan uzun bir süredir, önce öğrenciler ve süpervizyon alanlar, sonra öğretmenler, süpervizyon vericiler ve danışmanlar ve eğitim yöneticileri olarak içinde bulunduğumuz bir süreçti. Psikanalitik kavramların iyi öğretildiğini de gördük, kötü biçimde öğretildiklerini de. İlk öğretmenlerden biri dersine başlarken şöyle demişti: "Yaptığınız her şey içinizde bulunan ve tümüyle ayırdında olmadığımız güçler tarafından belirlenmektedir." Bu tür yaklaşımlar, psikanalitik fikirlerin bâtını* [esoteric] ve yabancı, psikanalitik kuramcılar tarafından ileri sürülmüş savların kibirli ve uğursuz görünmelerine yol açar. Psikanalitik kavramlar iyi öğretildiklerinde, yaşantıyı tüketmekten çok zenginleştirme, yok etmekten çok güçlendirme, gölgelemekten çok derinleştirme kapasitesine sahiptirler. Bu kitabın yazılışına bu ideali aklımızda tutarak yaklaştık ve okurun kitaptaki kavramları uyarıcı, tartışma yaratıcı ve temel olarak kavranabilir bulacağını umuyoruz.

Konumuz çok genişti. Var olan kavramların ancak bir kısmı sunulabilir ve aralarındaki ilişkilerin ancak bir kısmı araştırılabilirdi. Sürekli olarak olanaksız seçimlerle karşı karşıya kaldık: Özellikle zor bir kavramı dolu dolu ele alıp ulaşılabilir kılmayı mı yoksa yerimizi psikanalitik anlayışa değerli bir katkı yapmış olduğunu düşündüğümüz bir ya da daha fazla kişinin çalışmalarını tartışmak için kullanmayı mı seçelim gibi. Yaptığımız seçimlerin tü-

(*) Örtük/gizli anlamlara vakıf dar bir grup insan tarafından anlaşılabilen – ed.n.

müyle tam olarak asla barışamayacağımızı biliyoruz ama kendimizi şu umutla teselli ediyoruz: Dahil *edebildiklerimizi* yeterince ilgi çekici ve merak uyandırıcı bir tarzla sunmada başarılı olduysak, kitap okura psikanalitik literatüre (her şeyin bulunduğu) bir giriş sunabilir.

Birçok meslektaşımız metnin çeşitli versiyonlarının çeşitli bölümlerini okudular ve yorumlarını bildirdiler. Bu onların yazmış olduğumuz her şeyle görüş birliği içinde oldukları anlamına gelmez. Sunumun seçimi ve tarzı, sonuçta bizim seçimlerimizdi. Katkıda bulunmuş olan Neil Altman, Lewis Aron, Diane Barth, Antony Bass, Martha Bernth, Phillip Bromberg, Jody Davies, Sally Donaldson, James Fosshage, Kenneth Frank, Jay Greenberg, Adrienne Haris, Irwin Z. Hoffman, Frank Lachmann, Clem Loew, Susan McConnaughy, John Muller, Sheila Ronsen ve Charles Spezzano'ya çok minnettarız.

Cömertliklerine en çok borçlu olduğumuz insanlar hastalarımız. Onların yaşamlarını onlarla birlikte araştırmamıza izin verme isteklilikleri, burada geliştirilmiş tüm düşünce ve kavramların temelidir. Aslında, gizlilik ilkesi gereği, hastalara hiçbir zaman adlarıyla teşekkür edilememesi büyük bir çelişkidir. Hem umutsuzluk hem de başarı anlarında, kendi işleriyle ilgili açıklıkları ve cömertlikleriyle, psikanalitik kuramın klinik süreç üzerindeki yapıcı etkisini daha iyi göstermemize olanak sağlayan süpervizyon verdiğimiz birçok meslektaşa da yürekten şükran duyuyoruz.

İkimiz de birçok yerde ilgili öğrencilere psikanalitik fikirleri öğretme olanağına sahip olduğumuz için kendimizi ayrıca fazlasıyla şanslı hissediyoruz. Burada sunulan kavramların seçimi ve geliştirilme biçimleri öğrencilerimizin tepkileri ve sorgulamalarıyla şekillendi. Herhangi bir şeyi öğrenmenin en iyi yolunun onu öğretme cesaretini toplamak olduğu bir sır değildir ve bu tür öğrenme deneyimini bizimle paylaşmış olan öğrencilere ve süpervizyon alanlara minnettarız.

National Institute for Psychotherapies'e [Ulusal Psikoterapiler Enstitüsü] teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum (MB). Orada yöneticiler kurulunun üyesi ve sürekli eğitim yöneticisi olarak, düşünsel özgürlüğü ve yaratıcı düşünceyi destekleyen bir toplulukta psikanalitik eğitimin şekillendirilmesinin oldukça içinde bulunma ayrıcalığına sahip oldum. Etkin öğretme ve anlamlı öğrenme hakkındaki düşüncelerimin birçoğu bu deneyimlerimde berraklaştılar. Orada ve ayrıca Postgraduate Center for Mental Health [Yüksek Öğrenim Sonrası Ruhsal Sağlık Merkezi], Institute for the Psychoanalytic Study of Subjectivity [Öznelliğin Psikanalitik İncelemesi Enstitüsü] ve Psychoanalytic Institue of South California'nın [Güney Kaliforniya Psikanaliz Enstitüsü] eği-

tim kadrolarında hizmet verme hazzını da yaşadım. Bu kurumların hepsi psikanalitik fikirlerin öğretilmesine oldukça kafa yoran ve önem veren yerlerdi.

William Alanson White Institute'a [William Alanson White Entitüsü] ve yıllarca öğretim kadrosunda hizmet verdiğim New York University Postdoctoral Program'a [New York Üniversitesi Doktora Sonrası Programı] teşekkür etmek istiyorum (SM). Bana kendi düşüncemin gelişmesine olanak veren heyecan verici düşünsel topluluklar ve akademik özgürlük sundular. Ayrıca National Institute for the Psychotherapies [Ulusal Psikoterapiler Enstitüsü]; Columbia Üniversitesi, Teachers' College Doktora Programı; Washington School of Psychiatry [Washington Psikiyatri Okulu] ve American Psychological Association'nın [Amerikan Psikoloji Birliği] 39. Bölümünün (Psikanaliz) Boston, Denver, New Haven, San Fransisco, Seattle ve Toronto'daki çeşitli yerel bölümlerinde eğitim verme olanağına sahip olduğum için minnettarım. En çok da yıllardır haftada ya da iki haftada bir psikanalitik fikirleri ve klinik çalışmanın getirdiği güçlükleri tartışmak için buluşmakta olduğumuz okuma gruplarının üyelerine minnettar ve borçluyum.

Basic Books'da Jo Ann Miller baştan sona yüreklendirici ve yardımcı oldu ve Debonah Rosenweig'ın titiz gözleri metnin hazırlanmasında büyük bir yardımcı ve güvenceydi.

Her şeyden çok, ruhları ve iyi huylarıyla bizim için her zaman esin kaynağı olmuş olan kızlarımıza, Caitlin ve Samantha'ya teşekkürlerimizi ifade etmek isteriz.

Önsöz

Psikanaliz nedir? Filmlerde ve karikatürlerde bize şöyle bir görüntü sunulur: Divanda uzanan bir hasta bir boşluğa durmadan konuşmaktayken sessiz, donuk, yaşlıca bir sakallı beyefendi not tutmaktadır. Psikanalizle tanışık olmayan birçok insan bu durumu bir korkağın çıkış yolu, bir yenilginin kabulü, denetim ve otoritenin bir yabancıya devredilmesi olarak görüp korkar.

Peki psikanalizi uygulayanlar ve ondan yarar görmüşlerden ne haber? Onların sesleri pek duyulmaz. Sorun, psikanalitik kavramların her iki taraf için de duygusal olarak çok yüklü, çok kişisel bir yaşantı olan analitik sürecin yaşantısından köken almaları ve temelde de bu yaşantıyla çok ilgili olmalarıdır. *İçinden* bakıldığında, psikanalizi uygulayan ve eğitimini sürdürenlerin yanında, "başarılı" (yani, kişi için anlamlı) bir analizden geçmiş olanların gözünde psikanaliz dünyası zengin ve merak uyandırıcı bir evrendir. Temel kavramları ve düşünce biçimleri yaşantısal bir canlılık, kavramsal netlik ve yaşamlarının günlük pratiğine sürekli uygulanabilirlik niteliklerini barındırır. Psikanalitik düşünce yaşantının farklı evrenlerini birbiriyle kaynaştırmaya yardımcı olur. Geçmiş ve şimdi, uyanıklık ve uyku, düşünce ve duygular, insan ilişkileri ve en özel fantaziler arasında bağlar kurulur.

Analitik kavramlar psikanalitik bilgilerle donanmış zihne yaşamını ve insanlarla ilişkilerini genişletmek, sağlamlaştırmak ve zenginleştirmek için yararlı araçlar sağlar. Ancak bu durumu psikanalizi yaşamamış olan birine aktarmak zordur. Psikanalitik kavramlar, psikanalizi bir gerçeklik olarak yaşamamış insanlara acayip, soyut, yabancı ve ulaşılmaz görünebilirler. Bazen

bu kavramların gerçek insan yaşantısından elde edilmiş olduklarına inanmak güçtür.

Ama dahası da vardır. "Psikanaliz nedir?" sorusunu yanıtlamak, hem bilimsel hem de popüler çevrelerde geçerliliği yaygınlaşmış dört temel mit yüzünden, gerektiğinden de fazla karmaşık bir meseledir. Psikanalistlerin de bu yanıltıcı fikirlerin sürdürülmesinde büyük katkıları olmuştur.

Mit 1: Psikanaliz Büyük Oranda Tek Kişinin İşidir.

Psikanalitik düşünce tarihinin ilk elli yılında (Freud'un 1939'daki ölümüne dek) psikanalizin büyük oranda Freud'un eşsiz zekâsının keşfi olduğunu tartışmak akla yatkındı. Freud psikanalizi bir tedavi biçimi ama aynı zamanda da bilimin yeni bir dalı olarak görüyordu. Yaratısını özenle kurdu ve psikanaliz onun etrafında gelişti. Freud'un analizinden geçen ve ondan eğitim alanlar haklı olarak onun erken dönem keşiflerinden çok etkilendiler; ona hayranlık beslediler ve önderliğini kabullendiler. Freud psikanalizi yarı politik bir hareket olarak da gördü ve başkalarının yaratıcılıklarını ve yeni fikirlerini sıklıkla sadakatsizlik olarak gören, muhalefetten sakınan baskın bir liderlik sergiledi.

Alfred North Whitehead'ın, Batı felsefesinin Plato'ya düşülmüş bir dizi dipnot olduğu savı yorumsal bir sıçrayıştı. Ancak Freud'un varlığı psikanalizin başlangıç yıllarını öylesine dolduruyordu ki, birçok psikanalitik yazarın makalelerine kendilerinin geliştirecek olduğu fikirlere ilişkin Freud'un önceden yazdığı, inandığı ya da kesinlikle inanacak olduğu şeylerin sofuca bir dökümünü yaparak başlamaları bir gelenek haline gelmişti. Çok sayıda özgün katkıda bulunmuş bu yazarlar yapıtlarını sıklıkla Freud'unkilere düşülmüş önemsiz dipnotlar biçiminde sundular. Psikanalizin ilk yıllarının önemli kişileri –Jung, Adler, Ferenczi, Rank– de düşünceleri yerleşik öğretiden önemli derecede saptığı için Freudcu ana akımdan atıldılar.

Ama 1939'dan beri gerçek psikanalitik olan konusunda yarışan savları hükme bağlayacak biri olmamıştır. Dolayısıyla psikanalitik düşünce daha doğal bir biçimde akmak üzere serbest kalmıştır. Eskiden tek bir kanalın olduğu yerde şimdi birçok kanal vardır. Tek bir geleneğin olduğu yerde şimdi birçok ekol, teknik terminolojiler ve klinik uygulama biçimleri yer almaktadır. Psikanaliz artık tek kişinin işi değildir.

Mit 2: Çağdaş Psikanaliz, Hem Kuram Hem de Klinik Uygulamada, Freud'un Zamanında Olduğunun Neredeyse Aynısıdır.

Psikanaliz bazen, sanki Freud'un zamanından bu yana temelde hiç değişmemiş gibi sunulmaktadır. Bazı analitik yazarlar Freud'a ve psikanalitik geleneğe bağlılıkları yüzünden, bir zaman tüneline tutsak olmuş gibi yazarlar ve psikanalitik kuram ve teknik konusunda filizlenen yenilikçi literatüre kayıtsız kalırlar. Çağdaş gelişmelerin daha çok ayırdında olan ancak geleneğe sadakatlerini hâlâ koruyan bazıları ise artık gerçek klinik uygulamalarını yansıtmayan bir psikanaliz türünü alenen geliştirmektedirler.[1] Birçok kibirli psikanaliz eleştirmeni de Freud'a saldırmanın ya da onun düşüncesinin modası geçmiş yönlerine kolayca saldırmanın psikanalizin bütünlüğünü yıkmak olduğuna inanmaktadır.

İrkiltici gerçeklik şudur ki, Freud'un psikanalizi anlama ve uygulama biçiminin çok azı dokunulmamış halde kalmıştır. Kuramsal yapısının temel direklerinin tümü –içgüdüsel dürtüler, Oedipus karmaşasının merkezî rolü, cinsellik ve saldırganlığın güdülenimdeki öncelikli konumları– sorgulanmış ve çağdaş psikanalitik düşüncede köklü dönüşümlere uğratılmıştır. Freud'un temel teknik ilkeleri de –analitik nötralite, hastanın arzularının sistemli biçimde engellenişi, çocuksu nevroza gerileme– günümüz klinisyenleri tarafından benzer biçimde yeniden kavramsallaştırılmış, gözden geçirilip düzeltilmiş ve dönüştürülmüşlerdir.

Yalnız başına uzanmış, durmaksızın serbest çağrışımlarını dile getiren ve analistin üstün yetkisine teslim olmuş hastaya ilişkin popüler imaj evrim geçirmiş ve hem biçim (divanda ya da oturarak) hem de sürecin esnekliğini kucaklayan, gözden geçirilmiş, psikanalitik tedavi versiyonları geliştirilmiştir. Etkinlikleri, analistin otoritesinin ön kabulüne değil de analist ile analizan arasında işbirlikçi bir araştırmacılığın geliştirilmesine dayanır. Yaşantının öznel doğasının daha derinden farkında olan günümüz analisti, naif bir biçimde gerçekliğin yargıcı/belirleyicisi olduğunu varsaymaktansa beraber çıkılmış bir yolculuğun rehberi olmaya inanır.

Dolayısıyla çağdaş psikanalitik dünya anlamlı bir şekilde ancak Freud-

1 Fred Pine (1985) psikanalitik düşüncede yeniliklerin maskelenmesine yol açan nedenlerin çarpıcı bir listesini sunmuştur:

> Bir akıl hocası olarak Freud'un ve benzer biçimde insanın kendi analistinin korkutucu gücü; referans verme ihtiyacı ve dolayısıyla dünyaya bir sunum yaparken dikkatli olma ihtiyacı; bu alanda revizyonistlerin niyetlerinin yorumlanmasındaki kolaycılık (yani önyargılı tartışmalara sıkça başvurma) ve "öğretimin zamandışılığı", yani düşünmeye ya da yapmaya başladığımız şeyleri değil de bize öğretilmiş olanları öğretme eğilimi. (s. 26-27)

sonrası olarak nitelendirilebilir. Freud'un çalışmalarını bilmenin psikanalizin anlaşılması ile eşdeğer olduğunu düşünen herkes yanlış bilmektedir; bu, çağdaş fiziğin Newton'un çalışmalarında ya da çağdaş biyolojinin Darwin'in yapıtlarında bulunduğuna inanmak gibi bir şeydir. Freud'un yapıtları her zaman Batı düşünce tarihi ve kültürünün en etkileyici kişisel başarılarından birini temsil edecektir ancak çağdaş psikanalitik düşünce ve klinik uygulamayı temsil etmesi güçtür. Freud'un başlattığı devrimin canlı etkileri genişlemiş, değişmiş ve Freud ve çağdaşları için kolay kolay tasarlanamayacak olan kavramlar, yöntemler ve anlayışlar doğurmuştur.

Mit 3: Psikanalizin Modası Geçmiştir.

Bu mit kısmi bir gerçeğe dayanır. Ortodoks, klasik Freudcu psikanalizin *gerçekten de* modası geçiyor. Bunun nedeni ortodoks psikanalizin zamanımıza ait olmayışı, yöntemleri ve anlayışlarının neredeyse yüzyıl önce şekillendirilmiş olmasıdır. Psikanaliz etrafındaki dünya değiştikçe psikanalizin kendisi, uygulandığı ortamlar, uygulanış biçimleri ve doğurduğu anlayışlar da değişmiştir.

Başka birçok psikoterapi biçiminin ve psikiyatrik ilacın çoğalmasının yanı sıra sigorta endüstrisi ve hükümetin ödemeler konusunda giderek artan denetimi ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak daha seyrek ve daha kısa tedavi yöntemlerine yöneliş sonucunda psikanaliz, bir zamanlar bir ruhsal tedavi yöntemi olarak keyfini sürdürdüğü tekel konumunu kesinlikle yitirmiştir. Hem psikanalistlerin hem de psikanalitik hastaların sayısı düzenli biçimde artmakta olmasına karşın (Panel, 1978; Michels, 1988), daha kısa, sorun odaklı, semptomatik tedaviler birçok insan için caziptir. Çılgın bir değişim hızının yaşandığı, maliyet hesaplarına yapılan vurgunun arttığı, kâr ve üretkenlik konusunda taleplerin amansızlaştığı modern dünyamızda psikanalizin bıktırıcı zamansal belirsizliği ve derin düşünceye dayanışı Freud'un el dokuması Doğu halılarıyla kaplanmış Viktorya çağı divanı kadar modası geçmiş *görünebilir*.

Bunun yanında son yıllar, psikanalizde çarpıcı gelişmelere tanık olmuştur. Asıl psikanaliz dışındaki geniş psikoterapiler yelpazesinin büyük bölümü hem klasik hem de daha çağdaş psikanalitik kavramlardan köken almışlardır ve bunlardan etkilenmeyi sürdürmektedirler. Özellikle psikanalitik nesne ilişkileri kuramları ve psikanalitik kendilik psikolojisi, sosyal hizmetler alanındaki olgu çalışmalarında ve aslında günümüzde uygulanan tüm psikoterapi biçimleri üzerinde (aile terapisi, çift terapisi, bilişsel ve davranışsal yak-

laşımlar, Gestaltçı psikoterapi ve kısa süreli dinamik psikoterapi) en önemli etkiyi yaratanlar arasında yer almaktadır.

Psikanalizin klinik ortam dışındaki gelişimi çok daha çarpıcı olmuştur. Psikanaliz Freud'un genelde yalnız ve mücadeleci yaşamı boyunca, en sözünün geçtiği zamanlarda bile, toplum ve kültürün genelinde, kuşatma altında bir azınlık konumunda olmuştur. Bugün Freud'un katkıları çok geniş bir kabul görmektedir; kültürümüzün dokusuna ve kendimizi yaşantılayışımıza öyle sıkı bir biçimde örülmüş durumdadır ki geniş anlamda hepimiz "Freudcuyuz".

Psikanaliz sadece kültürümüz *içerisindeki* profesyonel ve bilimsel bir disiplin değil, aynı zamanda kültürümüzü *yapılandıran* kendimizi ve zihinlerimizi yaşantılama biçimimizi çok yönlü etkileyen bir düşünce biçimi ve insan yaşantısına bir yaklaşım biçimi haline gelmiştir. Freud'un zamanında çok tartışmalı olan temel katkıları günümüzde olağan düşünceler haline gelmiştir: Bilinçdışı güdülenim ve anlam, cinselliğin biçimlerinin sonsuz değişkenliği, erken yaşantıların biçimlendirici gücü, ödipal temaların aile yaşamındaki merkezî rolü, bebeklik ve çocukluk dönemi deneyimlerinin cinsel ve duyumsal [sensual] boyutları, zihnin hoşnutsuzluk verici gerçekleri inkâr etmedeki etkinliği ve benzerleri.

Eleştirmen Harold Bloom (1986), yazınsal bir bakış açısıyla Freud'un "kavramlaştırmalarının ... kültürümüzle kaynaşmaya başladığını ve aslında çağdaş entelektüellerin ortak paydasını oluşturan tek Batı mitolojisini oluşturduğunu" ileri sürmüştür. Çok farklı ancak aynı oranda çağdaş olan yapay zekâ alanında Douglas Hofstadter ve Daniel Dennett (1981), Freud'u, zihinsel bakış açısıyla zamanında hayal edilmesi olanaksız yollar açmış bir öncü olarak görürler:

> Freud başlangıçta bilinç*dışı* zihinsel süreçlerin varlığını öne sürdüğünde, önermeleri yaygın bir katı inkâr ve akıl erdirememe ile karşılaştı... Freud'un düşünülebilir olanın sınırlarını genişletişi klinik psikolojide devrim yarattı. Aynı zamanda daha yakın zamanda gelişen "bilişsel" deneysel psikolojiye giden yolu hazırladı. İç gözlem ile tümüyle ulaşılamaz olmasına karşın düşünce dünyamızda üst düzeyde varsayım sınamanın, bellek araştırması yapmanın, çıkarımlarda bulunmanın –kısacası, bilgi işlemenin– gerçekleştiğine ilişkin bir dizi iddiayı en küçük bir kavrayamama sancısı yaşamadan kabul eder duruma geldik. (s. 11).

Sovyetler Birliği modern Batı kültürüne meylettiğinde düşünsel uyanışın ilk önemli belirtilerinden birinin psikanalize yönelik yeni bir ilgi olması da duruma uygun görünüyordu. (Barringer, 1988).

Benzer biçimde, modern yaşantı ve kültüre psikanalitik katkılar Freud'un ölümüyle sona ermedi. Harry Stack Sullivan'ın katılımcı gözlem yöntemi ve kişilerarası alan kuramı tüm sosyal bilimlerdeki çağdaş yöntembilim ve toplumsal yapısalcılığın güncel kavramları üzerinde çok büyük bir etki yarattı. Erik Erikson'un yaşam döngüsüne epigenetik yaklaşımı ve kimlik kavramı, antropoloji, tarih ve biyografi alanlarını etkiledi. Melanie Klein'in bebeğin fantazi dünyasına ilişkin şaşırtıcı bakış açısı ve Margaret Mahler'in çocuğun anne ile ortakyaşamsal bir iç içe gömülmüşlükten [symbiotic embeddedness] psikolojik doğumunu güçlü ve romantik biçimde betimleyişi, ebeveynler ve araştırmacıların çocuklar, mücadeleleri ve gelişimsel gereksinimleri hakkındaki düşünce biçimleri üzerinde büyük etkiler yaptı. John Bowlby'nin ilgi çeken ve iyi belgelenmiş bağlanma kuramı bebek-anne bağlanması ve ebeveyn-çocuk ayrılıkları üzerindeki çok sayıda araştırmanın tohumlarını attı, bunlar da çocuklarımızın gereksinimleri hakkındaki politik ve sosyal tartışmalara katkıda bulundu (krş. Fraiberg, 1977). Donald Winnicott'un öznelliğin kökenleri hakkındaki doğurgan ve yenilikçi anlayışı ve "kucaklayıcı çevre"nin anne-bebek ikilisinin yaşamındaki yeri (zaman zaman yadsınsa da) tüm bir kuşağın ebeveynlik yaşantısında kapsamlı bir etki yaptı. Yine Winnicott'un "geçiş nesnesi" ve "geçiş yaşantısı" kavramları erken dönem çocuk eğiticileri ve felsefecileri tarafından yaratıcılık, kültür ve estetik yaşantı olarak ele alındılar.

Çağdaş revizyonist Freudcu yaklaşımlar edebiyat eleştirisi üzerinde temel ve sıklıkla çarpıcı bir etkiye sahip oldular. Roy Schafer'ın "anlatı" kavramını psikodinamiğe ve psikanalitik yaşam öykülerine uygulayışı ve Jacques Lacan'ın bilinçdışını kışkırtıcı ve anlaşılması güç bir biçimde çağdaş dilbilim ve yapısal antropoloji açısından ele alışından çok yaygın bir biçimde söz edildi. Heinz Kohut'un narsisizmin ve kendiliğin geçirdiği değişimlere ilişkin ilgi çekici incelemeleri edebiyat, tarih ve genel kültür yorumcuları tarafından ele alındı ve geliştirildi. Örneğin, Christopher Lasch *The Culture of Narcissism* [Narsisizm Kültürü]* adlı etkileyici kitabında hem Kohut hem de Otto Kernberg tarafından geliştirilmiş narsisizm kuramlarından büyük ölçüde esinlenmiştir.

Zengin ve karmaşık bir karşılıklı etkileşim, psikanaliz ve feminizm arasında da gerçekleşmiştir. Birçok erken dönem feministi haklı olarak Freud'un kadına yönelik ataerkil ve küçümseyici bakış açısını hedef tahtası yapmışlardır. Ancak Sekizinci Bölüm'de belirtildiği gibi, psikanalizin alanının dışından

(*) Lasch, C. (1979). *Narsisizm Kültürü*, çev. Ümit HüsrevYolsal, Suzan Öztürk, Bilim ve Sanat Yayınevi, 2006 – ç.n.

gelen feminist eleştiriye kendi içinden gelen eleştirel düzeltmeler eşlik etmiştir. Psikanalist/feminist yazarlar toplumsal cinsiyet ve cinsellik hakkındaki en yenilikçi güncel görüşlerde önemli bir rol oynamışlardır. Dolayısıyla psikanalitik fikirlerdeki Freud sonrası gelişmeler çağdaş yaşam ve düşünceye sızmış ve onları belirgin biçimde şekillendirmiştir.

Sonuçta psikanalizin anlamını yitirmekte olduğu iddiası asılsızdır. Çağdaş analitik literatür ve güncel analitik uygulama içerisinde yer alan temel konular –öznelliğin doğası, kişisel anlamın üretilişi ve yaratıcılık, öznenin kültürel, dilsel ve tarihsel bağlamlar içerisine gömülü oluşu– aslında zamanımızın temel ilgi alanlarını oluşturmaktadır.

Mit 4: Psikanaliz Din Değiştirme Gibi Büyük Bir Dönüşümü ve Yıllarca Süren Çalışmayı Gerektiren Bâtını Bir Tarikattır.

Freud müthiş bir düzyazı ustasıydı ve onun parlak tartışma üslubu onun fikirlerinin gelişimini izlemeyi amaçlayan herkese yardımcı olur. Freud sonrası metinlerin çoğu psikanalizin batınî, içine girilemez, kendinden menkul zenginlikleri, yalnızca seçkin birkaç insan için ulaşılabilir bir şey olarak görülmesini destekler bir stilde yazılmışlardır. Dil yoğun; jargon ve karmaşık tartışmalar ile yüklüdür. Hem geçmiş psikanalitik literatüre hem de klinik sürece belirli düzeyde bir aşinalığın olduğu varsayılır. Klasik psikanaliz sonrası, birbiriyle yarışan ekol ve geleneklere bölündüğünden, herhangi bir bireysel çalışmadaki içgörüler ve katkılar genellikle zihindeki temel politik hizipleşmeler ile birlikte sunulurlar. Her yazar sıklıkla adı verilmeyen bir ya da birkaç yazar veya fikir ile tartışıyormuş gibi yazar. Bazen eski fikirleri iletmek için yeni bir dil icat edilir, böylece farklılıklar orijinal oldukları iddiasıyla abartılabilirler. Bazen eski dil yeni fikirleri aktarmak için esnetilerek çekiştirilir, böylece benzerliklerin süreklilik olduğu iddiası abartılır. Bütün bunlar psikanalitik düşüncelerin tarihini araştırmak için yıllarını harcamamış biri için herhangi bir psikanalitik çalışmayı ele almayı ve onun katkısını kavramayı güçleştirir.

Politika ve ekonomi de psikanalitik fikirlerin ulaşılamazlığında önemli bir rol oynamıştır. Freud'un tüm dileklerine karşın psikanaliz, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde çok yakın bir zamana dek tümüyle tıbbileştirilmişti. Amerikan tıp kurumu psikanalizi sahiplenmiş ve onu tekeli altında yönetmişti. Bu nedenle psikanalitik görüşlerin doğaları gereği bâtını, çok teknik ve yalnızca üyelerince ulaşılabilir oldukları izlenimi kısmen, psikanalizin çok teknik bir tıbbi uzmanlık alanı olduğu izlenimini sürdürmesinden yarar sağlayanların politik seçkinciliğini ve parasal çıkarlarını yansıtmaktaydı.

Son yirmi yıl Amerika Birleşik Devletleri'nde psikanalist eğitimi ve uygulamalarında toplumsal bir devrime tanık oldu. Birçok şehirde psikologları ve sosyal hizmet uzmanlarını eğiten, eğitim programlarının içeriği Freud'a ya da tıbbi modele sadakat politikasıyla sınırlı olmayan yeni eğitim kurumları doğdu ve gelişti. Bu kurumlar daha çağdaş yazarların psikanalizin kavramsal araştırmalarına ve klinik uygulamaların kattıkları canlandırıcı fikirleri daha doğrudan ve açık biçimde öğretmektedirler. Psikiyatristlerin egemenliğindeki Amerikan Psikanaliz Birliği'ne yönelik başarıyla yürütülen mesleğin icrasını kısıtlama davası önceden tıp egemenliğindeki eğitim kurumlarının tıp dışında eğitim almış profesyonellere de açılmasını sağlamıştır. Tüm bunlar psikanalitik literatürün geleneksel seçkinciliğini ve kurumlaşmış gerici tutumlarını tersine çevirmeye başlamıştır. Psikanaliz modernleşme sürecine girmiştir ve fikirleri ilgilenen herkes için ulaşılabilir hale getirilmelidir.

Freud ve Sonrası: Modern Psikanalitik Düşüncenin Tarihi şu inancımıza dayanmaktadır: Freud'un çalışmalarından başlayarak günümüzde birbiriyle rekabet eden geniş bir yelpazede yer alan ekollere dek uzanan psikanalitik fikirler ve düşünceler, hem yıllar süren resmi bir eğitimden henüz geçmemiş olan klinisyenler hem de her ilgili okur için ulaşılabilir hale getirilebilir ve getirilmek zorundadır da. Bu kanımız yıllar boyunca farklı düzeylerdeki öğrencilere psikanalitik fikirleri öğretme deneyimlerimiz sırasında gelişmiştir. Etkin bir öğretim öğrenciye kuramsal kavramların yaşantısal özüne dair jargonun ve politik paketlemenin ötesini görmesine ve anlamasına yardımcı olmayı her zaman içermiştir. Her psikanalitik formülasyon insan yaşantısının bir parçasını, zihnin işleyişinin bir yönünü kavrama ve tarif etmeye yönelik bir çabadır. Her formülasyon gerçek insanlara, onların yaşantılarını örgütleme biçimine, yaşamlarındaki güçlüklerine, diğer insanlar ile ilişki içinde bir kendilik şekillendirme ve sürdürme mücadelelerine ilişkindir.

Bu kitap günümüz psikanalitik düşüncesine katkıda bulunmuş önemli kişilerin temel fikirlerini sunmaktadır. Kapsamlı olma gibi bir amacımız yok. Önemli kişilerin ve onların kuramsal bakış açılarının tümüyle değerlendirilmesi her biri için ayrı bir kitap yazmayı gerektirirdi. Kaynaklar ve etkilerin, ardışıklıklar ve gelişmelerin tam ve ayrıntılı bir gözden geçirilişini de amaçlamıyoruz. Günümüz psikanalitik ekollerin birbirleriyle tarihsel ilişkilerini ortaya koymak farklı ve dev projedir ve ekollerin iç çalışmalarına teknik olarak iyice hâkim olmayı gerektirir.

Sunduğumuz tarihsel perspektif büyük oranda kıyaslama, çağdaş psikanalitik düşüncenin temel akım ve örüntülerini birbirleriyle ilişki içerisinde

tarama ve gözden geçirme amacını taşıyor. Freud ile başlayışımız sadece tarihsel önemi nedeniyle değil de hâlâ yeni perspektiflerin yaratılması için *temel* başvuru noktası olduğu içindir; her kuramcının Freud ile ilişkisini anlamak onları birbirlerine göre nerede durduklarını görmek açısından çok önemlidir.

Amacımız her sistemi *tanıtmak*. Okurda hiçbir aşinalık olmadığını farz ederek, her kuramsal geleneğe, temel duyarlılıklarını ve temel kavramlarının bazılarını, mümkün oldukça aydınlatmaya çabaladıkları insan mücadelelerini klinik örnekler aracılığıyla seçici biçimde açıklayarak, bir giriş yapıyoruz. Klinik örnekler, çoğunlukla, çağdaş okurlar için modası geçmiş, uzak niteliklere sahip temel kuramcıların (polemik için sunulmuş ve bilim çevrelerince tümüyle didiklenmiş) örneklerinden değil de kendi klinik çalışmalarımızdan, eğitim ve süpervizyon verdiğimiz klinisyenlerden alınmıştır. Olguların bazıları, İkinci Bölüm'de Angela, Altıncı Bölüm'de Eduardo, dokuzuncu Bölüm'de Harvey gibi, oldukça yeni ve deneyimsiz bir psikanalistin karşılaştığı ve o bölümlerde incelenen kuramsal yeniliklerin aşırı yararlı olduğu klinik sorunları tarif etmektedirler. (Kapsamlı örnekler birçok farklı hasta ile yapılmış çalışmaların, gizlilik ilkesini korumak için kılık değiştirilmiş ve bir araya getirilmiş bileşimleridirler). Psikanalitik kuramların birçok farklı ülkedeki yazarlar tarafından tarih ve kültürel evrimin farklı noktalarında geliştirilmiş olması gerçeğine karşın, biz psikanalitik fikirlerin günümüz dünyasında gerçek yaşamlar sürdüren gerçek insanlara uygulanabilirliğini vurgulamak istiyoruz.

Bazen şu öykü anlatılır: Freud sonrası psikanalizin en önemli yenilikçilerden biri yaşamının son yıllarında çalışmalarını daha gelenekçi enstitülerde sunacağı zamanlar yanında bir silah taşımaya başlamıştı. Silahını kürsünün üzerine bir yorum yapmaksızın koyuyor ve sunumunu okumaya başlıyordu. İstisnasız, biri çıkıyor ve silahın niye orada olduğunu soruyordu; o da yumuşak bir ses tonuyla, sunduğu düşünceleri tartışmak yerine onların "gerçekten psikanaliz" olup olmadıklarını soracak ilk kişide kullanmak üzere getirdiğini söylüyordu. Bu öykü, doğru ya da yanlış, psikanalizin kendini genişletmek ve yeniden tanımlamak için mücadele etmekte olduğu çağdaş psikanalitik dünyanın durumunu büyük oranda yansıtmaktadır. Bu kitapta, bazen birbiriyle rakip olan, bazen birbirini bütünleyen ama sonuçta hepsi "gerçekten psikanaliz" olan –çünkü hepsi derinlemesine, sıkı dokunarak detaylı bir şekilde işlenmiş psikanalitik bir incelemeye dayanır– geniş bir düşünce yelpazesini gözden geçiriyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

Sigmund Freud ve Klasik Psikanalitik Gelenek

> Geçmişin kuyusu çok derindir... Daha derine indikçe, geçmişin alt katmanlardaki dünyasını daha derinlere doğru irdeledikçe, insanlığın en ilkel temellerinin, tarih ve kültürünün, kendilerini kavranılması güç biçimde sergilediklerini görürüz.
>
> THOMAS MANN

Alman arkeolog Heinrich Schliemann 1873 yılında, Freud on yedi yaşındayken, tarihsel ve yazınsal kaynaklardan elde ettiği ipuçlarını bir araya getirdi ve antik Troya şehrinin bugün Türkiye sınırlarında bir sahil bölgesinde olduğu sonucuna vardı. Esinini Musa ve Hannibal gibi antik kahramanlardan alma eğilimindeki Freud'un hayal gücünü belki de başka hiç bir olay bu kadar ateşleyemezdi. Daha soniraları Freud'un muayene odası bir arkeologun odasını andırmaya başlamıştı. Odası eski heykeller ve tarihi kalıntılarla doluydu. Freud'un kazı alanı dünya değil de hastalarının zihinleriydi, kullandığı araçlar kürek ve fırçalar değil de psikanalitik yorumlardı ama coşku aynıydı. Freud önemli bir bölge keşfetmiş olduğunu düşündü ve insan zihninin altyapısını keşfetmek ve de hem hastasının hem tüm insanlığın arkaik tarihini kazıyla meydana çıkarmak için gerekli teknolojiyi şekillendirdi.

Freud'un kuramlarının tarihsel gelişimi oldukça girift ve karmaşıktır. Bizim odak noktamız düşünsel tarih değil de Freud'un çağdaş psikanalize miras bıraktığı kavramların açıklaması olduğu için, bu gelişimi pek ayrıntılı bir biçimde incelemeyeceğiz. Ancak Freud'un temel kavramlarının tarihsel sıra

içinde ortaya çıkışlarının geniş bir özeti, bu kavramların Freud'un hastalarının ona sunduğu klinik sorunlarda yer alan kökenlerini değerlendirmek için gereklidir. Ne aradığını kesinlikle bilen Schliemann'ın aksine Freud, "geçmişin kuyusu"na doğru giden yola, derinliklere inen geçitlere, hastalarının şimdide ve yüzeyde yaşamaya dair çektiği güçlükleri ele almaya çabalarken ve yolunda ilerlerken rastlamıştı.

BEYİNDEN ZİHİNE

Freud'un tıp fakültesinden mezun olduğu yıllarda beynin fiziksel yapısına dair incelemeler yeni yeni filizleniyor ve çocukluk çağını yaşıyordu. Nöron, yani sinir hücresi, yakın bir zamanda ayrıştırılabilmişti. Sinirsel yolakların izini sürmek için teknikler geliştiriliyor; beynin müthiş karmaşıklığı yeni yeni hissedilmeye başlanıyordu. Freud işine nörofizyoloji konusunda araştırmacı olarak başladı ve araştırmacılıktan klinik çalışmaya döndüğünde, o zamanlar nörolojik olduğu düşünülen sağlık sorunlarından muzdarip hastaları, hasara uğramış ya da zayıflamış sinirleri olanları tedavi etmeye başladı. Fransa'da bulunduğu bir dönemde ünlü nörolog Jean-Martin Charcot ve Hippolyte Bernheim'in etkileyici sunumları onun bilinçdışı düşüncelere olan ilgisini kıvılcımlandırdı ve tarihî bir rol oynayacak olan ilgisini beyinden zihne doğru kaydırdı.[1]

Örneğin "eldiven tipi duyu yitimi" [glove anesthesia], elde hiç bir şey hissedememe, nörolojik açıdan bir mantığa oturmaz. Eldeki sinirler kolda yukarıya doğru uzanırlar; sinirler hasar görmüş olsaydı hissizlik sadece el ile sınırlı kalmazdı. Oysa eldiven tipi duyu yitimi psikolojik açıdan anlamlıdır. Hastanın eli hakkındaki *düşünceleri* işlevsel olan kusurun nedenidir. Hasar görmüş olan şey sinirler değildir, hastanın düşüncelerinde, eli hakkındaki düşüncelerinde bir şeyler bozulmuştur. Hastanın bu düşünceleri zihninin bilinçli kısmında bulunmuyor olabilir ve dolayısıyla doğrudan erişilebilir olmayabilirler, fakat fiziksel görüngüde güçlü bir etki yaratabilirler.

Charcot hasarlanmış sinirlerin değil de düşüncelerin, eldiven tipi duyu yitimi ve histerik felç ve körlük gibi durumlardan sorumlu olmakla kalmayıp, aynı zamanda iyileşmelere (genellikle geçici) yol açabileceklerini de göstermişti. Charcot hastalarını hipnotik transa sokuyor ve hipnotik telkin aracılığıyla önceden var olmayan histerik semptomları tetikliyordu. "Uyandığınızda göremeyecek, yürüyemeyeceksiniz" gibi şeyler söylüyordu. Daha da şaşır-

1 Freud'dan önceki ve çağdaşı birçok felsefeci, şair ve psikolog, farkındalığın dışında işleyen düşünceleri ve duyguları tarif etmişlerdir (bkz. Ellenberger, 1970).

tıcı olanı, hipnotik telkini, semptomları geçici olarak ortadan kaldırmak, histerik körlerin görmelerini sağlamak ve histerik felçlileri yürütmek için kullanıyordu.

Sorun bedende değildi –eller, gözler ve ayaklar sağlamdı. Sorun farkındalık alanının dışındaki bir düşüncedeydi– hastanın hissedemeyeceği, göremeyeceği, yürüyemeyeceği düşüncesinde. Bu hastalık doğurucu düşünce bir başka düşünceyle, hipnozcunun hissetme, görme ve yürüme emriyle etkisiz hale getirilmekteydi. Hastanın zihnine hipnozcu tarafından sokulan bu düşünce, kişi için tümüyle ulaşılamaz ve bilinemez olmasına karşın, yaşantı ve davranışları denetleyebiliyordu.

Histerikler –fiziksel sorunlar ve engellerden muzdarip ancak belirgin bir fiziksel hasar veya bozukluğu tespit edilmemiş hastalar– Freud'dan önce, numara yapan kişiler, ahlaki açıdan şüpheli sahtekârlar ya da zayıf sinir sistemine sahip ve bu yüzden işlevlerinde rastgele, anlamsız rahatsızlıkları olan kurbanlar olarak görülürlerdi. Charcot, Bernheim ve tıbbi hipnoz uygulayan diğerlerinin izinden giderek Freud, histeriklerin beyin değil de bir zihin hastalığına sahip olduklarını gösterdi. Sorunun kaynağı sinirler değil düşüncelerdi.

Neden belirli düşünceler zihindeki sıradan düşüncelerden bu denli farklı hale gelirler? Bazı düşünceler nasıl ulaşılamaz hale gelir? Böylesi bir tahribata yol açma kapasitesini nasıl geliştirirler?

Bu soruları yanıtlamaya yönelik bazı gelişmeler Freud'un ilk iş ortağı, itibar gören bir Viyanalı iç hastalıkları uzmanı olan Josef Breuer tarafından gerçekleştirilmişti. Breuer 1880 yılında, sonraları sosyal hizmet uzmanlığı alanında bir öncü haline gelen, Bertha Pappenheim adlı zeki bir genç kadını tedavi ediyordu. Pappenheim hasta babasına bakım verirken felç ve konuşma bozukluklarını da içeren geniş ve dramatik bir semptom yelpazesi sergilemişti. Breuer onu hipnotik transa sokmaya ve Charcot ve diğerlerinin deneysel yöntemlerini kullanarak semptomları hipnoz sonrası telkin aracılığıyla ortadan kaldırmaya çalışmıştı. Bu girişim etkisiz sonuçlanmasına karşın, Pappenheim hipnotik trans halindeyken çeşitli semptomları hakkında konuşmaya başlamıştı. Bir psikanalist için çok önemli hale gelecek özelliklere –merak ve hastanın kılavuzluğunu takip edebilme– sahip olan Breuer, onun konuşmasına izin vermişti. Biraz yüreklendirmeyle Pappenheim'ın çağrışımları semptomun ilk kez ortaya çıktığı noktaya, kaçınılmaz olarak da rahatsız edici ve stres yüklü bir olaya uzanmaktaydı. Pappenheim ve Breuer, bu konuşmaların ve rahatsızlık vermiş olan asıl olay anımsandığında ortaya çıkan duygusal boşalımın tedavi edici bir etkisi olduğunu keşfetti. Pappenheim'ın "baca temiz-

leme" adını verdiği bu süreç aracılığıyla semptomlar ortadan kayboluyordu (Freud ve Breuer, 1895, s. 30).

Örneğin bir keresinde Pappenheim kendisini sıvı içemez halde bulmuştu. Neden olduğu hakkında hiç bir fikri yoktu ancak sıvılar birden tiksindirici şeyler haline gelmişlerdi. Susuz kalmış ve ciddi biçimde hastalanmaya başlamıştı. Breuer, birlikte geliştirdikleri yöntemi kullanarak onu transa sokmuş ve iğrenme duygusu hakkında konuşması için çanak tutmuştu. Pappenheim iğrenmesinin başlangıcı konusunda konuşmaya istekli olmamış, Breuer onu zorlamıştı. Güçlü bir direncin üstesinden gelerek yakın zamanda gerçekleşmiş bir anı anımsamıştı: Odasına girdiğinde "pek ilgilenmediği İngiliz oda arkadaşı"nın köpeğinin, bardağından su içtiğini görmüştü (s. 34). O sırada kibar davranmak istediği için kendini tuttuğu olayı, büyük bir öfkeyle anlatmıştı. Ardından transtan çıkmış ve bir bardak su istemişti. Breuer meraklı Freud'a bu deneyimlerini anlatmış ve ikisi ilk psikanalitik makaleyi, "A Preliminary Communication"ı [Ön Bildiri]* yayınlamışlardı. Yazının temel önermesi şuydu: "Histerikler temelde anıları nedeniyle acı çekerler" (Freud ve Breuer, 1895, s.7). Histeriye, hapsedilmiş anıların ve onlara eşlik eden duyguların neden olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu anılar ve duygular hiç bir zaman olağan bir biçimde yaşanıp aşılmamışlardı, zihnin geri kalan kısmında bölünmüş haldeydiler, bazen azıyorlar ve yüzeye ancak şaşırtıcı ve görünüşte açıklanması olanaksız semptomlar biçiminde çıkıyorlardı. Bu semptomların izi geriye, kaynaklarına doğru sürülürse anlamları açık hale gelebilirdi ve duygular katartik bir patlama ile boşaltılabilirlerdi. Bundan sonra da semptomlar ortadan kalkıyordu. Freud ve Breuer daha kapsamlı kuramsal bölümler eklediler, olgu öykülerini genişlettiler (Anna O. adını verdikleri Bertha Pappenheim'ınki de dahil)[2] ve 1895'te *Studies on Hysteria'yı* [*Histeri Üzerine Çalışmalar*]** yayımladılar.

Başlangıç halindeki bu klinik keşiflerin ortaya koyduğu en önemli soru muhtemelen şuydu: Belirli yaşantılar neden zihnin geri kalanından kopmuş, dissosiye olan duygular uyandırırlar? Freud ve Breuer bu ilk psikanali-

(*) Breuer, J., Freud, S. (1893). "Ön Bildiri", *Histeri Üzerine Çalışmalar* içinde, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınları, 2001-ç.n.

2 Breuer'in Anna O'yu tedavi edişi ile Freud ile histeri hakkındaki ortak yayını arasındaki uzun gecikme kısmen bu tedavinin travmatik biçimde bitişine bağlıydı. Anna O., Breur'e yönelik, kendisini histerik bir gebelikle belli eden erotik aktarım geliştirmiş, bu durum Breuer'i çok sarsmış ve alanı terk etmesine ve yeniden iç hastalıklar alanına odaklanmasına yol açmıştı. Bu olaylar ancak yıllar sonra, aktarım ve karşı-aktarım fikirleri (bkz. Dokuzuncu Bölüm), böylesi gelişmeleri anlaşılabilir ve işlenebilir kılacak denli geliştiklerinde ifşa edilmişlerdi (ama Breuer için çok geçti).

(**) Breuer, J., Freud, S. (1895). *Histeri Üzerine Çalışmalar*, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınları, 2001-ç.n.

tik çalışmada, birbirinden farklı iki varsayım öne süren iki ayrı kuramsal bölüm yazdılar. Breuer'in zihnin geri kalanından dissosiye olmuş ve dolayısıyla da sorunlu hale gelmiş yaşantıların, "hipnoid durumlar" adını verdiği farklılaşmış bilinçlilik durumları [altered states of consciousness] sırasında gerçekleşen yaşantılar olduğunu ileri sürüyordu. Örneğin Pappenheim, hasta babasına bakmaktan bitkin düşmüş ve aşırı stres altında kalmıştı. Rahatsızlık verici olaylar, sıradan güncel zihinsel süreçleriyle bütünleştirilememişlerdi, çünkü farklılaşmış bir zihin durumundayken, kendisinde değilken kaydedilmişlerdi. Transa sokularak anılarını yeniden yaşaması için yüreklendirildiğinde, bölünmüşlük iyileşmiş, duyguların normal işlenişi gerçekleşmiş ve zihin yeniden bütün hale getirilmişti. Breuer'e göre belirli insanlar, muhtemelen, hipnoid durumlara, diğer insanlardan daha yatkındılar ve dolayısıyla histerik olmaları da daha olasıydı.

Freud daha farklı bir varsayım öne sürmüştü: Ruhsal patoloji doğuran anılar ve duygular, daha önceki bir farklılaşmış bilinçlilik durumu yüzünden değil de, bu anıların ve duyguların asıl *içeriğ*inin rahatsız edici, kabul edilemez ve kişinin diğer düşünce ve duyguları ile çatışma halinde olması yüzünden dissosiye olmuşlardı. Sadece farklı bir biçimde kaydedilmiş, hastanın zihninin farklı bir bölümüne düşmüş değil, bilincin geri kalanıyla uyuşmaz durumdaydılar ve bu nedenle de etkin bir biçimde farkındalık alanı dışında tutulmalıydılar. Breuer ve Freud'un bu erken dönem varsayımları arasındaki farklılık, Freud'un mesleki yaşantısında izleyen yıllardaki zihni anlayışının temelini oluşturacak özellikleri vurgular. Breuer histerikleri farklılaşmış bilinç durumlarına, "dalıp, kopup gitmeler"e yatkın kişilikler olarak görürken, Freud onları çatışmalarla dolu ve kendilerinden ve diğer insanlardan saklı gizleri olan insanlar olarak görmüştür.

HİPNOZDAN PSİKANALİZE

Freud 1895'ten 1905'e dek, muhtemelen, düşünce tarihinde eşi benzeri olmayan, yaratıcı kuramsallaştırmalara ve yenilikçi klinik tekniklerin geliştirilmesine yol açan bir patlama yarattı. Bir kuram, her zaman, klinik çalışma ve çabalarına dayanarak ortaya çıkıyordu. Çoğunlukla kuram, yeni klinik veriler ortaya çıkaran teknik yenilikler doğuruyor, ve bu da neredeyse her zaman kuramsal gelişmelere yol açıyordu. Bu on yıllık dönemde, psikanaliz hipnotizmden doğarak kendi başına ayrı bir yöntem ve tedavi haline geldi. Psikanalitik düşüncenin günümüze kadar yönlendiren temel kavramların birçoğu ortaya atıldı.

Freud hipnozun, patolojiyi doğuran anılara ve duygulara ulaşma konusunda, başlangıçta kendisi ve Breuer'ın sandığından daha az işe yaradığını görmeye başlamıştı. Klinik deneyimleri arttıkça, semptomların kalıcı olarak ortadan kalkması için en belirleyici öğenin, uygunsuz olan, bilinçdışı malzemenin normal bilince erişilebilir hale gelmesi olduğunu fark etmişti. (Örneğin, Pappenheim'daki bilinçdışı düşünce şöyle bir şey olabilirdi: "Bu kadının iğrenç köpeğinden nefret ediyorum ve benim bardağımdan su içmesine izin vermesi beni öfkelendiriyor.") Bir hipnotik trans sırasında ortaya çıkan can sıkıcı "anılar," hasta transtan çıktığında yeniden ulaşılamaz hale geliyorlardı. Hastanın zihninde, Freud'un *savunma* adını verdiği direnen bir kuvvet vardı ve anıları etkin bir biçimde farkındalık alanının dışında tutuyordu. (Pappenheim'in zamanında ve sosyal sınıfında iyi terbiye almış bir genç kadın, bir köpekle ilgili olarak böylesi yakışıksız bir hiddet duymazdı). Hipnotik trans, savunmayı yapay bir biçimde aşıyor, analistin iltihap toplayan gizlere ulaşmasına olanak sağlıyordu. Ancak asıl fark etmesi ve bilmesi gereken kişi hastanın kendisiydi ve bilemiyordu, çünkü trans sona erdiğinde o anıya (ve çağrışımsal olarak bağlantılı benzer anılara) yönelik direnç yeniden işlerlik kazanıyordu. Trans sonrasında analistin hastayı ortaya çıkmış olan gizler konusunda bilgilendirmesi hastaya yaşantısal değil yalnızca düşünsel bir farkındalık sağlayabilirdi. (Pappenheim, analistine duyduğu inançla, köpekten ve muhtemelen de sahibinden nefret etmesi gerektiğini bilecek ama bu nefret ve iğrenmeyi *hisset*meyecekti).

Topografik Model

Freud'un bu klinik problemle mücadelesi çok önemli kuramsal ve teknik gelişmelere yol açmıştır. Kuramsal açıdan, zihnin *topografik model*ini hayal etmeye başlamıştı. Zihni üç farklı bölgeye ayırıyordu: Kabul edilemez düşünce ve duyguları içeren bir *bilinçdışı*; bilinçli hale gelme kapasitesine sahip düşünce ve duyguları içeren bir *önbilinç* ve herhangi bir anda farkındalık alanı içindeki düşünce ve duyguları içeren bir *bilinç* alanı.

Topografik modelde temsil edilen kuramsal gelişmelere teknik yenilikler eşlik etmişti. Klinik çalışma, hipnotize edilmiş hastanın sırlarının analist tarafından keşfedilmesinden, hastanın zihnindeki sırlara karşı gelişmiş savunmaların ortadan kaldırılmasına doğru kaymıştı. Freud savunmaları, hipnozun yaptığı gibi geçici olarak uyutmaktansa, onları çözecek ya da ortadan kaldıracak bir yöntem bulmaya çabalıyordu. Yirminci yüzyılın başlarında, o günden bu yana psikanalitik tekniğin omurgasını oluşturan yöntem olan *serbest çağrışım*da karar kılmıştı.

Serbest Çağrışım

Serbest çağrışım tekniği hipnotizmin bazı niteliklerini sürdürmekteydi. Hasta sessiz ve sakin bir ortamdaki divana rahatça uzanır. Böylece, normal uyanık bilinçlilik ile trans hali arasında bir ruh halinin uyarılması amaçlanır. Analist divanın başucunun arkasında, doğrudan görüş alanının dışındadır. Hasta düşüncelerini eleme ya da seçme konusunda hiç bir çaba harcamaksızın aklına gelen her şeyi söyler ve kendi bilinç akışının edilgen bir gözlemcisi olması için yüreklendirilir: "Şöyle yapın ... sanki bir tren vagonunun penceresinin yanında oturan bir yolcuymuşsunuz ve vagonun içinden birine dışarıda gördüğünüz, değişen görüntüleri tarif ediyormuş gibi." (Freud, 1913, s. 135).

Bir stratejik araç olarak serbest çağrışım, analistin, savunmalar etkinliklerini sürdür*ürken* ve adlandırılabil*irken*, hastanın gizlerini, bilinçdışı arzularını ayırt edebilmesine yardımcı olur. Analist, hastayı tüm uçuşan düşüncelerini dile getirme konusunda cesaretlendirirken, hastanın çatışmalı içeriği filtreleyen normal eleme işlemini atlamasını sağlamayı umar. Öte yandan hasta tümüyle uyanık haldedir ve kasıtlı olmayan düşünce akışının, farkındalık alanının dışında tutmakta olduğu gizli fikirler ve duygular içerdiği ona gösterilebilir.

Aktarım ve Direnç

Freud, serbest çağrışımın uzun süre yapılmasının olanaksız olduğunu keşfetmişti. Dirençler, bastırılmış gizlerle oldukça yakından bağlantılı düşüncelerin ortaya çıkışını bloke ederler. Ayrıca, hastanın güçlüklerinin temelini oluşturan çatışmalı düşünceler ve duygular kısa bir süre sonra analistin kişiliğine aktarılırlar ve analist yoğun bir özlem, sevgi ve/veya nefret nesnesi haline gelir. Hasta utandırıcı ya da görünürde saçma düşüncelerinden söz etmek istemez, bunu özellikle de bu düşünceler genellikle analist ile ilgili oldukları için yapar, ve hasta kendini sıklıkla hiç bir düşünce aklına gelmezken bulur. Freud belirli serbest çağrışımlara yönelik direncin, orijinal anıları bilinç alanının dışına çıkaran kuvvetle aynı olduğunu düşünmeye başlamıştı. Ortaya çıkarılması, adlandırılması ve çözülmesi gereken tam da bu *aktarım* ve *direnç* idi. Freud, hastanın serbest çağrışımlarını ve serbest çağrışımlara dirençlerini analiz ederek patojenik çatışmanın her iki yüzüne da ulaşabileceğine inanıyordu: (1) Gizli duygu ve anılara ve (2) savunmalara – bu gizli duygu ve anıları reddeden düşünce ve anılara.

Bu çatışmayı Gloria'da görebiliriz. Gloria, büyük bir Batı şehrinde üst-orta sınıf bir ailede büyümüş, yirmili yaşlarını süren bir avukattı. Anali-

tik terapiye başvuru nedeni, bir süredir birlikte yaşadığı adamla evlenip evlenmemek konusunda karar vermeye çalışırken kilitlenmiş oluşuydu. "Onun Bay Doğru olup olmadığını bilmiyorum" diyordu. Analitik sorgulama, Gloria'nın kararsız olduğu tek alanın evlilik olmadığını ortaya çıkarmaya başlamıştı. Kendisine bile hiç itiraf etmemiş olsa da, yaygın bir şüphe yaşamının tüm önemli alanlarını gölgelemekteydi. Neredeyse her tür etkinlik onu, pusuda yatan tehlikeler ile karşı karşıya getirecek gibi geliyordu. Herhangi bir durumda, kendisine içinden geldiği gibi davranma izni vermesi çok zordu ve sonuçta yaşamı sınırlı ve huzursuzdu. Her bir adımda, olası en kötü senaryoyu hayal ediyor ve sonra da bunu olası kılacak ipuçları için dünyasını tarıyordu.

Analizin ilk aylarında bu kuşkuların, derin düşüncelere dalışların ve korkuların izi giderek daha çok çocukluğuna doğru gidiyordu. Ebeveynlerinin ve diğer akrabalarının başına felaket niteliğinde bir şey geleceğinden fazlasıyla endişelendiğini hatırlıyordu. Bir kahin gibi öngürücü güçlerinin olduğunu hayal ettiği oyunlar kuruyordu: İzleyen iki dakika içinde köşeden çift sayıda araba dönerse her şey yolunda demekti; tek sayıda araba felaketin kesinlikle gerçekleşeceği anlamına geliyordu.

Gloria analitik seanslarına, Freud'un hastalarının başladığı gibi –yaşadığını hissettiği her şeyi anlatarak– başlamayı kabul etmişti. Ancak bu, kısa bir süre sonra sorun haline gelmişti. Hakkında konuşması "gerektiğini" hissettiği şeyin ne olduğunu bilmekte güçlükler yaşıyordu. Söyleyecek hiç bir şeyi olmaması gibi dehşete düşürücü bir olasılığı, sonraki seanslar için ayrıntılı gündemler hazırlayarak önlüyordu. Bazen duruyor ve hiç konuşmuyordu. Analistten gelen bazı sözel girişimler sonucu, analistin kendisine söylediklerini kavrama ve kullanmakta sorunlar yaşadığı için endişe duymaya başladığını belirtmişti. Analistin soruları ve ifadeleri karmaşık ve kafa karıştırıcı gelmekteydi; yanıtları "çok büyük", kendi zihni ise çok küçük görünüyordu.

Freud'un en önemli klinik gözlemlerinden biri, hastaların analitik durumdaki güçlüklerinin (direnç ve aktarım) tedaviye bir engel oluşturmadıkları, tersine onun özünü oluşturduklarıydı. İzleyen aylar içinde, Gloria'nın serbest çağrışıma ve analistin yorumlarına yönelik korkularının, çocukluğuna egemen olan ve kaygılı, ketlenmiş erişkinlik çağının zeminini oluşturan korkulardan kaynaklandığı belirginleşti. Düşüncelerinin öylece olduğu gibi akmasına izin verirse tehlikeli ve aşırı çatışmalı düşünce ve fantazilerin açığa çıkacağından emindi. Duyguları, bedensel süreçleri ve hayal gücü; bunlar tehli-

keli şeylerdi, denetimden çıkmaları olasıydı ve ne pahasına olursa olsun dizginlenmeleri gerekiyordu. Ayırdına varmadan sürekli olarak yaşantılarını gözetliyor ve dikkatle inceliyor, zihinsel süreçlerini ketliyordu.

Freud Gloria gibi hastalara en yardımcı olan şeyin, sırların keşfedilmesi için savunmaların (hipnotizm aracılığıyla) alt edilmesi değil de, bu savunmaların analitik durumda ortaya çıktıkça incelemesi olduğunu keşfetmişti. Analitik sürecin ana odağı, aktarımın (hastanın çatışmalı duygu ve arzularının analiste yöneltilmesi) ve direncin (serbest çağrışıma yönelik engellemeler) çözümlenmesine doğru kaymıştı.

RÜYALAR

Freud'un hastalarının getirdiği çağrışımlar arasında rüyalar da vardı. Freud rüyaları diğer çağrışımlar gibi ele alıyordu, muhtemelen saklı düşünceleri ve erken dönem yaşantılarıyla bağlantıları içeriyor olmalıydılar.

Freud'un kendisi de zengin bir rüya dünyasına sahipti. Bazı sorunlu nevrotik semptomları da vardı. Bir süre sonra en önemli hastası kendisi olmuştu. Kendini yaratmış olduğu tekniğin içine derinlemesine katarak, rüyalarındaki öğelere yönelik serbest çağrışımlarını izlemiş, kendine ilişkin keşiflerini Berlin'deki bir hekim arkadaşına, Wilhelm Fliess'e yazdığı hararetli mektuplarında dile getirmişti. Fliess uzak mesafeden Freud'un yarı-analistiymiş gibi bir işlev görmüştü.1895'e gelindiğinde Freud rüya oluşumunun gizini kavradığını hissetmişti.

Freud emin olmuştu ki, rüyalar, çatışmalı arzuların kılık değiştirmiş bir biçimde doyurulmasıydı (Freud,1900). Uykuda, yasaklanmış arzuların bilince çıkmalarını önleyen dinamik kuvvet (savunmalar) hipnotik transta olduğu gibi zayıflar. Arzular rüyada olduğu gibi doğrudan temsil edilirse, uyku büyük olasılıkla kesintiye uğrayacaktır. Arzuyu bilince doğru iten kuvvet ile bilince çıkmasını engelleyen kuvvet arasında bir uzlaşmaya varılır. Arzu rüyada ancak kılık değiştirmiş biçimde, oraya aitmiş gibi görünecek biçimde giyinmiş davetsiz bir misafir olarak, görünebilir. Rüyanın gerçek anlamı (*gizil rüya düşünceleri)*[latent dream thoughts] oldukça ayrıntılı bir çarpıtma işleminden geçer ve görülen rüya (rüyanın *görünür içeriği* [manifest content]) ile sonuçlanır. Yoğunlaştırma, yer değiştirme ve sembolizasyon, kabul edilemez olan gizil rüya düşüncelerini, belirgin biçimde anlamsız, bağlantısız olmalarına karşın bir öyküde bir araya dizilmiş *(ikincil ayrıntılandırma) [secondary elaboration]*, kabul edilebilir imgelere dönüştürmek için rüya işleminde kullanılırlar. Amaç, rüya görene yolunu daha fazla şaşırtmaktır.

Rüyaları yorumlamak için kullanılan teknik, rüya oluşumuna ilişkin bu anlayışın bir sonucudur. Rüyanın görünür içeriğinin her bir öğesi ayrılır ve ona yönelik serbest çağrışım yapılır. Çeşitli öğelere ilişkin çağrışımlar farklı yönlere doğru giderler ve onları yaratmış olan (yoğunlaştırma, yer değiştirme ve sembolizasyon aracılığıyla) farklı anıları, düşünceleri ve duyguları ortaya çıkarırlar. Sonunda çeşitli çağrışım zincirleri gizil rüya düşüncelerinin oluşturduğu öbeklerde bir araya gelirler. Rüya yorumlaması, kılık değiştirmiş yüzeyden altta yatan gizlere uzanan yolu izleyerek, rüya oluşumu işlemini tersine çevirir.

Freud'un rüya kuramında tarif ettiği yapı, tüm önemli psişik fenomenleri anlayışında kullandığı temel yapısal şablon haline gelmiştir. Nevrotik semptomların, dil sürçmelerinin (Freudiyen sürçmeler) ve genel güdülenmiş hataların yapısı, rüyanın yapısı ile aynıdır: Kabul edilemez bir düşünce ya da duygu ile ona yönelik savunma arasında bir uzlaşmaya varılmıştır. Yasaklanmış malzemenin bilince çıkışına, ancak kılık değiştirmiş haliyle izin verilmiştir.

Gloria'nın erken dönem rüyalarından biri bu bakış açısından çözümlenebilir.

Rüyasında beş yaşındaydı, büyük bir heyecanla babasının işten eve dönüşünü bekliyordu. Babası geldiğinde, ayakkabısı üzerinde tiksinti uyandırıcı bir şey, muhtemelen üzerine bastığı köpek dışkısı olduğu görülmüştü. Getirdiği şey her ne idiyse bir uğursuzluk taşımaktaydı. Rüya ürkütücü bir huzursuzluk duygusuyla (*Invasion of the Body Snatchers [Beden Kemiricilerin İstilası]* filmindeki uzaylı sürülerinin yaşattığı duygulara benzer) bitiyordu.

Tüm önemli rüyalarda olduğu gibi, analiz sürecinde yeni çağrışımlar ve anlamlandırmalar ortaya çıktı. Gloria'nın, Freud'un rüya oluşumuna ilişkin erken dönemdeki kuramlarıyla yakından ilintili çağrışımlarından bazıları şöyleydi:

Beş yaşındayken erkek kardeşi doğmuştu. Babasının, annesini gebe bırakışındaki rolüne dair müphem bir anlayışı olduğunu hatırlamış ve sonunda da babanın kendisine değil de annesine bir bebek vermiş olmasından dolayı büyük bir kıskançlık hissettiğini anımsamıştı. Çok değer verdiği oyuncak bebeklere ilişkin birçok anısı ve doğumunu gerçek bir felaket olarak gördüğü erkek kardeşiyle erken dönemdeki ilişkilerine dair birçok korkunç anısı vardı.

Freud'un rüya oluşumu kuramı çerçevesinden bakıldığında rüya şu biçimde anlaşılabilir:

Gloria küçük bir kız olarak ve hatta yetişkin bir kadın olarak, babasına ve onun penisine yoğun bir biçimde bağlıydı. (Babasıyla ilişkisinin erotik

heyecanı, babanın eve dönüşünün merakla beklenişi imgesinde yoğunlaştırılmıştır ve babasının penisine olan ilgisi babasının ayakkabısıyla yer değiştirmiş ve sembolize edilmiştir). Erkek kardeşinin bir bok parçası olduğuna inanıyordu ve dünyaya gelişi babasıyla olan erotik ilişkisini bozmuştu. Onu derinden hiddetlendiren bu olaydan ötürü babasını açıkça suçlayamıyordu, dolayısıyla bunu babanın denetimi dışındaki bir kaza olarak görme eğilimine girmişti. Rüyanın kafa karıştırıcı ve tuhaf bir öykü içeren görünür içeriği, altta yatan gizli, gizil rüya düşüncelerini, çocukluk dönemindeki arzuları, hiddeti ve korkuları, örtmekteydi. Bu rüya onun en derin çocukluk arzularının ve bu arzulara yönelik savunmalarının kılık değiştirmiş bir karışımıdır. Arzuları ve savunmaları ("ikincil ayrıntılandırma" yoluyla) tuhaf bir anlatı içine işlenmiştir.

ÇOCUKSU CİNSELLİK

Freud'un rüyaların önemini ortaya koyduğu yıllarda tarihsel öneme sahip diğer bir keşfi de psişik kazılarında ulaştığı anıların ve rahatsızlık veren gizlerin *türleri* ile ilgiliydi. Freud, klinik deneyimi arttıkça, katartik yöntem (Breuer'in Pappenheim'ı tedavisinden uyarlanmış olan) ile ortadan kaldırıldığı düşünülmüş olan semptomların sıklıkla geri döndüğünü gözlemlemişti. Bu semptomları daha derinlemesine araştırdığında, semptomun kaynağı olarak kabul edilen olayın *daha önceki* hoş olmayan başka bir yaşantıyı örttüğü ortaya çıkmıştı. Semptomun izi daha da önceki olaya dek sürülmediğinde semptomun yeniden ortaya çıkma olasılığı vardı. Çoğunlukla söz konusu olan, erken çocukluk döneminde başlayan çağrışımsal olarak birbiriyle bağlantılı bir dizi olaylardı ve bunların hepsinin açığa çıkarılması gerekiyordu. Freud, güncel çatışmaların ve semptomların, her durumda erken çocukluk çağındaki olaylarla bağlantılı olduğundan kuşkulanmaya başlamıştı. Freud sadece histeriklerin değil birçok hastasının, erken dönem yaşantılarının rahatsız edici anıları nedeniyle acı çektiklerini görmüştü. Ortaya çıkan her anı, daha önceye ait prototipleri örtüp örtmediğini anlamak amacıyla incelenirse, tüm semptomların izleri erken çocukluk dönemindeki (altı yaş öncesi) travmatik olaylara dek sürülebilirdi. Daha da şaşırtıcı olan şey, bu olayların sürekli olarak zamanından erken bir cinselliğe maruz kalmışlık içermesiydi.

Gloria ve analisti, yavaş yavaş Gloria'nın hem heyecanlandırıcı hem de korkutucu bulduğu babası ile erken dönem ilişkisinin önemini keşfettiler. Tedavi sürecinde, babasının yarı çıplaklığıyla gösteriş yapmasına ilişkin bir çok anısı ortaya çıkmıştı. Babasının kocaman ve şeytansı görünen penisinden hem büyülenmiş hem de tiksinti duymuştu. Cinsellik ve üreme hakkında toparla-

yabildiği bilgilerle sürdürdüğü ilk mücadelelerinde küçük vajinasının böylesi bir penise nasıl olup da uyum gösterebileceğini hayalinde canlandıramamıştı. Genelde cinsellik ve özelde babası hem aşırı heyecan verici hem de aşırı tehlikeli görünmekteydi. Analitik sürecin kendisi de, yaşamın tüm önemli ve kaygı uyandıran alanları gibi, bu temel travmatik yapılandırma çevresinde (aktarımda) örgütlenmişti: Analistin yorumları, babasının penisi gibi kocaman görünüyorlardı, hem aşırı heyecan verici hem de aşırı tehlikeliydiler. Zihni, çocukluğundaki vajinası gibi küçük ve incinebilirdi. Yorumları içine almayı çok istiyordu fakat tahrip etmelerinden korkuyordu.

Freud'un ilk klinik keşiflerinde şaşırtıcı olan son bir yön de şuydu: Çocukluk çağı cinselliğine ilişkin anılar sistemli bir biçimde, sorunlu olan çekirdeğe dek katman katman ortaya çıkarılırlarsa, her zaman şu ya da bu şekilde gerçek bir cinsel yaşantı ile bağlantılı oldukları görülüyordu. Bu buluşlar Freud'u oldukça tartışmalı olan *çocuksu baştan çıkarma [infantile seduction]* kuramına yöneltmiştir: Tüm nevrozların nedensel kökeni cinselliğin çocuğun yaşantısına zamanından önce girişidir.[3] Çocuğun doğal masumiyeti ona yaşantıyı işlemesi için hiç bir biçimde olanak tanımaz ve cinsellik ergenlik çağında doğal olarak ortaya çıkarken, çocuk, bu yaşantının yeniden kurbanı olur. Ergenlik döneminin yeni ve yoğun duyguları, çocuğun zihninin derinlerinde işlenmemiş halleriyle kapana kısılmış bir halde duran erken dönem anı ve duyguları yeniden alevlendirir ve nevrotik semptomları üreten güçlü bir basınç yaratır.

Erken dönemindeki bu baştan çıkarma kuramı, Gloria'nın babasına yönelik duygu ve korkularına ilişkin anılarının, babasından gelen bir baştan çıkarma durumunu gizliyor olması gerektiğini öne sürerdi. Gerçekten de Gloria'nın, açıkça tacize ilişkin değil ama babasının onun cinselliğine yönelik yoğun ve korkutucu olarak algıladığı bir çok anısı vardı: Babası, Gloria'nın mahremiyet taleplerine karşın odasına dalıyor, fiziksel olgunlaşması hakkında Gloria'nın aşırı derecede rahatsız olduğu ve utandığı yorumlar ve konuşmalar yapıyordu. Freud, hekim meslektaşlarından gelen hatırı sayılır eleştirilere karşın çocuksu baştan çıkarma kuramını genişletti ve geliştirdi. Bir yandan da rüyalarını yorumlayarak kendi geçmişiyle boğuştu.

1896 yılında babası öldü ve Freud ebeveynlerine ilişkin duygularını açığa çıkaran ve kendinin de şaşkınlıkla karşıladığı bir dizi rüya gördü. Freud, kendi çocukluğunda bir cinsel deneyime maruz kalmış olma ihtimali

3 Breuer'in Freud ile çalışma arkadaşlığı *Studies on Hysteria*'nın (Histeri Üzerine Çalışmalar) yayımlanmasından kısa bir süre sona erdi. Bunun en azından kısmî nedeni Freud'un histerinin kökenini araştırışta cinselliğe doğru yaptığı tartışmalı dönüştü.

üzerine düşündü. Tüm nevrozlar baştan çıkarılma ile başlıyorsa ve kendisinin de nevrotik semptomları varsa onun da baştan çıkarılmış olması gerekirdi. Ancak böylesi hiç bir anı ortaya çıkmamıştı. Babası hakkındaki rüyaları başka bir şeyi akla getiriyordu: Küçük bir çocukken annesine yönelik cinsel arzuları olmuştu ve babasını tehlikeli bir rakip olarak görmüştü. Babasının yakın zamandaki ölümü ile bağlantılı bir zafer duygusu hissetmişti. Öyle görünüyordu ki Freud, bir çocuk olarak baştan çıkarılmamış ancak baştan çıkarılmayı arzulamıştı!

Freud'un kendisiyle ilgili şaşırtıcı keşifleri ile çocuksu baştan çıkarma kuramı hakkında giderek artan kuşkuları yan yanaydılar. Nevrotik semptomlar çok yaygındı. Bu kadar çok üst-orta sınıftan Viyanalı çocuğun bakım verenleri tarafından rutin bir biçimde suistimal edilmiş olmaları olası mıydı? İronik biçimde, Freud kuramını destekleyecek daha fazla veri biriktirdikçe (daha fazla hasta, çocukluk çağındaki cinsel yaşantılarına ilişkin anılarını keşfettikçe) kuram daha az olası görünmekteydi. Bu ipuçlarını toparlayan Freud önemli bir sonuca ulaştı ve bunu 1897'de Fliess'e yazdığı bir mektupta açıkladı. Cinsel yaşantıların bir çoğu muhtemelen hiç yaşanmamışlardı, gerçekleşen olayların anıları olarak ele aldığı şeyler aslında, arzuların ve yoğun isteklerin anılarıydılar (Freud, 1985, s. 264-66).[4]

Görünürdeki terslikleri, yeni ve ileri araştırma fırsatlarına dönüştürmek, Freud'un zekâsının belirgin bir niteliğiydi. Çocuksu baştan çıkarma kuramının çöküşü onu, klinik verilerini çok farklı bir biçimde ele almaya zorladı. O günlerin kabul gören görüşünü paylaşıyordu: Kendi hallerine bırakılmış çocuklar cinsel olarak masumdular. Cinsellik ergenliğin hormonal değişiklikleriyle ortaya çıkan bir şeydi. Çocuksu baştan çıkarma kuramı oldukça çarpıcı ve inandırıcı görünmüştü çünkü, cinselliğin masum olan çocukluk çağına sokulmuş olmasını baştan çıkarıcı bir yetişkin ile açıklıyordu. Ancak baştan çıkarmalar hiç gerçekleşmedilerse, analiz, olayların anılarını değil de arzu ve yoğun isteklerin anılarını ortaya çıkarıyorduysa, çocukluk masumiyeti varsayımının yeniden düşünülmesi gerekiyordu. Çocuksu baştan çıkarma kuramının çöküşü 1897'de çocuksu cinsellik [infantile sexuality] kuramının doğmasına yol açtı. Freud artık, hastalarının nevrotik semptomlarının altından çıkan itkilerin, fantazilerin ve çatışmaların dışsal müdahalelerden değil, çocuğun kendi zihninden kaynaklandığına inanıyordu.

4 Jeffrey Mason (1984) Freud'un baştan çıkarma kuramını terk etme nedenlerine saldırdı. Bunun Freud'un çocukların ebeveynlerce istismarını ve hastaların tıbbî istismarını (özellikle Fliess tarafından) kabaca örtme çabalarıyla ilgili olduğunu ileri sürdü.

Freud yoğun çatışmalı cinselliğin, sadece geleceğin nevrotiklerinin değil, tüm erkek ve kadınların çocukluk çağına egemen olduğuna giderek daha çok emin oldu. Ayrıca, nevrotiklerin semptomlarında saklı olan cinsellik, geleneksel heteroseksüel cinsel ilişki ile sınırlı değildi, daha çok sapkınlıkların cinselliğine benziyordu. Ağız ve anüs gibi cinsel organlar dışında kalan beden bölgeleri ve emme, dışkılama ve hatta bakma gibi koitus dışındaki bedensel süreçler de bu cinselliğe dahildi. Freud giderek hissediyordu ki, nevroz ve sapkınlıkların cinselliği için karakteristik olan bu geniş ilgi ve etkinlik yelpazesinin izleri çocukluk çağının doğal cinselliğine dek götürülebilirdi. Ama cinsellik, neden bu kadar güçlü bir şekilde yaşamdaki güçlüklerin güdüleyicisiydi? Freud'un klinik keşifleri onu cinselliğin doğasını ve zihindeki rolünü yeniden düşünmeye yöneltti.

İçgüdüsel Dürtü Kuramı

Freud'un sonraki birkaç yılda geliştirdiği (1905b) cinsellik kuramı, Freud'un izleyen tüm kuramsallaştırmalarının yapı taşı haline gelen içgüdüsel *dürtü* fikrine dayanıyordu. Freud'un mantığına göre zihin, sınırını aşan uyaranları boşaltmak için bir aygıttır.[5] İki tür uyaran vardır, dışsal (tehdit oluşturan bir yırtıcı gibi) ve içsel (açlık gibi). Dışsal uyaranlardan kaçınılabilir, içsel uyaranlar ise giderek çoğalırlar. Zihin içsel uyaranları depolamak, kontrol etmek ve olanak varsa boşaltmak için yapılanır.

İçsel uyaranların başlıcaları cinsel içgüdülerdir. Freud bunların, bedenin farklı kısımlarından doğan çeşitli gerilimler olarak ortaya çıktıklarına ve boşalımlarını sağlamak için etkinlik talep ettiklerine inanıyordu. Dolayısıyla, örneğin, oral libido ağızda (*kaynağı*) ortaya çıkar, emme etkinliği için bir gereksinim yaratır (*amacı*) ve doyum için gereken bir şeye (genellikle kişinin dışında olan), örneğin memeye (*nesnesi*) doğru yönelerek ona bağlanır. Freud, kaynak ve amacın dürtüye içkin nitelikler olduğuna inanıyordu, nesne ise yaşantılar aracılığıyla keşfediliyordu. Nitekim bebek kendini koruma amacıyla beslenirken memenin bir libidinal haz kaynağı olduğunu keşfeder; böylece meme deneyim aracılığıyla ilk libidinal nesne haline gelir.

Sinir uçlarının belirli organlarda yoğunlaşması, onların işlevini libidinal dürtülerin kaynağı olarak belirler. Bu "erojen bölgeler" her zaman cinsel

5 Bu model Freud'un zamanındaki, hem yaşayan canlıların hem de cansız maddelerin, madde, kuvvet ve hareket açısından tanımlanması için Newtoncu fizik ve Darwinci biyolojiye dayanan bilimin bir niteliğini oluşturuyordu. Freud'un içgüdü kuramı geleneksel olarak iki farklı boyuta ayrılmıştır: Cinsellik, kendini koruma ve saldırganlık psikolojisi ile ruhsal enerji ve dinamik güçlerin dağılımı ve ayarlanışıyla ilgilenen bir metapsikoloji. Bu iki boyutun birbirinden ne denli bağımsız oldukları konusunda ciddi tartışmalar vardır (bkz. Gill ve Holzman, 1976).

uyarılma potansiyeline sahiptirler. Freud çocukluk çağının farklı noktalarında şu ya da bu bölgeyi kapsayan etkinliğin çocuğun duygusal yaşamının temel örgütleyici odağı haline geldiğine inanıyordu. Freud bir dizi psiko-cinsel evre öne sürmüştü. Buna göre bir veya bir başka beden kısmı ve onun eşlikçisi olan libidinal etkinlik öne çıkar: Oral, anal, fallik ve genital.[6]

Genel olarak psikanaliz bir arkeolojik kazı gibiydiyse, Freud'un insan cinselliğine dair görüşlerinin gelişimi ve özenle işlenişi, Nil'in kaynağını araştıran ilk kaşiflerin seferlerinin tüm yoğunluğu ve heyecanına sahipti. Freud işe ana kanalla, erişkin cinselliği ve onun insan yaşantısındaki temel ve belirgin rolü ile başlamıştı. Ama nereden başlıyordu? Kaynağı neye benziyordu? Freud'un hastalarının güncel yaşantılarına yönelik çağrışımları ve ortaya çıkardıkları, giderek daha erken dönemlere ait anılar, Freud'a zaman içinde geriye, daha da erken yaşantılara, fantazilere ve arzulara gitmek için gereksinim duyduğu aracı sağlamıştı. Ana kanal durmadan dallara bölünmekteydi. Cinselliğin, ne ani bir uyanış ne de özgül (çocuksu baştan çıkarma kuramının ileri sürdüğü gibi) bir travma biçiminde belirli bir başlangıcı vardı. Cinselliğin bir çok küçük kolu vardı. (Freud onlara "parça içgüdüler" [component instincts] adını vermişti). Cinsellik, genitallik olarak değil de bedenin birçok farklı bölgesinde yer alan, yaşamın ilk yıllarındaki birçok farklı eylem aracılığıyla uyarılan yaygın bir duyumsallıkla [sensuality] başlar.

Freud çocuksu cinselliğin erişkin yaşamda kılık değiştirmiş (nevrotik semptomlar) ve değiştirmemiş (cinsel sapmalar) olarak varlığını sürdürdüğüne inanıyordu. Bazıları da nihai amaç olan cinsel birleşmeye hizmet edecek biçimde, ön sevişmede varlıklarını sürdürüyorlardı. Ancak çocukluk çağındaki cinsel yaşantının bir çoğu, toplumsallaşmış erişkin zihni için kabul edilemezdir. En uygun koşullarda doyumun *yüceltilmiş* [*sublimated*], *amacı ketlenmiş* biçimlerine yönlendirilirler. Dürtü itkilerinin bir çoğu, hiç bir şekilde doyurulmalarına izin verilemeyecek kadar sakıncalıdırlar. Onları bastırılmış halde tutmak ya da zararsız etkinliklere yöneltmek için ayrıntılı savunmalar inşa edilir. Dolayısıyla erişkin yaşantısının nehri, çocukluk kaynağından gelen sürekli akıntılardan oluşur. Bu akıntılar artık iç içe geçmişler, kılık değiştirmişler ve şeffaf bir bütün gibi görünen bir şeyde harmanlanmışlardır.

6 "Fallik" evre hâlâ genitallik öncesidir çünkü çocuğun cinselliği cinsel organlarda odaklanmış olsa da, Freud üç-dört yaşındakilerin iki farklı toplumsal cinsiyet ya da erkek ve dişi cinsel organlarının birbirini tamamlayıcılığı konusunda bir algılarının olmadığına inanıyordu. Freud bu konuda çocukların penis ve klitorisin eşdeğer olduklarına inandıklarını ve tüm insanların anatomik olarak benzer olduklarını farz ettiklerini öne sürdü. Freud'un toplumsal cinsiyet kavramları ve daha sonraki revizyonları Sekizinci Bölüm'de ele alınacaktır.

Anal erotizmi düşünün. Sinir uçlarının toplandığı yer olması itibarıyla ve tuvalet eğitimi dönemindeki merkezî rolü ile anüs, önemli bir erotojenik bölgedir. Çocuğun, ne zaman ve nereye isterse dışkılama, boşaltımın duyusal hazlarını en üst düzeye çıkarma, anüsü elleme ve uyarma, kirletme ve pis kokular çıkarma gibi yoğun arzuları vardır. Toplumsallaşma bu arzulara yönelik karmaşık bir dizi ketleme ve sınırlamayı gerektirir. Dışkılama düzenlenmeli ve denetlenmelidir, ancak belirli koşullarda yapılmasına izin verilebilir. Belirli bir düzeyde temizlik sağlanmalıdır, bedensel hijyenin temel ilkeleri geliştirilir.

Anal erotik itkilere ne olur? Freud'un vardığı sonuç şuydu: Anal, oral ve fallik itkilerin erişkin yaşantıya akışı süreklidir ve erişkin işlevselliğinin büyük bir bölümü ya kılık değiştirmiş biçimlerde doyum sağlamak ya da etkin savunmalar, daha sık olarak da doyum ve savunmanın karmaşık bileşimlerini sağlamak için yapılanmıştır.

Örneğin, düzensizlik yaymada usta insanlar vardır. Bastırıcı ve boğucu olarak yaşantıladıkları düzenliliğe tahammül edemezler. Bir yere misafir olarak geldiklerinde, ortalığı öncekiden daha kirli bir halde bırakarak giderler. Freud'un çocuksu cinsellik kuramı açısından bakıldığında, kirletme, kokutma gibi hafif kılık değiştirmiş anal erotik itkileri için sürekli olarak çıkış yolları arayıp bulmaktadırlar.

Karşı kutupta ise, yaşamlarını düzen ve temizliğe adamış, kirliliğe tahammül edemeyenler bulunur. Bu insanlar için her şeyin bir yeri vardır. "Bu nereye konacak?" hep sordukları bir sorudur. Akşam yemeği daha sindirilmeden bulaşıklar yıkanmış, kurulanmış ve ortadan kaldırılmıştır. Her yer yıkanıp ovalanmıştır. Misafir olduklarında evinizi her zaman biraz daha fazla düzenlenmiş halde bırakarak terk ederler. (Düzenli bir yeri olmayan şeyler için artık yer bulunmuştur). Freud'un çocuksu cinsellik kuramına göre, bu kişiler kendilerini anal erotik itkilere karşı savunmaları desteklemeye adamışlardır. Düzenlerinden sapmak tehlikelidir. Kir ve karışıklığa biraz tahammül gösterilirse, dışkılama tuvaletle sınırlı kalmayacak ve patlayıcı bir kabus ortaya çıkacaktır.

Oedipus Karmaşası

Freud'un gelişim kuramının yapı taşı Oedipus karmaşasıydı. Freud cinselliğin çeşitli öğelerinin beş altı yaş dolaylarında bir genital örgütlenmede bir araya geldiğine ve bu örgütlenmeyi oluşturan genitallik öncesi içgüdülerin (oralite ve analite gibi) bir genital egemenliğe boyun eğdiğine inanıyordu. Çocuğun tüm arzularının amacı, karşı cinsten ebeveyn ile cinsel ilişki kurmaktır. Aynı

cins ebeveyn tehlikeli, korkulan bir rakip haline gelir. (Daha sonraları Freud [1923] çocuğun aynı cinsiyetteki ebeveynini nesnesi olarak seçtiği ve karşı cinsiyetteki ebeveyninin rakip haline geldiği *negatif Oedipus karmaşası* kavramını ortaya atmıştır) Sofokles'in Oedipus'u gibi her çocuk arzularının peşinden gitmeye yazgılıdır ve bu yüzden çözümü hiç de kolay olmayan güçlü, tutkulu bir drama hapsolur. Oedipus karmaşasının rengi, her çocuk için daha önceki genitallik öncesi örgütlenmelerin seyrine bağlıdır. Oral saplanması güçlü olan bir çocukta genitallik oral temalar içerecektir (cinsellik bağımlılık sorunlarıyla dolar). Güçlü bir anal saplanması olan çocukta ise genitallik anal temalar içerir (cinsellik, yönetme ve denetim imgeleriyle kaplanır).

Freud Oedipus karmaşasının *iğdiş edilme kaygısının* [castration anxiety] tehdidi sayesinde çözüldüğüne inanıyordu. Bir oğlan çocuğu, rakibinin oluşturduğu tehdidi, onu iğdiş ederek ortadan kaldırmak ister ve babasının da kendisini aynı biçimde cezalandıracağını düşünür. Çocuğun ödipal arzularından vazgeçmesinin tek nedeni iğdiş edilme tehdididir. Freud 1923'te ödipal mücadelenin çözülmesine eşlik eden ve çocuksu cinselliği denetim altında tutan ebeveynsel değerlerin içselleştirilmesinden sorumlu olarak, *ego ideali*nin anahtar bileşenlerinden biri olan, *süperego* kavramını ortaya attı ve onun "Oedipus karmaşasının mirası" olduğunu belirtti. Freud kızlarda Oedipus karmaşasının çözülüşü ve süperegonun oluşumunu açıklamakta zorlanmıştı, çünkü iğdiş edilmenin kızlar için daha az tehdit oluşturduğu varsayımı vardı. (Kızlar ve oğlanların farklı gelişimsel yollarını Sekizinci Bölüm'de daha bütünlükle ele alacağız.)

Oedipus karmaşasının ayrıntıları ve dokusu hem yapısal hem de yaşantısal etmenlere bağlıdır ve her birey için farklıdır. Freud herkes için çocuksu cinselliğin ana temalarının Oedipus karmaşasında bir araya geldiğini ve bu örgütlenmenin yaşamın geri kalan kısmının alt yapısını oluşturduğunu ileri sürmüştür. Psikanalist yazar Jay Greenberg'in (1991) dediği gibi,

> Freud'a göre Oedipus karmaşası hem normal gelişimin düğüm noktası hem de nevrozların çekirdek çatışmasıydı; psişik kuvvetlerin hem ruh sağlığında hem de psikopatolojideki karşılıklı etkileşimleri bu bağlamda anlaşılabilir hale gelir. Bu olağandışı analitik bir icat; aile dinamiklerini ve bunun çocuğun psişik yaşantısındaki tortularını kavramsallaştırmaya yarayan bir çerçevedir. (s. 5)

Oedipus karmaşası hep Freudcu psikanaliz ile en yaygın ilişkilendirilen kavram olmuştur. Greenberg (1991) bu kavramın anlamının, psikanalitik ku-

ramsallaştırmanın zaman içerisindeki gelişiminde belirgin bir biçimde değiştiğini ve Freud'un cinsel sahip oluş ve rekabet görüşünün, bir dizi farklı güdüleri ve çeşitli aile dinamiklerini içerecek biçimde genişletilmiş olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte bir "Freudcu"nun kimliği genellikle, çeşitli kuramsal ve teknik yeniliklerin, Oedipus karmaşasının esnetilerek genişletilmiş bir bakış açısı ile bütünleştirilmesine dayanır. Bu yüzden Roy Schafer (bkz. Yedinci Bölüm) gibi klasik dürtü kuramını eleştiren bir kuramcı bile şunu belirtir: "... *bizim için* hepsinin içinde en uyumlu, güvenilir, kapsayıcı, desteklenebilir ve yararlı olan öykü, tüm karmaşıklığı ve sürprizleriyle Oedipus karmaşasıdır" (1983, s. 276).

Psişik Çatışma

Freud'un bilinçdışı kuramlarını sunarken öne sürdüğü çocuksu cinsellik ve içgüdüsel dürtü terimleri o kadar sıradanlaştılar ki onun psişik yapıyı anlayışının döneminde ne denli devrimci nitelikte olduğunu ve günümüzde hâlâ ne denli çarpıcı olduğunu takdir etmek zordur. Freud zihnimiz olarak yaşantıladığımız şeyin yalnızca onun küçük bir parçası olduğunu ileri sürer; geri kalanı, zayıf bilincimiz için hiç bir biçimde saydam değildir. Düşündüğümüz, hissettiğimiz ve yaptığımız şeylerin çoğunun gerçek anlamı bilinçdışı olarak, farkındalığımızın dışında belirlenir. Zihin, tüm güdülenimin kaynağı olan ve boşalım için sürekli baskı yapan içgüdüsel gerilimleri ayarlamak için gelişmiş aygıtlara sahiptir. Zihnin gözle görülebilir saydamlığı bir yanılsamadır; psişik yapı ve kişilik, içgüdüsel itkilerin, bu itkilerin dönüşümlerinin ve bu itkilere karşı savunmaların ileri derecede karmaşık, karışık biçimde dokunmuş katmanlarıdır. Freud şöyle yazmıştır:

> Bir insanın "karakteri" olarak tarif ettiğimiz şey, önemli ölçüde cinsel uyarılmaların malzemesinden inşa edilir ve çocukluktan beri sabitlenmiş olan içgüdüler, yüceltme yoluyla oluşturulmuş yapılar ve kullanılamaz olarak kabul edilmiş olan sapkın itkileri etkin bir biçimde denetim altında tutmak için kullanılan başka yapılardan oluşur. (1905, s. 238-39)

Freud'a göre kişiliğin özü itkiler ve savunmalardan oluşur.

Gloria'nın analizinde, çocukluğunda mücadele etmiş olduğu temel sorunların bazılarının, daha sonraları erişkin kişiliğinde farklı biçimlere bürünmüş arzu ve itkilere ilişkin çatışmaları içerdiği görünür hale gelmişti.

Analizin ilk birkaç ayında, Gloria'nın çocukluk çağı giderek artan bir canlılıkla ortaya çıktı. İlk tam gelişmiş nevrotik semptomun on bir ya da on

iki yaş civarında, yaygın obsesif düşünceleri oldukça sıkıntı yaratır hale geldiğinde ve rahatsızlık verici bir zorlantıya yol açtığı sıralarda ortaya çıktığını fark etmeye başladı. Gloria geceleri uyumadan uzanıyor, sıcak ve soğuk dizisi konusunda derin düşüncelere dalıyordu. Banyoya gidiyor ve sıcak ve soğuk musluklarını birbiri ardına açıyordu: Sıcak-soğuk-sıcak-soğuk; sıcak-sıcak-soğuk-soğuk; sıcak-soğuk-soğuk-sıcak-sıcak-soğuk-soğuk-sıcak. Bu sıralamayı bir nihayet duygusuyla nasıl sona erdireceği sorunuyla eziyet çekiyordu. Her sıralamanın doğal bir sonlanışı yokmuş gibi geliyordu; her biri sonsuz yinelemelerle uzatılabilirlerdi. Bir son, bitiş arayışı içinde devam edip duruyordu, ta ki henüz durulamamış bir tükenmişlik haliyle vazgeçinceye dek.

Gloria'nın semptomlarının başlangıcı ergenliğin başlangıcıyla, bedeninin, tepkilerinin ve duygularının ona çok korkutucu gelen biçimlerde değiştiği dönemle çakışıyordu. Gelişmekte olan göğüsleri ve ilk menstruasyon dönemleri, babasının dikkatini çekmişti ve babası her iki gelişmeye dair sıklıkla heyecanlı ve kutlayıcı yorumlar yapmıştı. Artmış olan cinsel uyarılma kapasitesi ileri derecede sorunlu bir durumdu, çünkü onun için cinsellik, zarar verici nitelik taşıyan bir teslimiyetin (daha büyük, güçlü ve gözdağı veren erkeklere) korkutucu imgeleriyle ilişkiliydi. Belki musluktan akan onun kadınlığının ve cinselliğinin patlamasını, suyun sıcak-soğukluğu da duygularının sıcak-soğukluğunu temsil ediyordu. Freud'un semptomları kılık değiştirmiş uzlaşma oluşumları olarak algılayışı çerçevesinde, Gloria'nın su musluğu ile mücadelesi, cinsel olarak uyarılmayı istemek ile bu arzuyu söndürmeyi istemek arasındaki, bedeninde kabarmakta olan doğal sürece teslim olma arzusu ile onlar üzerinde egemenlik ve denetim sağlamaya yönelik ümitsiz çabaları arasındaki yoğun çatışmalarının yer ve kılık değiştirmiş bir canlandırmasıydı.

Gloria büyüdükçe bu temel çatışmaya, yasak itkiler ile bu itkilere karşı gelişen savunmalar arasındaki mücadeleye ne olmuştu? Cinsel ilişki büyük ölçüde hazsız ve bazen acı verici hale gelmişti. Erişkinlikteki cinsel yaşantısı sanki çocuksu fantazilerinin çizgileri boyunca örgütlenmişti. Yaşadığı sıkıntı ve rahatsızlık, cinselliği olabildiğince kaçınılacak bir yaşantı haline getirmişti. Bununla birlikte cinselliğin heyecan verici yönleri, kaçırılmalar, sınırlamalar, zorlamalar ve hükmetme içeren mastürbasyon fantazilerinde korunmuştu. Acı veren bir teslimiyet olarak seks, gerçekte kendini veremeyeceği kadar çok korkutucuydu. Oysa denetlenebilir fantazilerdeki (kendi kendini uyarıp, söndürdüğü) acı veren bir teslimiyet olarak seks çok yoğun hazza izin verebilecek kadar güvenliydiler.

Ancak Gloria'nın çocuksu çatışmalarının izleri yalnızca erişkinlik dönemi cinselliğinde keşfedilmiş değildi. Gloria'nın tüm yaşamı, ortaya çıkan zekâsı, yetenekleri, kendini ifade edişi ve canlılığı ile her şeyi denetlemeye yönelik ümitsiz çabalarının karşı karşıya geldiği bir çarpışma alanı olarak anlaşılabilirdi. Hayatının merkezinde yer alan ve her yerine yayılan bu mücadelenin en canlı örneklerinden biri, bitki yetiştirmekte çektiği zorluktu. Bir fidanlıktan bitkiler alıyor ve bir süre onlara etkin bir biçimde bakıyordu. Ancak yeni büyüme başladığında yeni sürgünleri eliyle açma zorlantısına dayanamıyor, ve böylece tüm gelişimi engelliyordu. Benzer biçimde, yaşamının her alanı, tüm doğal fiziksel ve duygusal ifadelerini, denetim dışına çıkıp onu tehlikeye atmasınlar diye, izlemesi ve uyanık bir biçimde denetlemesi gerektiği inancıyla kısırlaşmıştı.

SALDIRGANLIK DÜRTÜSÜ

Freud çocuksu baştan çıkarma kuramından vazgeçtiği zamandan 1920'ye dek cinsel dürtüyü tüm çatışma ve psikopatolojinin kaynağı olarak görmüştü. Cinsellik dışında başka dürtüler hakkında da yazmıştı (örn. özkoruyucu içgüdüler) ancak kendilik parçalanmasına yol açanın, tüm karmaşıklığı ve aciliyetiyle cinsel dürtüden kaynaklanan itkiler ve arzular olduğunu düşünmekteydi. Saldırganlık, sadizm ve güç ile ilgili konular Freud'un 1910'lardaki klinik betimlemelerinde giderek artan bir öneme sahip oldular; ancak kuramsal açıdan Freud, saldırganlık ve sadizmi cinselliğin parçaları, cinsel dürtünün bileşenleri (örneğin oral sadizm ve anal sadizmde olduğu gibi) olarak kabul ediyordu.

1920'de Freud *ikili içgüdü kuramı* [*dual-instinct theory*]olarak bilinen kuramını ortaya attı. Bu kuram saldırganlığa, zihinsel süreçleri zorlayan temel içgüdüsel enerjinin kaynağı olarak, cinsellik ile eşit bir konum sunmaktaydı. Bu hiç de azımsanacak bir değişiklik değildi. Bir kuramcının güdüleri, davranışın altında yatan amaçları anlayış biçimi, onun zihni ve insan etkinliğini tarif ediş biçimini fazlasıyla biçimlendirir. Freud erken dönem yazılarında (örn.1908), çoğunlukla cinselliğe ilişkin toplumsal teamüller nedeniyle yasaklanmış itkiler ve arzular ile mücadele eden insan görüşünü zihinlerde uyandırmış ve yasakların bazılarını gereksiz derecede sert ve sınırlayıcı bulmuştu. Başarılı analizin ürünlerini, bastırmadan yapıcı bir biçimde özgürleşmiş, kendi haz ve doyumları için çeşitli cinsel içgüdü bileşenlerini kullanabilen bireyler olarak hayal etmişti.

Freud'un insan doğasına ilişkin görüşü giderek ve özellikle 1920'den

sonra karamsarlaşmıştır.[7] Bastırılmış olanların yalnızca zararsız cinsel arzular değil, bir *ölüm içgüdüsü*nden kaynaklanan güçlü ve yabani bir yıkıcılık olduğuna inanmaya başlamıştı. Freud'un içgüdüleri zihninde tasarlayışındaki önemli değişim ile birlikte, kendisinin ve ilk kuşak psikanalistlerin birey ile toplum arasındaki ilişkiyi anlamlandırma biçimi de önemli bir yeni bir formülasyondan geçmişti. Buna göre, bastırma sınırlayıcı bir toplum tarafından gereksiz yere dayatılmaz; bastırma, insanları kendilerinden kurtaran ve sürekli olarak birbirlerini öldürmeden ve sömürmeden bir arada yaşamalarını olası hale getiren bir toplumsal denetim biçimidir. İdeal ruhsal sağlık, bastırmanın olmayışını değil de ilkel cinsel ve saldırgan itkilerin hükmetmelerini önlerken, doyuma da izin veren ayarlı bir bastırmanın sürdürülmesini içerir. İçgüdülere dair daha karanlık bir bakışa yöneliş, insanları kendilerinden kurtarmak için artık zorunlu gördüğü toplumsal denetlemelere karşı daha takdir edici bir tutumu beraberinde getirmişti. Freud böylece Rousseaucu tonlar taşıyan örtük bir politik felsefeden daha koyu ve karanlık Hobbescu felsefeye geçmişti. Freud'un kültür üzerine en yaygın okunmuş kitabı *Civilization and Its Discontents'te [Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları]** (1930), var oluşunu sürdürmek için kültüre gereksinim duyan, ancak onun zorunlu kıldığı içgüdüsel vazgeçiş nedeniyle zorunlu olarak her zaman temel bir biçimde doyumsuz olan bir insan portresi çizmiştir.[8]

TOPOGRAFİDEN YAPIYA

1923'te sunulan bir diğer önemli yenilik, Freud'un yaşantının değişik parçalarını oluşturan deneyimleri ayırdığı temel kategorilere ilişkindir.

Freud, bastırılmış anıların kaynağı konusunda Breuer ile ilk farklılıklarından beri çatışmayı tüm psikopatolojinin altında yatan temel klinik sorun olarak görmüştü. Zihin (ve analitik süreç) için en sevdiği metaforlar askerî olanlardı. Zihnin bir kısmı diğer kısmıyla savaş halindeydi ve semptomlar bu saklı, altta yatan mücadelenin doğrudan ama maskeli sonuçlarıydılar. Freud'un psişik yapıya ilişkin kuramsal modelleri hep analitik sürecin kalbinde yer alan, hastanın çatışmasını resmetme çabalarıydı.

---

7 Birçok yorumcu Birinci Dünya Savaşı'nın dehşet verici olaylarının, Freud'un kanser ile uzun mücadelesinin başlangıcının ve en çok sevdiği kızı Sophie'nin ölümünün onun artan karamsarlığına katkıda bulunduklarını düşünür.

(*) Freud, S. (1930). *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*, çev. Aziz Yardımlı, Idea Yayınevi, 2000 – ç.n.

8 Toplumsal geleneği eleştirişlerinde büyük oranda Freud'un kavramlarına dayanan Herbert Marcuse (1955) ve Norman O. Brown (1959) gibi daha sonraki toplumsal eleştirmenler, Freud'un ilk içgüdü kuramına vurgu yaparak, bastırmanın yokluğunu felaket olarak değil de yapıcı olarak hayal edilebileceğinin altını çizerler.

1920'li yılların başlarında topografik model (daha kabul edilebilir bilinç ve bilinçöncesi ile arası açık olan ulaşılamaz, bastırılmış arzuları, itkileri ve anılarıyla bilinçdışı) bir çatışma haritası olarak yetersiz kalmaktaydı. Artan klinik deneyimi ve derinleşen kavramsallaştırmaları Freud'u bilinçdışı arzuların ve itkilerin bilinç ve bilinçöncesi ile değil de savunmalar ile çatışma içinde olduğu ve savunmaların gerçekten bilinçli ya da bilince çıkabilir olamayacaklarına ilişkin bir kuram üretmeye yöneltti. Kendimi bir şeyi bilmekten alıkoyduğumu biliyorsam, kendimi bilmekten alıkoyduğum şeyin ne olduğunu da bilmem gerekir. Freud'un hastaları sadece kendi sırlarını bilmiyor değillerdi, bir sırları *olduğunu* da bilmiyorlardı. Sadece itkiler ve arzular bilinçdışı değildi, savunmalar da öyle görünüyorlardı. Freud bilinçdışında bir şeyleri daha keşfetmişti: Suçluluk duygusu, yasaklar, kendini cezalandırmalar. Örneğin Gloria'nın babasına yönelik mazoşistik özlemi kendini suçlamayla da bağlantılıydı – fantazilerindeki istismarcıların ellerinden çektiğini hayal ettiği cezayı hak etmişti. Bilinçdışı sadece yasaklanmış arzuları değil, onlara yönelik savunmaları ve de bunlar nedeniyle kendini suçlamaları ve cezalandırmaları da içermekteydi.

Freud'un bilinçdışına ilişkin kavramı giderek çok katmanlı hale geldikçe, ilginç olan, psikodinamik çatışmada yer alan her şey orada bir yer edinebilirdi. Freud psişik yapı içindeki temel çatışmanın bilinç ile bilinçdışı *arasında* değil de bilinçdışının kendisinin *içinde* görmeye başladığında, zihnin birincil öğelerini tanımlamak için yeni bir model, yapısal model, gerekli hale gelmişti.

Yapısal model kendiliğin tüm temel bileşenlerini bilinçdışına yerleştirir ve önemli sınırlar *id*, *ego* ve *süperego* arasındadır. Bunlar topografik bölgeler değil de üç farklı etkinlik alanıdırlar: İd ham, yapılanmamış, itkisel enerjilerin "kaynayan kışkırtıcılarla dolu bir kazanı"dır; ego, idin itkilerini denetim altında tutan düzenleyici işlevlerin bir toplamıdır; süperego büyük oranda içselleştirilmiş ebeveyn imagoları çerçevesinde örgütlenmiş bir değerler ve özeleştirisel tutumlar dizisidir.

Freud zamanının Darwinci metaforlarını kullanarak insanoğlunu sadece kısmen evrimleşmiş, vahşi güdüler ile uygarlaşmış davranış ve tutumlar arasında, hayvan doğası ile kültürel amaçlar arasında sıkışıp kalmış olarak betimlemiştir. Toplumsallaşma süreci de kendine yabancılaşma ve kendini aldatmayı gerektirir. Freud'un insanı aptalca ve zorbaca haz arayışına "zorunlu" bir varlık olarak görüşü, onun hayvan doğasına ilişkin (zamanının hayvanbilim ve hayvan psikolojisinden esinlenen) anlayışı ile tutarlıdır. İnsanın başkaları tarafından ve kendince kabul edilebilir hale gelmesi için, bu tümüy-

le hazcı güdüleri saklaması gerekir. Freud egonun, süperegoda içselleştirilmiş ebeveyn imgelerinin de yardımıyla, iddeki hayvanca itkileri, başka insanlarla dolu bir dünyadaki güvenliği sürdürmek için bastırdığını ve düzenlediğini öne sürmüştür. Sonuç sırlarla ve inkâr edilmiş cinsel ve saldırgan itkilerle dolu, kendisi tarafından büyük oranda tanınmayan bir zihindir. Freud nevrotik semptomların kaynağının şifresini çözdüğünü düşünüyordu: "[B]astırılmış olanın geri dönüşü"ndeki bu itkilerin basıncı nevrotik semptomlara yol açıyordu.

FREUD'UN MİRASI

Freud rüyaların anlamını keşfedişini en büyük katkısı olarak görmüştür. Bunun nedeni rüyanın öyküsü içinde genelde insan öznelliğine özgü sırların saklı olmasıdır. Sonraki psikanalitik yazarlar kendimize kendimiz hakkında anlattığımız tüm hikayelerin, geçmiş ve güncel ruhsal yaşamın geniş ve değişik alanlarının parçalarından dokunmuş ikincil ürünler olduklarını göstermişlerdir: Arzular ve özlemler, fantaziler ve algılar, umutlar ve dehşetler.

Freud psikanalizi bir bilim ve aynı zamanda yarı-politik bir hareket olarak gibi yakından izlemiş ve dizginleri sıkıca elinde tutmuştur (Grosskurth,1991). Freud'un en başlarda ilişkisini kestiği (ya da Freud ile ilişkisini kesen) bir çok önemli kuramcı vardı: Alfred Adler, Carl Jung, Otto Rank ve Sandor Frenczi. Bu kuramcıların kavram ve anlayışlarının çoğu, Freudcu ana akım dışında gelişmiş olmalarına karşın, yıllar sonra genellikle öncü muhaliflere saygı sunulmaksızın psikanalitik düşünceye geri dönmüşlerdir. Örneğin, Adler'in başlarda öne sürdüğü saldırganlık ve gücün birincilliği, Freud'un kendisi tarafından saldırganlık dürtüsünün ortaya atılışında kullanılmıştır. Adler'in toplumsal ve politik etmenlere yaptığı vurgu, Harry Stack Sullivan, Erich Fromm ve Karen Horney gibi "kültürelciler" tarafından gerçekleştirilen önemli gelişmeleri öngörür nitelikteydi. Jung'un erken dönemlerinde kendilik kavramına olan ilgisi son yıllarda kendilik psikolojisi (Altıncı Bölüm) ve nesne ilişkileri (Dördüncü ve Beşinci Bölümler) alanlarında sürdürülmüştür. Jung'un bir diğer temel ilgi alanı olan tinsellik, Freud'un dine karşı duyduğu nefret (1927) nedeniyle Freudcu kuram içerisinde yerilmiştir. Ancakpsikodinamikleri tinsellik ile bütünleştiren çağdaş bir psikanalitik kuramsallaştırma biçiminde geri dönmüştür (Sorenson,1994). Rank'ın iradeye ilişkin çığır açıcı çalışmaları, daha güncel faillik araştırmalarının öncüsüdür (bkz. Yedinci Bölüm). Ve Ferenczi'nin radikal düşünüşü ve klinik deneyciliği, kişilerarası psikanaliz (Üçüncü Bölüm) ve nesne ilişkileri kuramlarındaki (Dördüncü ve

Beşinci Bölümler) son gelişmeleri hem önceden görmüş hem de bazı durumlarda doğrudan etkilemiştir.

Evrenbilimciler büyük patlamayı izleyen ilk anlarda olağanüstü sıkı yoğunluktaki maddede ufak değişimlerin ve farklılıkların ortaya çıktığına inanırlar. Bu değişimler olmasaydı evren mecburen hep tek biçimli ve eşit dağılmış olacaktı. Bu farklılıklar maddenin farklı galaksiler halinde ve onların içinde gelişen dünyalar biçiminde katılaşmasını olası kıldılar. Freud'un keşifleri psikanaliz evrenini, büyük patlamanın bizim kendimizi içinde bulduğumuz evreni doğurduğu gibi, eşsiz ve bütüncül bir biçimde doğurmuştur. Freud'un katkıları çok zengin ve yoğundur ve ikinci kuşak kuramcılar bu katkıların farklı yönlerini geliştirmişlerdir. Zamanında bunlar küçük değişikliklerdi ancak şansımız varmış ki bu türden farklılıklar ilerleyen bölümlerde ele alacağımız çağdaş analitik düşünce ekollerinin verimli bolluğunu doğurmuşlardır.[9]

9 Sonraki bölümlerde psikanalitik kuramsallaştırmanın yenilikçi ana hatlarını belirlemiş olan kuramcıların çalışmalarını değerlendiriyoruz: Freud'un temel modelini koruyan ama önemli biçimlerde ayrılanlar (Freudcu ego psikolojisi yazarları gibi), Freud'un dilini koruyan ama temel önermelerini değiştirenler (Fairbairn ve Winnicott gibi), Freud'un görüşünün belli boyutlarını büyük oranda geliştiren ve diğerlerini küçümseyenler (Loewald, Schafer ve Lacan). Freud'un kurduğu temel çerçeveyi keskinleştirmiş ve genişletmiş yazarlar tarafından da önemli katkılar yapılmıştır. Bu yazarların en önemlileri arasında Jacob Arlow (1985, 1987), Charles Brenner (1976, 1982) ve William Grossman (1992) bulunur.

İKİNCİ BÖLÜM

Ego Psikolojisi

Çocuk insanın atasıdır.

WILLIAM WORDSWORTH

İnsan "Ben" diyebilen, kendisini ayrı bir varlık olarak ayırt edebilen bir hayvan olarak tanımlanabilir.

ERICH FROMM

Freud kendini daha önceleri bilinmeyen bir dünyanın (bilinçdışı) kaşifi olarak görüyordu. Kendini derinden büyülemiş ve heyecanlandırmış olan bilinçdışının can alıcı çocuksu arzularını ve korkularını açığa çıkarmak için, psişik coğrafyanın karmaşık alanları boyunca yolculuklar yapması gerekmişti. Bulmak istediği şey, sırların saklı olduğu zihnin sıradan katmanları değil sırların kendileriydi. Freud, uzun süre önce gömülmüş şehrini kazılarla meydana çıkarmaya niyetli Schlieamann gibi, araştırmaları boyunca bir dizi daha sıradan buluş kaydetti ve belirledi. Ancak yabanıl ve alışılmadık kalıntıları keşfetme tutkusu, dikkatini kaçınılmaz olarak kazı alanına geri döndürdü ve onu bulduklarının ötesinde, insan yaşantısının daha derin, ilkel, gizli mağaralarının olduğunu hissettiği yerlere doğru yönlendirdi.

Ancak Freud araştırmalarını sürdürdükçe alan etrafında toplanmış izleyicilerden bazıları, Freud'un gün ışığına çıkardığı ama çocukluğun daha karanlık sırlarının peşinde koşarken bir kenara bıraktığı, zihnin daha sıradan özellikleriyle ilgilenir oldular. Freud'un kazıları psişenin içsel yapısı ve geli-

şimsel katmanlaşması hakkında çarpıcı, kesitsel ufuklar açmıştı. Açığa çıkarılan bu yeni manzaralar, psişe ve işleyişinin erken tarihine ilişkin araştırmalarda bir patlamaya yol açtı. Ego psikolojisi olarak bilinen gelenek 1930'larda Viyana'da doğdu, savaş nedeniyle İngiltere'ye yayıldı ve sonunda Amerika'da temelli olarak kök saldı.

Freud 1923 yılından önce *ego* terimini, bastırılmış olanın ayrılmış olduğu, egemen, büyük oranda bilinçli düşünceler kümesini kastederek belirsiz ve sistematik olmayan bir biçimde kullanmıştı. 1923'te *The Ego and the Id* [*Ego ve Id*]* yapıtında egoyu, zihnin üç temel psişik yapısından birini (id ve süperego yanında) temsil edecek biçimde kullanmaya başladı. Egonun temel işlevleri gerçekliği temsil etmek ve savunmaların etkinleştirilmesiyle içsel dürtü baskılarını gerçekliğe göre (toplumsal kurallar ve ahlakın talepleri de dahil olmak üzere) kanalize etmek ve denetlemekti. Ego psikologlarınca merkezî önem kazanmış olan sorular, Freud'un zihnin dürtü, itkiler ve savunmalar çevresinde yapılanmış olduğu görüşünün doğal uzantılarıydılar: Egonun savunma nitelikli görevlerini gerçekleştirebilmesi için belirli evreler mi vardır, giderek gelişen aşamalı bir yeti mi söz konusudur? Bu gelişim doğuştan belirlenmiş, kaçınılmaz biçimde giderek açılan bir süreç midir, yoksa çevresel etmenler gelişimini geliştirici veya ketleyici bir biçimde etkiler mi? Dönüm noktası niteliğindeki ödipal evreden çok önce başlamış olmasına karşın, egonun gelişimi, tıpkı süperegonunki gibi, bakım vericiler ile temastan ve onların özelliklerinin içselleştirilmesinden etkilenir mi? Libidinal ve saldırgan dürtüler, işlevsel olarak egoya karşıt ve onun tarafından denetlenen şeyler olarak tarif edilmelerine karşın, ego becerilerinin başlangıçtaki gelişiminde rol alırlar mı? Psişenin bu daha "sıradan" özelliklerine yönelik merak aynı zamanda, gelişim süreci boyunca dürtü örgütlenmesi ve ifadesindeki değişiklikleri ve süperegonun nasıl pekişerek yapıcı işlevlerinin nasıl kurulduğuna dair ilgiyi de içeriyordu.

Sonuçta bu sorulara odaklanış, normal ruhsal işleyiş ve psikopatolojiye yönelik genişlemiş bir anlayışı ortaya çıkardı. Böylece psikanalitik kuram gelişip canlanmış ve terapötik alanı belirgin bir biçimde genişlemiş oldu. İlerde göreceğimiz gibi, ego psikologları diğer psikanalitik düşünce ekolleriyle (kişilerarası psikanaliz, nesne ilişkileri kuramları ve kendilik psikolojisi) birçok kaygıyı paylaşmışlardır. Freud'un yapıtından dallanan bu kuramsal geleneklerin tümü, şu ya da bu biçimde, normal gelişimin sorunlarını ve çevre ile

(*) Freud, S. (1923). Ego ve Id, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd* içinde, çev. Ali Nahit Babaoğlu, Metis Yayıncılık, 2001 – ç.n.

erken dönem ilişkilerinin gelişime etkilerini ele almaya başlamışlardır. Ego psikolojisi yaklaşımını diğer düşünce akımlarından ayıran şey, Freud'un dürtü kuramının özenle korunmasıdır.

ANNA FREUD: SAVUNMA KURAMININ YAPI TAŞLARI

Sigmund Freud'un başlangıçtaki topografik modeli, bilinçli ve bilinçli olmayan zihinsel işleyiş arasında bir uyuşmazlık tarif ediyordu. Bu çatışmada id itkileri, onları etkisizleştirmek amacıyla etkinleştirilen ego savunmalarına direnmekteydiler. Psikanalitik tedavinin başarısının, hastanın serbest çağrışımın "temel kural"ına boyun eğerek savunmalarını geçici olarak askıya aldığında, id itkilerine içkin basıncın âna hükmederek ifade şekli bulmasına bağlı olduğu düşünülüyordu. 1923'te ortaya konan yapısal model, üç içsel bölüm –ego, id ve süperego– arasındaki mücadeleyi içeren daha karmaşık bir psişik tablo sunmaktaydı. Bu modele göre nevroz, temelde birbirine karşıt taraflar arasında bilinçsiz biçimde gerçekleştirilen bir uzlaşma oluşumunun sonucudur: Çocuksu arzular için baskı yapan id; ahlaki olarak yasaklanmış bu doyumları engellemeye çabalayan süperego ve dış dünyanın talepleri, id ve süperego arasında arabuluculuk yapan ego. İd'e biraz sempati gösteren ego, belirli bir miktar içgüdüsel doyuma izin verecek ancak karmaşık bir sistem içinde akıllıca geliştirilmiş savunmalarla doyumu kanalize edecek stratejiler geliştirir. Ego id itkilerinin görünümlerini gizler, böylece onları hem toplumsal sansürden kurtarır hem de dikkatlice denetlemiş olur. Nevrotik kişide, yasaklanmış itkiler ile savunmalar arasındaki bu uzlaşmalar karmaşık ve huzursuz edici semptomlar ve işlevsellikte sıkıntılar ile (genelde cinsel ketlenmeler, çalışamama, veya başarılı biçimde rekabet edememe gibi) sonuçlanır. Kişi toplumsal olarak kabul edilemez çocuksu özlemlerini, kılık değiştirmiş biçimlerde bile olsa, sürdürmek ve amaç edinmek için bir bedel ödemek zorundadır. İnsanın doğasında olan bu ceza, süperegonun taleplerinin doyurulması için ego tarafından pazarlığa tâbi tutulur.

Freud'un sadık kızı ve çocuk psikanalizinin öncülerinden olan Anna Freud (1895-1982) egonun araştırılmasında önemli bir kişilikti. Anna Freud babasının 1923 tarihli yapısal modelini düşünürken stratejik teknik bir sorun saptamıştı: Psişik çatışmanın savaş çizgisi artık bilinçdışı itkiler ile bilinçli savunmalar arasında değil de, her biri işleyişinin önemli kısmını bilinçdışı yürüten üç psişik yapı arasında idiyse, o zaman hastanın ruhsal yaşamının bilinçdışı yönlerinin açığa çıkarılmasını sağlayacak klinik sürecin yeniden değerlendirilmesi gerekiyordu. Topografik model, tedavi sürecinde id itkilerinin doyum

hedefiyle ifade olanakları arayacaklarını açıklamıştı. Ancak bu çatışmanın diğer iki katılımcısı olan ego ve süperegonun bilinçdışı parçalarının, analitik durumda bilinç tarafından bilinir hale gelmelerinin nasıl bir yararı olabilirdi?

Hastanın egosu, analistin hastanın serbest çağrışım yapması ve aklına gelen her şeyi söylemesi, buna engel olabilecek bilinçli itirazları geri çekmesi konusundaki talimatlarına uyabilir. Ancak ego aynı zamanda, nevrotik uzlaşmanın taleplerini doyurmak üzere gelişmiş karmaşık bilinçdışı savunma düzenlemelerini, ve bastırılmış itkileri süregiden bir biçimde bilincin dışında tutan düşünme biçimlerini de içerir. Varlıklarını analiz saatlerinde hissettirerek özgürleşme olasılığına hevesle karşılık veren id itkilerinin tersine, bilinçdışı ego savunmaları açığa çıkarılmaktan hiç bir şey elde etmezler. Hastanın ruhsal yaşamındaki sade ve sorunsuz varoluşları hasta için tümüyle kabul edilebilirdir (egoyla-uyumlu). Genelde hastanın daha geniş kapsamdaki kişilik örgütlenmesinin temel bir yapısı olarak işlev görürler.[1] Egonun, kabul edilemez olan düşmanca itkileri tersine çevirerek gizlediği *karşıt-tepki oluşturma* savunmasını düşünün. Öfkeli kişi aşırı iyi, genellikle ısrarcı bir yardımsever, hatta boğucu biçimde kibar biri olur; bir çok kişi tarafından (kendisi dahil) toplumun dayandığı bir birey olarak kabul edilebilir. Bu özenle işlenmiş çözümü savunucu yönünün maskesini düşürerek bozmak, hastaya iyiliğinin aslında kabalığının zekice bir örtüsü olduğunu belirtmek, id itkilerini sadece egonun zeki savunmalarının sınırlamalarından özgürleştirmek değildir, tüm bir yaşam biçimini tehdit etmektir. Savaşan içsel taraflar arasında barışı korumak ve toplumsal olarak kabul edilebilir işlevselliği güvence altına almak gibi yıldırıcı bir görev yüklenmiş olan ego, gizlice çalıştığında daha etkin iş görür. İlgisi bilinçdışı olan yaşantıları bilinçli hale getirmeye yönelmiş olan psikanalist, bilinçdışı id itkilerinin özledikleri özgürleştiricidir, ancak savaş halindeki ego ve onun bilinçdışı, özel savunmaları için bir tehdittir. Eğer psikanaliz hâlâ bir savaş olarak tasarlanacaksa, sınırlar arkasındaki tutsakları salıvermek için bir kurtarma görevi olmaktan çok, bir kültüre yönelik tam bir hücum haline gelmişti.

Sigmund Freud hipnoz uygulamasını, savunmaları geçici olarak etkisizleştirmek üzere uyuşturmanın yeterli olmadığını öğrendiği için bırakmıştı. Savunmaların doğrudan, bilinçli haldeyken ele alınmaları ve yorumlanmaları

1 Bu konunun daha kapsamlı değerlendirmesi için, David Shapiro'nun *Neurotic Styles (Nevrotik Stiller)* (1965) kitabına bakınız. Bu kitapta karakterin, algının, bilişsel stillerin ve yaşama genel bir yaklaşımın tümünün, insanın savunma operasyonlarıyla nasıl ilişkili olabileceğine ilişkin çok parlak analizler yapılmıştır.

gerekiyordu. Ama Anna Freud'un egoyu inceleyişi, onun savunucu işlevlerini özgül, sınırları çizilmiş ve açıkça ayırt edilebilir semptomlardan tüm karakter örgütlenmesindeki yayılışına dek izlemekteydi. Bir insanın kişilik süreçlerindeki ana stilin nitelikleri bu savunma süreçlerinden kaynaklanıyor olabilirdi. Anna Freud, bu bilinçdışı savunmalar kesin ve kararlı bir şekilde açığa çıkarılmazlarsa, psikanalizin terapötik etkisinin ağır bir biçimde azalacağına inanmaya başlamıştı. Sırf id itkilerini bilince çıkarmak, Duvar'ın ve geri kalan karışık güvenlik sisteminin süregiden varlığını dillendirmekte başarısız olan ve sadece birkaç Doğu Berlinliyi kurtarmakla sınırlı bir Soğuk Savaş Kurtarma operasyonu gibidir. Birkaçını özgürleştirmek aynı sınıra ulaşan diğerlerinin kaderi üzerinde çok az etki yapar; asıl korumalar yenilmelidir ve savunucu makine sökülüp parçalanmalıdır.

Anna Freud'un ego ve karakterolojik savunmalarının karmaşıklıklarını inceleyişi analistin terapötik süreçteki rolü ve odağının yeniden tanımlamasına yol açtı. Serbest çağrışım bir anlaşma, naif bir biçimde varsayıldığı gibi hemen el altında olan bir araç değil de olsa olsa analitik sürecin bir amacı olarak görülmeye başlamıştı. Hasta bir süre için ego tutumlarını ve bilinçli itirazlarını askıya almayı seçme konusunda işbirliği yapmaya ne kadar çabalarsa çabalasın, bilinçdışı savunmalar ve bunlara karşılık gelen süperego tutumları her zaman hastanın farkındalığı ve denetiminin dışında işler haldedirler. Bilinçdışı psişik etkinliğe ilişkin yeniden gözden geçirilmiş bu anlayış, analistin rolünde bir değişikliği gerektirmekteydi. Anna Freud'un yeniden kavramsallaştırdığı gibi:

> Bilinçdışı olanı, hangi ruhsal kuruma ait olursa olsun bilince getirmek analistin görevidir. Dikkatini her üç yapıdaki bilinçdışı öğelere eşit ve nesnel bir biçimde yöneltir... aydınlatma işine koyulduğunda id, ego ve süperegodan eşit biçimde uzak bir noktada konumlanır (1936, s. 28)

Öyleyse savunmalar söz konuşu olduğunda, analistin, hastanın serbest çağrışımları kesintiye uğrayıncaya dek bekleyip ondan sonra altta yatan tahminî id içeriğini yorumlamaktan çok, çağrışımların *içinde* var olan, onları uzlaştıran ve çarpıtan savunmacı işleyişleri daha etkin bir biçimde ayırt etmesi gerekir. Böylesi durumlarda analitik odağın, id itkilerinin izini sürmeyi bir kenara bırakıp, egonun farkındalık alanı dışındaki işleyişlerine yoğunlaşması gerekir. Ancak savunmacı olan ve olmayan iletişimi birbirinden ayırmak her zaman çok kolay değildir. Anna Freud'a göre "Bunun ayırdına ancak daha sonra, bir şeyin eksikliği belirgin hale geldiğinde varırız (1936, s. 8)"

Örneğin *duygulanımın yalıtılması* savunmasında çatışmalı düşüncelerin bilince çıkışına ancak düşünselleştirilmiş biçimde izin verilir; onlarla bağlantılı rahatsız edici duygular bloke edilirler. Ego, "serbest" çağrışımlar gibi görünen düşünce akışına izin verebilir, ancak düşünceler onlara uyan duygulardan ayrılmış durumdadırlar. Örneğin bir hasta yoğun cinsel ilişkilerden söz edebilir, ancak tutkusuz ve kopuk bir biçimde. *Yansıtma* savunmasını kullanan bir hasta öfke duygularını inkâr edebilir ama çevresindeki insanların öfkelerine çok duyarlı ve kafasını takmış olabilir. Hasta "serbestçe" konuşuyor gibi görünebilir ancak konuşmalarını şekillendiren, bilinçdışı savunmalar ve de içgüdüsel basıncın etkileridir.

Anna Freud'un *The Ego and Mechanisms of Defense* [*Ben ve Savunma Mekanizmaları*]* (1936) kitabı bu soruna kısmi bir yanıttı. Egonun çeşitli bilinçdışı savunma stratejilerini belgeleyerek ve sergileyerek, onların hastanın psişesi içindeki işleyişlerinin işaretlerini açığa çıkarma konusunda klinisyeni uyaran, psikanalitik alanın bir el kitabı haline geldi. Analizin id türevlerininin izini sürmeye yoğunlaşmış yönelimini yeniden şekillendiren Anna Freud, doğru analitik tutumu "yansız" olarak tanımladı. Bu, nevrotik yapıdaki üç parçaya, id, ego ve süperegoya yönelik dikkatin adil ve tarafsız salınımı demekti. Uygulayıcılardan gelen bildiriler bu kuramsal yönelim değişikliğinin değerini ortaya koymaktaydılar. Viyana Enstitüsü'nden mezun olup 1940'ta New York'a taşınmış olan Ernst Kris (1900-1957), yeni ego psikolojisi duyarlığının en akıllı ve usta geliştiricilerinden biriydi. Önceden daha geleneksel tarzda bir analizden geçmiş genç bir adamın yeniden analiz edişinin öyküsünü sunmuştu. Hastanın nevrotik çatışmalarına içkin id özelliklerini ve çocuksu arzu ve özlemlerini açığa çıkaran sınırlı yorumlarıyla ilk analiz bazı gelişmeler sağlamıştı, ancak hastanın çalışma hayatındaki felç edici sıkıntıyı belirgin bir biçimde etkileyememişti.

Otuzlu yaşların başlarında yetenekli bir bilim adamı olan hasta, mesleki gelişimini engellemekte olan araştırmalarını yayınlayamama durumundan dolayı endişeliydi. İlk analizinde korku ve suçluluk duygularının onu üretken olmaktan alıkoyduğunu öğrenmişti. Başka insanların düşüncelerini, özellikle de saatlerce sohbet ettiği tanınmış bilim adamı arkadaşınınkileri kendininmiş gibi göstermeye dair üzerinde sürekli bir baskı hissettiğini fark etmişti. İlk analist, sorunun itici gücü olan çocuksu içgüdüsel arzuyu belirleyip görünür hale getirerek, sorunun sembolik anlamını yorumlamıştı: Başka-

(*) Freud, A. (1936). *Ben ve Savunma Mekanizmaları*, çev. Yeşim Erim, Metis Yayıncılık, 2004 – ç.n.

sının eserini çalma arzusunun, başka birinin düşüncelerini çalma ve saldırgan biçimde mideye indirmeye yönelik gizli arzuyu temsil ettiğini düşünüyordu. Sonunda analist bu bilinçdışı içgüdüsel akımın en ilkel ve en çok savunulan biçimini ortaya sermişti: İlkel oral saldırganlık.

Kris, ilk analistin sorunun id ile ilgili yönlerini belirlemiş oluşundan tatmin olarak, dikkatini egonun bilinçdışı savunma işlemlerine çevirmişti. Hastanın işteki ketlenmeleri çözülmemiş olduğuna göre hâlâ işlerlik sergileyen bilinçdışı ego savunmaları mı vardı? Hastanın olup bitenleri anlatışı, olayların olduğundan farklı görünmelerini sağlayan bilinçdışı savunmalarla çarpıtılmış olabilir miydi? Kris "uzun bir inceleme" gerçekleştirmiş, genç adamın düşüncelerini çaldığından korktuğu metinleri araştırmış, onun araştırma düşüncelerini ve arkadaşıyla yaptığı konuşmalardaki özel bilgi alışverişlerini öğrenmişti. Sonunda Kris çok şaşırtıcı bir şey keşfetmişti. Hasta potansiyel bir intihalci değildi. Seçkin arkadaşıyla tartışırken, arkadaşının daha sonra hevesle kendisininmiş gibi kullandığı düşünceleri ortaya atan aslında hastanın kendisiydi. Arkadaşı bunları geliştirip sonunda yayınlıyor ve bu süreçte hastaya hiç saygı göstermiyordu. Arkadaşının yazdıklarını okuyan hasta onların yaratılmasındaki payının ayırdına varamıyor ve şu yanlış izlenime kapılıyordu: Kendi bakış açısı için çok önemli, ancak intihal suçluluğu duymaksızın öne süremeyeceği bir düşünce ile ilk kez karşılaştığını düşünüyordu. O bir intihalci değil de adeta bir *hayalet yazardı*!

Kris bu karmaşık savunucu çarpıtmanın arkasında, ketlenmeleri iş başarısını engellemiş olan, düş kırıklığı yaşatmış bir babaya imrenme ve ondan öğrenmeye dair çocuksu arzunun ısrarla sürdüğünü keşfetmişti. Hasta bu çocukluk düş kırıklığını düzeltme ve imrenilmeye değer etkileyici bir baba yaratmaya yönelik bilinçdışı çabalarında, kendi ilerlemesini sabote ederek düşünsel özünü kendisinden yaşlı arkadaşına atfetmişti. Yansıtma düzeneğini kullanarak, kendi becerilerini, daha sonra hayranlık duyduğu ve imrendiği arkadaşına yüklemişti.

Sonraki ödipal çatışmalar hastanın yaşamını daha da zorlaştırmıştı. İmrenilen bir adamı göklere çıkararak ondan bir şeyler alma çabaları, zamanla rekabet duygularını ve babanın penisini çalmaya yönelik bilinçdışı ve yasak ödipal arzuyu uyandırmıştı. Bu arzu, varlığını sembolik eylemde bile sürdürse, cezalandırılmalıydı. Suçluluk duygusu ile yüklü hasta, kaçınılmaz ve acı verici biçimde, arkadaşıyla onu kendi düşüncelerinden yoksun bırakan ve kendi çalışmalarını yayınlamaktan etkin biçimde alıkoyan küçük düşürücü çalma suçlamalarıyla, bir yaşantıyı sahnelemeye mahkûm olmuştu.

Kris (1951) araştırmasını başarılı kılan teknik değişiklikleri tarif etti. Daha Freudcu gelenekten olan önceki analizinde keşfedilmiş içgüdüsel çatışmayı açıklamanın ötesinde, egonun işlemlerinin ve hastanın yüzeydeki davranışlarının ayrıntılı bir analizini eklemişti.

> İkinci yorum dizisi ... daha somut oluşuyla, davranışlara ilişkin çok sayıda ayrıntı içermesi ve bu nedenle geçmiş ile bugünü, erişkin semptomatolojisi ile çocuksu fantazilerini bağlantılandırmanın yolunu açmasıyla [ilk analizden gelenleri] tamamladı. Ancak can alıcı nokta "yüzeyin araştırması" idi. Sorun, "intihal yapma tehlikesi yaşıyorum" duygusunun nasıl doğduğunu ortaya çıkarmaktı. İşlem, yorumlar aracılığıyla id'e doğrudan ya da hızlı bir dalışı amaçlamıyordu...[daha çok] davranışın çeşitli yönleri dikkatli bir biçimde incelenmişti.

Birinci Bölüm'de Freud'un savunmalara ve korudukları sırlara nasıl giderek daha çok ilgi duyduğunu belirtmiştik. Anna Freud klinik odaktaki bu değişikliği, egonun çeşitli savunma işlemlerini sınıflandırıp inceleyerek, hem işleyiş biçimlerini belirterek hem de çıkış zamanlarını ve işleyişlerini gelişimsel bir süreklilik boyunca yerleştirerek büyük ölçüde genişletti. Onun araştırmaları savunmacı işleyişin daha önce dikkat çekmemiş yönleri hakkında ilginç gözlemler üretti. İçsel olarak ortaya çıkan çatışma ve onu izleyen süperego kaynaklı suçluluk duyguları, egonun savunma etkinliğini harekete geçirmek için bir formül olarak sunulurken Anna Freud inkâr gibi savunmaların, kaynağını dış dünyadan alan hoşnutsuzluk ile de harekete geçirebileceklerini ortaya koydu. Aynı zamanda bu savunma, genelde ağır psikopatolojiler (örn. psikotik sanrılar) ile ilişkilendirilirken, çocuklarla yaptığı çalışmalarda, bu tür savunmanın erken gelişim dönemlerindeki normal görünümünün kanıtlarını gözlemledi. Çocuklar her zaman "hoş olmayan gerçekler" den, onların varlıklarını yok sayarak "kurtuluyorlardı" ve genel gerçeği değerlendirme yetileri bozulmamış kalabiliyordu. Çalışmaları, inkârla birlikte yansıtma ve içeatmanın erişkinde kullanımının, kökleri çocukluğun gelişimsel olarak erken evrelerine uzanan bozukluklara işaret ettiğini düşündürüyordu. Anna Freud ego işlemlerinin kişilik işlevselliğinin tüm alanlarına yayılmışlığını tarif ederek egoyu, bir başına incelemeye değer bir psikanalitik araştırma nesnesi haline getirdi. Aynı zamanda, psikanalitik düşüncelerin uygulama sınırlarını semptomlardan karakter stillerine ve psikopatolojiden normal kişilik işlevselliğinin çeşitlerine doğru genişletti.

Bir analistin güç bir hasta ile yaşadıkları ego psikolojisinin klinik konulara etkisini sergiler. Yirmi üç yaşındaki banka veznedarı Angela yaşamı-

nın bir kriz anındaydı; duygularını görmezden gelme ve kendini denetim altında tutma şeklindeki alışıldık tarzı işe yaramıyordu. Bir arkadaşı, işindeki davranışlarının giderek uygunsuzlaştığını bildirmişti. Tutarsız görülüyordu. Genellikle hiç bir kışkırtma olmadan ve küçük uyarılar ile meslektaşlarına kırıcı davranabiliyordu. Angela kimsenin onu ilgilendirmediğini ve içinde ölü hissettiğini söylüyordu. Son zamanlarda çılgın gece partilerine katılıyor, daha sonra tanıyamadığı kişiler ile ilk cinsel deneyimlerini yaşıyordu.

Angela ilk görüşmenin ortasında, analistin ilgi ve endişe ifade edişi üzerine patlamış ve analisti beceriksizlikle suçlamıştı. Analistin yetkilerini ve kendisiyle ne yapmayı planladığını bilmek istiyordu. Bu beceriksizliğin, ona hiç bir yardımı dokunmamış ve "çok daha önce defolup gitmesini söylemesi gerektiği" annesini anımsattığını anlattı. Annesinin çok çocuğu olmuştu, ona ayıracak zamanı yoktu ve ondan bir çocuk olmak yerine anne olmasını bekliyordu. Angela annesinin yineleyen hamileliklerine yönelik hiddetini anlatmış altı yaşında annesinin içtiği sıcak kahvenin onun içinde büyümekte olan cenini yakıp öldürmesini nasıl umut ettiğini anımsamıştı.

Bir sonraki seans Angela'nın terapide "konulara girerse" neler olacağına ilişkin kaygılarıyla başladı. Kararsız ve endişeli görünüyordu. Terapide olmak bir başka insana güvenmeyi gerektiriyordu; bu onun için çok fazlaydı. Sonra tutumu birdenbire değişti. Analistin bilmek istediği her ne idiyse, bunu ona anlatamayacağını belirtti, çünkü o "bir duvarın arkasında"ydı; kimse içeri giremez, o da dışarı çıkamazdı. Meydan okudu: "Devam et, çabala ve beni konuştur."

Angela dirençli hastaların çarpıcı bir örneğidir; "aklına gelen her şeyi" özgürce dile getirmenin tersine hiç bir şey bildirmek istemiyordu. Analistin başlangıç yolu, klasik Freudcu çizgilere uygun olarak, onun davranışını bir tür (aktarım) direnç olarak düşünmekti: muhtemelen içgüdüsel bir basıncı doyuracak şekilde analisti etkileşime sokarak, (sözel) analitik süreci atlatmaya çalışıyordu. Analist ile kavga, annesi ile ilişkisinden kaynaklanan düşmanca duyguların tarif edilmesi ve analiz edilmesindense, analist ile ilişkide sahnelenmesine izin verecekti. Bu yorum işitilmemişti.

Angela gibi zor hastalara yardım etme çabalarında karşılaşılan klinik sorunlar Anna Freud'un egoyu "kendi başına" inceleme tavsiyesini yerine getirmeye hevesli ego psikolojisi yandaşları için yeni bir keşif alanını temsil etmeye başlamıştı. Bu yaklaşım hastayı daha doğrudan işe katan bir klinik yaklaşımı destekledi; saklı gizleri açığa çıkarmaya daha az, ruhsal yapıyı değerlendirmeye daha çok vurgu yaptı.

Analist Angela ile çalışırken onun kışkırtıcılığını görmezden geldi, bunun yerine önemli olanın aralarındaki duvarın varlığına dair bir şeyler olduğuna dair yorum yaparak Angela'yı duvar hakkında konuşması için cesaretlendirdi. Analist onun (id) saldırganlığını yorumlamaktansa Angela'nın kendini koruma (ego) gereksinimine olan ilgisini betimledi ve ifade etti. Angela psişik yapısının bu önemli yönünün analistten saygı gördüğüne emin olunca, yavaş yavaş bir diyaloğun gelişmesine izin vermişti. Angela'nın duvarı kendini kaygılı hissettiği zamanlarda, sıklıkla biri ona "çok iyi" davrandıktan sonra ya da çok kızdığında ve denetimini yitirmekten korktuğunda ortaya çıkmaktaydı. Duvarın arkasında kendini korunmuş hissediyordu ama bir şey pahasına, çünkü duvar onu insanlardan uzak hissettiriyordu, yaşamın bir parçası olamıyordu. Duvar deneyimine ilişkin en eski anısı beş yaşındaydı, okula başladığında bir şeyler fırlatırım diye diğer çocuklara yakın olmaktan korkmuştu. O yıl kendisini çepeçevre saran geniş puslu dairesel bir alanın varlığını hissetmeye başlamıştı. Bu his geldiğinde Angela felç olmuş hissediyor ve hareket edemiyor ya da yanıt veremiyordu. Giderek artan sosyal geri çekilişleri sanki dikkatlerden kaçmıştı. Kendini "başka birinin kafasındaki bir düşünce" olarak hissetmeye başlamıştı.[2]

Angela'nın annesi sürekli sinirli, çalışmaktan yorgun düşmüş ve duyguları çabuk alevlenen bir kadındı. Radikal gençlik yıllarında kültürel beklentileri hırslarını aşırı sınırlayan ülkesi, İtalya'yı terk etmişti. Yeni ülkesinde bir kariyer edinmeyi şiddetle istemiş ancak dini inançlar doğum denetimini engellediğinden sürekli genişleyen ailesinden ve eşlik eden yükümlülüklerinden ötürü bunalmış ve yenik düşmüştü. Angela'nın annesi bir keresinde kızına şöyle demişti: "Sen küçükken yaptığım tek şey sana bağırmaktı." Angela şöyle bir olay anlatmıştı: Annesi mutfak çekmecesinden keskin bir bıçak çıkarmış, onu korku içindeki kızının ellerine tutuşturmuş ve emretmişti: "Hadi, beni şu küçük şeylerle öldüreceğine şu işi çabucak bitir." Angela bir çocuk olarak, ev işlerini tamamlamadaki kaçınılmaz yetersizliğinin annesinin tutarsız, korkutucu davranışlarının nedeni olduğundan emindi.

Angela sessiz ve söz dinleyen tavrıyla annesinin kusursuz hizmetçisi olmaya çabalarken, yoğun ve etkin bir fantazi dünyası geliştirmişti. Üç ile yedi yaşları arasında bir dönemde, iç dünyasının daha sonra belirli tanıdık varlık-

2 İlginçtir ki Wilfred Bion (1955), bir başkasının yansıtmalı özdeşimlerin nesnesi olmanın nasıl bir şey olduğunu tam da böyle tarif eder (bkz. Dördüncü Bölüm). Angela'nın bu yaşantısının, kendisini çok sık olarak annesi tarafından onun yansıtmalarını barındıracak biri olarak kullanıldığı için ortaya çıktığını öne sürebiliriz.

lara dönüşen insanlarla dolduğunu anımsıyordu. İstediklerinin "hep orada olması"nı isteyen, kolayca sinirlenen ve kendisini "terk ederlerse insanların gözlerini oyabilen", "şişko ve açgözlü" bir bebek vardı. "Bodrum katında yaşayan ve yukarı çıkıp beni incitebilmesi için yanlış bir şey yapmamı bekleyen" bir adam vardı. Bu adam yapılan yanlışlar için bir dizi ceza emrediyordu ve hafif de olsa, önceleri fiziksel ve daha sonra cinsel işkence içerikli kaçınılamayan ve zihin meşguliyeti yaratan fantaziler halini almıştı. Angela diğer çocuklara sunulan ilgi ve bakıma derinden haset duyup sıklıkla hasta olmalarını arzulamış, korkunç kazalar ya da vahşi cezalandırmalar hayal etmişti. Angela çok haset duyduğu bir okul arkadaşına araba çarpıp öldüğünde, düşmanca duygularının trajediye neden olduğu düşüncesiyle dehşete düşmüştü. Sonra, bodrum katındaki adam yukarı çıkmış Angela'nın her "yanlış"ında gerçek işkence ve kendine zarar verme yaşantıları talep etmişti. Düşünceleri üzerinde daha fazla denetime sahip olma çabasıyla, gizlice bedenine zarar vermeye başlamıştı.

Psişik Yapının Değerlendirmesi

Angela'nın klinik tablosunu Kris'in bilim adamı olan hastasınınkiyle karşılaştıralım. Yapısal model bakış açısından nevroz psişik failler olan id, ego ve süperego arasında sağlanmış uzun erimli bir uzlaşmadır. Analitik süreç bu üçlü kümeyi uzlaşma masasına davet etmeyi planlar. Analist öykünün her kısmına dengeli bir şekilde ilgi duyarak (Anna Freud'un "nötralite"si) hastanın birbiriyle yarışan talepler arasında daha işe yarar bir çözüm bulmasına yardımcı olabilir.

Bu zirvedeki başarılı görüşmeler kuşkusuz büyük oranda katılımcılara bağlıdır ve işte bu noktada ego psikologlarının psişik yapıları (id, ego ve süperego) işlevselliklerinin niteliği açısından değerlendirmekteki yetileri çok önemli hale gelir. Angela'nın analizinde beklenen uzlaşmalar için sahneye çıkan kişiliklerin görünüm ve niteliklerini Kris'in hastası ile karşılaştırarak düşünün. Kris'in hastasının babasını penisinden mahrum bırakmaya dair çocuksu (id) arzusu kişiliğine pürüzsüz bir biçimde bütünleştirilmişti ve sadece ileri derecede kılık değiştirmiş, sembolik biçimlerde doyum elde etmekteydi. Bilinçli bir biçimde anlaşılması ancak iki farklı analistçe yıllarca yorumlandıktan sonra gerçekleşebilmişti. Tam tersine, Angela'nın eşit derecede kabul edilemez olan, doğması beklenen kardeş rakibinin yaşamının sonlandırılmasına ilişkin cinai (id) fantazisinin ortaya çıkarılması zor bir iş değildi; bilinçliydi ve daha tedavinin başlangıcında hemen dile dökülmüştü.

Kris'ın hastasının ödipal entrikasına karşılık süperego muhalefeti, onun sırları açığa vuran suçluluk duygusunda kolayca fark edilebilir. Bu süperego, ahlaki olarak kabul edilemez bir arzunun etkin bir biçimde denetim altında tutulmasını ve bu arzuya yönelik cezanın sorun yaratan mesleki bir ketlenme aracılığıyla yaşantısıyla bütünleştirilmesini sağlıyordu. Angela, tam tersine, içselleştirilmiş ve işlev gören bir ahlaki kodun işareti olan hiç bir suçluluk duygusu sergilemiyordu. "Bodrum katında yaşayan adam"ı, deneyimleri arasında süperego işleyişini en çok düşündüreni, hiç bir biçimde gerçekten onun bir parçasıymış gibi değil de içinde yerleşmiş bir "öteki" olarak hayal edilmişti. Akılcı bir standart taşıyıcıdan çok sadistik bir zorba olarak bu adam, ne tanımlanmış etik standartlar ne de, salık verilebilecek daha iyi bir eylem planı öneriyordu. Angela sonradan bazı açıklamalar getirdiyse de, sansüründe kişisel gelişim için kılavuz olabilecek net bir kalıp bulunmuyordu.

Kris'in hastasının egosu çocuksu arzu ile süperegonun ahlaki kodu arasındaki çatışmaya başarıyla arabuluculuk yapmıştı. Çatışmayı gizlemek ve onu gediksiz bir biçimde süregiden kişiliğinin içine yedirmek için sembolizm, yer değiştirme ve yansıtmayı kullanan zekice bir savunmalar sistemi kurmuştu. Angela'nın duvarı, ego işlevleri arasında onu çocukluğu boyunca (ve analizde de) koruması için görevlendirilmişti, ilkel ve apaçık bir biçimde de görünmekteydi. Kris'in hastasının savunmalarındaki gibi gizleyici akışkanlığına izin vermeyerek kendini apaçık ve umutsuzca ilan ediyor, pürüzsüz bir işleyişi uzaktan yakından temsil eden her şeyi kesintiye uğratıyordu. Dikkate değer bir diğer şey de bu iki insanın duygusal ifadelerinin niteliği arasındaki farklılıktı. Bu meselenin önemi klinik değerlendirmenin bir boyutu olarak giderek artacaktı. Kris'in hastasının babasını iğdiş etme arzusu ona oldukça uzak geliyordu. Kris'in bu çok önemli yorumunu kabul ettikten sonra bile bu ona daha çok altüst edici ama aynı zamanda çarpıcı bir düşünce olarak gelmekteydi. Cinai arzu bilinçli iken özünde çatışmalıydı, çünkü Kris'in hastası babasına değer veriyor ve onu takdir ediyordu. Angela'nın arzularının hissi çok farklıydı. Yoğun ve güçlü, ilkel ve ketlenmemiştiler. Angela öfkelendiğinde başkalarını incitme ya da onlara zarar verme konusunda kayıtsız görünmekteydi; onlar için hiç bir olumlu duygusu yokmuş gibi konuşmaktaydı.

Angela'nın analisti onun ego, süperego ve id'inin talepleri arasında uzlaşmalar sağlamak için yeni görüşmeler yürütmekle yükümlüydü. Ancak bu olguda anlamlı pazarlıkların sürdürülebilmesi için öncelikle üç psişik yapının her birinin çareler üreten bir çalışmaya ihtiyaç duyduğunu düşündürten güçlü kanıtlar vardı. Örneğin Angela'nın id itkilerine yönelik ego savunmalarının

biraz gevşemesi desteklenmeli miydi? En iyisi bu korumacı güçleri artık hizmetlerine gereksinim olmadığına ikna etmek miydi yoksa asıl konu onları ek eğitim için talim kampına geri göndermek miydi? Angela'nın "zirve"si, uğruna mücadele edilen sorunların karmaşıklığı ya da birbiriyle yarışan taleplerin etkili söylemi yüzünden değil de katılımcılarının haksız davranışlarından ötürü çok çarpıcıydı. Görev gidermek değil geliştirmekti.

Psikanalizin klinik hedefi, ego psikolojisinin gelişiminden önce, kapana kısılmış bilinçdışı enerjilerin salıverilmesiydi. Freud yönlendirici ve telkinci olmayan bir yaklaşımın altını çizmişti. Hedef akıntıyı tıkayanları ortadan kaldırmaktı, aktığı kanalı güçlendirmek değil. Angela gibi hastalarda savunmaları geliştirmek ve ego işlevlerinin gelişimini desteklemek kanalın temel mimarisinin mühendislik planını gerektiriyordu, yapı malzemelerinin dökümü de olmalıydı ki onarılabilsin.

HEINZ HARTMANN: UYUMA DOĞRU

Bu tür bir planı geliştirmekte en sorumlu kişi Heinz Hartmann (1894-1970) idi ve ego psikolojisinin babası olarak tanınır oldu. Anna Freud gibi Hartmann da Sigmund Freud'un kazılarının çocuksu amaç ve arzuların peşini kovalarken gün ışığına çıkartmış olduğu incelenmemiş psişik yapıları çok merak etmişti. Ancak Hartmann'ın elinde özenle tuttuğu eski tarihlerden kalma mızrak ucu, Freud'un kızı için olduğu gibi, savaş imgeleri ve savunma stratejileriyle büyülenmişlik uyandırmamıştı. Hartmann bunun yerine çatışmanın ötesine geçti ve keşiflerin teknolojik çıkarımları olarak kabul edebilecek şeyleri düşünüp taşındı. Mızrak ucu nasıl üretilmişti? Metal nasıl şekillendirilmişti? Bu yaratıma kimler katılmıştı? Metal paraları da şekillendirmişler miydi? Toplum günlük yaşamda nasıl işliyordu? Bir ülkeyi sadece savaşlarını inceleyerek anlayamazsınız. Hartmann, odak noktasında bu basit görünen değişikliği yaparak, psikanalizin gidişatını güçlü bir biçimde etkileyerek, normal gelişimin temel süreçlerinin ve geçirdiği değişimlerin çok değerli olan araştırmalarının yolunu açtı.

Hartmann'ın katkıları psikanalitik ilginin yelpazesini psikopatolojiden genel insan gelişimine, yalıtılmış ve kendi kendiyle yetinen bir tedavi yönteminden, diğer disiplinleri de sürükleyici bir düşünsel disipline doğru genişletti. Bu kolay bir görev değildi. Hartmann, psikanalizi orijinal alanının dışına genişletmek ile Freudcuların kesin olarak psikanalitik yaklaşımın temeli kabul ettikleri şeyleri korumak arasında hassas bir dengeyi sürdürmek zorundaydı. Sullivan ve kişilerarası yaklaşımı benimseyen yazarlar (bkz. Üçüncü

Bölüm), Hartmann gibi, çevrenin kişilik üzerindeki şekillendirici etkisini vurguladılar, ancak Sullivan Freud'un dürtü kuramını terk etti ve bu nedenle katkıları Freudcu ana akımda psikanalitik kabul edilmediler. Öte yandan Hartmann yeni görüşlerini Freud'un temel bakış açısının uzantıları ve inceden inceye işlenmiş biçimleri olarak dikkatle ve zekice geliştirdi.

Heinz Hartmann psikanaliz alanında oynayacağı açılımcı rol için çok uygundu. Viyana kökenli ailesi bilimsel ve sanatsal başarılarıyla ünlüydü. Babası seçkin bir tarihçi ve Almanya büyükelçisi, annesi heykel sanatçısıydı. Viyana'dan ve dünyadan saygın müzisyenler, filozoflar, hekimler, politikacılar ve düşün adamları aile evinden geçmiş ve genç Heinz'ı bir kültürler, düşünceler ve bakışlar topluluğu ile tanıştırmıştı. Bir hekim ve psikiyatrist olarak eğitildiğinden Freud ve keşiflerine derin bir saygı duyuyordu. 1934'te, Freud'un daveti üzerine onunla analize başladı. Ama psikanaliz dışındaki bilim dünyasından da benzer biçimde etkileniyordu ve psikoloji, tarih, müzik ve felsefe konularındaki geniş kapsamlı ilgilerinin peşinden koşturuyordu.

Hartmann'ın çığır açıcı kitabı *Ego Psychology and the Problem of Adaptation* [*Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*]* (Almanca olarak 1937'de yayınlandı) ileri derecede soyuttu ve klinik değildi. Ancak bu çalışma diğer yazarlara, klinik araştırmaları ve deneysel çalışmaları ve, sonuçta insan psişesi içindeki ilkel itkileri ortaya çıkarmaktan çok psişenin yapılarını onarmayı amaçlayan yeni ve güçlü terapötik yaklaşımları destekleyecek kavramsal çerçeveyi sağladı.

Sigmund Freud, Anna Freud ve Wilhelm Reich giderek egonun işleyişlerinin daha da karmaşık olduğunu düşündüler. Ancak Hartmann'a dek egonun işlevleri hâlâ psişik çatışmanın içinde gömülü olarak kavranıyordu. Sigmund Freud bebeği başlangıçta ve temelde kendine dönük, içsel gerilimler ve duyumlarla aşırı meşgul ve dışsal gerçekliğe yönelimi olmayan bir varlık olarak düşünüyordu. Bebek ancak yavaş yavaş, açlık sancılarının haz arayan fantaziler tarafından yatıştırılamadığını anlamaya başlar. Ne yazık ki, kendini zorla yeniden yönlendirerek, Freud'un "gerçekliğin tuğla duvarı" dediği şeyle başa çıkmalıdır. Popoya vurulan geleneksel şaplak nasıl yeni doğanı nefes almanın zorunluluğunu hesaba katması için sarsıyorsa, dış dünyanın sert zorlukları da en nihayetinde bebeği dışsal gerçekliğin ayırdına varmaya zorlar. Freud amaç odaklı eylem ve üst düzey düşünmenin (fantazi-temelli arzu doyumunun *birincil süreci*ne karşı *ikincil süreç*) sonuçta bu hoş olmayan kar-

(*) Hartmann, H. (1937). *Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*, çev. Banu Büyükkal, Metis Yayıncılık, 2004 – ç.n.

şılaşmadan geliştiğini düşünmekteydi. Bebek tırmanan içgüdüsel basınçların huzursuzluğundan kaçınmak için gerçekçi biçimde düşünmek ve tepki vermek zorundadır. Psişik gelişimin bu modeli klasik terapötik yaklaşımın planlanması için kavramsal temelleri sağlamıştı. Doyurmama (örn. hastanın sorusunu yanıtlamama) ve yorumlayıcı yüzleştirmeler, idden doğan fantazileri açıkça doyum aramaya zorluyor, onları bilinçli gözlem ve analitik yoruma açık hale getirmeyi, böylece onları daha gerçekçi olgun düşünme biçimlerine dönüştürerek ego işlevselliğini arttırmayı amaçlıyordu. "İd neredeyse ego da orada olacaktır. Bu bir kültür işidir – Zuider Zee'nin kurutulması gibi." (Freud, 1933, s. 80).

Hartmann'ın insan gelişimine bakışı bu tabloya radikal biçimde meydan okumaktaydı. Hartmann, Freud gibi, esinini Darwin'in türlerin evrimi kuramından almıştı, ancak Darwin öyküsünün farklı bir boyutuna dayanmaktaydı.

Freud Darwin'den günümüzde sıradan ama 19. yüzyılda yaşayanlar için olağandışı olan şu görüşü almıştı: İnsanlar başka türlerden evrimleşmiş olduklarından diğer hayvanlardan tümüyle farklı yaratıklar değillerdir. Freud'un insan güdüleniminin içgüdüsel kaynağına, çocuksu cinselliğin ve saldırganlığın ilkel güçlerine ilişkin görüşlerinin çoğu bu Darwinci bakışa dayandırılabilirdi. Hartmann hayvanların, en güçlü ve uyumlu olanın varlığını sürdürme ilkesine dayanarak bulundukları çevreye üst düzeyde uyum sağlayacak biçimde tasarlandıklarına, böylece sürekli olarak "organizma ile çevresi arasında karşılıklı bir ilişki" olacağına vurgu yapmıştı (1939, s. 24).

Hartmann, insanlar tüm organizmalar gibi aslen çevrelerine uymak üzere yaratılmışlarsa, bu sadece fiziksel değil psikolojik kendilikleri için de geçerli olmalı diye düşünüyordu. Öte yandan doğal çevre de tasarımıyla insanın psikolojik varoluşuna özgül biçimde uygun olmalıydı. Sonuçta Hartmann, aniden işe koyulmaya zorlanan ve düşsel biçimde sürüklenen bir bebek değil de, bahar yağmurlarını bekleyen bir tohum gibi gelişmeye başlamak için uygun "ortalama kabul edilebilir/yeterli" çevresel koşulları bekleyen, önceden inşa edilmiş ego potansiyelleri ile gelen bir bebek hayal etmekteydi. Çatışma ve engellenme içinde şekillenmiş olmak yerine belirli "çatışmadan muaf ego becerileri" aslî potansiyeller, doğuştan kazanılmış bir hak, uygun ortamlarda doğal olarak ortaya çıkan ve insanın çevresine uyum sağlamasına yardımcı olan işlevler olarak görülmekteydiler. Bu beceriler arasında dil, algılama, nesne kavrayışı ve düşünme yetileri vardı.

Hartmann çatışmaya ilişkin yerleşik psikanalitik anlayışa saygısını ko-

rurken, çatışmalı olmayan uyumsal gelişime yönelik bir araştırma başlattı. Ego işlemlerini, kökenleri, güncel ve değişen işlevleri ve birbiriyle olan ilişkilerinin özgüllüğü açısından sınıflandırmaya ve etiketlemeye başladı. Birincil özerkliğe sahip bir uyumsal aygıtın (örn. konuşma) ikincil olarak çatışmalı hale gelebileceğine (örn. kekemelik) dikkat çekti. Başlangıçta çatışmada ortaya çıkan savunmalar da uyumsal bir beceri geliştirerek sonunda özerk hale gelebilirlerdi.

Örneğin karşıt-tepki geliştirme insanı, tuvalet etkinlikleriyle ilintili süregiden, toplumsal olarak kabul edilemez hazların bilinçli olarak farkına varılmasından alıkoymak için işlerliğe sokulan bir savunmadır; çocuğun başlangıçta bağırsak hareketleriyle büyülenişi bilinçli bir iğrenme tutumuna dönüştürülmüştür. Ancak çatışmadan köken alan karşıt-tepki oluşturma savunması hijyen ve düzenden hakiki bir haz duyma şeklinde kişiliğin bütününde üst düzeyde uyum gösteren bir işlev üstlenebilir ve böylece "ikincil olarak özerk" hale gelerek çatışma dışında bir rol üstlenebilir. Benzer biçimde, çatışmalı duyguları önleme çabasıyla soyut düşünceyi kullanan düşünselleştirme savunması, genellikle soyut düşünme yeteneğini uyum sağlamak için kullanan çok zeki insanların baskın savunmasıdır. Analistin sadece savunmayı yorumlaması ("Hissetmektense düşünselleştiriyorsunuz") hastayı, düşünme kapasitesinin yanlış bir şey olduğu düşüncesiyle baş başa bırakabilir. Hartmann'ın kusursuz ayrımları klinisyenlere, psişik işlevselliğin hem çatışmalı hem de uyumsal yönlerini tam olarak saptamada daha fazla özgüllük sağladı.

Ancak Hartmann'ın "çatışmadan muaf" ego işlevleri tanımlaması aynı zamanda bir soruna da yol açtı. Bu işlevler enerjilerini nereden alıyorlardı? Eğer zihin birincil olarak, çoğunlukla yasaklanmış doyum için çatışmalı talepler ile kendilerini dışa vuran libido ve saldırganlıktan yakıt alıyorsa, algılama ve öğrenme kapasitesi gibi uyum süreçlerinin enerjisi nereden geliyordu?

Freud çok sevdiği kültürel uğraşları (edebiyat ve sanat gibi), tüm niyetleri temelde cinsel ve saldırgan olarak kabul eden bir güdülenim kuramı ile uzlaştırma çabalarında, aslında aynı sorunla farklı açılardan mücadele etmişti. Freud'un çözümü cinsel itkinin gücünü dizginleyen ve onu kabul edebilir, üretken amaçlara kanalize eden savunma benzeri bir işlem olan *yüceltme* [*sublimation*] kavramıydı. Böylece gözetlemeci bir saplanma, fotoğrafçılık yeteneğine dönüştürülebilirdi.

Ama dürtüler yüceltildiklerinde bile, cinsel ve saldırgan niteliklerini kılık değiştirmiş bir biçimde korurlar. Egonun çatışmadan muaf işlevleri gerçekten özerklerse, bu nitelikleri olmayan bir enerjiye gereksinim duyarlar.

Hartmann, egonun, dürtüleri cinsel ve saldırgan niteliklerinden arındırmasını *nötralizasyon* [*neutralization*] adını verdiği bir süreç önermiştir. Nötralizasyon, yüceltmeden farklı olarak, dürtülerin doğasını gerçekten değiştirir; bir hidroelektrik santralin çılgınca akan bulanık bir nehri temiz, kullanılabilir elektrik enerjisine dönüştürmesi gibi.

Hartmann'ın doğuştan gelen bir potansiyelle doğan bir çocuğun potansiyelinin, açık ve alıcı bir ortamda doğal olarak açıldığına dair görüşü, sonraki gelişimsel ego psikologlarının peşinden gittiği bir sorular dizisi başlattı. İnsan yavrusunun önceden uyum sağlamış olarak doğduğu bu gerekli çevreyi zihnimizde nasıl tasarlamalıyız? Ruhsal gelişimin bağlı olduğu "ortalama kabul edilebilir/yeterli ortam"ın özünde hangi öğeler yer alır? Çocuğun çevresiyle erken dönem ilişkisinde nötralizasyon işlemini kolaylaştıran, içgüdüsel çatışmaları yumuşatan ve bu enerji kaynağını egonun çatışmasız etkinliklerini beslemeye uygun bir hale getiren etmenler var mıdır?

GELİŞİMSEL EGO PSİKOLOJİSİ: RENÉ SPITZ

René Spitz'ın yürek parçalayan yapıtı *Hospitalism* (1940) çevrenin önemine dair ilgiyi derinleştirmede ufuk açıcı ve etkileyici bir rol oynadı. Bu yapıt, insanların doğuştan psikolojik potansiyelleri ne olursa olsun, bir başkası ile duygusal bir bağlantının olmaması halinde potansiyelin gerçekleşmesinin olası olmadığını kesin biçimde ortaya koydu. Spitz (1887-1974) doğum sonrası bir bakımevine terk edilmiş olan, fiziki gereksinimleri uygun biçimde karşılanmış ama sürekliliği olan bir beslenme etkileşiminden yoksun çocukları inceledi. Hepsi çökkün, içine kapanık ve hastalıklıydılar. Bu duygusal açlık üç aydan uzun sürdüğünde göz koordinasyonu bozuluyor ve motor kapasitelerinde gerileme gelişiyordu. Bebek giderek artan bir şekilde halsizleşiyor, karyolasındaki yatak giderek sessiz bedenini koruyan küçük bir oyuğa dönüşüyordu. İkinci yılın sonunda bebeklerin üçte biri ölmüştü. Hayatta kalıp dört yaşına girenler arasından pek azı oturabiliyor, ayakta durabiliyor, yürüyebiliyor ya da konuşabiliyordu. Oysa anne bebeğin ilk üç ayında geri dönerse bu gerileyen seyir tersine dönüyordu. Freud yoksunluğu, gerçekliğe geçişi sağlayan ve ego gelişimi için çok önemli olan uyaran olarak tanımlamıştı. Spitz'in "sağlıklı büyümekte başarısız" bebekleri incelemesi, "gerçekliğin tuğla duvarı"nın, seven bir bakım verenin yokluğunda öldürücü olduğunu çarpıcı bir biçimde göstermekteydi.

Ama Spitz'in tanıklık ettiği trajedinin asıl doğasına ilişkin soru yanıtsız kaldı. Besin ve diğer fiziksel gereksinimler çok önemli öğeler değildiyseler

besleyici bir insanla ilişki tam olarak *ne yapmaktadır*? Hartmann nesne kavrayışı ve algılama gibi ego becerilerinin ortaya çıkışında ortalama kabul edilebilir/yeterli çevrenin temel olduğunu göstermişti ancak bu çevrenin temel nitelikleri nelerdi? Dışarıda olan içeride gelişeni nasıl etkiler?[3]

Libidinal Nesne

Spitz meslekî yaşamının büyük bölümünü bu sorulara adadı. Deneysel psikolojiden ödünç aldığı yöntemleri kullanarak, bebekler ile birincil bakım verenleri arasındaki *nesne ilişkileri*ne yönelik ilk analitik araştırma olarak kabul edilebilecek sistematik, büyük ölçekli, kontrollü, yıllar boyunca bebekler ve annelerinin doğrudan gözlendiği çalışmalar yürüttü. Spitz izledi, filme kaydetti, görüşmeler yaptı, testler uyguladı ve bebek ile anne arasındaki biyolojik olarak uyumsal bağın çocuk için karmaşık ruhsal kaynaklara dönüşümünün izini sürdü. Bunların sonucunda temel bir psikanalitik kavram olan *libidinal nesne*yi yeniden düzenledi.

Freud *nesne* terimini içgüdüsel itkilerin hedefi olarak öne sürmüştü. Sayesinde içgüdüsel gerilim boşaltılıyordu. Bu nesne bir kişi de olabilirdi cansız bir nesne de. Örneğin bir ayakkabı bir fetişist için, cinsel itkisinin ifade edilmesine olanak sağladığından, libidinal bir nesnedir. Bu şemada libidinal nesnenin kendisinin aslî bir değeri yoktur. Dürtü gerilimini azaltmadaki işlevi nedeniyle, deneyim aracılığıyla dürtüye eklenmiştir. Dolayısıyla, başlangıçta anne, çocuk için kişi olarak özel bir önem taşımaz. Ancak "içgüdünün onlarla ya da onlar üzerinde amacını gerçekleştirebildiği şey(ler)" den (Freud, 1915, s. 122) biri gibi işlev gördüğü ölçüde, nesnenin "değişken" kategorisi içinde gruplandırılır. Freud annenin doyum sağladığı için önemli hale geldiğine inanıyordu. İnsan sevgisi doğrudan ve kılık değiştirmiş (amacı ketlenmiş) doyumlarla inşa edilir; ego içgüdüsel itkileri bastırma, yüceltme ve inceltme yollarını buldukça, daha karmaşık nesne ilişkilerinin içinde bir yer bulurlar.

Freud insanlarla libidinal bağlantıların kendi adlarına arandıklarını düşünmüyordu. *Özdeşim*e, çocuğun bir insanı ya da onun bir yönünü kendisinin bir parçası haline getirdiği işleme olan yaklaşımını bir düşünelim. Çocuklar büyük oranda ebeveynleri gibi olurlar ve bu özdeşimsel süreç, içine doğdukları dünya ve kültürde yaşamayı öğrenmeyi oldukça kolaylaştırır. Ama özdeşim neden ve nasıl olur? Freud'un gelişimsel açıklamalarının çoğunda olduğu gibi, özdeşim süreci doğası gereği birincil olarak gelişen bir

3 Bu büyümesi başarısız olmuş bebeklerin, bakıcıların sağladığı fiziksel ve duygusal uyarım ile etkinleşen büyüme hormonlarında gerçek bir yetmezliğin olduğu daha sonra keşfedildi.

şey değil de bir tür savunmaydı. Kaybın engelleyici ve zorlayıcı yaşantısını yumuşatmaya çalışan bir psişik manevra olarak kavramsallaştırılmıştı. İnsan sevdiği birinin ölümünden sonra onun bazı niteliklerini üstlenebilir; beş yaşındaki çocuk annesi tarafından cinsel eş olarak reddedilmesinin yarattığı ödipal engellenmeye tepki olarak babasının ahlaki kodlarıyla özdeşleşir. Doyum gerçek dünyada nesneler yoluyla erişilebilir olduğu sürece özdeşim söz konusu değildir. Doyum kesintiye uğradığında, nesne kaybedildiğinde ya da çatışma nedeniyle erişilebilir olmadığında, fantazi doyumuna izin vermek için nesne içselleştirilir. Freud'a göre bir nesne ile özdeşim ikinci el bir çözüm, içgüdüsel doyumun kendisi olanaksız olduğunda gönülsüzce kabul edilen bir telafidir.

Spitz kuram inşa etmek için, Freud'un dürtü kuramı ile radikal nesne ilişkileri kuramları arasında ortada bir kavramsal seyir izlemiştir. Spitz, Freud'un libidonun kendisinin haz arayıcı olduğu düşüncesini korumuş ama haz aramaya, Freud'un nesnelerle ilk ilişkilerin gelişimine bakışını derinleştiren ve dolduran yeni boyutlar kazandırmıştır. Spitz idin libidinal amaçlarına, libidonun haz peşinde koşmasına paralel olarak egoda doğan ve gelişen, ilgi gösterebilme ve derinden doyuran kişisel bir bağlantının serpilip gelişmesine olanak sağlayan bir dizi beceri eklemiştir. Spitz'in sisteminde bir libidinal nesneye sahip olmak verili bir şey, en kişisel olmayan doyumla bile kolayca elde edilen bir şey değildir. Bir libidinal nesneye sahip olmak daha çok, bir kişinin yokluğunda bile korunan, seçici, çok kişisel bir bağlanmayı içeren çok boyutlu bir psikolojik kapasiteyi yansıtan gelişimsel bir başarıdır. Spitz'in libidinal nesnesi, ne sadece amaca götüren bir araç, dürtü boşalımıdır ne de savunmacı içselleştirmenin bir sonucudur, ama kendi başına temel bir önemi vardır. Libidinal nesne, içinde tüm psikolojik gelişimin ortaya çıktığı temel bir insan ilişkililiğini sağlar.

Psikolojik Kaynaşma

Hartmann olgunlaşmamış psişeyi içsel olarak "ayrımlaşmamış" [undifferentiated] olarak nitelemişti; doğumda ego, süperego, hatta libido ve saldırganlık temel dürtülerinin henüz ifade bulmamış ve birbirlerinden ayrılamaz olduklarını belirtmek istiyordu. Spitz, bebeği başlangıçta hem ayrımlaşmamış (bebeğin bireysel psişesinin durumunu yansıtan bir terim) hem de ayrımsız (gelişimde önemli görülen şeyi yalnız bebekten "anne-ile-bebek"e dönüştüren bir terim) olarak tarif ederek, psikanalizin erken döneme dair bakışına yeni bir yönelim verdi.

Spitz bebeğin, rahimdeyken anne ile kurduğu fizyolojik asalak ilişkiyi doğumdan sonra anne ile psikolojik kaynaşma [psychological fusion] durumuna geliştirdiğini düşünüyordu. Bebek, kendisi ile eşi arasındaki yaşam akışına bağımlı olan bir yapışık ikiz gibi, anneden aniden ayrılırsa ya da bir şekilde bağımsız olarak işlevini sürdürmesini sağlayacak kapasiteleri edinmesini sağlayan o kademeli süreçten yoksun bırakılırsa büyük tehlike altında kalır. Daha gelişmiş psişik kapasitelere sahip olan anne, çaresiz ve incinebilir bebek için bir çevredir. Spitz yeni doğanı, görme yetisi geri kazandırılmış kör bir insana benzetir. Yeni doğan, yeniden görmeye başlayan kişi gibi, keyiflenmekten çok, başlangıçta işleyemediği anlamsız uyaranlar girdabı ile boğulur. Anne bu karşılaşmalara aracılık eder. Bebek yaşantısını kendi başına işlemek ve düzenlemek için ego kapasitesini geliştirene kadar, anne yaşantıyı bebek adına işleyerek, bebeğin "yardımcı ego"su gibi işlev görür. Yaşantıyı düzenler, onu yatıştırır, dağıtıcı aşırı uyarılmalardan korur.

Spitz özellikle bebeğin başlangıçta çevre-annenin sunduğu becerileri nasıl edindiği ile ilgilenmekteydi. Hartmann'ın birincil özerk ego işlevleri nasıl gelişiyor ve bebeğin yaşantı selinde neyin anlamlı olduğunu ayırmasına ve tanımasına olanak sağlıyordu? Spitz anne ile bebek arasındaki çok boyutlu etkileşimsel örüntülerin, bir tür "diyalog"un, "anne-çocuk ilişkilerinin çerçevesi içinde ... bebeğin anlamsız uyaranları adım adım anlamlı işaretlere dönüştürmesini sağlayan ardışık bir eylem-tepki-eylem döngüsü"nün (1965, s. 42, 43) geliştiği sonucuna varmıştı.

Bu diyalog başlangıçta simgesel anlama becerisine dayanan erişkin iletişimin sözel ve davranışsal kanallarının dışında gerçekleşir. Anne "tümüyle duyumsayan bir sistem"i kullanarak, fiziksel temas, bedensel gerilim, duruş, hareket, ritim ve ton aracılığıyla bebeği ile iletişim kurar. Bebek ifadesel işaretlere karşı *algı*layıcı olmaktan çok *alı*cıdır; annenin onunla birlikte yarattığı duygulanımsal iklim tarafından güçlü bir biçimde şekillendirilmiş olan iletisini duyumsar: Güvenli midir? İyi midir? Besin midir? Korkutucu mudur? Anne ifade, ton ve temas aracılığıyla her algıya, eyleme, her yaşantı parçasına yineleyici örüntüler içinde, uyarılmanın karışıklığından yavaş yavaş tanınabilir anlam sistemleri inşa ederek, ileride bebeğin algısal becerisi olacak şeyin temelini atarak aracılık eder.

Spitz, anne ile bebeğin karşılıklı olarak etkileşimi ve uyumu sırasındaki psişik esnekliği ayrıntılandırarak, Hartmann'ın uyum ilkesine hayat verdi. "İyi" anne, bebeğinin sözel olmayan iletilerine ince hassasiyetle, empatik bir biçimde, bebeğinin gereksinimlerini adeta bir kâhin gibi sezer. Bunu da geri-

ye giderek bu erken dönem iletişim kanalını yeniden canlandırma kapasitesine dayanarak yapar. Spitz'in çoğu erişkinin bu kapasiteyi yitirdiğini düşünüyordu. Başkaları için bir giz olan bebeğin ağlama nedenini anne hisseder ve doğru tepkiyi verebilir. Her doğru okuma ve doyurucu girişim –onu kaldırmak, beslemek, yakınında olmak, yatıştırmak– anlam oluşturmanın temel döngüsünde bir etkileşim olur. Spitz bu yinelemelerin aynı zamanda bebeğin duygu durumlarını başı ve sonu olan, ayırt edilebilir, ardışık kategorilere ayırmasına yardımcı olduğunu, hatırlanabilir deneyimlerin anı izlerinin saklanmasına katkıda bulunduğunu düşünmekteydi. Böylece psikanalize çok farklı türde bir gelişimsel ilerleme sundu. Dürtü boşalımının psiko-cinsel evrelerine (oralden anala, falliğe ve ödipale), yaşamın ilk yılında libidinal nesne ile ilişkideki önemli etkileşimlerde ortaya çıkan, ego becerilerinin yapılanış sürecini ekledi.

Spitz, bebeğin ötekilere yönelik davranışsal tutumlarında belirli öngörülebilir değişikliklerin gerçekleştiğini belirterek, "göstergeler" adını verdiği bu dışavurumların giderek daha çok boyutlu hale gelen içsel psikolojinin kılavuzları olduklarını ve, "psişenin örgütleyicileri" adını verdiği önemli gelişimsel dönüm noktalarına işaret ettikleri sonucuna vardı. İlk gösterge, bebeğin ilk sosyal tepkisi, genellikle üç aylıkken ortaya çıkan gülme tepkisidir. Bu yaştaki bebekler anneye, Oscar amcaya, banka veznedarına, hatta uygun şekillendirilmiş bir insan maskesine gülerler ama yine de insan yüzünün geştaltini çevredeki diğer şeylere kıyasla açıkça yeğlerler.

Giderek bu tepki özgülleşir ve derinleşir; sekizinci ayda bebek sadece annenin yüzünü diğer insanlardan ayırt etmekle kalmaz, yabancı bir yüze kaygıyla tepki verir ve geri çekilir. Spitz ruhsal yapının bu ikinci örgütleyicisinin dışsal göstergesine "yabancı kaygısı" ["stranger anxiety"] adını vermişti. Bu duygusal geri çekilişin sadece bebeğin ne *görmekte* olduğuna değil, aynı zamanda ne *görmediğine* de dayandığını düşünmekteydi. Artık anı izlerini depolayabilen bebeğin sıkıntısı, bu tümüyle yabancı ve kötü hiç bir deneyim yaşamadığı bu insanın imgesinin artık içsel olarak korunan anne imgesiyle olan karşıtlığı sebebiyle ortaya çıkmış olmalıdır. Yabancının varlığı onu annesinin yokluğu konusunda uyarır. Spitz'e göre bu davranışsal tepki özel, kişisel bir bağlanmayı olası kılan psikolojik kapasitelerin kazanılışının işaretini vermekteydi. "Sevilen, tüm ötekilerden ayırt edilebilinceye dek sevgi yoktur." (1965, s. 156)

Spitz'in üçüncü örgütleyicisi, "hayır"ın egemenliği, süperego oluşumunun gelişimsel yönleri üzerinde düşünmeyi cesaretlendirmiş, bu konu Edith

Jacobson tarafından daha bütünsel biçimde ele alınmıştır. Anna Freud 1936'da, kavramsal olarak süperegonun gelişiminden sorumlu içselleştirmenin nedenini ortaya koymak için savunma güdüsü taşıyan bir işlemi, *saldırgan ile özdeşimi* ortaya atmıştı (örn. Babam, yani saldırgan, benim Anne'mi sevgi nesnesi olarak almamı yasaklıyor; doyum arayışımdan vazgeçecek ve bunun yerine onun gibi olacağım). Spitz çocuğun on beş ay dolaylarında ortaya çıkan "hayır"ı öğrenişini, gelişimin sonraki aşamalarında ortaya çıkan bu görüngüye benzetmiştir. Çocuk hareket edebilmeye başlayınca anne giderek daha çok çocuğun niyetlerini frenleyen bir ketleyici olarak işlev görmelidir. Spitz'e göre çocuğun "hayır"ı onu derinlemesine zenginleştiren anneyle ödipal öncesi özdeşimin dışsal işaretidir. Aynı zamanda yargılama ve henüz gelişmemiş soyut kavramsallaştırma da dahil olmak üzere çarpıcı biçimde artmış becerilerin kanıtıdır.

Böylece Spitz erken dönem psişik gelişimin hemen her alanında annenin oluşturduğu ortamın, aracı rolünü üstlendiğini gösterdi. Bu yeniden gözden geçirilmiş kavramsallaştırma dikkatleri, bebeğin anneyle psikolojik iç içe gömülmüşlüğünden [psychological embeddedness] çıkışı ve kişisel anlamda ayrı bir kimliğin oluşması ile ilgili konulara çekti. Psişik olarak annesiyle iç içe geçmiş olan bir bebek nasıl özerk bir çocuk haline geliyordu? Bu gelişimsel sürecin öngörülebilir evreleri ve tuzakları var mıydı?

GELİŞİMSEL EGO PSİKOLOJİSİ: MARGARET MAHLER

New York'a taşınmadan önce Viyana'da eğitim almış, önce çocuk hastalıkları uzmanı ve çocuk analisti olan Margaret Mahler (1897-1985), bu sürecin normal ve anormal yönlerine geniş ışık tuttu. Spitz'in geliştirdiği çerçeveyi çocukluk çağı yaşantısının bazı daha karanlık bölgelerine, psikotik çocuklara ev sahipliği yapan aileler ve hastanelere doğru geliştirdi. Psikanaliz nevrotik çatışmanın karmaşıklıklarıyla yaratıcı bir biçimde uğraşırken, psikoz psikanalitik tedavinin ulaştığı alanın büyük ölçüde dışında kalmıştı.

İlk olarak, tedavi sürecinin talepleri daha ağır bozuklukları eliyor gibiydi. Psikanalizdeki bir hasta divanda yatabilmeli, ego işleyişini askıya alabilmeli, kendini "gerçeklik" kaygılarından koparabilmeli ve kulağa ne denli mantıksız gelirse gelsin aklına gelen her şeyi söyleyebilmelidir. Hasta bu biçimde "geriledikten" sonra, seansın sonunda normal işlevselliğe geri sıçrayabilmelidir. Psikotik, en başından itibaren kendi fantazi ve mantıksız düşünce dünyasında kaybolmuş görünür. Normal gerçeği değerlendirme becerisi zaten sakatlanmış olduğundan, gerçeği değerlendirmenin tümüyle terk edildiği

seçici gerilemeyi desteklemek terapötik olarak anlamsız görünmekteydi. Carl Jung, Paul Federn gibi bazı analitik öncüler ve Melanie Klein'ın birçok izleyicisi daha ağır hastalar için terapiler araştırdıysalar da genelde psikotikler psikanalitik tedavi için aday değillerdi.

İkincisi, Freud analitik sürecin terapötik etkinliğini, hastanın başlangıçta yasak çocuksu nesnelere yönelmiş bilinçdışı libidinal özlemlerinin psikanalistin kişiliğine aktarması ile sağlanan bir şey olarak tarif etmişti. Freud libidonun en başta dış dünyadaki nesnelere yöneldiğini varsayıyordu. Freud libido kuramını nevrozlar ile birlikte şizofreniyi de açıklamak için genişletme çabaları içinde, 1914 yılında bu kavramsallıştırmayı erken dönem libidosunu içe yönelimli (birincil narsisizm) olarak tarif ederek değişikliğe uğrattı. Psikotiğin zihninde libidonun, en ilkel durumuna, dışsal nesnelerden, çocukluk nesnelerinin anılarından ya da bilinçdışı özlemlerinden tümüyle kopuk, narsisizmin kendine yeten havuzu durumuna ikincil olarak geri çekildiği düşünülüyordu. Dolayısıyla, psikozda analistin kişiliğine aktarılacak hiç bir şey, başkalarından gelecek doyuma yönelik ve analitik süreçte keşfedilebilir olan hiç bir bilinçdışı özlem olmadığına inanıyordu, çünkü bütün enerji narsisistik kendine içine çekilmişliğe bağlıydı (Bu sorun Altıncı Bölüm'de kendilik psikolojisi hakkındaki kısımda yeniden ele alınacaktır).

Psikanalitik kuram üretken psişik enerjinin bu yoğun elverişsizliği için çok az çarpıcı açıklama sunmuştur. Psikotik çocuklar dahil olmak üzere, psikotikler için tedavi ümitleri başlangıçta çok ümitsizdi. O zamanlar çoğu ağır biçimde rahatsız olan çocuğa konan psikiyatrik tanı "çocukluk otizmi", anlamaya dair bir katkıdan çok bir hükümdü. Ama Mahler, Spitz'in erken dönem ilişkilerinin çok önemli rolüne yaptığı vurguyu genişleterek, çocukluk çağının ağır bozukluklarının daha yapıcı bir şekilde araştırılmasına ön ayak oldu.

Örneğin Stanley, Mahler'ın betimlediği altı yaşında bir psikotik erkek çocuğu (1968, s. 82-109), deneyimlerine "tam bir duygusal tepki" ile yanıt vermekteydi. Davranışları tam bir kayıtsızlık ile kesintisiz coşku arasında dalgalanıyordu. Tüm duygular onu bunaltıyor gibiydi, sık sık kontrol edemediği ağlamaları oluyordu. Bir resim kitabına baktırıldığında, bir karyolanın korkulukları arkasındaki bir bebeğin resmini ön sayfadaki kafeste panda resmi ile karıştırıyordu. Her iki resimdeki dikey çizgilerin görsel benzerliğiyle tuzağa düşmüş gibiydi, belirgin farklılıkları kavrayamaz görünüyordu; iki imge birbiriyle kaynaşmıştı ve birbirlerinin yerine kullanılmaktaydılar.[4]

4 Altı yaşındaki Stanley'in, bir bebeği kafesteki tutsak bir hayvan ile bir tutmasının olası sembolik anlamı dikkat çekse de, Mahler bu konuya doğrudan değinmemiştir. Onun için, soyut kavramsal-

Mahler, Stanley gibi çocuklarda saptanan ağır sorun türünün belki de libidinal enerjinin yönü açısından çok da iyi formüle edilmemiş olabileceğini düşünmekteydi. Psikotik kendi içine çekilmişlik gibi görünen şey daha anlamlı olarak, kendiliğin temel oluşumunda bir başarısızlık, kişinin kim olduğu konusunda –neyin kendilik neyin öteki olduğu– derin bir kafa karışıklığı olarak tarif edilebilirdi. Mahler'in bakış açısından, Stanley başkalarına yönelik güçlü erken dönem ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların karşılanmasından duyduğu yoğun korku arasında yakalanmış olarak, ki bu kendisi ile nesne dünyası arasındaki öngörülebilen ve gerekli sınırdaki bir bozukluğun sonucuydu, nesnelerinden çok fazla kopuk görünmüyordu. Spitz'in kimliğin anne ile can alıcı bir erken iç içe geçme yaşantısından [merger experience] geliştiği düşüncesi doğru idiyse, bu erken dönem yaşantısına ya da çözülmesine özgü başarısızlıklar, belki bireysel kimliğin oluşumundaki özgül türde bozukluklar ile bağlantılandırılabilirdi.

Ortakyaşamsal ilişkililikten normal gelişimsel geçişi ve sağlıklı bir çıkışı ne kesintiye uğratır? Mahler kalıtsal ve yapısal etmenleri ve erken travmatik yaşantıların etkisini ortakyaşamsal işlev bozukluklarında anahtar olarak görmeye devam etti. Örneğin Stanley'in altıncı ayından sonra ağır, kestirilemeyen ve hafifletilemeyen ağrı nöbetlerine yol açan kasık fıtığı vardı. Düzeni kestirilemeyen ya da kaçınılamayan ağrılı şoklara maruz bırakılan deney fareleri katatonik hale gelirler. Mahler bu tür idare edilemeyen acının henüz olgunlaşmamış psişe üzerindeki benzer etkisini tarif etmişti: Seçici bastırma olanaksızdır ve çocuk içe doğru, yaşantısını düzenlemesine ve anlamlandırmasına yardımcı olabilecek herhangi bir beceri geliştirmekten uzağa sürüklenir.

Ama Mahler, Spitz gibi, insanları kapsayan çevrenin önemini vurgulamıştır. Bebekler ortakyaşamsal yörünge içinde "güvenli demirleme" (s. 17) ve psişik büyümeyi güvence altına almak için "uygun haz düzeyi"ne gereksinim duyarlar. Anne bebeğinin henüz olgunlaşmamış egosu için çok önemli "aynalayıcı bir kılavuz " sunar. Anne öngörülemez, düzensiz, kaygılı ya da saldırgansa, kılavuz tehlikeye düşecek ve çocuğun nihai bağımsız işlevselliği pek olası olmayacaktır. Stanley bir bebek olarak çevresini düzenleyemez ya da kendini ondan koruyamazdı. Yoğun sıkıntısı daha sonraki komplikasyonlar için tehlikeli bir risk oluşturuyordu. Annesi işlevsel olarak var olmasına karşın duygusal olarak kopuktu ve kafası kendi yaşamındaki sorunlar-

laştırma becerisi, güvenilir biçimde somut benzerlikleri ve farklılıkları algılamayı gerektirir. Bu çocukta ise bu kapasitenin eksik olduğunu düşünmekteydi (bkz. Mahler, 1968, s. 94)

la meşguldü, onunla duygusal olarak gerçekten bağlanmakta sorunlu biri gibi görünüyordu. Örneğin Stanley ağrı çekerken onu zorla besleyerek şiddetli ağlamalarını kesmeye ve dikkatini başka şeye çekmeye çalışmıştı. Mahler Stanley'nin "annenin hizmetlerini ve yaklaşımını 'gelişmemiş ego'sunu kaplayan travmalarından gerçek ve etkin bir şekilde kurtarabildiğini yaşantılamadığı" sonucuna varmıştı (s. 93-94). Güvenli demirleme olanaksızdı. Annesi, farklı yaşantıları sınıflamasına ve tanımlayabilmesine yardımcı olan ve ileride algısal becerisini oluşturacak şeyin temelini atan bir uyaran ayarlayıcısı olabilecek denli güçlü bir şekilde Stanley'nin çaresizce ihtiyaç duyduğu yardımcı egosuyla varlığını hissettirememişti. Zorla besleme girişimleri yalnızca, işlenemeyen, sıkıntı verici uyaranların yarattığı saldırıya uğramışlık hissine katkıda bulunmuştu.

Ortakyaşamsal deneyimi büyüyebileceği güvenli bir ortam olarak kullanamayan Stanley, uygun zamanın ötesinde bir gelişimsel evrede hapsolup kalmıştı. Dışsal davranışlarına yansıyan psişik durumları, bir tür kişisel şekilsizliğe kayışlar ve kendi ayrı kimliğini inşa etmek için giriştiği umutsuzca çabalar arasında gidip gelmekteydi. Dikkati dışa yönelmiş olmadığı zamanlar, tipik olarak açıkça hiç bir amaç ya da odağı olmayan, tümüyle kayıtsız bir duruma sürükleniyordu. Ardından kendini birden eyleme zorluyor, atlama, bükülme ve kasılma nöbetleriyle ifade edilen ajite enerjiyi "harekete geçirmek için bilerek terapistinin (adeta bir "açma düğmesi"ne basar gibi) koluna dokunuyordu. Mahler, Stanley'nin dış dünya ile ilişki kurmadığında kendini ayrı bir varlık olarak güvenilir biçimde yaşantılamaktan yoksun olduğu için kendini tümüyle ruhsal yokluğa doğru çözünen bir varlık olarak yaşantıladığı bir ortakyaşamsal iç içe geçme [symbiotic merger] durumuna kaydığını düşünüyordu. Mahler'in Stanley sessizkenki gözlemi, "böyle zamanlarda... çevresinin bir parçası olmaktan öte hiç bir şey... onunla birleşmiş ve ondan ayrımlaştırılamaz durumda görünmekteydi (s. 87) şeklindeydi. Kendini ruhsal olarak kayboluyor hissederek, güvence için dışsal düzeneklere çağırmak zorunda hissediyor, *içsel* bir özü içeren *dışsal* bir tanım inşa etmeye çabalıyordu. Mahler terapiste dokunmayı, kendini yoğun ve yönsüz bir heyecan ile coşturmaya yönelik bilinçli bir çaba olarak görüyor, kendini böylesi ajite olmuş bir hareketliliğe döndürerek "sanki kayıtsız durumuna karşı kendini savunmak ve sanki aksi takdirde varoluş ve kimliğinin çevrenin matriksi içerisinde tümüyle çözüleceği ortakyaşamsal kaynaşmanın [symbiotic fusion] tehlikesini savuşturmak için" (s. 87-88) ayrı olduğu, arada bir sınırın olduğu hissini yarattığını düşünüyordu.

Ayrışma-Bireyleşme

Mahler, ağır ortakyaşamsal karışıklığın yıkıcı etkisini belgeleyerek, aynı zamanda gelişimin en erken evrelerinin karmaşıklıklarının sistemli bir araştırmasını yürütmekteydi. Mahler, normal ve sorunlu bebekler ve annelerini, yürüyen çocuklar ve daha büyük çocukları yoğun şekilde gözlemlemiş ve bu gözlemlerine dayanarak, Freud'un temelde nesnesiz olarak nitelendirdiği, "birincil narsisizm" olarak etiketlenen evrenin doğasını yeniden formüle ederek işe başlamıştı. Mahler çocuğun bu ilk aylarda bir "otistik kabuk" tan çıkıp ilk insan bağlantılarına, "normal ortakyaşam"a girdiğini savunuyordu. Çocuğun fiziksel ve bilişsel olgunlaşması, arasındaki karmaşık ama aynı zamanda güçlü olan karşılıklı etkileşmedeki normal gelişmeyi, çocuğun psikolojik evrimini ve gelişen kimliğinde annenin işlevinin büyük önemini tarif etti.

Mahler *ayrışma-bireyleşme* olarak belirlediği süreci her birinin kendi başlangıcı, normal sonuçlanışı ve riskleri olan belirlenebilir alt evrelere bölmüştü. İlk alt evre olan *kabuğunu kırma/farklılaşma* [hatching] bebeğin artan uyanıklığı ve "prototipik bifazik görsel örüntü" (s. 16) ile, artık daha dışa yönelmiş, yönelim noktası olarak dönüp anneyi denetleyen bakışlarındaki düzenli değişiklikler ile kendini belli eder. Bu evre etkin hareket becerileri ve fizik gelişimin *alıştırma* alt evresine öncülük ettiği dokuzuncu ay dolayında sona erer. Artık yapabilirlikleri artan çocuk yeni becerileriyle coşmuş, tümgüçlülük algısıyla dolu olarak kendini dünyaya fırlatır. Anneden gerçekten uzaklaşmasına karşın, kendisini ruhsal olarak hâlâ anne ile bir, onun farkına varılan tümgüçlülüğünü paylaşıyor olarak yaşantılar.

Mahler çocuğun on beş ile yirmi dördüncü aylar arasında ortaya çıkan *yeniden yaklaşma [rapprochement]* evresinde çok önemli bir ruhsal dengesizlik yaşadığını düşünmekteydi. Artık psikolojik gelişim fiziksel olgunlaşmayı yakalar, bu da bu hareket edebilirliğin anne ile ortakyaşamsal birlikte psişik bir ayrılığı ortaya koyduğuna ilişkin sıkıntı verici farkındalığı getirir. Yeni yürümeye başlamış çocuk önceleri eylemlerinde korkusuzken şimdi kararsız hale gelebilir, annenin görüş alanı içinde olmasını ister ki böylece eylem ve göz teması sayesinde bu yeni ayrı oluş yaşantısını ayarlayabilsin. Annenin, bu aslında ilerlemeci gereksinimi gerilemeci olarak yanlış okuması ve sabırsızlık ya da hazırda bulunmamazlık ile yanıt vermesi, bağımsız bir fail olarak işlev görebilmesi için gerekli psişik kapasiteye henüz sahip olmayan çocukta kaygılı bir terk edilme korkusunu başlatması açısından bir risktir. Mahler bir temel "duygudurum yatkınlığı"nın bu noktada inşa olabileceğini belirtmişti: "...yeniden yaklaşma alt evresi sırasında annede belirgin bir kabullenme ve "duy-

gusal anlayış" eksikliği süregiden bir "depresyon eğilimi"ne katkıda bulunur (1960, s. 157, 161, 166).

Mahler gelişimsel yolculuğu psişik örgütlenmenin birbirini izleyen evrelerine göre parçalara ayırarak, klinisyenlerin patolojileri ağır olan ve nevroz ve psikoz sınıflamalarının arasında bir yere denk düşen, *sınırdurum* olarak tanı koyulan çocuk ve erişkinleri daha derinden anlamalarını ve daha etkin tedavi etmelerini sağlamıştır.

Böylesi sorunlar, hem köken hem de dinamik nitelikleri açısından gelişimsel olarak daha sonraki patolojilerden ayırmak için *ödipal öncesi* olarak sınıflandırılıyorlardı. Ödipal dinamikler, birincil olarak küçük kızın özlenen ödipal nesnesi ve küçük oğlanın korkulan ödipal rakibi olarak babanın rolünü araştıran, rekabetçi cinsel ve saldırgan çatışmaları vurgular. Ödipal öncesi dinamikler annenin rolüne odaklanır ve sonunda ödipal mücadelelerde rol oynayacak olan psikolojik yapıların oluşumundaki gelişimsel engelleri göz önüne alır.[5] Bu yapılar kusurluysa, çoğunlukla sakatlayıcı bir dizi erken dönem bozukluğa katkıda bulunabilirler.

Ödipal öncesi patoloji, psikolojik işleyişin daha kapsamlı bozukluklarındaki gibi münferit semptomlar ya da suçluluk içeren, çatışmalı kararsızlık ile kendini dışa vurmaz. Yoğun, düzenlenemeyen duygu halleri, kendilik ve/veya öteki imgelerinde aşırı dalgalanma, sabit ve düzenli ilişki becerisi bozukluğu gibi, mazoşizm ve ağır depresyon gibi patolojileri niteleyen bozuklukları sergiler.

Spitz ve Mahler'in katkılarının psikopatolojiye uygulanışlarının çok ötesinde bir önemi vardır. İnsan ruhunun doğuşuna dair yeni bir mite varan şeyler sağlamışlardır. Freud'un tarif ettiği bebek toplumsal düzenlemelerle ancak kısmen denetim altına alınabilen, ehlileşmemiş içgüdüsel gerilimlerle dolu bir yaratık, insan-öncesi vahşi bir hayvandır. Freud bilinçdışının zaman-

5 Ego psikolojisinin anneliğin yetersizliklerinin/başarısızlıklarının psikopatolojide rolünü vurgulaması feminist yazarları dertlendirmiş, bir çocuğun erken dönem gelişiminde babanın eşit sorumluluklarından sıyrılmış olmasını ve çocuğun sağlıklı gelişimi için zorunlu olduğu düşünülen kendiliğinden arınmış bir anne-olarak-kadın tasvirini bir mesele haline getirmişlerdir (krş. Benjamin, 1988). Aslında ego psikolojisi yazarları tarafından ayrışma-bireyleşme sürecinde babanın rolüne bir miktar dikkat değinilmişti. Babanın birincil olarak, çocuğa anne ile ortakyaşamsal ilişkisinin *dışında* bir bağlantı sunması açısından çok önemli bir role sahip olduğu, böylece çocuğun daha özerkliğe doğru hareketini ve dış dünya ile ilgilenişini desteklediği düşünülmekteydi. Greenson (1968) ortakyaşamsal birlikte anne ile yaşamış olduğu aynılıktan özdeşimini iptal etmesi gereken oğlan çocuğun erkek toplumsal kimliğini kurmada yaşadığı özel çatışmayı daha çok araştırdı. Greenson oğlan çocuğun buna eşlik eden, babayla çok önemli özdeşiminin, çocuğun bu özdeşim için somut güdüler yaşantılaması, babanın oğlanla ilgilenmesi ve ona çekici gelmesi yanında annenin babaya değer veriyor olması gibi yaşantılar tarafından arttırıldığını düşünüyordu.

sız olduğunu vurgulamıştır; bu çocuksu içgüdüler erişkinlerin sosyal gösterişinin altında gerilim halinde varlıklarını her zaman sürdürürler. Gelişimsel ego psikolojisi kuramcılarının tarif ettikleri bebek anne ile ortakyaşamsal bir birlikten zamanla doğar. Bu bebeğin psikolojik doğumu anne rahminden fiziksel olarak doğumu ile eşzamanlı değildir. Anne bakımı onun kırılgan psişesini, bedeninin ceninin gelişimini içinde taşıdığı gibi, sarıp sarmalar. Freudcu ego psikolojisi içinde ortaya çıkan, insan gelişiminin ortakyaşamsal tarihöncesine yönelik bu bakış, insan yaşantısının birçok niteliğini anlamak için yeni bir gözlem alanı sunmuştur. Örneğin, Ernst Kris (1952) sanatçının yaratıcı özgürlüğünü, daha az yapılanmış ödipal öncesi hallere "egonun hizmetinde" gerilemeyi yansıtan bir durum olarak anlamış; Martin Bergmann (1973) olgun romantik aşkın en derinlerinde yer alan özelliklerinden bazılarını niteleyen ortakyaşamsal kaynaşmaya episodik geri dönüşleri araştırmıştır.

İÇGÜDÜSEL DÜRTÜNÜN GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ BİR KURAMI: EDITH JACOBSON

Yaşamın ilk yıllarına ilişkin Hartmann, Spitz ve Mahler tarafından formüle edilen zengin açıklamalar, var olan Freudcu kuram için giderek daha çok çetrefilli sorunlar oluşturdular. Özellikle, bakım verenlerle çok erken dönem ilişkilerinin biçimlendirici etkisine yapılan vurgu, Freud'un bazı yerleşik görüşleriyle doğrudan çatışmaktaydı.

Bu açıdan özellikle sorunlu klasik kavramlardan ikisi, 1919'da ortaya atılan ve Freud'un birbiriyle yakından bağlantılı iki görüşü olan, ölüm içgüdüsü ve birincil erotojenik mazoşizmdi. Freud, Birinci Dünya Savaşı'nda sergilenen insan yıkıcılığı nedeniyle şaşkına dönmüş ve çok üzülmüştü. Muayene odasında da yardım almaya kapalı, ağrı ve acı peşinde koşuşları amansız görünen bazı mazoşistik hastalarla mücadele etmekteydi. Acı verici yaşantının görünüşteki çekiciliği, Freud'un libido kuramının temelde hazcı çerçevesine meydan okumaktaydı. Libido kuramına göre zihin *haz ilkesine* göre çalışırdı (her zaman acıyı azaltır ve haz ararı).

Birinci Bölüm'de Freud'un insanın içgüdüsel donanımına bakışının, 1919 yılında, saldırganlığın önem açısından libidoya eşit ikinci bir içgüdüsel dürtü olduğu sonucuna vardığında karamsarlaştığını belirtmiştik. Freud'un açıklamasında libido içe doğru (narsisistik biçimde) yönelmiş olarak başlar ve ancak ikincil olarak nesnelere doğru yönlendirilir. Freud

bu örüntüyü saldırgan dürtüyü anlamak için de bir kalıp olarak kullanmıştı. Dolayısıyla saldırganlığın da önce bir *ölüm içgüdüsü*nden köken

alarak içe yönelimli olarak başladığını ileri sürdü. Bebek yaşama kendine yöneltilmiş sevgi ve yıkıcılık ile başlar. Artık içi cinsel ve saldırgan enerjilerle dolu bu değişmiş Freudcu bebek, sıklıkla yükselmiş bir gerilim durumundadır ve hem libidinal hem de saldırgan duygular, haz ve acı ile uyarılır. Freud'un bakış açısından, Angela gibi hastaların mazoşizmi, acının cinsel olarak uyarıcı olmasına izin verdiği için sıklıkla gizli ödipal doyum için kullanılan kalıcı psişik bir kanaldan (*birincil erotojenik mazoşizm* adını verdiği bir görüngü) köken alır.[6]

Freud inatçı sorunlarla karşılaştığı zaman genellikle açıklama olarak yapıya başvurmuştur. Ölüm içgüdüsü ve birincil erotojenik mazoşizm formülasyonlarında bu ilk, temel enerji kanalları, bebeğin insan çevresiyle ilişkisinden büyük oranda etkilenmeyen, tümüyle yapısal kaynaklardan almaktaydı. Ama gelişimsel ego psikolojisi kuramcıları bebeği, birincil bakım veren ile psişik olarak iç içe geçmiş, annenin psikolojik katılımına sürekli olarak bağımlı ve alıcı konumda görmekteydiler. Mazoşizm temel bir içgüdüsel durum mu yoksa sorunlu bakımın bir sonucu mudur? Çevresel etkiye açıklık ve incinebilirlik, insan psişesini temelde yapısal terimlerle tanımlayan her şeyi kapsayıcı bir kuramla nasıl uzlaştırılabilir?

Başta Berlin Psikanaliz Topluluğu'nun bir üyesi olan Edith Jacobson (1897-1978) 1938 yılında, bir Nazi hapishanesinden salınışından ve Almanya'dan kaçışından kısa bir süre sonra New York'a vardı. Güçlü inançları olan cesur bir kadın olarak güvenliğini bir yana bırakıp Naziler ile başı dertte olan eski bir hastasını savunmak için Almanya'ya geri döndü. Orada Gestapo tarafından hastalarının politik etkinlikleri hakkında bilgi vermeyi reddettiği için hapse konuldu (Kronold, 1980). Jacobson, bu dehşet verici insan davranış biçimlerine maruz kalışına karşın, Almanya'dan çıktıktan sonra Freud'un son düzeltmelerinin insan doğasının psikanalitik tarif edilişine getirdiği karamsar eğiliminin yeniden gözden geçirilmesinde etkili oldu.

Freud'un yapısal etmenlere yaptığı vurgu, gelişimcilerin çevresele yaptığı vurgu ile nasıl uzlaştırılabilirdi? Jacobson biyoloji ve yaşantının birbirlerini karşılıklı olarak etkilediklerini ve gelişim boyunca süregiden bir etkileşim içinde olduklarını ileri sürdü. Jacobson, Anna Freud, Hartmann, Spitz ve Mahler gibi birçok kuramcının katkılarına dayanarak ve yeniliklerini temel düzeltmeler olarak ilan etmeden *The Self and the Object World* [*Kendilik ve*

6 Libido ve saldırganlığın bu kavramsallaştırılışı Freud tarafından (1940, s. 148) libidonun amaçlarını (bir araya getirmek) ve saldırganlığın amaçlarını (bağlantıları bozmak) tarif edişinde önceden düşünülmüştü. Ama Freud için saldırganlığın nihaî *amacı* yaşamın yok edilmesiydi.

Nesne Dünyası]* (1964) yapıtında, Freud'un enerji kuramının tamlığını, psiko-cinsel gelişim evrelerine ilişkin anlatısını ve id, ego ve süperegoyu kavramsallaştırışını etkin biçimde ele aldı.

Jacobson, Hartmann ile görüş birliği içerisinde içgüdüsel dürtülerin "verili, belirli şeyler" değil, daha çok biyolojik olarak önceden belirlenmiş, doğuştan *potansiyeller* olduklarını ileri sürdü. İçsel gelişimsel etmenlere tepki verirler ve ayırt edici nitelikleri erken dönem ilişkilerinin bağlamında edinilir. Yaşantı, en baştan, bebeğin ne *hissettiğ*ine göre kaydedilir ve Spitz'in "duygulanımsal algı" adını verdiği şey ile örgütlenir. Bellek izleri, bir manyetik alandaki demir talaşlar gibi, iki ayrı iyi veya kötü hissetme kutupları etrafında kümelenirler. Normal olarak bebeğin yaşantısı çoğunlukla doyurucudur; libido, iyi yaşantılar koleksiyonundan yavaş yavaş bebeğin yaşamındaki güçlü, sağlam bir güdüleyici güç olarak doğar. İdealde saldırganlık daha az düzeylerde bulunur. Ama erken dönem yaşantısı bu dengeyi değiştirebilir. Büyük oranda engelleyiciyse ve olumsuz bir şekilde kaydediliyorsa, hâlâ incinebilir ve hassas olan normal gelişimsel süreci çarpıtan, daha güçlü ve yoğun bir saldırganlık dürtüsü pekişecektir.

Jacobson, yaşantı *öznel olarak* işlendiğinden, nesnel anlamda "iyi" annelik gibi bir şey olmadığını, sadece o özel bebeği iyi *hissettiren* bir annelik olduğunu vurgulamıştır. Mizaçyatkınlığı (örn. kolayca engellenme yaşayan bebek), uygun olma ve olmama (örn. sakin bebek ve huzursuzlanabilen bir anne), duygulanımsal olarak uygun veya uygunsuz eşleşme (örn. mutlu bir bebek ve depresif bir anne) ve annenin bebeğinin değişen gelişimsel ihtiyaçlarını duyumsama ve yanıtlama becerisi gibi konuların tümü belirli bir anda hangi duygulanımın tetiklendiğini belirlemede çok önemli olacaktır. Sonuçta, ortaya çıkan temel dürtü yapılanması birçok anın kolektif etkisine bağlıdır.

Jacobson'un modeli böylece gerçek yaşantı ile dürtü gelişimi arasındaki karşılıklı etkileşimin tarifini sağladı. Ayrıca, en erken yaşantılarda öznel olarak kaydedilen duygu tonlarındaki dengenin, sadece libido ve saldırganlığın dürtü olarak sağlamlaşmalarına katkıda bulunmadığını, kendimize ve başkalarına dair duygularımızdaki süregiden eğilimlerin altyapısını da oluşturduğunu öne sürdü. Yaşantının bu yönünün, *kendilik imgesi* ve *nesne imgesi* olarak adlandırılan psişik gelişimin bu özelliklerinde temsil edildiği düşünülüyordu. Jacobson, Hartmann, Kris ve Loewenstein'ı (1946) izleyerek ve Spitz ile aynı görüşleri paylaşarak, yaşantı iyi hissedildiğinde seven, verici bir

(*) Jacobson, E. (1964). *Kendilik ve Nesne Dünyası*, çev. Selim Yazgan, Metis Yayıncılık, 2004 – ç.n.

anne ve mutlu, hoşnut bir kendilik imgesinin; tersine, yaşantı engelleyici, keyif kaçırıcı hissedildiğinde engelleyen, sevmeyen bir anne ve öfkeli, engellenmiş bir kendilik imgesinin çocuğun ruhsal yapısında biriktiğini öne sürdü. Yeni doğan, başlangıçta kendiliği ötekinden ayıramadığı için, Jacobson bu çok erken dönem imgelerin ayrı, kendine yeten birimler olarak değil de çoğunlukla kaynaşmış ve karışık olduklarına inanıyordu. Dürtülerin iyi ve/ veya kötü yaşantının kaydedilmesinden doğduğu gibi, bir insanın en derinindeki öznel kendilik ve ötekiler algısı da bu erken dönem imgelerinin bütünleşmelerinin nihai bir sonucudur, ve daha sonraki yaşantının sürekli filtrelendiği bir dizi mercek sağlar.

Altı ay dolaylarında bebek olgunlaşma yönünden kendinin imgelerini başkalarınınkinden ayırt edebilme becerisine sahiptir ve her birinin daha gerçekçi bir biçimde resimlenmeleri olası hale gelir. Artık annesini, doyuran ama aynı zamanda bazen engelleyen ayrı bir varlık ve benzer biçimde kendini genelde iyi ve sevgi dolu hisseden ama kötü ve öfkeli de hissedebilen biri olarak resimleyebilmektedir. Jacobson iyi ve kötü *imgeler*in bütünleştirilmesinin (yani, kötü ve engelleyici olan aynı anne iyi ve sevgi doludur da) çatışmalı *duygu durumlarını* bütünleştirme becerisini kolaylaştırması gerektiğini gözlemlemişti. Sevme ve nefret etme duygularının bu kaynaşmasında (Hartmann tarafından ortaya atılan bir kavram) her iki dürtünün en baştaki biçimlerinin ham ilkel doğası (çocuksu libidonun talepkar muhtaçlığı ve çocuksu saldırganlığın şiddetli patlayıcılığı) yumuşatılır. Sonuç olarak, duygulanımsal olarak tek başına var olan yoğun nefret ile yer değiştiren yoğun sevginin yerini daha çeşitli ve daha yumuşatılmış duygu durumları alır.

Kendilik ve ötekinin duygulanımsal olarak bütünleşmiş imgelerinin kazanılması, daha karmaşık yaşantılar için oldukça artmış bir kapasiteye olanak sağlar: Kendi duygusal durumu ve önemli bir ötekininki arasındaki farklılıkları algılayabilme ve kaldırabilme becerisi; koşulsuz kabul ya da tümden reddetme ile tehlikeye atılan düşünme ve öğrenme becerilerini kolaylaştıran ve geliştiren daha yumuşak geçişli duygusal tepkiler; biri tarafından düş kırıklığına uğratılma ama onu hâlâ sevebilme becerisi; ve içsel bir çöküş yaşamadan, kendinin değerli ya da sevgi dolu olduğu hissini yitirmeden öfkeye katlanabilme becerisi.

Jacobson'un yeni modeli, Freud'un birincil erotojenik mazoşizm ve ölüm içgüdüsüne dair kavramsallaştırmalarını, becerikli bir biçimde mantıksal olanaksızlıklar haline getirmiştir. Eğer yeni doğan, yönlendirilmemiş potansiyeller halinde bulunan, şekillenmemiş libido ve saldırganlık ile ve ayrı,

kendini dile getirebilen bir kendilik olmadan dünyaya geliyorsa, libidinal ve saldırgan dürtüler başlangıçta kendinden yönelimli olamazlar. Jacobson, Freud'un dürtü metapsikolojisinin kilit rolde olan enerjik yapı taşlarının ortadan kaldırılmasıyla oluşan kavramsal boşluğa, zengin bir biçimde işlenmiş psikolojik gelişim süreçleri ile içinde evrildikleri insan çevresi arasındaki büyüleyici karşılıklı etkileşimi ayrıntılandırarak, yeni ego psikolojisi formülasyonları soktu. Bunlar süperegonun gelişimine ilişkin genişletilmiş bir bakışı da içeriyorlardı. Jacobson süperegoyu, çocuğun insan çevresine ilişkin yaşantılarının sürekli içselleştirildiği ve çocuğun dürtü kaynaklı itkilerini ve arzularını dönüştürdüğü uzun zaman diliminde gelişen bir yapı olarak tarif etti. Jacobson'a göre (Spitz'i detaylandırarak) anne ile erken ödipal öncesi yaşantılar, gelişim üzerinde süperego oluşumunu etkileyen iki tip kapsamlı etkiye sahiptiler. Doyum ve engellenme yaşantıları dürtülerin biçimsel oluşumunu şekillendirirken, annenin sınırlamaları ve yasaklamaları da daha sonra (ödipal) süperegonun etrafında şekillendiği ilk imgeleri, öncüleri oluşturur. Böylece süperegonun oluşumu başkalarıyla yaşantılar ve tutkular arasındaki karmaşık iç içe geçişe [interpenetration] daha çok bağımlı kılınmıştı.

Jacobson sadece Freud'un libido ve saldırganlığın kökenine ilişkin görüşlerini düzeltmedi, dürtülerin işlevsel etki alanlarını da genişletti. Freud daha sonraki yazılarında (örn. 1940) libidoyu bir araya getirici birleştirici bir güç, saldırganlığı da bağlantıları bozan bir güç olarak tarif etti. Jacobson bu duyarlılıkları, ego psikolojisi kuramcılarına göre erken gelişimde çok temel olan ve son dönemlerde dile getirilen ayrışma ve bireyleşme süreçlerine uyguladı. Jacobson'un anlatısında libido, gelişimsel süreçlerde psişik tutkal olarak görev görür, örneğin birbirine zıt iyi ve kötü olan nesne ve kendilik imgelerini bütünleştirir. Saldırganlık ise gelişimsel süreçlerde farklılıkların farkındalığını harekete geçirir, ayrışmayı ve ayrışmış kendilik ve öteki imgelerinin inşasını destekler.

Jacobson'a göre libido ve saldırganlık, biri olmadan diğerinin var olamadığı, karşıt dengeler olarak işlev görürler. Libido (doyum anlarında uyarılan) yakına çekmeyi, içine almayı teşvik eder; saldırganlık (engellenme anlarında uyarılan) uzağa itmeyi, uzaklaştırmayı kışkırtır.[7] Hem libido hem de

7 Günümüz araştırmacıları, bu erken dönem formülasyonla ilginç bir şekilde paralellik gösteren bulgularla, endorfin yolaklarının yaşamın birinci yılında çocuk ve bakım verenleri arasındaki çeşitli duygusal yaşantı biçimlerine tepki olarak oluştuğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla çocuğun erken dönem yaşantıları travmatikse, bedenin uyuşturucusu olan endorfinin salgılanması, fizyolojik olarak acı ve kaygıyla bağlantılanır; böylece kendine zarar veren erişkin hastalarda (kendini kesenler) acı, kimyasal aracılarla sakinleşme, yatıştırma etkisi yarattığı düşünülmektedir.

saldırganlık kalıcı bir kimliğin evriminde döngüsel olarak görünürler, ki bu da en nihayetinde kişinin özerk olarak işlevselliğini sergilemesine, kendini sürekli olarak çevresinden aldıklarıyla inşa edip zenginleştirme becerisine dayanan bir başarının gelişmesidir.

Jacobson libidinal olarak güdülenen iç içe geçme arzusunun yaşam boyunca üst düzeyde doyuruculuğunu sürdürdüğünü düşünmekteydi. İç içe geçme fantazileri, kişinin ego sınırlarının niteliği kişinin onları öznel olarak nasıl yaşantıladığını büyük ölçüde etkilese de, psişik gelişimin tüm evrelerinde doyurucu olmayı sürdürürler. Normal olarak, daha sonraki yaşamda, kendilik ile ötekiler arasındaki sınırların net bir biçimde çizilmesiyle, kaynaşma fantazileri [fusion fantasies] doyumun en derin kaynaklarından birini oluşturabilirler. Örneğin cinsel ilişki sırasında yaşantılanan doyumun önemli bir boyutunu oluştururlar. Ancak kendini tanımlamaya yeni başlamış biri ya da ego sınırları net biçimde çizilmemiş biri için, kaynaşma fantazileri tehlikeli ve ölümcül, psişik çözülmeye yol açabilen güçlü geriletici çekimdirler. Engellenme ve sınır koyma yaşantılarının saldırganlığı uyarıcı özelliği burada geriletici çekime karşıt bir denge oluşturarak yapıcı bir işlev sergileyebilirler. Zayıf ego sınırları olan genç yolcuya ayrı oluşunu anımsatarak, onu doyum yaşantılarına düşkünlüğün yıkıcılığından ve kaynaşma fantazilerinin egoyu zayıflatan sığlıklarından uzak durmaya teşvik ederler.

Saldırganlığın harekete geçirilmesi, duygusal olarak incinebilir yetişkinlerde benzer biçimde işlev görebilir; kafaları karıştığında ya da çökkün ve depresif hissettiklerinde psişik netliği sağlamak adına başkalarıyla kavga ederler. Saldırganlık burada bir dürtü olarak değil de kendiliğin sınırlarını çizmek için kendilik içinde etkin bir biçimde başvurulan bir yaşantı olarak işler. Ancak böylesi geçici bir rahatlama her zaman olacak bir şey değildir. Saldırganlığın bu beceride işlevsel olması için yeterince doyurucu libidinal yaşantı ile yumuşatılmış bir atmosferde bütünleştirilmiş olması gerekir. Bu denge eksikse uyarılan saldırganlık çok güçlü hissedilecek, kişinin etkileşimde çok yaralayıcı ya da yıkıcı olabileceği korkularıyla, kendilik sınırlarını çizme girişimini, sıkıntıya sokabilecek ve kesintiye uğratabilecektir.

GELİŞİMSEL EGO PSİKOLOJİSİNİN KLİNİK UYGULAMALARI

Freud çatışmalı itkilerin bastırılmasını nevrozların merkezinde görmüştü. Görmüş olduğumuz gibi, ego psikologları psişenin yapılanmasında geniş ölçekli sorunların oluşmasına yol açtığı düşünülen gelişimsel süreç kesintilerine

artan bir ilgi göstermeye başlamışlardı. Freud'un odağı, daha sonraki çocukluk çağının daha olgun bilişsel ve dilsel şemalarıyla örgütlenmiş *ödipal* çatışmaydı. Ego psikologları sıklıkla dilin ortaya çıkışından önce gerçekleşen *ödipal öncesi* bozuklukları araştırdılar. Ama analizdeki erişkin bir hasta, dili bir yaşantıyı tanımlamak için elverişli olmadan önce yaşamış olduğu bir yaşantıyı nasıl anımsayabilirdi? Analitik süreç bu erken dönem bozukluklarını nasıl belirleyebilir ve onlara yapıcı biçimde nasıl yaklaşabilirdi?

Freud aktarımı, hastanın saklanmış ve yasak arzularına, hasta onları ifade ettikçe ve analist ile doyurmaya çalıştıkça ulaşmayı sağlayan, analitik sürecin temel bir parçası olarak görmekteydi. Ego psikologları analitik ilişkiye daha geniş bir bakış açısıyla bakmaya başladılar. Aktarım, özellikle daha ağır bozukluğu olan hastalarda yalnızca yasaklanmış arzuların değil, normal ruhsal yapı inşa etmeye yönelik talihsiz çabaların artıklarının hastanın analist ile kurmuş olduğu ilişkinin ayrıntıları içinde ayırt edilebileceği bir alan olarak anlaşılmaya başlamıştı. Analist bu ilişki içerisinde ortaya çıkan yaşantıların ve imgelerin özgül niteliklerine bakarak ve onları önemli gelişimsel süreçlerin kaderinin işaretçileri olarak kullanarak, ruhsal yapılanmanın hangi yönlerinin uzlaşmalara kurban edilmiş olduğunu belirleyebilir ve hastayla birlikte hastanın erken dönem yaşantılarında neyin kötü gitmiş olduğuna ilişkin sözel bir anlatı geliştirebilir, bu işlemi onarımın bir özelliği olarak kullanabilirdi.

Ama bir analist aktarıma bakarak hastanın sorunlarının doğasının ödipal mi ödipal öncesi mi olduğunu nasıl belirleyebilir? Genellikle yavaşça ve ancak analitik netleştirme ile analistle olan ilişkideki bazı özgül duygu yüklü yaşantılara odaklanmaya başladığında ortaya çıkan ödipal aktarımların aksine, ödipal öncesi aktarım çok sık olarak yoğun duygusal eşliğin egemen olduğu, kendilik ve öteki imgelerinin kaleydeskopik görüntüleriyle karakterizedir. Niteliksel olarak farklı olan bu tanımlama Angela'nın, bu bölümde daha önce tarif edilen hastanın, aktarımının özgül yanlarıyla çok iyi sergilenmiştir.

Angela baştan beri analistinin bağırmasını, saldırmasını ve ortadan kaybolmasını beklemişti; bu beklentilerin dikkat çekici yoğunluğu korku dolu çekilmelerinde belirgindi. Diğer zamanlarda ise belirgin bir biçimde dönüşüm geçirmişçesine korkusuz, gözleri parıldayan ve yüzü kaba bir gülüşle buruşmuş bir hal alıyordu; özellikle de analistini çok sayıdaki kusuru için hor görerek azarladığı zamanlarda. Olumlu ve olumsuz kendilik ve nesne imgelerinin bütünleştirilmesinde başarısızlığa işaret eden bu sürekli değişen imgeler ve duygulanımsal durumlar, yaşamın ardından görüldüğü çarpıtıcı bir mer-

cek oluyor ve Jacobson'un öngördüğü gibi, Angela'nın kendisi ve yaşamındaki diğerleri hakkında herhangi bir sürekli, güvenilebilir bakış açısı geliştirme becerisini engelliyordu.

Diğer yaşantıları erken dönem yaşamının gelişimsel olarak travmatik yönlerini yansıtan, işlenmemiş, dil-öncesi [preverbal]* anıları düşündürtmekteydi. Örneğin Angela sürekli olarak analisti duygusal olarak kopuk ve ona yardım etme konusunda ilgisiz, onu "sadece izleyen" biri olarak yaşantılıyordu. Çileden çıkarmaya yakın bir kaygı içeren bu yaşantı içgüdüsel bir arzunun engellenmişliğini değil de muğlak, tepkisiz bir çevrede süreğen kaygılı bir kendi başına bırakılmışlık hissini temsil eder görünüyordu.

Bazen Angela bu katlanması zor yalnızlık hissi için kendi açıklamasını sunuyordu: Çok kötüydü, çok muhtaç ve çirkindi, analistin ilgi dolu dikkatini hak etmiyordu. Angela gibi bir hasta için bu tür aktarım ifadeleri, erken dönemde annenin sunduğu çevrede, yani çocuğun duygusal yaşantılarına empatik duyarlılık göstermenin ve duyguları çocuk adına taşıyabilmenin "güvenli demirleme"yi sağlayan önemli öğeler olduğu ortakyaşamsal yaşantıda, bir takım sorunların olduğunu akla getirir. Angela'nın erken dönem çevresinde kronik hale gelmiş bir duygusal uyumsuzluk, etrafında sağlam bir libidinal dürtünün bütünleşebileceği bir güvenli doyurucu yaşantılar deposu inşa etmesini engellemiş olmalıydı. Jacobson'un tarif ettiği gibi, korkutucu ya da kaygılı biçimde işlenemez olarak kaydedilen erken dönem yaşantıları, çocuğun anlam oluşturmak için süregiden çabalarında baskın bir etmen haline gelen, daha güçlü bir saldırgan dürtüyü harekete geçirir. Bir insan sıklıkla kaygılı, engellenmiş ve öfkeliyse, kendini pekala sevilemez hissedebilir ve kendilik ve ötekinin sürekli olarak olumsuz yaşantılandığı bir döngüyü sürdürebilir. Angela'nın aktarım yaşantılarının anlamının bu biçimde anlaşılması, Mahler'in gelişimsel şeması içerisinde, temel ayrışma-bireyleşme sürecinde bir kesintiyi ve sonuçta yaşantıyı erişkinlik ile uzlaştırmaya devam edecek olan güvenilir bir bireysel kimlik algısını sürdürebilme yetisinde ortaya çıkan bir sorunu düşündürür.

Angela'nın analisti hakkında daha olumlu duygular ifade edişinden sonra anlattığı bir kabusa bakalım.

> Birisi beni bir kaleye çağırdı. Yukarıdaki bir penceredeydi. Etkileyici ve güzeldi. İçeri giriyorum. Onu bulamıyorum. Sonra bana uzanan eller var.

(*) "Dil-öncesi" dönemden, çocuğun henüz dili kullanamadığı, genellikle iki yaş öncesi dönem kastedilmektedir – ed.n.

> Yaklaşıyorum ama sonra ellerin duvarlardan çıkan kolların olduğunu görüyorum. Boynuma sarılıyorlar ve beni duvarın içine çekmeye çalışıyorlar. Korkuyorum ve savaşmaya çalışıyorum. Yok olmak istemiyorum.[8]

Angela bu düşle onu bir hayalet gibi sıkça ziyaret eden, yakın ilişkilerini olanaksız kılan, adlandırılamayan korkuyu görselleştirebilmişti. Mahler, insanın çevresi içinde yok olma korkusunun Stanley gibi küçük çocukların davranışlarının arkasında yattığını belirtmişken, Angela'nın bu düşü böylesi bir korkuyu açık ve belirsizlikten uzak bir biçimde ifade eder.

Eğer kendini birine karşı yakınlık hissetmeye bırakırsa, ötekinin içinde kaybolacağından ve kısmen insan, kısmen cansız olduğu marjinal, şekilsiz bir dünyaya gireceğinden korkuyordu. İnsanlarla ilişkililiğini simgeleyen eller, onu insan olmayan bir karabasana çekmek için ona uzanıyorlardı.

Jacobson, saldırganlığın ayrılma çabaları ya da sınır oluşturma gibi yapıcı projelerde kullanılmak üzere çocuğun psişesinde idare edilebilir bir biçimde bulunması gerektiğini vurgulamıştır.[9] İnsan bir vahşi küçük bir ata koşum takımı giydirerek Central Park'ta rahat bir koşu yapmayı umamaz. Saldırganlığın yumuşatılması, gelişimsel süreçte ayrılığa tahammülün kazanılmasının ve ardından kendilik ve ötekine yönelik iyi ve kötü duyguların eşzamanlı olarak bir arada tutulmasının bir sonucudur. Bunun zorluk derecesi, her bir duygu kümesinin göreceli olarak gücüne bağlıdır. Saldırganlık çok güçlüyse, onu sevme duyguları ile bir araya getirmek, içsel dünyada bu sevgiyi ve sevilen kişiyi hep birlikte yok etme riskini taşır.

Angela'nın saldırganlığının ham ve patlayıcı bir niteliği vardı. Birileri onu sinirlendirdiği ya da öfkelendirdiğinde onları hiç bir iyi özelliği olmayan, tümüyle kötü insanlar olarak, kendini de o anda hiç dinmeyecekmiş gibi gelen bir zarar verme gücüne sahip, yıkıcı bir insan olarak yaşantılıyordu. Zaman zaman kendini "gözlerindeki nefret ile" analisti yok etmiş olduğuna emin oluyordu. Geri geldiğinde "sizin burada olmadığınızı ve hiç kimsenin hakkınızda bir şey duymadığını" bulmayı umuyordu. Angela sadece bir "Seni öldürebilirdim" duygusunu tarif etmiyordu; saldırganlığını yok edici, ana-

---

8 Ego psikolojisindeki ödipal öncesi konulara yapılan vurgu ödipal çatışmaları dışlamamaktaydı. Ancak Angela gibi hastalarda temel sorun haline gelen şey ödipal çatışmanın kendisi değil de daha çok bu kaçınılmaz dramanın var olan ödipal öncesi dinamiklerin süzgecinden nasıl geçtiğiydi. Örneğin bu rüyada, muhtemelen ödipal bir temsil olan, bir erkeğe duyulan özlemin, ödipal öncesi iç içe geçme hayaliyle nasıl süzgeçten geçirildiğini görüyoruz.

9 Jacobson'un bu fikri Melanie Klein'ın 1930'larda geliştirmiş olduğu bölme ve depresif kaygı kavramlarından köken almış olabilir (bkz. Dördüncü Bölüm). Bu fikirler Otto Kernberg'in çalışmalarında daha çok geliştirilmiştir (bkz. Yedinci Bölüm)

listin psişik boyutta tamamen silinmesine ve varlığına dair her türlü içsel kaydın silinmesine yol açan bir şey olarak hayal ediyordu.

Freud, egoyu güçlü ve rekabetçi katılımcılarla yapılan bir üst düzey toplantıdaki hakem olarak tarif etmişti. Ego psikologları ağır psikopatolojilerdeki temel mücadeleye farklı bir bakış sundular: İnsan kusurlu bir donanımla nasıl işlev görür? İnsan, temel psikolojik yapıları yerinde değilse, nasıl yakınlaşır, uzaklaşır, haz peşinde koşar, duygularını ayarlar ve nasıl çoğu insanın çaba sarf etmeden yaptığı, doğuştan elinde olan şeyleri nasıl yapar? Hartmann'ın uyum ilkesi, sadece normal işlevselliğe değil de patolojik yapılara da uyarlanarak ego psikolojisinin klinik alandaki, standardı haline geldi. Angela'nın "duvar"ı, kendisiyle ötekiler arasında doğal olarak gelişmesi gereken bir ayrılmanın olanaksız olduğu zamanda, egosunun psişik bir sınır yaratma çabası olarak anlaşılabilir. Angela'nın sadomazoşistik mastürbasyon fantazilerine de benzer biçimde bakılabilir. Angela fantazilerinde kendini, taşıyıcı bir kayış üzerinde bağlı bir şekilde, yönetici durumundaki Mega'nın sadistik ve sürekli bir biçimde sıcak kazıkları vajinasına zorla sokarken, çaresiz bir halde bir dizi tuhaf biçimde uyarıcı cinsel işkencelerden geçerken hayal etmekteydi.

Angela'nın sadomazoşistik fantazileri içerik olarak cinsel olmalarına karşın, ego psikolojisi bakış açısından daha temel ve korkutucu bir ruhsal ikilemi yansıtırlar. Bu bakış açısına göre yasaklanmış ödipal doyumu, onu acı kılığına sokarak gizlice savuşturmuyordu. Daha çok, insan temasına ve hazzına duyduğu gereksinimini dehşet verici bir ruhsal çözülme hissine yol açtığında nasıl doyurabileceği konusunda boğuşmaktaydı.[10] İtip defetme eylemi iç dünyasında potansiyel olarak öldürücü görünen güçleri çağırmasını gerektirdiğinde, bütünlüğünü bozucu bir iç içe geçme tehdidine karşı engel inşa etmeye çalışmaktaydı. Sadomazoşistik mastürbasyon fantazileri bu ikilem karşısında, gereksinimini duyduğu teması sağlarsağlar ve ayarlarken, aynı zamanda saldırganlığını ifade eden ve içinde taşıyan bir tür geçici önlem olan ama yine de yaratıcı olan bir yapı sunmaktaydılar.

Bu fantazide haz ve temas vardı, orgazma ulaşabiliyordu ve tümüyle yalnız değildi. Ancak haz her zaman acıyla karışıktı. Bu formül onu hep huzursuz, her zaman savunmada tutuyordu. Taşıyıcı kayış hayali, kendisinin is-

10 Ego psikolojisi kuramcıları mazoşizme ilişkin dinamik anlayışları birçok yararlı biçimde zenginleştirmiş ve kavramı psişik olarak kaçınılmazlık konumundan kurtarmışken; Freud'un mazoşizm hakkında bir o kadar rahatsız edici fikrine, yani mazoşizmin kadın kendiliğinin temeli olan psişik bir yönelim olduğu çıkarımına çok az değinmişlerdir (ek değerlendirmeler için Sekizinci Bölüm'e bkz).

temli olarak başka bir insana yönelişine ilişkin bir farkındalığa karşı ne denli güçlü bir savunmaya ihtiyacı olduğunun iyice altını çiziyordu. Sınırları korumasına yardımcı olması için sırtını dayamaya ihtiyaç duyduğu saldırganlık, denetim dışı değildi fakat, ünvanı ve eylemleri gereği yanıt vermek zorunda olduğu daha büyük bir otorite olduğunu anımsatacak şekilde bir kişileştirme aracılığıyla kanalize edilmişti. Angela için, cezalandırmanın sadistik niteliği, olumsuz duygularının yoğunluğuna karşı gerekli gücü sağladığı için güven verici biçimde uygundu. Pısırık bir denetleyici, hiddet dolu ve öldürücü olduğunu hissettiği kendine uygun olamazdı. Angela'nın daha sonra farkına vardığı gibi, bu denetleyicinin konuşmasının kaba ve incitici tonu ona fazlasıyla annesinin zorlayıcı, saldırgan "engelleme ve yasaklama"larını anımsatmaktaydı ve Jacobson'un öngördüğü gibi, bu süperegonun varlığının oluşumuna güçlü bir biçimde katkıda bulunmuştu.[11]

Aktarımda Gelişimsel Dönüşüm

Ego psikolojisi kuramcılarına göre, hasta ile analist arasındaki yaşantı, hastanın ruhsal engellenişini ve buna karşılıkuyum adına sarf ettiği telafi çabalarının doğasını anlamak için bir fırsat oluşturur. Analitik ilişkinin aynı zamanda güçlü bir dönüştürücü potansiyeli vardır. Aktarım, erken dönemdeki engelleri yeniden ele almak için, hastanın analisti karşılanmamış gelişimsel ihtiyaçlarını doyurmaküzere kullanması, artık bir erişkin olarak analist ile birlikte, çocukluğunda boğucu gelmiş korku ve dehşetleri söze dökmesi ve yaşantılaması için bir fırsat sunar.

Bu olanaklar çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Örneğin bir dönem, Angela giderek daha edilgen ve kışkırtıcı biçimde konuşmaya gönülsüz hale gelmişti. "Hadi, beni yaptır" diyerek analisti azarlamıştı. Angela sonunda analistin kendisini saldırgan biçimde bir şey yapmaya zorlamasını istediğini anlamıştı, çünkü bu tür bir etkileşim, annesinin ilgisini hissettiği birkaç yoldan biri olmuştu. Bu isteğin hem cinsel hem de saldırgan boyutları ele alındıktan sonra, dikkat Angela'nın itilmeye ihtiyaç duyduğunu hissettiği şeyin ne

11 Adrienne Haris (1995) kadınlarda hiddet ve saldırganlık sorunlarına ilişkin oluşan "kuşakların tarihi"ne yol açabilecek, belirgin "engellenmiş ve çatışmalı hırs ve saldırganlığın bilinçli ve bilinçdışı psişik sonuçları"na dikkat çekerek, "kadın saldırganlığına ilişkin hiçbir psikanalitik çalışmanın bu sorunun toplumsal boyutuna değinmemezlik etmemesi gerektiğini" savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında, Angel'nın annesi eğer kendi yaşantısına bu kadar hasar vermiş olan zarar verici ve bastırıcı kültürel ve dinsel toplumsal cinsiyet rolü beklentilerine boyun eğmek zorunda kalmamış olsaydı, saldırganlığın Angela için bu kadar tüketici bir psikolojik sorun olup olmayacağı düşündürücüdür.

olduğuna ve analistin bu yaşantıda onunla nasıl birlikte olabileceğine dönmüştü. (Spitz annenin çocuğun ilk kaotik yaşantılarını, ona eşlik ederek işleme, örgütleme ve anlamlandırmasının, çocuğun algısal gelişimi üzerindeki etkisini çok önemli görmüştü.) Angela yaşantılarını etkilemiş olan altta yatan korkularını dile getirmeye başlamıştı: Düşüncelerinin öldürebileceğine ilişkin korkular, yakınlığın yok olma anlamına geldiğine ilişkin korkular.

Zamanla Angela analistle birlikte duyguları adlandırma ve netleştirme sürecini daha rahatlatıcı ve tahammül edilebilir görmeye başladı. Tedaviye, kendisini "sorununun ne olduğuna ilişkin hiç bir fikri olmayan", "sinirleri enkaz" olan biri olarak tarif ederek başlamıştı. Ona yaşantılarını izleme ve ifade etme konusunda yardımcı olmak, yaşantılarını anlam ifade eden sözcüklere dökmek, kendini tanımlamasını desteklemiş ve duyguları hakkında daha çok içgörü sağlamıştı. Kendini duygular içinde boğulur ve onlar tarafından denetlenebilir halde bulmaktansa artık duygularını belleğinden çağırabilir hale gelmişti.

Angela'nın hem analiste hem de kendine ilişkin iyi yaşantı rezervi giderek artmış, bu da olumsuz duygularını, incelenebilecek bir alan olan analitik ilişkiye getirme konusunda güvenini desteklemişti. Analist ve hasta, Angela'nın çocuk zihninin, haset duyduğu sınıf arkadaşının ölümü gibi, belirli travmatik yaşantıları nasıl işlemiş olduğunu ve saldırgan fantazilerle olayların gerçek sorumlularıyla karıştırmasınıaraştırmışlardı. Bu bağlamda aynı zamanda, Angela'nın her zaman duygusal çöküş sınırında ve saldırganlığı anlamlı biçimde ele alabilmek için fazlasıyla kırılgan görünen annesiyle yaşantılarının, onu kaygı uyandıran fantazilerini işlemeye yönelik önemli bir olanaktan yoksun bıraktığını ve yalıtılmışlığına büyük bir katkısı olduğunu da öğrenmişlerdi. Angela'nın inatçılığının, giderilmeyi gerektiren saldırgan direnç olarak değil de, kendiliğinin ayrı ve düşüncelerinin farklı olduğunun doğrulanmasını sağlayacak bir analist ile "çatışmay" arzusunu yansıttığı keşfedilmişti. Analist ile ilintili saldırgan aktarım ifadeleri ("Büyük bir bıçağımın olmasını ve sizi paramparça etmeyi isterdim") Angela'nın sıkıntılarının ifadesi olarak kabul edilmiş ve bahsi geçen sıkıntıyı sözcüklere dökmeye çabalaması için yüreklendirilmişti. Analistin "tümüyle kötü" olan bir imgesiyle derinlemesine meşgul olduğu zamanlarda, yorumlayıcı bir tarzla, süreç içinde önceden paylaşılmış olan ve kendini yardım edilmiş ya da ilgilenilmiş hissettiği iyi anları hatırlatılmıştı. (Jacobson'un, bir başkasını yaşantılarken hem iyi hem de kötü duyguları bir araya getirme becerisine yaptığı vurguyu anımsayın.) Böylelikle analist, Angela'ya tekrar tekrar kötüye maruz kalan iyinin canlı

kalabileceğini göstererek aktarımda, iyi ve kötü yaşantıların ikisi için de bir tür taşıyıcı işlevi görmüştü. Dolayısıyla Angela'ya, sadece saldırganlık içeren duygusal durumunu yumuşatmasında ve duygu dünyasında daha fazla dengeyi bulmasında yardımcı olmuştu.

SONUÇ

Psikanalitik süreç birçok farklı biçimde kavramsallaştırılabilir ve kavramsallaştırılmıştır da. Klinik tekniğin ilkelerini tanımlamak için seçilmiş olan metaforlar genellikle her analitik modelin altında yatan varsayımların en iyi göstergeleridirler. Freud'un metaforlarının tümü çatışma niteliği taşır: Savaş, satranç, vahşi hayvanları avlama. Ego psikologları odağı idden egoya, bastırılmış olandan psikolojik süreçlerin temel bağlarına kaydırdıkça, analitik sürece ilişkin modelleri de değişmeye başladı. Analistler başta, egonun savunma işlevlerinin bilinçdışı özelliklerini analiz ederken, hastanın kendini gözlemlemesinde, düşünmesinde ve gerçeklik algısının korunmasında görülen egonun daha geniş kapsamda belirlenmiş işlevlerinin bu projede faydalı olabileceğini takdir etmeye başladılar.

İlk kaşiflerin yerlileri gözcü ve tuzakçı olarak kullanmanın paha biçilmez yararlarının kıymetini bilmeye başlamaları gibi, analistler bilinçdışı çatışmayı belgeleme ve ortaya çıkarma sürecinde hastanın terapötik işbirlikçi olarak taşıdığı potansiyeli giderek daha çok değerlendirdiler. Hasta ego kapasitelerine başvurarak analiste önem taşıyan psişik bir arazinin "asıl öykü" sünü ifşa edebilir, ve analistin rekabet halindeki psişik iddiaları ve nevrozun kurnazca özenle tasarlanmış savunma stratejilerini daha etkin biçimde ayırt etmesini sağlayabilirdi. Sonuç olarak, hastayı hastanın "çalışma ittifakı" olarak adlandırılacak olan, analist ve hastanın işbölümü yapabileceği bir etkinlik alanına girmesi için cesaretlendirmeyi amaçlayan teknikler geliştirildi (bkz. Zetzel, 1958 ve Greenson, 1965). Tedavi hâlâ bilinçdışı olanı bilinçli kılma olarak anlaşılsa da karşın, süreç artık ikili bir bağlam içinde, bir savaştan çok metaforik bir ortaklık içinde ortaya çıkan bir şey olarak düşünülüyordu.

Analitik süreci anlamlandırmadaki ikinci temel değişiklik, hasta için bu tür bir ortaklık içinde çalışma deneyiminin kendi başına terapötik olabileceğinin giderek daha çok fark edilmesiyle geldi. Etkin bir gözcü gibi iş gören hasta, kendini daha iyi gözlemleme, sadece tepkisel olmaktansa üzerine düşünebilir olma, neye ihtiyacı olduğunu tarif etmek adına kendini doyurmayı erteleme (Hartmann için dürtü nötralizasyonu ile eşdeğer bir işlem), hemen ey-

leme geçmektense sonuçları önceden kestirme doğrultusunda becerilerini *geliştirmekteydi.*

Son olarak, psişik yapının kendisinin bir insan ortaklığı içerisinde sağlamlaştığının anlaşılması klinik teknikte yenilikler doğurdu. Bu çabaların amacı, erken dönemde anne ile bebek arasında var olan gelişimsel karşılıklı etkileşimlerin bir biçimde hasta ile analist arasında anne yeniden etkinleştirmekti. Çocuklarla ilk tedavi çabalarında Mahler, tedavi deneyiminin kendisini potansiyel bir iyileştirici ortakyaşamsal bir deneyim olarak görmeye başladı. Jacobson erişkin depresiflerin tedavisinde doğru yorumun ve analistin sözlerinin içeriğinin gücüne değil de duygusal yankılamanın can alıcı rolüne vurgu yaptı. "Analist ile depresif hastası arasında sürekli, incelikli, empatik bir bağ olmalıdır" görüşündeydi. Bu amaçla analisti " böylesi hastaların yavaşlamış duygusal ve düşünsel süreçlerine uyum göstermesi", "boş sessizliklerin büyümesine izin vermemesi" ve "çok uzun, çok hızlı ya da çok empatik konuşmaması" konularında teşvik ediyordu (1971, s. 299). Dolayısıyla, gelişimsel ego psikologları ebeveynlerin işlevlerinin güçlü ve sağlıklı psişik yapı inşasındaki rollerini daha fazla araştırdıkça, hastanın etkin bir müttefik olarak tasvir edilişli, hatalı ebeveyn etkilerini düzeltebilecek ikili analitik imgelerine dönüşmeye başladı. Analitik süreç sadece yapılacak işlerin olduğu bir ortaklık değil, aynı zamanda (yarı-ebeveyn) analist ile ilişkinin erken dönem gelişimsel yaşantıları yeniden çalışma olanağı sağladığı bir büyüme deneyimi olarak da anlaşılmaya başlandı.[12]

12 Sadece bir avuç dolusu insanın belli katkılarını tartışmayı seçerek, ego psikolojisi geleneğinin temel yapı taşlarını, özellikle psikanalitik düşüncenin ilerlemesine daha genel bir biçimde katkılarıyla dile getirmeye çalıştık. Ego psikolojisi geleneği birçok yazarın çalışmaları üzerine kurulmuştu. Bunlar arasında Phyllis Greenacre, Rudolf Loewenstein, Helene Deutsch, Grete Bibring, Kurt Eissler, Ralph Greenson, Joseph ve Ann Marie Sandler, Anni Bergmann, Martin Bergmann, Fred Pine ve Paul Gray bulunur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Harry Stack Sullivan ve Kişilerarası Psikanaliz

> Etkileşime giren iki kişiyi, her biri olup bitenin monoküler görüntüsünü sağlayan ve birlikte derinlik veren binoküler görüşü sağlayan iki göz arasındaki ilişki olarak düşünmeye başlamak doğru olur (ve bu büyük bir gelişmedir). Bu çift görüş ilişkinin *kendisidir.*
>
> GREGORY BATESON

> Hiç bir maske takmadığımızda farkındayız ki, her arkadaşımız için özel bir yüzümüz var.
>
> OLIVER WENDELL HOLMES, SR.

Kişilerarası psikanaliz 1920'li yıllarda Amerikalı psikiyatrist Harry Stack Sullivan'ın ruhsal sağlık alanında en uç noktada bulunan hastalar –şizofrenikler– ile klinik ilişkilerinden doğmuştu. Sullivan (1892-1949) New York eyaletinin yukarı bölgelerindeki kırsal Chenango ilçesinde büyümüştü. Pragmatist "Chicago Okulu"nun Amerikan düşünsel yaşamına, özellikle de sosyal bilimlere egemen olduğu günlerde Chicago'da tıp okumuştu. Sullivan başkent Washington'daki St. Elizabeths Hastanesi'nde, Adolf Meyer ile birlikte Amerikan psikiyatrisinde baskın bir kişilik olan ve onun şizofreniklerle çalışma konusundaki ilgisini ateşleyen William Alanson White ile çalışmıştı.

O sıradaki Amerikan psikiyatrisinin klinik düşüncesi ve uygulamasında Freudcu psikanalizin biraz varlığı söz konusuydu ancak alana egemen olan kuramsal sistem, 19. yüzyılın başlarında Alman psikiyatrist Emil Krae-

pelin tarafından şekillendirilmiş olan geleneksel psikiyatrik yaklaşımdı. Şizofreninin (Kraepelin'in kullandığı terim "erken bunama" ["dementia praecox"] idi) belki de en önemli ayırt edici özelliği, diğer insanlarla ilişkinin olağan kanallarından kopukluktur. Şizofreniklerin düşünceleri bozuktur ve kendi dünyalarında yaşarlar. İnsanları onlara ulaşma çabalarından etkin biçimde vazgeçiren duruşlar (katatonik stupor gibi) ve davranışlar (hebefrenik dışkı sıvama ya da paranoid hiddet nöbetleri gibi) sergilerler. Kraepelin'in yaklaşımı şizofreniyi bir nörofizyolojik hastalık, zamanla kaçınılmaz bir biçimde kötüleşen ve toplu bir yıkımla sonuçlanan fiziksel kökenli bir bozukluk olarak görür.

Sullivan bu kavramların, kişilerarası çevrelerine aşırı duyarlı ve tepki verici olduklarını gördüğü şizofrenik hastalarla yaşadıklarına hiç bir biçimde uygulanamaz olduğunu düşünüyordu. İletişimleri çoğu zaman dolaylı ve gizli olsa da, başka insanların varlığının farkındaydılar, çoğunlukla acı verici de olsa.

Sullivan'ın psikolojik süreçlere kişilerarası bir yaklaşım oluşturmaya başlamasına yol açan klinik deneyim türleri kırk yıl sonra İngiliz psikiyatrist R. D. Laing (Aron Esterson ile birlikte) tarafından yayınlanmıştı. Sullivan'ın çalışmalarından etkilenen Laing de Sullivan gibi, şizofrenik semptomların bozulmakta olan bir fizyolojik sistemin rastgele saçmalamaları olarak görüldüğü geleneksel anlayıştan kuşku duymaya başlamıştı.

Laing ve Esterson (1970) hastanelerin arka koğuşlarında yatan ve yıkıma uğramış fizyolojilerinin iflah olmaz ve anlamsız kanıtları olduğu düşünülen semptomlara sahip, şiddetli gerilemeler sergileyen birçok şizofrenik hasta ile çalışmışlardı. Örneğin Maya Abbott adını verdikleri bir hastanın işitsel varsanıları vardı, kendini gerçekdışı ve kopuk, odun gibi ve içe çekilmiş hissediyordu; kendisini bir insandan çok makine gibi yaşantıladığından, zihni üzerinde hiç bir denetime sahip olamadığından ve düşünce ve duygularının dışsal olarak başkalarınca denetlendiğinden söz ediyordu. Bir birey olarak bakıldığında Maya'yı, bir anda ortaya çıkan, tümüyle özerk ve yıkıcı bir içsel süreçten muzdarip biri olarak görmek inandırıcıydı. Laing ve Esterson, Maya'yı ebeveynleriyle bir araya getirdiler ve nasıl etkileştiklerini gözlemlediler.

Aile etkileşiminin küçük bir bölümü Maya'nın paranoid şizofreniye özgü psikotik semptomlarından biriyle, *alınma/referans fikirleri [ideas of reference]* –çevrenizde olup biten, sizinle ilintisiz şeylerin aslında sizinle ilgili olduğu şeklinde inançlar (örneğin bir televizyon programındaki olayların size yönelik mesajlar olduğuna inanmanız)– ile özellikle ilişkili görünmekteydi.

> Sahip olduğu bir alınma/referans fikri, ebeveynleri arasında tam anlayamadığı ve kendisiyle ilgili görünen bir şeylerin olup bittiğiydi. Aslında vardı da. Hep birlikte görüşmeye alındıklarında, annesi ve babası birbiriyle bir dizi sabit yüz işaretleri, göz kırpmalar, jestler ve bilen gülücüklerini paylaşmışlardı. Bunlar gözlemci için o denli belirgindi ki, bu ilk görüşmenin yirminci dakikasında yorumda bulunmuştu ancak onlar aynen devam etmiş ve yaptıklarını inkâr etmişlerdi. (1970, s. 40)

Laing ve Esterson Maya'nın ebeveynlerinin oldukça aleni ve apaçık davranışlarının şaşırtıcı etkisiyle çarpılmışlardı. Bunlar Maya tarafından algılanmakta, ancak ebeveynler tarafından inkâr edilmekteydiler.

> Maya'da paranoid olduğu düşünebilecek şeylerin birçoğu, kendi güvensizliğine güvenmediği için ortaya çıkmıştı. Olup bitenleri gördüğünü düşündüğü şeylerin gerçekten olup bittiğine inanamıyordu. Bir diğer sonuç da, genellikle amacı olmayan ya da iletişim olarak görülmeyen eylemleri –örneğin gözlüklerini çıkarma, göz kırpma, burnunu ovma, kaş çatma vb.– kolayca ayırt edemeyişiydi ve bu paranoyasının bir başka yönüydü. Tam da bu hareketler Maya'nın ebeveynleri tarafından aralarındaki işaretler olarak, ve Maya'nın bu işaretleri yakalayabilip yakalayamayacağını görmek için adeta "sınav" gibi kullanılmıştı. Ebeveynlerin oynadığı bu oyunun temel bir öğesi, eylemlere ilişkin bir yorum yapıldığında, yanıtın keyiflenerek söylenmiş bir "Ne demek istiyorsun?", "Ne göz kırpması!" vb. olmasıydı.

Maya'yla birey olarak karşılaşıldığında açık biçimde tuhaf ve anlamsız görünen davranışları, onun içine doğmuş olduğu ilk kişilerarası bağlamda gözlemlendiğinde açık, anlaşılabilir bir anlam kazanıyorlardı.

Harry Stack Sullivan'ın 1920'lerdeki biçimlendirici klinik deneyimleri Laing'in 1960'lardaki deneyimleriyle aynıydı (Elbette Laing Sullivan'ın yazılarından yararlanmış ve onların şizofreni hakkında bulmuş olduğu tek yararlı çalışma olduğunu kabul etmişti). Sullivan psikopatolojiyi anlamak için giderek şundan emin olmuştu: Birey tek başına incelenmesi gereken bir birim değildir. İnsanlar kişilerarası alanlarından ayrılamazlar, bu her daim geçerlidir ve kaçınılmazdır. Bireyin kişiliği başka insanlardan oluşan bir çevrede şekillenir. Birey diğer insanlarla sürekli bir etkileşim içindedir. Kişilik ya da kendilik, bireyin "içinde" oturan bir şey değil de diğer insanlarla etkileşimlerde ortaya çıkan bir şeydir. Sullivan "Kişilik... sadece kişilerarası durumlarda görünür hale gelir" (1938, s. 32) görüşündeydi. Kişilik "bir insan yaşamını nitelendiren yineleyici kişilerarası durumların göreli kalıcı örüntüsüdür" (1940, s. xi).

Birey değil de alanın en anlamlı inceleme birimi olduğu ilkesi kulağa basit gelir ancak kişilik, psikopatoloji ve psikanaliz hakkında düşünmek için çok derin çıkarımları vardır. Kişilerarası bakış açısına göre bireye geçmiş ve güncel ilişkileri dikkate almadan odaklanmak, inceleme nesnesini onu anlaşılabilir kılan bağlamdan koparır. Bu bir hayvanı doğal çevresinde değil de bir kafeste gözleyerek hayvan davranışını incelemeye benzer. Sullivan insan etkinliği ve zihninin, bireyin *içinde* var olan şeyler değil de bireyler arasındaki etkileşimlerden doğan şeyler olduğunu düşünüyordu. Kişilikler, kişilerarası oyuklara uymak için şekillendirilirler ve bu karmaşık, etkileşimsel biçimlendirme süreci hesaba katılmazsa anlaşılamazlar.

Sullivan çalışmalarına şizofreniklerle başladıysa da, daha hafif sorunları olan hastaların da aynı biçimde kişilerarası bağlamlarına gömülü olduklarını ve onları bu bağlamların dışında anlama çabasının ciddi bir hata olduğunu düşünmeye başlamıştı.

Örneğin Sullivan, yaşamı kadınlara dair bir dizi "büyük tutku" çevresinde kurulu bir genç adam tarif etmişti: "Geçmiş yıllarda arka arkaya kadınlara sırılsıklam aşık olmuş ancak çok şaşırtıcı biçimde hiç birinden bir şey çıkmamıştı" (1956, s. 46). Hasta, ilişkilere yaklaşımında bir şeyin kesin olarak yanlış olduğunu biliyordu ama bunun ne olduğu ya da nasıl olduğu konusunda hiç bir fikri yoktu. Psişe-içi yaklaşımı kullanan bir geleneksel Freudcu psikanalist, hastanın *içindeki* dinamikler hakkında belirli türde varsayımlar üretebilirdi: Talihsiz aşklar büyük olasılıkla ödipal dinamiklerle, anneyi kazanmaya ilişkin çatışmalı arzularla ilişkiliydi. Böylesi varsayımları sınamaya yarayacak veri türü, hastanın bu kadınlar ve kendi annesi hakkındaki fantazilerini içerirdi. Hastanın başarısız aşklarının, ödipal ebeveyn ile bağı hem ifade ettiği hem de koruduğu bulunurdu.

Sullivan çok daha farklı verilerle ilgilenmekteydi. Bu adam ile bu kadınlar arasında *ne olduğu*nu bilmek istiyordu: "Bu kadınlarla ilişkisinde her sevgi nesnesini bir sevgi nesnesi olmaya devam etme konusunda isteksiz yapan bir şey –onlara yönelik davranış kalıbına ilişkin bir şey– olmalıydı (s. 47). Freudcu analist bastırılmış arzuları ve fantazileri ararken, Sullivan gözden kaçmış etkileşimleri aramaktadır.

Klasik analitik ortamda analist, sessiz bir biçimde, saklı arzuların sansürlenmemiş serbest çağrışımlarda kılık değiştirmiş biçimde görünmelerini bekler ve sonra onları yorumlar. Sullivan'ın yaklaşımında analist etkileşimleri etkin biçimde sorgular; anlamlı veriler basitçe ortaya çıkmayacaktır, çünkü hasta (farkına varmaksızın) en önemli şeyi atlar. "Sonra hastayla oturup sev-

gi nesnesiyle ilişkisindeki güncel olaylara dair hatırlayabildiklerinden olası en fazla şeyi elde etmek isteriz." (s. 49).

Sullivan ayrıntıların peşinden koştu: Karşıdaki insan kimdi? Nasıl seçilmişti? Ne olmuştu? Kim kime ne demişti? İlişkideki duygusal iklim tam olarak ne zaman değişmişti? Sullivan'ın ihtiyaç duyduğu verileri alması için hastanın ne düşündüğü, hissettiği ve hangi fantazileri kurduğundan fazlasını bilmesi gerekiyordu. Gerçekten ne olduğu hakkında ayrıntıları araştırıyordu ve ona göre hastanın kaderini tekrar tekrar yeniden yaratış yollarının anlaşılmasını sunan sadece bu etkileşimsel bağlam olabilirdi.

Bu olguda Sullivan şunları bulmuştu:

> Bu adam kadın aşk nesnelerinin her birine, sahip olmadıkları açık olan ender ve arzulanabilir nitelikler yüklemekte öylesine gayretli biçimde çabalamakta ve kadının sahip olmadığı bu nitelikler için derin hayranlığını ifade etmeye o kadar çok dikkat harcamaktadır ki, kadın adamın aşık olduğu kişinin kendisi olmadığı gerçeğini gözardı edememektedir. (s. 49)

Ancak bu aşk ilişkilerinin birçoğunda nelerin söylenip yapıldığının çok sıkı bir biçimde araştırılmasından sonra, büyük tutku kisvesi altındaki gizli reddedilme kalıbı ortaya çıkmıştı.

> Onun, her aşk nesnesinin cesaretini kıran, yapabileceklerinin birer yanılsama olduğunu gösteren bir yolu vardır ve bu uygulamayı kişiliğe uydurur. Örneğin kadın çok uysal ve kendini geri planda tutan biri ise, o onda kendisi için çok değerli olan saldırgan bir kendinden emin oluş özelliği görüyordu. Eğer oldukça baskın bir kadınsa o zaman da o kadında başka insanların duygularına yönelik olağanüstü bir ilgi buluyordu. (s. 49-50)

Sullivan geçmişle de ilgiliydi, ancak birincil olarak geçmişin itkileri ve arzularıyla değil; onların daha büyük kişilerarası yapılanmaların küçük bölmeleri olduğuna inanıyordu. Onlara yalıtılmış halleriyle bakmak, onları anlamlı biçimde anlama olasılıklarını yok eden vahşi bir bağlamsızlaştırmaydı. O daha çok geçmişin etkileşimlerine bakıyordu. Sullivan bu örnekte birincil olarak, hasta ile kadın arasında şimdiki zamanda olup bitmekte olan önemli şeyi belirlemenin altını çizmişti: Kadınlara, onların şişirilmiş, hatalı zihinsel temsillerine aşık olarak yaklaşıyordu. Sullivan bundan sonra bu etkileşimin hastanın erken dönem öyküsündeki kökenlerini anlamak istiyordu: Sevgiyi bu biçimde yıkmayı nasıl öğrenmişti? Bu biçimde mi sevilmişti? Çocukluğunun erken dönemlerindeki önemli kişiler ancak bu biçimde mi ulaşılabilirdiler?

KAYGI VE GÜDÜLENİM

Sullivan'ın kişilerarası süreçleri incelemesi gittikçe, bireyin diğer insanlarla yaşantısını ve etkileşimini şekillendirme biçimini belirleyen en önemli etmen olarak kaygıya odaklanmıştı.

Çarpıcı ve rahatsızlık verici belirtiler gibi başka özellikler daha ön plandaymış gibi görünse de, Sullivan bunların genellikle altta yatan kaygı noktalarından başka yöne çeken şeyler ve idare eden teknikler olduğunu düşünmeye başlamıştı. Otuzlu yaşlarının ortalarındaki Oscar ergenlik yıllarının ortalarından beri eşcinsel olma ihtimaline karşı korkusu ona işkence çektirmiş, tedaviye başvurmuştu. Daha önce psikoterapi görmüş ve başka birçok semptom ve sorunun iyileştiğine tanık olmuş, ancak cinsel yönelimine ilişkin şiddetli kuşkuları devam etmişti. Cinselliği, yakınlık korkuları ve aile dinamikleri hakkında birçok önemli fikir edinmişti ancak bunlar endişelerini gidermekte bir yarar sağlamamıştı.

Kişilerarası yönelimli analist bu düşüncelerin en son ne zaman çıkmış olduğuyla ilgilenmişti. Oscar önceki hafta sonunu eski bir kız arkadaşıyla geçirmişti. İlk gece tutkuyla sevişmişlerdi. Ertesi sabah kıza cinsel olarak tekrar yaklaşmış ve reddedilmişti. Yanıtı "O halde oral sekse ne dersin?" olmuş ve kız da öfkelenmişti. Oral seksin aralarındaki ilişkide çoktan beri süren politik boyutları olduğunu açıklamıştı. Kız onun isteğini boyun eğme talebi olarak görmüştü. Oscar feminizme ve kız arkadaşının ilgilerine gösterdiği desteğin, bir tür karşı çıkışın ötesinde olduğunu gösterdiğini düşünmekteydi ve seks onların arasında, politik doğruculuk kaygıları olmaksızın, özgür ve açık bir şey olmalıydı. Eski cinsel/politik mücadelelerinin hızla yeniden ortaya çıkışından çökkünleşmiş ve geri çekilmişti. Kendini bir gün önce işte görmüş olduğu bir adamı merak ederken bulmuştu. Bu adamla cinsel bir durum içinde olsaydı uyarılır mıydı? Adamı çıplak olarak hayal etmiş ve ılımlı derecede bir heyecan hissetmişti. Bu onu şimdi alışıldık olan biçimde korkutmuştu ve eşcinsel olup olmadığı ve bir gün bir kadın ile yakın ilişki içinde mutlu olup olamayacağına ilişkin gergin, sürekli tekrarlayan zihnini meşgul eden düşüncelere yakalanmıştı.

Kişilerarası bakış açısına göre birbirini izleyen bu olaylarda önemli olan şey, cinsel içerik değil de zihinsel içeriğin (cinsel ve diğer) kaygıyı idare etme amacıyla harekete geçirilme biçimidir. Soruşturma sonucunda, analist ve Oscar, önceki gecenin cinsel ilişkisinden sonra Oscar'ın hem coşkulu hem de endişeli hissettiğini öğrenmişlerdi. Bu kadınla iyi giden işler onu korkutmuş ve kafasını karıştırmıştı. Ne olacaktı? Bu, henüz hazır hissetmediği bir bağlılık kararı anlamına gelir miydi? Ertesi sabahki oral seks isteği üzerine

düşünen Oscar için şu açık hale gelmişti: Kız arkadaşının bu teklife karşı çıkacağı ve ilişkilerinin karakteristik politik tartışmalarının izleyeceği mutlak bir gerçekti. İstediği şey daha fazla yakınlaşmak ya da seks yapmak gibi görünmüyordu, amacı mesafe yaratmaktı. Yakınlıkları hakkında endişeliydi, mesafe koyucu çatışmalarının bildik zeminini arıyordu. Benzer biçimde, hem kadın hem de erkekler tarafından heyecanlandırılabileceğini ve adamın imgesini canlandırdığında ve cinsel bir durum hayal ettiğinde ılımlı derecede bir uyarılmışlık hissedeceğini biliyordu. Ve bu uyarılmışlığın kendine eziyet etmenin ve şimdiye dek çoğu zaman yaşamış olduğu o huzurlu kafa karışıklığının temeli olarak hizmet ettiğini de biliyordu. Kız arkadaşıyla cinsel yakınlık sonrası hissetmiş olduğu güç ve başarı hissi onu korkutmuştu. Ertesi sabahki öfkelendirici talebi, yakınlık ve güce ilişkin kaygıdan kendini kurtarmasına yardımcı olmuş ve eşcinsel hayalleri onu güvenli (aynı zamanda endişeli olsa da) biçimde bir erkeğe yaraşmaz ve riayetkâr yapmıştı. Cinsellik, nedensel güdüleyici olmaktan çok, yakınlık ve mesafe, yenilik ve bildik olmaya ilişkin kaygıyı yönetmek için bir araç gibi görünmekteydi.

Kaygı ve yönetilişi, psikopatolojide böylesi merkezî bir rol oynama durumuna nasıl gelir? Sullivan, kendiliği şekillendirme ve diğer insanlarla etkileşimleri ayarlamada kaygının anahtar patolojik etmen olduğu bir gelişimsel kuram ortaya koymuştu.

Sullivan yenidoğanı, az çok tam bir huzur durumu ile çeşitli türden ihtiyaçların dikkat talep ettiği bir gerilim durumu arasında gidip gelen bir varlık olarak tarif ediyordu. Yeteri kadar yanıt ve tepki verebilen, duyarlı bir bakım vereni olduğu sürece, yenidoğan için ortaya çıkan gerilimlerin çoğu sorun değildir. Bebeğin ihtiyaçları bakım verenin tamamlayıcı yanıtları ile eşleşirler. Yiyecek, sıcaklık ve rahatsızlığın yoksunluğuna duyulan fiziksel; güvenlik ve şefkate duyulan duygusal; oyun ve uyarılmaya duyulan zihinsel ihtiyaçların ifade edilişi, bunların hepsi bakım verende doyurucu bir karşılık, böylece gerilimi azaltan bir yanıt bekler.

Sullivan bu ihtiyaçlara *bütünleştirici eğilimler* adını vermişti, çünkü temel doğaları insanları karşılıklı doyurucu biçimlerde bir araya getirmekti. Bebek ile anne arasındaki besleyici etkileşim bütünleştirici eğilimlerin tamamlayıcılığının en canlı örneğidir. Bebek açtır ve beslenmeye ihtiyaç duyar. Süt veren annenin memeleri sütle doludur, emzirmeye ihtiyacı vardır. Karşılıklı doyurucu bir bütünleşmeye yönelirler.

Sullivan *doyum ihtiyaçlarının* sadece yeni doğan için değil, tüm yaşam boyunca diğer insanlarla karşılıklı ilişki doğurduğuna inanıyordu; erişkinler-

deki çeşitli ihtiyaçlar başka erişkinlerde tamamlayıcı ihtiyaçlar uyarma eğilimindedirler. Uygun miktarda sabır, esneklik ve incelikle, çeşitli duygusal, fiziksel, cinsel ve düşünsel ihtiyaçlar diğer insanlarla karşılıklı doyurucu bütünleşmeler doğurabilirler.

Sullivan, Freud'un tersine, insan ihtiyaçlarını kendi içlerinde sorunsuz olarak görmekteydi. Sullivan insanın, ancak büyük tehdit ve çabalarla evcilleştirilmeyi ve toplumsallaştırılmayı gerektiren asosyal, vahşi itkiler ile doğmadığını, tersine bizi başkalarıyla etkileşime girmeye yöneltecek bir biçimde donatılmış toplumsal yaratıklara evrilmiş olduğumuzu ileri sürmekteydi.

Ama doyum ihtiyaçları bütünleştirici eğilimler olarak çok pürüzsüzce işlerlik gösteriyorlarsa insan etkileşimleri neden bu denli doyumsuzluklar, çatışmalar, çarpışmalar ile doludur? Sullivan'a göre, hemen hemen tüm insan çabalarının merheminin içindeki sinek kaygıdır. Doyum ihtiyaçları bebeğin içinde kendiliğinden doğarken kaygı bebeğe dışarıdan musallat olan bir şeydir.

Sullivan korku ile kaygıyı ayırmaktaydı. Bebek, yüksek bir ses ortaya çıkarsa, açlığı fark edilmezse, herhangi bir gerilimi artarsa korkar. Aslında korku bütünleştirici bir eğilim olarak işler; ağlama ve huzursuzluk ile ifade edildiğinde, bakım vereni bebeği yatıştıracak ve soruna karşılık verecek bir etkileşime yöneltir. Kaygının ise tersine hiç bir odağı yoktur ve bebeğin içinde yükselen bir gerilimden doğmaz. Kaygı diğer insanlardan kapılır.

Duygu halleri bulaşıcıdır. Çok sinirli olan biri başkalarını da sinirli yapar; seksî olan biri diğerlerinde de cinsel hisler uyandırır vb. Sullivan bebeklerin diğer insanların duygu hallerine özellikle duyarlı olduğuna inanıyordu. Durumları çevrelerindeki insanların duygusal tonundan fazlasıyla etkilenir. Sullivan duygudurumun bakım verenden bebeğe bulaşıcı geçişini *empatik bağlantı* olarak adlandırıyordu.

Bakım veren rahat ve huzurluysa bebek, ortaya çıkan ihtiyaçlardan ve bu ihtiyaçların yeterince ve pürüzsüzce karşılanmasından doğan öforik bir huzur ile gerilim durumları arasında yavaşça gider gelir. Ama ya bakım veren kaygılı ise?

Sullivan bakım verendeki kaygının bebek tarafından algılandığına ve odaksız, görünür bir nedeni olmayan şekilsiz bir gerilim olarak yaşantılandığına inanıyordu. Doyum ihtiyaçlarının aksine, kaygı gerilimi bütünleştirici bir eğilim olarak hizmet etmez, *edemez* çünkü kaygının geriliminden kurtarma olasılığı olan kişi, zaten başta ona neden olan kişidir.

Bebekle hiçbir ilgisi olmayan bir şeyle canı sıkkın kendini adamış bir anneyi düşünün. Bebek kaygıyı alır ve onu rahatlama talep eden bir gerilim

olarak yaşantılar. Çeşitli doyum isteyen ihtiyaçlarca yaratılan gerilimlere verdiği tepkinin aynısını sergiler ve ağlar. Bakım veren bebeğe yönelir, ilgilidir ve bebeği rahatlatmayı ummaktadır. Ancak yatıştırma çabasıyla yaklaştığında aynı zamanda kendi kaygısını da bebeğin yakınına getirir. Çok büyük olasılıkla bebeğin sıkıntısı nedeniyle şimdi çok daha fazla kaygılıdır. O yaklaştıkça bebeğin kaygısı artar. Bakım veren kendini ve bebeği kaygılı durumlarından çekip çıkaracak bir yol bulamadıkça bebek çığ gibi büyüyen bir gerilim yaşar, rahatlaması olanaksızdır.[1]

Sullivan'ın bakış açısına göre kaygı, bebek için erken dönem yaşantıları üzerinde büyük etkisi olan karabasanımsı bir durum haline gelir. Kaygı sadece stres dolu, korkutucu ve kaçılamaz değildir, bebeğin tüm doyum ihtiyaçları açısından bütünleşmeyi *bozucu* bir eğilim olarak işlerlik gösterir. Bebek kaygılı iken beslenemez, kucaklanamaz, uyuyamaz. Erişkinlerdeki kaygı da aynı şekilde düşünme, iletişim kurma, öğrenme, cinsel performans, duygusal yakınlık ve benzerlerine zarar verir. Sullivan'a göre kaygı, karmaşık bir kişilerarası ve toplumsal karşılıklı ayarlama sisteminin İngiliz anahtarıdır.

Sullivan, kaygı diğer durumlardan çarpıcı biçimde farklı olduğu için, bebeğin yaşantısındaki ilk temel ayrımlaştırmanın ışık ile karanlık ya da anne ile baba arasında değil, kaygılı olan ve olmayan durumlar arasında olduğuna inanıyordu. Çocukta kaygıyı doğuran bakım veren olduğu için, Sullivan bu ilk ayrımı, "iyi anne" (kaygılı olmayan) durumlarına karşı "kötü anne" (kaygılı) durumları olarak adlandırır. Kaygılı olan çeşitli bakım verenlerle (sadece biyolojik anneyle değil) yaşananların hepsi çocuğun "kötü anne" yaşantısı içinde bir araya toplanırlar; çeşitli bakım verenlerle kaygılı değillerken (ve dolayısıyla doyum ihtiyaçlarına etkin biçimde yanıt verebilirlerken) yaşananların tümü çocuğun "iyi anne" yaşantısında toplanırlar. Tek önemli ayrımı kaygılı olan ve olmayan arasında yapan bebek için, bunların aslında farklı kişiler olmalarının bir önemi yoktur. Benzer biçimde, bu kişilerin her birinin bazen kaygılı olup olmamaları gerçeği de önemsizdir; bu iki durumda çocuk üzerindeki etkilerin farklılığı çok çarpıcıdır ve çocuk açısından onlar iki farklı kişidirler.

---

1 Sullivan bakım verenlerdeki kaygının bebek tarafından nasıl hissedildiğinin mekanizmasını açıkça belirtmemişti ve bebekliğe ilişkin çok gelişmiş araştırmaların bulunduğu bu çağda bile, bu sürecin işleyişleri hâlâ belirsizlikler taşımaktadır. Ancak bu görüngü, bebeklerin çevresinde biraz zaman geçirmiş herkes için bilindiktir. Bazı insanlar bebeklerle "iyi"dirler ve bazıları da değildir, ve bazen iyi olmayanlar daha huzurlu hale geldikçe ve rahatladıkça daha iyi hale gelirler. Anne ile bebek arasındaki karşılıklı duygulanımsal regülasyon konusunda önemli çalışmalar için Beebe ve Lachmann'a (1992) bakınız.

Sullivan bebeğin kendi zihin durumlarını edilgen olarak yaşantıladığını düşünüyordu; üzerinde ileri derecede farklı etkileriyle "iyi anne"nin mi yoksa "kötü anne"nin mi egemen olacağı onun denetimi altında değildir. Ama yavaş yavaş bebek kaderini kontrol etmeye başlar. Yaklaşanın "iyi anne" mi "kötü anne" mi olduğunu öngörebileceğini öğrenmeye başlar. Yüz ifadesi, duruştaki gerilim ve ses tonu, bebeğin kendisini ihtiyaçlarına sakince yanıt veren birinin kollarında mı yoksa onu bir hafifletilemez stres girdabına sokan birinin insafına kalmış halde mi bulacağının güvenilir habercileri haline gelirler.

İkinci can alıcı adım, "iyi anne"nin mi "kötü anne"nin mi geleceğinin kendisiyle bir ilintisinin olduğunu keşfetmesiyle atılır. Kendi etkinliklerinin ve hareketlerinin bazılarının bakım verenleri kaygılı yaparken bazılarının da yatıştırıcı bir etkisi olduğunun ve onay getirdiğinin şaşırtıcı bir biçimde ayırdına varır. Kuşkusuz yavaşça evrilen bir süreci böyle dile getirmek çok aldatıcıdır. Sullivan'ın imgeleminde bağlantıların yavaş yavaş inşası vardır. Çocuğun bazı etkinlikleri (örn. cinsel organlarına dokunma ya da sızlanma) bakım vereni gerginleştirebilir; bu kaygı iletişimde bebeğe iletilir ve ardından bebek cinsel organlarını ellemeyi ya da sızlanmayı kaygılı bir zihin durumu ile bağlantılandırmaya başlar. Bebeğin bazı etkinlikleri (örn. sessizce yatma) bakım vereni rahatlatabilir ve onaylanma doğurabilir; onay benzer biçimde bebeğe iletilir ve ardından bebek sessizce yatmayı sakin/onaylanan bir zihin durumu ile bağlantılandırmaya başlar. Sullivan bu şekilde, çocuğun farklı etkinlik alanlarının farklı değerler kazandığını düşünmekteydi. Çocuğun onay doğurabilen (ve dolayısıyla, empatik bağlantı aracılığıyla çocukta rahat bir durum doğuran) davranışları hep birlikte olumlu bir değer altında örgütlenirler ("iyi ben"). Kaygı doğurabilen (ve çocukta kaygılı durum doğuran) davranışları da hep birlikte genelde olumsuz bir değer altında örgütlenirler ("kötü ben").

Çocuğun bakım verenlerde *yoğun* kaygıya neden olan (ve empatik bağlantı aracılığıyla çocukta da yoğun kaygı doğuran) etkinlikleri farklı cinstendirler. Sullivan yoğun kaygının aşırı derecede yıpratıcı olduğuna ve hemen öncesindeki yaşantı için amnezi noktaları doğurduğuna inanıyordu. Böylece, çevreleyen yetişkinlerde hep yoğun kaygıya neden olan etkinlikler hiç bir şekilde çocuğun parçaları olarak yaşantılanmazlar. Bunlar "o-ben-değil" haline gelen, çocuğun ve daha sonra yetişkinin kendisi olarak gördüğü hiç bir biçime dönüşmeyen dissosiye durumlardır.

Kendilik Sistemi

Çocuğun kendi yaşantısı üzerinde bir derece denetimi olduğunu düşünmesinde son ve çok önemli adım, etkinliklerini "iyi anne"nin gelmesini daha çok, "kötü anne"nin gelmesini ise daha az olası yapacak bir yönde şekillendirebileceğinin farkına varmasıyla atılır. Daha etkin bir işlemler dizisi (*kendilik sistemi*) gelişir ve "iyi ben"e ulaşma ve "o-ben-değil"i dışlama konusunda farkındalığa ulaşmaya olanak tanır. Kendilik sistemi, etkinlikleri, çocuğun bakım verenlerinde (ve dolayısıyla kendisinde de) yükselen kaygı ile bağlantılı jest ve davranışlardan uzaklaşmaya ve bakım verenlerinde (ve dolayısıyla kendisinde de) kaygı azalmasıyla bağlantılı davranış ve jestler yapmaya yönlendirir.

Kendilik sistemi zaman içinde yavaş yavaş ama kaçınılmaz biçimde çocuğu, aslî ötekilerinin kişiliklerince sağlanan oyuğa uyacak biçimde şekillendirir. Çocuğun sayısız potansiyeli, bu annenin ve bu babanın çocuğu oldukça, yavaş yavaş ve acımasız biçimde törpülenir. Çocuğun kişiliğinin taslağı ebeveynlerin kaygısının asidi ile keskin biçimde eritilerek şekillendirilir.

Sullivan kendilik sisteminin tutucu ama sabit olmadığını düşünüyordu. Çocuk geliştikçe, kendilik sistemi yaşantıyı aşina olana, bilinene yönlendirir. Bebeklikteki kaygının etkisi karabasan gibi olduğundan hepimiz kaygı konusunda fobik, korku dolu hale geliriz. Yaşamın ilk yıllarında büyük miktarda kaygı yaşandıysa ve kendilik sistemi katı denetimler geliştirdiyse, gerçekten yeni yaşantı hemen tümüyle engellenir.

Sullivan yine de çocukluk ve erken erişkinlik çağının temel gelişimsel devirlerinin, ötekilerle yeni bir ilişki biçimi için duyulan ihtiyacın (doyum için yeni bir ihtiyaç) ortaya çıkışıyla hızlandığını düşünüyordu: Dört ya da beş yaşında ortaya çıkan, erişkinlerle az ya da çok özel olan ilişkinin yerini alan akran ilişkileri ihtiyacı; önergenlikte tek bir yakın arkadaş, "kanka" ihtiyacı ve ergenlikte cinsel doyum ve duygusal yakınlığa duyulan ihtiyaç. Hep yeni bir ihtiyaç ortaya çıkar, kendilik sisteminin sınırlamaları gevşer ve yeni, sağlıklı bir bütünleşmeyi olası kılar. Eski kaygılar daha üst bir düzeyde kişilerarası bütünleşmeye yönelik yeni çekimin gücüyle aşılabilirler.

Sullivan hiç bir zaman kapsamlı bir gelişim kuramı ya da sağlıklı bir işlevsellik kuramı oluşturmadı. Onun formülasyonları psikopatolojinin gelişimi ve kendiliğin yaşama güçlüklerine verdiği tepkiyle ilgiliydi. Kendiliğe ilişkin formülasyonlarının tümü kaygıyı en azda tutmak için oluşturulmuş işlemlerle ilintilidir. (Bu kaygı karşıtı işlemleri, onları doyum ihtiyaçlarından ayırmak için, *güvenlik ihtiyaçları* olarak adlandırmıştı.) Kaygı bir tehdit olmadığında kendilik sistemi arka plana geçer ve silikleşir, doyum ihtiyaçları ortaya

çıkar ve bireyi insanlarla karşılıklı doyurucu etkileşimlere yönelterek bütünleştirici eğilimler olarak işlev gösterirler. Kaygı önemli hale geldiğinde kendilik sistemi baskınlaşır: Farkındalık alanına geçişi denetler, geçmişte kaygıyı en aza indirmekte başarılı olmuş etkileşimleri üretir, bireyin kendisine ve ilişki içinde olduğu insanlara ilişkin izlenimlerini şekillendirir.

Sullivan, Freud gibi, insan yaşantısını haz (Sullivan'ın "doyumları") ile haz arzularının savunmacı ayarlanışı (Sullivan'ın "güvenlik"i) arasındaki gerilimde kendini dışa vuran bir şey olarak görüyordu. Ancak geleneksel Freudcu kuram ile Sullivan'ın kişilerarası yaklaşımının güdülenimi, erken dönem gelişimi ve ruhsal yapıyı ele alışları arasında birçok temel farklılıklar vardır:

Freud cinsellik ve saldırganlığı doğası gereği asosyal ve kaçınılmaz olarak çatışmalı kabul ederken, Sullivan yaşantının belirli alanlarının ancak aslî bakım verenlerde kaygı uyandırma eğiliminde olurlarsa çatışmalı hale geldiğine inanıyordu. Bir ailede çatışmalı olan bir şey bir başkasında çok pürüzsüzce işleyip karşılıklı doyum yaratabilir. Güçlüklerin kaynağı itkilerin doğalarında değil de insani çevrenin tepkilerinde yatar.

Freud çatışmanın yoğunluğunu büyük ölçüde dürtülerin arkasındaki güce (bir insanın doğuştan getirdiği libido ve saldırganlık miktarı) bağlarken, Sullivan bir bireydeki kaygı düzeylerinin onun erken dönem çevresindeki kaygı düzeylerinin doğrudan ürünü olduğunu ileri sürmekteydi. Bakım verenler ne denli kaygılı iseler, yaşantı çocuk için daha fazla kaygı tonu içerecektir (daha çok "kötü ben" ve "o-ben-değil" vardır).

Sullivan'ın çalışmaları ile Freudcu ego psikolojisi geleneği arasında terminoloji ve duyarlılıklar açısından belirgin bir farklılık olmasına karşın, bu iki geleneğin zihin ve gelişim konularında kuram oluşturmada kullandıkları yaklaşımlarda bazı ilginç örtüşmeler de vardır. Sullivan gibi, ego psikologları da, analitik ilginin çerçevesini Freud'un bireysel zihin ve onun psişe-içi yapısına olan odağının ötesine, birey ile çevre arasındaki etkileşimlere genişlettiler. Yine, Sullivan gibi, ego psikologları da, erken dönemdeki bakımın ve bakım verenlerin görece sağlık durumlarının ve karakter patolojilerinin, çocuğun gelişimi için çok önemli olduğunu kabul ettiler. Bununla birlikte, İkinci Bölüm'de belirttiğimiz gibi, ego psikologları kavramlarını Freud'un dürtü kuramıyla yan yana ya da birlikte inşa ettiler. Zihni birbirinin içine giren iki bileşenden inşa edilmiş olarak gördüler: Yapısal dürtüler ve etkileşim sonucu şekillenmiş bir ego. Öte yandan Sullivan zihni tümüyle toplumsal olarak görmekteydi. Yapısal farklılıklar olabilir ancak sahip oldukları ruhsal değerler ve anlamlar tümüyle aslî ötekilerin bunlara verdiği tepkilerden türerler.

Güvenlik Operasyonları ve Kaygı Noktası

Sullivan iyi işlev gören bir kendilik sisteminin süreçlerini tarif etmek için *hoş tavırlı* [suave] terimini kullanmaktaydı. Her birimiz yaşamda artan kaygıya çok duyarlı biçimde ilerler, bizi kaygı noktalarından tanıdık olan zemine geri döndürecek karmaşık, aşırı hızlı, örtük *güvenlik operasyonları* [security operations] geliştiririz. Kişilerarası psikanalistin temel tekniklerinden biri sorular sorarak ve kendi hakkında düşünmeyi yüreklendirerek, kendilik sisteminin işleyişine dair farkındalığı arttırmaktır. Böylece çok önemli olan ve hızlı gelişen bir seri olay/durum gözlenebilir, anlaşılabilir ve anlaşılma sayesinde yavaş yavaş değiştirilebilir.

Ayrıntılı sorgulamanın kullanımı, Sullivan'ın klinik yöntembilimi ile Freudcu psikanalizinki arasındaki çarpıcı bir farklılığa işaret eder. Klasik yöntemin kuralcı uygulamalarında analist sorular sormaz ve klasik modelin mantığı içinde bu olması gerekendir. Hastanın çatışması serbest çağrışımlar içinde ortaya çıkar ve serbest çağrışımlar analistçe sağlanan hiç bir yönlendirme ile etkilenmemiş olmalıdır. Klasik yöntemin yönlendirilmemişliği hastanın özerkliğinin temel koruyucusudur ve hastanın çatışmalarının en derinine ulaşılmasını garanti eder. Analistin işlevi hastanın serbest çağrışımlarında gömülü altta yatan dinamikleri yorumlamak, orada gizli olan görünmez düşünceleri ortaya çıkarmaktır. Kuşkusuz yorumlar sonraki çağrışımlar üzerinde etkisi olan yönergeler olarak görülebilirler ancak bu açık, kasıtlı ve derinleştirici bir etkidir, seyrektir ve açık ve amaçlı uzun sessizlikler ile dengelenmiştir. Soru sormak işi bozar ve açık biçimde ayırt edilebilen yorumlar yapılmadıkça izleyen çağrışımların netliğini bulandırır. Sullivan klinik durumu çok farklı bir biçimde görmekteydi ve bu fark insan zihnini ve özellikle dili anlamadaki önemli zıtlıkları yansıtır. Sullivan'a göre her birimiz dili çok özel bir biçimde kullanırız. Sözcüklerin anlamı, içinde öğrenilmiş oldukları ilk kişilerarası bağlamlarda yatar. Bir insanın başka bir insan tarafından kullanılan sözcüklerin gerçekten ne anlama geldiğini anlaması, özellikle tartışılmakta olan şey yoğun duygulanımsal ve çok kişisel konuları içeriyorsa, çok uzun zaman alır. Sullivan'a göre analistin, hastanın kullandığı sözcüklerle ne demek istediğini bildiğini varsayması ve bu varsayıma dayanarak yorumlar yapması kafa karışıklığı yaratmak ve anlamlı içgörü umudunu tümden yitirmektir. Analistin, hastanın gerçekten ne hakkında konuştuğunu bilmesinin tek yolu ayrıntılı sorular sormaktır. Dahası, analistin hastanın tarif ettiği durumlar hakkında uygun bilgiyi almasının tek yolu, en azından bazen, soruşturmayı yönlendirmesidir. Kendilik sistemi kişiyi kaygı tehdidinden kolayca ve pürüzsüzce uzak-

laştırdığı için, bir hasta yaşantısının en önemli olabilecek ayrıntılarını ve özelliklerini sistemli biçimde görmezden gelebilir.

Bu göz ardı ediş, eşinden hoşnut olmadığı için psikanalize gelen Fred'de açıkça bellidir. Eşi onu anlar gibi görünmüyordu ve sürekli kavga ediyorlardı. Fred gün içinde onu sevgiyle düşünüyor ve her akşam işten eve evliliğini daha iyi yapmaya kararlı olarak gidiyordu. Ancak tüm çabalarına karşın alışılmış hakaretleşmelerine yenik düşüyorlar ve Fred'in cesareti kısa sürede kırılıyordu.

Kişilerarası analist, Fred ile eşi arasında ne olup bittiğinin ayrıntılarıyla çok ilgilenirdi. Dün gece kavga ne zaman başlamıştı? Ona yönelik sevgisinden söz ederken ne demek istemekteydi? Hoşnutsuzluğu neydi? Fred eşine yönelik tutumundaki değişikliğin ne zaman farkına varmıştı?

Fred, tedaviye başlayan çoğu analizan gibi, kendi ruhsal süreçlerinin ve insanlarla etkileşimlerinin yetersiz bir gözlemcisiydi. Kişilerarası analist, Fred'in algısal bilinç alanını genişletmek için i kişiye özgün bir şekilde tasarlanmış, incelikli ve ayrıntılı bir soruşturma aracılığıyla bu süreçlere ve etkileşimlere Fred'in ilgisini çekmek için bir yol bulmaya çalışırdı.

Bir akşam eve gittiğinde önce ne olmuştu? Nasıl bir duygu halindeydi? Eşi nasıl tepki göstermişti? Kim kime ne demişti? Fred'in etkileşimlerindeki çok önemli anları kesin olarak belirleyebilmek için yeterince etkin bir gözlemci haline gelmesi için haftalarca ayrıntılı sorgulama gerekebilirdi. Söz konusu akşam Fred ve eşi istekli gibi başlamışlardı. Eşi gününü anlatışına sıcakkanlı bir karşılık vermişti. Eşinin yorumunun, annesinin kendisini ifade ederken en çok tercih ettiği tarza benzerliği Fred'in dikkatini çekmiş ve bunu biraz hor görerek belirtmişti. Eşi geri çekilmiş ve ailesi hakkında söyleyecek eleştirel bir şey bulmuştu. Şimdi, Sullivan'ın *düşmanca bütünleşme* [hostile integration] adını verdiği şeye rahatça yerleşebilecekleri aşina bir zemindeydiler.

Bu kayma nasıl ve neden gerçekleşmişti? Eğer birisi böylesi bir etkileşimi videoya kaydedilebilseydi kamera Fred'in yüz ifadesinde, eşi kendisine yaklaşımına şefkatle karşılık verdiği anda, onu eleştirecek bir olanak bulmadan hemen önce, küçük bir incinebilirlik izi yakalayabilirdi. Bu incinebilirlik pırıltısı, Sullivan'ın, güvenlik operasyonlarından her zaman önce geldiğini belirttiği bir *kaygı noktası*dır [point of anxiety]. Kuşkusuz, aile etkileşimlerinin görsel kayıtları genellikle kişilerarası psikanalistin elinde olmaz, o da dış olayların ayrıntılı sorgulanmasına ve hastayla etkileşimindeki kendi yaşantılarına güvenir. Bu sonuncusu (karşı-aktarım) daha sonra da göreceğimiz gibi, kişilerarası gelenekte giderek artan bir önem kazanacaktır.

Fred herkesin herkese kuşkulu bir yalıtılmışlık konumundan hakaret ettiği bir aileden gelmekteydi. Düşük seviyedeki bir düşmanlığı denetleme konusunda çok rahattı. Çocukluk çağını ve ergenliğini savaşmak zorunda kalmayacağı, onu anlayacak ve kabul edecek birine özlem duyarak geçirmişti. Sonunda onu düş kırıklığına uğratan birçok kız arkadaşı olmuştu. Eşiyle ilişkisi başlangıçta daha umut verici görünmüştü ancak ilk yakınlıkları kısa süre sonra bozulmuş ve onu tedaviye yönelten süregen çekişmelere dönüşmüştü. Fred'in eşiyle yaşadığı şefkatli anlar, kaygılı, incinebilir ve korunmasız hissetmesine yol açıyordu. Şefkat duyguları ailesinde sistemli bir biçimde ezilmişti. Şefkat içerikli her hangi bir itkiyi (bir doyum ihtiyacı) hızla ve farkında olmadan eleştirel bir üstünlük duruşuna, oldukça güvenli ve artık yaralanamaz hissettiği bir konuma dönüştürmeyi öğrenmişti.

Kişilerarası analist ayrıntılı soruşturmayı, zamanı yavaşlatmak ve uzatmak için kullanır. Fred tedaviye sadece, tüm iyi niyetine karşın her zaman eşiyle arasının açık olduğunu bilerek başlamıştı. Yavaş yavaş, eleştirel üstünlüğünü nasıl eşini kendinden uzaklaştırmak için kullandığının farkına vardı. Duygusal durumlarının evrelerine duyarlı hale gelmişti: Heyecanlanışı, bu heyecanlanmanın kaygılı bir incinebilirliğe dönüşme biçimi, olayları bir kez daha huzurla cesareti kırılmış hissedecek biçimde ayarladığında hissettiği güvende olma duyguları. Güvenlik operasyonlarının farkına varmak daha yapıcı seçimleri olası kılmıştı.

Sullivan güvenlik operasyonlarını, kaygıya yol açan durumun uzun vadede sürmesi pahasına, kısa vadeli bir kaygı dindirme yolunu satın almak gibi görmekteydi. Güvenlik operasyonları her zaman işler. Fred eşinin kusurlu olduğunu düşünmeye başlar başlamaz kaygısı azalır, ancak uzun vadede bu arızalı kadına saplanıp kalmıştır. Güvenlik operasyonlarını bu denli inatçı, değişime ancak büyük miktarda zorlu analitik çalışma sayesinde boyun eğer kılan şey, hızlı etkinlikleridir. Güvenlik operasyonlarının etkinliği, kaplanları uzak tutmak için parmaklarını şakırdatan adamla ilgili o eski espri ile aynı ilkeye dayanır. "Ama etrafta hiç kaplan yok ki" diyen arkadaşına tümgüçlü parmak şakırdatıcı, "Bak ne çok işe yarıyor" diye yanıt verir. Güvenlik operasyonları, kendilik sisteminin öngörülen tehditleri savuşturmak için kullandığı kaygı azaltıcı manevralarıdır, ve daha önceki kişilerarası ilişkilerden genelleştirilmişlerdir.

Sullivan, bir hasta, kendilik sisteminin kaygıdan kaçınma çabalarında yaptığı çalışmalarını ne kadar çok anlarsa, o hastanın o kadar kolay farklı seçimler yapabileceğine inanıyordu. Sullivan'ın tedavinin amacı olarak kabul

ettiği değişiklik türü, Freud'un anladığı biçimdeki içgörü ile ortak bir şeylere sahipti. Ama Sullivan için değişim sadece *kavramsal* değildi. Hem içsel süreçlerin hem de kişilerarası olayların ardışıklığına ilişkin farkındalığın artmasıyla, büyük oranda da *algısal*dı (Bromberg, 1980, 1989). Fred eşiyle yakınlaşmaktan ve dolayısıyla incinebilirlik noktalarından kaçmanın kolaylığının ayırdına varmıştı. Durumun içinde kalmak kısa vadede onu daha kaygılı yapacaktı ama uzun vadede süreğen mutsuz bir evliliği çözme şansını arttıracaktı. Parmak şakırdatmanın (eşinin kötülenmesi) büyüsü, çok çekici olmasına karşın, onu kuşkularının ve mutsuzluğunun nedenlerinden uzaklaştıran bir oyalayıcı olarak anlaşılmaya başlamıştı.

SULLIVAN'IN OBSESİFLERE YAKLAŞIMI

Sullivan'ın en önemli katkılarından bazıları obsesiflerle, hem kendilerini hem de başkalarını aşırı derecede denetleme eğilimde olan, iğneleyici, rekabetçi, zor beğenen, felç edici düzeylerde detaylara takılan insanlar ile yaptığı klinik çalışmalarında gelişmişti. Freud başta onları, anal dönemdeki saplanmışlıklar, kirletme, tuvalet eğitimi ve sosyal temizlik düzenlerine karşı koyma gibi anal libidinal arzular ile mücadeleler çerçevesinde düşünmüştü. Denetleyici karakter özelliklerini bu kirletme ve karşı koyma itkilerine karşı karmaşık savunmalar (karşıt-tepki oluşturma savunma mekanizması) ya da onların kılık değiştirmiş ifadeleri olarak görmekteydi. Freud daha sonra obsesifliğin dinamiklerinde sadizmin önemini belirtti ve bu tema Wilhelm Reich tarafından daha da geliştirildi. Obsesifler sadistik ve güce aç kişiler olarak tarif edilmekteydiler. Denetleyici kişilik özellikleri, başkaları üzerinde güç elde etme ve sürdürme arzularının ya da alternatif olarak, bu arzulara karşı itaat ve dalkavuklukla savunma geliştirme çabalarının bir ifadesi olarak anlaşılmaktaydı.

Sullivan çok farklı bir anlayış geliştirdi. Obsesifin denetim ihtiyacını anal erotizmi, birincil sadizmi ya da güç kaygısını yansıtan bir savunma olarak değil de, beklenen aşağılanma ve yoğun kaygıya karşı bir ön savunma olarak kabul etmekteydi. Sullivan obsesiflerin ikiyüzlülüklerin hâkim olduğu ailelerde yetiştiklerini gözlemlemişti. Fiziksel ya da duygusal olarak gaddarlığa maruz kalmışlardı, fakat aynı zamanda da sevildikleri, dövme ya da aşağılamanın onların iyiliği için, onlara gösterilen ilgiden dolayı yapıldığı anlatılmıştı. Sullivan'a göre obsesifler oldukça kafası karışmış, şaşkınlığa uğramış kişilerdir. Başka insanlarla ilişkiye girmekten dehşetle korkarlar çünkü sonuçta neden ya da nasıl olduğunu anlamadan kötü ve çaresiz hissedecekleri beklentisi içindedirler. Güç manevraları başkalarını silahlarından arındırma,

onları güvenlik hislerine yönelik bir tehdit olarak ortadan kaldırma ihtiyacı ile güdülenmiştir.

Freudcu psikanalizin psişe-içi çerçevesi, hastayı vahşi bir içsel çarpışma ile parçalanmış biri olarak tasarlar. Tehlikeli itkiler ifade bulmak için zorlarken; bu itkilerin karşısına sağlam yapılı savunmalar dikilir. Bu içsel güçler arasındaki zayıflatıcı mücadele daha doyumlu yaşam olasılıklarının enerjisini tüketir. Eylem alanı hastanın içsel dünyasındadır. Sullivan'ın kişilerarası çerçevesinde hasta, başka insanlarla alışverişinde güvenliğini sürdürme çabasında olan biri olarak görülür. Geçmişteki ilişkiler derin acı ve aşağılanma ile sonuçlanmıştır. Güncel ilişkilerde bu tehlikeleri savuşturmak için güvenlik operasyonları gelişmiştir. Eylem alanı hastanın diğer insanlarla etkileşimleridir.

Sullivan'ın anlayışına göre, analistin rolü hastanın bu etkileşimlere katılma biçimlerine ilişkin farkındalığını arttırmaktır. Hasta gayretle kaçınmakta olduğu önemli nitelikleri fark etmeye başlar. Kaygıyı kısa vadede denetlemeye yönelik etkin çabalarının uzun vadede daha doyurucu bir yaşamı ne denli engellediğinin ayırdına varır. Hastanın analist ile ilişkisi çoğunlukla kişisel güvenlik operasyonlarının sınırlayıcı niteliklerini güçlü bir ortam sunar. Sullivan hastanın bu ilişkide önemli kişilerarası örüntülerini sahneye koymasının kaçınılmazlığına işaret etmiştir. Ama analitik ilişkinin kendisinin araştırılmasını teknik yaklaşımının merkezine oturtmamıştır. Bu sonraki kişilerarası kuramcılara kalmıştı.

Kaynakları fazlasıyla zengin ve takıntılı bir genç kadın olan Emily'nin analizi, bir hastanın ilişki kurma örüntüsünün analist ile nasıl sahneye konabileceğini gösterir. Emily tedaviye diğer insanlarla, erkek ve kadın, doyumlu ilişkiler kurmadaki güçlükleri nedeniyle gelmişti. Anlayamadığı nedenlerden ötürü insanları itme eğilimindeydi; başka insanlarla beraberken rahatsız ve sabırsız hissettiğini fark ediyordu. Yaşamındatek başına çalıştığı birçok alanında yetenekli ve başarılıydı. Çoğu etkinliğinde –işinde, evinde, cinsel olarak yatağında– başkalarına güvenmektense kendi başına daha iyi yapabileceğini hissetme eğilimindeydi. Yaptıklarında çok iyiydi ve bu yaklaşımın bilgeliği tekrar tekrar kanıtlanmış görünüyordu.

Emily analitik çalışmayı ona özgü etkin bir biçimde izlemeye başlamıştı. Sorun alanlarını belirlemiş, ilgili geçmiş ve güncel malzemeyi sunmak ve araştırmak için sıkı çalışmış ve ilginç ve çoğunlukla yararlı içgörüler ortaya çıkarmıştı. Çalışma çok iyi gidiyor gibi göründüğünden analistin kendini biraz sürecin dışında, fazla bir şey söyleme konusunda Emily tarafından cesareti kırılmış gibi hissettiğinin farkına varması biraz zaman almıştı. O konuştu-

ğunda Emily katkısına karşılık veriyor ve ondan iyi yararlanıyor görünüyordu. Ama giderek daha çok farkına varıyordu ki sürekli olarak sanki dışında durması gereken bir şeyi kesiyormuş gibi hissediyordudu Bu süreçle ilgilenmiş ve Emily'nın bu izlenimi iletmeyi becerdiği gizli yolları yakalamaya başlamıştı: Her seansa getirdiği hazır gündem, bu gündemi izlemede sergilediği odaklı hâkimiyet, analiste verdiği karşılıkları sonunda yeniden bahsettiği ilk kaygılara geri dönmeyi becermesi gibi.

Analist Emily'e kendisinin konuşmaya başladığı noktadaki yaşantısını sormuştu. Emily'nin hep bir biçimde kesilmiş hissettiği izlenimini almıştı. Emily başta bu gözlemi, analiste çabalarının değerinin bilindiği konusunda güvence vermek ister gibi hızla reddetmişti. Sonunda Emily bu anlar üzerinde daha derinlemesine düşünebilmiş ve analistin olası katkıları konusunda kendisiyle çelişki içinde olduğunu kavramaya başlamıştı. Bir yandan tedavi için gelmişti çünkü yardıma ihtiyacı olduğunu biliyordu ve analistin mesleki becerilerine büyük bir saygı duyuyordu. Öte yandan, analizde tüm kişilerarası durumlarda yaptığı gibi, yapılması gereken her şeyi kendi başına daha iyi yapabilecek olduğuna ilişkin derin bir inançla hareket etmişti. Analistin her konuşuşunda kendisini konudan koparılmış hissetmişti. Endişeleri ve çeşitli konulara ilişkin çağrışımları hakkında konuşurken sanki üretken bir makine gibiydi. Analist konuşmaya başladığında, bu *onunla, onun* düşünceleriyle baş etmesi gerektiği anlamına geliyordu. Bu da kendi odağından ve nereye gitme ihtiyacı olduğuna ilişkin hislerinden dağılıp gitmek demekti. Elbette, analistin düşüncelerini bilmek istediği için oradaydı, dolayısıyla onu dinlemek ve dikkate almak için her tür çabayı gösteriyordu. Ancak gerçekten farkında olmadan, analistin düşüncelerinden olabildiğince çabuk özgür kalmak için güçlü bir içsel baskı hissediyordu. Böylece bir kez daha alışılmış olan ilerlemesini kendi başına sürdürebilecekti.

Emily ve analistin onun güncel ilişki kurma örüntülerinde sergiledikleri güvenlik operasyonlarının paradigması neydi? Emily'nin ebeveynlerinin ikisi de aşırı duygusal, kaygılı ve gergin insanlardı. Büyük başarılar ve korkunç başarısızlıklar döngüleri sergileyen işadamı baba ileri derecede kendiyle meşguldü ve çocuklarına odaklanmak için çok az zamanı vardı. Emily'nın üç kardeşinden ikisi babanın işine girmişlerdi; kişisel ilgileri babanın etkinliklerinin ve kaygılarının doğurduğu girdap tarafından yutulmuş görünüyordu. Emily'nin annesine geri zekâlı ve yetersiz muamelesi yapılıyordu. Babanın işlerinden dışlanmış olan ve işlerdeki iniş çıkışlar yüzünden hep panik halinde olan anne, rahatlamak ve güven tazelemek için gözyaşları içinde Emily'e dö-

nüyordu. Ebeveynlerden hiç biri Emily'nin ihtiyaçlarına kulak verebilecek gibi görünmüyordu; onun dünyasına sadece ondan bir şey istediklerinde tecavüz ediyorlardı.

Şimdiki zamandaki süreçler ve geçmişteki kökleri Emily'nin üzerinde düşünmesi için daha elverişli ve daha net hale geldikçe, analist ona şöyle bir olasılığı tahayyül edip edemeyeceğini sordu: Ona bir düşünce sunabilirdi ve bu onu ikisinin de önceden hayal etmemiş oldukları yararlı bir noktaya götürebilirdi. Elbette Emily böylesi bir soruya bir refleks gibi evet yanıtını verebilirdi. Ancak güvenliği sağlamak için başkalarının onun düşünce süreçlerine erişimlerini denetleme eğilimine yönelik analitik soruşturma, nasıl işlediğinin daha detaylı bir şekilde farkına varmasını sağlamıştı. Bu soru hakkında daha fazla düşündükçe, başka birinden yararlı herhangi bir şey alma olasılığına ne kadar az izin verdiğinin, yaşantılarını yönlendirmedeki kendini denetleyici tarzının böyle bir olasılığı nasıl ihtimal dışı kıldığının ayırdına vardı. Şimdide güvenliği sağlama çabaları, uzun vadede güvenlik arttırıcı ilişkiler ağını genişletme şansını sabote ediyordu.

ÇAĞDAŞ KİŞİLERARASI PSİKANALİZ

Kişilerarası psikanalizin çağdaş biçimini şekillendirmekten en sorumlu kişi Clara Thompson (1893-1958) idi. New York Psikanaliz Enstitüsü'nde klasik Freudcu analiz eğitimi almış ve Budapeşte'de Freud'un çevresindeki önemli kişiler arasında en deneysel ve tartışmalı olan Sandor Ferenczi'nin, analizinden geçmişti. Ferenczi çocukların erişkinler tarafından cinsel istismarı konusunda Freud'dan ayrılmıştı. Freud'un içgüdüsel temelli fantaziye yaptığı vurgunun aksine, nevrozların nedeninin gerçek olaylar olduğuna inanıyordu. Ferenczi ayrıca, analistin hastanın dinamiklerinin yansız bir gözlemcisi olmaktan öte bir şeyler yapması gerektiğini düşünüyordu. Analistin derin ve gerçek ilgisi, erken dönemdeki istismarın yol açtığı travmayı yenmek için gerekliydi.

Thompson, Ferenczi'nin geçmiş ve şimdideki gerçek ilişkilerin önemini vurgulayışı ile Sullivan'ın kişilerarası kuramı arasında yakın bir uyum gördü. Thompson biçimlendirdiği kişilerarası psikanaliz versiyonunun karışımını tamamlamak için Erich Fromm'un "hümanistik psikanaliz"ini ekledi. Fromm (1900-1980) Freud'un psikodinamik kuvvetlerinin birçoğunu geniş anlamda Marksist bir tarih anlayışı ve varoluşçu bir yaklaşımla insan doğası çerçevesinde yeniden konumlandırmıştı.

Fromm insanoğlunun tarihin çeşitli noktalarında farklı karakter tipleri geliştirdiğini düşünüyordu çünkü farklı toplumlar, özgül sosyoekonomik

işlevleri yerine getirmek için belirli tipte insanları gerektiriyordu. Biz her şeyden çok yalıtılmaktan son derece korkan tamamıyla toplumsal yaratıklarız; bu nedenle her bireyin kendisini toplumsal ihtiyaca göre şekillendirmesi için çok büyük bir baskı vardır. Bundan dolayı, yaşantının bilinçli ve bilinçdışı bölgelere ayrılması, içgüdüsel dürtülerin doğalarında var olan ilkellik üzerinden değil, zengin olasılıklar arasından arzu edilen ve edilmeyen özelliklerin toplum tarafındanseçilmesi üzerinden belirlenmektedir. Fromm'a göre bilinçdışı, hepimiz özgürlüğümüze duyduğumuz iğrenme ve otantik, kişisel yaşantımızın daha bütünlüklü bir ifadesinden doğabileceğinden korktuğumuz toplumsal yalıtılmışlık nedeniyle sürdürülen toplumsal bir yaratıdır.

Thompson, Sullivan'ın kişilerarası kuramını (psikanalitik değil psikiyatrik bir ekol olarak saydığı) Ferenczi ve Fromm'dan alınmış ipliklerle, ortak bir kuramsal nitelikler dizisi ve klinik yöntem olmaktan çok kapsamlı ve bütünleşmiş bir kuram olan kişilerarası psikanalizin sıkı olmayan dokusuna ördü. Kişilerarası gelenekte Sullivan'ın ilk katkılarından güncel kişilerarası uygulamaya doğru iki büyük gelişme, Fromm'un düşüncesinin etkisini belirgin biçimde yansıtır.[2]

İlki, odağın belirgin bir biçimde geçmişten bugüne, orada ve o zamandan burada ve şimdiye kaymış olmasıdır. Sullivan tedavinin, hastanın özgeçmişinin ve tüm önemli gelişimsel evrelerinin ayrıntılı bir biçimde araştırılması ile başladığını öne sürerek, hastanın kişisel öyküsüne büyük önem vermişti. Sullivan, terapistin güncel kişilerarası alanda ne olduğunu anlamak için, geçmişte şekillenmiş ve hastanın şimdide etkileşimde bulunduğu insanlarda yaşadığı yanılsamalı kişileştirmeler hakkında sağlam bir fikre sahip olmasının gerekli olduğunu düşünüyordu. Hastanın güncel güvenlik operasyonlarının tam olarak anlaşılması analistin, bunların orijinal kişilerarası bağlamlarda nasıl ortaya çıkmış olduklarını bilmesine bağlıydı. Çağdaş kişilerarası analistler (birçok çağdaş Freudcu gibi; bkz. Dokuzuncu Bölüm) geçmiş ve şimdi arasındaki dengeyi daha çok güncele doğru kaydırmışlardır. Hem Thompson

2 Karen Horney'in temel Freudcu kavramları kültürel etkiler ve toplumsal süreçler açısından yeniden formülasyonu Fromm'unkilerle büyük benzerlik taşır. Horney (1885-1952), Sullivan ve Fromm sıklıkla "kültürelciler" ya da "yeni-Freudcular" olarak gruplandırılırlar. Kişisel ve politik etmenler 1930'larda Hormey ile Fromm arasında bir çatlak yaratıncaya dek, üçü arasında önemli bir etkileşimin olduğu görülmektedir. Bu çatlak Horney'in kendi bakış açısını öğretmek için American Institute of Psychoanalysis'i [Amerikan Psikanaliz Entitüsü] kurmasına yol açmıştır. (Fromm, Sullivan ve Thompson o günden bu yana kişilerarası psikanalizin merkezi olarak kalmış olan William Aranson White Enstitüsü'nün gelişimindeki kilit insanlardır.) Horney'in kadın gelişimine ilişkin klasik, fallus merkezli Freudcu yaklaşımı eleştirişi, daha sonraki toplumsal cinsiyet anlayışında ve kişilerarası ekol içindeki gelişiminde önemli bir rol oynadı.

hem de Fromm'un katkılarının temelini oluşturan "karakter" kavramının önemi giderek artmıştır. Önemli olan pek de hastanın erken dönem, şekillendirici ilişkilerinin bir yeniden değerlendirmesi değil de, o ilişkilerin şimdiki zamandaki yaşamı şekillendirme tarzıydı. Eylemin can alıcı sahnesinin hastanın başkalarıyla ilişkilerini bütünleştirme biçimi olduğu düşünülüyordu (ve analist ile ilişki, bunun gözlenebileceği kilit yer olarak kabul ediliyordu). Geçmişte takılıp kalmak, çoğunlukla şimdiki zamanda hasta ile analist arasında yaşananları ele almaktan uzaklaşmak (bazen de kaçınma) demekti.

İkinci ve yakından ilişkili bir diğer gelişmede, analistin kişisel yaşantısı, analitik ortamla etkinleşen ve onun içine gömülü bir şey olarak kabul edilmeye başlamıştı. *Karşı-aktarım* (analistin hastaya ilişkin kişisel yaşantısı) artık analitik sürecin çok önemli bir özelliği olarak kabul ediliyordu.[3]

Sullivan analistin hastayla ilgilenme biçimini "katılımcı gözlem" olarak tarif etmişti. Hasta analisti kendine özgü etkileşim biçimlerine çekmeye çalışır. Analist, duyarlı bir araç gibi, bu gizli çekim ve itmelere dair farkındalığını, hastanın güvenlik operasyonları hakkında varsayımlar geliştirmek için kullanır. Ama Sullivan analistin hastayla derin bir kişisel iç içelik geliştirmesini yararlı bulmuyordu. Analist kişilerarası ilişkilerde uzmandı ve bu konumu onu patolojik bütünleşmelere çekilmekten korumaktaydı. Kendi güvenlik operasyonlarına kapılmayı önlemek için analistin, içindeki küçük kaygı patlamalarının yeterince ayırdında olması gerekir. Yetkin bir analistin kişilerarası düzlemde hastadan hiç bir şeye ihtiyacı yoktur ve bu nedenle hastaya dair güçlü veya çalkantılı duyguları olmaz.

Çağdaş kişilerarası analistler analisti farklı konumlandırma eğilimindedirler. Hastanın kişilerarası alandaki hamleleri, analistin hastanın ilişkisel örüntülerine katılmasına yönelik güçlü kışkırtmalar olarak görülür. Analistin hasta ile etkileşimlerinde kaçınılmaz olarak uyartılan kişisel ihtiyaçları, kaygıları ve güvenlik operasyonları olduğu kabul edilir. Şimdiye, geçmişe kıyasla daha çok ağırlık verildiği için, analist hastanın operasyonlarının yarı-yansız gözlemcisi olmaktan çok, birlikte yarattıkları ve sürdürdükleri kişilerarası örüntülerin tam katılımcısı olarak görülür.

Çağdaş kişilerarası kuramcılar arasından etkileyici olan Edgar Levenson (1972), hastanın kişiliğini oluşturan aynı temel etkileşimsel örüntülerin yaşamın tüm önemli alanlarında –geçmişte, analitik durumun dışındaki gün-

3 Birçok kişilerarası yazar bu geleneğe katkıda bulundu. Aralarında Bromberg (1983, 1991, 1993), Ehrenberg (1992), Feiner (1979), Hirsch (1984, 1987, 1994), Levenson (1972, 1983), Stern (1987,1990, 1991), Tauber (1979) ve Wolstein (1971) bulunmaktaydı.

cel ilişkilerde ve analitik ilişkinin içinde– yineleme biçimini tarif etmek için *eş-biçimli dönüşümler* [isomorphic transformations] terimini kullanmıştır.

Emily'nin tedavisini daha çağdaş bir kişilerarası bakış açısından yeniden düşünelim. Ebeveynleriyle ilişkisi içinde, diğer insanların onun yaşantısına olumlu bir şey katma olasılığının olmadığını, ancak dikkatli biçimde ele alınmaları ve savuşturulmaları gerektiğini öğrenmiş olduğunu belirtmiştik. Analist Emily'e, karakteristik bir biçimde ötekilerle olan ilişkilerinde nasıl işlerlik gösterdiğini ve bunun analistten yardım isteyişiyle nasıl ters bir biçimde işlev gördüğünü tarif edebilmişti.

Emily'nin yaşamındaki önemli ilişkilerinin tümü aynı örüntüyü yansıtmaktaydı. Ebeveynlerini, yakın arkadaşlarını ve erkek arkadaşlarını yaşamının merkezinden, yoğun ve yalıtılmış üretkenliğinden belirli bir mesafede tutmuştu. Ötekileri denetliyor, ondan ne istiyor gibi göründüklerine bakıyor ve bunları etkin bir biçimde onlara sunuyordu. Birlikte olduğu erkekleri aşırı bağımlı ve yapışkan olarak görme eğilimindeydi ve tariflerine göre gerçekten de öyle görünüyorlardı. İlişki kurduğu herkesi bir şekilde kendisinden çok şey bekliyorlar gibi yaşantılıyordu ve onlara yardımcı olma becerileriyle gurur duyuyordu. Sevgilileri ya da arkadaşları, onda bağlılık eksikliği hissettikleri için ilişkilerini bitirdiklerinde, çok sahici bir biçimde şaşırıyordu.

Analist, Emily tarafından işgüzar bir tavırla muamele ediliyormuş gibi hissediyordu Emily'nin işi, belirli aralıklarda daha önceden planlanmamış şehir dışı yolculukları içeriyor, dolayısıyla da sık sık seans iptalleri ve telafi randevuları için telefon görüşmeleri gerektiriyordu. Emily'nin aramalarına geri dönmek onun sekreteriyle ilişki kurmayı gerektiriyordu. Sekreter analiste Emily'nin müşterilerine davrandığı gibi davranıyor, önemli işvereninin zamanını uygun şekilde, davetsiz girmeye çalışanlara hafif küçümseyen bir tavırla koruyordu.

Yukarıda belirtildiği gibi analist, Emily'nin seansları büyük oranda kendi başına götürebileceğini düşünüyordu. Bununla birlikte onunla üretken bir ilişki kurmanın bir yolunu da bulmuştu. Ancak her seansın sonundaki iç yaşantısı ile bir sonrakinin başındaki arasında tuhaf bir süreksizliğin varlığı dikkatini çekmeye başlamıştı. Seanslar genellikle, bir tür başarmışlık hissi ile ve Emily ile bir bağlantı kurmuş gibi hissederek sonlanıyordu. Bir sonraki seansa gelişinde Emily, her zaman bir şekilde uzak ve orada ne yaptığı konusunda biraz kafası karışık gibi görünüyordu. Çoğunlukla önceki seansa dair hiç bir şey anımsamıyordu ve bazen sanki gündemi bir başkası tarafından düzenlenmiş bir toplantıya başlar gibi şöyle bir şey söyleyebiliyordu: "Pekala,

bugün ne hakkında konuşacağız?" Analistin önerebilecek bir şeyi olmadığı saptandığında, Emily'nin her zaman üzerinde çalışılacak bir şeyi olduğu ortaya çıkıyor ve üretken biçimde çalışıyordu. Seanslara bu şekilde başlaması analistin giderek daha çok dikkatini çekmiş ve tuhaf, neredeyse törenleşmiş bir niteliği olduğunu düşündürtmüştü. Etkisi de, analisti sanki ilk kez görüyormuş gibi bir izlenim bırakmasıydı.

Analist, Emily ile ilgili yaşantısının birçok özelliğinin giderek daha çok ayırdına varmıştı. Mesleki onurunu sürdürme çabalarına karşın, Emily'nin ve sekreterinin ona davranış biçimiyle, Emily'nin zamanının, doğrusu onun varlığının, onunkinden daha önemli olduğunun sürekli hatırlatılmasıyla kendini itilmiş, savuşturulmuş hissediyordu. Analist, kendini Emily'ye yararlı biri haline getirmek, onun kendine yeten uğraşıları içine girmeye çalışmak, onun için önemli hale gelmek için, gizli ama giderek görülebilir hale gelen baskının da ayırdına varıyordu. Seansların törensi başlangıçlarının ve bir seans ile sonraki arasındaki duygusal kopukluğun onu ve etkisini yok saymak için düzenlendiğinin farkına varmaya başlamıştı. Sanki önceki çabalarının değeri buharlaşıp uçmuştu ve her şeye baştan başlaması gerekiyordu.

Kendine dair bu gözlemler ve düşünceler analistin, Emily'nin başkalarıyla etkileşime girme örüntülerini anlamasına yol açmıştı. Analiste başkalarına davrandığı gibi davranıyordu: İşe yarar hiç bir şey beklemiyor, onun neye ihtiyaç duyduğunu ayırt ediyor, bununla ilgileniyor ve bildiği gibi yapıyordu. Analist Emily'e yönelik tepkilerini (karşı-aktarım) onun kendisiyle ilişkilerini karakteristik çizgiler doğrultusunda yapılandırma biçimleri hakkında varsayımlar oluşturmak için bir kaynak olarak kullanabiliyordu.

Analist, Emily'nin onu belli bir mesafede tuttuğuna, katkıda bulunmasına gönülsüzce izin verdiğine ve bir sonraki seansa gelene kadar katkılarını dağıtmış olduğuna ilişkin görüşlerini tarif etmeye başlamıştı. Kuşkusuz bunların hepsini bir anda önüne sermemiş, yavaş yavaş, altta yatan kaygıya ve bu güvenlik operasyonlarına yönelik tarihsel ihtiyaca sempatik bir saygı duyarak yapmıştı. Emily iki biçimde tepki vermişti: Bazen bir hasta olarak çabalarında bu denli çalışkanken analistin nasıl olup da onun tarafından küçültülmüş hissedebildiği konusunda inciniyor ve gerçekten şaşırıyordu. Bazen de analiste, gerçekten sunabileceği bir şeyler olduğu konusunda güvence verir gibi, "anlayışlı" ve ilgili bir tarzda davranıyordu. Emily'nin analisti arkadaşlarına ve sevgililerine benzer biçimde –istendiğini hissetmeye ihtiyacı olan, aşırı talepkar olan ve güvence verilmesine ihtiyaç duyan biri gibi– yaşantıladığı birçok yolun olduğu yavaş yavaş netleşmişti.

Emily'nin analistin incinebilirlikleri hakkındaki inançlarını ve onları özenle ele alma zorunluluğunu nasıl anlamalıyız? Bunlar aktarım mıydı? Klasik Freudcu modelde bunlar, zamansal yer-değiştirmeler, hastanın cinsel ve saldırgan amaçlarla dolu geçmişinin analist ile güncel ilişki üzerine binmiş parçaları olarak kabul edilirlerdi. Sullivan onları benzer biçimde, analistin şimdiki zamana katılımıyla hissedilmiş, sezilmiş olan, daha önceki kişilerarası bütünleşmelerin yer değiştirmiş parçaları olarak görüyordu.

Çağdaş bir kişilerarası analist, Emily'nin analist hakkındaki inançlarının büyük olasılıkla onun, analistle şimdiki zamandaki gerçek etkileşimlerinden kaynaklandığı varsayımıyla işe başlardı. Hastanın aktarımı, geçmişten köken alan örüntülere göre şekillendirilmiş olmasına karşın analistin gerçek varlığına ve davranışına verilen canlı bir tepki olarak görülürken analistin karşı-aktarımı da hastanın gerçek varlığına ve davranışına yönelik canlı bir tepki olarak görülür.

Bu bakış çerçevesi içinde, Emily'nin kibirli kendine-yeterliliği ve üstün üretkenliği, analistin onunla yaşadığı deneyim üzerinde kaçınılmaz bir etki yaratıyor, ve ne sunması gerektiğine ilişkin anlayışını sabote ediyordu. Emily'nin tek başına yaptığı şeyler arasında bir çatlak yakalayarak kendini işe yarar kılmak için kaygısıyla baş etmeye çalışıyordu, Emily analistindeki bu baskıyı, çevresindeki insanlardaki temas kurma baskısını yaşantıladığı gibi, ihtiyaç dolu bir talep gibi yaşıyordu. Diğerine güvence verecekti ki önemli işleriyle uğraşmaya geri dönebilsin.

Freudcu ve klasik kişilerarası geleneklerin bakış açısından, analistin Emily ile bu etkileşimlerindeki duygusal katılımı analistin yapıyor olması gereken şeylerden –gözlem yapmak ve ardından duygusal açıdan yansız bir konumdan yorumlar yapmak ya da sorular sormak– uzaklaşmak anlamına geliyordu. Çağdaş bir kişilerarası bakış açısından duygusal olarak yansız olan bir konum *yoktur*. Analist ne denli çabalarsa çabalasın hastanın dinamiklerinin tuzağına düşecektir. Etkileşimsel karışımdan muaf olması gerektiği düşüncesinin kendisi sorunludur çünkü bu, analisti kendi katılımına karşı körleştirir ve hastanın bu inkâra ortak olmasını gerektirir. Dolayısıyla Emily'nin analisti, Emily'nin onu ne denli rahatsız ettiğinin farkında olmasaydı, büyük olasılıkla cezalandıran, öç alan ya da yalvaran nitelikte yorumlar yapacak ya da sorular soracaktı. Muhtemelen Emily de bu yorumları ya da soruları tam da bu biçimde yaşantılayacaktı. Emily, analistin yakın olduğu diğer herkes gibi aşırı incinebilir ve muhtaç olduğundan emin olduğu için bu, dünyada konuşmak isteyeceği en son şey olurdu. Bunun doğru olduğuna inanıyordu ve

bu nedenle analistin bununla yüzleştirilmek istemeyeceğine inanmak zorundaydı. Tedavi devam ederse, analist ile analizan arasındaki bir danışıklı dövüş, gizli bir anlaşma temelinde inşa edilecekti. Hastanın yaşamındaki önemli kişilerle ilişkilerinde yaşadığını gördükleri şeyler, ikisinin arasında olmuyormuş gibi yapacaklardı.

Çağdaş kişilerarası çerçevede analist, en iyi niyetlerine karşın, kendinin ve hastanın, sonunda hastanın içsel yaşamında karakteristik olan dinamik örüntüleri sergileyeceklerini kabul eder. Bu örüntüler başka ilişkilerde belirlendikçe, analist onların kendi yaşantısında ve analitik ilişkinin etkileşiminde de ortaya çıkış biçimlerini araştırır.

Analist bu daha etkileşimsel bakış açısıyla ne yapar? Birçok olasılık vardır. Levenson giderek "dönüşüme direnen" analistten söz eder. Analistin yineleyici senaryonun içine itilme biçimlerinin anlaşılması hasta ile farklı türden bir birlikteliğin olasılığını ortaya çıkarır. Analist kendi katılımı üzerine düşündükçe ve netleştikçe, bu araştırma farklı bir katılım biçimi yaratır. Bu araştırmanın bir kısmı sadece analistin zihninde devam edebilir. Bir kısmı hastayı etkileşimin kendi tarafıyla yüzleştirmeyi içerebilir. Bir kısmı da analistin kendi yaşantısının hastaya akıllı bir biçimde ifşa edilişini gerektirebilir.

Emily'nin analistinin bu konular üzerinde onunla birlikte çalışırken, sonunda onunla paylaştığı, ikisi için bir başvuru noktası haline gelen bir fantazisi vardı. Analist kendini birkaç günde bir aynı kapıları çalan bir elektrik süpürge pazarlamacısı olarak sattığı ürüne onun ilgisini çekmeye çalıştığını hayal ettiğini anlatmıştı. Emily her zaman onu görünce şaşırıyordu ve ona daha önce hiç karşılaşmamışlar gibi davranıyordu. Şüpheciliğine karşın süpürgeyi gösteriyor ve Emily de ilgileniyordu. Yine gelmesi gerektiğini söylüyor ama geldiğinde sanki ilk kez gelmiş gibi davranıyor ve her şeye yeni baştan başlıyorlardı. Bu arada Emily evini zaten temizletiyordu.

Analistin ona gerçekten yardım edebileceği olasılığını kabul etmek neyi tehlikeye atmaktaydı? Evinin kirli olduğunun kabul edilmesi miydi? Her şeyi kendi başına yapamayacağının aşağılayıcı ve tehlikeli bir kabulü müydü? Eğer kendini başka birinin yardımına açık hale getirirse –ki bu aşina olmadığı bir durum–, kendi ihtiyaçları ya da tamamen ve dehşet verici bir biçimde ötekinin yardımına karşılık vermek ve onunla ilgilenmek zorunluluğunun onu sonsuza dek esir almasından mı korkuyordu? Kaygı noktasına varan belirsizliğe, başka bir şeyin olmasına izin verecek kadar uzun dayanabiliyor muydu? Bunlar daha sonraki analitik süreci belirleyen sorulardı.

Analistin katılımının daha çok hesaba katıldığı, analitik sürece dair ki-

şilerarası bakış tarafından teknik çıkarımlar ve klinik seçeneklere ilişkin zengin bir tartışma dizisi ortaya atılmıştır. Bu konuları Dokuzuncu Bölüm'de daha fazla ele alacağız. Fakat burada şunu belirtmekte yarar var: tüm temel psikanalitik geleneklerde analitik duruma daha etkileşimsel bir yaklaşım yönünde kapsamlı bir hareket olmuştur. Aslında kişilerarasıcılar diğer yerleşimcilerin daha dikkatli adımlarla hareket ettikleri radikal (ve yine tartışmalı, gelişmemiş ve sorunlu) bir kavramsal alanı yerleşime açan öncüler olarak hizmet görmüşlerdir.

Sullivan'ın çalışmaları psikanalitik düşünce ve çağdaş düşünsel kültürdeki diğer güncel eğilimlere göre öngörücü olmuştur. Psikanaliz insan olmanın ne anlama geldiği konusunda karmaşık, merkezîleşmemiş, bağlamsallaştırılmış bir anlayışın gelişmesinde temel bir rol oynamıştır.[4] Birinci Bölüm'de Freud'un bilinçdışı süreçleri araştırmasının, yıllardır sürdürülen inanca, zihnin kendisine saydam olduğu ve bilinçli yaşantının inisiyatif ve anlamın merkezî olduğu inancına meydan okuduğunu belirtmiştik. Çok farklı bir teknik dille yazılmış olmasına karşın, Sullivan'ın çalışmaları bu temanın radikal bir genişletilişini temsil eder. Sullivan, insanın kendisi olarak kabul ettiği kişinin, kendilik sisteminin, kaygıyı savuşturma amacıyla yanılsamalar icat eden bir kurgu olduğunu öne sürdü.[5] Kendimizi içimizdeki bir yarı-nesne olarak kendiliğe *sahip* gibi yaşantılasak da, içinde bulduğumuz kişilerarası bağlama bağlı olarak, kendimizi kısmen değişkenli bir biçimde o andaki anılara ve beklentilere göre kurgularız. Kendimizi tekil olarak yaşantılamamıza karşın, aslında, kendimizi etkileşim içinde bulduğumuz ötekilere ilişkin yaşantılara uydurulmuş, birden fazla, çeşitli kendilik örgütlenmeleriyle işlerlik sergileriz.

Freud'un kendiliğin dikey olarak, bastırma mekanizmasıyla gömülmüş çatışmalı alanlarla örgütlendiği görüşünün aksine Sullivan, yatay örgütlenen ve bölmelenen, birbiriyle uyuşamaz alanları dissosiyatif süreçlerle ayrılmış bir kendilik görüşünü ileri sürdü. (Kendiliğe bu yaklaşımın son gelişmeleri için bkz. Bromberg, 1991, 1993.) Kendiliğin bu biçimde tek merkezden yönetilmeyen, çoğul ve bağlamsallaştırılmış olarak anlaşılması, öznellik ve yaşantının çağdaş felsefe, edebiyat ve toplumsal eleştirinin birçok alanlarında ne şekilde araştırıldığının belkemiğini oluşturmuştur.

---

4 Freud, Klein ve Winnicott'un çalışmalarındaki bu temel katkı, Ogden'de (1994) incelenmiştir.

5 Sullivan'ın kendilik sistemini tarif edişi, çarpıcı bir biçimde Jacques Lacan'ın egoyu narsisistik, yanılsamalı bir yapı olarak anlayışını önceden sezinlemişti (bkz. Yedinci Bölüm).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Melanie Klein ve Çağdaş Kleincı Kuram

Şimdi merdivenim gittiğine göre,
Tüm merdivenlerin başladığı yere uzanmalıyım,
Kalbin kokuşmuş eskici dükkanında

W. B. YEATS

Bir insandan nefret ederseniz, onda olan ve sizin de bir parçanız olan bir şeyden nefret edersiniz. Kendimizde olmayan şeyler bizi rahatsız etmez.

HERMANN HESSE

Melanie Klein (1882-1960) Freud'dan bu yana çağdaş psikanaliz üzerinde en çok etkisi olan psikanalitik yazar olmuştur. Uzun ve üretken çalışma yaşamı boyunca sürekli olarak yeniden doğruladığı niyeti, çocuklarla sürdürdüğü doğrudan gözlem ve klinik çalışmalarla, Freud'un varsayımlarının geçerliliğini onaylamak ve onları genişletmekti.[1] Ancak keşifleri, birçok temel yönden Freud'unkiden çarpıcı biçimde farklı olan bir zihin görüşüne yol açtı.

Klein psikanalize büyük katkılar yaptı; psikanaliz (Klein'ın yaşam öyküsünü yazan Phylis Grosskurth'a göre) Klein'ı kurtarmış görünmekteydi. Melanie Reizes Klein'ın Viyana'daki ilk erişkinlik yıllarına, annesiyle boğucu

1 Freud'un erken dönem zihinsel yaşama ilişkin kuramları, erişkin nevrotik hastalarla yaptığı çalışmalardan çıkardığı geriye dönük tahminlerine dayanıyordu. Freud'un kendisi hiç bir zaman çocukları tedavi etmemişti. "Küçük Hans" olgusunda, Freud oğlu için gayri resmi analist olarak hizmet eden Hans'ın babasını psikanalitik yorumlarla desteklemişti.

bir ilişki ve sorunlu, doyumsuz bir evlilik egemendi. Ağır depresyonlar yaşıyor ve hızla kötüleşerek ruhsal açıdan düşkün biri haline geliyordu ki 1914'te Freud'un rüyalar hakkındaki çalışmalarını keşfetti: "En azından, beni düşünsel ve duygusal olarak neyin doyuracağını bulmaya çok hevesli olduğum o yıllarda, amaçladığım şeyin bu olduğunu hemen fark ettim" (Grosskurth'ta alıntı, 1986, s. 69).

Budapeşte'ye taşınan Klein 1914'te Freud'un en yakın ve en etkileyici öğrencilerinden biri olan Sandor Ferenczi ile psikanalize başladı ve 1919'da çocuklar (başlangıçta kendi iki oğlu ve kızı) ile gerçekleştirdiği klinik çalışmalar ve gözlemleri hakkında psikanalitik makaleler yazmaya başladı. Çalışmaları hızla, psikanalizin ilk yıllarında bir başka önemli isim olan Karl Abraham'ın ilgisini çekti. Abraham onu Berlin'e davet etti, Klein Abraham'ın 1925'teki zamansız ölümüne dek kısa bir analizden geçti. 1926'da Freud'un çevirmeni ve yaşam öyküsünün yazarı Ernest Jones tarafından İngiltere'ye davet edildi. (Jones'ın Klein'a ilgisi kısmen de kendi çocuklarının analisti olması içindi) ve 1960'daki ölümüne dek orada yaşadı ve tartışmalar doğuran çalışmalarını gerçekleştirdi.

Klein ve izleyenleri 1920'lerin sonlarında daha geleneksel Freudcular ile çatışmaya başlamışlardı ve psikanalitik dünya "Londra Ekolü" ve "Viyana Ekolü" olarak ikiye bölünmüştü. Klein ve Anna Freud'un farklı düştükleri ilk konular çocukları analiz etmeyle ilgili teknik sorunları içeriyordu. Klein'in benimsediği görüş, çocukların oyunları bir erişkin analizanın serbest çağrışımları gibi yorumlandığı sürece, erişkinlerle aynı biçimde analiz edilebilecekleriydi. Anna Freud küçük çocukların analiz edilebilir olmadığını düşünüyordu, çünkü zayıf ve gelişmemiş bir ego, içgüdüsel çatışmalara ilişkin derin yorumlarla baş edemezdi. Duygusal sorunları olan çocuklara yarı eğitimsel bir yaklaşım önermekteydi.

Sigmund Freud ve kızı Anna, Nazilerden güç bela kaçıp 1938'de Viyana'yı terk ederek Londra'ya taşındıktan kısa bir süre sonra Kleincılar ile (Anna) Freudcular arasındaki savaş İngiliz Psikanaliz Topluluğu içerisindeki bir dizi hakaret içerikli tartışma ile sonuçlandı ve bunun üzerine hem kuram hem de teknikte geniş ölçekli farklılıklar gelişti. Sonuç, topluluğun günümüzde de varlığını sürdüren iki farklı gruba bölünmesiydi (Üçüncü bir grup olan bağımsızlar, Fairbairn ve Winnicott'un katkıları etrafında şekillenmişti). İngiliz topluluğu içindeki bu bölünme, çağdaş uluslararası psikanalitik topluluk içinde derin bir yarığa dönüşmüş, Kleincı ve Freudcu psikanalistleri ideolojik, politik, eğitimsel ve klinik açıdan birbirinden ayırmıştır.

1980'li yıllara kadar Amerikan psikanalizi içinde baskın ideoloji, İkinci Bölüm'de belirttiğimiz gibi büyük oranda Anna Freud'un çalışmalarıyla şekillendirilmiş olan Freudcu ego psikolojisiydi. İngiliz topluluğu içerisinde (Anna) Freudcular ile Kleincılar arasındaki bölünme Amerikan geleneğinde Klein'ın katkılarına yönelik kolay geçmeyen bir antipatiye yol açtı. Sonuçta Kleincı kuram Birleşik Devletler'deki psikanalistler tarafından ya geniş biçimde görmezden gelindi ya da hızla reddedildi ve Kleinci yazarlar da diğer kuramsal geleneklerdeki gelişmelerden yalıtılmış hale geldi.[2]

Politik bağlılıklar ve teknik terimlerin genel kullanımı, Klein'ın zihni anlayışının Freud'unkiden gerçekten ne denli farklı olduğunu kavramayı güçleştirebilir.

Sigmund Freud temel nevrotik çatışmayı, sırlar ve kendini aldatmalar ile ilintili görüyordu. Freud bu çatışmanın çekirdeğinin çocuksu cinselliğin zirvesi olan ödipal evrede, beş altı yaşındaki çocuğun yoğun ve tehlikeli ensest-yönelimli arzularla mücadele ettiği sırada oluştuğuna inanıyordu. Klein daha erken süreçlerle ilgilendi. Freud'un daha büyük (beş ya da altı) yaş çocuk hakkındaki varsayımlarını doğruladığını düşündüğü şeylerin, çok daha küçük yaştaki (iki ya da üç) çocuklara ve hatta bebeklere de uyarlanabileceğini fark etti. Klein Freud'un kuramlarını daha erken gelişimsel evrelere kadar genişletirken, hem ensest nitelikli birleşme fantazilerinin (Oedipus karmaşası) hem de dehşet verici kendini cezalandırmaların (süperego), daha "ilkel", korkutucu biçimlerde, çok genç yaşlardan başlayarak var olduğunu ileri sürdü. Ancak Klein'ı sadece Freud'u gelişimsel zamanda geriye doğru genişleten biri olarak okumak, zihni algılayışları arasındaki çarpıcı farklılığı görmemizi ıskalamış olur. Bebeğin zihnindeki ödipal çatışmaların işlenişi Freud'un tarif ettiği ödipal senaryodan çok daha farklı bir nitelik kazanmaya başlamıştı.

Freud'un hastaları, çatışmalar ve acıyla dolu olsa da, tutarlı yaşamları olan erişkinlerdi. Klein'ın düşüncesinin gelişimini en çok etkilemiş olan 1920 ve 1930'larda birçoğu ileri derecede altüst olmuş ve dehşetr yaşamış olan çocuk hastalarıydı. Freud'un hastaları nevrotikti; ona göre psikoz analitik tedaviye kapalıydı çünkü psikozdaki duygusal içe çekilmenin yoğunluğu, bastırılmış ödipal arzuların ve korkuların analistin kişiliğine aktarımını olanaksız kılmaktaydı. Klein ve takipçileri 1950'ler ve 1960'larda, küçük çocuklarla yaptıkları çalışmalardan edinilmiş teknikleri ve anlayışı erişkin psikotik has-

2 Elizabeth Bott-Spillus'un son zamanlardaki çabaları, Kleincı kuramı Kleincı psikanalitik dünyanın dışındakiler için bilinir ve anlaşılabilir kılma doğrultusunda önemli bir mesafe kat etmiştir.

talara uyguladılar. Klein onların içe çekilmelerini ve tuhaf davranışlarını, çocukların oyunlarında tanık olduğu, korkuları savuşturmak için sarf edilen umutsuz çabalar olarak görülmüştü.

Freud'a göre psişe, ödipal çatışma yoluyla, gizli oyukları ve kaçak tasarımları da olan sağlam ve tutarlı yapılar biçiminde şekillenir. Klein giderek çarpıcılaşan ama ilan edilmeyen bir tarzla Freud'un görüşünün yerine, sürekli değişen ve kaleydoskopik bir akış izleyen bir dizi ilkel ve rüyamsı imgeler, fantaziler ve korkuların yer aldığı bir zihin tablosu çizdi. Klein'a göre sadece küçük çocuğun değil, erişkinin psişesi de her zaman düzensiz, akışkan, sürekli psikotik kaygılarla mücadele eder bir haldedir. Freud'a göre hepimiz hayvansı arzular, günahlarımızdan dolayı cezalandırılma korkuları ve suçluluk duyguları ile mücadele ederiz. Klein'a göre hepimiz yoğun yok olma (paranoid kaygı) ve tamamen terk edilme (depresif kaygı) korkuları ile mücadele ederiz.

Melanie Klein ile Anna Freud arasındaki ilk ayrılmaları yaratan ve çocuğun zihninin analitik yorumlamaya açık olup olmamasına ilişkin tartışmalar, belirgin bir kalıcılık sergilemiştir. Klein erişkin zihnini, aynen çocuğun zihnini anladığı gibi –derin psikotiğimsi korkular ile kuşatılmış, düzensiz, dinamik, akışkan ve "derin" analitik yorumlara her zaman yanıt veren– kabul etmeye başlamıştır. Ego psikolojisi geleneği (İkinci Bölüm'de ayrıntılı tanımladığımız) erişkin zihnini, üst düzeyde yapılanmış ve düzenli, ego becerileri ve savunma katmanları biçiminde düzenlenmiş olarak gören bir bakışa dayanır. Ego psikolojisini benimseyenlere göre, analizdeki erişkinlerin psişe-içi çatışmalarının derin yorumlanışı, ancak yüzeyden derine, katman katman yapılan yorumlayıcı çalışmadan sonra gelebilir. Kleincılar ego psikolojisinin duygusal yaşamın sığ boyutlarıyla ilgilendiğini düşünme eğilimindedirler. Ego psikologları ise Kleincıları vahşice yorumlar yapan, hastaları anlamaları ya da kullanmaları olanaksız kavramlarla bunaltan kişiler olarak görme eğilimindedirler (Greenson, 1974). Çağdaş Kleinci yazarlar ile ego psikolojisi geleneğinde yetişmiş Amerikalı yazarlar arasında yeniden yaklaşma, ancak son yıllarda başlamıştır (Schafer, 1994).

Klein'ın psikanalitik düşüncenin gelişimine en önemli ve kalıcı katkısı "paranoid-şizoid" ve "depresif" konumlar olarak adlandırdığı durumları tarif etmesiydi. Klein'ın bu iki konum ile ne kastettiğini kavramak, onun kuramının birçok temel niteliğinin değerinin anlaşılmasını gerektirir. Bu nedenle bir miktar klinik malzemeye ve bunun Kleinci açıdan, özellikle de paranoid-şizoid ve depresif konumlar açısından anlaşılma biçimine bakalım.

PARANOİD-ŞİZOİD KONUM

Yirmili yaşlarının ortasında bir garson olan Rachel yıllarca analizden sonra, yıllardır düşünmediği, çocukken hem uyanıklık hem de düş yaşamına egemen olmuş bir yaşantısını çok canlı olarak anımsamıştı. Geriye doğru anımsayabildiği kadarıyla, iki ayrı canlı ve yoğun imge ve bunların birbiriyle ilişkisi yüzünden eziyet çekmişti. Bu imgelerin, bir düşün parçası olarak başlayıp sonra uyanıklık fantazilerine mi alındığını yoksa bir gündüz düşü gibi başlayıp düş yaşamına mı süzüldüklerini anımsayamıyordu. İlk imge çok narin, minicik çiçeklerdi. İkinci imge dev, tehditkâr, şekilsiz, tümüyle dışkıdan oluşmuş insansı figürlerdi. Bu iki imge anlamadığı bir biçimde birbiriyle bağlantılıydı ancak anlamak ve çözmek zorunda olduğunu hissediyordu. Çiçekleri düşünüyordu, sonra dışkı insanları, sonra çiçekleri, sonra dışkı insanları.

İmgeler hayal edilebileceği gibi birbirlerine zıttılar, ancak Rachel onları birbirine ait hissediyordu. Onların birleşmesini, bir biçimde bütünleşmesini istiyor, ancak bunu yapmanın bir yolunu bulamıyordu. Sanki onları bir arada olmaya sürükleyen manyetik bir güç vardı ama aynı kutuptan mıknatıslar gibi daha güçlü bir başka güç de vardı ve onları ayrı tutuyordu. Onların birleşmelerinin olanaksız olduğu hissinin çekirdeğinde, böylesi bir bütünleşmenin narin, kırılgan çiçeklerin mahvolmasıyla sonuçlanacağı şeklindeki yoğun korkusu vardı. İri yapılı, uğursuz dışkı insanların altında kalacak ve sonsuza dek gömüleceklerdi. Bu iki imgeyi birleştirme özlemi, hem uyanıkken hem de düşlerinde, büyük bir ısrarla tekrar tekrar geri gelmekteydi ama yoğun kutuplaşmalarının yarattığı gerilimi asla çözememişti.

Bu imgelerin öyküsü Rachel'in analizinin merkezî, örgütleyici teması haline gelmiş ve onun öznel dünyasının yapısı hakkında büyük miktarda bilgi içerdiği ve onu temsil ettiği anlaşılmıştı. Tamamıyla sefil bir çocukluk çağı yaşamıştı. Yaşamı, daha az doğal zekâsı ve kaynakları olan birini büyük olasılıkla tümüyle ezecek yaşantılar dizisiyle başlamıştı.

Rachel'in babası bir yaşındayken ölmüş, annesi de giderek fiziksel ve zihinsel olarak gerilemiş, ona bakamaz hale gelmişti. Rachel annesinin bir kuzeni tarafından kırsal bir bölgede büyütülmüştü. Bu vekil annenin tutarsızlığı çarpıcıydı. Bazen Rachel'e bakmış ve ona karşı şefkatli görünmüş, bazen de ona hırçın ve paranoid bir biçimde düşman olmuştu. Rachel'in anılarında bu vekil annenin şizofrenik bir durumdan muzdarip olduğunu düşündüren bolca kanıt vardı. Rachel'ın, kadının kronik bir alkolik olan kocasına sığınma olanağı da sınırlıydı; adam bazen duygusal olarak erişilebilir ve ilgili oluyordu ancak çoğu zaman uzaklardaydı ya da evde bulunmuyordu.

Rachel analizinde bu iki imgenin, çiçekler ve dışkı insanların çok önemli olduklarını, çünkü yıkık ama aşırı canlı bir biçimde yaşamının, özellikle çocukluğunun ama erişkin yaşamının da, yaşantısal niteliğini temsil ettiklerini kavramaya başlamıştı. Sanki iki çok farklı türde yaşantıya sahipti ve bunların birbiriyle neredeyse hiç ilgileri yoktu.

Çoğu zaman kendisi ve diğer insanlar hakkında karanlık, uğursuz bir ağırlık hissediyordu. Korkunç bir yıkıcılıkla, kendisi de dahil herkese yönelik, sınır tanımayan, serbest bırakılırsa hem kendisini hem de çevresindekileri yok edecek bir nefretle dolu olduğunu hissediyordu. Bu boktan dünyada diğer insanlar da ona karşı tehditkar ve nefret dolu olarak yaşantılanıyordu. Her şey çok açık ve tutarlıydı. Hiç bir çare, hiç bir kaçış yoktu.

Hiç bir sürpriz yoktu. Kendisi dışındaki dünyada hissettiği nefret, kendi içsel doğasını yaşantılayışı ile derinden ilişkiliydi.

Rachel bazen de bazı tanıdıklarıyla (hiç bir gerçek arkadaşı yoktu) beraberken ve özellikle müzik dinlerken ya da şiir okurken, yalıtılmış ve sınırlı anlarda çok farklı bir yaşantı hissediyordu. O genel kasvetlilik ve karanlık hissi dağılıyor ve hem kendisinden diğer insanlara hem de onlardan (bunlar çoğu zaman çoktan ölmüş şairler ve bestecilerdi) kendisine yönelmiş bir sıcaklık hissediyordu. Müzik ve şiirle yaşadıkları göreli bir uyum gösteriyordu; kendisi tarafından uyartılabiliyorlardı ve zaman içinde şairler ve bestecilerle ilişkiler geliştirmesi ve şekillendirmesi için güvenilir bir zemin oluşturuyor gibiydiler. Bu yaşantılar gerçek insanlarla ilişkili olarak ortaya çıktıklarında etkileyici ama tehlikeli, tümüyle kestirilemez görünüyorlardı; onları beklememek, özlem duymamak, gerçekleşmeleri için çabalamamak çok önemliydi.

Çiçek ve dışkı insan imgeleri, Rachel'in deneyimini, çarpıcı bir biçimde birbirinden farklı olan iki dünyayı doğuran iki etkin modun kristalleşmiş halleriydi. Rachel bunları bir araya getirmeyi, karanlığı aydınlatmayı, sürekliliği daha çok hissetmeyi, olumlu bağlantıların ve sevgi duyduğu anların gerçek ve canlı insanlarla ilişkilerinin kalıcı bir niteliği olabilmesini çok istiyordu. Ancak bunu yapmak, önemli bir şey için başka birine gerçekten güvenmek, onu ummak ve oldurmaya çalışmak, düş kırıklığına uğrama, patlayıcı hiddetini ve nefretini kışkırtma riskini içeriyordu. İki tip yaşantıyı bütünleştirmek, karanlığını geçici olarak rahatlatan ışınları da yok etme riski taşıyordu. Dolayısıyla iyi yaşantıları kötülerden, sevgi duygularını nefretten olabildiğince ayrı tutmak çok önemli görünmekteydi. Bağlanma anlarını keyfî ve sınırlı olarak yaşaması, kendisi ve diğer insanlar arasında yaşantıladığı o me-

safeli olma, güvensizlik ve kötü niyet hissiyle hiç bir ilişkisi olmayan şeyler gibi yaşaması gerekliydi.

Kleinci açıdan bakıldığında, aşırı yoksun bu genç kadının kişisel mücadelelerinin merkezini oluşturan bu iki imgenin doğası ve birbirleriyle ilişkileri, hepimizin ortak olarak yaşamın ilk ay ve yıllarında yaşadığı ve yaşam boyunca en azından zaman zaman sürdürdüğü evrensel bir deneyim örgütlenmesini (paranoid-şizoid konum) yansıtır. Klein yaşantıların örgütlenme biçimlerine ilişkin anlayışını Freud'un formülasyonlarından, özellikle içgüdüsel dürtü ve ikili içgüdü kuramından almış ancak Freud'un kavramlarını kendi tarzınca uygulamıştır.

Birinci Bölüm'de belirttiğimiz gibi, Freud'un içgüdüsel itki fikri fiziksel ile psişik arasında sınır bir kavramdı. İtkiyi, zihnin dışında, bedensel dokularda biriken ve sonra zihinde ruhsal bir gerilim, "zihnin çalışması için bir talep" doğuran bir şey olarak tarif etmişti. Dürtünün libidinal gerilimini ortadan kaldırmakta yararlı oldukları görülen "nesneler", örneğin beslenme sırasında meme, "raslantısal olarak" dış dünyada keşfedilirler. Bu nesneler itki ile ilişkisel olarak bağlantılıdırlar.

Klein hiç bir zaman Freud'un içgüdü kuramı dilinden vazgeçmedi. Klein'ın tüm katkıları Freud'un, libidinal ve saldırgan enerjileri zihnin temel yakıtı, libidinal ve saldırgan itkilerin doyurulmasını ve onlara karşı savunmaları da zihinsel yaşamın altında yatan dram olarak varsayışından köken alırlar ve bu açıdan çerçevelenirler. Ancak Klein'ın formülasyonları bu kavramsal yapı taşlarını belirgin biçimde değiştirmiştir.

Freud'a göre içgüdüsel itki, doyum talep ettiği zihinden de, raslantısal olarak ilişkilendiği nesnesinden de ayrıydı ve ayırt edilebilirdi. Klein itki kavramını yavaş yavaş hem doğduğu kaynak hem de yöneldiği hedef açısından her iki uçta genişletti.

Klein'ın içgüdüsel itkisi, bedensel yaşantıda yatıyor olmasına karşın, çok daha karmaşık ve kişiseldi. Libidinal ve saldırgan itkileri ayrı gerilimler olarak değil de, kendini "iyi" (sevilen ve seven) ya da "kötü" (nefret edilen ve yıkıcı) olarak yaşantılamanın bütüncül biçimleri olarak görmekteydi. Klein libido ve saldırganlığın, beden parçaları ve maddeler olarak ifade edilmelerine karşın, yaşantının ve kendilik duygusunun daha karmaşık örgütlenmeleri tarafından meydana getirildiklerine ve onları yansıttıklarına inanıyordu.

Freud'a göre itkinin *amacı* boşalımdı; nesne bu sonuca götüren raslantısal bir şekilde keşfedilmiş olan araçtı. Klein nesnelerin, itki yaşantısının içinde inşa edilmiş olduğunu kabul etmekteydi. İçmeden hemen önce susuzluğu

yaşantılamak bile, belirsiz ve yarım yamalak bir biçimde susuzluğun nesnesini özlemekti. Arzunun nesnesi arzu yaşantısının içinde örtük olarak vardı. Klein, sevme ve koruma libidinal itkisinin içerisinde gömülü, sevilebilir ve seven bir nesnenin imgesini içerdiğine; nefret etme ve yıkma saldırgan itkisinin de içerisinde gömülü nefret dolu ve nefret eden bir nesne imgesini içerdiğine inanıyordu.

Freud'un yapısal modelin işleyişini açıklayışı, zihinde belli bir anda özgül bir libidinal itki ile, başka bir anda özgül bir saldırgan itki ile uğraşan, ahenkli ve bütünlenmiş bir ego imgesini canlandırır. Klein'ın erken yaşantıları tarif edişi, seven ve sevilebilir başka insanlara yönelik sevgi dolu bir yönelimle, nefret dolu ve nefret eden başka insanlara yönelik nefret dolu bir yönelim arasında gidip gelen, zihinde sürekliliği olmayan bir ego imgesi canlandırır. Rachel'in çiçekleri ve dışkı insanları sadece libidinal ve saldırgan boşalım için araç değildirler; belirli türdeki bir kendilik ile belirli türdeki bir öteki arasındaki daha karmaşık ilişkileri temsil ederler. Klein Freud'un terminolojisini korumasına karşın, zihnin temel maddesine ilişkin anlayışı itkilerden ilişkilere doğru kaymıştı, bu da zihinsel yaşamın altında yatan dramlarına çok farklı bir bakış açısı getirmekteydi.

Klein çocuğun yaşantısını, kavramsal örgütlenme ve duygusal ton açısından, çarpıcı ve keskin bir biçimde birbirine zıt iki kutupta yer alan durumlarla tasvir etmekteydi. Bu yaşantıların örnek niteliğindeki imgesi memedeki bebektir. Bir kutuptaki durumda bebek kendini sevgi içinde yüzüyor hisseder. Harikulade bir besin ve dönüştürücü sevgi ile dolu bir "iyi meme" içini yaşam desteği sağlayan süt ile doldurur ve onu sevgi dolu koruma ile sarıp sarmalar. Karşılığında o da "iyi meme"yi sever ve koruyucu hizmetleri için derin şükran duyar. Diğer kutuptaki anlarda ise bebek, kendini kötülüğe uğramış ve acı içinde hisseder. Karnı açtır ve açlığı içerden ona saldırmaktadır. Nefret dolu ve kötü niyetli "kötü meme" onu şimdi içeriden kendisini zehirlemekte olan kötü sütle beslemiş, sonra da onu terk etmiştir. Bu "kötü meme"den nefret eder ve yoğun biçimde yıkıcı intikam fantazileri ile doludur.

Erişkinin dilinde yazılmış bu açıklamanın dil-öncesi bebeklerin yaşantıları hakkında varsayımlar oluşturduğunu akılda tutmak önemlidir, asla tümüyle geçemeyeceğimiz bir sınırı geçmeye yeltenmektedir. Klein ve çalışma arkadaşları her zaman, aşağı yukarı net olarak sözel terimlerle anlattıklarının, çocukta büyük olasılıkla ne net ne de sözel olan, şekilsiz ve hayalsi olan, erişkinlerin anımsayabildiklerinden ya da yaşantılayabildiklerinden uzakta olan yaşantıları, anlattığını varsaydılar.

Klein'ın anlattığı o bölünmüş dünya, gerçeği değerlendirme konusunda herhangi bir yetinin gelişmesinden çok önce şekillenmiş görünüyordu. Bebek sevgi ve nefret dolu fantazilerinin, bu fantazilerin nesneleri üzerinde güçlü ve gerçek etkilere sahip olduğuna inanır. "İyi meme"ye sevgisi koruyucu ve onarıcı bir etkiye, "kötü meme"ye nefreti yok edici bir yıkıcılığa sahiptir. Çocuğun itkilerini yaşantılayışındaki tümgüçlülük nedeniyledir ki bu dünya aşırı tehlikeli bir yerdir ve riskler her zaman çok yüksektir.

Yaşantının bu ilk örgütlenmesinde duygusal sakinlik çocuğun bu iki dünyayı ayrı tutabilme becerisine bağlıdır. İyi memenin güvenli bir sığınak olabilmesi için, kötü memenin hainliğinden net biçimde ayrılabilir olması gerekir. Çocuğun kötü memeye yönelik olan ve onu yok etmeye yönelik güçlü fantazileriyle sahnelenen hiddetleri çocuk tarafından gerçek, hasar veren şeyler olarak yaşantılanırlar. Kötü nesne ile ilişkisinde yıkıcı hiddetleri içinde tutması çok önemlidir. İyi nesne ile kötü nesne arasındaki herhangi bir karışıklık, iyi nesnenin yok olmasıyla sonuçlanabilir ve bu felaket olacaktır, çünkü iyi memenin ölümü çocuğu kötü memenin hainliklerine karşı korunmasız ya da sığınaksız bırakacaktır.

Klein yaşantının bu ilk örgütlenmesine *paranoid-şizoid konum* adını vermiştir. *Paranoid*, dışarıdan gelen, istila edici bir kötü niyetten korkmaya, merkezî bir zülum kaygısına karşılık gelir. Dışkı insanlar hem çiçeklerdeki hem de Rachel'in çiçek sevgisindeki tüm iyiliği istila etme ve kirletme tehdidini taşır. *Şizoid*, merkezî savunmaya: *bölme*ye [splitting], seven ve sevilen iyi memenin nefret eden ve edilen kötü memeden etkin biçimde ayrılmasına gönderme yapar. Rachel'in çiçekleri dışkı insanlardan ayrı tutması ve onlara yönelttiği nefretini, çiçekleri koruyan sevgisinden ayırması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Neden *konum*? Freud olgunlaşma süreçinde birbiri ardına açığa çıkan farklı libidinal amaçlara dayanan bir psiko-cinsel "evreler" dizisi betimlemişti. Klein, yaşantı (hem dışsal hem de içsel gerçekliklerin) örgütlenmesi ve dünya karşısında bir duruş önerdi. İyi ve kötü olarak iki kola ayrılmış dünya, geçilecek olan bir gelişimsel evre değildi. Yaşantıyı örüntülendirmek için temel bir biçim, ve kendini, daha doğrusu kendisinin farklı versiyonlarını, çeşitli tiplerdeki ötekiler ile ilişki içerisinde konumlandırmak için bir stratejiydi.

Klein paranoid-şizoid konumu, ölüm içgüdüsünün doğurduğu kötülük görme kaygılarına karşı savunmanın kaçınılmaz zorunluluğuna dayandırır. Klein dışında tüm diğer büyük psikanalitik kuramcılar Freud'un ölüm içgüdüsü fikrine biyolojik, yarı-mitolojik bir kurgu gibi yaklaşmışlardır, ancak

Klein onu kuramsal yapısının merkezine yerleştirmiştir. Sorunlu çocuklar ve psikotik hastalarla çalışmalarına dayanarak yeni doğanın zihinsel durumunu, kendi saldırganlığının ham ve kendine yönelik yıkıcı gücünün hissedilmesinden türeyen, yaklaşan bir yok olma tehdidine ilişkin kaygı çerçevesinde tarif etmiştir. Yaşam boyunca en acil ve kalıcı sorun, bu paranoid kaygıdan, varlığının tehlikede olduğu hissinden kaçma gereksinimidir.

Kuşatılmış ilkel ego kendisine yöneltilmiş itkilerin bir kısmını kendiliğin sınırlarının dışına gönderir, böylece "kötü meme"yi yaratır. Kötü niyetin, kişinin içinde olduğunu hissetmektense kişinin dışında bir nesnede konumlandığını hissetmek daha az tehlikelidir; kişinin kendi içinden kaçışı yoktur ancak dışında olandan kaçabilir. Saldırgan dürtünün kalan kısmının birazı, bu kötü niyetli dışsal nesneye yönlendirilir. Böylece ilk kötü nesne ile ilişki, ölüm içgüdüsünün yıkıcı gücünden, bu içgüdünün oluşturduğu tehditleri içinde taşıması amacıyla gelişmiştir. Beni yok etmeye çalışan kötü niyetli bir meme var ve ben de bu kötü memeden kaçmaya ve de onu yok etmeye çalışıyorum.

Yalnızca kötü niyetle dolu bir dünyada yaşamak katlanılmaz olurdu, dolayısıyla bebek aynı zamanda hızla birincil narsisizm içinde bulunan sevgi itkilerini dış dünyaya yansıtır, böylece "iyi meme"yi yaratır. Libidinal dürtünün kalan kısmının birazı bu sevgi dolu dış nesneye yönlendirilir. Böylece ilk iyi nesne ile ilişki, libidinal içgüdünün sevme gücünden, kötü nesnenin tehdidine yönelik bir karşılık ve ondan kaçılacak bir sığınak olarak hizmet etmek üzere yaratılmış olur. Beni yok etmeye çalışan kötü niyetli bir meme var ve ben ondan nefret ediyorum ve onu yok etmeye çalışıyorum. Bir de beni seven ve koruyan iyi bir meme var ve ben de onu seviyor ve koruyorum.

Klein'in ilk formülasyonlarıyla oluşturulan bu anlatıda çiçekler ve dışkı insanlar yapısal libidinal ve saldırgan dürtülerin yansıtılmış türevleri olarak anlaşılabilir. Çevre, böyle bir bakış açısından ikincil olsa da önemsiz değildir, çünkü iyi ebeveynlik kötülük görme kaygılarını yatıştırabilir, böylece kötü nesnelerden paranoid korkuları yok eder ve iyi nesnelerle ilişkiyi güçlendirir. Paranoid-şizoid konumun kötü niyeti yapısal saldırganlıkla başlar, iyi bir çevre onun korkularını yatıştırabilir. Klein'ın orijinal bakış açısıyla, dışkı insanların gücü yapısal olarak güçlü bir saldırgan dürtüyü yansıtır. Çevresel yoksunluklar, gerekli olan yıkıcılığın ehlileştirilmesini ve çiçekler ile temsil edilen kırılgan libidinal kaynakların güçlendirilişini sağlayamamıştı.[3]

3 Klein'ın bazı çağdaş uygulamalarında (önr. Aron, 1995; Mitchell, 1988), memenin "iyilik" ve "kötülük" ü, Klein'ın psişe-içi açıklamasının tersine, gerçek doyumlar ve yoksunluklara dayandırılır. Örneğin çiçekler ve boktan insanlar başlangıçta, en azından kısmen, Rachel'a bakım verenle-

DEPRESİF KONUM

Klein bebekte yaşantının örüntülenişinde bütünleşmeye yönelik olan, tümüyle iyi ya da tümüyle kötü değil de, bazen iyi bazen kötü olan bir bütün nesneyi destekleyen, içkin bir eğilim olduğunu düşünüyordu. İyi meme ve kötü meme aynı ve birbiriyle uyuşmaz yaşantılar olarak değil de, kendi öznelliği olan daha karmaşık bir öteki olarak annenin farklı nitelikleri olarak anlaşılmaya başlanır.

İnsanları iyi ve kötüye bölünmüş olarak yaşantılamaktan bütün nesneler olarak yaşantılamaya geçişte çok şey kazanılır. Paranoid kaygı hafifler, insanın acı ve engellenmelerinin nedeni, saf kötü niyet ve kötülük değil de hata yapabilirlik ve tutarsızlıktır. Kötülük görme tehdidi azaldıkça ihtiyatlı bir bölmenin zorunluluğu azalır; bebek kendisini daha dayanıklı, dışsal ya da içsel güçlerce ezilme ya da kirletilme tehlikesinden daha uzak yaşantılar.

Ancak paranoid-şizoid konumun dışına çıkışın getirdiği kazanımlara, yeni ve farklı korkular eşlik ederler. Klein'a göre yaşamdaki temel sorun saldırganlığı içinde taşıyabilmek ve yönetmektir. Paranoid-şizoid konumda saldırganlık, iyi meme ile yaşanan sevgi dolu ilişkiden güvenli biçimde uzak tutularak kötü memeyle yaşanan nefret dolu ilişki içerisinde taşınır. Bebek iyilik ve kötülük yaşantılarını bütün bir nesne ile ikircikli (hem seven hem nefret eden) bir ilişkide bir araya getirmeye başlayınca paranoid-şizoid konumun sağladığı sakinlik paramparça olur. Yalnızca tümüyle kötü olan kötü meme (iyi meme dokunulmamış ve korunmuş halde kalarak) değil, bebeği düş kırıklığına uğratan ya da ihmal eden, özlem, engellenme ve ümitsizlik-çaresizlik acısını doğuran bütün anne, bebeğin nefret dolu fantazilerinde yok edilir. Bebeğin hiddet dolu fantazilerinde o anda yok edilen bütün nesne (dışsal anne ve ona karşılık gelen içsel bütün nesne) engellenme yanında iyiliğin de tek sağlayıcısıdır. Bebek engellenme yaratan bütün nesneyi yok ederek koruyucusunu ve sığınağını ortadan kaldırır, dünyasını boşaltmış ve kendi içini imha etmiş olur. Klein çocuğun sevgi nesnelerine kendi yıkıcılığı tarafından verilen hasarın doğurduğu yoğun korku ve suçluluğa *depresif kaygı*, çocuğun içerisinde bütün nesneler ile hem sevgi hem de nefret ile ilişki kurduğu yaşantı örgütlenmesine de *depresif konum* adını vermişti.

Paranoid-şizoid konumda doğuştan gelen insan yıkıcılığı sorunu yansıtma aracılığıyla çözülür ve uğursuz bir zulüm görme, başkalarından gelen tehlike hissi ile sonuçlanır. Gelişimsel olarak daha gelişmiş, daha bütünleşmiş

rin gerçek sevgi ve koruma veya katı ve istismar edici muamelelerinden kaynaklanan şeyler olarak anlaşılabilirler.

depresif konumda ise doğuştan gelen insan yıkıcılığının güçlü şiddeti, çocuğun kendi hiddetinin sevdikleri üzerinde yaratacağı etkiden dehşetle korkmasını beraberinde getirir. Klein çocuğun engelleyen anneye yönelik hiddet dolu yıkıcı fantazisi sonrasındaki durumunu derin bir pişmanlık olarak tarif etmiştir. Hüsrana uğratmış ve yok edilmiş olan bütün nesne, aynı zamanda çocuğun derin şükran ve ilgi hissettiği, sevdiği nesnedir. Bu sevgi ve ilgiden, hasarı iyileştirmeye, anneyi yeniden bütün yapmaya yönelik bu ümitsiz çabadan, onarıcı fantaziler (libidinal içgüdülerden köken alan) doğar.

Çocuğun kendi onarma becerisine olan inancı depresif konumu koruyabilmek açısından çok önemlidir. Çocuk nesnelerini bütün halde tutabilmek için, sevgisinin nefretinden daha güçlü olduğuna, yıkıcılığının zararlarını telafi edebileceğine inanmalıdır. Klein libidinal ve saldırgan dürtüler arasındaki yapısal dengeyi çok önemli görüyordu. (D.W.Winnicott da dahil olmak üzere, sonraki kuramcılar bebeğin yıkıcılığı karşısında ayakta kalabilen, geri dönen ve bebeğin yaşantılarını bir arada tutan gerçek bir annenin önemini vurgulamışlardır.) En iyi koşullar altında, sevgi, engellenme, nefret dolu yıkım ve onarım döngüleri çocuğun bütün nesnelerle ilişkisini sürdürme, onarıcı becerilerinin yıkıcılığını dengeleyebileceği ve telafi edebileceğini hissetme yeteneğini geliştirir.

Ancak, en iyi koşullar altında bile bu statik ve kesin bir çözüm değildir. Klein'a göre hepimiz bilinçdışı (ve bazen bilinçli) fantazide, tüm engellenme, düş kırıklığı, fiziksel ve ruhsal acı kaynağı olarak yaşantıladığımız insanlara yönelik yoğun hiddet dolu yıkıcılığa mahkumuz. Sevilen insanlara yönelik bu bitmez tükenmez yıkıcılık, depresif kaygının, suçluluğun ve sonu gelmez onarma gereksiniminin sürekli kaynağını temsil eder. Yıkıcılık özellikle güç zamanlarda artar, ve tüm nesne dünyasını hiç bir canlı bırakmayacak şekilde silip süpürmekle tehdit eder. Bu noktalarda paranoid-şizoid konuma geri çekilme geçici bir güvenlik sağlar. Engelleyici öteki artık bir bütün nesne olarak değil, kötü nesne olarak yaşantılanır. Başka yerlerde böylesi bir acıya neden olmayacak bir iyi nesne vardır. Çocuğun yıkıcılığı şimdi bir kez daha kötü nesne ile ilişki içerisinde tutulmuş olur ve bir yerlerde hiddetinin yıkıcılığından muaf olan iyi nesneler olduğu için korkusuzca (bir süre için) nefes alabilir.

Depresif konumdaki sorun, bebeğin ona köle gibi bağımlı olarak yaşantıladığı şeyi yaratanın, bütün nesnenin yeri doldurulamazlığıdır. Depresif kaygının acısına bir alternatif çözüm *manik savunma*dır. Sevilen nesnenin biricikliği ve bu nedenle ona olan bağımlılık sihirli bir biçimde inkâr edilir. Bu

kişiye kimin ihtiyacı vardır ki zaten? Anneleri/ babaları/ sevgilileri edinmek kolaydır; hepsi aynıdır, hiç birinin çok özel, biricik özellikleri yoktur. Ötekinin ayırt edici özelliklerinin genel bir sınıf içerisinde bulanıklaştırılmasıyla kişi yoğun ve çaresiz bağımlılığı için kaçınılmaz olarak geçici ve yanılsamalı bir teselli bulur ve nesneleri üzerindeki egemenlik hissini yeniden ele geçirir.

Klein zihinsel sağlığı ulaşılacak ve korunacak bir gelişimsel plato olarak değil de sürekli yitirilen ve yeniden ele geçirilen bir konum olarak tarif eder. Hem sevgi hem de nefret yaşantıda sürekli olarak ortaya çıktıkları için, depresif kaygı insan varoluşunun sabit ve temel bir niteliğidir. Büyük kayıp, reddedilme ve engellenme dönemlerinde paranoid-şizoid konumun bölmesi ve manik savunmanın sağladığı güvenliğe kaçınılmaz geri çekilişler olur.

Çocuk, daha az ideal koşullarda, hiddetini onarıcı sevgisinden daha güçlü olarak yaşantılar. Sevgi ve nefretin, bazen seven bazen nefret eden bir ötekiye yönelik olarak bütünleştirilmesi sağlanamaz. Dışkı insanlar narin çiçekleri boğacak ve gömecektir. Paranoid-şizoid konumun dehşetlerine karşın, bölme, sevgi ve güvenlik parçacıklarının korunması için tek olanağı sunar. Bu insanlar için iyi ve kötü net biçimde ayrıdır.Tümüyle iyi birkaç arkadaşları (bazen sadece fantazide) ve tümüyle kötü düşmanları vardır. Arkadaşlar düş kırıklığı yaşattıklarında anında kötü ilan edilirler, ve öteden beri kötü olurlar. Güvenilen dostlarla ilişkiler küçücük bir kuşku gölgesiyle karaltılamaz, çünkü böylesi bir kuşku kaçınılmaz ve amansız bir kirlenmeye giden kapıyı aralar.

Çiçekler ve dışkı insanlar, ancak Rachel çiçeklerin dışkının altından belirip çıkabileceğine inanabilirse bütünleştirilebilirler. Kişinin sevgisinin, yıkıcılığı karşısında dayanıklı olacağına dair inancı, yani kişinin onarım kapasitelerine olan inancı, sevgi ve nefretin bütünleşmesini ve dolayısıyla daha zengin ve karmaşık bir ilişkililiği olası kılar. Paranoid-şizoid konumdaki sevgi, saf ama kırılgan ve zayıftır. Depresif konumdaki sevgi, yıkıcı nefret ve onarım döngüleriyle işlemden geçirildiğinden, daha derin, daha gerçek ve dayanıklıdır; ancak dışkının tüm yaşam belirtilerini örtmekten çok, yeni ve daha güçlü bir büyüme için gübre işlevi göreceğine inanmak gerekir.

Psikanalizdeki bir hastanın aşağıdaki rüyasının, aşağı yukarı sabit olan bir paranoid-şizoid örgütlenmeden depresif kaygıya katlanma becerisine geçişi temsil ettiği düşünülebilir. Bu orta yaşlı adam, kötü niyetli ve kendisine karşı olduğunu hissettiği insanlar ve patronlarla her zaman bir çatışma içinde olmasına karşın, ilahlaştırdığı ve asla kavga etmediği bir kadınla on yılı aşkın bir süredir evliydi. Analistini de idealleştirmişti; analist tarafından ihanete uğradığına dair hislerle tetiklenen bazı yoğun öfke patlamaları hızla unutulu-

yordu ve analist tümüyle iyi huylu ve harika bir kişilik olarak yeniden kuruluyordu. Analizde yıllar geçirdikten ve sevgi ile nefretini bölme eğilimine ilişkin aylarca yapılan yorumlardan sonra, rüyasını anlatışından önceki hafta, eşiyle yaşadığı ilk gerçek kavgayı belirgin bir heyecanla anlatmıştı. "Tapınağımı [temple] tümüyle yitirdim – aklımı [temper] demek istiyorum" demişti. Rüya şöyleydi:

> Bende çok yoğun bir aşinalık hissi uyandıran eski bir evin içinde dolanıyorum. İki kat arasında saklı bir oda dikkatimi çekiyor; çok çok uzun bir süredir oraya girmemiş olduğumu fark ediyorum. İçeri girerken çok güzel ve egzotik tropikal balıkların olduğu büyük bir akvaryum dikkatimi çekiyor. Bu akvaryumu yıllar önce kurup depoya koyduğumu hatırlıyorum, ama onu unutmuştum. Şaşırtıcı bir biçimde balıklar hayatta kalmış ve büyümüş. Çok heyecanlandım ve bunca yıldan sonra çok aç olmaları gerektiğini düşündüm. Yakındaki bir rafta duran ve balık yemi olduğunu sandığım kutuya uzandım ve onu suya serpmeye başladım. Balık birden hasta görünmeye başladı. Kutuya yakından baktım ve kristal tuz kutusu olduğunu fark ettim. Bunlar tatlı su balıklarıydı ve tuz onlar için öldürücüydü. Onları kurtaracak bir şey yapmak için çılgınca koşuşturmaya başladım. Yakında içi su dolu bir başka akvaryum gördüm. Balıkları kepçe ile çıkarmaya ve diğer tanka aktarmaya başladım. Bazıları ölü, bazılarıysa yaşamayı sürdürebilecek gibi görünüyorlardı. Ne olacağını söyleyebilmek zordu ve büyük bir kaygı içinde uyandım.

Bu rüya, Klein'in depresif konum kavramının çerçevesinden bakıldığında, kendi öfkesi ve sevdiklerine yapabilecekleri ile dehşete düşmüş bir insanın depresif kaygısını ifade etmektedir. İlişkilerini saf iyi ve saf kötü olarak bölme eğilimi vardı, böylece sevdiği insanları hiddetinden koruyordu, çünkü hiddeti karşısında ayakta kalamayacaklarından çok korkuyordu. Ancak son zamanlarda kendisine, sevdiği insanlara yönelik engellenmişlik ve hiddet duygusunu içinde taşımaya ve ifade etmeye izin vererek, sevgi ve nefretini bir araya getirmeye başlamıştı. Bu onu hem çok suçlu hem de çok gergin hissettirmişti; iç dünyası hakkında ve sevgisinin mi nefretinin mi daha güçlü olduğu konusunda kafası karışmıştı. Bu eğilim hem ilişkilerini hem de kendi iç dünyasına ilişkin hislerini zenginleştirmişti. Ancak eşini ve analistini zorlantılı bir biçimde idealleştirmeyi bırakırsa, tapınaklarına olan bağlılığını terk ederse, ilişkilerini, sevgi ve onarım aracılığıyla sürdüremeyeceğinden korkuyordu.

Rüyanın bu biçimde okunuşunda balıklar, bilinçdışı yaşantısına gömülmüş ve uzun zamandır unutulagelmiş bütün nesnelerdir. Nesnelerini canlı tutabilme becerileri konusundaki yoğun kafa karışıklığından, ilişkilerini sürekli

biçimde, aralarında balıkların saklı olduğu iki kata, tapılan putlar ve nefret edilen düşmanlara bölerek, kaçınır. Narin balığı unutur. Bölme stratejisi konusunda aylarca sürdürülen yorumlama çalışmasından sonra, yaşantısında kırılgan da olsa daha bileşik bir yaşamın var olduğu bir yer açar. Ancak böylesi farklı türde bir nesneyle tanışması, tanrısal değil de oldukça kırılgan birini sevmesi, onu sevgiyi sürdürebilme ve besleyebilme kapasitesi ile ilgili olarak dehşete düşüren bir korkuyla yüz yüze getirir. Yıkıcılığı (kasıtsız olsa da) nesnelerini yok edecek midir, yoksa neden olduğu yıkımı onarabilecek midir? Karar rüyanın sonunda hâlâ belirsizdir (ve aylarca daha belirsiz kalmıştır).

CİNSELLİK

Klein'ın yola çıktığı Freud'un görüşleri ile kendi görüşleri arasındaki fark, hiç bir alanda, Freud'un gelişim ve psikopatoloji kuramlarının ana parçası olan cinsellik alanında olduğu kadar belirgin değildir. Freud'un anlayışında cinsellik, haz, güç ve korku demektir. Bilinçdışının en derinlerinde kadın için cinsel ilişki, iğdiş edilmişliğin açtığı narsisistik yaranın telafisi olarak babanın penisine sahip olmayı sağlayan bir şey olarak görülür. Babaya ve eksik olan penisine sahip olmanın ve rakibi olan anne karşısında zafer elde etmenin bir işareti olarak, hamile kalmayı ister ve arzular. Bilinçdışının en derinlerinde erkek için cinsel ilişki, nihai hedefe ulaşarak anneye sahip olma, babaya karşı bir zafer elde etme, ve cinsel hırsları yüzünden iğdiş edilmediğinin bir kanıtı olarak yaşantılanır. Bir kadını hamile bırakmak iğdiş edilmemiş olduğunun ve iktidarının göstergesidir.

Klein'ın anlayışında cinsellik, sevgi, yıkıcılık ve onarımla ilgilidir. Erkek ve kadınların, sevme ve nefret etme becerileri arasındaki denge, nesnelerini canlı olarak koruyabilme becerileri, hem gerçek nesneler hem de içsel nesneleri olarak ötekiler ile olan ilişkileri, iç dünyalarındaki iyilik ve canlılık halleri konusunda oldukça ilgili oldukları düşünülür. Klein cinsel ilişkiyi, hem insanın öteki üzerindeki etkisinin hem de kendi varoluşunun niteliğinin teşhir edildiği ve risk altında olduğu, oldukça çarpıcı bir mücadele alanı olarak görmekteydi. Bir diğerini uyarabilme ve doyuma ulaştırma kapasitesi kişinin onarma becerisini temsil eder; zevk ve haz verebiliyor olmak kişinin sevgisinin nefretinden daha güçlü olduğunu gösterir. Bir diğeri tarafından uyarılabilmek ve doyuma ulaşabilmek de kişinin canlı olduğunu, içsel nesnelerinin verimli olduğunu gösterir.

Bu çerçevede gebelik, penisin veya iktidarın sembolik eşdeğeri olarak değil de bir insanın içsel nesne dünyasının durumunun bir yansıması olarak

çok önemlidir. Doğurganlık, hem kadın hem erkek için içsel canlılık, canlı ve verimli olarak korunmuş bir içsel yaşantı demektir. Kısırlık ise (hem erkek hem de kadın için) iğdiş edilme korkusu değil de içsel dünyadaki ölülüğe dair korkuları uyandıran bir şey, sevginin ötekilerle önemli bağlantıları onarma ve sürdürmede başarısız olması, kendiliğin canlı ve besleyen ilişkileri sürdüremesi olarak görülür. Freud'a göre sanatsal yaratıcılık bedensel hazların yüceltilmiş bir biçimiydi. Klein'a göre hem sanatsal yaratıcılık hem de bedensel hazlar, sevgi, nefret ve onarım arasındaki temel insanî mücadelenin sergilendiği alanlardı.

HASET

Klein'ın en önemli kavramlarından biri olan haset, yaşamının oldukça ileri bir döneminde ortaya atılmıştı ancak ölümünden sonra Kleincı düşüncenin gelişiminin önemli bir özelliği haline geldi.

Klein'ın haset anlayışı en iyi, hasetin açgözlülükle karşılaştırılmasıyla kavranabilir. Klein için tipik olan memedeki bebek model alınan ilk örneği oluşturur. Bebekler, Klein'ın tasviriyle, çok muhtaç yaratıklardır. Beslenme, güvenlik ve haz için kendilerini memeye kölece bağımlı hissederler. Klein, bebeğin memeyi olağanüstü derecede bereketli ve güçlü olarak yaşantıladığını düşünür. Daha kuşkucu anlarında bebek memenin, harika özünü, iyi sütü, kendine sakladığını, bebeğin onun kaynaklarına sürekli ve tam olarak ulaşmasına izin vermek yerine bebek üzerindeki gücünün keyfini çıkardığını düşünür.[4]

Oral açgözlülük memedeki bebeğin çaresizliğine bir tepkidir. Memeyi kendi gereksinimleri için tümüyle elde etme, onu kullanıp bitirme itkileriyle doludur. Niyet yok etmek değil, sahip olmak ve denetlemektir. Klasik bir açgözlülük alegorisi olan, altın yumurtlayan ördek masalındaki çiftçi, ördeğini incitmek istemez, onu seviyordur. Ancak her sabah yalnızca bir altın yumurta verilmesine katlanamaz ve onun kaynaklarına erişebilmek ve denetlemek isterken ördeği öldürür. Benzer biçimde bebeğin açgözlülüğü de memeye yönelik niyetlerinde yıkıcı değildir fakat içten içe onun değerli ödülünü damla damla alıyor olmaktan ötürü oldukça kızgındır. Böylece açgözlülük sahip olma ve elde etme konusunda insafsızlaşır.

---

4 Böylesi bir varsayımın dayandırıldığı klinik malzeme, belirli hastaların hiç de seyrek olmayan iddiaları olabilir. Analist yıllar içerisinde yapılmış tüm yorumları pekala ilk seansta verebilir ancak hasta üzerinde güç ve parasal denetimi sürdürmek için onları yavaş yavaş taksitlere bölüp vermektedir. Bazı analistler de, büyüklenmecilikleriyle, bu fantaziye inanırlar.

Haset aynı duruma farklı bir tepkidir. Haset duyan bebek artık iyiye ulaşmak ve sahip olmak istememektedir, onu bozmaya niyetlenmiştir. Bebek bu kadar güçlü ve önemli olan, onun yaşantısında böylesi bir fark yaratabilen fakat denetimi dışında olan bir şeyin varlığına katlanamaz. İyi olana çaresizce bağımlı kalmaktansa onuyok etmeyi yeğleyecektir. İyiliğin varlığı katlanılamaz bir haset doğurur, bundan kaçısın tek yolu iyiliğin tahribatına dair fantaziler kurmaktır.

Haset tüm ilkel zihinsel süreçlerin en yıkıcı olanıdır. Paranoid-şizoid konumdaki yaşamı karakterize eden tüm diğer nefret ve yıkıcılık kötü meme ile ilişkinin içinde taşınır; iyi meme bölme sayesinde bir sığınak ve teselli kaynağı olarak korunur. Hasetin olağandışı ve kendine özgü niteliği, engellenmişliğe veya acıya değil de doyum ve hazza verilen bir tepki olmasıdır. Haset kötü memeye değil iyi memeye bir saldırıdır. Haset bölme sürecini bozar, iyiyi kötüden ayıran bölmeyi aşar ve sevgi ve sığınmanın en saf kaynaklarını zehirler. Haset umudu yok eder.

Klein tüm önemli psikolojik süreçleri yapısal etmenlere dayandırma eğilimiyle, aşırı düzeydeki haseti olağandışı güçlü olan doğuştan gelen saldırgan dürtüye bağlamıştır. Haset dolu tahribatı tarif edişi aynı zamanda farklı bir nedensel çerçeveye yerleştirilebilir ve çocuğun, cevap verebiliyor olmaya ve sevgiye dair umudun verildiği ancak çoğu zaman insafsızca düş kırıklığı ile sonuçlanan, çarpıcı biçimde tutarsız ebeveynliğe verdiği bir tepki olarak kabul edilebilir (bkz. Mitchell, 1988).

Klein'ın haset kavramı, psikanalizin sunabileceği şeyleri kullanmakta güçlük çeken, en ağır ve erişilemez psikopatolojilere sahip hastaları anlamak için güçlü bir klinik araç haline geldi. Freud, hastanın psikanalizle, sadece iyileşememekle kalmayıp kötüleşmesini, *terapiye olumsuz yanıt [negative therapeutic reaction]* olarak tanımlamıştı. Freud'un bakış açısından sorun ödipal suçluluktu; bu hastalar ensest-yönelimli ve babayı öldürmeye yönelik arzuları nedeniyle daha iyi bir yaşamı hak ettiklerini düşünmüyorlardı. Klein'ın terapiye olumsuz yanıtın köklerini, cinsel ve saldırgan itkilere dair suçluluğa değil, iyi memenin hasetle tahribatına, dünyada yardımcı olabilecek her tür iyiliğin yok edilmesine dayandırışı, Freud ile Klein arasındaki farklılığı tasvir eder. Bu hastalar yardımı arzulamalarına karşın bir analistin onlara yardım edebileceği olasılığına katlanamazlar. Umutsuzca aradıkları, onlar için çok önemli olan bir şeye analistin gerçekten sahip olabileceğine inanmak, dayanamayacakları kadar yoğun haset dolu bir çaresizlik içine sokar. Analistin insafına kalmış hissetmemenin tek yolu, analistin sunabilecek olduğu şeylerin,

özellikle de analistin yorumlarının değerini ortadan kaldırmaktır. Yorumların bu şekilde hasetle tahrip edilişi, doğrudan ve saldırgan bir değersizleştirmeden, sözde bir anlaşmanın var olmasına karşın yorumların asla gerçekten dikkate alınmamasına ya da bir etkisinin olmasına izin verilmemesine uzanan bir süreklilik üzerinde işler.

Bu sürecin çarpıcı ve gerçeğine uygun ifadesi yeme bozukluğu olan hastalarca canlandırılır. Başka sorunlu semptomlarının yanında bulimia konusunda yardım almak için psikanalize gelmiş olan Jane, analisti tarafından yararlı bir şeyin verilmiş olduğunu ve önemli bir temasın sağlanmış olduğunu hissettiği bir seanstan sonra hissettiği yoğun kaygıyı aktarmış ve tarif etmişti. Hissettiği huzursuzluk kocaman bir çörek paketi almasına yol açmış, büyük bir hırsla onları yutmuş ve ardından kendini kusturmuştu. Yaptığı şey analistin vermiş olduğu şeyi, çöreklerin yapışkan pisliği altına gömmek ve ardından her şeyi çıkarmaktı. Yorumlar pisletilmiş ve boşaltılmıştı. Seansın doğurduğu kaygı ancak temiz ve boş bir içerinin yaşantılanmasıyla hafifletilebiliyordu.

YANSITMALI ÖZDEŞİM

Yaşamının ileri dönemlerinde Klein'ın ortaya attığı ve sonraki Kleinci kuramsallaştırmalarda merkezî önem taşıyan bir ikinci kavram da yansıtmalı özdeşimdi. *Yansıtma,* Freud tarafından, istenmeyen itkilerin fantazilerde defedilişini belirtmek için kullanılan bir terimdi. Kendiliğin içinde yaşantılanamayan şeyler başkalarında, kendiliğin dışındaymış gibi yaşantılanıyordu.

Klein bu kavramı kendine özel bir biçimde genişletti. Klein yansıtmalı özdeşimde yansıtılan şeyin sadece belirli itkiler değil de kendiliğin bir parçası olduğunu belirtti; örneğin sadece saldırgan itkiler değil, kötü bir kendilik bir başkasına yerleştirilir. Yansıtılmış olan şey kendiliğin bir parçası olduğu için, atılmış olan parça ile bağlantı bilinçdışı bir özdeşleşme aracılığıyla sürdürülür. Yansıtılmış olan psişik içerik tamamıyla gitmemiştir; kişi bu içerikle teması sürdürmek ve içeriğin üzerinde bir denetim sağlamak için çabalar.

Şu yaygın olan tipleri düşünün: Çağdaş toplumda cinselliğin hüküm sürdüğünü düşünen ve yaşamını müstehcenliğin saptanıp yok edilmesine ve rasgele cinsel ilişkide bulunanların ortaya çıkarılıp denetlenmesine adayan bir insan; filmlerdeki şiddetin çağdaş yaşamdaki en büyük bela olduğunu düşünüp kendini bu ayıbı yayımlayanlar hakkında sıklıkla kana susamış sözcüklerle konuşmaktan alıkoyamayan biri; başkalarının acılarına ve muhtaçlıklarına aşırı duyarlı olan ve yaşamını başkalarının dertlerinin giderilmesine adamış olan biri. Tüm bunlar Klein'ın yansıtmalı özdeşim olarak düşündüğü sü-

rece örnek teşkil ederler. Bir deneyimin parçası, yalnızca bir itki değil de insana özgü bir ilişkililiğin bir boyutu, kendiliğin sınırları içinde kaydedilmez de çarpıcı bir biçimde vurgulanarak başkalarında yaşantılanır ve orada büyük bir odak, ilgi ve denetim çabalarının nesnesi haline gelir.[5]

WILFRED BION VE ÇAĞDAŞ KLEINCI DÜŞÜNCE

Klein'ın düşüncelerinin müthiş bir etkisi olmuştu: Teorik olarak açıkça onun mirasçıları olan kuramcılar üzerinde, Fairbairn ve Winnicott'unki gibi çeşitli nesne ilişkileri kuramlarının temelini oluşturmada ve çağdaş psikanalitik düşüncede genellikle Klein'ın kendisine atfedilmeden yapılan bir çok yenilikte ve örtük dönüşümlerde. Açıkça "Kleincı" olarak adlandırılan kuramsallaştırmada Klein'ın kavramları Wilfred Bion'un katkılarıyla öylesine temelli bir biçimde genişletilmiş ve yorumlanmıştır ki çağdaş Kleincı düşünce daha doğru bir şekilde Kleincı/Bioncu diye adlandırılır.

Bion (1897-1979) Klein'ın analizanı ve öğrencisiydi. Ufuk açıcı kavramları şizofrenik hastalarla yaptığı çalışmalarla şekillenmişti. Bion sömürge Hindistan'da büyümüş ve İkinci Dünya Savaşı'nda Kuzey Afrika'da tank mücadelesine maruz kalmıştı. Yaşamının büyük bir bölümünde İngiltere'de yaşadı ama 1968'den ölümünden kısa bir süre öncesine kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde bulundu. Bion birçok klinisyenin psikanalitik kavramları (Kleincı kavramlar dahil) formüllere bağlı kalarak uygulayışlarından hoşnutsuz kaldı ve yaşantının yoğun dokusu ve çözümlenemez anlaşılmazlığını araştırma ve iletme çabalarına özel bir ilgi gösterdi.

Sonunda Bion'un yazıları kendilerine özgü biraz mistik sayılabilecek bir yola saptı ve bir grup yandaş buldu. Bununla birlikte temel kavramlarından bazıları Kleincı düşünceye uygulanabilir özelliğe sahiptiler ve çağdaş Kleincılar üzerinde geniş etkileri oldu. Bion'un yazıları aşırı derecede bulanık ve anlaşılması zordur, belki de tüm büyük psikanalitik yazarlar arasında (Yedinci Bölüm'de tartışılacak olan Lacan'ınkilerle birlikte) en zorudur. Ancak Bion'un temel katkılarından çoğunu, özellikle Klein'ın haset ve yansıtmalı özdeşim hakkındaki son kuramsal görüşlerine katkılarını dikkate almadan yapılacak hiç bir Kleincı düşünceye giriş tam sayılamaz.

Klein'ın haseti formüle edişinde nesneye yapılan bir saldırı vardır: Ori-

5 Sullivan bu tür bir süreci (çok farklı bir dille olsa da) *aldatıcı idealler* adını verdiği güvenlik işleminde çarpıcı bir benzerle tarif etmişti. Bu işlemde insan kendisiyle, sahiplenilmeyen itkileri (örn. saldırgan duygular) arasına, yüksek bir ahlâki zemini benimseyerek (örn. şiddet karşıtı bir topluluğa katılarak), aynı itkilere sahip başkalarına karşı çıkarak, önemli bir mesafe koyar.

jinal paradigmada memedeki bebek memeyi yok eder ve içeriğini kirletir, bozar. Çarpıcı bir biçimde paramparça ve anlamsız niteliği olan şizofrenik düşüncenin ve dilin kökenlerini ve doğasını kavramaya yönelik çabaları Bion'u, şizofrenik parçalanma ile Klein'ın tarif etmiş olduğu türden haset dolu saldırılar arasında bir bağlantının olduğunu, ancak saldırılan şeyin yalnızca nesnenin kendisi değil, çocuğun kendi zihninin nesneye ve genelde gerçekliğe bağlı olan kısmı da olduğunu düşünmeye yöneltti. Bion, haset dolu bebeğin, nesne ile tüm bağının katlanılamayacak derecede acı verici olarak yaşantıladığını ve bu nedenle sadece memeye değil onu memeye bağlayan zihinsel kapasitelerine de saldırdığını düşünmekteydi. Sadece nesneye yönelik ve onu parçalara ayıran bir hayalî saldırı değil, bebeğin kendi algısal ve bilişsel aygıtına yönelik bir saldırı vardır. Bu da onun gerçekliği algılama ve anlama becerisini, başkalarıyla anlamlı bağlar kurabilmebecerisini yok eder. Bion için haset, bir tür psikolojik otoimmun bozukluğuydu, zihnin kendine saldırmasıydı.

Aşağıdaki iki kısa rüya imgesi, Bion'un zihin ve anlamın hasetle yıkımına ilişkin formülasyonlarında kastettiği türden olan deneyim ve süreçleri akla getirir.

Orta yaşlı bir analitik hasta olan Jim, birinin onun kulağına bakmakta olduğu bir rüya anlatmıştı. Sonra nasıl olduysa kendi kulağına bakmış ve içindeki dokunun kanlı kabarcıklarla örtülü olduğunu ve ülserleşmiş alanlar olduğunu görmüştü.

Ertesi hafta kardeşiyle yaptığı oldukça tipik bir telefon konuşmasını ve verdiği alışılmadık tepkiyi aktardı. Onu, ailesini ve yaşam biçimini sürekli olarak eleştiren ama her zaman da ona karşı duyduğu yoğun sevgiyi duygusal sözcüklerle ifade eden erkek kardeşi, birkaç gün içinde ziyaret edeceğini bildirmişti. Tüm zamanını Jim aracılığıyla tanışmış olduğu eski arkadaşlarıyla geçirecek ve onlarla kalacaktı. Jim'i onlara katılmaya davet etmemiş ama Jim'den, onun için, çocuklarıyla birlikte kısa bir ziyaret ayarlamasını istemişti. Jim küplere binmiş ve incindiğini ve gücendiğini seslendirmeye başlamıştı. Kardeşi "Bu kadar ben-merkezli olma" diyerek Jim'i terslemiş, kişisel olarak bunun onunla hiç bir ilgisi olmadığını söyleyip hakaret etmiş ve yolculuğun böyle ayarlanması için birçok pratik neden sıralamıştı. Bu nedenler listesi içinde, Jim'in "ölü" olduğuna ilişkin yineleyici suçlaması ve her ne kadar haksız da olsa, Jim'in hâlâ öfkelenebilecek denli canlı olmasından duyduğu keyif ifadesi yatmaktaydı.

Kardeşinin Jim'e yaklaşımı, Jim'in ailede yerini yansıtıyordu ve annelerinin ona davranma biçiminden model alınmıştı. Genellikle bu tür konuş-

maları, kafası karışmış ve donuklaşmış, ölmüş bir biçimde ve yoğun yetersizlik duygularıyla karşılıyordu. Bu kez, kardeşinin ne yaparsa yapsın yaranamadığı tutumuna karşılık "öfke patlaması" yaşadığını belirtmişti.

Kronik bir biçimde kendini derin hasar görmüş, düşünemeyen ya da anlayamayan ya da dünyada etkin biçimde işlerlik sergileyemeyen biri olarak görüyordu. Rüya imgesi, Bion'un, kendini bu şekilde yaşantılayışının kendi zihnine yönelik saldırıların sonucu olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Bu saldırılar, önemli olan kişilerle kurduğu ve içinde kendini acı dolu ve umutsuzca kıstırılmış hissettiği o katlanılamaz bağlara bir tepki ve onlardan korunma işlevi görüyordu.

Üç yıldır analizde olan bir başka hasta şöyle bir rüya anlatmıştı: Bir bahçede dolaşırken içinde film olmayan bir fotoğraf makinasıyla resim çekiyor ve nasıl kullanıldığını öğrenmeye çalışıyordu. Bu kadın kendini içi boş olarak yaşantılayan, sadece kölece adanmış hale geldiği erkeklerle kurduğu çaresiz bağlarla kendini değerli hissedebilen biriydi. Yine Bion'u izlersek, bu düş imgesinin, kendini, deneyimlerini muhafaza edemeyen, olayları onlara değer ya da anlam yüklemeksizin kaydeden, kendi zihinsel işlevlerini geçersiz sayan biri olarak yaşantıladığını temsil ettiği düşünülebilir. Rüyasını anlattığı ve yeni ve farklı bir şeyin olma olasılığını da düşündürten aynı seansta analiste, muayenehanesinin duvarındaki natürmort çiçek resminin son zamanlarda satın alınmış bir şey olup olmadığını sormuştu. Resim (rüyadaki bahçeyi hatırlayın) o ana dek hep orada, dikkat çekmemiş ya da akılda tutulmamış halde durmaktaydı.

Bion zihnin kendi süreçlerine saldırmasının temel yollarından birini *bağlantıya saldırılar [attacks on linking]* olarak tarif etmişti. Böylece bir takım şeyler, düşünceler, duygular ve insanlar arasındaki bağlantılar tümüyle kesilir. Böylesi bir kendine-saldırmanın kurbanı kabul edilebilecek bir hasta, oldukça yetenekli bir şarkıcıydı. Performansı ve kariyeri engellenmişti çünkü her notayı güzellik ve beceriyle söylemesine karşın notaları müzikal ifadelere bağlayamıyordu.

Klein'ın ilk formülasyonunda yansıtmalı özdeşimin, kendiliğin bir parçasının, kendiliğin özdeşleşmiş olmayı sürdürdüğü ve denetlemeye çalıştığı başka bir insanda konumlanmış gibi yaşandığı bir fantazi olduğunu belirtmiştik. Bion, bir insanın zihnindeki zihinsel bir olay olan yansıtmalı özdeşimin, üzerine yansıtılan kişideki etkilerine ilgi duymaya başladı. Kuramsal düşünceleri, durumu ağır olan hastalala yürüttüğü klinik çalışmalardaki deneyimlerinden gelişti. Bu çalışmalarda kendini, hastanın duygulanımsal yaşamı-

na tekabül ediyormuş gibi görünen, yoğun duygular hisserderken buluyordu. Bion, analistin, başlangıçta hastanın yaşantısında bulunan zihinsel içeriğin taşıyıcısı haline geldiğinden kuşkulanmaya başlamıştı. Hastanın zihninde gerçekleşen ve kendiliğin bir bölümünün analistte yeniden konumlandırılmış (ve taşıyıcısı olmuş) olarak fantazisinin kurulduğu bir olay, bir biçimde analistte gerçek bir yaşantıya dönüşür.

Bion yansıtmalı özdeşimin kökenleri hakkında kuramını geliştirirken bebeği, örgütleyemediği ya da denetleyemediği rahatsız edici hislerle dolu olarak tasarlamıştı. Bebek, zararlı etkilerinden kaçma çabasıyla, bu dağınık zihinsel içeriği anneye yansıtır. Serbestçe akan ve esnek bir düşünme halindeki alıcı anne bu zihinsel içeriğe yanıt verir ve bir anlamda yaşantıyı bebek için düzenler; bebek de artık katlanılabilir olan bir biçimde içine atar. Bebeğine uyum sağlamamış olan anne, bebeğin yansıtmalı özdeşimlerini içinde taşıyamaz ve işleyemez, bebeği parça parça ve dehşet verici yaşantıların insafına terk eder. Bion benzer bir sürecin hasta ile analist arasındaki ilişkide de işlediğinden kuşkulanmaya başlamıştı. Bion, Klein'ın yansıtmalı özdeşim kavramını geliştirirken onu kişilerarası hale getirmiş, bir insanın zihnindeki fantaziden, iki insanın zihninde gerçekleşen bileşik bir ilişkisel olaya dönüştürmüştür.

Bion'un yansıtmalı özdeşim anlayışı birçok farklı biçimde kullanılmıştır. Nitelik olarak biraz ürkütücü olan bir kullanımı, içeriğin, bebeğin zihninden annenin zihnine ya da hastanın zihninden analistin zihnine aktarıldığı bir tür zihinsel telepati olduğunu kabul eder. Yansıtmalı özdeşim, sezgi ve bulaşıcı duygulanım gibi görüngülerle bağlantılı olarak da düşünülebilir. Bebeklerinin duygulanım durumları ile oldukça aynı dalga boyunda olan anneler vardır. Bebeğin ne hissetmekte olduğunu, neye gereksinimi olduğunu duyumsayabilir, düzenleyici ve yatıştırıcı bir biçimde yanıt verebilirler. Bir başka tipteki anne bir türlü tutturamaz, bebeğin durum ve ritmine asla uyum sağlayamaz ve sonuçta engellenmişlik duygularıyla yüklü ve kaygılı bir bebeği olur. Bu durumlarda ne olmaktadır?

Duygulanımlar bulaşıcıdırlar. (Sullivan'ın, özellikle anne ile bebek arasında, duygulanımların iletildiği doğrudan bir "empatik bağlantı" bulunduğu görüşünü anımsayınız.) Bir insanın heyecan ve hevesi başkalarında heyecan ve heves uyandırabilir. Bir insanın kaygısı başkalarını da endişelendirebilir. Bir insanın depresyonu başka insanları çökkünleştirebilir. Bebeklerdeki duygulanımlar özellikle bulaşıcıdır. Bir bebeğin pür neşe gülüşü kadar canlandırıcı çok az şey vardır; acı içindeki bir bebek kadar sıkıntı verici şey sayısı da azdır. İnsanlar birbirleriyle aynı dalga boyunda olduklarında, duygulanımsal

rezonans, kendiliğinden aynı tonda titreşen ve yankılanan diyapazonlar gibi işler. Duygulanımsal uyum insan ilişkilerine ve yakınlığına içkin niteliklerden biri gibidir ve belki de, duygulanım durumları dil olmadan da bilinmesi gereken bebekler ile ebeveynler arasındaki ilişkide, üst düzeyde adaptif olan bir hayatta kalma mekanizmasıdır.

Bion'un yansıtmalı özdeşimi bebek ile anne arasındaki ilişkide anlatışı, bu bağlamda anlaşılabilir. Bebeğin duygulanım durumu, özellikle sıkıntılı bebeğinki, işlenmek üzere, hem kendini hem de bebeği yatıştırabilecek kaynakları olan anne tarafından alınır.[6] Bebek, annenin örgütleyici becerilerini deneyimler, emer ve zamanla özdeşleşir. Her ne kadar Bion, bebeğin ağzından konuşma niyeti olduğunu varsaymışsa da, ki bu sınanamayacak bir varsayımdır, bakış açısı böylesi bir varsayımda bulunmadan da kullanılabilir.

ANALİTİK DURUM

Klein'ın formülasyonları, özellikle Bion tarafından düzeltilmiş biçimleriyle, analitik duruma Freud'unkiden oldukça farklı bir bakış açısı getirdi. Freud'a göre hasta ve analistin iyi tanımlanmış rolleri ve net bir şekilde ayrı olan deneyimleri vardır. Hastanın hatırlaması gerekir ve serbest çağrışım çok önemli anılarla bağlantıların ortaya çıkarılmasını sağlayan etkinliktir. Analist çağrışımları iyi ayarlanmış bir mesafeden dinler ve hastaya, ortaya çıkarılacak ve yeniden kurgulanacak anılarla hastanın çağrışımlarını bağlantılandıran yorumlar sunar. Yorumlar bilgi vericidir, hastanın kendi anılarına yönelik dirençlerini açığa çıkarmak, hastanın kafasının içindeki yaşantının örgütlenişini değiştirmek için tasarlanırlar. Aktarım periyodik olarak bellek çalışmasına bir direnç ve son çare olarak ortaya çıkar.

Kleincı analistler analitik durumu tarif etmek için tümüyle aynı terimleri kullanırlar ama neler olup bittiğine ilişkin temelleri oldukça farklıdır. Hasta ve analist, Freud'un görüşüne kıyasla, birbirleriyle çok daha fazla iç içedirler. Hasta sadece zihninin içeriklerini genelde (karşı-aktarımla kafasının dağıldığı anlar dışında) yansız olan bir gözlemciye açıklıyor gibi değildir; hasta analitik durumu ilkel nesne ilişkileri açısından yaşantılar. Bazen analist iyi bir memedir, büyüsel biçimde dönüştürücüdür; yorumlar iyi süttür, yani, koruyucu, besleyici, ve onarıcıdır. Bazen analist kötü bir memedir, öldürücü ve yıkıcıdır; yorumlar zehirli, yutulduğu takdirde içeriden yokedicidir. Bu bakış açısında aktarım, analistin gözlemsel konumunun çizgisine karşı bir direnç ya

6 Son bebek araştırmaları anneler ile bebekleri arasında duygulanımların bulaşıcılığına yönelik güçlü yatkınlıklar göstermektedir (Stern, 1985; Tronick ve Adamson,1980).

da ondan bir sapma değildir; hasta, bilinçdışında örgütlenmiş yaşantıları aracılığıyla, kaçınılmaz ve zorunlu olarak analisti ve onun yorumlarını, oldukça yoğun umut ve eşit derecede yoğun endişeyle karşılar ve yaşantılar.

Freud'a göre analistin analitik durumdaki yaşantısı göreceli bir kopukluktur. Analist kendi çağrışımlarını, bilincini ve bilinçdışını hastanın çağrışımlarını anlamak için kullanır. Ama analist kendi geçmişindeki tamamlanmamış süreçleri (karşı-aktarım) nedeniyle hastayı çarpıtmadığı sürece, hasta ile duygulanımsal yaşantısı göreceli sakin olacaktır.

Klein analistin yaşantısını Freud'unkine benzer bir biçimde tarif eder. Ancak Bion, yansıtmalı özdeşim kavramını kişilerarası bir bağlama oturtarak, analistin duygulanımsal yaşantısının hastanın mücadelelerinin içinde çok daha merkezî bir rol oynadığını kabul eder. Analist kendini, yoğun kaygı ve rahatsız edici zihinsel süreçlerle rezonans içinde ve onları içinde taşırken bulur. Analistin kendi depresif kaygıları ve onarım ihtiyacı, ki tam da bu özellikleri onu böylesi "yardım edici" bir mesleğe itmiştir, her zaman etkin durumdadır. Hastanın, analistin (onarıcı olduğu umulan) yorumlarını sistemli haset dolu duygularla yok etme çabası, kaçınılmaz olarak analist için oldukça rahatsız edicidir. Freud için psikanaliz, bir insanın başka bir insanın duygulanımsal yaşantısını belli bir mesafeden gözlediği ve yorumladığı bir alandı. Çağdaş Kleinci bakış açısında psikanaliz, iki insanın hastanın duygulanımsal yaşamını düzenlemek ve anlamlı kılmak için mücadele ettiği bir alandır ve analist bu alanın içine kaçınılmaz ve yararlı bir biçimde çekilir.

Heinrich Racker ve Thomas Ogden, Bion'un kişilerarası bir bağlama oturttuğu yansıtmalı özdeşimi kavramını, analizan ile analist arasındaki karmaşık etkileşimlere uygulamışlardır. Arjantinli bir psikanalist olan ve psikanalitik süreçler hakkında bir dizi çok parlak makale yazmış olan Racker (1910-1961), aktarım ve karşı-aktarım çalışmalarında Klein'ın kavramlarını geliştirmeye odaklanmıştı. Böylece psikanalitik düşüncede analitik ilişkinin giderek daha çok ikili olarak anlaşıldığı son yenilikleri (Bkz. Dokuzuncu Bölüm) öngörmüştü. Racker, analistin, hastanın analistin içindeymiş gibi yaşantıladığı kendilik ve nesne versiyonları ile, yani hastanın yansıtmalarıyla özdeşiminin önemini ve faydasını vurguluyordu. Analisti (herkes gibi) hastanınkilere benzer dinamiklerle, kötülüğe maruz kalma kaygıları, depresif kaygılar ve onarım ihtiyaçları ile, mücadele eden biri olarak tasarlamaktaydı (1968). "Analitik durumu miti" adını verdiği, "analiz, hasta bir insanla sağlıklı biri arasındaki bir etkileşimdir" varsayımına karşı çıkıyordu. Racker, analistin analitik süreçteki, katılımını ve varlığını vurgulamıştı:

> Gerçek şudur ki, bu iki kişilik arasındaki bir etkileşimdir; her ikisinde de ego, id, süperego ve dış dünyadan gelen baskının altındadır. Her bir kişiliğin kendi içsel ve dışsal bağımlılıkları, kaygıları ve patolojik savunmaları vardır; her biri aynı zamanda içsel ebeveynleri olan birer çocuktur. Ve bu kişiliklerin her biri –hem analizanın hem de analistinki– analitik durumdaki her bir olaya tepki verir. (s. 132)

Analist, hastanınkilere benzer kaygılara ve çatışmalara sahip olduğu içindir ki hastanın kendisine yansıtmış olduklarıyla özdeşleşebilir ve sonra bunları hastayı anlamak için kullanabilir.

Amerikan psikanalist Thomas Ogden, zihnin doğası ve analitik süreç hakkında zengin ve orijinal bir dizi kitap yazmış ve Kleincı düşünceyi diğer yazarların, özellikle Winnicott'un katkılarıyla bütünleştirmeye çabalamıştır. Ogden, Racker'a benzer bir tarzla, hastanın kendilik parçalarını analiste yansıtma fantazisinin onu nasıl da analiste gerçekten kışkırtıcı biçimde, fantaziye uygun olarak davranmaya yönelttiğini anlatır. Bilinçdışı fantazisinde analiste öldürücü bir hiddetle yaklaşan hasta, büyük olasılıkla analisti tehlikeli ve kötüymüş gibi davranacak, bu da büyük olasılıkla analistte öfkeyi ve bir ihtimal sadizmi kışkırtacaktır. Hastanın psişe-içi fantazisi, analistte yoğun yaşantılar uyaran kişilerarası bir etkileşim biçimi haline gelir ve analistin karşı-aktarımı hastanın bilinçdışı fantazileri hakkında ipuçları sunar.

Bion, hastanın yansıtmalarının taşıyıcısı olan analisti arıtma çabasıyla, analistin her seansa "belleksiz ve arzusuz" bir şekilde yaklaşmasını ve bunu bir disiplin içerisinde sürdürmeye çalışmasını önermiştir. Bu anlamda, Bion'un analistin ideal tutumuna dair fikri, klasik nötralite ve anonimite ilkesinin bir uzantısıdır. Bion'un aksine, Racker ve Ogden, hastanın yansıtmalarının, analist tarafındanbüyük olasılıkla analistin kendi kaygıları, çatışmaları ve özlemlerinden ayrı olarak değil de onlar aracılığıyla alındığına inanırlar. Bu anlamda, analistin analitik süreçte kaçınılmaz olarak katılımcı olduğuna dair fikirleri, kişilerarası psikanalizin etkileşimsel bakış açısına daha uygundur.

Bion'un anlam ve bağlantıya saldırılarla ilgili ve yansıtmalı özdeşime ilişkin formülasyonları analitik çalışmada, özellikle ağır bozuklukları olan hastaların tedavisinde oldukça güçlü klinik araçlar sağlamıştır. Ogden böylesi çalışmaların en zor yanının karşı-aktarımın, ağır hastalar tarafından uyarılan yoğun çaresizlik, korku, hiddet, özlem vb. duyguların anlaşılması ve idare edilmesi olduğunu belirtmiştir. Bion'un formülasyonları, analistlere şu varsayımları kurarak, hastalara verdikleri tepkilerie tahammül etmeleri ve aslında bunlardan büyülenmeleri için bir çerçeve sunar: İletişimde aşikâr olan an-

lamsızlığı üreten anlamın etkin bir şekilde yok edilmesidir; aşikâr olan umutsuzluğu ve kopukluğu üreten umut ve bağlantıyı yok etmeye yönelik etkin bir niyettir; böylesi insanlarla sürekli temasın doğurduğu ızdırap veren duygular, hastaların eziyet çektiren zihinsel süreçlerini aktarmaya ve paylaşmaya yönelik ilkel çabalarının ürünüdür. Dağınık ve anlamsız görünen şeyler öncelikle analistin yaşantısında, sonra da zaman içinde yorumlar aracılığıyla, hastanın yaşantısında düzenlenir ve anlamlı hale getirilir.

Bion'dan sonra Betty Joseph da, erken dönemdeki Kleinci düşüncenin beden kısımlarından oluşan sembolik bir dille "ilkel deneyimleri" sürekli olarak yorumlama eğilimine karşı çıkarak teknik üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Klein böylesi yorumların, hastanın bilinçdışı fantazi akışıyla doğrudan ve hızlı biçimde temasa geçebileceğini varsayıyordu. Joseph hastanın böylesi yorumlarla ancak, entellektüel düzeydeki bir teslimiyet haliyle ilişki kurabileceğini ileri sürer. Kafa karışıklığıyla daha uzun süre mücadele edebilen, hastanın yansıtmalı özdeşimini yavaş yavaş ayıklayan, böylece doğru yorumları olası kılan ve bunu her zaman hastanın yaşantısına yakın bir dil ile gerçekleştiren daha az aktif olan bir analist tavsiye eder. Ayrıca geçmişe odaklanmaya, hastanın erken dönem yaşantılarına ilişkin kolay ve spekülatif yeniden kurgulamalara karşı çıkar. Onun düşüncesine göre en önemli şey analitik ilişkinin şimdi ve buradasında hasta ile analist arasındaki bağlantı ve kopukluğun biçimidir.

Bu çağdaş Kleinci fikirler, bir analistin George ile geçirdiği zor bir klinik deneyimi anlamlandırma çabalarına yardımcı olmuştu. George, aşırı derecede kopuk ve yalıtılmış bir hayat süren orta yaşlı biriydi ve hiç yardımı dokunmadığını düşündüğü kısa süren ve sonrasında da birkaç yıl süren bir psikanaliz süreci geçirmişti. George'un hiç bir yakın ilişkisi yoktu; işe gidiyor, eve dönüyor ve bir şeyler okuyor ya da televizyon izliyordu. Bir başka insan ile hiç bir biçimde cinsel ilişkisi olmamıştı. Ara sıra cinsellik yaşayan başka insanları izliyor olma fantazileriyle mastürbasyon yapıyordu. Dolayısıyla fantazilerinde bile başkalarıyla gerçek temastan uzaktı.

Seanslarda günlük rutinlerini duygusuz ve gerçekçi bir şekilde tarif ediyor ve daha fazla ya da daha farklı bir şeye yönelik ara sıra ortaya çıkan donuk bir özlemden bahsediyordu. Kadınlarla bir araya gelmeye yönelik birkaç zayıf çabası da, kadınlar edilgenliği ve cinsel ilgiden yoksun görünüşüyle sabırsızlanmaya başladıkları için boşa çıkmıştı.

Analist, George ile çalışmayı "öldürücü derecede yıpratıcı" buluyordu. Seansları bunaltıcı bir bitkinlikle savaşarak geçiriyordu. Uyanık ve temas ha-

linde kalmak için değişik şeyler deniyordu: Sorular soruyor, yorumlar yapıyor ve bazen kendini inceden inceye yaşamaya yönelik daha etkin bir yaklaşım için sevk ederken buluyordu. George, yardım etmeye yönelik bu iyi niyetli çabalara eşlik ediyordu ama tedavi asla bir yere varıyormuş gibi görünmüyordu. George analistin yorumlarına sıklıkla, parmağını alnına hafifçe vurarak "Kafamın içinde söylediğiniz bir anlam ifade ediyor" şeklinde yanıt veriyordu. Analist kendini, bir "tutkal denizi"nde hapsolmuş, hava almak için çırpınır bir halde buluyordu. George'un varlığındayken kendini tekrar tekrar Edwin Arlington Robinson'un, sessiz ve "baştan aşağıya beyefendi" olan biri hakkındaki "Richard Cory" adlı şiirini düşünürken buluyordu: "Sakin bir yaz akşamı/Evine gitti ve kafasına bir kurşun sıktı"

Analistin yaşantısını Kleinci çerçeveden düşünün. George'un, analistin ona yardım etme çabalarına yoğun, haset dolu bir yok edicilikle karşılık verdiği söylenebilir. Alnına hafifçe vurarak "Kafamın içinde söylediğiniz bir anlam ifade ediyor" derken şunu ifade ediyordu: Beni derinden etkileyecek ve benim için gerçekten önemli olabilecek bir şey verebilecek olma olasılığına katlanamıyorum. Sözlerini boş fikirler olarak görüyorum ve onları önemsizleştiriyor ve böylece hem onları hem de onları içinde taşıyan kendi zihnimi boşaltıyor ve ortadan kaldırıyorum. Beynimi ani bir patlamayla değil de anlamı ve umut olasılığını inceden inceye yavaşça yok ederek havaya uçuruyorum, ve aynı işlemle hem sizi hem de sevme ve onarma kapasitenize duyduğunuz her tür inancı yok ediyorum.

Aynı zamanda George'un bir anlamda analistte umudu kışkırttığı, analisti, kendi yaşantısının en korktuğu parçasını, hâlâ canlı olan parçasını içinde taşımasını sağlamanın bir yolu olarak, çabalamaya teşvik ettiği de ileri sürülebilir. Ardından analistte uyandırdığı umudu sistemli biçimde yıkıyordu. Analist yansıtmalı özdeşimin iletişimsel boyutları aracılığıyla, hastanın ölülüğü ve çaresizce umudunun sürekli olarak ezilişini nasıl yaşantıladığını birinci elden öğrenmişti.

Analist karşı-aktarımdaki yaşantılarını George'un yaşantısının örgütlenişi hakkında varsayımlar üretmek için kullanmaya başladığında George şu rüyayı getirmişti:

> Büyük bir yaşam alanında yaşıyordum. (Yer, alanın aşırı değerli olduğu New York'ta). Fakat alanın çok küçük bir kısmını kullanıyordum. Dairenin ön kısmı bir mobilyacı vitrini gibi, üç ya da dört geniş oda var, iyi dekore edilmiş ve çok güzel ama kullanılmamış. Arkadaki küçük bir odada kilitli bir kapının ardında yaşıyorum.

Bu rüyanın anlatıldığı ve rüyanın, bomboş varoluşu ve gizli duran ufacık yaşam belirtileri çerçevesinde tartışıldığı seans, bir süredir yapılmış olan en canlı seansı ancak ardından bildik tekdüzeliğe geri dönülmüştü. Analist Geoerge'un bu seanslar arasındaki yaşantısını sorguladığında "Ah, konuştuklarımızı asla aklımda tutmam" demişti. "Buradan ayrılır ayrılmaz hemen sesi kaparım. Bunu bazen buradayken bile yapıyorum."

Çağdaş Kleincı bakış açısıyla bu çalışma, yeniden yapılandırma ve içgörü aracılığıyla bastırmayı kaldırmayı hedefleyen yorumlar üretmek için hastanın çağrışımlarına odaklanmamıştır. Çalışma, hastanın çeşitli kendilik parçalarını ve statik bir dengeyi sürdürebilmek için başkalarını nasıl kullandığını kavramak için analistin karşı-aktarımdaki kendi yaşantısına odaklanmıştır.

Yakın zamana dek Kleincı psikanaliz kendine dönük bir dünyaydı. Sıkça "yoğun ve derin yorum" yapma eğilimi, teknik dilin yoğunluğu, bebeğin zihni hakkında hayalî varsayımlar, bebeklik dönemindeki saldırganlığa yapılan sürekli vurgu gibi özellikler Kleincı yaklaşımı diğer ekollerden, özellikle ego psikolojisinden ve kişilerarası psikanalizden ayırmaktaydı. Kısmen Joseph'in etkisiyle, yakın zamandaki Kleincı literatürde, çocukluk çağının imgeleme dayanan yeniden kurgulanışı, gizemli dil ve saldırganlığa dair uç yorumlardan uzaklaşılmış, hastanınkine yakın bir dille analist ile aktarımsal ilişki vurgulanmaya başlamıştır. Bu durum çağdaş Kleincı düşüncenin analitik duruma dair bakış açısını, hem analitik ilişkide şimdi ve buradaya vurgu yapan kişilerarası psikanalize hem de savunmaların kademeli, adım adım analizini önemle vurgulayan Freudcu ego psikolojisine daha da yakınlaştırmıştır. (Çağdaş Kleincı ve ego psikolojisi gelenekleri arasında, güncel yeniden yaklaşma olarak kabul ettiği şeyin tartışması için bkz. Schafer, 1994)

Klein kuramlarını çevresindeki düşünsel akımlara asılcı hiç bir ilgi göstermeden, siperlerdeki klinik çalışmalarından yavaş yavaş kurmuştur. Ancak, zihin ve kendilik hakkında, sıklıkla *postmodernizm* terimiyle birlikte anılan çağdaş kültürü karakterize eden temaların birçoğu ile uyumlu olan ve bir anlamda onları yansıtan bir düşünce biçimi üretmiştir: Tekil kendiliğin merkezsizleştirilmesi, öznelliğin dağılması ve yaşantının bağlamsallaştırılmasına vurgu. Freud'un zihin modelleri statik, katmanlı ve yapılandırılmıştır. Klein'ın zihine bakışı akışkandır, sürekli parçalanmaktadır ve kaleydskopiktir. Ayrıca Klein zamanla yavaş yavaş psikanalitik sembollerin deposunu güncellemiştir. Freud'un sembolizme yaklaşımı edebiyat, tarih ve antropoloji yorumcularına,

altta yatan Darwinci cinsellik ve saldırganlık temalarına ulaşmayı sağlayacak araçlar sunmuştu. Klein semboller paletini içsellik ve dışsallık, yaşam ve ölüm, olgunlaşma ve tükenme temalarıyla genişletti, böylece yorumlayıcı tuvalde, hem analizdeki hem de zamanımızdaki toplumsal hareketler için daha çağdaş temalar boyamayı olanaklı hale getirdi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İngiliz Nesne İlişkileri Okulu: W. R. D. Fairbairn ve D. W. Winnicott

> Ancak başkalarının bizim hakkımızda sahip oldukları izlenimlerin radikal ve kalıcı reddiyle olduğumuz kişi oluruz.
>
> JEAN-PAUL SARTRE

> Freud için, kısaca, insan ikircikli hayvandı; Winnicott için bağımlı hayvan olurdu... Kabul edilemez olarak cinsellikten önce, çaresizlik vardı. Bağımlılık iyi ve kötüden önceki ilk şeydi.
>
> ADAM PHILLIPS

Freud'un açıklamasına göre insanlar çevreleriyle araları açık doğarlar. Freud ve çağdaşlarının anlayışına göre insanlar da hayvanlar gibi, basit hazların peşinde acımasız coşkunlukla koşma eğilimiyle donatılmışlardır. Ama Freud'un insan toplumuna Hobbescu bakışında, bireyin bencil doyumlarının peşinden koşuşu diğer bireyleri tehlikeye sokar, bu da her bireyin hazcı amaçlarını grup tarafından denetlenmesini zorunlu kılar. Çocukluk çağının projesi toplumsallaşma, yabanî itkileriyle bebeğin, karmaşık ruhsal aygıtı ve bu itki ve amaçları toplumsal olarak kabul edilebilir, uygarlaşmış yaşama biçimlerine kanalize eden, anlaşılması güç ve ayrıntılı denetimler ve engeller sistemi ile erişkine dönüşmesidir.

Tüm önemli çağdaş psikanalitik ekoller insan yavrusunu içine doğduğu dünyaya Freud'un gördüğünden daha az yabancı, daha uygun ve uyumlu görürüler. İkinci Bölüm'de gördüğümüz gibi, Heinz Hartmann'ın uyum kav-

ramı, Freud'dan çağdaş Freudcu ego psikolojisine geçiş için temel kavramsal aracı sağlamıştır. Freud ile çağdaş İngiliz nesne ilişkileri kuramları arasındaki çok önemli köprüyü sağlayan ise Melanie Klein idi.

Klein "dürtü"nün doğasını, içinde var olan insan nesnelerini kapsayacak biçimde yeniden tarif ederken, psikanalitik kuramsallaştırmanın altında yatan temel önerme ve metaforları temelden değiştirdi. Freud hayvandan insana doğru gelişimsel bir geçiş tasarlamıştı. Klein başlangıçtan itibaren çok farklı bir bebeklik resmi çizdi. Bu resimdeki bebek, memeyi "raslantısal" bir bağ ile öğrenmeyen, bu bilgi ile doğmuş olduğu için memeyi içgüdüsel olarak bilen bir bebekti. Tıpkı bebeğin ağzının anatomik olarak annenin meme ucuna uyacak biçimde şekillendirilmiş olması gibi, bebeğin içgüdüsel itkileri de içine doğduğu insan dünyasına uyacak biçimde şekillendirilmiştir.

Ancak Klein'in bebeği çok mutlu bir bebek değildir. Bu bebek, huzursuzluk ve ağrıyı eziyet eden bir "kötü" Öteki imgesine, huzur ve hazzı kurtarıcı olan bir "iyi" Öteki imgesine örgütleme becerisiyle doğmuştur. Erken dönem yaşantıları, doğuştan donanımda var olan *nesneler,* yapısal tehlike ve sığınak örüntüleri etrafında toplandıklarından, bebeklik çağı kaçınılmaz olarak parçalar halinde ve korkutucudur. Klein için çocukluk döneminin projesi toplumsallaşma değil de bebeğin ihtiyaçlarının yoğunluğundan ve yapısal saldırganlığın bunaltıcı gücünden kaynaklanan, bebeğin dünyada var olma deneyiminin korkutucu, karabasansı hallerinin iyileştirilmesidir. Psikotik kaygılarla doğarız ve uygun koşullar altında aklı başındalık gelişimsel bir başarı olur. Klein'a göre bebeğin içgüdüleri, onu insanî çevreye yöneltmek üzere doğuştan var olsalar da kaçınılmaz ve belirgin bir biçimde psişik acıya neden olurlar. Ancak uygun koşullar altında ve iyi ebeveynlikle taşınabilir, düzenlenebilir ve hafifletilebilirler.

1940'ların başlarında, on yıllar süren sert tartışmalardan sonra, İngiliz Psikanaliz Topluluğu üç gruba ayrıldı: Melanie Klen'in kuram ve teknikteki yeniliklerini tümüyle kabul edenler; daha geleneksel Freudcu kavramlara ve uygulamaya sadık kalanlar (Anna Freud'un önderliğinde olan ve Freudcu ego psikolojisine uzanan) ve daha sonra nesne ilişkileri kuramları olarak bilinen Kleincı olmayan versiyonlarını geliştiren "bağımsız" ya da orta grup. Bu orta grubun başlıca üyeleri W. R. D. Fairbairn, D. W. Winnicott, Michael Balint, John Bowlby ve Harry Guntrip, Klein'ın insanî etkileşim için donatılmış bebek görüşü üzerine fikirler inşa ettiler. Ancak aynı zamanda da Klein'ın ölüm içgüdüsüne dayanan yapısal saldırganlık önermesini reddettiler ve yeri-

ne ahenkli etkileşim ve travmatik olmayan gelişim için programlanmış ancak yetersiz ebeveynlikle engellenmiş bebek kavramını öne sürdüler.

John Bowlby, İngiliz Psikanaliz Topluluğu'nda Kleinci saldırgan, yıkıcı bebek inancının baskın olduğu zamanları anımsarken, kendi bağımsız düşünce çizgisinin doğuşunda kilometre taşı olan ânın, böylesi bir tartışmanın ortasında itirazla ayağa kalkarak "Ama kötü anne diye bir şey de *vardır*" dediği an olduğunu aktarmıştır. Bu özlü söz Klein sonrası İngiliz nesne ilişkileri kuramlarının gelişimini duyuran bir pankart niteliği taşır.[1]

W. R. D. FAIRBAIRN

Freud'un klinik gözlemleri insanın acılarının aşamalarının, insanların kendilerini sistemli bir biçimde tekrar tekrar mutsuz etme yollarının haritasını çıkarmıştır: Zorlantılı, tuhaf davranışların yaşantıya zorla girdiği *semptom nevrozları;* uyum bozucu, kendi aleyhine işleyen davranış örüntülerinin insanlarla etkileşimleri bozduğu *karakter nevrozları;* aynı öztahripkâr kaderin yinelenerek sahneye konduğu *kader nevrozları;* duygusal acının sürekli olarak yeniden üretildiği *depresyon.* Ancak Freud'un içgüdüsel dürtü ve haz ilkesi kavramlarını dayanak noktası olarak alan geniş güdülenme kuramı hazcı bir kuramdır: İnsanlar haz arar ve acıdan kaçınırlar. Dürtü kuramının güdüsel çerçevesini, Freud'un yineleme zorlantısına, sıkıntının sistematik olarak yeniden üretilişine –acı verici semptomlar, acı verici davranış örüntüleri, acı dolu kaderler, acı dolu duygulanımsal durumlar– ilişkin klinik gözlemleriyle uzlaştırmak çok güçtür. İnsanların amacı haz aramak ve acıdan kaçınmaksa, neden çoğumuz kendimizi mutsuz etmekte olağanüstü ustayız?

Haz ilkesine göre libido biçimlendirilebilirdir, haz peşinde koşarken birbirinin yerini alabilecek birçok nesne kullanır; dolayısıyla acı verici arzuları ve engelleyici nesneleri kovabilmelidir. Ancak Freud'un 1905'te belirttiği gibi, libidonun haz ilkesinin zıttı yönde işler görünen *yapışkanlık* [adhesiveness] adını verdiği bir özelliği de vardır. Libido acı verici bir biçimde eski, ulaşılmaz nesnelere, engellenmiş özlemlere, bozulmuş arzulara saplanır. Freud'un klinik kuramının kalbi olan Oedipus karmaşası bunun başlıca örneğidir. Freud bu çetrefilli soruna tekrar tekrar, kâbusları (çünkü rüyaları arzuların doyurulması olarak görmekteydi), cinsel mazoşizmi (çünkü cinselliği acı değil haz peşinde koşma olarak görmekteydi), travmatik nevrozları (dehşet ve-

1 Psikanalitik fikirler diyalektik salınımlar içinde gelişirler. Klein'in gerçek anneyi atlamış olmasına karşın yapılan aşırı düzeltmeler bazen, Klein sonrası nesne ilişkileri kuramsallaştırmalarında, anneyi suçlama eğilimine yol açmıştır.

rici yaşantıların geride bırakılmasının imkânsız olduğu) açıklama çabalarında geri döndü.[2]

Nesne Arayan Libido

Fairbairn'in psikanalitik düşünceler tarihine birincil katkısı, yineleme zorlantısı sorununa farklı bir çözüm, libidonun yapışkanlığı için farklı bir açıklamadır. William Ronald Dodds Fairbairn (1899-1964) 1930'lu yıllarda İngiliz Psikanaliz Topluluğu'nda, Klein'ın Freudcu kuramdaki düzeltmelerinin egemen olduğu zamanda eğitim almıştı. Ama Fairbairn Edinburgh'daki evine döndü ve yaşamının geri kalanını orada, Londra'da, Kleincılar ile (Anna) Freudcular arasındaki savaşlardan neredeyse tamamen yalıtılmış olarak geçirdi. Merkezden uzak bu yaşam Fairbairn'in 1940'larda başlayan bir dizi makalesinde Freudcu kuramın temellerine yönelik radikal bir eleştiri geliştirmesine yardımcı olmuş görünmektedir.

Fairbairn Freud'un, yaşamdaki temel güdünün haz olduğu önermesini sorguladı ve farklı bir başlangıç noktası öne sürdü: Libido haz arayıcı değil de nesne arayıcıdır. İnsan yaşantısında temel güdüsel itiş, doyum ve gerilimin azaltılması, insanları bu amaca yönelik bir araç olarak kullanmak değil, kendi başına bir amaç olarak insanlarla bağlantı kurmaktır.

Freud'un bebeği bağımsız bir organizma olarak işler, ötekiler sadece bebeğin önemli ihtiyaçlarını doyurma işlevleri aracılığıyla önemli hale gelirler. Fairbairn tersine, bir insani çevre ile etkileşim için programlanmış bir bebek tasarlamıştı. Fairbairn libidonun nesne arayıcı olduğuna dair önermesinin, Freud'un yineleme zorlantısının yaygınlığına ilişkin gözlemlerini açıklamak için çok daha ekonomik ve inandırıcı bir çerçeve sunduğunu düşünmekteydi. Libido yapışkandır, çünkü doğası plastik olmaktan çok yapışkanlıktır. Çocuk ebeveynlerine, onlar hangi temas biçimleri sunarsa o biçimlerde bağlanır ve bu biçimler başkalarına bağlanmanın ve bağlantı kurmanın yaşam boyu kullanılan örüntüleri haline gelirler.

Fairbairn'in sisteminde haz nerededir? Haz, başkalarıyla ilişki kurmanın bir biçimi, muhtemelen en harika biçimidir. Ebeveynler çocuk ile haz verici alışverişlere girerlerse, çocuk kendi içinde bir amaç olarak değil de başkalarıyla bağlantı kurma ve etkileşimin öğrenilmiş bir biçimi olarak haz arayıcı hale gelir.

---

2 Freud 1920'de bu görüngüleri, "haz ilkesinin ötesinde" işlerlik gösteren, kendini zihnin eski hallerine geri dönme ve nihaî olarak yok olma eğilimi şeklinde dışa vuran bir ölüm içgüdüsü ileri sürerek açıklamaya çalıştı. Bu, yineleme zorlantısı sorununa birçok analistin özellikle yararlı bulduğu bir çözüm değildi.

Ya ebeveynler çoğunlukla acı verici şeyler yaşatırlarsa? Çocuk, Freud'un haz ilkesinin ileri süreceği gibi ebeveynden kaçınıp başka, daha haz yaşatıcı nesneler mi arar? Hayır.

Fairbairn için şekillendirici klinik deneyimlerden biri istismar edilmiş çocuklarla yaptığı çalışmalardı. Çocukların istismar edici ebeveynlerine bağlanmalarının ve sadakatlerinin yoğunluğundan oldukça etkilenmişti. Haz ve doyumun eksikliği bağları hiç de zayıflatmamıştı. Tersine bu çocuklar acıyı, başkalarıyla bağlantı kurmanın bir biçimi, yeğlenen biçimi olarak arar olmuşlardı. Çocuklar ve daha sonra erişkinler, gelişimin erken döneminde yaşantıladıkları temas türlerini diğer insanlarda ararlar. Tıpkı ördek yavrularında olduğu gibi, doğru zamanda hangi bakım veren nesne (nesne ne olursa olsun) ortadaysa onu zihnine kazır ve onu tanıyıp peşinden giderler (Lorenz,1966). Fairbairn'in görüşüne göre, benzer biçimde, çocuklar da erken dönem bakım verenleriyle yaşadıkları etkileşim biçimlerine güçlü biçimde bağlanırlar ve sonraki duygusal yaşamlarını bunlar etrafında inşa ederler.

Genel olarak insan ilişkilerinde ve aşkta "kimya"nın önemini bir düşünün. Bazı ötekiler, haz verme potansiyellerine göre evrensel olarak arzulanabilir değildirler. Diğer bazı ötekiler ise, eski nesnelere bağlanmalara olan benzerliklerine, erken çocukluk döneminde sevginin temel örnekleri olarak yerleşmiş etkileşim yolları ve tonlarına göre arzulanabilirdirler.

Sam oldukça depresif kadınlarla mutsuz gönül ilişkileri yaşadığından yakınarak analize gelmişti. Nasıl olup da hep böylesi ilişkiler bulmayı becerdiği konusunda kafası çok karışıktı. Ebeveynlerin ikisinin de kendilerini yaşam tarafından ezilmiş ve teslim olmuş hissettikleri bir aileden geliyordu. Analiz sürecinde Sam, depresyonun bir aile ideolojisi olarak hizmet ettiğinin ayırdına varmaya başladı. Yaşam dertlidir; dolayısıyla herhangi bir ahlâkî karakteri ya da düşünsel bütünlüğü olan herkes dertlidir; umabileceğimiz en iyi şey birbirimizle mutsuzluğumuz aracılığıyla bağlantı kurmaktır; mutlu biri sığdır ve ahlâkî açıdan kuşkuludur. Sam zamanla, başka biriyle derinliği olan anlamlı bir bağlantının yalnızca acı aracılığıyla kurulabileceğine inandığını anlamaya başladı. Biriyle ağlamak yakınlığın en derin biçimiydi, biriyle gülmek sığ ve iticiydi. İyi bir insan olmak kendini ötekinin mutsuzluğu düzeyine indirmeyi gerektiriyordu. Başka birinin üzüntüsü varken mutlu olmak katılık ve kabalıktı. Giderek çok daha açık hale geldi ki, Sam daha mutlu insanlarla çok daha mutlu ilişkiler kurmaya yönelik dehşetli arzusuna karşın, seçici ve sistematik bir biçimde tüm önemli ilişkilerini dertli insanlarla depresif bağlar etrafında şekillendirmekteydi. Fairbairn'e göre libido nesne arayıcı-

dır ve erken dönemde bulunmuş nesneler, daha sonraki bağlantı kurma deneyimleri için prototip haline gelirler.

İçsel Nesne İlişkileri Dünyası

Fairbairn kendi nesne ilişkileri kuramını Melanie Klein tarafından sağlanmış olan kavramsal malzemeden, özellikle onun içsel nesneler ve içselleştirilmiş nesne ilişkileri fikirlerinden inşa etti. Ancak bu terimleri kullanışı ve zihin ile ilgili görüşleri onunkilerden çok farklıydı. Klein için içsel nesneler tüm yaşantılara eşlik eden, hayal ürünü görüntülerdi. Çocuğun ilkel düşüncesinde ve erişkinin her zaman ilkel bilinçdışı düşüncesinde, besleme, dışkılama gibi çocuksu yaşantılardan temel alan yansıtmalı ve içe-atmalı fantaziler, sürekli olarak seven ve nefret eden, besleyen ve yok eden, iyi ve kötü içsel nesne fantazilerini doğururlar. Klein için içsel nesneler zihinsel yaşamın doğal ve kaçınılmaz bir özelliğiydi. İçselleştirilmiş nesne ilişkileri düşünce ve yaşantının birincil biçimleriydi.

Fairbairn'e göre sağlıklı ebeveynlik, bir çocukta dışa yönelim, gerçekçi temas ve alışveriş sağlayacak olan gerçek insanlara yönelim ile sonuçlanmaktaydı. Klein'in tarif ettiği türde içsel nesneler Fairbairn tarafından yetersiz ebeveynliğin sonucu olarak görülmekteydi. Çocuğun bağımlılık ihtiyaçları karşılanmaz, aradığı onaylayıcı etkileşimler sağlanmazsa, dışsal gerçeklikten, insanlarla gerçekçi alışverişten patolojik bir uzaklaşma gerçekleşir ve insanın fantazi düzeyinde bir bağlantı kurup sürdürdüğü (içsel nesne ilişkileri) özel varlıklar (içsel nesneler) oluşur. Fairbairn için içsel nesneler tüm yaşantıların temel ve kaçınılmaz eşlikçileri (Klein için olduğu gibi) değildir, daha çok, kişilerarası dünyadaki gerçek insanlar ve gerçek şeyler için telafi edici ikamelerdir.

Fairbairn'in içsel nesne ilişkilerinin gelişim süreçlerine ilişkin açıklamaları taslak halinde kalmış ve tamamlanmamıştır, ancak bazı kavramlarının zengin klinik uygulamaları vardır. Aşırı yetersiz ebeveynleri olan çocukların, ebeveynlerin yanıt veren yönleri (iyi nesne) ile vermeyen yönlerini (doyurmayan nesne) ayrıştırdıklarını düşünmekteydi. Çocuk nesne arayışında ebeveynin yanıt vermeyen yönlerine gerçeklikte ulaşamadığı için onları içselleştirir ve ebeveynlerin bu yönlerinin şimdi içinde olduğuna, kendisinin bir parçası olduğuna dair fantazi kurar.

Bu görüngünün işleyişi, dönemsel depresyonları ve kendini geri çekişleri için analize gelen, orta yaşlı Charles olgusunda görülebilir. Babası ilgili ancak sert, uzak ve aşırı talepkârdı. Annesi çok becerikli ve verici, kaygısız, iyimser, her zaman canlı ve şendi – takma adı Sunny [Neşeli – ç.n.] idi. Char-

les analizde annesinin fiziksel olarak ulaşılabilir olduğunu hissetmiş olmasına karşın, hiç bir zaman onunla duygusal bağlantı kurabileceğini hissetmediğini, herhangi bir şey hakkında *gerçekten* ne hissetmekte olduğunu bilmesine izin verilmediğini keşfetti. Annesi hakkında, annesinin asla söz etmediği, açıklaması zor bir üzüntü hissetti. Onu yatak odasının kilitli kapısının ardında ağlarken duyduğu zamanları hatırlamaya başladı. Kısa bir süre sonra neşeli gülüşü yerine gelmiş olarak odadan çıkardı. Ayrıca geceleri oturma odasının karanlığında armonikasıyla kederli şarkıları yumuşakça çalan babasının sesiyle uyanışını da anımsadı. Aşağı kata sessizce iniyor ve görünmeden karanlıkta sessizce dinleyerek duyguca zengin bu ender anları gizlice babasıyla paylaşıyordu.

Charles'in kişiliği ebeveynlerininkine benzer çizgilerde şekillenmişti; çok etkin, sorumlu ve iyimserdi. Analiz sayesinde dönemsel depresyonlarını, tümüyle işe yaramaz ve umutsuz hissettiği atipik dönemlerini, onu, ebeveynlerinin yaşamlarındaki (gerçekçi ve süregiden etkileşimlerle ulaşamadığı) duygusal merkezlere bağlayan kıymetli bağlar olarak görmeye başladı. Kendini onlarla en çok bağlantı kurduğunu hissettiği zamanlar, şaşırtıcı biçimde, depresif olduğu zamanlardı. Charles kendini gerçekten mutlu ve başarılı hissettiğinde onlardan kopuk hissediyordu. Analiz sürecinde yineleyen bir rüya imgesi belirdi: Bir denizanası, çökmüş, üzgün, çaresiz ve omurgasız. Bu imge Charles'ın ebeveynlerine depresif bağını gösterir gibiydi. Hissettiği hüznün bir iskeleti, yapısı yoktu, çünkü ebeveynlerinin kendi duygusallıklarıyla yaslı bağlantıları bölünmüş, kopmuş, ve bir kapsül içine alınmıştı; hakkında hiç konuşulmamış ve gelişmemişti. Sevgi bağlarının bütünleşmemiş parçacıkları, arkaik bir geçmişten kalma kırılgan ikonlar gibi, depresyonları içinde korunmuşlardı.

Bastırma

Fairbairn'in bastırma anlayışı bazı temel yönlerden Freud'unkinden oldukça farklıydı. Freud'un ilk kuramlarında bastırılmış olanın özü gerçek bir yaşantıydı. Travmatize edici etkisi nedeniyle anısının bilince çıkmasına izin verilemiyordu. Freud, çocuksu baştan çıkarma kuramından çocuksu cinsellik kuramına dönünce, bastırılmış olanın özünü, bilince çıkmasına izin verilemeyecek kadar çok tehlikeli, yasaklanmış itkiler olarak tasarlamaya başladı. Elbette anılar da bastırılabilirdi ama şimdi bastırılmalarının nedeni olarak travmatik doğaları değil de çatışmalı, yasaklanmış itkilerle bağlantılı oluşları düşünülmekteydi.

Fairbairn bastırılmış olanın özünü anılar veya itkiler olarak değil de ilişkiler, ebeveynlerin diğer ilişkisel yapılanmalarla bütünleştirilemeyen yönleriyle olan bağlar olarak gördü. Anılar ve itkiler de bastırılabilir ama birincil olarak travmatik ya da yasaklanmış oldukları için değil; tersine, onlar tehlikeli nesne bağlarının temsilcileridirler ve açığa çıkma tehdidi içerirler.

Freud için bastırıl*mış* olan, itkilerden oluşmaktaydı ama bastır*ıcı* olan temelde bir içsel ilişkiden, ego ile süperego arasındaki işbirliğinden oluşmaktaydı. Gerçeklik ve güvenlik ile ilgilenen ego ve ahlaki konular ve cezalandırmayla ilgilenen süperego, yasaklanmış itkileri bilince çıkmaktan alıkoymak için bir araya gelmekteydiler. Fairbairn için, hem bastır*ılmış* olan hem de bastır*ıcı* olan içsel ilişkilerdi. Bastırılmış olan, kendiliğin, ebeveynlerin ulaşılamaz, sıklıkla tehlikeli yönlerine bağlanmış kısmı; bastırıcı ise kendiliğin, ebeveynlerin daha ulaşılabilir, daha az tehlikeli özelliklerine bağlanmış kısmıydı.

Aşk ilişkilerinde yaşadığı belirgin bir mutsuzluk nedeniyle analize gelen bir genç adam olan Zachary, Fairbairn'in çatışmanın farklı itkiler ve savunmalar arasında değil de bilinçli ve bilinçdışı ilişkiler arasında gerçekleştiğine dair görüşüne bir örnek teşkil eder. Zachary'nin ebeveynleri birkaç yıl evli kalmıştı. Annesi çok zengin bir işadamının en sevdiği kızıydı. Babası hırslı ve yakışıklıydı, yoksul bir aileden geliyordu. Babası annesiyle flört etmiş ve annesinin ailesinin onaylamamasına karşın anneyi kazanmıştı. Zachary üç yaşındayken annesi kocasının çeşitli sadakatsizliklerinin açık kanıtı olarak görünen şeyler keşfetmişti. Babası ve avukatlarıyla birlikte hareket ederek kocasını aile evinden ve parasal kaynaklarından uzaklaştırmıştı. Baba hızla, Zachary'nin sadece sınırlı biçimde ulaşabildiği karanlık, sürgün edilmiş bir kişilik haline gelmişti. Annesi hızla kendi sosyal sınıfından olan, dürüstlüğü ve doğruluğuyla tanınan biriyle evlenmişti.

Zachary, hiçbir kadının karşılayabilecek gibi görünmediği, aşırı idealize edilmiş aşk ve evlilik düşüncelerine sahipti. Sürekli tek eşliydi ama kendini bir kadına asla teslim edemeyeceği korkusuyla kendine eziyet ediyordu. Analiz sürecinin kilit noktalarından biri, kendisinin ürkütücü ve babasıyla özdeşiminden model almış olduğu yönüyle yavaş yavaş tanışıyor olmasıydı. Hem onun gibi olmaktan korktuğunu hem de onun gibi, seksî, rastgele ilişkiler kuran, sorumsuz biri olmayı arzuladığını fark etmeye başladı. Bu, onun hem başkalarından hem de kendisinden özenli biçimde saklı tuttuğu bir yönüydü. Babayla geçirilmiş güzel zamanlar ve ona yönelik sıcaklığı içeren anılar ortaya çıkarılmış, çeşitli cinsel itkiler ve fantaziler açığa çıkmıştı. Ancak gerçek tehlike, Fairbairn'in bastırma anlayışıyla tutarlı olarak, bu malzemenin tü-

münün Zachary'nin babasına libidinal bağlanmasıyla olan ilişkisinde yatmaktaydı. Erken dönem öyküsündeki inişli çıkışlı durumlar gereği, babasına içsel olarak ne denli bağlı olduğunun ayırdına varma iznini kendine verememişti. Şimdi bile böylesi bir farkındalık kim olduğuna ilişkin bilincini (annesi ve üvey babası ile ilişkisinde şekillenmiş olan) ve onun başka insanlar tarafından sevilen ve değer verilen biri olmasını sağlayan yönleri için tehlikeli ve tehdit edici görünüyordu.

Egonun Bölünmesi

Depresif, kopuk ya da narsisistik biçimde kendine dönük ebeveynleri olan bir çocuk depresyon, kopukluk ya da narsisistik biçimde kendine dönüklüğü yaşamaya başlayabilir. Bu sayede ebeveynlerinin kişiliklerinin ulaşılamaz bölümleriyle bağ kurduğu hissine kapılır. Hastaların, en acı verici duygulanımsal durumlarını aşma sürecinde, içsel varlıklar olarak ebeveynleriyle bağlantılarını yitirmekte olduklarını hissetmeleri hiç de seyrek bir şey değildir. Daha mutlu hissetmeye başladıkça, her nasılsa biraz daha yalnız da hissederler; başkalarıyla yeni, daha az acı içeren bağlantılar kurma konusunda gelişen becerilerine güveninceye dek.

Hepimiz idealin altında bir ebeveynlik yaşantıladığımız için, Fairbairn egoda evrensel bir bölünme [splitting] olduğunu farz eder. Fairbairn'in sisteminde çocuk ebeveynlerinin yanıt vermeyen yönleri *gibi* olur: Depresif, yalıtılmış, mazoşistik, zorba vb. Bu patolojik kişilik özelliklerinin hazmedilmesi sayesinde, başka bir yolla ulaşılamaz olan ebeveynle bağlantı kurmuş gibi hisseder. Ebeveynlerin bu içselleştirilişi aynı zamanda zorunlu olarak egoda bir bölünme yaratır: Kendiliğin bir kısmı dış dünyadaki gerçek ebeveynlere yönelmiş kalır, onlardan gerçek yanıtlar bekler, kendiliğin bir kısmı da bağlı olduğu içsel nesneler olarak yanılsama ürünü ebeveynlere doğru yeniden yönlendirilir.

Fairbairn, ebeveynlerle yaşanılan deneyimler bölünüp içselleştirildiğinde, ebeveynlerin çekici, vaatkâr özellikleri (*heyecanlandırıcı nesne)* [exciting object] ile engelleyen, düş kırıklığı yaşatan özellikleri (*reddeden nesne)* [rejecting object] arasında bir bölünmenin daha gerçekleştiğini düşünmekteydi. Örneğin, Charles için ebeveynlerinin saklı duygulanımlarının iki boyutu vardı: Ulaşmayı ve onlarla paylaşmayı özlediği üzüntüleri ve duyarlıkları ile mesafeleri, kapalı kapılar (annesiyle) ve karanlık (babasıyla). Fairbairn'in sisteminde özlem duyulan duygusallık, heyecanlandırıcı nesne biçiminde, kaçınılmaz olan mesafe de "reddeden nesne" biçiminde şekillendirilir.

Ego, içsel nesnelerdeki bölünmeye bağlı olarak paralel biçimde daha da bölünür. Egonun bir kısmı heyecanlandırıcı nesneye, kendiliğin sürekli özlem duyan ve umut yaşayan kısmına bağlıdır. Fairbairn kendiliğin bu bölümüne *libidinal ego* adını verir. Egonun bir kısmı da reddeden nesneyle, kendiliğin öfkeli ve nefret dolu, yaralanabilirliği ve ihtiyacı hor gören kısmı ile özdeşleşmiştir. Fairbairn kendiliğin bu bölümüne *anti-libidinal ego* adını verir. Anti-libidinal egonun düşmanlığı libidinal egoya ve heyecanlandırıcı nesneye yönelmiştir, bunların ikisi de onun bakış açısından baştan çıkmış ve tehlikelidirler.

Ağır kaygı, depresyon ve bulimiadan muzdarip, aşırı yalıtılmış ve eziyet çekmiş bir genç kadın olan Jane Dördüncü Bölüm'de kısaca tartışılmıştı. Analistin ona çok yardımcı görünen bazı şeyler söylediği bir seansı izleyen seansta, kendini hoşnut hissettiğini ancak seans çıkışından hemen sonra korkuya kapıldığını belirtmişti. Eve giderken yolda bir koca paket dolusu kurabiye almış, bunları mideye indirmiş ve sonra da zorla kusmuştu. Bu arınma içini boşaltmış ve yatıştırmıştı. Sanki analistin yorumları önce şekerli karışımın altına gömülmüş, sonra da o karışımla birlikte boşaltılmıştı.

Bu ve benzeri yaşantıların sorgulanması, analist ile ilişkisini yaşantılayışının iki farklı biçimi arasındaki içsel bir zıtlık ve çatışmayı ortaya çıkarmıştı. Analistin gerçekten ona bir şey sunabildiğini hissettiğinde, ki bu ilk olarak çalışmaya başladıklarından ancak aylar sonra gerçekleşmişti, büyük bir umut ve özlemle dolduğunu hissetmişti. Bu zihin durumu, çabucak ona aşırı tehlikeli görünmeye başlamıştı. Ayartıcı analist tarafından kandırılmış olduğunu hissetmeye başlamıştı. Nasıl olup da analistin ona gerçekten yardım edebileceğine inanacak kadar saf olabilmişti? Yaşamı boyunca tekrar tekrar umutların her zaman kırıldığını, özlemlerin acı verici düş kırıklıklarına uğradığını öğrenmemiş miydi? Hem yardım vaat edişiyle analistten hem de böylesi vaatlere duyarlı olan kendi içindeki kısımdan nefret etmeye başlamıştı. Kurabiyeler, umut dolu ve saf kendiliği ile çekici ama en nihayetinde düş kırıklığı yaşatan analist arasındaki bağlantıyı gömmesine, boğmasına ve geçersiz kılmasına vesile olmuştu.

Bu içsel drama söze dökülüp geliştikçe nefret dolu, gücenik yanını, intikamcıyı, aşina olduğu Oreos kurabiyeleri aracılığıyla tanımıştı – buna da gardiyan adını vermişti. Sanki bir hapishanede, insan temasından kopuk olarak yaşıyordu. Gardiyan onun hapishanede çok daha güvende olduğunu biliyordu. Bazen parmaklıkları zorluyor, öteki insanların dünyasında daha çok özgürlük, daha fazla temas istiyor ama sonunda gardiyanın en iyisinin ne olduğunu bildiğini, diğer insanların dünyasının gerçekte ne denli tehlikeli ve güvenilmez olduğunu bildiğini hissediyordu.

Bu yaşantıları Fairbairn'in terminolojisine çevirirsek: İçinde tutsak ama güvende olduğu hapishane, Jane'in içsel nesne dünyasını temsil eder. Mahkûm, daha çok özgürlük ve temas arayan libidinal egosunu (bu seanslarda heyecanlandırıcı nesne olarak analistte somutlaşan), gardiyan da ebeveynlerinin yaşattığı kronik düş kırıklığı ve reddedilme ile özdeşleşen ve katılaşan anti-libidinal egosunu temsil eder.

Şematizasyona ve yeni terminolojiye eğilimi nedeniyle Fairbairn'in parçalara ayrılmış egolar ve içsel nesneler kavramları kolayca yanlış anlaşılabilirler. Zihnin "içerisindeki" minyatür insandan söz etmiyordu, ya da sadece fantazilerden veya imgelerden de (ego psikologlarının *temsiller* adını verdiği) söz etmiyordu. Çoğumuz kendimizi bütünlüklü, tek ve sürekliliği olan bir kendilik olarak yaşantılasak da, Fairbairn insanların, aslında, çoğul, hemen göze çarpmayacak şekilde sürekliliği olmayan kendilik örgütlenmelerinden, farklı nitelikleri ve bakış açıları olan farklı versiyonlarımızdan oluştuğunu tasavvur etmiştir.

Her birimiz, en erken ilişkilerde içselleştirdiğimiz örüntülere göre ilişkilerimizi şekillendiririz. Erken dönem nesneleriyle bağlanma biçimleri, yeni nesnelerle yeğlenen bağlanma biçimleri haline gelirler. İnsan ilişkilerindeki örüntülerin yineleyiciliğini tarif etmenin bir başka yolu, her birimizin kendi içsel nesne ilişkilerini yeni kişilerarası durumlara yansıttığını söylemektir. Yeni sevgi nesneleri geçmişteki kötü (doyum sağlamayan) nesnelere benzerlikleri nedeniyle seçilirler; yeni eşler ile eski, beklenen davranışları kışkırtır biçimde etkileşime girilir; yeni yaşantılar eski beklentileri doyurmuşlar gibi yorumlanırlar. Eski örüntülerin böylesi bir döngüsellikle yansıtılması ve kendini doğrulayan kehanetlerin yeniden içselleştirilmesi nedeniyledir ki, kişilik ve kişilerarası ilişkilerdeki bozuklukların değişmesi oldukça zordur.

Fairbairn'in Analitik Durumu

Fairbairn'in analitik duruma dair anlayışında hasta, umutla yeni bir şey araştırmasına karşın, kaçınılmaz olarak analisti (aktarımda) eski, kötü bir nesne olarak yaşantılar. Geçmişte oluşmuş ve içsel nesne ilişkilerinde korunmakta olan insanlarla bağlantıya ilişkin temel önermeler ve prototipler analist ile yaşanan deneyimleri şekillendirirler. Analist eski örüntüler üzerinden yaşantılanmıyorsa önemli değildir ve analiz derinlemesine bir bağlanma içermemektedir. Fakat analist sadece eski, doyurucu olmayan ilişkiler açısından yaşantılanıyorsa yeni bir şey nasıl gerçekleşebilir?

Freud için, analizanı özgürleştiren içgörüydü. Çocuksu çabalarda bi-

linçsiz olarak peşinde koşulan hazzın olası olmadığı anlaşılmaya başlanır. Gerçeklik ilkesi haz ilkesi üzerinde egemenlik sağlar ve erken çocukluk döneminin mahkûm edilmiş özlemlerinden vazgeçilir.

Fairbairn için, analizanı nevrozda hapseden şey bilindışı haz arayışı değildir; nevroz analizanın inandığı ilişki biçimlerini içinde barındırır. Hem gerçek dünyadaki hem de içsel dünyasında varlık gösteren ötekilere, sadece zihninde acı çeken hallerle ve kendi aleyhine işleyen davranış örüntüleri ile bağlanmış hisseder. Bu acı dolu durumlardan ve eski örüntülerden vazgeçmenin tümden yalıtılma, terk edilme ve yok edilmeye yol açacağına emindir. İçgörü yeterli değildir. İçgörü tek başına, analizanın nevrotik çabalarının olanaksızlığını fark etmesine olanak vermez, onlarsız kendi olmayı hayal edemez. Fairbairn'e göre, yeni nesnelerin olası olduğuna, gören ve dokunan başka ilişki kurma biçimleri olduğuna inanmadıkça kimse, eski nesnelerle kurduğu güçlü ve alışkanlık yaratmış bağlarından vazgeçemez. Analizanın analiste eski, aktarımsal bağlantı biçimlerinden vazgeçmesi için, yeni, daha az sınırlayıcı ilişki örüntülerine inanmaya başlaması gerekir.

Fairbairn hastanın analisti farklı türde bir nesne olarak yaşantılamaya başlamasına aracılık eden süreçleri ayrıntılarıyla açıklamamıştır. Bazı yazarlar (örn. Racker) yorum sunmanın kendisinin analisti farklı türde bir nesne yaptığını ileri sürerler. Bazıları da (örn. Winnicott) analisti yeni bir nesne yapanın yorumlar değil de analitik "çerçeve", analizin içinde gerçekleştiği güvenilir yapı olduğunu öne sürerler. Mekanizma ne olursa olsun Fairbairn analitik değişimi içgörünün doğuşuna değil de, ilişkisellik konusunda değişen kapasiteye, analist ile yeni biçimlerde bağlantı kurma yetisine bağlamıştır.

Erkek egemenliği ve kadın teslimiyeti etrafında yapılanmış bir ailesi olan orta yaşlı bir kadın, geneldeki ve analitik seanslardaki ilişkilerini, âdet gereği aşağılanmaya vesile olarak kullanma eğilimindeydi. Paula başarısızlıklarını, yetersizliklerini ve umutsuzluğunu, yıllar önce babasını aynı jestlerle onun yönetilişine el koymaya, onu ezmeye ve korumaya kışkırtmış olan bir biçimde aktarmaktaydı. Analistin ona son derece hor gören bir şekilde yaklaştığından emindi ve açığa vurulup belgelenmeleri gerektiğine inandığı derin yetersizliklerinden utanç duymaktaydı.

Paula geçen yıllar içinde, Fairbairn'in analitik değişimin özü kabul ettiği türden yaşantılarından söz etmişti. Muhasebecisi için mali kaydını hazırlarken yıl boyunca hayal edemeyeceği kadar çok para kazandığını görmüştü. Gelip geçici bir iyilik halinin ardından, şimdi ödemek zorunda kalacağı yüksek vergilerle ilgili olarak oldukça yoğun bir çökkünlük ve umutsuzluk duy-

gularının kabardığını ifade etmişti. Analist onu her iki durumdaki yaşantılarını tarif etmesi için desteklemişti. Para kazanma kapasitesine dair daha güçlü hissetmeye başladığı anda kendisini "ortada yapayalnız kalmış", bir biçimde yalıtılmış, bağsız, ve istenmeyen biri olarak hissetmeye başlamıştı. Analistin, yeterli ve becerikli biri olarak ona herhangi bir sıcak ya da derin duygu besleyebileceğini hayal bile edemiyordu ve tedavisinin aniden sonlanacağını düşünüyordu. Paula aşina olduğu o çökkün ve gururu kırılmış, mahcup konuma düştüğünde, kendini her nasılsa daha bağlantılı, daha korunmuş hissetmişti. Analist onun için üzülecek ve onu kollayacaktı. Tuhaf bir biçimde, ne denli güçlü olursa kendini o kadar çok tehlikede hissediyordu. Hasta ancak analitik ilişkide eski örüntülerin dışında olan ve "karakter dışı" zihinsel durumlar içeren böylesi anlar yaşayarak yeni ilişki biçimlerine yavaş yavaş inanmaya ve kendini onlara teslim etmeye başlar.

Analizin sonlarına doğru Paula kendisini kapısı açık duran bir kafesin içindeki yaban kedisi gibi hissedişini tarif etmişti. Yaşantılarını ve ilişkilerini örgütlemede kullandığı eski biçimlerin onu nasıl kısıtladığını görebilmiş ve onların dışına, daha büyük bir özgürlüğe adım atma olanağını hissedebilmişti. Ancak kafesi ona, yanılsamalı da olsa, vazgeçilmesi zor bir güvenlik sunmaktaydı. Bir ileri bir geri gidişlerinde, güçlü ama kendini sınırlamış hissediyordu. Çıkışının ani ve dik bir atlayış ile sonuçlanmayacağını hissedinceye, kafesin kapısının ötesinde bir dipsiz kuyu değil de sağlam bir zemin (başka ilişki kurma biçimleri) olduğuna inanabilinceye dek kafesi terk edemezdi.

D. W. WINNICOTT

Donald Woods Winnicott (1896-1971) psikanalist olmadan önce bir çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanıydı ve analitik çalışmaları süresince bu kariyerini sürdürdü. Bebekleri ve anneleri izlemekle oldukça çok zaman geçirdiğinden, hem sağlıklı gelişimi kolaylaştıran hem de gelişimsel sapmalara yol açan annelik biçimleri hakkında çarpıcı biçimde yenilikçi ve oldukça kışkırtıcı düşünceler geliştirdi.

Winnicott'un ilk katkıları, Fairbairn'inkiler gibi, belirgin biçimde Kleinci bir tarzda yazılmıştı. Winnicott bir Kleinci olarak kusursuz bir yetkinliğe ve referansa sahipti. İlk analisti, Klein'ın İngiltere'ye getirilmesine aracı olan James Stratchey (Freud'un yazılarının standart İngilizce basımının çevirmeni), ikinci analisti Klein'ın en yakın çalışma arkadaşlarından biri olan Joan Riviere idi. Klein'ın kendisinden de süpervizyon almıştı. Ama sonuçta, Klein'ın, yandaşlarından talep ettiği ortodoksi içinde kalamayacak denli ruhu bağımsız,

psikodinamiğe ve gelişime bakış açısı çok özgün biriydi. (Winnicott ile Klein arasındaki ilişkinin büyüleyici bir anlatısı için bkz. Grosskurth, 1986.)

"Bir bebek sevgisiz *beslenebilir*, ancak gayri şahsî bir *muamele* olarak sevgisizlik, yeni özerk bir insan yavrusu yaratmakta başarılı olamaz" (1971, s. 127) diye yazmıştır. Winnicott'un son çalışmalarından alınan bu tipik ifade temel ilgi alanlarını içerir ve bebek ile anne, paralel olarak da hasta ile analist arsındaki ilişki hakkında psikanalitik düşünceye getirdiği taze görüş açısını temsil eder.

Sahte Kendilik Bozukluğu

Winnicott'un klinik odağı geleneksel tanımlanışıyla, belirtiler (örn. obsesif nevroz) ya da davranışlarda dışa vurulan karakter deformasyonları (örn. şizoid geri çekilme) açısından psikopatoloji değildi. Winnicott öznel yaşantının niteliğiyle yani içsel gerçeklik algısıyla, yaşamla kişisel anlamlandırmanın karışımıyla, kişinin kendine dair imgesinin deneyiminin merkezindeki özgün ve yaratıcı rolüyle ilgileniyordu. İlgisini en çok çeken hasta tipi, yoğun çatışmalarla parçalanmış, rahatsız edici, kafa yorucu semptomlarla eziyet çeken ya da depresyon ve suçluluk yüklü insanlar değildi; insan gibi davranan ve işlevlik gösteren fakat *kendisini* insan gibi *hissetmeyen* insanlardı. *Sahte kendilik bozukluğu* [false self disorder] Winnicott'un, öznelliğin kendisinin, birey olma niteliğinin bir biçimde bozuk olduğu psikopatoloji biçimini nitelemek için kullanmaya başladığı terimdi.

Böyle bir psikopatoloji nasıl ortaya çıkarılır? Winnicott kendiliğe ilişkin zihinsel bozuklukların ödipal evre (Freud'un nevrozların izini sürdüğü) öncesinden, hatta bebekliğin son dönemlerinden de (Melanie Klein'ın depresif bozuklukların izini sürdüğü) önceden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Winnicott'un en büyük ve üretken içgörüsü, erişkin hastalardaki sahte kendilik bozukluklarıyla yaşamın en başında anne-bebek etkileşiminde gözlemlemiş olduğu gizli değişimler arasında kurmaya başladığı bağlantılardı. En anlamlı görünen şey, kaba bir istismarcılık ya da ağır yoksunluk değil de, annenin bebeğe verdiği tepkilerin niteliğindeki bir şey, bebeğin ihtiyaçlarını "idare edişi" idi. Çok önemli olan şey, sadece beslemek değil de sevgiydi; ihtiyaçların doyurulması değil de annenin bebeğin yaşantısının "kişisel" özelliklerine hassasiyetiydi. Winnicott'un erişkin öznelliğinin niteliği ve ayrıntıları ile anne-bebek etkileşimlerinin incelikleri arasında kurmuş olduğu köprü, hem kendiliğin gelişimine dair hem de analitik sürece dair güçlü ve yeni bakış açısı açısı sağlamış oldu.

Winnicott yeni doğanı bir bütünleşmemiş (parçalanmış değil) anlar akıntısı içinde sürüklenir halde resmetmişti; farklı ihtiyaçlar ve arzular spontan olarak ortaya çıkarlar ve karşılandıkça "süregiden varoluş" [going on being] adını verdiği akıntıya yeniden karışırlar. Winnicott'un çocuğun ilk zihinsel durumunu belirtmek için *bütünleşmemişliği* [unintegration] seçmesi çok önemlidir; Klein'ın tersine, parçalanmış olmaksızın rahatça kopuk, korkutucu olmaksızın yayılmış olan yaşantıya işaret eder. Winnicott bebeğin en erken aylarındaki yaşantısının niteliğini bir kişi olma halinin ortaya çıkışı için önemli görmekteydi. Sonucu belirleyen annenin sunduğu ortamdı (çocuğun çatışmalı içgüdüsel baskıları değil). Winnicott'a göre sahte kendilik bozuklukları, "çevresel yetmezlik hastalıkları" idiler.

Winnicott "yeterince-iyi anne"nin bebeğin ihtiyaç duyduğu türde çevreyi sağlamasına olanak tanıyan zihinsel süreci "birincil annelik meşguliyeti" ["primary maternal preoccupation"] olarak niteledi. Anne doğal bir biçimde kendini bebeğine verişiyle gebeliğin son üç ayında (ki bu sırada bebek annenin iç organlarını sıkıştırmakta, hareketliliğini, sindirim ve boşaltım işlevlerini, solunum kapasitesini sınırlamaktadır) bu derinden biyolojik, evrimsel olarak şekillenmiş işlev için hazırlanmış olur. Giderek daha çok kendi öznelliğinden, dünyadaki ilgilerinden geri çekilir ve bebeğin hareketlerine, canlılığına odaklanır. Gebeliğin son evreleri, annenin yaşamın ilk aylarında bebeğin kendiliğinin gelişimini besleyen bir çevre sağlaması açısından gerçek bir hazırlık ve sembolik bir süreç olur. Anne bebek için ortamı hazırlarken kendi öznelliğinin, kişisel ilgilerinin, ritimlerinin ve kaygılarının arka plana geçtiğini görür; hareketlerini, etkinliklerini, tüm varoluşunu bebeğin isteklerine ve ihtiyaçlarına uydurur.

Biyolojinin emrettiği ve anne tarafından yaratılan çevre, öznelliğinin hızlanışı ve gerçek ve anlamlı bir yaşam algısıyla açıkça "insan" bir kişinin ortaya çıkışı için Winnicott'un çok önemli olduğunu düşündüğü türden yaşantıların içine bebeğin gömülmesini olası kılar. Bebeğin ihtiyaçları ve arzuları bilincin bütünleşmemiş akıntısından ortaya çıktıkça, yeterince-iyi anne çocuğun arzusunu oldukça hızlı bir şekilde sezer ve çocuğun etrafındaki dünyayı bu arzuyu doyuracak biçimde şekillendirir. Bakım veren annenin bedeninin yanıt vermedeki duyarlılığı (meme sütünün "sunuluşu") daha genel olarak bebeğin "doğal mimikleri"ne duyarlılığının, annenin kendini bebeğin istekleri ve ifadeleri için bir araç olarak sunma konusunda derinden hissettiği ihtiyacın ilkörneğidir.

Bu olağanüstü zamanda bebeğin yaşantısı, tüm varoluşun tümüyle

güçlü merkezi olduğudur – Winnicott'un kullandığı terim *öznel tümgüçlülük*tür [subjective omnipotence]. Bir şeylerin gerçekleşmesini sağlayan, dilekleri, istekleridir. Karnı acıkmışsa ve memeyi arzularsa meme görünür; onun görünmesini o sağlar, memeyi yaratır. Üşüdüyse ve rahatsız hissetmeye başlıyorsa, hava ılınır. Çevresindeki dünyanın ısısını denetler, çevresini kendi yaratır. Anne gecikmeden, nota atlamadan "dünyayı (bebeğin) ayağına getirir." Winnicott, bebeğe o *yanılsama anını*, arzusunun istediği nesneyi yarattığı inancını veren şeyin annenin bu duyarlılığı olduğunu belirtir.

Annenin ihtiyaç duyulduğunda orada olması çok önemlidir ama ihtiyaç duyulmadığında geri çekilmesi de eşit derecede önemlidir. Winnicott'un *kucaklayıcı çevre* [holding environment] adını verdiği şeyi, bebeğin korunduğunu bilmeden korunduğu, böylece çevreden habersizliğin bir sonraki doğal olarak ortaya çıkan deneyim için sahneyi hazırlayabileceği fiziksel ve ruhsal alanı yaratır.

Aklı başında hiç kimsenin başka bir insana, ne denli tapınılacak biri olursa olsun, çok uzun bir süre böylesi bir yaşantıyı sunmak istemeyeceği ve sunamayacağı okurun aklına gelmiş olmalıdır. Ama konu tam da budur. Winnicott'un bakışında annenin aklı başında değildir. Birincil annelik meşguliyeti, bebeğin öznelliğinin gelişimi için gerekli olan aracı ve ortamı sunabilmek için kendi öznelliğini askıya almasına olanak sağlayan yapıcı türde bir geçici deliliktir. Uygun koşullar altında anne bu vekâleten olma hâlinden yavaş yavaş çıkar. Giderek daha çok kendi rahatı, kendi ilgileri, kendi öznellik hissiyatı ile ilgilenir ve bu nedenle bebeğinin arzularına ve mimiklerine yanıtı daha tembel olmaya başlar. Bir notayı kaçırmaya başlar, ardından iki, sonra üç.

Annenin "dünyayı bebeğe getirişi"ndeki bu yavaş, giderek artan başarısızlık bebeğin yaşantısı üzerinde güçlü bir biçimde acı verici ama yapıcı bir etkiye sahiptir. Bebek, arzu ile doyum arasında giderek büyüyen boşlukta, makul görünen ve karşı konulmaz önceki inançlarının aksine, arzularının her şeye kadir olmadığını yavaş yavaş kavramaya başlar. Kendi doyumlarını yaratan, istekleri ve davranışları değil de annesinin tepki vermedeki duyarlılığının kolaylaştırıcı özelliğidir. Bu yavaşça gelişen farkındalığın çok önemli sonuçlarından biri, dışarıdan gözlemlendiğinde elbette hep çok çaresiz ve bağımlı olan bebeğin, ilk kez bağımlı *hissetmeye* başlamasıdır. Dünyanın bir öznellikten değil de birçok öznellikten oluştuğu, insanın arzularının doyurulması için sadece ifade edilmelerinin yeterli olmadığı, kendi arzuları ve gündemleri olan başka insanlarla anlaşmaların gerektiği konusunda giderek artan bir farkındalık oluşur.

Geçiş Yaşantısı

Çocuğun öznel tümgüçlülük yaşantısına sonunda bir *nesnel gerçeklik* [objective reality] yaşantısı eklenir. Sonraki öncekinin yerini almaz, daha çok onun yanı başında ya da onunla diyalektik ilişki içinde varlığını sürdürür. Winnicott gelişimi, her evrenin bir öncekinin yerini aldığı çizgisel bir ardışıklık olarak görmemişti. Bunun da onun ruhsal sağlığa yenilik dolu bakışında çok önemli bir yeri vardır. Tümüyle nesnel gerçeklikte yaşayan kişi, öznel bir merkezi olmayan, tümüyle başkalarının beklentilerine, dış uyaranlara yönelmiş bir sahte kendiliktir. Sürekli kendini yenileyen bir kendilik duygusuna ve kişisel anlama sahip olan kendine özgü ayrı bir insan olmak, öznel tümgüçlülük yaşantısının, deneyimin çok özel ve gizli, asla tam olarak ortaya konmayan çekirdeği olarak korunmasını gerektirir. Annenin kucaklayıcılığı ve kolaylaştırıcılığıyla bebeğe sağlanan geçici öznel tümgüçlülük yaşantısı, değerli bir miras ve kaynak olarak kalır. Bu can alıcı erken dönem yaşantısı büyüyen çocuğun doğal olarak ve kendiliğinden ortaya çıkan arzu ve mimiklerini, başkalarıyla uyumlu bir uzlaşma içinde bütünleştirilmeleri gerekse de, gerçek, önemli ve çok anlamlı olarak yaşantılamaya devam etmesini sağlar.

Winnicott'un öznel tümgüçlülük ve nesnel gerçeklik adını verdiği iki yaşantı biçimi arasında bir üçüncüsü bulunur: Geçiş yaşantısı [transitional experience]. Öznel tümgüçlülükte çocuk arzulanan nesneyi, meme gibi, *yaratmış* olduğunu hisseder ve onun üzerinde tam denetimi olduğuna inanır. Nesnel gerçekliğe göre düzenlenmiş yaşantıda çocuk, arzulanan nesneyi dışarıdaki dünyada *bulmak* zorunda olduğunu hisseder; nesnenin ayrı ve farklı oluşunun ve üzerinde denetimi bulunmadığının şiddetle farkındadır. "Geçiş nesnesi" [transitional object], öznel olarak yaratılmış ve denetlenen veya keşfedilmiş ve ayrı olarak değil de ikisi arasında bir yerdeymiş gibi yaşantılanır. Geçiş nesnesinin konumu tanım gereği belirsiz ve paradoksaldır. Geçiş yaşantısı açısından yeterince-iyi ebeveynlikte can alıcı olan şey, ebeveynin onun belirsizliğini sorgulamayışıdır. Oyuncak ayının özel oluşu kabul edilir.

Geçiş nesnesi terimi, birçok psikanalitik terim gibi, popüler kullanıma alınmış ve genişletilmiştir. En bilinen uygulamalarından biri, anne ile ortak-yaşamsal bir kaynaşma ve ona bağımlılık ile, Freudcu ego psikologlarının, özellikle Mahler'in tasarladığı biçimiyle ayrışma-bireyleşme konularında olmuştur. Çocuğun geçiş nesnesi, örneğin oyuncak ayı, çocuk için anneyi temsil eder ve çocuğun anneden giderek daha uzun zaman dönemlerinde ayrılabilmesiyle anne ile hayalî bir bağı korumasına olanak tanır.

Ancak Winnicott'un aklında başka bir şey daha vardı: Bağımlılıktan

bağımsızlığa geçiş değil, yaşantıyı düzenlemenin iki farklı biçimi arasındaki, kendiliği ötekiler ile ilişki içerisinde konumlandırmanın iki farklı örüntüsü arasındaki geçiş. Oyuncak ayıyı çok önemli kılan şey yalnızca anneyi temsil etmesi değildir, çocuğun öznel tümgüçlülüğünde yarattığı anne ile nesnel dünyada kendi adına işlerlik sergilerken bulduğu anne arasında ortalarda bir yerde çocuğun kendiliğinin özel bir uzantısını oluşturuyor olmasıdır. Geçiş nesnesi, paradoksal muğlaklığıyla, çocuğun arzularının tümgüçlü biçimde nesnelerini gerçekleştirdikleri bir dünyadan, arzuların doyurulmaları için ötekilere uymayı ve onların katkılarını gerektirdiği dünyaya düşüşün hızını keser.

Winnicott geçiş nesnesi ve geçiş yaşantısı kavramlarını belirli bir gelişimsel ardışıklığa gönderme yaparak sundu, ancak sonraki yazılarında bu kavramları ruhsal sağlığa ve yaratıcılığa yönelik bir bakış açısına doğru büyük oranda genişletti. Geçiş yaşantısı, içinde yaratıcı kendiliğin işlerlik göstereceği ve oynayacağı korunmuş bir dünya haline geldi; içinden sanat ve kültürün doğduğu yaşantı alanıydı. Nesnel gerçeklikle hiçbir bağlantı olmadan öznel tümgüçlülük içinde yaşayan bir insan, otistik ve kendine dönüktü. Temel olarak nesnel gerçeklikte hiç kökü olmaksızın yaşayan bir insan, yüzeysel olarak uyumluydu ama tutku ve özgünlükten yoksundu. Deneyimleri kendilik içindeki derin ve doğal kaynaklara tutturan ve, aynı zamanda kendini ifade etmeyi diğer öznellikler dünyası ile bağlantılandıran tam anlamıyla geçiş evresinin muğlaklığıydı.

Nesne kullanımı [object usage] Winnicott'un daha sonraki makalelerinde, öznel tümgüçlülükten nesnel gerçekliğe geçişte saldırganlığın yerini araştırırken öne sürdüğü bir diğer kavramdır. Öznel tümgüçlülükte çocuk nesneyi "acımasızca" kullanır. Onu yaratır, tümüyle kendi hazzı için kullanır ve tümüyle kendine mal ederek ortadan kaldırır. Çocuğun öznelliği dışındaki bir bakış açısından, bu yaşantı böylesi bir biçimde kullanılmaya boyun eğen ve ayakta kalabilen bir anne gerektirir. Çocuk giderek tahrip etmesine karşın varlığını sürdüren ötekinin ayırdına varmaya başlar. Çocuk için bir dışsallık hissinin, tümgüçlü denetimi dışında kendi başına var olan gerçek bir ötekinin varlığı, tümgüçlülükle yaratma, yıkma ve ayakta kalma döngüsünün tekrarlamaları sayesinde gelişir.

Anne bebeğin kendisini kullanışına katlanmakta sorunlar yaşıyorsa, geri çekilir, çöker ya da öç alırsa, bebek arzularını tam anlamıyla deneyimleyememe pahasına –çünkü tümgüçlü ve tehlikeli hissettiriyordur– henüz olgunlaşmadan dışsallığa kulak asmak zorunda kalır. Sonuç, nesnelerine tam olarak ihtiyaç duymak ve kullanmaktan korkan bir çocuk ve sonra da arzu

konusunda nevrotik ketlenmeleri olan bir erişkindir. Winnicott'un bakış açısında erişkinlikteki sevgi, eşlerden her birinin diğerinin hayatta kalabilirliği hakkında endişe duymaksızın kendi arzusunun ritimlerine ve yoğunluğuna teslim olabildiği, periyodik olarak karşılıklı nesne kullanımını gerektirir,. Ötekinin dayanıklılığına ilişkin sağlam ve güçlü bir hissiyat, insanın kendi tutkularıyla tam ve yoğun bir bağlantı kurmasını olası kılan şeydir.

Yeterince-İyi-Olmayan Anneliğin Psikopatolojisi

Winnicott, annenin sağlıklı bir kendilik duygusunun sağlamlaşması için gerekli türden yeterince-iyi çevreyi sağlayamadığında, çocuğun psikolojik gelişiminin kesildiğini düşünmekteydi. Psikolojik zamanda saplanıp kalırken, kişiliğinin geri kalan kısmı eksik bir çekirdeğin etrafında ve ötesinde büyür. Daha spontan ve otantik bir öznel yaşantının ortaya çıkışına izin veren kucaklayıcı bir ortam bulunabilinceye dek hakiki bir kişi olmanın özü askıya alınmış, yetersiz çevreye uyum sağlayan bir boyun eğiş ile tamponlanmıştır.

Winnicott, işler yanlış gittiğinde çocuğun kucaklanmış hissetmek yerine birkaç biçimde ortaya çıkan *sınır aşımını* [impingement] yaşadığına inanıyordu. Çocuk spontan arzusunu ifade eder ve arzusu doyurulmazsa, görmezden gelinmiş ve yanlış anlaşılmışhisseder ve sınır aşımı ortaya çıkar. Çocuk süregiden varoluşa sürüklenir ve destekleyici bir bütünleşmemişlikte kalması sağlanamazsa, dış dünyadaki bir talebe odaklanmaya ve onunla baş etmeye zorlanmış hisseder ve sınır aşımı ortaya çıkar. Kendiliğin oyun oynayarak gelişip sağlamlaşabileceği korunaklı psişik bir alan sunmak yerine yeterince-iyi-olmayan anne, çocuğa hızla yüzleşmek ve uyum sağlamak zorunda olduğu bir dünya ile karşı karşıya bırakır ve dış dünyaya yönelik bu erken kaygılar çocuğun öznelliğinin gelişimini ve sağlamlaşmasını kısıtlar ve engeller.

Karmaşık elektronik aletleri onarmakta uzmanlaşmış kırklı yaşlardaki makine mühendisi Peter, müphem fakat acı verici bir biçimde yaşamdan uzaklaşmış hissiyle psikanalitik tedaviye başvurmuştu. İnsanlarla etkinliklerini ve ilişkilerini sürdürmekten geri duruyordu. Kafasında onu yaşamaktan uzaklaştıran, dış dünya ile arasında yer alan bir "gürültü" düzeyi vardı. "Gürültü" bazen arka planda bazen de belirgindi. Son zamanlarda hep orada olduğunu fark etmeye başlamıştı.

Peter için anlaşılamaz olan bir ketlenme analize girişini başlatmıştı. Uzun süredir planörle, motorsuz uçaklarla uçmayı öğrenmek istemişti. Bu onu küçük yaşından beri büyülüyordu. Olduğu yere mıhlanmışcasına bulutları ve kuşları, hava akımlarıyla nasıl hareket ettiklerini seyrederek keyif için-

de saatler geçirirdi. Onu planörle uçmaya güçlü biçimde çeken bir şey vardı ama kendisine çok meşgul olduğunu söyleyerek derslere başlamaktan kaçınıyordu. Yakın zamanda hava alanına dek gitmiş, fakat orada geçirdiği kaygı nöbeti tümüyle kafasını karıştırmış ve yardım aramasına yol açmıştı.

Peter planörle uçma konusunda konuştukça sanki bu deneyimde belirli bir yaşantıyı aradığını fark etmişti. Onu havada kucaklayıp kaldıracak ve sayesinde denetimli biçimde ve çaba harcamaksızın yavaş yavaş aşağı inecekti. Yüzmekten her zaman zevk almıştı, kısmen benzer hisler sunduğu için. Tüple dalış yapmanın da planörle süzülmeye çok benzediğini açıklamıştı. Bedenini suyun altında bir planörcünün dalış ve yuvarlanışlarına benzer biçimde döndürmeyi seviyordu. İlk planör dersini beklerken hissettiği kaygı, bazen tüple dalışta bir mercan kayalığının ucuna ulaştığında, okyanusun tabanının aniden büyük derinliklere düştüğü noktada hissettiği tuhaf dehşet hissi gibiydi. Görsel değişimin dışında, yüzlerce metre aşağıdaki bir okyanus tabanı üzerinde dolaşmak beş on metre aşağıdaki bir kayalık üzerinde dolaşmaktan aslında hiç farklı değildi. Ama Peter çok farklı hissediyordu. Okyanus dibi görünmez olduğunda keskin bir dehşet duygusu kaplıyordu; kendini artık desteklenmiş ve havada tutulmuş hissetmiyor, çaresiz ve tehlikede hissediyordu.

Uçmayı öğrendikten sonra planörü yönetmekle ilgili çok az kaygı hissetmişti. Tüm kaygı birinci derse, arkasında denetimi elinde bulunduran bir eğiticiyle uçacağı ana odaklanmıştı. Sorun planörle uçmakta değil eğitmene güvenmekteydi. Peter planörü yukarı gökyüzüne çeken uçakla yukarı çekilişini ve uçak ile planör arasındaki çekme halatının çözüldüğü anı tarif etti. Çok korktuğu anın, hayatta kalmak için arkasında duran eğitmene bağlı kalacağı o an olduğunu anlamaya başladı.

Analiz sürecinde, tüple dalışta ve planörcülükteki fiziksel çevrede insan çevresinde olmayan bir yaşantı türünü aramakta olduğunu anladı. Kendi düşünce ve arzularına gömülmesine olanak verecek biçimde ebeveynlerine onun bakımını üstlenme konusunda güvenebileceğini hiçbir zaman hissedememişti. Ebeveynleri sürekli tartışıyorlardı, o da çok genç bir yaşta arabulucu olmuştu. İleri zekâsını çok erkenden her zaman patlayacakmış gibi görünen bir ortamı dengelemek için kullanmış ve tamamen mantıklı olmuştu.

Ebeveynlerinin ikisi de yaşama yenik düşmüş, derin ve belirgin biçimde depresif insanlardı. "Niye takayım ki?" ailenin düsturuydu. Peter'in bazı şeyler hakkındaki yaratıcı heyecanı ve hevesi şöyle yanıtlarla karşılanıyordu: "Çok umutlanma", "Gerçekçi ol", "Çok heyecanlanma". Zekâsı eşit olmayan biçimde gelişmekteydi. Karmaşık ve belirsiz olan soyut kavramlarla bü-

yük güçlük yaşarken, makinalar üretme ve tamir etmede aşırı ustalaşmıştı: "Görebilirsem anlayabilirim", "Ben tamir ettiklerimim" diyordu. Zekâsını, değişen ve güvenilemez olarak yaşantıladığı dünyada, kendisi için bir yer "tamir etmek" için kullandığını anlamaya başladı. Anında kavranabilir ve tamir edilebilir olmayan, biraz belirsizliğe katlanmayı, bilememe halinde bir süre asılı kalmayı gerektiren zihinsel ve duygusal sorunlar, onun için çok kafa karıştırıcı ve kaygı doğurucuydular.

Bir noktada Peter çocukluğunu çarpıcı biçimde simgeleyen bir anısını hatırladı. Dördüncü doğum gününden iki gün önce bir şehirden diğerine taşınmışlardı. Annesi doğum gününde, çok geç kalmış olarak, bir parti yapmanın iyi bir fikir olacağını düşünmüştü ama kuşkusuz davet edecek kimseyi tanımıyorlardı. Büyük oğlunu yeni mahalleden parti için birkaç çocuk toparlaması için göndermişti. Peter o zaman da şimdi de dehşete düşmüştü. O sırada ifade edemeyeceğini hissettiği hiddetle "Neden karton çocuklar değil?" diye sormuştu.

Peter'in erişkin yaşamı çok önemli, yaşanamamış yaşantıların bir arayışı olarak anlaşılabilirdi. Kendiliğinden ortaya çıkan heyecanlanmaları, tepki veren ve duyarlı bir uyum ve gerçekleştirme yerine korku ve sakınganlıkla karşılanmaktaydı. İnsan çevresini doğuştan hak edilmiş bir şey olarak, kendi öznelliğinin oyun oynarcasına araştırılmasına izin verecek bir biçimde görememiş, dünyası üzerinde zamanından önce, düşünsel bir ihtiyat ve kontrol geliştirmeye itilmişti. Sürekli korumayı öğrenmiş olduğu tetikte olma halini ve denetimi elden bırakıp teslim olmayı, sadece kendi yaşantısı içerisinde akmayı ve yüzmeyi özlüyordu ancak bunu yapmaktan, özellikle bir başka insanın katılımına bağlı olduğunda çok korkuyordu.

Winnicott'un bakış açısına göre, kendilik içinde, arzu ve anlamın asıl kaynakları (gerçek kendilik) ile dış dünyayla baş etme konusundaki olgunlaşmamış zorunluluklara göre tasarlanmış uysal bir kendilik (sahte kendilik) arasındaki bu radikal bölünmeye neden olan şey annenin kronik başarısızlığıdır. Özgeçmişinde Sullivan, Winnicott'un aklındaki bu tür bir bölünmeye örnek teşkil eden bir parça yakalamıştı: "Ben ve annemin oğlu arasında öylesi bir fark vardı ki, kendimi sıklıkla üzerine yanılsamalarını astığı bir çamaşır askısından başka bir şey değilmiş gibi hissederdim." Sağlamlaşmış bir kendilik duygusu ile gerçek olarak yaşantılanan, kendi kişisel anlamını üreten bir "ben" olmak, çocuğun doğmakta olan öznelliğine uyum sağlayan bir annelik ortamı gerektirir. Bebek, ancak "ben" sağlam biçimde inşa edildikten, ona inanıldıktan ve ondan zevk alındıktan sonra "annesinin oğlu" algısına, anlaş-

ması gereken bir dizi imge ve beklentiye sahip olmaya başlar. "Ben"i öğrenme ve ifade etme süreci pahasına çok erken bir evrede "annesinin oğlu" olmakla baş etmek zorunda kalmak, yaşantının merkezinde çatlak sesler çıkaran devamsızlıklara yol açar.

Analize ilk kez gelen bir genç kadın olan Doris, ilk görüşmelerde durmaksızın, hızlı ve basınçlı bir tarzda konuşuyordu. Başvuru şikayetleri arasında arkadaşlarına yapışan bir tarzda bağımlı olması ve yalnız kalmada büyük güçlükler yaşıyor olması vardı. Kendi başına yaşıyordu ve birilerinin varlığını hissetmek için sürekli radyo ya da televizyonu açıyordu. Analizde söyleyecek hiç bir şeyi olmamasından korkuyordu –sessizliklerin analizden atılmasına yol açacağından emindi– ve her seansa çok önceden yoğun bir şekilde hazırlanarak geliyordu. Analistin tepkilerine aşırı derecede duyarlıydı.

Doris'in sessizliklerde dehşete kapılmasının, sessizlikler sırasında analistin deneyiminin ne olacağına dair tasavvurlarıyla meşgul olmasıyla bağlantılı olduğu keşfedilmişti. Analist yoğun bir şekilde sıkılıyordu ve bu giderek daha da rahatsız edici hale gelecek ve sonunda katlanılamaz olacaktı. Analistin zihnini korkutucu bir yer olarak resmettiğini ve analistin hastalarına kendi içsel dehşetlerinden uzaklaşmak için odaklandığını varsaydığını fark etmeye başladı. Doris analiste ve onun beklentilerine ve ihtiyaçlarına yönelttiği dikkat sayesinde analistin kendi şeytanlarından korunduğunu; eğer kendini kendi yaşantılarına, süregiden varoluşuna bırakırsa, analistin katlanılamaz biçimde kaygılı hale geleceğini düşünüyordu.

Daha sonraki araştırmalar Doris'in ebeveynlerinin oldukça güvenilmez ve tutarsız bir zihinsel denge sergilemiş olduklarına dair birçok belirtiyi ortaya çıkardı. Kızlarının kendi hayatını yaşaması konusunda gönülsüzlüklerini ortaya koyan, sıklıkla çarpıcı derecede uygunsuz, müdahale edici davranışları, içsellik ile dışsallık arasındaki nazik dengenin kurulduğu ilk yıllarda da benzer bir sınır tacizi ve aşımını akla getirmekteydi. Ebeveynlerin kendileriyle huzurlu olmadaki beceriksizlikleri nedeniyle, kızları kendi öznelliğiyle tanışacağı ve onu araştırabileceği bir ortama asla sahip olmamıştı. Doris ebeveynlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve kendi yaşantısında nasıl başa çıkacağını ve keyif alacağını keşfedememiş olduğu dehşet verici boşluklara aracılık etmek için, zorlantılı bir biçimde sahte kendilik deneyimleri üretmeyi öğrenmişti.

Daha sonraları analizde Doris ebeveynlerini ziyaret edeceği bir yolculuğa hazırlanırken, bir "kendimi ortadan kaldırma" durumuna erişme çabasından söz etti. On onbir yaşlarında bir aynaya bakarken, kendini göz kırpmamaya zorlayarak, "Ben" hissini oldukça başarılı bir biçimde defetme çaba-

sıyla saatler harcayışını hatırladı. Yineleyici bir rüyasını anlattı: "Bir bebek vardı ama aslında yoktu. Kimin bebeği olduğundan emin değildim. Sadece bir kafaydı. Balmumu gibi bir şeydi. Bir bebek olmalıydı ama eriyecekti."

Winnicott'un bakışına göre, yetersiz bir kucaklayıcı çevre ile karşılaşan bebeğin, zihnini (bebeğin başı) bedendeki kaynaklarından ve daha kendiliğinden ortaya çıkan deneyimlerinden koparmaktan ve yaşantısını dış dünyadan gelen şeyler etrafında biçimlendirmekten başka bir seçeneği yoktur. Bebek artık, otantik kişisel öznelliğin bir başlangıcı anlamında, gerçekten bir bebek değildir. Çocuk hem izlenmesi ve uzlaşılması gereken bir dış dünya ile başa çıkan hem de daha uygun bir çevre bulunana dek daha derinlerde gerçek yaşantının çekirdeklerini koruyan bir sahte kendilik şekillendirir.

Winnicott'un Analitik Durumu

Winnicott'un anladığı biçimiyle analitik durum, kişisel öznelliği araştırmak ve yeniden oluşturmak için kusursuz biçimde düzenlenmiştir. Analist, yeterince-iyi anne gibi, kendi öznelliğinin geride tutulduğu bir ortam sağlar. Analist, yeterince-iyi anne gibi, hastanın yaşantısının derinlemesine kişisel boyutlarını, kendiliğinden doğal olarak ortaya çıkan arzularını kavramaya çalışır. Hastaya dış dünyanın taleplerinden kaçması için bir sığınak sunulur; analitik durumda "olmak"tan, bağlantı kurmaktan ve yaşantıladığını ifade etmekten başka hiç bir şey beklenmemektedir. Hiçbir süreklilik ya da düzen talep edilmemektedir, bütünleşmemişlik ve süreksizlik beklenmekte ve kabul edilmektedir. Analist ve analitik durum, yarıda kalmış kendilik gelişiminin yeniden canlandırılabileceği, gerçek kendiliğin ortaya çıkmaya başlaması için yeterince güvenli bir kucaklayıcı çevre sunar.

Winnicott analitik durum hakkında önceki yazarlardan oldukça farklı düşünme yolları öne sürmüştü. Freud için hastanın güçlükleri sırlardan, bellekteki boşluklardan kaynaklanıyordu. Hastanın serbest çağrışımları analiste, bu sırları açığa çıkarmak, bu anıları yeniden kurgulamak ve hastanın bilmeye ve hatırlamaya yönelik kendi içsel dirençlerini ortaya sermek ve değiştirmek için gerekli araçları sağlamaktaydı. İyileşme, bu şekilde ortaya çıkan çatışmalı çocuksu özlemlerden sonunda vazgeçilmesini gerektirmekteydi.

Winnicott için, hastanın güçlükleri kendi kişisel yaşantısının kaynaklarını ortadan kaldıran ve koparan içsel bir bölmeden kaynaklanıyordu. Sorun, özgül arzular, çatışmalar ya da anılarda değil de genelde yaşantının oluşturulma biçimindeydi. Analitik durumun gerilere götüren özelliği, pek eski arzuların değil ama eski "ego ihtiyaçları"nın, kendiliğin büyümesi için

gerekli gelişimsel gereksinimlerin ortaya çıkışını kolaylaştırmaktaydı. Winnicott hastayı güçlü bir biçimde kendini yenileyici, analitik durumu çocukluk çağında eksik olan çevresel özellikleri sunacak biçimde biçimlendiren ve kalıba döken biri olarak görmekteydi. Winnicott'un açıklamasında içerik ve yorumlar neredeyse önemsizdi; önemli olan şey, ötekiyle ilişki içindeki kendilik deneyimiydi.

Daha ağır hastalarla yaptığı çalışmalarda Winnicott, tedaviyi kendiliğinden doğal olarak ortaya çıkan ihtiyaçlar etrafında şekillendirmek için her türlü çabayı sergiledi. Seanslar için belirli ve düzenli zamanlar ayarlıyor olmak bile hastanın, istediği zaman değil de bir zaman çizelgesine göre beslenen bir bebek gibi uyum göstermek zorunda olduğu yapay, dışsal bir yapı yaratır. Dolayısıyla Winnicott talebe göre seanslar sunmaya çalışıyordu. Perdelerinin arkasından gözlediği bir genç kadından söz etmişti. Zamanlama çok önemliydi. Ön kapısına ulaşıp kapıyı çalmak için elini kaldırdığında kapıyı açmaktaydı, sanki kadının arzusu gerçekten onu yaratmış gibi

> Bebek heyecanlandığında ve saldırılmaya uygun bir şeyi hayalinde görmeye hazır olduğunda memeye gelir. O anda gerçek meme başı belirir ve hayal etmiş olduğu meme başının bu olduğunu hissedebilir. Böylece düşünceleri gerçek görüntü, koku, hissediş ayrıntılarıyla zenginleşir ve gelecek sefer bu malzeme halüsinasyonda kullanılır. Bu biçimde gerçekten kullanımına hazır olanı zihninde uyandırmaya yönelik bir beceriyi inşa etmeye başlar. Anne bebeğe bu tip yaşantılar vermeye devam etmelidir. (1958, s. 152-153)

Benzer biçimde, hasta analitik tedaviye kendiliği yeniden canlandırmak için gerekli yaşantıları arayarak gelir. Analist kendisini hastaya eksik yaşantılarını sağlamakta serbestçe kullanılabilecek biçimde sunar. Analist hastaya kendisini onun yarattığını hissetmesine olanak tanır ve bu biçimde kullanılmasına karşı çıkmayarak, hastanın kendi hayal etme ve fantazi kurma becerisini yeniden keşfetmesine, derinlemesine gerçek, kişisel ve anlamlı hissedilen yaşantılar üretmesine olanak tanır.

DİĞER BAĞIMSIZ GRUP YENİLİKÇİLERİ

İngiliz Psikanaliz Topluluğu'nun "bağımsız" grubundaki diğer temel yenilikçi kişilikler Michael Balint, John Bowlby ve Harry Guntrip idi. Bu grubun yazarları yalnızca Kleincılar ve (Anna) Freudculardan değil birbirlerinden de bağımsızdılar. Hepsi büyük oranda Melanie Klein'in çalışmalarından esinlendiler ve hepsi vurgularını, dürtüler ile savunmalar arasındaki çatışmalardan,

diğer insanlarla ilişki kurma ve sürdürmeye kaydırdılar. Ancak her biri bunu kendi ayırt edici tarzıyla yaptı.[3]

Ferenczi'den Balint'e

Michael Balint (1896-1970) Sandor Ferenczi tarafından analiz edilmişti ve Balint'in katkıları birçok yönden Ferenczi'ninkilerin uzantısıydılar. Ferenczi (1873-1933) hem kuram hem de klinik uygulama alanında Freud'un ilk öğrencilerinin en yenilikçilerinden biri olmuştu. Ölümünden önceki son birkaç yılda Ferenczi giderek daha fazla erken dönem yoksunluklarının kişilik gelişimi üzerine etkisiyle ilgilenmiş, özellikle de cinsel deneyimleri de içeren erken, kronik travmaya vurgu yapmıştı. Bu, Freud'un 1897'de çocuksu baştan çıkarma kuramını terk ederek içgüdüsel dürtü ve fantazinin merkezîliğini seçmesinden önceki bakış açısına bir geri dönüştü.[4]

Ferenczi klinik teknik açısından da bir yenilikçiydi. Travma ve yoksunluğa yaptığı kuramsal vurguyla tutarlı olarak analistin hastanın ihtiyaçlarını ve arzularını doyurmaktan uzak durması yerine, ölçülü bir sevgi ve şefkat sunmasının önemine giderek daha çok inandı. Yorumlar veren bir analist ile onları alan bir hasta arasındaki geleneksel analitik ilişkinin hiyerarşik ve otoriter olduğunu düşündüğü bu düzene de karşı çıktı. Bu, kısa sürmüş ve çabucak bırakılmış olan, hasta ve analistin sırayla divana uzanıp serbest çağrışım yaptıkları "karşılıklı analiz" deneylere yol açmıştı.

Ferenczi, Balint'in, Melanie Klein'ın ve Clara Thompson'un analisti olarak, Freud'un çalışmalarından çağdaş psikanalitik düşüncenin en önemli akımlarından birçoğuna geçişlerde anahtar bir kişilikti. Balint'in Ferenczi'nin yeniliklerini geliştirmesi onu hastaların, özellikle daha ağır hastaların analitik durumda aradıkları şeyin çocuksu cinsel ve saldırgan arzuların doyumu değil de çocukluklarında yoksun bırakıldıkları koşulsuz bir sevgi, bir "birincil nesne sevgisi" olduğu inancına yöneltti. Balint, Fairbairn'in aksine, Freud'un dürtü kuramını asla reddetmedi; ama Fairbairn gibi, nesne ilişkilerinin dürtülerin türevleri olmadıklarını, yaşamın başında var olduklarını ileri sürdü. "Bu

3 Çalışmaları bağımsız grubun geleneğine dayanan daha çağdaş yazarlar arasında şunlar bulunur: Masud Khan, Nina Coltart, Christopher Bollas, John Klauber, Adam Phillips, Nevillle Symmington ve Patrick Casement.

4 Ferenczi, kişisel, kavramsal ve politik farklılıkların karmaşık bir bileşimi gibi görünen bir nedenle Freud'un gözünden düşmüştü. Psikanalizin tarihindeki bu önemli ayrılığın daha kapsamlı öyküsü, ancak son zamanlarda Ferenczi'nin klinik güncesinin ve Freud-Ferenczi yazışmalarının yayınlanmasıyla ortaya çıkmış oldu. Ferenczi'nin psikanalitik fikirler tarihindeki oldukça etkileyici rolünün düşünceli ve dengeli ele alınışı için Aron ve Harris'e (1993) bakınız.

tür bir nesne ilişkisi [birincil nesne sevgisi] hiç bir erotojenik bölgeye bağlı değildir; oral, oral-emici, anal, genital vb., sevgi değildir, kendi başına bir şeydir." (1937, s. 84-85).

Balint'in görüşüne göre, anne ile en erken ilişki "birincil maddelerin" "ahenkli, iç içe geçmiş bir karışımı" olarak yaşantılanan edilgen bir durumdur (1968, s. 66). Daha etkin ilişki kurma ve haz arama biçimleri bu edilgen durumdan doğarlar. Bu ilk ilişkide ortaya çıkan bir çatlak, kendiliğin çekirdeğinde bir parçalanma ve ayrılmayı Balint'in "temel fay hattı"[basic fault] adını verdiği şeyi yaratır, ki temelde hastanın analitik durumda iyileştirmek istediği şey de budur. Balint'in katkıları, hastanın genellikle zor anlaşılan çabalarının altını çizmeye, "iyi huylu gerileme" adını verdiği süreçle yaşanamamış gelişimsel fırsatları yeniden yakalamaya, ve kendilikten dissosiye olmuş yönlere yeniden sahip çıkmaya yardımcı olacak, zor klinik durumları yeniden bir çerçeve içine oturtan yenilikçi yönelimler sunmuştur.

John Bowlby

Son yıllarda psikanalitik düşünceye büyük katkı yapanlar arasında, psikanaliz ile biyoloji, antropoloji, etoloji, bilgi işlem gibi diğer disiplinler ve çocuk ve aileler hakkında araştırmalar arasındaki ilişkinin kavramsallaştırılmasında John Bowlby (1907-1990) kadar etkisi olan olmamıştır.

Bowlby'nin psikanalize yaklaşımı, Freud'unki gibi sağlam biçimde Darwin'den köken almaktaydı, ancak onunki Freud'un on dokuzuncu yüzyıl versiyonunun aksine, belirgin bir biçimde yirminci yüzyıl Darwinciliğiydi. Freud için, Darwinci devrimin en temel ve irkiltici mesajı, insanoğlunun "daha alt türler"den yükselişiydi; bu daFreud'u, kendisi ve çağdaşlarının hayvan doğası olarak algıladıkları şeye dayanarak güdülerin altında yatan bir kaynayan kazanın olduğunu varsaymasına neden olmuştu. Bowlby için, Hartmann için olduğu gibi (Bkz. İkinci Bölüm), Darwinci devrimin temel mesajı uyumun hayvan ve insan doğasını şekillendirmedeki rolüydü. Freud için, içgüdüler asi ve asosyaldi, ancak egonun uzun ve zorlu mücadeleleri sayesinde uyum içine zorlanmışlardı. Bowlby içgüdüleri, daha kullanışlı biçimde insani çevreye önceden uyumlandırılmış, milyonlarca yıl boyunca hayatta kalma amacıyla doğal seçim tarafından yontularak gelişitirilmiş şeyler olarak görmekteydi.

Hartmann'ın uyum içinde araştırdığı boyutlar bilişsel ve algısal işlevlerdi. Bowlby'e göre temel nitelikteki uyumsal, içgüdüsel güdü çocuğun anneyle bağını içeriyordu. Bowlby buna *bağlanma* adını vermişti. Anne ile kurulan derin ve sıkı bir bağın, bebeğin hayatta kalma şansını arttıran içgüdüsel

bir sistem olduğunu ileri sürmüştü. Annenin yakınlarında olmak daha iyi bir bakımı ve yırtıcılardan korunmayı güvence altına alır. Bowlby yakınlığı arttıran ve bağlanmaya aracılık eden, birbirini tamamlayan beş içgüdüsel tepki tarif etmiştir: Emme, gülme, yapışma, ağlama ve izleme.

Geleneksel dürtü kuramı çerçevesi içinde, bir kişilik olarak anne sadece ihtiyaç doyuran nesne işlevi nedeniyle bilinir ve önemli hale gelir. Bu nedenle erken dönemdeki yetkin bakım verenler birbirlerinin yerine geçebilirler, dolayısıyla hâlâ ihtiyaç doyurucu (libidinal değil) bir nesne olduğu süreçteki annenin erken kaybı büyük bir ruhsal travmaya ya da yasa yol açmaz. Fakat Bowlby, bebeğin anneye bağlanmasının içgüdüsel edinilmiş değil – ve birincil olduğunu, annenin ihtiyaç doyurucu etkinliklerinin türevi olmadığını ileri sürmüştür. Hayvan ve insanlarda ayrılık ve kayıp üzerinde gerçekleştirilmiş kapsamlı ampirik çalışmalardan yola çıkarak erken kaybın gerçek bir yasla sonuçlandığına dair iddiasını desteklemiş ve dolayısıyla da çocuğun anneyle kurduğu bağın birincilliğine işaret etmiştir.

Bowlby'nin bağlanma kavramı, ki Fairbairn'in nesne arayan libido düşüncesiyle yakından bağlantılıdır, kişilik gelişimi ve psikopatolojinin tüm temel niteliklerini yeniden formüle edişinin merkezi haline gelmiştir. Bowlby, duygusal güvenliğin bağlanma figürlerinin kullanılmaya hazır olacaklarına dair güvenin bir yansıması olduğuna ve bunun erken çocukluk dönemi yaşantılarıyla yavaş yavaş inşa edildiğine inanıyordu. Kaygının farklı türleri bağlanma nesnesinden ayrılmayla ilişkili temel bir kaygıdan kaynaklanırlar; öfke de en temelde ayrılmaya verilen bir tepki ve protestodur. Bowlby tüm savunmaların kökeninde kopmanın, etrafında duygusal yaşantının örgütlendiği temel ve merkezî olan bağlanma ihtiyacının etkisizleştirilmesinin olduğunu belirtmiştir.

Harry Guntrip

Hem Fairbairn hem de Winnicott'un analizanı olan Harry Guntrip, İngiliz orta grubun tüm yazarlarının katkılarını (kendi tarzında) açıklama, sistem halinde toplama ve bütünleştirmede önemli bir rol oynamıştır. Guntrip psikanalizi, sağlıklı bir kendiliğin büyümesi ve gelişmesi için gerekli eksik kişilerarası ortamı sağlamak için analistin "ebeveyn yerine" işlevsellik sergilediği bir "yerine koyma terapisi" olarak nitelendirmekte herkesten öteye gitmiştir. Guntrip iyileşmenin aracı haline gelen şeyin besleyici, ileri derecede kişisel ve kişilerarası bir analitik ilişki olduğunu ileri sürmüştür.

Fairbairn ve Guntrip şizoid geri çekilme ve kopmanın, tüm diğer psi-

kopatoloji biçimlerinin altında yattığını düşünmüşlerdir. Fairbairn, şizoid geri çekilmenin sadece dış dünyadaki gerçek insanlardan bir geri çekilme olduğunu, şizoid kişilerin içsel nesneler olarak insanların hayali varlıklarına güçlü bir biçimde adanmış ve ilgili olduklarını ileri sürmüştür. Dolayısıyla libidinal ego (umut ve özlem) heyecan verici nesne ile oldukça ilişkilidir; anti-libidinal ego ise (nefret ve umutsuzluk) reddeden nesne ile fazlasıyla özdeşleşmiştir.

Guntrip ağır yoksunluk durumlarında libidinal egonun bölünmüş hale geldiğini ileri sürmüştür. Egonun bir kısmı nesne arayışından tümden vazgeçer, hem dışsal *hem de* içsel nesnelerden vazgeçer, derin, gizli bir yalıtılmışlığa geri çekilir. Rahime geri dönmeye ve yeni bir başlangıçla daha ılımlı bir anneliğe ve ortama y büyük bir özlem vardır. Kendiliğin bu parçası olan *gerilemiş ego*, kendini yaygın bir *ego zayıflığı* duygusuyla ve belirgin bir umutsuzluk ve çaresizlik hissiyle belli eder. Guntrip, Fairbairn ve Winnicott'un katkılarını bütünleştirme çabalarında yalıtılmışlık halinde donup kalmış olan, gerilemiş ego kavramını, hem engelleyici nesnelerden kaçan kendiliği (Fairbairn'in libidinal egosundan kopmuş bir kısmı) hem de yeterli ve uygun biçimde kolaylaştırıcı olmayan bir annelik ortamı yüzünden kendiliğin asla gerçekleştirilememiş yönlerini (Winnicott'un gerçek kendiliği) içeren bir kavram olarak sunmuştur.

Guntrip'in gerilemiş ego kavramının, özellikle analizde daha önceden bütünleşmemiş olan ve ulaşılamaz kalmış duygulara ve özlemlere ulaşıldığı zamanlarda, kendilerini (hem düşlerinde hem de uyanık fantazilerinde) sıklıkla ihmal edilmiş ya da terk edilmiş küçük çocuklar gibi yaşantılayan ve tarif eden analizanlar için geniş bir uygulanabilirlik alanı vardır. Bu tür bir yaklaşım "içimizdeki çocuk" gibi kavramlar aracılığıyla popüler psikoloji tarafından da yaygınlaştırılmıştır. Ancak Guntrip'in yaklaşımı her zaman yoğun bir biçimde psikanalitik olmuş; kişiliğin daha yüzeysel, savunmacı katmanlarının yavaş ve zahmetli analizleri etraflıca çalışılıncaya dek bastırılmış egoya, otantik, ve terapötik olarak yararlı bir tarzla ulaşılamayacağına inanmıştır.

İngiliz Psikanaliz Topluluğu içerisindeki bağımsız grup, psikanalitik kuram ve uygulama üzerinde, son yıllarda büyük bir etkiye sahip olmuştur. Fairbairn ve Bowlby, Freud'un dürtü kuramından açık ve net olan kopuşlarıyla zihnin doğası, gelişim ve analitik durum hakkındaki düşünceleri radikal bir biçimde yeniden düzenlemişlerdir. Bowby'nın çalışmaları psikanalizin sınırları içerisinde sadece küçük bir yer edinmiş ancak bağlanma hakkında üretken ve etkileyici bir araştırma ve kuramlaştırma alanı doğurmuş, bu ebeveynler ile çocuklar arasındaki bağlanmanın önemine yönelik popüler tutum-

lara yansımış, hem özel yaşamları hem de kamu politikalarını etkilemiştir. Fairbairn'in çalışmalarının, psikanaliz içerisindeki "iki-kişilik psikolojisi"ye yönelen hareket üzerinde giderek artan bir etkisi olmuş, özellikle de yakın zamanlarda nesne ilişkileri kuramı ile kişilerarası kuramın güncel ilişkisel psikanaliz (Bkz. Dokuzuncu Bölüm) içinde bütünleştirilmesine katkısı olmuştur. Winnicott hiçbir zaman Freudcu gelenekten açıkça kopmadıysa da erken dönem gelişime dair, psikanalizin sınırları içinde ve dışında geniş etkileri olan uyandırıcı bir bakış açısı ileri sürdü. Winnicott aynı zamanda, ebeveynsel işlevleri kucaklayıcı çevre gibi betimlemelerle tanımlayışıyla, analitik ilişki ve analitik süreç hakkında düşünmek için güçlü ve yeni gelişimsel metaforlar sundu.

ALTINCI BÖLÜM

Kimlik ve Kendilik Psikolojileri: Erik Erikson ve Heinz Kohut

> Umut ve korkunun bir arada koşturduğu, karşılıklı birbirini yok ettiği ve kendilerini donuk bir kayıtsızlıkla yitirdiği durumlar vardır.
>
> JOHANN GOETHE

> İnsan kendini sevmeyi öğrenmelidir... tekin ve sağlıklı bir sevgiyle, ki kendisiyle baş başa olmaya dayanabilsin ve avare dolaşması gerekmesin.
>
> FRIEDRICH NIETZSHE

Bir varlık nasıl *insan* haline gelir? İnsan olarak tanımladığımız nitelikler kökendeki hayvan doğası üzerine mi oturtulur? Yoksa insan oluşun temel özellikleri, ortaya çıkmak için gerekli koşulları bekleyen içkin ve kalıtsal potansiyeller midir? Yoksa bebeğin doğası temelde alıcı ve biçimsizdir de bir insanın yaratılması için ve henüz biçimlenmemiş potansiyellerin şekillendirilmesi için kültürel eğitim ve toplumsallaşma mı gereklidir? Son olarak, bu sorulara verilecek anlamlı yanıtlara ulaşmak, uyum gösteriyormuş gibi davranmak ve görünmek anlamında insan "olmak" ile insanın öznel yaşantısının niteliği açısından insan "hissetmek" arasında bir ayrım yapmayı gerektirir mi? Çağdaş psikanalitik düşünce ekolleri arasındaki, zihin, yaşam zorlukları ve tedavi konularına dair çok farklı anlayışlara kadar uzanan can alıcı farklılıklar, bu soruların yanıtlarıyla tanımlanırlar.

Freud bu tür sorular hakkında düşünme biçimlerinin geçiş halinde oldu-

ğu bir dünyaya doğmuştu. Freud'dan önceki kuşaklar insanları, Tanrı'nın suretinde özel ve kendine özgü bir biçimde tasarlanmış, ilahinin başına buyruk çocukları olarak görmekteydiler. Ama Freud'un çağının bilimsel düşünceleri artık insanlara bu sorgulanmaz ayrıcalığı tanımıyordu. Darwin'in etkisi, insanlar ile diğer yaratıklar arasında olagelmiş siyah-beyaz ayırıma üzerine, uzun ve gri bir gölge düşürmüştü. Freud insanoğlunun tanrımsı görünümünden değil de kadın ve erkeğin içindeki yabanî hayvandan büyülenmişti. Freud'un insan yaşantısına ilişkin çağdaş anlayışımıza getirdiği zengin biçimde aydınlatıcı ve zihin açıcı açıklamalar, uygar davranış ve tutumların ince kaplaması altında yatan ilkel itki ve fantazilere, vahşetin çağrısına işaret ediyordu.

Freud için toplumsallaşma süreci vahşinin evcilleştirilmesini içermekteydi. Çocuğun yaşantısına ham cinsel ve saldırgan itkilerin egemen olduğunu ve bunların ödipal krizde doruğa ulaştığını düşünüyordu. Bu kriz iğdiş edilme tehdidi altında çözülürken, cinsel ve saldırgan enerjilerin daha tehlikesiz kanallara yönlendirilmesi gerekiyordu. Kültürel normları benimseyerek sosyalleşmenin hizmetinde kullanılan da artık toplumsal olarak kabul edilebilir ve yüceltilmiş biçimlerde ifade edilen bu enerjiydi. Freud'a göre, diğer canlılardan belirgin bir biçimde farklı olan insan, ilkel ve vahşi cinsel ve saldırgan itkilerin denetim altına alındığı bu süreçte ortaya çıkmaktaydı.

İkinci Bölüm'de Freud'un daha sonraki çalışmalarında giderek ortaya çıkan, dürtülere (id'den doğan) ek olarak egoya yapılan vurgunun ve bunu izleyen Freudcu ego psikolojisinde bu değişimin çok boyutlu işleniş ve ayrıntılandırılışının izini sürmüştük. Egonun alanı, Freud'un erken dönemlerindeki çocuksu cinsel ve saldırgan enerjilerin kanalize edilmesi ve yeniden yönlendirilmesine ilişkin görüşlerinde değer verilmemiş tüm süreçleri içerir. Anna Freud'un savunmaların karmaşıklığına dair çalışmaları, Hartmann'ın uyum ve özerk ego işlevlerinin önemini ortaya koyuşu ve gelişimcilerin bakım verenler ile kurulan erken dönem ilişkiler üzerine araştırmaları egoyu, egonun gelişimini ve genel olarak gelişimsel süreçleri, hem teori hem de uygulamada psikanalitik ilginin can alıcı alanları haline getirdi.

"İd" ve "ego" bir yer ya da şey değildirler; onlar insan yaşantısının inanılmaz karmaşıklığını düzenlemek, örgütlemek ve düşünmek için bir yaklaşım sunan sözcüklerdir. İd psikolojisinden ego psikolojisine kayış, psikanalizin temel projesine dair algıdaki bir kaymanın da işaretini vermekteydi. Kabaca id psikolojisi, insan ruhunun incelenmesi için Darwinci devrimin çıkarımlarının ve etkilerinin araştırılmasıydı. Ego psikolojisi ise bireylerde bağımsız ve güvenli bir kendilik duygusunun gelişim yollarının incelenmesi için bir

yol açtı. Ancak ego psikolojisi dürtü kuramını hiçbir zaman terk etmedi. Egonun işlevlerini besleyen enerjinin hâlâ libido ve saldırganlık (İkinci Bölüm'de tartıştığımız gibi, bu enerji "nötralize edilmiş" ya da "kaynaşmış" olsa da) olduğu düşünülüyordu. Erken dönem ego gelişiminin kilit süreçlerinin dürtü süreçlerindeki değişimlere dayandığı düşünülmekteydi: Mahler libidinal doyumun büyümeyi geliştiren etkisini ayrıntılarıyla ortaya koydu; Jacobson saldırganlığı besleyen engellenmişliklerin tamamlayıcı biçimde büyümeyi uyarıcı etkisini ayrıntılarıyla açıkladı.

Erik Erikson'un kimlik kavramını işleyişi ve Heinz Kohut'un kendilik psikolojisini geliştirmesi, ego psikolojisinin en önemli ve etkileyici yan dallarından ikisini oluşturdu. Hem Erikson hem de Kohut Freudcu ego psikolojisi konusunda çok bilgiliydiler ve büyük oranda kavramlarından faydalandılar. Ancak her biri kendince temel noktalarda ego psikolojisinden ayrılan bir psikanalitik bakış açısı yarattı. Ego psikologları bireyin gelişimini içgüdüsel çatışma çerçevesi *içinde* izlerken, Erikson ve Kohut kişilerarası ve kültürel bağlam içinde derin ve karmaşık bir kişisel öznelliğin doğuşuna odaklanan taze ve yeni çerçeveler sundu.[1]

Genelde Erikson ve Kohut birbirleriyle ilişkilendirilmez, ancak katkıları Freudcu ego psikolojisindeki ortak bir kaynaktan doğup gelişmiştir ve getirdikleri yenilikler bütünleyicidir. Erikson bireyi tarihsel zamanına ve kültürel bağlamına yerleştirdi. Kohut kendiliğin fenomenolojisini araştırdı. Birlikte bakıldıklarında (Winnicott ile birlikte) kişisel öznellik ve anlam sorununu çağdaş psikanalitik incelemelerin gündemine taşıdılar.

Erikson'un mirası çağdaş psikanalitik düşüncenin en ilginç ironilerinden birini sunar. Erikson hem popüler kültür hem de tarih ve antropoloji gibi ilişkili disiplinlerde en çok okunan ve etkileyici psikanalitik yazarlar arasında yer almış, oysa psikanalitik literatür içinde ender olarak kabul görmüştür. Erikson her zaman kendi katkılarının var olan Freudcu düşünceye sadece boyutlar eklediğini düşündü. Ancak Freudcu analitik yazarlar geleneksel olarak psişe-içi içgüdüsel çatışmaya yaptıkları vurgu ile Erikson'un birey ile onu çevreleyen kültür arasındaki karmaşık ilişkilerin zenginliğine dair görüşünü bağlantılandırmakta güçlük çektiler. Bu anlamda Erikson çağının epeyce ilerisindeydi

Kohut benzer biçimde, yirmi yıl sonra 1970'lerin başlarında, yenilikçi düşüncelerini ego psikolojisi sisteminin detaylandırılması ve genişletilmesi

1 Erikson'un çalışmaları, Harry Stack Sullivan, Erich Fromm ve Karen Horney'in kültürel bakış açılarıyla birçok ortak özelliğe sahipti.

olarak ortaya attı. Fakat giderek kendiliğe dair araştırmalarının kendi başına ayrı bir psikoloji oluşturduğunu düşünmeye başladı. Geleneksel dürtü kuramı ile yolunu açıkça ayırdıysa da çağdaş psikanalitik söylemde önemli bir varlığı oldu. Hakkında tartışıldı, reddedildi, bazılarınca geliştirildi, bazılarınca sindirildi ama Erikson'un tersine, kesinlikle görmezden gelinmedi.

ERIK ERIKSON

Erik Erikson'un yaşamı (1902-1994) yirminci yüzyılı baştan sona kapladığından, psikanalitik düşünceler tarihindeki önemli değişimler ve gelişimlerin çoğuna tanıklık etti. (Erikson'un değer bilir ve içgörülü bir biyografisi için bkz. Coles, 1970.) Erikson'un anne ve babası Danimarkalıydı ve onun doğumundan önce boşanmışlardı. Alman üvey babasının evinde büyümüştü. Erikson çok parlak, zeki ve bilgili olmasına karşın, zengin bir ortaokul ve lise öğreniminin ardından kendini resmi eğitime asla bağlı hissedemedi, bir sanatçı ve gezgin oldu. Okul günlerinden arkadaşı Peter Blos, Viyana'ya analiz için gelmiş ve Anna Freud ile yakın arkadaşlık kurmuş bir Amerikalı olan Dorothy Burlingham'ın çocuklarına özel öğretmenlik yapmaktaydı. 1929 yılında Burlingham ve Anna Freud Blos'u psikanalitik ilkelere dayanan küçük bir ilerici okul kurması için yüreklendirdiler ve Blos Erikson'u Viyana'ya, bu okulda öğretmenlik yapmak üzere çağırdı. Böylece Erikson ve Blos Freud ailesinin iç halkasına alınan ve doğrudan onlar tarafından eğitilen, "seçilmiş" küçük öğrenci grubuna katılmış oldular. Erikson bir kez daha evlat edinilmiş ve üvey evlat olmuştu. Eğitiminin bir parçası olarak Anna Freud ile analize başladı. Deneme nitelikli bu başlangıçlar psikanalizin sonraki tarihi için oldukça belirleyici oldu. Burlingham ve Anna Freud psikanalitik düşüncelerin çocuk gelişimi ve eğitimine uygulanmasında çalışma arkadaşı ve öncü oldular. Blos ergenliğin Freudcu biçimde anlaşılmasına çok önemli katkılar yaptı. Erikson da Freud'dan sonra en yaygın okunan ve etkileyici psikanalitik yazarlardan biri oldu.

Erikson'un yaşamının uğraşı olacak şeyle tanışmaya başladığı tarihsel (psikanalitik) ortamı bir düşünün. Freud *The Ego and the Id*'i [*Ego ve İd*]* 1923'te yayınlamıştı ve bu metin içgüdülere yapılan özel vurgudan, egoya ve egonun dış dünya ile ilişkilerine doğru bir odak değişikliğini haber vermekteydi. Erikson'un psikanalizin içine yoğun biçimde girdiği ilk on yılda Freudcu ego psikolojisinin klasik anıtları ortaya çıkmıştı: 1936'da Anna Freud'un

(*) Freud, S. (1923). Ego ve İd, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd* içinde, çev. Ali Nahit Babaoğlu, Metis Yayıncılık, 2001 – ç.n.

The Ego and the Mechanisms of Defense [*Ego ve Savunma Mekanizmaları*]* ve 1937'de Hartmann'ın *The Ego Psychology and the Problem of Adaptation* [*Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*]** yayınlandı.

Sigmund Freud yirmi yıldan uzun bir süredir erişkinleri analiz ediyor olmasına ve çocuk gelişimine ilişkin şaşırtıcı ve yenilikçi kuramlar geliştirmiş olmasına karşın, çocuklarla çok az doğrudan gözlem ve klinik çalışma gerçekleştirilmişti. Erikson çocuklarla çalışmayı seviyordu ve psikanalitik eğitimini Montessori öğretmenlik eğitimi ile birleştirdi. Böylece Erikson, analitik ilgilerin çarpıcı bir genişleme sergilediği dönemde psikanalitik sahneye çıktı: Dürtülerin iç dünyasından bireyin çevre ile olan ilişkilerine; psikopatolojiden normalliğe; erişkin hastadan çocuk gelişimine doğru açılımların gerçekleştiği bir dönem.

Erikson 1933'te Amerika Birleşmiş Devletleri'ne göç ettiğinde yine bir gezgin oldu. Kültürlerarası farklılıklara ilişkin doğrudan kişisel deneyimleri, Ruth Benedich, Margaret Mead ve Gregory Bateson'un Amerikan kültürel antropolojisi ile tanışmasıyla bütünleşti. Çocuklarla yaptığı analitik çalışmalarını, farklı kültürel ve altkültürel ortamlardaki normal çocukları ve çocuk gelişimini inceleyerek genişletmek için her olanağı kullandı. Erikson'un bireyin toplumsal yapı içerisindeki gelişiminin zengin, yoğun bir biçimde dokunmuş psikanalitik açıklamasını yarattığı ortamı oluşturan öğeler, yeni psikanalitik düşünce ve ilgilerin, filizlenen karşılaştırmalı kültürel incelemelerin ve kişisel deneyimlerindeki yer değiştirmelerin ve zorunlu geçişlerin bir karışımıydı.

Psişe ve Kültür

Erikson'un klasik yapıtı olan *Childhood and Society* [Çocukluk ve Toplum – ç.n.] başlığı onun temel ilgi alanını az ve öz olarak özetler. Freud çocuk gelişimine çok boyutlu bir açıklama getirmişti. Bu açıklama bedensel odaklı içgüdüsel dürtülerin birbirini izleyerek, olgunlaşıp açılımına dayanıyordu. Freud'un anlayışı temel olarak psikobiyolojikti: Psişe bedenin bir uzantısı ve türevidir; zihin eylem ve boşalım talep eden zorlayıcı fiziksel gerilimler olarak ortaya çıkan içgüdüsel enerjileri kanalize ve denetlemek için gelişir. Freud'un şemasında sosyal dünya, dürtülerin denetlenmelerini, bastırılmalarını ya da aşırı derecede kılık değiştirmiş bir formatta doyurulmalarını zorunlu kılan bir gerçeklik ile karşılaştıkları yerdir. Geleneksel psikanalitik bakış açısından toplum dürtüleri denetleme mücadelesinde olan egonun bir uzantısıdır: kül-

(*) Freud, A. (1936). *Ben ve Savunma Mekanizmaları*, çev. Yeşim Erim, Metis Yayıncılık, 2004 – ç.n.

(**) Hartmann, H. (1937). *Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*, çev. Banu Büyükkal, Metis Yayıncılık, 2004 – ç.n.

türel liderler ebeveyn gibidirler; toplumsal güçler gizli savunmalardır; grup süreçleri büyük ölçekteki psikodinamiklerdir.

Erikson dünyaya karşı bu yaklaşımı dengesiz bulmuştur, onun anlayışına göre dünyada kültür ve kültürel farklılıklar bireyin gelişimini şekillendirir. Kuramındaki ana tema birey ve kültürün birbiri içine geçebilirliğiydi: bireyin psişesi belirli bir kültürel bağlamın gereklilikleri, değerleri ve hassasiyetleri içinde oluşur ve şekillenir, kültürel ve tarihsel değişimler de yaşamlarında anlam ve süreklilik bulmak için uğraşan bireyler tarafından etkilenir.

Örneğin Erikson çeşitli Amerikan Yerlileri'nin kültürlerini araştırırken, coğrafya ve ekonominin, çocuk yetiştirme tutumları aracılığıyla, kişiliği kültürün ihtiyaç duyduğu bireyleri yaratmak için şekillendirdiğini fark etmişti. Düzlüklerde avlanan Siouxlar merkezden dışa doğru örgütlenmiş dünyaları olan gezginlerdi. Yuroklar Klamant Nehri'nde her yıl yukarı doğru yüzen somon balıklarını avlayan balıkçılardı, onların merkeze doğru örgütlenmiş bir dünyaları vardı. Siouxlar güce değer verirken, Yuroklar denetim ve temizliğe önem verirlerdi. Siouxlarda kaygı güçten düşmek ve hareket edememekten doğarken, Yuroklar için erzaksız kalmak ve hazırlıksız yakalanmak kaygının temel kaynağıydı. Yurokların çocuk yetiştirme biçimleri, Sioux'larınkilerin tersine, açgözlülüğe yönelik sınırlamalar getirmenin ve yasakların önemini vurguluyordu. Emzirmenin başlangıcı geciktiriliyor ve sütten kesme aniden ve oldukça erken uygulanıyor, anneden zorlu bir koptuş gerçekleştiriliyordu. Erikson'a göre bu uygulamalar, bolluk zamanlarına yönelik çocuksu bir nostalji ve doğaüstü güçlere niyazkâr bir tutum yaratıyordu ve bu özelliklerin hepsi somon balığı avcısının yaşamı için uyumsal değer taşıyordu.

Böylece Erikson Freud'un psikobiyolojisine eşit ağırlıkta bir psikososyal boyut eklemişti. Freud çocukluk dönemini, psikobiyolojik dürtülerin açığa çıktığı, ifade bulduğu ve sonrasında toplumsal denetimin altına girdiği bir zaman dilimi olarak görüyordu. Erikson, ek olarak, çocukluk dönemine, kültürün çocuksu kaygılara ve bedensel yaşantılara anlam vererek kendini korumasının bir yolu olarak bakıyordu. Geleneksel psikanalitik anlayış içgüdüsel dürtüleri dışsal, toplumsal güçlerce şekillendirilecek zihinsel şeyler olarak görüyordu. Erikson kültür ve tarihi, zihne yaşam veren, şekilsiz biyolojik potansiyellerin belirgin biçimde insani bir yaşantıya dönüştüren bir vasıta olarak kabul ediyordu.

> Toplumsal örgütlenmenin baskılarının çocuğu nelerden mahrum bırakma eğiliminde olduğu üzerinde durmak yerine, toplumsal düzenin çocuğa, onu canlı tutarken ve onun gereksinimlerine belirli biçimlerde hizmet ettikçe

> onu belirli bir kültürel tarzla tanıştırırken, ilk olarak neler sunabileceğini netleştirmek istiyoruz. Oedipus üçgeni gibi içgüdüsel "verili" yapıları insanın irrasyonel davranışlarını açıklayan indirgenemez bir şema olarak kabul etmek yerine, toplumsal biçimlerin aile yapılarını belirlemede ne tür katkılarda bulunduğunu araştırıyoruz. (Erikson, 1968, s. 47)

Bu değişikliğin önemi büyüktür. Erikson yalnızca vurguda bir değişiklik önermiyordu. Zihnin temel bileşenlerini yeniden konumlandırıyor ve böylece hem klinik uygulama için hem de psikanalitik düşüncelerin çağdaş kültürü ve yaşantıyı etkileme yolları için büyük çıkarımları olan, temelden farklı bir psikanalitik çerçeve ortaya koyuyordu.

Derinlik metaforu Freud'un düşüncesinin her zaman temel bir öğesiydi: Zihin yüzeyinin altında gizli psikodinamik güçler işler; bugünün ardında hem bireyin hem de türün geçmişinin tortuları yatar; toplumsal etkileşimin görünen düzeyinin altında içgüdüsel güçler ifade bulmaya çalışırlar. Bu çiftlerin her birindeki ilk öğe ikinci öğenin terimleriyle ancak indirgemeci bir biçimde anlaşılabilir. Freud'a göre psikanalizi bir "derinlik" psikolojisi yapan şey buydu.

Erikson sürekli olarak geleneksel psikodinamik anlayışı kaynak olarak kullanmasına karşın, bu ilişkileri indirgemeci değil de diyalektik yapmaya çabalıyordu. Kültür ve birey, şimdi ve geçmiş, toplumsal ve biyolojik birbirinin içine işler ve birbirlerini yaratırlar. Böylece Erikson psikanalizin

> bir tür *kökencilik* [originology] geliştirme biçimlerine... her insani durumu daha erken bir duruma, çoğu zaman da onun "kökeni" olduğu farz edilen en erken, basit ve çocuksu öncülüne benzetmeye indirgeyen bir düşünme alışkanlığına... (1958, s. 18)

baş kaldırmaktaydı.

Deneyimin bileşenlerini sıralama biçimleri açısından geleneksel ego psikologları ile Erikson arasındaki ince farklılıkları bir düşünün. İkinci Bölüm'de Hartmann'ın ve Kris'in psikanalitik ilgiyi derinlikten yüzeylere, birey ile çevre, çocuksu çatışmalar ile günlük erişkin işlevselliği arasındaki ara yüzeye genişlettiğini belirtmiştik. Ancak Hartmann, Kris ve çalışma arkadaşları Loewenstein'a göre, bu yüzeylerin daha derin anlamları aşağıdan şekillendirilmektedir.

> Bir İngiliz, bir Fransız, bir New Yorklu, bir Bostonlu ile bir psikanalist arasındaki ilk temasın, geniş bir yelpazede yer alan –meraktan çekinmeye, aşi-

> nalıktan kuşkuya varan– biçimlerde gerçekleştiğine dair hiç kuşku yoktur. Bu tutumların bazıları bir grupta diğerinden daha yaygındır. Ama bu yüzeysel ve ilk temas aktarıma dönüştüğünde, farklılıkların çok daha sınırlı olduğu görülür... Aktarımın –pozitif veya negatif– oluşumunda ya da yoğunluğunda, yapısında ya da temel dışavurumlarında hiç bir anlamlı farklılık bulunmaz... Analitik gözlemci üzerindeki etki (ulusal nitelikteki farklılıklara dayanan), çalışma ilerledikçe ve erişilebilir veriler çeperden merkeze doğru kaydıkça, yani görünen davranışlardan erişilebilir verilere doğru gittikçe –ki bu verilerin bir kısmına ancak analitik bir araştırmayla ulaşılabilir– azalma eğilimi gösterir. (Hartmann, Kris ve Loewenstein, 1951, s. 19-20)

Daha geleneksel Freudcu ego psikolojisi yandaşlarının aksine Erikson'a göre kültürel süreçler bağımsız, nedensel bir boyut teşkil ederek kendi anlamlarını doğururlar. Erikson tek bir merkezdense aralarında karmaşık bir diyalektik ilişki bulunan iki merkezli bir çerçeve sunmuştu.

> *Bireyin çekirdeğinde* "konumlanmış" ve aynı zamanda *toplumsal kültürün çekirdeğinde* de yer alan bir süreçten, yani aslında bu iki kimliğin kimliğini inşa eden bir süreçten söz ediyoruz... Kimlik oluşumunun prototip olma gibi bir değer taşıdığı, psikolojik ile sosyal olan, gelişimsel ile tarihsel olan arasındaki tüm karşılıklı etkileşim sadece bir tür *psikososyal görecelilik* [psychosocial relativity]olarak kavramsallaştırılabilirdi. (Erikson, 1968, s. 22, 23).

Epigenetik ve Gelişim

Erikson'un katkılarının temeli egonun, dürtüler gibi, ardışık evreler ya da krizler boyunca giderek geliştiğini belirten ego gelişimi kuramıdır:

Temel güven-Temel güvensizlik
Özerklik-Utanç ve kuşku
Girişkenlik-Suçluluk
Çalışma ve yapıcılık-Yetersizlik ve aşağılık duygusu
Kimlik-Rol karmaşası
Yakınlaşma-Yalnızlık
Üretkenlik-Durağanlık
Ego bütünlüğü-Umutsuzluk

Ego gelişiminin her bir evresi dürtü gelişimindeki bir libidinal evreye karşılık gelir ve onunla diyalektik bir ilişki içindedir. Dolayısıyla, örneğin temel güven ile güvensizlik arasındaki çatışma oral dönem ile sınırdaştır. Süt emme ve memeyle oynamanın libidinal hazları, bir anlamda dış dünyaya yö-

nelik bir tutum krizini ortaya çıkarır: Dışsal kaynaklar rahatça içeri alınabilir mi? Tehlikeliler mi? Bebeğin dünyası onun gevşemesine ve huzurlu hissetmesine olanak verecek biçimde destekleniyor mu? Böylece Erikson Freud'un oral libido kavramını, psiko-cinselliğin çocuklukta ortaya çıkan bir bileşenini alır ve onun etrafında karmaşık bir öznellik inşa eder. Bebeği dünyaya yönelimi konusunda mücadele eden, kendilik duygusunun çekirdeğinde yer alan bir sorunu diğer insanlarla ilişkiler üzerinden çözmeye çabalayan, kendini gelecekteki ego gelişimine olanak tanıyacak biçimde kendi dünyasında bir yere konumlanmak için bir yol bulmaya çalışan bir varlık olarak hayal eder.

Erikson'un bu gelişimsel geçişlere yaklaşımını diğer psikanalitik gelişimsel modeller ile kıyaslamak öğreticidir. Örneğin Klein'ın iyi meme ve kötü meme kutupları etrafında örgütlenmiş olan paranoid-şizoid konum kavramı, Erikson'un ilk ego gelişimi evresindeki aynı mücadeleyi ele alır. Klein için iyi ve kötü, bebeğin libido ve saldırganlık arasındaki içgüdüsel çatışmalarından kaynaklanırken, Erikson için güven ve güvensizlik çocuğun bakım verenlerle olan başarılı ve başarısız etkileşimlerinden kaynaklanan *yaşantılardır*. Winnicott için, gerçek-kendilik ya da sahte-kendilik yaşantıları için olanak sunan kucaklayıcı çevrenin nitelikleri anne tarafından, onun kendi psikodinamikleri ve karakteri tarafından belirlenir. Benzer biçimde Sullivan, annedeki kaygı noktalarını, çocuğun erken dönemdeki iyi ve kötüyü bölmesinin kaynağı olarak görmüştür. Erikson için anne, güvenliği ve tehlikeyi, haz ve sınırları, doyum ve engellenmişliği düzenleyen ve sıraya sokan yaşama dair kültürel yaklaşımların, temsilcisi ve vasıtasıdır. Dolayısıyla, Erikson için bebeğin deneyimi ve sonraki kimliği, onun içine doğduğu kültürün değer ve ihtiyaçlarını yansıtan çocuk yetiştirme uygulamaları ile şekillendirilirler.

Erikson'un Freudcu kuramı dönüştürmesi, klasik-sonrası psikanalitik düşünceye büyük katkıda bulunanlarla paralellik gösterir. Bununla birlikte, Erikson'un bakışı Freud'un biyolojik temelli dürtü kuramı ile antropolojiden alınan kültürel alan arasında köprüler kurarken, diğer temel Freud sonrası psikanalitik ekollerinin izleyerek geliştikleri temel boyutu atlamış ve gelişmeden bırakmıştır. Bu boyut çocuk ile belirli bakım verenler arasındaki ilişkilerdir (bkz. Seligman ve Shanok, baskıda).

Erikson, ego gelişiminin diğer evrelerini de benzer biçimde, Freud'un psiko-cinsel durumunu kültürel ve tarihsel bir bağlamda kendine bir yer ve duruş bulma mücadelesi üzerine oturtarak inceledi: Özerkliğe karşı utanç ve kuşku anal dönemle; girişkenliğe karşı suçluluk fallik ve ödipal dönemle; ça-

lışma ve yapıcılığa karşı yetersizlik ve aşağılık duygusu da gizillik dönemiyle ilişkilidir. Ancak bu noktada Erikson'un ego gelişim evrelerinin iskeleti olarak kullanabileceği, Freudcu psiko-cinsel dönemler tükenmiştir. Freud'un gelişim kuramında, tüm önemli süreçler gizillik döneminin başlangıcında Oedipus karmaşasının çözülmesinde tamamlanır. Yaşamın geri kalanı büyük oranda bu zamana dek kurulmuş yapıların sergilenişidir. Erikson egonun büyümesini ödipal dönemin ötesine uzanan bir şey olarak gördü, bu nedenle kendi psikososyal katkılarını temellendirmek için Freud'un dönemlerine ek somatik krizler, psikobiyolojik olaylar ekledi. Kimliğe karşı rol karmaşası ve yakınlaşmaya karşı yalnızlığı ergenlikle; üretkenliğe karşı durağanlığı çocuk doğumuyla; ego bütünlüğüne karşı umutsuzluğu yaşlanmanın fiziksel yıpranmışlığıyla bağlantılandırdı.

Erikson *epigenetik* [*epigenetic*] terimini ego büyümesi ve gelişimine ilişkin bu görüşü tarif etmek için biyolojiden ödünç aldı. Cenin rahmin içinde bir organ sisteminin bir diğerinden sonra ortaya çıkması ve üstünlük sağlaması ile gelişir ve her bir sistem işlev gören bebekteki fiziksel süreçlerin nihaî, karmaşık bütünleşmesinde yerlerini alır. Erikson, benzer biçimde egonun, bireyin dünyadaki nihaî psikososyal bütünleşmesine sağlayan bu krizler dizisi boyunca ortaya çıkan farklı beceri ve niteliklerin organik süreciyle geliştiğini öne sürdü.

Erikson'un gelişimsel bakış açısı oldukça karmaşık ve sıkı dokunmuştur, ancak bunu sunuş biçiminin aşırı basitleştirmeye ve yanlış okumaya açık birçok yönü vardır.

Birincisi, Erikson egonun krizlerini çatışma terimleri üzerinden, bir şeye karşı diğeri şeklinde, sanki her evredeki sağlıklı gelişim bir zafer ya da sürgün ile sonuçlanacakmış gibi çerçevelendirmiştir. Aslında Erikson bu krizleri birer çatışmadan çok diyalektik gerilimler olarak görmüştür. Güven her zaman güvensizlik ile tamamlanır ve onunla yaratıcı bir gerilim içindedir, özerklik de utanç ve kuşkuyla, vb. Ayrıca, şu ya da bu kriz belirli bir zaman diliminde ön saflarda yer alsa da bu sorunların ve gerilimlerin tümü yaşam döngüsü boyunca etkindirler. Her evre sonraki ego nitelikleri ile mücadeleyle yeniden çalışılmaktadır. Erikson ego gelişimini yaşam döngüsünde bir merdiven gibi değil de daha çok giderek açılan ve birbiriyle sürekli yankılanan, karmaşık bir hayatî gerilimler dizisi olarak görmüştür.

İkincisi, Erikson psikososyal evreleri Freud'un psikososyal dönemlerinin uzantıları gibi sunmuştur. Ancak bu evreler bir uzantıdan daha fazladır. Erikson sadece dürtü kavramının üzerine eklemeler yapmamıştır, dürtü kav-

ramının kendisini değiştirmiştir,[2] Erikson, Freud'un biyolojik içgüdülerin olgunlaşma çizelgesini sosyal kurumların yapılarıyla bütünleştirerek, hem dürtüler hem de sosyal dünyanın psikanalitik açıdan algılanışını dönüştürdü. Freud için, toplumsal gerçeklik dürtülerin doyurulduğu ya da engellendiği bir evrendir; Erikson için, toplumsal gerçeklik dürtüleri kültürel olarak özel bir biçimde şekillendiren bir evrendir. Freud'un bakış açısında, birey dürtüler tarafından itilmektedir; Erikson'un çerçevesinde birey dürtüler tarafından itilmekte ve sosyal kurumlar tarafından çekilmektedir. "O halde, ego sürecindeki bir şey ile toplumsal süreçteki bir şey aslında özdeştir" (1968, s. 224).

Erikson'un en yaygın bilinen kavramı, çocukluk çağıyla erişkinlik arasındaki geçiş olan, birey ile toplumsal dünya arasındaki kesişme noktası olan ergenlikle le, ilintili ego kimliğine dair formülasyonuydu. Erikson *kimlik* terimini kasıtlı olarak birçok biçimde kullanmıştır ve tam da bu esneklik, bireyin psikanalitik açıdan anlaşılması ile tarih, biyografi ve kültürel antropoloji gibi disiplinler arasındaki kesişim alanını araştırmasını kolaylaştırmış olan şeydir.

> Kimlik teriminin kendini birkaç anlamda ifade etmesine izin vermekle bu terim, bir zamanda... bilinçli bir *bireysel kimlik algısı*; bir başka zaman *kişisel karakterin sürekliliğ*ine yönelik bilinçdışı bir çaba; bir üçüncüsünde *ego sentezi*nin sessiz eylemleri için bir ölçüt ve son olarak, bir grubun ideralleri ve kimliği ile içsel *dayanışma*nın sürdürülmesi olarak ortaya çıkacaktır. (Erikson, 1959, s. 102)

HEINZ KOHUT

Freud, gördüğümüz gibi, "insan" doğasının kuruluşunu, hayvanî arzularla uygarlık standartlarındaki davranışlar arasındaki uzun süren çatışmanın bir sonucu olarak tarif etmekteydi. Ona göre, acı veren suçluluk dolu bir vicdan –aksi halde alt düzeylerde bir nitelik taşıyacak olan– uygarlaşmış bir ahlâkî kodun müjdeleyicisi, bir tür zaferdi. Freud'a göre psikopatoloji bu zorunlu olarak çatışmalı içsel kuvvetler arasındaki dengesizliği yansıtmaktaydı.

Heinz Kohut (1923-1981), 20. yüzyılın sonlarında edebiyat ve sosyal analizlerdeki ana temalarla uyumlu olan, insan yaşantısı/deneyimine dair oldukça farklı bir bakış açısı sundu. Savaşlardan değil de yalıtılmışlıktan, kişisel yabancılaşmanın acı verici duygularından söz ediyordu. Dehşet verici düzeyde insanlığından kopmuş ve kendini "insanlık dışı bir ucube" olarak his-

2 Ego psikolojisinin en önemli tarihçisi ve açıklayıcısı David Rapoport, Hartmann için idin, Freud için olduğu gibi, çevresel etkilerce değiştirilemez olduğunu belirtmiştir. Oysa Erikson için psişenin toplumsal etkilerin ulaşamayacakları hiç bir bölümü yoktu (1958, s. 620).

seden bir karakterin yer aldığı Kafka'nın *Metamorphosis* [*Dönüşüm*]* yapıtında akıldan çıkmayacak bir biçimde ele alınan o beklenti ve merak uyandıran varoluşsal deneyimlerden bahsediyordu., (1977, s. 287). Kohut'un sorunlu insanı yasak arzulara ilişkin suçluluk duygusuyla kurcalanmış değildi; bir yaşamı anlamsız olarak sürdürüyordu. Sıradan ve gündelik yaşantıyı ilgi ve merak ile dolduran yaşam zevkinden yoksun olarak, bir insan gibi görünüyor ve davranıyorsa da yaşamını bir angarya, başarılarını boş olarak yaşantılıyordu. Ya da bu insan keskin iniş-çıkışları olan duygusal bir hız treninde esir tutuluyordu. Canlı ve yaratıcı enerji patlamaları ile işlevselliği kesintiye uğratan başarısızlık algılarına tepki olarak ortaya çıkan acı verici yetersizlik duyguları birbirini izliyordu. Yaratıcı süreç kısa devreliydi, yaratıcı çabalar gerçekleştirmeye kafa tutuyorlardı. Hevesle, hatta çaresizce peşinden koşulan ilişkiler, bir başkasından gerçekten "ihtiyaç duyulan" şeylere ulaşmaya dair giderek artan karamsarlık duygusuyla tekrar tekrar terk ediliyordu. Freud'un insanı uygun biçimde suçluydu; Kohut'un insanı kesinlikle "trajik" idi (1977, s. 132,133).

Kohut, Hartmann gibi, gelişimi, uygar toplumun vahşi insanları zorlayarak ehlileştirdiği bir "kültür şoku"ndan çok kendine özgü ve içkin bir "uyum" olarak tarif etmiştir. Kohut insanoğlunun belirli türdeki bir insani çevrede gelişmek üzere tasarlanmış olması gerektiğini düşünmekteydi. Bu çevre, bir çocuğun yalnızca insan *olarak* değil insan topluluğunun enerjik, bağlı bir üyesi olarak insan gibi *hissederek* büyümesine olanak sağlayan gerekli yaşantıları bir biçimde sağlamalıdır. Kohut bir çocuğun yaşamının erken dönemlerindeki bu can alıcı çevresel koşulları belirlemeye çalışmıştı.

Ancak Kohut'un yazıları kendisinden öncekilerin fikirlerinin yalnızca uzantıları ve detaylandırılışları değildi. Birçok psikanalitik yenilikçi için geçerli olduğu gibi, Kohut'un düşüncesindeki dönüşüm, öncelikli olarak var olan kuram çerçevesi içinde anlaşılmaz ve kolay baş edilemez görünen klinik sorunlarla karşılaşmalarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Narsisistik Kişilik Bozuklukları

Kohut'un ilk katkıları Freud'un narsisizm kavramının radikal bir yeniden formülasyonu olarak sunulmuştu. Freud bebeğin tüm *libidinal* enerjisinin başlangıçta kendine yönelik olduğuna, *birincil narsisizm* adını verdiği bir duruma inanıyordu. Bebeğin erken dönem yaşantısı büyülü ve fantastikti.

(*) Kafka, F. (1915). *Dönüşüm*, çev. Ahmet Cemal, Can Yayınları, 2012 – ç.n.

Freud'un *düşüncenin tümgüçlülüğü* dediği şeye esir olan bebek kendini kusursuz ve tümüyle güçlü hisseder. Bu tümgüçlülük ve büyüklük fantazileri aracılığıyla kendini doyurmaya çalışan bebeğin erken dönemde engellenmişlikler yaşaması, onun narsisisitik kendine dönüklüğünü kesintiye uğratır. Bebek bu yolla doyumu güvence altına alamayınca libidinal enerjisini kusursuz olmasa da, elle tutulur bir tatmin arayışıyla dışarıya, diğerlerine yöneltir. Bu süreçte narsisistik libido normal olarak nesne libidosuna dönüştürülmüş olur ve çocuk ebeveynlerini çocukluk döneminin çok önemli sevgi nesneleri olarak kabul eder. Ebeveynlerle kurulan bu tür bir bağlanma ve bu süreçte gelişen ödipal fantaziler bir sonraki psişik engeli ortaya koyar. Cocuk bu ödipal fantazilerden vazgeçemezse, libidosu çocuksu sevgi nesnelerine saplanıp kalır ve nevrotik olur. Daha sonra, bir erişkin olarak psikanalitik tedaviye başladığında varlığını sürdüren bu çocuksu bağlanmaların analistin kişiliğine aktarılması, hem yoğun biçimde yaşantılanmalarını hem de iyileştirici analitik yorumları elverişli kılar.

Nesne libidosu ve narsisistik libido ters orantılı olarak kavramsallaştırılmışlardı. Freud libido havuzunu amipin protoplazmasıyla kıyaslamaktaydı: Protoplazma amipin ana gövdesinde ne kadar çoksa, dışa uzanan yalancı ayaklardaki de o kadar azdır ve tersi de geçerlidir. Kişinin kendisiyle meşguliyeti ne kadar çoksa başkalarına bağlanmak için enerjisi o denli azdır, ve yine tersi de geçerlidir. Freud şizofrenik durumları, libidonun nesnelerinden yoğun biçimde geri çekilerek *ikincil narsisizm* durumuna girmesinin bir ürünü olarak görüyordu. Bu durum bireyi geçmişe, bebeklik döneminde ebeveynlerle gelişen bağlanmalardan da geriye, yaşamın ilk aylarını niteleyen o büyülü kendine dönük hale geri götürür. Böylesi durumlarda, birey ebeveynlerine yönelik libidinal bağlanmalarını analistin kişiliğine aktaramaz, çünkü aktarılacak hiçbir bağlanma gelişmemiştir. Çağdaş analistler karşılaştıkları belirli klinik güçlükleri açıklamak için bu narsisizm kuramını kullanmaya devam ettiler.

Yirmili yaşlarının başlarında, eşcinsel bir erkek olan Eduardo, belirsiz, ve yaygın olan depresif duygular ve "boşta olma... Kendimi bulamıyor gibiyim" hisleri nedeniyle tedaviye gelmişti. Kültürlü, centilmen bir yeni üniversite mezunu olarak analize büyük bir enerjiyle, milyoner olma hırslarını anlatarak başlamıştı. O sıralar işsiz olmasına ve parlak bir iş geçmişi bulunmamasına karşın, ilgi alanlarını geliştirmeye ya da bu hedefe ulaşmak için uzun vadeli planlar ve stratejiler oluşturmaya pek az önem veriyordu. Eduardo önüne koymuş olduğu hedefin güçlükleri hakkında hiç bir fikri yokmuş gibi görünüyordu. İş görüşmeleri zorlama bir iyimserlikle bekleniyordu. İşe alınma-

ma olasılığının ya da işe alınsa bile zirveye ulaşmanın otomatik olmayacağı ve büyük çaba gerektireceğinin hiç bir biçimde ayırdında olmaksızın, söz konusu şirketin zirvesine ulaşma planlarını tartışıyordu.

Eduardo'nun sosyal yaşamı ilk seanslarda sıklıkla gündemdeydi. Zaten çekici olan kendisi sürekli olarak daha kusursuz birini, yakışıklı, "kocaman kamış"ı olan kaslı bir adamı, "onu tamamen dolduracak" ve "güçlü kılacak" birini arıyordu. Depresif halleri de bu özlemle yakından ilintiliydi. "Avdayken", kendini etkin biçimde iz peşinde hissettiği ve hedef ulaşılabilir göründüğünde disfori hafifliyordu, ancak ödülü güvenceye almayı başaramadığında donuklaştıran bir boşluk hissi ve kırılganlık çöküyordu. Bu hayal kırıklıkları geri çekilmesine neden oluyor, diğer insanlarla birlikte olmaya dair tüm ilgisini yitiriyor ve uzun akşamları dairesinde, sıkça mastürbasyon yaparak geçiriyordu.

Yakışıklı, parlak olan ve konuşmayı bilen Eduardo, Latin kökeninin görünüşüne kattığı belirgin bir egzotik nitelikle birçok erkeğin ilgisini çekiyordu. Oysa o onların dikkatine küçümseyerek tepeden bakıyordu; bu, özellikle anlamlı, geliştirilecek bir bağ ya da paylaşılacak bir ortak ilgi olarak kayda geçmiyordu. Bunlar onun ulaşılması neredeyse imkansız hedefine giden yolda toplanacak küçük ganimetlerden başka bir şey değildi. Eduardo'nun ilişkilere yaklaşımı bir dama oyunu gibiydi; taç giymenin peşinde koşarken ilgi gösterenlerin üzerinden atlanıyor ve sempati gösterilmeksizin oyun tahtasından kaldırılıyorlardı.

Analist bu örüntüleri ifade etmeye ve araştırmaya çalıştıkça tekrar tekrar aynı tepkiyle karşılaşmıştı: Eduardo analist ona gözlemlerini sunmayı bitirinceye dek her zaman kibar biçimde duruyor ve sonra sanki onun sözcüklerinin hiçbir anlamı yokmuş gibi devam ediyordu. Bu girişimler Eduardo'nun *kendi* yaşantısının sunuşunu bölen şeyler olarak, analistin sonunda konuşmayı kesip dikkatle dinleyen izleyici konumuna yeniden geçene dek sabırla dayandığı kesintiler olarak kaydedilmekteydi.

Bu örüntü sadece ilk seanslarda bir kez, Eduardo söylediklerinin ortasında durduğunda kırılmıştı. Sanki bir şey dikkatini çekmiş gibi bakarak sessizce, bir an için analisti incelemişti. Sonra şaşkın bakışı çözülmüş ve yorumunu yapmıştı: "Biliyor musunuz gri sizin için iyi bir renk değil, mavi çok daha çekici olurdu." Analist bu yorumla ilgilendiğini ifade ettiğinde, Eduardo onun "çok kitap okumuş" olduğunu ve rastgele bir sözü abarttığını belirterek sorusunu geçiştirmişti. Ardından daha önce kaldığı yerden devam etmişti.

Bu ilk seanslarda, ona birazcık da olsa yararlı bir şey sunamadığını his-

seden analist zamanla sessizleşmişti. Eduardo ile seanstayken zihninde uçuşan fantazilerin farkına varmıştı. Kalktığını ve sessizce odayı terk ettiğini, seansı sonlandırmak ve ona veda etmek için geri döndüğünde gittiğinin hiç de farkında olmamış olduğunu hayal ediyordu. En rahatsız edici olanı ise, görünmez hale geldiğini, var olmadığını hissetmesiydi. Klasik anlamda aktarımın ortaya çıkmadığı açıktı. Dolayısıyla, analist seanslardan birini iptal etmek zorunda kaldığında Eduardo'nun öfkelenip depresifleşmesine gerçekten şaşırmıştı.

Narsisistik Aktarım: Klasik Görüş Açısı

Freud için aktarım analitik tedavinin duygusal özü haline gelmişti. Freud, çatışmalı bilinçdışı arzuların keşfedilmesinin, hastanın çocukluk döneminin yoğun çatışmalı duygularını analiste yönelmiş olarak yaşantıladığı bir duygusal katılım bağlamı içinde ortaya çıkması gerektiğine karar vermişti. Dolayısıyla Freud aktarım geliştirme becerisini analitik hastanın olmazsa olmazı olarak belirlemişti: "Zaferin –ifadesi nevrozun kalıcı iyileşmesi olan zaferin– kazanılması gereken alan budur. Sonunda, bir insanı *gıyabında* yok etmek olanaksızdır." (Freud, 1912, s. 108).

Aktarım Freud için analiz edilebilirliğin öylesine önemli bir niteliği haline gelmişti ki, farklı tipte psikopatolojiler arasındaki en temel tanısal ayrımlarını onu temel alarak yapmıştı. Freud psikotik hastayı tedavi edilemez yapan şeyin, aktarımın gelişmesini engelleyen yoğun bir kendine dönüklük hali olduğuna inanıyordu.[3] Böylece Freud obsesiflik ve histeri gibi çeşitli analiz edilebilir nevrotik durumları içeren "aktarım nevrozları" ile analitik sürece boyun eğmeyen şizofreni gibi çeşitli psikotik durumları ve ağır depresyonu içeren "narsisistik nevrozlar"ı birbirinden ayırıyordu.

Eduardo gibi hastalar geleneksel analitik çerçeve için bir sorun oluştururlar. Eduardo kesinlikle psikotik değildi; gerçekliğe yönelmişti, işlevseldi, toplumsal olarak uygun ve sözel becerileri kuvvetliydi. Analiz edilebilir olması gerekirdi. Ancak analistinin hızla keşfettiği gibi, onu anlamlı bir analitik sürece katmak olanaksız görünüyordu. Gerçeklik algısında hiç bir bozukluk ortaya çıkmazken, Eduardo kendi büyüklük ve kusursuzluğuna öylesine kapılmış görünüyordu ki analist (ve çoğu insan) ona önemsiz görünmekteydi. Edu-

3 Daha ağır sorunları olan hastaların analitik ulaşılamazlıkları konusunda tüm analistler Freud ile aynı görüşte değildiler. Sonuçta, "psikotik aktarımlar" ve "sınırdurum aktarımları" kavramları, analist ile ağır psikopatolojilere sahip hastaların aktarımlarını kapsayan belirli ilişki kurma biçimlerini tarif etmek için geliştirilmişlerdi.

ardo, bir psikotiğin aksine, psikanalitik tedavinin pratik gerekliliklerıyle kesinlikle işbirliği yapabilir ancak duygusal olarak içine girilemez görünmekteydi.

Eduardo narsisistik kişilik bozukluğunun, klasik gelenekte analiz edilemezlik hükmüne neredeyse eşdeğer olan bir tanının, tüm belirtilerine sahipti: Kendine dönüklük, yüzeysel pürüzsüz bir görünüm, büyüklenmecilik, hafife almalara karşı duyarlılık, ortaklaşa yapılan bir analitik çalışmaya gerçek bir katılım yerine analistin kişi olarak önemsenmeyişi. Klasik dürtü kuramına göre, böylesi bir hastanın libidosu bir zamanlar dış yönelimli olmuş, ancak gerçek dünyayla daha olgun bir ilişki kurmanın doğasında var olan ödipal düş kırıklıkları ile yüzleşmekten kaçınmak için savunmacı bir narsisistik yönelime geri çekilmişti. Böylesi hastalarla iyileştirici bir etki ortaya çıkarmak için tek umudun, analistin kendine yönelmiş libidoyu bir şekilde savunmacı, narsisistik yöneliminden dışarı çıkarma ve yeniden daha olgun, dışa yönelik bir kanala sokma becerisine bağlı olduğuna inanılıyordu. Bu kendiyle meşguliyet, tanımı gereği, aktarımın güçlü terapötik aracının gelişimini engellediği için analistin ağır bir sorun ile işe başladığı düşünülüyordu. Böylesi olgularda geleneksel klinik yaklaşım büyük oranda, gerçek bir aktarımın yapılanışını olanaksız kılan savunma sürecinin dışavurumlarını ortaya çıkarma ve bozma umuduyla, direnç ve savunmaları analiz etmeye dayanıyordu. Örneğin analist, ısrarlı ve yineleyici yüzleştirmeleri kullanarak, hastanın çocuksu benmerkezciliğine ya da kibirli hak iddia edişlerine dikkat çekmekteydi. Analistler bazen narsisistik bir hastanın büyüklenmeciliğini aşmak için "hastanın mizah duygusunu hareketlendirmesi için şakacı, ironik bir tutumu benimsiyorlardı ama sıklıkla bu iğneleyicili, hatta alay edici bir tutuma kayıyordu." (Kligerman, 1985, s. 12).

Kohut ve Klasik Gelenek

Kohut yaşamının son on yılına, yazılarının ana akımdan çok uzaklaşmış hale geldiği döneme dek, klasik psikanalizin seçkin bir sözcüsü ve eğiticisiydi. Yirmi yedi yaşından altmış sekiz yaşında ölene dek Chicago'da yaşamasına karşın Freud'la paylaştığı Viyanalı kökleri çok derindi. Anna Freud ve Heinz Hartmann ile kişisel ilişkilerinden keyif alıyor ve kendini Freud'un soyundan gelenlerle konumlandırmaktan oldukça tatmin oluyordu.

Kohut, bu klasik düşünce çizgisiyle olan derin bağlantısına karşın, Eduardo gibi hastaları anlama ve en temel sorunlarıyla uğraşma konusunda klasik yaklaşımın sınırlılıklarından dolayı giderek daha çok tatminsizlik yaşıyordu. 1979'da yayınladığı "The Two Analyses of Mr. Z" ["Bay Z'nin İki

Analizi"],* Kohut'un narsisistik karakter patolojisine orijinal klasik yaklaşımının yanı sıra bazı güçlü ve çarpıcı klinik deneyimlerini gösterdi. Bu deneyimler onu *kendilik psikolojisi* adını verdiği alternatif bir yönelim lehine klasik yaklaşımını terk etmeye zorlayan türden deneyimlerdi.[4]

Annesiyle yaşayan yakışıklı genç bir adam olan Bay Z, belirsiz bazı somatik sorunlardan ve kadınlarla ilişki kurmakta yaşadığı zorluklardan yakınarak tedaviye başvurduğunda yirmili yaşlarının başındaydı. Bay Z'nin babası, Eduardo'nunki gibi, yaşamının çok önemli yıllarında ortada olmamış, annesi ise oğluyla yoğun biçimde ilgilenmişti. Bay Z, Eduardo gibi, analistinin ilgi ve dikkatine dair oldukça duyarlı, çalışma takvimlerindeki kesintilerle engellenmiş hissettiğinde bozulan ve öfkelenen ve analistinin yorumlarına kapalı, sıklıkla da yorumlarını açıkça reddeden biri olarak tarif edilmekteydi.

Kohut klasik bakış açısından baktığında, bu analizanın annesinin aşırı ilgisi ve beraberliğiyle "şımartılmış" olduğunu, bunun onun çocuksu büyüklenmeciliğini uygunsuz biçimde desteklediğini gözlemlemişti. Kohut annenin bu aşırı düşkünlüğünün babanın ödipal dönemdeki zamansız yokluğu ile katlanarak, Bay Z'nin en doyurucu ve gerçekdışı fantazisini, annesinin tek sahibi olduğu fantazisini beslediğini düşünüyordu. Beş yaşında babasının dönüşüyle fantazisine doğrudan meydan okunmuştu, Bay Z bir sonraki gelişimsel zorluğu aşmaya yani babanın kesin olarak ödipal galip olduğu gerçeğiyle yüzleşmeye isteksizdi. Babasının iğdiş edici misillemesine ve annenin kaybına dair dehşet verici fantazilerine dayanmak için normal olan rekabetçiliği ve saldırganlığı harekete geçirememişti. Güç ve özel olmaya ilişkin ödipal öncesi fantazileri aşırı doyurulmuş olduklarından, şimdi gerilemiş ve babanın geri dönüşüne karşın libidosu, kendini annesinin ödipal öncesi adanmışlığının nesnesi olarak yaşantıladığı o çocuksu, narsisistik örgütlenmeye geri dönmüştü. Bu, klasik bakış açısından Bay Z'nin tedavide, "psikanalitik durumun, ona ayrıcalıklı bir denetim, ona aşırı düşkün olan anne tarafından sunulduğu gibi hayran olunma ve hizmet edilme konumunun yeniden sağlamasını " talep ederek bu sa-

(*) Kohut, H. (1979). "Bay Z'nin İki Analizi", *Psikanalizin "öteki" Yüzü: Heinz Kohut*, hazırlayanlar: Melis Tanık, Nafi Mitrani, Yavuz Erten içinde, çev. Yavuz Erten, İthaki Yayınları-Psikanaliz Gündemi Dizisi, 2004 – ç.n.

4 Ölümünden sonra Kohut'un yazışmalarını derleyen bir tarihçi Kohut'un Bay Z. İçin esin kaynağını kendi deneyimlerinden aldığını ileri sürmüştür (Cocks, 1994). Psişenin işleyişlerini anlamak için analistin kendi yaşantısını kullanması, Freud'un ilk yazılarında, kendi analizinin ona çok önemli anlayışlar sunduğundan beri, psikanalizin temel özelliklerinden biri oldu. Psikanalitik tarihçiler psikanalitik kuramlar ile kültürel bağlam ve yazarların kişisel mücadeleleri arasındaki paralelliği ikna edici biçimde ortaya koymuşlardır. (Bkz. Stolorow ve Atwood, 1979. Bu kitapta Freud, Jung, Reich ve Rank'in yaşamları bu bakış açısından tartışılır.)

vunmacı, olgunlaşmamış psişik duruşu yinelediği düşünülmekteydi (1979, s. 5). Bay Z'nin psişesini bu gerileyici kanaldan dışa doğru yöneltmeye çabalamak için klasik tekniği kullanan Kohut tekrar tekrar Bay Z'nin savunmalarıyla, narsisizmi, gerçekdışı ve sanrısal büyüklenmeciliği, babasının geri dönüş gerçeğini içsel olarak düzenlemek için inkârı kullanışı ile karşılaşmaktaydı. Bay Z bu yüzleştirmelere hiddetle karşılık vermişti. Bu tepkisi de rekabet ve saldırganlık ihtiyaçlarının onun yaşamında hiç yeri yokmuş gibi gerçekliği defetme çabası olarak yorumlanmıştı. Tüm ilgi pohpohlanmış olan bu küçük oğlan üzerinde olmalıydı ve hiç bir engellenmeye katlanmaması gerekirdi.

Eduardo'nun öyküsünün birçok niteliği, Kohut'un bu makalede tarif ettiği klasik çerçeveye de kolayca uyarlanabilir. Eduardo bir oğlan çocuğu olarak annesi tarafından kusursuz olarak görülmüş ve övülmüştü. Yıllarca tatminsiz eşi tarafından sözel tacize maruz kalan ve Eduardo dört yaşındayken aileyi terk etmiş olan bir babadan sonra, annesi, Eduardo'nun babasına kıyasla ne denli büyük bir gelişme olduğunu vurgulamıştı. Yakışıklı oğluna "küçük prens" olarak hitap eden anne sosyal aktivitelere oğluyla katılıyordu. Anne, erişkin bir erkeğin yaşamındaki konum ve değerinin törpüleyici, sertleştirici etkisini oğlunun hissetmesine olanak tanımak yerine, sistemli bir biçimde oğlunun kusursuz ve yeğlenen erkek olduğuna dair kendilik imgesinin gelişmesine göz yummuştu. Klasik perspektiften bakıldığında Eduardo'nun analizdeki halleri çocukluğunda örgütlenmiş bu savunmaların bir dışavurumu olarak görülebilir: Yalnızca o önemliydi, yalnızca ona imrenilmeli ve onunla ilgilenilmeliydi, istediği her şeye sahip olmalıydı, istediği herhangi bir alanda ilerlemek için hiç bir engelle karşılaşmamalıydı.

Eduardo'nun öyküsü, Bay Z'ninki gibi, klasik yaklaşımın narsisistik kişilik bozukluklarına dair sunduğu sınıflamalara tam olarak uyarken, Kohut giderek narsisistik hastalarla deneyimlerde ele alınmayan birçok önemli boyutun olduğunun farkına varmaya başlamıştı. Örneğin Eduardo gibi bir hastayı koruyucu olan narsisistik örgütlenmesinden vazgeçmeye ikna etmek, onu kaçınılmaz olarak yoğun yetersizlik ve acı veren aşağılanma duygularına boğduğunu gözlemlemişti. Onu kusurlarıyla yüzleştirmek derin ve yoğun bir mutlak çaresizlik hissi yaratıyordu. Eduardo gibi narsisistik hastalar, tanım gereği kendilerine dönük olmalarına karşın, oldukça kırılgan görünüyorlardı. Sanki yükseklerde uçan bir üstünlük algısından hızlıca ve beceriksizce bir mecburi iniş yaparak yere çakılıyorlardı.

Kohut'un gözlemlerinde daha da rahatsız edici olanı, iyi yürütülmüş, "başarılı" bir psikanalitik tedavinin böylesi insanların yaşantılarının özellik-

le sorun yaratan niteliklerine ulaşamadığıydı. Bay Z Kohut ile ilk dört yıllık klasik analizini tamamladıktan sonra özel ilgiye dair ısrarını bırakmış, annesinin evinden taşınmış, kadınlarla çıkmaya başlamış ve işinde daha girişken hale gelmişti (Kohut, 1979). Fakat beş yıl sonra ek terapi talep ettiğinde, kurduğu romantik ilişkilerin duygusal olarak sığ olduğunu ve gerçek cinsel doyuma ulaşamadığını belirtmiş ve işini keyifli ya da heyecanlandıran bir zorluk olarak değil de angarya ve yük olarak tarif etmişti.

Freud'dan Kohut'a

Freud bir zamanlar normalliğin sevebilme ve çalışabilme kapasitesiyle tanımlandığını ileri sürmüştü (Erikson,1950, s. 264). Bu ölçüte göre Bay Z'nin ilk analizinin bir başarı olduğu iddia edilebilirdi. Ancak Kohut beş yıl sonra Bay Z'yi dinlediğinde Freud'un formülünde eksik olan çok önemli bir öğeyi fark etmiş ve çarpılmıştı: Bu becerilerden keyif alabilme ve gurur duyabilme kapasitesi. Bu içsel canlılık olmadan zafer boş görünüyordu. Psikanaliz Bay Z'ye daha "gerçekçi" bir yönelim vermiş, özel olma fantazilerinin gerçekçi olmadıklarını kabul etmesini sağlamıştı. Fakat terk ettiği narsisistik büyüklenme fantazilerinin daha önce sağladığı heyecan ve kıvılcımın yerini tutacak hiçbir şey sunmamıştı. Kohut'a göre, psikanalizin var olan kuramı bu özel sorunu kavramsallaştırmak için hiç bir gerçek yol sunar gibi de görünmüyordu.

Freud'un libidinal gelişim kuramı –kendini sevme ile başkalarına duyulan sevgi arasındaki ters orantı– Kohut'a göre yeniden formüle edilmeliydi. Kendini sevmek özünde gerçekten başkalarını sevmeye karşı mıdır? Kendini önemsemekten ve olgun olmayan bir şey olduğu için ilgi ve övgü arzusundan tamamen vazgeçmek zihinsel sağlığın yararına mıdır? Ve kendini sevmekten vazgeçmek pahasına başkalarıyla ilişki kurmaya çalışmak anlamlı mıdır? Kendiyle ilgili iyi duygular beslemek insanın başkalarıyla ilişkilerine bir canlılık ve zenginlik katmaz mı?

Bu tür kaygılar Kohut'u Freud'un narsisizm kuramını sorgulamaya itmiş, ve bu hareketi birçok insan tarafından kabul edilmiş öğretinin sınırlarını aşan bir aykırılık olarak görülmüştü. İlginçtir ki Kohut önceleri bu görüşle aynı fikirde değildi. Formülasyonlarının klasik gelenekten koptuğunu düşünmüyordu. Kohut'un Freud'un zekâsını algılayışı ve meslekî sadakati, Freud'un kendine özgü kuramlarına yönelik değil de psikanalitik yönteme yönelikti. Ona göre bu yöntem psikanalitik tedaviye dair bulunan en eski kayıtlarda yer almış ve belirlenmişti. Kohut'a göre psikanaliz için tanımlayıcı an Anna O'nun Breur'e şunları söylediği andı:

> Aklıma gelen bir şeyi söylemek istiyorum; ve bir bilim adamı "devam edin" diyecek kadar bilimseldi ve verileri bir düzene sokmak için oturup onun söylediklerini yazmıştı. Analizi yaratan büyük adım buydu. Freud'un düzenleyici zihninin kurduğu belirli kuramlar, belirli bazı kuramlardır. O psikanalizin Newton'u olabilir. Kuşkusuz öyledir de. Ama bu, verileri düzenlemenin başka yolları olmadığı anlamına gelmez. (Kohut, Kirsner'de, 1982, s. 492)

Kohut sonunda, psikanaliz *kuramı*nın alanda çok kutsal bir konuma yükseltilmiş olduğunu ve bu konumun psikanaliz *süreci* ve Freud'un gelecek kuşaklara bıraktığı gerçek armağan üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğunu savunacaktı. Freud'un narsisizm kuramı gibi belirli kuramlarının içeriğine katı bir bağlılık sergilemek analisti, *hastanın* bulunduğu zor durumu kendine özgü bir şekilde yaşayışını sürekli olan bir açıklıkla algılamaya olanak verecek geçici varsayımlar formüle etmektense, hastanın söylediklerini önceden belirlenmiş anlam kategorilerine uyduran önceden oluşturulmuş bir inanç sistemini zorlamaya yönlendiriyordu.

Vekâleten İçe-Bakış ve Narsisistik Kişilik

Kohut narsisistik hastalarla çalışmalarında kendi klasik düşünce sistemini ve hastanın iletilerinin anlamları hakkındaki tüm peşin hükümlerini askıya almaya çalıştı. Kendini hastanın yerine koymaya, yaşantıyı hastanın bakış açısından anlamaya çabaladı. *Empatik dalış*[empathic immersion] ya da *vekâleten içe-bakış* [vicarious introspection] olarak betimlediği bu yaklaşım (1959) onun için psikanalitik metodolojinin tanımlayıcı özelliği haline geldi. "Eğer gözlem biçimimiz içe-bakış ve empatiyi *temel bir öğe olarak* alıyorsa, görüngüleri, zihinsel, psişik ya da psikolojik olarak adlandırırız" (s. 462). Kohut bu yöntemi şöyle ifade etmişti: "Daha önce bilinçli olarak farkına varmamış olduğum anlamları ya da anlamların önemini kavramamı olası kıldı" (1979, s.3).

Vekâleten içe-bakış sayesinde ne tür yeni anlamlar erişilebilir hale gelmişti? Eduardo'nun analisti onun ifadelerini, onu kurulmuş bir ruhsal işlevsellik ve anlam örgüsüne uydurmaya çalışmak yerine, *onun için* ne anlama geldiğini merak ederek dinlerse hakkında neler öğrenebilirdi?

Belirgin bir kendine dönüklüğe karşın Eduardo insanları kendisi için çok önemli olarak yaşantılıyordu. İnsanların kendisiyle ilgilenmesi için çok çaba sarf ediyor, ideal eşini bulmak için çok enerji harcıyor ve analistine orada kendisiyle olmasını istediğini açık biçimde belli ediyordu. İma ettiği istek-

lerinde çarpıcı olan ve onları anlaşılması güç kılan şey, başka birine duyduğu ihtiyacın, çok yoğun olmasına karşın aynı zamanda çok belirli olması ve yapısı gereği, genellikle ilişkilerin önemli bir parçası olan bir dizi yaşantıyı dışlıyor olmasıydı. Analisti Eduardo'nun özellikle, başkalarında iki özel tipte yaşantıyı aramakta olduğunu ayırt etmişti. Analist ile olan ilişkide çok belirgin olan birincisi, kendini göstermesine kesintiye uğratmadan izin verecek, sinirlendiği ya da aşırı heyecanlandığında sabit ve yatıştırıcı kalacak olan yardıma hazır, ilgili bir ötekiyle ilgiliydi. Önceleri tedavi dışındaki yaşamında daha belirgin olan ikincisi de, sayesinde kendini de güçlü hissetmeye başlayabileceği idealize edilmiş, güçlü bir öteki ile bağlantı kurma deneyimiydi. Her iki türdeki ilişkilerin özdeğeri üzerinde çok büyük etkileri oluyordu. Eduardo bu yaşantılar olası göründüğünde, analitik ilişki onun için yerinde ve uyumlu olduğunda ve ideal erkeğin peşinde koşma konusunda umutlu hissettiğinde güvenli, kendine hâkim ve canlı görünüyordu. Bu yaşantılar kesintiye uğrağında ya da ulaşılamaz olduğunda, duygusal olarak çöküyordu.

Eduardo'nun öyküsü, yerleşik psikanalitik anlayış içerisinden bakıldığında "şımartılmış" olduğunu, büyüklenmeciliğine göz yumulduğunu güçlü bir biçimde düşündürtüyordu. Aynı öykü, onu yaşamış olan kişinin yaşantısına odaklanılarak araştırıldığında nasıl anlaşılabilirdi? Eduardo analist tarafından daha çok anlaşılmış hissettikçe, annenin özel ve kusursuz oğlu olma imgelerinden uzaklaşmış, bunların yerine, annesiyle ilişkisini çok farklı bir bakış açısıyla dillendirmeye başlamıştı. Bir rüyası, kendiliğini yaşayışını canlı biçimde tarif etmişti. Rüyasında kendini annesi tarafından oynatılan, iplere asılı duran leylek bacaklı bir ahşap kukla olarak görmüştü. Annesinin sarayında taç giymiş bir prens olmanın çok ötesinde, Eduardo kaygılı bir biçimde bir kendiliği olmadığını hissettiği duyguları anımsamıştı. Sanki iradesi olmayan insanlık dışı, kırılgan bir oyuncuydu. Yoğun enerji patlamaları vardı ama bu enerjiyi uzun vadeli çıkarları için örgütleyemiyor ya da işleyemiyordu.[5]

5 Birinci Bölüm'de belirttiğimiz gibi, rüya yorumuna ilişkin klasik yaklaşım, rüyanın, rüyayı görenin anlattığı biçimiyle çok az bir öneme sahip olduğunu kabul etmekti. Rüyanın "görünür içeriği"nin analitik olarak çok önemli rüya doğurucu dinamikleri örttüğü düşünülmekteydi. Bunların daha derin anlamlarına ancak, rüyanın ayrı ayrı öğelerine hastanın ek çağrışımlar getirmesi ve ardından bunların analist tarafından yorumlanması ile ulaşılabilirdi. Kendilik psikolojisinde rüyanın görünür içeriğine daha çok önem verilmişti. Hastanın analiste kendiliğinin durumunu temsil eden (kendilik durumu rüyaları olarak belirtilen) bir iletişim aracı olarak görülmekteydi. Eduardo'nun durumunda Eduardo'nun kendisini annesinin kuklası olarak tasvir etmesi, içsel olarak kendiliğini kırılgan, gayri insanî ve denetim altında olarak algıladığını net biçimde resmeder. Kendilik psikolojisinde rüya analizinin daha kapsamlı bir tartışması için Fosshage'a (1987, 1989) bakınız.

Annesi yakışıklı ve yetenekli oğluyla gösteriş yapmaktan mutlu oluyordu ama Eduardo annesinin onu kendi ihtiyaçları için kullandığını hissediyordu. Annesi, aslında onun nasıl biri olduğuna, ne istediğine, nereye gitmekte olduğuna ve gelişimi için ona nasıl yardım edebileceğine dair çok az şey biliyordu ve Eduardo başka birine yöneldiğinde onu sahiplenici biçimde eleştiriyordu.

Kohut'un tarif etmiş olduğu yöntemi kullanmak, Eduardo'yu tümüyle farklı bir biçimde, çok fazla ilgi görmüş biri olarak değil de daha çok almış olduğu ilginin türü açısından görmeye başlamak demektir. Annesi ona ölümcül bir karışım sunmuştu: Çocuksu büyüklenmeciliğini ve tümgüçlülüğünü desteklemiş, her şeyi yapabilir *olması gerektiğini* hisseder halde onu yalnız bırakmış ama ona kendi başına bir kişi olarak kayıtsız kalmış, böylece gelişim kapasitesini ciddi biçimde tehlikeye atmıştı. Annesiyle bağının, iyi görünümlü ve yardıma ihtiyacı olmayan biri olarak görünmesine bağlı olduğuna giderek daha çok inanan Eduardo, kendine ilişkin gerçek yaşantılarını saklayan, pürüz çıkarmayan, çok becerikli bir kişilik oluşturmuştu. Bunu "ince ve kusursuz bir kabuğun içindeki henüz gelişmemiş yumurta" olarak nitelendiriyordu.

Kohut Eduardo gibi hastaların yaşadığı zorlukları kavramsallaştırırken, Freudcu ego psikolojisine dair bilgilerini bir başlangıç noktası olarak kullanarak, çatışmalardan çok, erken gelişim dönemlerindeki sorunların altını çizdi. Bu hastaların (ve Kohut'un sonunda inanmaya başladığı gibi tüm hastaların) kendilerinde *kendilik* olarak yaşadıkları şeyin temelinde bir şey ters gitmişti. Cinsel ve saldırgan itkileri ilgilendiren çatışma ne olursa olsun, altta yatan şey (Eduardo'ya acı veren kendini bulamama duygularında görüldüğü gibi), kendiliğini örgütleme, kendini hissetme ve özdeğere ilişkin temel bir sorundu. Kohut, "aşırı" narsisizm olarak düşünülürse sorunun sadece yüzeysel olarak kavranacağına inanmaya başlamıştı. Kohut normal bir gelişim sonucu sağlıklı narsisizmin, içsel bir birlik ve canlılık duygusu, yetenekleri işleme becerisi ve amaçlara tutarlı bir şekilde ulaşma kapasitesi, düş kırıklıkları karşısında dayanıklı ve güvenilir olan ve başarıdan engin bir gurur duymaya ve haz almaya izin veren bir özdeğer olarak kendini göstereceği sonucuna varmıştı. Eduardo'nunki gibi bir klinik tablo bu normal gelişimsel sürecin kesintiye uğramış olduğunu göstermektedir. Yoğun bir büyüklenmecilik ile beraber, süregiden ve tutarlı bir çaba gösterme kapasitesi eksiktir. Özdeğer baş döndürücü zirveler ve dehşet verici dipler arasında gidip gelmektedir. Gerçekçi olmayan planları ölçülü hale getirmek ya da engellenmişlik ve yenilgi hislerini hazmetmek için sabitleyici bir karşı denge bulunmamaktadır.

Normal Narsisizmin Gelişimi

Çocuklar süper kahramanların ve süper güçlerin olduğu bir dünyada yaşarlar. Bazen kendilerini tümüyle kusursuz ve her şeyi yapabilen biri olarak hayal ederler. Bazen bağlanmış oldukları bakım verenleri yaşamdan daha büyük ve tümüyle güçlü hayal ederler. Geleneksel psikanalitik kuramcıların, gelişimin bu erken evresi için kullandıkları terimleri düşünün: *Tümgüçlülük, büyüklenmecilik, teşhircilik, arkaik idealizm.* Geleneksel kuram, yaşamın ilk yıllarına hâkim olan kendiliğin ve bakım verenlerin abartılı bir biçimde değerlendirilmesini, çocuksu fantazileriyle bezenmiş ve aşılması gereken olgunlaşmamış ve rasyonel olmayan bir durum olarak görmüştür. Bu durum aşıldığı takdirde öteki insanlarla ve dış dünyayla gerçekçi bağların gelişmesi olanaklı olacaktır.

Kohut hastalarının narsisistik bozuklukları ışığında bu erken dönem yaşantılarına yeni bir bakış geliştirdi. Erken çocukluk döneminin dünyasında gördüğü şey canlılık, coşkunluk, açıklık, genişlik ve kişisel yaratıcılıktı. Heyecan ve anlamdan yoksun yaşamlar süren ya da Eduardo gibi, kendilerini yalıtan ve sabote eden kırılgan, abartılı bir kendilik imgesini savunmacı biçimde koruyan erişkinler bu özelliklerden yoksundular. Kohut çocuksu canlılığın ve kabaca gelişmiş özdeğerin kaderiyle, sağlıklı erişkinliğe taşınmasını ya da patolojik narsisizme doğru yoldan sapmasını sağlayan gelişimsel süreçlerle ilgilendi.

Kohut'un sonunda ulaştığı kurama göre, sağlıklı bir kendilik, gelişimsel olarak kendilik nesnesinin üç farklı biçimde yaşantılanışına göre gelişir. İlk yaşantı "çocuğun doğuştan etkin olma, büyüklük ve kusursuzluk hislerine karşılık veren ve onaylayan", çocuğa neşe ve onayla bakan, çocuğun genişleyen, yayılan zihin durumlarını destekleyen kendilik nesneleri gerektirir. Gelişimsel olarak gerekli olan ikinci tip yaşantı, çocuğun "güvenebileceği ve bir sakinlik, yanılmazlık ve tümgüçlülük imgesi olarak iç içe geçebileceği" güçlü ötekilerle birlikteliğini gerektirir (Kohut ve Wolf, s. 414). Son olarak Kohut sağlıklı gelişimin, açıklıklıkları ve benzerlikleriyle çocukla aralarında temel bir benzerlik hissi uyandırabilen kendilik nesneleri gerektirdiğini düşünüyordu.

Çocuk, çocukluk dönemindeki bu narsisistik hallerin içinden nasıl çıkar? Kohut bunun gerçekçi olmayan yönlerle yüzleştirmekle olmayacağına inanmaya başlamıştı. Süpermen peleriniyle oturma odasında oradan oraya koşuşturan çocuğun coşkusunun görülmesine ve heyecanının paylaşılmasına ihtiyacı vardır, fantazilerinin büyüklenmeci olarak yorumlanmasına değil. Güneşi sabah annesinin doğdurduğuna inanan çocuk ilahî olana katılımının

keyfini çıkarmaya ihtiyaç duyar, annesinin evrendeki minicik konumu hakkında bilgilendirilmeye değil,. Zihindeki bu ilk narsisistik haller sağlıklı narsisizmin çekirdeğini oluşturur. Kohut'a göre, zaman içinde gerçeklikle yüz yüze gelerek kendi başlarına yavaş dönüşüm geçirmelerine izin verilmelidir. Çocuk günlük yaşamdaki sıradan düş kırıklıkları ve yanılsamaların bozuluşu ile acı çektikçe kendisi ve ebeveynleri hakkındaki görüşlerinin gerçekçi olmayan doğasını değerlendirmeye başlar: Duvarlardan geçememektedir, babası futbol takımının her zaman kazanmasını sağlayamamaktadır vb. Sağlıklı gelişimde, şişirilmiş kendilik ve öteki imgeleri yavaş yavaş şu ya da bu şekilde daha gerçekçi boyutlara getirilirler. Kaçınılmaz ama idare edilebilir optimal olan engellenmişlik halleri çoğunlukla destekleyici bir çevrede gerçekleşecektir. Çocuk bu güvenli desteğe yaslanarak değişik durumlarla baş edebilir, engelleri ve hayal kırıklıklarını atlatır ve süreç içinde kendilik nesnesinin işlevsel niteliklerini içselleştirir. Örneğin umutsuzluğa düşmektense kendini yatıştırmayı öğrenir, yenilgilere rağmen içsel gücünü fark etmeye başlar. Kohut *dönüştürücü içselleştirme* [transmuting internalization] adını verdiği bu sürecin defalarca kez ufak ufak yinelendiğini, içsel yapıyı inşa ettiğini ve o olgunlaşmamış haliyle ilk narsisistik hallerin coşkusunun ve canlılığının özünü koruyan güvenli, dayanıklı kendilik ile sonuçlandığını düşünmekteydi.

Kendilik Nesnesi Aktarımları

Kohut hastalarının narsisistik aktarımlarında çocuksu narsisizmin işleyişleri hakkında ipuçları buldu. Kohut'a göre bu aktarımlar, hastaların yaşamlarının erken dönemlerinde normal olan ve ihtiyaç duyulan deneyimlerin yoksunluğunu tanımlıyordu. Kohut önceki analistlerin bu "kendilik nesnesi aktarımları"nı yanlış anlamış olduklarını, hastanın ayrı bir kişi olarak gördüğü analist tarafından doyurulmak istediğini düşündürten geleneksel nevrotik aktarım anlayışına kodlanmış olduklarını düşünüyordu. Eduardo gibi narsisistik hastalar analistlerine uzantıları gibi davranırken, ideal eşlerini de uzantıları gibi, öznel yaşantılarının yoğun ihtiyaç duyulan, işlevsel yönleriymiş gibi görürler. Eduardo'nun kolay bulunmaz eşi de güçlü ve fallik olacaktı ve içini dolduracaktı. Eduardo iki farklı insan arasındaki bir ilişki değil de, et ile tırnak gibi bir birliktelik hayal ediyordu. Benzer biçimde analist, Eduardo'nun istediği yerde olduğunda, kusursuzca yaşantısına ayak uydurduğunda, kendini ayrı bir öteki kişi olarak yaşantılamıyordu. Kohut bu durumda analistin karşı-aktarımında, kendilik nesnesi olarak tanımladığı şeyi, yaşantıyla kavradığını düşünürdü.

Kohut üç temel (çocukluk çağında ihtiyaç duyulan kendilik nesnesi yaşantılarını yansıtan) kendilik nesnesi aktarımı belirlemişti. Eduardo gibi hastalar analistle güçlü bir bağlanma geliştirirler. Bu bağlanmanın temelinde analistin, kendilik yaşantılarını, heyecanlarını, algılarını ve de düş kırıklıklarını kavraması ve geri yansıtmasına duyulan bir ihtiyaç yatar. Geleneksel algılayışa göre analist hastaya önemsizmiş gibi görünse de, aslında analist hastanın kendini daha görülmüş, daha gerçek ve içsel olarak değerli hissetmeye başlayabileceği türde besleyici (Winnicott'un "kucaklayıcı çevre"sine çok benzer biçimde) bir bağlam olarak önem taşır. Kohut buna *ayna aktarımı* [mirroring transference] adını vermişti. Hasta analisti kusursuz ve harika kabul ettiğinde ve bu güçlü ve önemli öteki ile bağlantısından dolayı kendini de giderek daha güçlü ve önemli hissettiğinde ikinci tip narsisistik aktarım gelişir. Kohut buna *idealleştiren aktarımı* [idealizing transference] adını vermişti. Son olarak Kohut bir *öbür-ego* [alter ego] ya da *ikizlik aktarımını* [twinship transference] saptamıştır. Bu aktarımda hasta analist ile, dış görünüm açısından değil anlam/önem veya işlev (yani, aynı cinsiyetten bir analistin erkek ya da kadın olmayla ilgili bir duyarlılığı paylaştığını hissetme) açısından temel bir benzerlik hissini yakalamak ister.

Analist bu aktarım biçimlerinde ayrı bir varlık olarak değil de hastanın zayıflamış kendiliğinin ihtiyaç duyulan bir uzantısı olarak yaşandığından, hastanın analist/kendilik nesnesi üzerinde beklenen denetimi, bir erişkinin kendi bedeni ve zihni üzerinde sahip olmayı beklediği denetime yakın bir şey olarak hissedilecektir (Kohut ve Wolf, 1978, s. 414). Örneğin Eduardo'nun analiste, giyimindeki renk seçimi konusunda rahatça verdiği dersi bir düşünün (Belki de maviyi seçmiş olması aynı cinsiyet rezonansına yönelik bir özlemi ifade etmekteydi).

Bu aktarımların hiç biri klasik psikanalize damgasını vurmuş olan ödipal aktarımlara pek benzemezler. Daha çarpıcı olanı, Kohut'un narsisistik aktarımların geleneksel tekniğe uygun olarak yorumlanmasının bir felakete yol açtığını gözlemlemesiydi. Eğer analist, (ayna aktarımında) hastanın kendilik duygusunun abartılı ve şişirilmiş olduğunu ve vazgeçmesi gerektiğini ya da (idealleştiren aktarımda) hastanın analiste bakışının abartılı olduğunu ve terk etmesi gerektiğini ya da (öbür-ego aktarımında) hastanın analistle arasında hissettiği benzerliğin bir savunma ya da yanılsamalı olduğu yorumunu yaparsa, özdeğer çöker ve, ya moral bozucu bir boşluk ve işe yaramazlık hissi ya da dolup taşan bir hiddet ortaya çıkar.

Bu aktarımlar yorumlarla bölünmez de gelişmelerine izin verilirse ne

olur? Klasik kurama göre, analist hileli işbirliğine girer ve hastanın çocuksu, kendine dönük fantazilerini doyurursa, giderek yoğunlaşan bir saplanma ya da gerileme öngörülür. Kohut ise hastalarının, zamanla daha güvenilir bir canlılık ya da iyilik hali geliştirebilmeleri için, bu aktarımsal durumlara daha uzun süreyle ve derinlemesine gömülmeye ihtiyaç duyduklarını fark etmişti. Bu hastalar bir süre sonra gerilemekten çok, düş kırıklıklarına dayanabilen, yaşamın gerçeklerine uyum sağlayabilen ve kişisel yaşantılarında canlandırıcı haz yakalayabilen, daha güçlü, dirençli, esnek ve uyumlu bir kendilik algısı geliştirerek ilerleme kaydetmeye başlamışlardı. Dolayısıyla, Eduardo gibi bir hastanın kendini bu biçimde terapiye yöneltmiş olması, büyümeye yönelik yani henüz gelişmemiş olan "yumurta"dan zengin bir kendilik çıkarmak için analistle bir ilişki kurmaya yönelik kendiliğinden doğan, içeriden gelen bir çabaydı.

Psikanalitik Durum

Kohut klasik tekniğin uzun zamandır geçerli olan öğretilerine doğrudan meydan okuyan teknik yenilikler getirmişti. Görmüş olduğumuz gibi, aktarım ile çalışmaya radikal biçimde farklı bir yaklaşım öne sürmüştü. Analitik durumda hastayı, kesintiye uğramış bir gelişimsel süreci yeniden canlandırmaya çabalayan biri olarak görüyordu. Analist doğabilecek karşı-aktarımsal kaygılara rağmen bu aktarımları görmezden gelmemeli ya da onlara direnmemeli, hastanın onu ihtiyaç duyduğu gelişimsel rol içinde yaşantılamasına izin vermeli, böylelikle hastanın saplanıp kalmış gelişimsel sürecinin kaldığı yerden devam etmesine olanak tanımalıdır. (Kohut'un klinik yaklaşımının Winnicott ve Balint'inkine benzer birçok ortak yönü vardır; Beşinci Bölüm'e bkz.)

Kohut'un sahneye çıkışından önce hem tutum hem de yapılan müdahalelere yansıyan empatik duyarlılık kuşkusuz zaten herhangi iyi bir analitik tekniğin parçasıydı, ancak klasik modelde doyurmamak iyileştirmenin temel bir ilkesi olduğundan, hasta ile analist arasındaki yaşantının bu yönü ender olarak açıkça tartışılmaktaydı ve sonuçta hiçbir zaman yeniden ele alınıp işlenmemişti. Benzer biçimde, hastanın analisti idealize edişine odaklanılmamış ve terapötik potansiyeli açısından dikkate alınmamıştı. Aşırıya varan dışavurumları, hastanın narsisistik, abartılı kendilik algısının analiste yansıtılması olarak yorumlanmaktaydı. Daha hafif dışavurumları, Freud'un daha geniş kategorisi olan *itiraz edilmez olumlu aktarım* [unobjectionable positive transference] içerisinde kaybolabiliyordu. Freud hastanın analiste yönelik selim duygularından oluşan bu aktarımın analiz sürecinin hattını oluşturduğunu ve bu nedenle te-

davinin son evrelerine dek yorumlanmaması gerektiğini düşünüyordu. Kohut hasta ile analist arasındaki yaşantının bu iki boyutunu günyüzüne çıkararak, bunların hastanın gelişimi açısından potansiyellerinin araştırılması ve teknik inceliklerinin geliştirilmesi açısından ele alınmalarını sağladı.

Kohut kendilik nesnesi aktarımlarının erken dönemlerinde (bazı olgularda daha uzun bir süre), yorum yapmanın sadece gereksiz değil yıkıcı da olduğunu fark etmişti. Yorum analistin kendini ayrıştırmasına yarayabilir dolayısıyla hastanın gelişimsel olarak gerekli olan kendilik nesnesi yaşantısının içine gömülüşü üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir. Analitik girişimler, yorumlamadan çok, hastanın analistin aktarımdaki işlevini nasıl görmeye ihtiyaç duyduğunun dillendirilmesini, bu ihtiyacı açıkça kabul etmeyi ve hasta analistin bu roldeki kusurlarını hissettiği zaman empati kurmayı amaçlar. Analist, bir ebeveyn gibi, her zaman hastanın ihtiyaçlarına kusursuz bir biçimde ayak uyduramaz (ve uydurmamalıdır da). Ebeveyn gibi o da güneşi doğurtamaz ya da hastayı yaşamın acı gerçekliklerinden koruyamaz. Böylece analist, yeterli bir ebeveyn gibi, hastaya yavaş yavaş ve azar azar yetmemeye başlar, narsisistik aktarımların (dönüştürmeli içselleştirme aracılığıyla) daha gerçekçi ama hâlâ canlı ve sağlam bir kendilik ve öteki algısına dönüştürülmesine olanak verir.

Eski Şişelerde Yeni Şarap

Kendilik psikolojisi kuramı 1971'de Kohut'un *Analysis of Self* [*Kendiliğin Çözümlenmesi*]* yapıtında sunuluşundan genişlemiş ve boyut kazanmıştır. Kohut çalışmasını bir bilimsel gözlemin gösterişsiz çerçevesi içinde sunmuştu. Üçüncü bir içgüdüsel dürtü olarak narsisistik libidonun baskısını yansıtıyormuş gibi görünen, o güne dek tanınmamış bir aktarımın ortaya çıkışının dikkatini çektiğini söylüyordu. Klasik gelenek içinde kalmayı çok istiyordu.

Ancak bu çaba düşüncesinin genişlemeye elverişli yaratıcılığını içinde çok uzun süre taşıyamayacaktı. İlk yazılarından itibaren giderek artan biçimde, Kohut'un Freud'unkiden oldukça farklı bir tonu, insan yaşantısı ve anlamına dair farklı bir algısı olduğu hissedilir.

Kohut, içeriden doğan ilkel itkileri değil, hastanın erken dönemdeki insani çevresinin oluşturduğu kronik bir şekilde travmatize edici ortamının altını çizmiştir. Hastanın yasaklanmış doyumu elde etmek için geliştirdiği zeki ve kurnazca çabaları değil, kendini korumaya yönelik kaygılı çabalarını tarif

(*) Kohut, H. (1971). *Kendiliğin Çözümlenmesi*, çev. Cem Atbaşoğlu, Banu Büyükkal, Cüneyt İşcan, Metis Yayınları, 1998 – ç.n.

etmiştir. Kohut'un sözleri özellikle, hastanın tüm zorluklara karşın çoğunlukla talihsiz ama hep umutla sürdürdüğü büyüme ve gelişme çabalarına duyduğu derin saygı ve takdiri vurgular ki bu klasik literatürde nadiren ortaya çıkan bir temadır.

> Bir ağaç nasıl bir engelin etrafında belirli sınırlar içerisinde yapraklarını güneşin yaşam veren ışınlarına ulaştırabilmek için büyüyorsa, kendilik de benzer biçimde gelişimsel arayışında belirli bir yönde devam etme çabasını terk edecek ve başka bir yönde ilerlemeye çalışacaktır. (1984, s. 205).

Freud'un insan güdüsünün temeli olarak tarif ettiği yoğun cinsel ve saldırgan basınçları Kohut ikincil olarak, "dağılmanın yan ürünleri", kendilik gelişimi sırasındaki aksamaların –aksi takdirde içi boş olacak içsel dünyada kendiliğin bir miktar da olsa canlılık duygusunu kurtarma çabası gösterebilmesini sağlayan– sonuçları olarak görüyordu. Bu düşünceyi özellikle cinsellikle bağlantılı olarak, örneğin mastürbasyonun bir insanın içsel yaşantısını koruma işlevine ilişkin tartışmasında olduğu gibi, oldukça yaratıcı bir biçimde incelemişti.

> Kendi sınırlarını çizmenin ve bağımsızlığın canlandırıcı coşkusunu, fantazide bile, neşeyle yaşayamadığı için, kendini uyarma aracılığıyla asgari düzeyde bir haz –yenik bir kendiliğin neşesiz hazzını– elde etmeye çalışıyordu. Bir başka deyişle, mastürbasyon dürtüyle güdülenmiyordu, sağlıklı bir çocuğun haz peşindeki sağlam kendiliğinin etkin bir eylemi değildi. Bu, bedeninin en duyarlı bölgelerini uyararak, canlı olduğunu, var olduğu geçici olarak güvence altına alma çabasıydı. (1979, s. 17)

Benzer biçimde, Kohut hastanın tedavideki saldırganlık ve hiddetini geçmişin kalıtı olan incinebilirliğinin bir göstergesi olarak görüyordu, özünde var olan bir kuvvetin ifadesi olarak değil. Saldırgan küçümsemeler, hastanın kendini, analisti bir kendilik nesnesi olarak benimsemesinin doğasında var olan yeniden travmatize olma riskinden koruma biçimi olabilirdi.[6] Hastanın acı dolu öfkesi, analistle ilişkisinde, ihtiyaç duyduğu kendilik nesnesi bağının yeniden canlandırma aşamasına girdiği ve bu bağın etkin işlevsellik göstermesine çaresizce bağlı olduğu zamanlarda analistini güvenilmez, zayıf ve ilgisiz algılamasıyla anlaşılır biçimde ortaya çıkıyor olabilirdi. Kohut için saldırganlık temel değil, tepkiseldi.

6 Bu konunun ilginç bir tartışması için A. Ornstein'a (1974) bakınız. Konu Kohut'un aktarımı analistin klinik malzemeyi belirli bir biçimde düzenlemesiyle yaratılan bir şey olmaktan çok "bulunmuş" olarak tarif edişiyle ele alınmıştır. Aktarımı bu biçimde görmekle yaratılmış felsefi ikilemler ve analitik kör noktaların daha kapsamlı bir tartışması için Schafer (1983) ve Black'e (1987) bakınız.

Kohut'un yazılarındaki konu yelpazesi giderek özdeğerin ötesine genişledi. İnsanın temel projesini baştan, yeniden kavramsallaştırdı. Yaratıcılık, içsel tutarlılığa ve yaşam gücüne dair duygular ve işlevsel olan uyum/ahenk gibi konuların araştırılması, geleneksel analitik bakış açısının ilgi odağı olan cinsel ve saldırgan dürtülerin doyurulmasının niteliklerine dair incelemelerin yerini aldı. Hastanın öznel olarak kendini gerçekleştirmeye dair algısı ve bunun altında yatan, zaman içinde tutarlılık gösteren, değişken duygusal durumları içinde taşıyabilen ve dengeleyebilen, iyi bir şekilde bir araya getirilmiş parçalardan oluşan biri olarak yaşantılayışı en önemli odak haline geldi. Kohut, bu kendini gerçekleştirme sürecinin önemli bileşenlerinin neler olabileceğini belirlemeye çalışmış ve iki temel bileşende karar kılmıştı: canlılık veren ve zengin hırs/tutku ve idealize edilmiş temel amaçlar. Kohut sağlıklı bir kendiliğin, yetek ve becerilerle birlikte hırs ve tutkunun enerjik platformundan idealize edilmiş olan –kişisel anlamlarla dolu– amaçlara doğru yola çıkarken ortaya çıkabileceğini düşünüyordu. Doğru olanı "yapma"ya değil, insanın yaşam deneyimini enerji dolu, yaratıcı ve kişisel açıdan anlamlı olarak hissedebilme kapasitesine vurgu yapıyordu.

Kohut sağlıklı kendilik gelişimi sürecini tarif etmiş olduğu gibi,, sonunda yeni şarabını önceleri içine doldurduğu eski şişelerden çıkardı. Görüşleri daha açık, zengin ve kendi içinde daha tutarlı hale geldi. Klasik gelenek içerisinde kalma çabalarına karşın, sanki onun da içinde, onu büyümeye ve gelişmeye ve kendi "esas projesi"ni gerçekleştirmeye iten bazı içsel kuvvetler vardı.

Freud kendilik kavramını sadece gelişigüzel ve sistematik olmayan bir biçimde kullanmıştı. Hartmann dikkatli ama soyut bir biçimde kendiliği "ego içinde bir temsil" olarak tanımlamıştı. Jacobson yazılarında, yapı, dürtüler, ego gelişimi ve diğerleri ile ilişkilerin adım adım iç içe geçişini ve kendiliği gelişimsel olarak inşa ettikçe, kavram çok daha berrak hale geldi. Fakat Kohut için kendilik "kişiliğin esası", "kendine özgü eylem planının gerçekleştirilmesi"ni amaçlayan, kendi güdüleyici kuvveti olan, inisiyatifin merkezi haline geldi (Kohut ve Wolf, 1978, s. 414).

Kohut 1977'ye gelindiğinde (*The Restoration of the Self* adlı yapıtında)* kuramlarının sadece daha ağır hastaların bir kısmına değil, tüm hastalara hatta tüm insanlara bakarken kullanabilecek ve Freud'unkini tamamlayan bir perspektif sunduğunu kabul etmeye başlamıştı. Aslında hepimizin en temelde, öz-düzenlemeye [self-regulation], özdeğere, canlılığa, yaşam gücüne

(*) Kohut, H. (1977). *Kendiliğin Yeniden Yapılanması,* çev. Oğuz Cebeci, Metis Yayınları, 1998 – ç.n.

dair sorunlarla mücadele ettiğimiz söylenebilirdi. 1981'deki ölümünden önce yaşamının son yıllarında Kohut'un kendilik psikolojisini, sadece Freud'un dürtü kuramını tamamlayan bir ek olarak değil, yeğlenebilir, kapsamlı bir alternatif olarak kabul ettiği netlik kazanmıştı.

Kendilik Psikolojisi İçindeki Tartışmalar

Kendilik psikolojisi geleneği içerisinde birçok tartışma konusu ortaya çıkmıştır. Bir tartışma konusu Freud'un başta tarif etmiş olduğu, hastanın analisti açık biçimde kendisinden ayrı bir insan olarak yaşantıladığı (ve temsil ettiği) türde aktarımların (örneğin, hasta analisti baştan çıkarmak ister ya da onun tarafından "tıpkı" annesinin denetlediği gibi denetlendiğini düşünür) kaderiyle ilgilidir. Başlangıçta narsisistik libido için ayrı bir gelişimsel seyir belirleyen ve bu süreci ve kendilik nesnesi aktarımlarındaki dışa vurumlarını klinik odağı olarak seçen Kohut, ayrışmış ötekiler ile ilişkileri neredeyse tamamen klinik tablonun dışında bırakmıştı. Kohut'un bakış açısı genişledikçe, dürtüler (narsisistik libido ve nesne libidosu gibi) temel güdüleyici kuvvetler olarak görülmekten vazgeçilmişti. Kendilik psikolojisi, geleneksel olarak narsisistik sorunlara sahip olduğu düşünülen Eduardo gibi kişilere özgü bir tedavi biçimi sunmaktansa daha çok, genel uygulanabilirliği olan bir kuram olarak görülmekteydi. Ayrışmış nesne ilişkilerinin gelişimdeki ve klinik durumdaki rolü, şimdi yeniden düşünmeyi gerektiriyordu.

Mahler'in gelişimi, ortakyaşamdan ayrışma-bireyleşmeye geçiş (İkinci Bölüm'de anlatılmıştı) olarak tanımlayışı bu soruna bir miktar ışık tutabilir gibiydi. Eğer onun kuramı kabul edilirse iki tip aktarım düşünmek akla yatıyordu: Gelişimsel olarak daha erken dönemlere denk gelen kendilik nesnesi aktarımları (nesne ile kaynaşmaya dayanan) ve gelişimsel olarak daha sonraki dönemlere dayanan (nesneden ayrışmaya dayanan) aktarımlar. Fakat Daniel Stern bebeklik ve çocukluk dönemine dair yürüttüğü deneysel çalışmalarda, bebeğin ilk birkaç ayında kendini önemli ötekilerden ayrıştırabildiğini gösteren önemli bulgular elde etti. Stern çocuğun (ve daha sonra erişkinin), elinde hangi fiziksel kapasiteler bulunursa bulunsun, yaşamı boyunca bağlantı kurma ve bağlantıyı koparma noktaları arasında ileri geri hareket ettiğini öne sürdü. Bu model Mahler'in, bebeğin ortakyaşamsal iç içeliğinin başta bir bütün olduğunu, ancak annenin sunduğu aylarca süren önemli katkılarından sonra, iç içe geçişe benzer durumları geride bıraktığı bir süreç olan ayrılma ve ayrışmaya doğru evrildiğini kapsayan görüşüne ters düşer.

Stern'in, yaşamın başlangıcından itibaren insan yaşantısının yoğun bir

bağlantı kurma ve ayrışma halleri arasında gidip geldiği görüşü, Kohut'un sonunda varmış olduğu, kendilik nesnesi yaşantılarının bir süreklilik içerisinde psikolojik yaşamın bazen ön plan bazen de arka plan özelliği olduğunu savunması ile paralellik taşıyordu. Kohut onaylanma, imrenilme, bize can simitliği yapacak ve güvenebileceğimiz, saygı duyabileceğimiz insanlarla bağlantı kurma gibi kendilik nesnesi ihtiyaçlarını, olgunlaşan ve biçim değişimine uğrayan ama doğumdan ölüme kadar sürekli olarak işlerlik gösteren ve insan yaşantısında eşlik edilmek ya da tek başına kalmak için duyulan gereksinim kadar temel olduğunu düşünmeye başlamıştı. Zaman içinde onları terk etmeyiz. Stern'in, bebeği annesine derinden bağlı olduğu kadar doğumundan itibaren "dışa dönük", nesne ilişkilerinin kurulmasının temel koşullarından olan henüz gelişmemiş bir kendilik tanımı sergileyen bir varlık olarak tasvir edişi, kendilik psikolojisi içinde gelişmekte olan aktarıma ilişkin yeni görüşlerle uyumluydu. Tıpkı bir bebek gibi, yetişkin hasta da başkalarıyla yaşanan deneyimin hep var olan iki boyutu arasında ileri geri gidiyor olabilir: Gelişim ve canlılığın sürekliliği için kendilik ihtiyaçlarının temelini oluşturan bir boyut (kendilik nesnesi boyutu) ve hem kendilikten ayrı görülen hem de oldukça farklı biçimlerde ihtiyaç duyulan –sevmek için, fikir alışverişi için, rekabet için vb.– öteki insanlarla yaşanan deneyime dayanan bir boyut. Analistin ustalığının önemli bir parçası, belirli bir zamanda hangi boyutun hastanın aktarım yaşantısında ön planda hangisinin arka planda olduğunu belirlemektir. (bkz.Fosshage, 1994; Lachmann ve Beebe, 1992; Stolorow ve Lachmann, 1984/85).

Yakın zamanlarda kendilik psikolojisi literatüründe aktarımın doğasını yeniden kavramsallaştırmak için ilginç bir çaba sergilenmiştir. Aktarım başta, klasik kuram içerisinde, hastanın bazı saklı erken dönem fantazi ya da yaşantılarının ifade edilişine yer açmak için şimdiyi çarpıtmasıyla, geçmişle şimdi arasındaki bir yer değiştirmeyi temsil eden bir şey olarak görülüyordu. Alternatif bir formülasyon, aktarımı, *sürekli*lik içinde olan "yaşantıyı örgütlemek ve anlamlar inşa etmek için evrensel bir psikolojik uğraş"ı yansıtan, "hastanın erken dönem biçimlendirici yaşantılarından ortaya çıkmış örgütleyici ilkelerin ve imgelemin *süregiden etkisinin* bir ifadesi" olarak görür. Aktarım, analitik ilişkiye, uzak geçmişten bir şeyi kaçırarak sokmak için çarpıtmanın kullanılmasından çok, hastanın analisti şimdi ve burada yaşantılamasıdır.[7] Bu formülasyonda, hastanın, analistin kişiliğini ve eylemlerini kendi öz-

7 Aktarımın doğasının bu yeniden formülasyonları kişilerarası gelenek içerisinde, özellikle, Dokuzuncu Bölüm'de biraz ayrıntılı araştıracağımız, Merton Gill'in katkılarında geliştirilmiş aktarım anlayışıyla yakından bağlantılıdır.

nel yaşantısını şekillendiren anlam yapılarına "benzettiği" ve analistle yaşantısının öznel geçerliliğinin kabul edildiği iması saklıdır. (Stolorow ve Lachmann, 1984 /85, s. 35, 26).

Kohut'un 1981'de ölümünden bu yana kendilik psikolojisi alanına egemen olan tek bir sesin yerini birbirleriyle çok boyutlu ilişkiler içinde olan birçok ses almıştır.[8] Bazılarına göre Kohut'un katkılarından yola çıkanların ve çeşitli gelişmelerin tümü kendilik psikolojisi içinde yer alır. Bazılarına göre ise başlıca gelişmelerin izleyeceği doğru yol Kohut sonrası kendilik psikolojisidir. Kohut'un kendilik psikolojisini izleyenler bir çatı altında bir araya mı geleceklerini yoksa tümüyle bağımsız kuramlara ve klinik duyarlılıklara mı ayrılacaklarını ancak zaman gösterecektir.

Kohut sonrası kendilik psikolojisi tarafında yer alan psikologların tümü Kohut'un katkılarının en temel ve yaratıcı niteliklerinin, yöntemsel bir yenilik olan, hastanın öznel gerçekliğine devamlı empatik dalış ve kendilik nesnesi aktarımları ve kuramsal kavramları olduğunu kabul etmektedir. Çapraz karışımların muhtemelen en üretken alanı, Kohut'un gelişimsel kavramları ile giderek filizlenen bebek araştırmaları alanı arasındaki arayüzde yapılan incelemeler olmuştur. Joseph Lichtenberg bu alanda yoğun çalışmalar yürütmüş, ampririk araştırma alanlarının birçoğunu ayıklamış ve bütünleştirmiş, özellikle güdüsel sistemler kuramına odaklanmıştır. Frank Lachmann ve Beatrice Beebe (1994) anne-bebek etkileşimlerine dair ampirik araştırmaları, karşılıklı, çift yönlü regülasyonu içeren etkileşimsel alanda ortaya çıkan bir gelişimsel sürece dair bakış açısını geliştirmede kullanarak etki alanını genişletmiştir. Bu hatta ilerleyen kuramsallaştırmalar Kohut'un ufuk açıcı kavramlarını başlangıç noktası olarak alıp onları genişletme ve zenginleştirme eğilimindedir. Dolayısıyla, Beebe ve Lachmann'a göre Kohut'un içselleştirmeyi aşamalarla deneyimlenen engellenmişlik hislerinin sonucu gerçekleşen bir şey (dönüştürmeli içselleştirme) olarak algılayan tanımı genişletilmeliydi ve içselleştirmeye karşılıklı olan ve kendilik içindeki regülasyonu, aksama ve onarımı, ve yoğunlaşmış duygulanımsal anları kapsayan çeşitli yollarla gerçekleşen i bir şey olarak bakılması gerekiyordu.

Diğer çağdaş yazarlar daha hırslı davranmış, ve Kohut'un eserlerini daha kapsamlı devrim niteliğindeki bir paradigmaya giden yolun geçiş aşaması olarak değerlendirmişlerdir. Örneğin, Robert Stolorow ve çalışma arkadaşları, daha bütünsel bir alan ya da sistemler modeli olarak gördükleri "öz-

8 Yer sınırlılıkları bizi şu yazarların değerli katkılarını tartışmaktan alıkoymaktadır: Michael Basch, Arnold Goldberg, Ruth Gruenthal ve Paul Ornstein.

nelliklerarası kuramı" geliştirdiler. (Kendi yaklaşımları ile kökü İngiliz ekolü nesne ilişkileri kuramlarına ve kişilerarası psikanalize uzanan "ilişkisel" kuramlar arasındaki benzerliklere dikkat çekerler. İlişkisel kuramların bütünleştirilmesi için Mitchell'a (1988) bakılabilir). Stolorow, bireyden ve yalıtılmış olan kendilikten çok karşılıklı, çift yönlü etki içindeki öznelliklerin tamamen bağlamsal olan etkileşimine vurgu yapar.

Howard Bacal da farklı ama yakından ilişkili bir biçimde Kohut'un kendilik psikolojisini tamamlanmamış ve geçiş aşaması olarak kabul eder (Bacal, 1995; Bacal ve Newman,1990). Bacal kendilik psikolojisini yarım bir ilişkisel devrim olarak değerlendirir ve eksik yarıyı nesne ilişkileri kuramlarının tamamladığını belirtir. Kendilik psikolojisi ötekiyi kendilik ile ilişkisi içinde örtük bırakır, nesne ilişkileri kuramları ise kendiliği nesneler ile ilişkisi içinde örtük bırakır. Bacal'a göre insanlar yalnızca kendiliğin tüketilmesinden değil kendiliğin çarpıtılmasından da muzdariptirler. Bacal (nesne ilişkileri kuramcıları gibi), ötekilerle tatmin edici olmayan ilişkilerin tarihinin kendilikle iç içe geçmiş olduğunun altını çizer.

Psikanalizin, tarihi boyunca harekete geçirdiği en derin korkulardan biri analizin yaratıcılık ve tutkuyu yok edebileceği düşüncesidir. Birçok sanatçı psikanalizi yaratıcılıklarına yönelik bir tehdit olarak görmüş; analitik anlayış nevrotik acılarını dindirirken sanatsal ilham kaynaklarını tüketebileceğinden korkmuşlardır. Rilke şöyle der: "Şeytanlarım beni terk ederse, meleklerimin de kaçacağından korkuyorum (Mayıs 1969'da alıntılanmış). Peter Shaffer'in *Equus* (1973) oyunu, sapkınlığın analitik olarak açıklanmasının tutkunun kaynaklarını dağıtacağına ilişkin endişeyi işlemiştir.

Bu korkular yersiz olabilir. Birçok sanatçı hem işleri hem de yaşamlarında psikanalizin yardımını görmüşlerdir. Psikanalizin genel olarak sanatçılar üzerindeki etkisine ilişkin elimizde hiçbir ampirik bulgu da yoktur. Ancak, çoğunlukla yaratıcılık ve tutkunun özünde olan rasyonellikten uzak olmaya aykırı düşecek biçimde klasik psikanalizin, rasyonalizmin, nesnelciliğin, katı ataerkilliğin ve geleneksel olgunluğun (gelişimsel ahlak) idealleştirilmesi ile bezeli olduğu doğrudur. *Analiz* terimi Freud ve çağdaşları tarafından bir şeylerin altında yatan bileşenlerin ayrıştırılmasını belirtmek üzere kullanılmıştı. Yetişkinlikteki tutkuların ve zorlantıların çocuksu arzular ve antisosyal itkilerce güdülendiği düşünülüyordu. Klasik analitik yorumlamanın indirgeyici bir niteliği vardı; erişkin faaliyetlerin ve deneyimlerin altında yatan, çatışmalı, çocuksu anlamlar açığa çıkarılıyordu. Ayrıca, klasik analitik sürecin bazı şeylerden vazgeçilmesini sağlayan bir havası vardı: Çocuksu arzular açığa çı-

kar çıkmaz artık zorunlu olarak onlardan vazgeçilmelidir ki cinsel ve saldırgan enerjiler daha olgun biçimlerde doyurulmaya çalışılsınlar. Bu çerçevede, narsisizm –yaratıcı üretime çoğunlukla eşlik eden kendine dönüklüğü ve büyüklenmeci halleri de kapsayarak– sadece kendi isteklerine düşkün olarak ve çocukça görülebilirdi.

Klasik-sonrası psikanalizi ayrı kılan temel bir özellik, vurgu ve temel değerlerde, rasyonalizmden ve nesnelcilikten öznelliğe ve kişisel anlamlandırmaya geçiştir. (bkz. Mitchell, 1993). Winnicott ve Kohut bu hareketteki en önemli kişilerdir. Beşinci Bölüm'de Winnicott'un oyuna ve otantik kendilik yaşantısının, öznel yaşantının tümgüçlülüğüne bağlı oluşuna göstermiş olduğu ilgiden bahsetmiştik. Benzer biçimde, hem kuram hem de klinik uygulamada Kohut'un devriminin temel niteliklerinden biri, narsisizmin bir çeşit çocuksuluk olarak algılanması yerine, canlılığın, anlam üretmenin ve yaratıcılığın kaynağı olarak yeniden kavramsallaştırılmasıydı. Çağdaş psikanalitik yazarların birçoğu için analistin yorumlayıcı anlayışı, hastanın ürettiklerinin gerçekliği ve *hasta için* anlamından daha az önemlidir. Bu anlamda, çağdaş psikanalitik düşüncenin temel özellikleri birçoklarının postmodernizm adını verdiği şeyle paralellik gösterir, onu yansıtır ve şekillenmesinde bir rol oynamıştır. Anlam nesnel, akılcı bir perspektifte değil de yerel, kişisel perspektiflerde bulunabilir; yaşamın değeri olgun ve aşkın bir görüşle sağladığı mutabakat ile değil, canlılığıyla ve tutkusunun otantikliğiyle ölçülür.

Erikson'un psikanalitik anlayışın doğasını dönüştürmesi, bu yeni yönelimin ileri uzantısıydı. Çocuksu çatışmalar, basit bir şekilde dürtülerin doyurulması için süregelen çarpışmalar olarak değil, yaşam boyu süren anlam arayışındaki varoluşsal krizler olarak görülürler. Erikson, Luther ve Gandi gibi tarihsel kişiliklere yaklaşımında onların erişkinlik dönemi başarılarını ve zaferlerini çocuksu çatışmalarının indirgemeci türevleri olarak görmedi. Aksine çocuklar için önemli olan sorunların oluşturduğu dünyadaki çocuksu mücadeleler ile erişkinler için önemli olan sorunların oluşturduğu dünyadaki erişkinlerin anlam üretme, bağlılık ve adama mücadeleleri arasındaki sürekliliğe işaret ederek bu sürekliliğin dönemleri ve yaşları aştığını gösterdi. (Yedinci Bölüm'de Freudcu revizyonistlerden Schafer, Loewald ve Lacan'ın her birinin kendi tarzıyla, psikanalizin değerlerinin ve epistemolojisinin bu yeni yönelimiyle ilgilendiklerini göreceğiz).

Kohut'un çalışmalarının (Winnicott'unkilerle birlikte), analistin rolünün geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri açısından yeniden konumlandırılmasında büyük katkılarının olduğu da belirtilmelidir. Sessizlik ile keskin yorum-

ların ifade edilmesi arasında gidip gelen klasik analistin sesi geleneksel ataerkilliğin bir özeti gibidir. (Lacan, analistin, yasayı ve "babanın adı"nı simgelediğini belirterek bu anlayışı kurumsallaştıracaktı). Kohut'un daha az nesnel biçimde konumlanmış, daha az yorumlayıcı bir ilgiyi savunması, hastanın yaşantısıyla empatik rezonansı yüreklendirmesi ve önceden "doyurmak" olarak etiketlenmiş şeylerin terapötik etkisini yasallaştırması – bunların tümü geleneksel olarak daha çok dişi kabul edilen nitelikler etrafında örgütlenmiş bir analitik duruş teklif ederek standart teknikten ayrılmaktadır. Dolayısıyla, bu anlamda da çağdaş psikanalitik düşünce, otoritenin doğasının yeniden tanımlanışını ve postmodern akımların çok merkezî bir özelliği olan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden ele alınışını hem yansıtmış hem de katkıda bulunmuştur.

YEDİNCİ BÖLÜM

Çağdaş Freudcu Revizyonistler: Otto Kernberg, Roy Schafer, Lans Loewald ve Jacques Lacan

> Mutlak özgül ve statik bir Freudcu öz yoktur. Hiçbir şey herhangi bir yazarın söylemi ötesinde ve dolayısıyla örtük ve açık diyaloğun ötesinde değildir.
>
> ROY SCHAFER

Freud kendi dehasını dik başlı bir potansiyele sahip olmak olarak görüyordu. Felsefecileri, tarihçileri ve antropologları meşgul eden en kapsamlı ve en evrensel sorular hakkında büyük, spekülatif kuramlar geliştirmeyi seviyordu. Çok eğlenceli ve kolay olduklarından, Freud bu spekülatif kaçışların onu klinik araştırmanın ve bilimsel kuramsallaştırmanın zor, usandırıcı çalışmasından uzağa sürükleyebileceğinden korkuyordu. Bu nedenle, bilinçdışının haritasını çıkarma ve zihinsel süreçlerin modellerini inşa etme projesinde kendine, sadece kısa düşünsel tatiller için izin vermişti.

Freud *Totem and Taboo (1913)* [*Totem ve Tabu*]* kitabıyla sonuçlanan bu tatillerden birinde insan ırkı için bir tür doğuş miti sayılabilecek bir antropolojik fantazi geliştirdi. Klinik araştırmaları ve kuram inşası hummalı biçimde ilerliyordu. 1897'de çocuksu baştan çıkarma kuramından çocuksu cinsellik kuramına geçişi, göz kamaştırıcı kavramsal ve teknik yollar açmıştı ve o bunların peşinden koşuyordu: Dürtü kuramı, çocuksu cinsellik, aktarım ve direnç, nevrotik çatışma ve semptom oluşumu. Oedipus karmaşası hepsinin ana merkezindeydi. Freud düşünsel avarelik yapmak için zaman ayırdı-

(*) Freud, S. (1913). *Totem ve Tabu,* çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınları, 1984 – ç.n.

ğında kendini, zihinsel yaşamın merkezi olarak kabul etmeye başladığı Oedipus karmaşasının nasıl ortaya çıkmış olabileceği konusunda spekülasyon yaparken bulmuştu.

Totem and Taboo'da Freud, insanlığın özündeki ilk toplumsal grubu, bir güçlü erkeğin tüm kadınlara ve onların çocuklarına egemen ve sahip olduğu bir "ilkel kabile" olarak hayal etmişti. Bu ilkel baba, genç erkekler olgunlaştıklarında onlar için büyük bir engeldi çünkü onların güce ve cinselliğe erişimlerini engelliyordu. Freud zamanın antropologlarının toplamakta olduğu Batı dışı kültürlerin totem mitolojilerini inceleyerek, ilkel babaların oğullardan oluşan gruplar tarafından öldürüldüklerine dair kanıtlar bulmuştu. Ardından oğullar suçluluk duygusu ve korkuya yenik düşüyorlardı ve Freud "ilkel dinler"in ritüellerinin birçoğunun –yasaklar, öldürülen ve törenlerle yenen güçlü hayvanlara tapma– bu prototip niteliğindeki baba katlinin kefareti ve sembolik olarak yeniden canlandırılışı olduğunu ileri sürmüştü. Dolayısıyla Freud'un her birimizin bilinçdışında ikamet ettiğini tarif ettiği, herkesin çocukluğuna egemen olan Oedipus karmaşası, insan ırkının babalarının gerçek ödipal katlinin bir özetidir.

Freud'un ilkel kabile hakkındaki varsayımları, antropoloji kadar ayakları yere basmasa da, kuşaklar arası çatışmayı evrensel bir insan yaşantısı olarak düşünmek için zengin bir çerçeve sunmuştur.[1] Önemi giderek artan genç kuşak, canlılığı azalan yaşlı kuşağın gücünü nasıl alıp kullanır? Güç ve otoritenin kuşaklar arası aktarımı, insanlığın tüm kültür ve altkültürleri için en büyük mücadelelerden biri olmuştur.

Psikanalitik altkültür içinde kuşakların birbirini takip etmesi karmaşıktır ve çeşitlilik arz eder. İlk babanın birçok oğlu ve kızı, Freud'un mirası ve kendi yetişkinliklerine geçiş ile birçok farklı strateji aracılığıyla baş etmişlerdir. Psikanalitik sürekliliğin bir ucunda Freud'un metinlerine ilk biçimleriyle sadık kalmış olan ardıllar bulunmaktadır. Ortodoks (ya da "tam") Freudcular, Freud'un kavramlarını güncel klinik uygulama için yeterli ve çok özel bir temel olarak korumaya çalışırlar. Sürekliliğin diğer ucunda Freud'un birçok klinik içgörü ve keşfini kendi düşünce gövdelerine özümsemeyi zorunlu bulan, Freud'un temel kuramsal kavramlarını temelden farklı seçeneklerle (örneğin, Sullivan, Fairbairn ve Kohut'un yaptığı gibi) değiştirenler vardır. İlk babaya ilişkin imgemizi güncellemek için, zihnimizde psikanalizin babasını ölümünden sonra mirasçılarına bir tepe üzerinde bir Viktorya malikânesi bı-

1 Örneğin, büyük şairlerin kendilerinden öncekilerinin yapıtlarını sistematik biçimde yanlış okuma biçimlerini açıklayan Harold Bloom'a (1973) bakınız.

rakmış olarak canlandırmalıyız. Mirasçıların bir ucunda malikâneyi ilk halinde korumak isteyenler; diğer uçta ise onu yıkıp atmak ve aynı yüksek alanda, kurtarılmış parçalarının bazılarını tümüyle çağdaş bir görünümle (şuraya bir renkli cam, buraya bir şezlong) bütünleştirerek, daha çağdaş bir yapı dikmek isteyenler yer alır.

Bu iki uç arasında, Freud'un kavramlarını korumak isteyen ancak aynı zamanda onları temelden değiştirmek –eski binayı korumak ama onu çağdaşlaştırmak ve çağdaş bir mesken olarak işlevsel kılmak– isteyen Freudcu revizyonistler bulunur. Böylesi bir projeye kalkışmanın birçok yolu vardır; biz Freudcu revizyonistlerin en yaratıcı ve itibarlı dört belirgin yaklaşımını değerlendireceğiz: Otto Kernberg, Roy Schafer, Hans Loewald ve Jacques Lacan. Onları bu sırayla değerlendireceğiz çünkü Kernberg'den Schafer'a, Loewald'e ve Lacan'a doğru, Freud'un metinleri, çağdaşlarının (ve Freud'un kendisinin) onları anlamış göründükleri biçimlerin ötesine doğru giderek açılmışlardır.

Freud'un günlerinden bu yana psikanaliz ve diğer düşünsel disiplinler –edebiyat, antropoloji, karşılaştırmalı mitoloji, görsel sanatlar, tarih, felsefe ve sosyoloji– arasında zengin melezleşmeler gerçekleşmiştir. Bu ilişkiler klasik Freudcu sisteme dayanıyordu ve bu sisteme sadık kişilerce şekillendirildiler. Bu nedenle, yakın zamana kadar, çoğu disiplinlerarası çabada sözü edilen psikanaliz türü Freud'un biyolojik temelli dürtü kuramıydı. Son yirmi yılda psikanaliz ile diğer disiplinler arasındaki ilişkiler büyük ölçüde yeniden şekillendirildi. Şimdi en üretken ve uyarıcı düşünceler, klasik Freudcu sistemden değil de, çoğu temel Freudcu kavramlara revizyonist bir yaklaşım gösteren çağdaş psikanalitik yazarlardan elde edilmektedir. Bu nedenledir ki psikanalizin modern düşünce içindeki yerini belirlemeye yönelik her dürüst çaba, ister takdir edici ister eleştirel olsun, Freud'un ötesine, Freud'un düşüncelerinin çağdaş analitik yazar ve klinisyenlerin ellerinde tekrar gözden geçirilme ve dönüştürülme biçimlerine bakmalıdır.

OTTO KERNBERG

Çağdaş psikanalizde Kernberg olağanüstü bir sistemleştirici olmuştur. Temel projesi (1975, 1976, 1980, 1984), geleneksel içgüdü kuramı ve Freud'un yapısal modelinin temel niteliklerini, Klein ve Fairbairn'in nesne ilişkileri kuramlarını ve Freudcu ego psikolojisinin gelişimsel bakış açısını, özellikle Jacobson'un erken dönem özdeşimlerinin patolojik biçimleri hakkındaki çalışmalarını gerçekten bütünleşmiş ve kapsamlı biçimde, bir araya getirmek olmuştur. Kernberg'in ilgi alanı, aynı zamanda, ağır rahatsızlıkları olan hastaların

en ayrıntılı ve somut klinik sorunlarından, metapsikolojinin en soyut boyutlarına dek uzanmıştır. Kernberg anlamlı değişim yaratmada yorumların merkezî konumuna ilişkin klasik klinik ilkeye değişmez bağlılığını sürdürdü ama aynı zamanda analistin kişiliğinin ve tutkulu deneyimlerinin analitik süreçle ilgisinin araştırılmasında anahtar bir kişilik oldu.

Kernberg'in dilinin teknik ağırlığı onu çağdaş analitik yazarların en az ulaşılabilenlerinden biri yaparsa da düşünme sistemi baştan sona tutarlıdır ve kavranıldığı zaman, insan yaşantısının çeşitli alanlarına yaptığı akınların takip edilebileceği gerekli kavramsal haritayı sunar. En geniş anlamda, Kernberg'in katkıları ancak insan yaşantısının gelişimine ilişkin oldukça farklı üç bakış açısını, Freud'un, Jacobson/Mahler'in ve Klein'ınkini hiyerarşik olarak bütünleştirişi bağlamında bir yere oturtulabilir ve doğru anlaşılabilir.

Freud'un gelişimsel bakış açısının genel niteliklerini anımsayın: Bir dizi beden kökenli itkilerle –cinsel ve saldırgan– doğarız ve bunlar erken çocukluk dönemi boyunca birbiri ardına ortaya çıkar. Bu itkiler ödipal evrenin genitalliğinde, ensestiyöz ve babayı öldürme amaçlarının aşırı tehlikeli olarak yaşandığı dönemde doruk noktasına ulaşırlar. Zihin, bir yanda bu tehlikeli dürtülerin sağladığı doyumu en üst düzeye çıkarmak, diğer yanda bunların antisosyal niyetlerini gizli ve/veya saptırılmış olarak tutacak biçimde yönlendirmek amacıyla örgütlenir ve yapılanır.

Edith Jacobson, Margaret Mahler dahil olmak üzere ego psikolojisi alanındaki birçok insanın katkılarını birleştirerek psikolojik doğumumuzun fiziksel doğumumuzla eşzamanlı olmadığını ileri sürdü. Özel ve güvenilir bir bireysel kendilik duygusu, yaşamın ilk on sekiz ayında ancak yavaş yavaş, hiçbir bağımsız kendilik duygusunun olmadığı, daha çok, Mahler tarafından kavramsallaştırıldığı gibi, anneyle yaygın, ortakyaşamsal bir iç içe geçmişliğin bulunduğu daha önceki bir varoluş biçiminden doğar. Jacobson uzun bir süre annenin bilişsel becerileri ve fiziksel kaynaklarının çocuğun kendiliğinin *içinde* yaşantılandığına inanmaktaydı. Ancak ayrışma-bireyleşme sürecinde, çocuğun kendi ego becerileri olgunlaşıp gelişerek anneden psikolojik ayrımlaşması olası hale geldikçe, ayrı bir kendilik yavaş yavaş dile getirilir.

Melanie Klein'in insan deneyiminin özüne ilişkin görüşüne göre, dünyayla ilişki kurmanın güçlü, ilkel, tutkulu biçimleriyle doğarız: Tapınan, çok ilgili, çok değer bilir bir sevgi ve ürkütücü derecede yıkıcı, bozucu, yoğun biçimde hasetli ve hain bir nefretle. Sevgimiz iyi ve besleyici olarak yaşantılanan ötekiler ile özenli, onarıcı ilişki olasılığını yaratır. Tüm insanlar yaşam boyunca, ilk birkaç aydan ölünceye dek, bu iki yaşantı biçimini uzlaştırmaya,

iyi, sevgi dolu yaşantıları nefret dolu, yıkıcı duygulardan korumaya, onların içinde işlerlik sergilediği duygulanımsal kutupları birleştirmeye çalışırlar.

Bir miktar ortak zemin paylaşsalar da, Freud, Jacobson ve Klein psişe, kökenleri, temel doğası ve gerilimlerine ilişkin oldukça ayrı bir görüş ileri sürerler. Kernberg kuramsal sınırları önemsemeyerek bu farklı görüşler arasındaki potansiyel bütünleyiciliği sezdi, ağır kişilik bozukluklarının anlaşılmasında özel önemi olduğunu düşündüğü konuyu, içselleştirilmiş nesne ilişkilerinin patolojisine ilişkin katkılarını bir araya topladı. Kernberg bir ölçüde bu üç modeli hiyerarşik olarak birbirinin üzerine istifledi, böylece duygusal gelişim ve ruhsal çatışmayı anlamak ve psikopatolojiyi önem seviyesine göre yerleştirmek için ince işlenmiş ve çok katmanlı bir çerçeve yarattı.

Gelişimsel Bir Model

Kernberg, Jacobson ve Mahler ile uyumlu olarak bebeğin, yaşamın ilk birkaç ayındaki yaşantısını duygulanımsal değeri temelinde ayırdığını, böylece çok farklı nitelikleri olan, çarpıcı biçimde farklı iki duygulanımsal durum arasında –haz verici, hoşnutluk doğuran durumlar ve hoşnutsuzluk, acı verici, engellenme durumları– ileri geri hareket ettiğini hayal etmiştir. Her iki durumda kendilik ile öteki, bebek ile anne arasında hiçbir ayrım yoktur. Doyuma ulaşmış bebek, haz veren, hoşnut eden bir çevreyle kaynaştığını hissederken, engellenmiş ve gerilimle dolmuş bebek hoşnut etmeyen, acı verici bir çevrede tutsak kaldığını hisseder.

Kernberg'in şemasında ilk temel gelişimsel görev neyin kendilik neyin öteki olduğunun ruhsal olarak netleştirilmesini (kendilik imgelerinin nesne imgelerinden ayrılmasını) gerektirir. Bu başarılmazsa ayrı ve bağımsız olarak güvenilir bir kendilik duygusu ortaya çıkmaz, içsel ile dışsal olan arasında güvenilir sınırlar gelişmez, insanın kendi yaşantısı, kendi zihni ile ötekilerin yaşantıları ve zihinleri arasında net bir ayrım olmaz. Bu ilk temel gelişimsel görevin gerçekleştirilmesinde başarısızlık, psikotik durumların temel, tanımlayıcı öncülüdür. Tüm şizofrenik semptomlar –halüsinasyonlar, sanrılar, ruhsal parçalanma– kendilik ve nesne imgeleri arasındaki ayrımlaşmada temel bir başarısızlıktan köken alırlar.

İkinci temel gelişimsel görev bölmenin üstesinden gelinmesidir. Kendilik ve nesne imgeleri birbirinden farklılaştırıldıktan sonra da duygulanımsal olarak ayrılmış olarak kalırlar. İyi, seven kendilik imgeleri ve iyi, doyum veren nesne imgeleri olumlu (libidinal) duygulanımlarla bir arada tutulurlar ve olumsuz (saldırgan) duygulanımlarla birbirine bağlanmış kötü, nefret dolu

kendilik imgelerinden ve kötü, engelleyen nesne imgelerinden ayrılırlar. Bebek *hem* iyi *hem* kötü, doyurucu *ve* engelleyici olan "bütün nesneler" yaşantılama becerisi geliştirdiğinde bu gelişimsel olarak normal bölmenin üstesinden gelmiş olur. Nesne imgelerinin bütünleşmeleriyle eşzamanlı olarak kendilik imgeleri de bütünleşirler; şimdi kendilik *hem* iyi *hem* kötü, seven *ve* nefret eden olarak yaşantılanan bir parça olarak hissedilir. Bu bütünleşme temel dürtü eğilimlerinin birlikte bütünleşmelerine olanak sağlar. İyi ve kötü duygular bir araya geldikleri için, sevme ya da nefretin tekil yoğunluğu hafifler. Bu ikinci gelişimsel görevi gerçekleştirmede başarısızlık "sınırdurum" patolojiyle sonuçlanır. Psikotiğin aksine, sınırdurum kişilik gelişimsel olarak kendilik ve ötekilere ilişkin imgeleri birbirinden ayırabilir ancak savunmacı biçimde iyi ve kötü duygulanımları ve nesne ilişkilerini bir araya getirme becerisinden geri çekilir.

Böylece Kernberg psikopatoloji düzeylerine karşılık gelen gelişimsel basamaklar oluşturmuştur. Birinci basamakta psikoz çeşitleri, ilk temel gelişimsel görevi (Jacobson'un düşündüğü biçimiyle), kendilik ile ötekiler arasında net sınırların oluşturulmasını başaramamış olan kişiler bulunur. İkinci basamakta sınırdurum kişilik çeşitleri, kendilik ile ötekiler arasında net sınırlar yaşantılayan ama ikinci temel gelişimsel görevi (Klein'ın düşündüğü biçimiyle), sevgi ve nefret dolu duyguların karmaşık ötekilerle daha tam, ikircikli ilişkide bütünleştirilmesini başaramamış olan kişiler bulunur. Freud'un klasik yapısal çatışma olarak nevroz kuramı Kernberg'in üçüncü basamağıdır, kendilik-nesne sınırlarının sağlam ve kendilik imgeleri ile nesne imgelerinin bütünleştirilmiş olduğu üst-düzey kişilik gelişiminin bulunduğu psikopatolojiyi yansıtır.

Kernberg'in sisteminde, başlangıçta dürtü yoktur. Erken gelişim sürecinde bebeğin yaygın iyi ve kötü duygulanım durumları libidinal ve saldırgan dürtüler biçiminde birleşir ve şekillenir. Öznel olarak kaydedilmiş, hoşnut edici ötekilerle iyi, haz verici ve doyurucu etkileşimler, zaman içerisinde bir haz arayıcı (libidinal) dürtüde birleşirler. Benzer biçimde, öznel olarak kaydedilmiş, hoşnut etmeyen ötekilerle kötü, haz vermeyen ve doyurmayan yaşantılar zamanla bir yıkıcı (saldırgan) dürtüde bütünleşirler. Çocuk iyi nesnelerle haz verici yaşantıları en üst düzeye çıkarmak ve haz vermeyen yaşantıları tetikleyen kötü nesneleri yok etmek ister.

Freud gibi Kernberg'a göre de erken dönem nesne ilişkilerine egemen olan güçlü duygulanımsal durumlardan doğan libidinal ve saldırgan güçler kendi başlarına çatışmalıdır. Libidinal itkiler, çocuksu cinsel amaçlarla dolu

olduklarından, potansiyel olarak antisosyal ve tehlikeli olarak yaşantılanırlar. Saldırgan itkiler tehlikelidir (bölme üstesinden gelindikten sonra) çünkü aynı zamanda sevilmiş olan aynı nesnelere yöneltilmişlerdir. Dolayısıyla, Kernberg'in gelişimsel psikopatoloji hiyerarşisinin üçüncü basamağı nevrozdur. Kendilik ile ötekiler arasındaki ayrımı başarmış ve bölmenin üstesinden gelmiş bireyler, klasik Freudcu psikopatoloji kuramını oluşturan itkiler ile savunmalar arasındaki nevrotik çatışma türüne uyarlar.

Kernberg'in, Jacobson ile uyumlu olarak yaptığı şey, dürtüleri erken dönem nesne ilişkilerini merkez alan bir karmaşık gelişimsel ardışıklıktan türeterek Freud'un dürtü kuramını genişletmek ve derinleştirmekti. Freud için dürtüler veriliydiler, doğuştan geliyorlardı; Kernberg için dürtüler hâlâ yapısal eğilimlere bağımlıdırlar ama nihai olarak ötekilerle etkileşim içerisinde şekillendirilirler ve dolayısıyla gelişimsel olarak yapılandırılmışlardır. Kernberg kuramları üst üste dizer.

Kernberg klasik dürtü kuramını kazarak ve altına yeni iskeleler dikerek Freud'un içgüdüsel çatışma yoluyla oluşan temel nevroz anlayışını koruyabilmiş ve aynı zamanda Kleinci kuramı, nesne ilişkileri kuramlarını ve ego psikolojisini daha ağır ruhsal bozuklukları anlamakta kullanabilmişti.

Kişilik ve Sevgi İlişkilerinin Patolojisi

Kernberg'in Freudcu kuramda yaptığı revizyonlar oldukça soyut görünürler ancak insanın temel olarak ne olduğu konusundaki anlayışta dev farklılıklar yaratırlar. Klasik Freudcu kuramda, kişiliğin özü, hâkim olan içgüdüsel doyumdur. Kernberg için kişiliğin özü hastanın ulaşmış olduğu içsel nesne ilişkilerinin gelişimsel düzeyidir. Freud ve Kernberg'in farklı kişilik tiplerini sınıflayışları arasındaki bir karşılaştırma Kernberg'in revizyonlarının Freudcu kuramı ne kadar ileri götürdüğünü ortaya koyar.

1920'lerde Freud (Karl Abraham ile birlikte) insan tiplerini onların içgüdüsel örgütlenme düzeylerine göre sınıflamıştı. Freud, libidonun gelişim evrelerinden –oral, anal, fallik, genital– geçtikçe amaçları ve nesnelerinin her zaman farklı ve değişken (çok çeşitli biçimlerde sapkın) olduğunu, ama her evrede bir libidinal amacın baskın hale geldiğini ve diğerleri üzerinde bir tür egemenlik kurduğunu ileri sürmekteydi. Daha sonra erişkinlikte ortaya çıkan psikopatolojinin türü, çocuksu cinselliğin en güçlü değere sahip olduğu evre olan bu libidinal saplanma noktası tarafından belirlenir. Dolayısıyla, örneğin, Freud ve Abraham depresyonun oral bir saplanmanın (beslenme özlemi ve terk edilme hissi), obsesif nevrozun ise bir anal saplanmanın sonucu olduğuna

inanıyorlardı (Bkz. Birinci Bölüm). Normal sınırlardaki insanlar da baskın libidinal örgütlenmelerine göre sınıflanabilirdi: Oral karakterler, anal karakterler, fallik karakterler ve ruhsal sağlığın kusursuz örneği olan genital karakter.

Oral, anal ya da fallik karakter olmak ne demektir? Yaşantı sonsuz biçimde örgütlenebilir ve işlenebilir; klasik kurama göre baskın libidinal saplanma, her bireye etrafında tüm yaşantıların örgütlendiği merkezî bir beden temelli metaforlar dizisi sağlar.

Abraham'ın obsesif (anal) karakteri tarif edişinden bir pasaja bakalım:

> Anal karakter bazen sahibinin fizyonomisine damgasını vurmuş görünür. Kendini özellikle somurtkan bir ifade ... ve aksilikle gösterir gibidir... Burun çizgisinde sabit bir gerilimle birlikte üst dudağın hafif bir kalkıklığı bana böylesi insanların anlamlı yüz niteliği olarak görünmektedir. Bazı olgularda bu onların sürekli bir şeye alayla burun büktükleri izlenimini verir. Muhtemelen bu özelliğin kökleri koklamadan duydukları koprofilik* hazza dayanabilir. (1921, s. 391)

Freud/Abraham'ın sisteminde, en olgun karakter bile beden parçaları ve süreçlerini temel alır; sadece merkezî organ ve etkinlik farklı bir libidinal bileşene kaymıştır. Wilhelm Reich (1929) genital karakterin şu tarifini yapmıştır:

> Doyum yeteneği olduğundan zorlantı ya da bastırma olmaksızın tekeşlilik becerisi vardır; ama eğer mantıklı bir neden sunulursa nesnesini bir incinme yaşamadan değiştirebilir de. Cinsel nesnesine suçluluk duyguları ya da ahlâkî endişeler nedeniyle bağlanmaz, ama haz için sağlıklı arzu nedeniyle sadıktır, çünkü nesnesi onu doyurmaktadır. Çokeşlilik arzularını, sevdiği nesneyle ilişkileriyle çatışma içindeyseler bastırmaksızın yenebilir ama kendisini aşırı rahatsız ederse onlara boyun da eğebilir. Sonuçta ortaya çıkan mevcut çatışmayı gerçekçi bir tarzla çözecektir. Herhangi bir nevrotik suçluluk duygusu pek yoktur. (s. 161)

Kernberg'in sevmenin doğası ve sevme becerisi konusundaki düşünceleri onun en önemli katkıları arasında yer alır ve klasik malikânede yaptığı radikal yenileme çalışmalarını en açık biçimde orada görebiliriz.

Kernberg'in sevgi ilişkileri şemasında en ağır bozukluğa sahip bireyler, sevgiyi ve cinselliği, kendilik ile öteki arasında düzenli sınırlar oluşturma ve sürdürme becerilerinin olmayışı bağlamında yaşantılarlar. Onlar için, öteki-

(*) Koprofilik [coprophilic]: Dışkıyla temastan hoşlanan, dışkı takıntısı olan kişi – ed.n.

lerle ilişkiler kişisel dokunulmazlıktan yakınlığa giden bir süreklilikte ortaya çıkmaz; ya hiç ilişki yoktur ya da bütüncül, kafa karıştırıcı sıklıkla ürkütücü iç içelik vardır.

Örneğin Robert gerçek insanlarla cinsel ilişki deneyiminden orta yaşında vazgeçmişti. Önceki cinsel temaslarını felaketsi ilişkiler olarak tarif etmekteydi; cinsel uyarılmayı tehlikeli

biçimde heyecanlanılan korkutucu bir durum olarak yaşantılamıştı. Annesi klinik olarak depresifti; babası o üç yaşındayken ölmüştü ve bir çocuk olarak uzun zaman dilimlerini yalnız geçirmişti. Cazibesine kapıldığı bir kadınla buluştuğunda neredeyse hemen cinsel yakınlık için sıkıştırmaya zorunlu hissetmişti. Heyecanı katlanılamaz gibiydi; bu durum onu, denetim ve bütünlük hissini yeniden kazanmak için çaresizce sahip olmaya ihtiyaç duyduğu kadına karşı bütünüyle incinebilir kılmıştı. Kadını yatağa atmayı beceremediğinde günlerce sarsılmış hissediyordu. Başardığındaysa, güçlü bir biçimde ondan kurtulma ihtiyacı hissediyor, çok iyi korunmuş bir yalıtılmışlık içinde elinden gelenin en iyisini, en yaratıcı çalışmayı yaptığını hissederek günler geçiriyordu. Robert'in şehvetinin ayrımlaşmamış bir niteliği vardı; kadınlar ona insan olarak ayırt edilebilirlermiş gibi gelmiyordu. En önemli özellikleri onda yarattıkları tehlikeli uyarılmaydı. Orta yaşının başlarında fahişeler dışındaki tüm kadınlarla cinsel ilişkiden vazgeçmişti çünkü bu ilişkilerde sürdürebildiği denetim onları daha az tehlikeli ve rahatsız edici kılmaktaydı. Cinsel arzunun kendilik bütünlüğünde açtığı tehlikeli yırtıklara karşı ihtiyacı olan korunmayı Robert'e sadece mastürbasyon fantazilerinin tam denetimi sağlıyordu.

Kernberg'e göre, sınırdurum yelpazesindeki bireyler sevgi ve cinselliği, iyi ve kötü nesne ilişkilerini tek, karmaşık bir ilişkide bütünleştirme beceriksizlikleri bağlamında yaşantılarlar. Onlar için cinsel arzu, çoğunlukla sapkın ve vahşi nitelikleri ilişkilerinin yumuşak ve yakın tarafına bütünleştirilemeyecek kadar çok rahatsız edici aşırı özel senaryolara kilitlenmiştir.

Yirmili yaşlarda bir yazar olan Joyce farklı tiplerde erkeklerle ilişkili çok değişik durumlarda cinsel uyarılma hissedebiliyordu, ama orgazmı bir erkekle ya da mastürbasyonla, ancak kendisine kabaca davranıldığı ya da cezalandırıldığı fantazisini zihninde uyandırdığında becerebiliyordu. Her iki ebeveyni de onu çocukluk döneminin uzun zaman dilimlerinde görmezden gelme ve yalnız bırakma eğiliminde olan, belirgin biçimde kendine dönük, narsisistik insanlardı. Onunla ilgilendiklerinde de genellikle acımasızca sataşıyor, takılıyorlardı. Analitik sorgulama ortaya koydu ki bir erkeğe ancak o kendisine cezalandıracak ya da kötüye kullanacak denli odaklandığında gerçekten

bağlı hissediyordu ve bu da kendi yıkıcılığının, adamın sadizmiyle özdeşim yoluyla, güvenli biçimde içinde taşındığını hissetmesini sağlıyordu. Sevgi dolu ve nazik olduklarını hissettiği erkeklerle ilişki kurmanın peşinde koşmasına karşın, gizliden gizliye tüm erkeklerin istismarcı olduğunu düşünüyordu; şimdi yapmıyorlarsa da kısa bir süre sonra yapacaklardı. Sevgi ve şefkat bağlamında orgazma teslim olmasına izin vermek bilinçdışı olarak aşırı tehlikeliydi. Sevgi ya kendi saldırganlığıyla ya da adamın yıkıcılığa dönüşüyle kaçınılmaz olarak ortadan kaldırılacaktı. Kendini cinselliğe bırakacak kadar güvenli hissetmesinin yegane yolu ancak zihninde aşina olduğu, anladığı ve onu şaşırtmayan kötü muamele imgeleri uyandırmaktı. İronik olarak Joyce'un erkeklerle ilişkileri çok kısa sürüyordu. Nazik olmadıklarına ya da yakınlıkla ilgili olmadıklarına karar verdiğinde (yani onların gerçekten gerekli cinsel fantazisine uyduklarını hissettiğinde) ilişkiyi yakın olabileceği bir erkek aramak için sonlandırıyordu.

Benzer türde radikal bir bölme, kadınlarla gerçek ilişkileri büyük oranda aseksüel olan Harold'un cinselliğinin de niteliğiydi. Zengin bir fantazi yaşamı olmasına karşın temelde platonik ilişkilere giriyor ve geriye dönük olarak kadınlarla seks yaparken çok saldırgan ve baskıcı olmuş olabileceğinden endişeleniyordu. Büyük oranda platonik olan bu ilişkilerden biri, kronik vajinal ağrıları, cinsel engelleri ve fobileri olan bir kadınlaydı. Harold'un kendisiyle seks yapmasına yılda bir ya da iki kez, penisine antibiyotikli merhem sürerse, içine çok yavaş girer ve hızla geri çıkarsa izin veriyordu.

Kernberg'in çerçevesinde Joyce için cinsellik, iyi ve kötünün, sevgi ve nefretin kutuplaşmasıyla bölünmüş sınırdurum dünyasında örgütlenmişti. Cinsel tutkuları saldırganlık ve vahşetle ilintili anlamlarla doluydu; sevgi ve şefkat cinsel arzuyla birleştirilemez durumdaydılar. Dolayısıyla, Joyce kendine cinselliğini yaşamak için ancak sadomazoşizmin fantazide sergilendiği bir uzlaşma oluşumu sayesinde izin verebiliyordu. Harold kendine cinsel ilişkiyi ancak bir ilaç aplikatörü olarak hizmet sunduğunda, beklenen saldırganlığını içinde taşıyacak ve denetleyecek dışsal bir ritüele güvendiğinde izin verebiliyordu.

Sevgi ve cinselliği içeren nevrotik düzeydeki sorunlar Kernberg'in sisteminde klasik itki-savunma çatışmaları açısından anlaşılırlar. Nevrotik hastalar kendilik nesnesi ayrımlaşmasını gerçekleştirmiş ve bölmenin üstesinden gelmişlerdir. Bütün nesnelerle kurdukları ilişkide bütünleşmiş bir kendilikleri vardır, güçlükleri (kendiliğin karşılıklı dissosiye olmuş versiyonları arasındaki uzlaşamaz çatlakların aksine) itkilere ilişkin çatışmalarla bağlantılıdır.

Kernberg Gloria'yı (Birinci Bölüm'de Freudcu kuram açısından tartışılmış olan) aynen Freud gibi algılardı. Gloria'nın ilişkileri bütün nesne ilişkileriydi ama ödipal çatışmalar ve bunları izleyen engeller risk oluşturuyorlardı.

Dolayısıyla, Kernberg'in sentezi Freud'un sisteminin büyük kısmını, daha geniş bir gerekçeler sistemi içinde yeniden bağlamsallaştırarak ve Freud'un dürtü psikolojisini, önce gelen bir ego ayrımlaşması ve nesne ilişkilerinin gelişimsel ilerlemesinden türeterek korudu. Bu revize edilmiş Freudcu kuramda cinsellik merkezî ama artık nedensel olmayan bir rol oynar. Cinselliğin anlamları, kendilik-nesne ilişkilerinden oluşmuş önceki ve daha derin yapılardan köken alırlar. Kernberg'in vurguladığı gibi "Cinselliği canlı tutan ve 'sonsuz' cinsel doyum için potansiyeli sağlayan şey içselleştirilmiş ve dışsal nesne ilişkileridir" (1980, s. 294-295).

Psikanalitik literatürde son yılların en ilginç ideolojik çatışmalarından biri Kernberg ile kendilik psikolojisi yazarları arasında olmuştur. İki kampı bölen konuların bazılarından söz etmekte yarar var, çünkü Kernberg'inki gibi, Freudcu düşüncenin belirli temel özelliklerine yine de sadık kalan bir revizyonist konum ile Kohut'unki gibi, Freud'un dürtü kuramını bütünüyle geride bırakan daha radikal bir konum arasındaki farklılığı yansıtırlar. Kernberg Kohut'un kendilik psikolojisinin beden, cinsellik ve özellikle saldırganlığın önemini azalttığını düşünür. Kernberg için merkezî devingen mücadele sevgi ile nefret arasındadır ve bunlar kendilerini analiste aktarımda zorunlu olarak dışa vururlar. Altıncı Bölüm'de belirttiğimiz gibi, Kohut saldırganlığı ve itkisel cinselliği narsisistik incinmenin yan ürünleri olarak kabul ediyordu. Kohut'un modelinde insanlar kendilik örgütlenmesi ve kendiliğin ifadesi için çabalarlar, Kernberg'in modelinde insanlar güçlü sevgi ve nefret tutkularıyla hırpalanmışlardır. Kohut narsisisti kırılgan bir özdeğeri koruma çabası içinde görmüştür. Kernberg narsisisti kibirli ve değersizleştirici olarak görür. Kohut analistin narsisistiğin kendilik yaşantısını empatik biçimde yansıtması gerektiğini, böylece daha sağlam, daha güçlü bir kendiliğin gelişebileceğini düşünüyordu. Kernberg analistin narsisistiğin altta yatan düşmanlığını yorumlaması gerektiğine, böylece daha bütünleşmiş nesne ilişkilerinin gelişebileceğine inanır. Sıklıkla birbirinin ayna imgeleri olan bu iki yaklaşım arasındaki gerilim psikanalitik kuramlaştırma üzerinde canlandırıcı bir etki yapmış ve uygulamacılar için klinik seçenekler yelpazesini genişletmiştir.[2]

2 Kohut ve Kernberg'in narsisizm ve saldırganlığa yaklaşımlarının çeşitli yönlerini bütünleştirmeye çalışan bir yaklaşım için Mitchell'a (1988, Yedinci ve Sekizinci Bölümler; 1993, Altıncı Bölüm) bakınız.

ROY SCHAFER

Roy Schafer psikanalitik kuram ve klinik uygulamanın birçok alanını araştırmış ve çağdaş psikanalitik düşüncenin şekillenmesi ve gelişimine çok büyük etkide bulunmuştur. Genişlik ve çeşitlilikleri nedeniyle, Schafer'in katkılarına birçok farklı bakış açısından yaklaşılabilir. Yenilikleri arasında Freudcu terminolojinin analizi ve yeniden tanımlanışı (1968); psikanalitik dilin Wittgenstein ve Ryle'ın analitik felsefesine dayanan felsefî eleştirisi ve bunun önemli klinik çıkarımları (1976) ve Donald Spence ile birlikte yorumbilimin ve "anlatı" kavramının psikanalitik söyleme sokuluşu (1983, 1992) bulunur. Çağdaş analitik kuramsallıştırma alanında Schafer'in yerini basitçe saptamak zor bir şeydir. Bazı yönlerden Freudcu duyarlılık için en ikna edici sözcülerden biridir; başka yönlerden onun en keskin ve yıpratıcı eleştirmenlerinden biri olmuştur.

Faillik

Schafer'in çeşitli ve geniş yelpazedeki katkıları arasındaki ilişkiler en kolay onun temel, yineleyici bir konuyla, faillik sorunuyla mücadelesinin değerinin anlaşılmasıyla kavranabilir. Failliğin Schafer için niye bu denli rahatsızlık verici ve aynı zamanda ileri derecede üretken bir mücadele olduğunu anlamak için bir kez daha Freud'a geri dönmemiz gerekir, ama bir başka gözlem noktasından.

Freud, çağdaşlarının, zihnin doğasına ilişkin aşırı basitleştirilmiş bir anlayışlarının olduğunu, zihni kendisine karşı şeffaf ve tek, yekpare bir parça olarak gördüklerini inandırıcı bir biçimde gösterdi: "Ben kendim hakkında bildiklerimden ibaretim ve ne olduğumun denetimi bende." Freud zihnin yekpare bir bütün olmadığını ve birbiriyle çatışma içinde olan birçok farklı güdü ve niyetten oluştuğunu gösterdi: zihin bilene şeffaf değildir ama büyük miktarda opak ve ulaşılmaz şeyler; geniş bir bilinçdışı süreçler yelpazesini içerir.

Freud zihne ilişkin bu çok daha karmaşık bakış açısını geliştirirken, zamanının bilimsel anlayışını kaynak olarak kullandı, Newtoncu fizikten evreni madde ve güçlerden oluşan anlaşılması güç bir mekanizmalar sistemi olarak gören düşünceyi ödünç aldı ve bunu zihne uygulayarak, onu yapılar ve psikodinamik güçlerden oluşan bir ruhsal aygıt olarak tasarladı. Freud bir insanın yaşantıları ve eylemleri üzerinde tümgüçlü bir fail olarak öznel kendilik duygusunun bir yanılsama olduğunu gösterdi. Bilinçlilik sadece bir buzdağının tepesidir; düşünceler ve duygular aslında (psişik olarak) kendi üzerine düşünmeyle ulaşılamayan bilinçdışı güçlerce belirlenirler. Aslında insan çoğu zaman *gerçekten* ne yaptığını bilmez. Sonuç olarak, Freud'un sisteminde fail

olarak kişi dağılmıştır. Bilinçli bir faillik hissi yanılsamalıdır, bilinçli kendiliğin daha doğru resmi bir kukladır. İpler başka bir yerde, bilinçdışında, ruhsal faillikler (id, ego, süperego) ve dinamik güçler (içgüdüsel itkiler ve savunmalar) tarafından denetlenmektedirler.

Kleinci kuram ve Fairbairn ve Winnicott'un çalışmalarıyla esinlenen çeşitli İngiliz nesne ilişkileri kuramları 1950 ve 1960'lı yıllarda bilinçdışı failliklerin psikanalitik dünyasında bir nüfus patlaması ortaya çıkardı. Zihnin iplerinin sadece Freud'un kuklacıları (itkiler, savunmalar, id, ego, süperego) tarafından kontrol edildiği düşünülmüyor, bunlara her türden kişiselleştirmeler ekleniyordu: İçsel nesneler, içe-atılmış nesneler, özdeşimler, içe-almalar, kısmi nesneler ve daha birçoğu. Analistler bu içsel faillere hem güç hem de niyetlilik atfeden bir biçimde yazmaya ve konuşmaya başlamışlardı (örn. "Annesel içe-atılmış nesnesi ona acımasızca saldırdı").

Schafer'in ilk kapsamlı çalışması (1968) psikanalitik söylemde failsilerin bu çoğalışına bir yanıt olarak anlaşılabilir. Schafer, (psikanalitik kuramları sistemleştirme, bir sisteme bağlama ve deneyime dayandırmaya çabalamış olan) akıl hocası David Rapoport gibi, temel psikanalitik kavramları ve terminolojiyi daha açık ve kesin olarak tanımlama görevini üstlendi. Bu yeniden tanımlamalarda tutulan yol *kişiyi* yaşantısının faili olarak yeniden kurma mücadelesiydi; psikanalitik anlayışların yaratılışında dağıtılmış olan *özne*yi yeniden toplamak. Schafer kimin kime ne yaptığının netleştirilmesinin çok önemli hale gelmiş olduğunu düşünmekteydi.

Schafer 1970'lerin başlarında Rapaport'un projesi olarak düşünülebilecek şeyi, geleneksel psikanalitik dili kurtarma girişimini terk etti. Sorunun daha derin ve yayılmış olduğuna karar verdi, gerekli olan şey tümüyle yeni bir konuşma biçimiydi. Psikanalitik düşüncelerin anlaşılma ve iletilme biçiminde temelden yanlış yola sapmış bir şey olduğuna, bunun analitik sürecin temel doğasına ters düştüğüne inanıyordu.

Genel hatlarıyla bir analiz sürecinde gerçekte ne olur? Hasta tedaviye kendisi ve içinde yaşadığı dünya hakkında bir dizi inançla gelir: "Hasarlıyım çünkü babam beni ezdi; dünya insanların peşimde olduğu tehlikeli bir yer." Analiz sürecinde bu inançlar değişir, çok farklı bir biçimde deneyimlenmeye ve anlaşılmaya başlarlar. Bu değişikliğin doğası nedir?

Schafer'a göre, analitik süreçte gerçekleşen temel değişim, hastanın eylemlerinin önceleri inkâr ettiği failliğini giderek üstlenmesidir. Hasta başlangıçta kendisi ve dünya hakkındaki inançlarının tümüyle doğru olduğunu düşünür. Ezilmiştir, dünya tehlikelidir. Bunlar verili şeyler, nesnel gerçekler olarak

kabul edilirler. Analizde hasta bu "gerçekler" in aslında kendisi tarafından yaratıldığını görür; her ne kadar büyük ölçüde onlar yüzünden acı çekiyorsa da, kendisini ve dünyayı tam bu biçimde görmeye ihtiyacı vardır ve istemektedir. Bu inançlardan gizli doyumlar aldığını anlamaya başlar; bunlar bilinçdışı hazlar doğurur ve ona güvenlik ve denetim hissini verirler. Kendisi ve dünya hakkında bu biçimde düşünmekten nefret ettiği halde, sistemli bir biçimde başka biçimde düşünmeyi reddettiğini görmeye başlar. Bu inançlara ve yaşantılara teslim olmuştur. Kendisi ve dünya hakkındaki itiraz edilebilir yaşantısı sadece verili ya da keşfedilmiş değildir, kendisi ve dünyayı hep bu biçimde korumaya kendini adamıştır. Dünyasının faili, tasarlayıcısı, inşacısı, yorumlayıcısıdır ancak failliğini inkâr etmektedir ve bu nedenle kendisini durumunun ve kaderinin insafına kalmış olarak hissetmektedir. Analizan kendisini (içsel ve dışsal) dünyasının faili olarak yaşantılamaya ve anlamaya başladıkça, kendisini başka seçimler yapan, dünyada eylemlilik sergileyen ve yaşantısını daha açık, daha yapıcı biçimde düzenleyen biri olarak hayal etmesi olası hale gelir.

Schafer'in bakış açısından, başlangıçta inkâr edilen ve sonra yavaş yavaş geri çağrılan faillik sorunu, klinik psikanalizin başından beri merkezinde olmuştur ve her gerçek analitik sürecin kalbindedir. Ama Freud, Viktorya çağına ait tümgüçlü irade fikriyle olan anlaşmazlığı ve çağının bilimciliği nedeniyle, psikanaliz hakkında konuşmak için şahsi olmayan, nevrotik gibi, faili sistematik olarak dışarıda bırakan bir dil kurdu.

Schafer daha sonra bizden Freud'un psikodinamik süreçleri tarif etmek için seçtiği dile daha yakından dikkat etmemizi ister. Zihnin "içinde" özerk olarak inşa edilmiş, boşalım için baskı yapan dürtüler boşaltılmazlarsa, engel teşkil eder ve zehirli hale gelirler. Schafer bu dilin ilkel bedensel süreçlerin, işeme ve dışkılamanın dili olduğuna işaret eder. Freud zihni sanki net sınırları, içsel alanları ve maddeleri olan bir beden gibi tarif etmekteydi. Schafer bunun, yalnızca zihnin çalışma biçimini anlatmak için uygunsuz bir dil olmakla kalmadığını, nevrotik hastaların analizle netleşmesine ihtiyaç duyduğu aynı yanlış anlamalar ve fantazilerle bilmece haline getirilmiş olduğunu ileri sürer. Freud bize nevrozları anlamak için nevrotik fantaziler ve çocuksu yanlış anlamalarla dolu bir dil miras bırakmıştır. Geleneksel psikanalitik dilde en yaygın ihmalin kesinlikle aslında uygulandığı biçiminde klinik psikanalizin merkezî odağı olan şeyin, yani fail olarak kişinin, olması ironiktir.[3] Bu neden-

3 Schafer'ın klasik psikanaliz eleştirisinin büyük bir bölümü ve önerdiği çözümlerin bazıları varoluşçu felsefeci ve varoluşçu psikologlar, örneğin Rollo May ve Leslie Farber tarafından önceden düşünülmüşlerdi.

le *A New Language for Psychoanalysis* [*Psikanaliz İçin Yeni Bir Dil* – ç.n.] yapıtında (1976) Schafer psikanalizin temel kavramları ve ilkelerinin güçler ve yapılar dilinden failler ve niyetlerin eylem diline geniş bir çevirisine girişmiştir.

Anlatı

1976'da Schafer tarafından öne sürülen Wittgensteinci eylem dili, klinik süreçte ve kuramsal söylemde biçimsiz bulundu ve yaygın kabul görmedi. Ama Schafer'in klasik kavramların içine işlemiş olan zihne ilişkin temel fikirlere yönelik eleştirilerinin önemli bir etkisi oldu ve 1980'lerde yenilikçi anlayışlarını iletmek için çok daha ilgi çekici bir araç buldu: Anlatı kavramı.

Schafer zihnin, Freud'un tarif etmiş olduğu gibi, şahsi olmayan güçlerin son ürünü olmadığını; zihnin eylemlerle, belirli türde eylemlerle ortaya çıkarıldığını; zihnin hikayelerle ortaya çıktığını ve onlara göre örgütlendiğini ileri sürdü. Schafer beşeri bilimlerde ve sosyal bilimlerde filizlenen yorumbilim merakına yaslanarak geleneksel psikanalitik kavramları bilimsel ilkeler olarak değil de yorumlayıcı olaylar dizisi olarak sunmaya başladı. (Yorumbilimin psikanaliz için daha geniş çıkarımları Sekizinci Bölüm'de ele alınacaktır.) Schafer'in Freud'un dinamik güçler alanına ilk alternatifi olan eylemlerin faili, şimdi hikâyelerin anlatıcısı olarak tarif ediliyordu. Bu anlatı yaklaşımı, Schafer'in temelde Freudcu bir klinik çerçeveye, kendilik psikolojisinin yenilikçi yönlerinin birçoğunu (*The Analytic Attitude* [Analitik Tutum – ç.n.], 1983'ün içinde) ve Kleinci kuram (*Retelling a Life* [Bir Yaşamı Yeniden Anlatmak – ç.n.], 1992'nin içinde) içinde bağdaştırdığı güçlü bir bağlam olarak hizmet etti.

Schafer'ın psikanalitik kavramlar ve dildeki revizyonları geniş, soyut felsefi ilgilere dayanır ama klinik malzeme hakkında düşünme ve onunla çalışma biçimi açısından müthiş pratik çıkarımları vardır.

Üç yıldır analizde olan bir hastanın, Ronald'ın rüyasını düşünün. Ronald rüyanın ortaya çıktığı noktada, dönem dönem herhangi bir şeyin ona gerçekten yardım edebileceği konusunda derin kuşkulara esir düşmesine karşın, analizden çok şey aldığını hissetmekteydi.

Ronald başlangıçta uzun süreli bir depresyon ve felç olma hissi nedeniyle tedaviye başvurmuştu. Birçok açıdan oldukça başarılıydı ama her zaman etkinlikleri ve başarıları hakkında bir gerçekdışılık hissine sahipti. Herhangi bir anda onu meşgul eden herhangi bir şeye genellikle tutkuyla katılıyor gibi görünse de, her şeyin anlamı hakkında kuşku ve kafa karışıklığı dal-

galarıyla acı çekiyordu. Kendisine ilişkin imgesi, bir gruba ait olmayan, gerçekten canlı olmayan, yapmacık davranan biri biçimindeydi. Seçtiği her etkinlik aslında onun için *doğru* etkinlik değildi; beraber olduğu hiçbir kadın aslında onun için *doğru* kadın değildi. Ronald sıklıkla, çocukken hissetmiş olduğu depresyon ve cansızlığın kendisi için tek gerçek şey olduğunu, geri kalan her şeyin sadece oyun olduğunu hissediyordu.

Analitik sorgulama, Ronald'ın kronik hasta annesiyle ilişkisinden kaynaklanmış olan ve onunla yakından bağlantılı görünen depresyonuna oldukça ışık tuttu. Çocukluk çağı boyunca annesi kanser hastalığıyla yaşamış ve birçok kez hastaneye yatırılmıştı. Sonunda o on iki yaşındayken ölmüştü. Ronald'ın mevki sahibi bir politikacı olan babası, eşinin hastalığıyla ondan umudu keserek ve ailenin yaşadığı güçlükleri toplumdan gizleyerek baş etmişti. Evin dışında sevimli ve sempatikti. Evin içinde ya mesafeli ya da öfkeli oluyordu. Tek çocuk olan Ronald her iki ebeveyni tarafından terk edilmiş hissediyordu; babasının annesini ona bıraktığını hissediyordu. Kendisinin annesi tarafında seçilmiş olduğunu hissediyordu, ancak onun arkadaşı ve bakıcısı olma sorumluluğu bunaltıcıydı.

Ronald erken çocukluk yaşantısı ile güncel mücadeleleri arasındaki ilişki hakkında çok şey anlamaya başlamıştı. Babasının topluma yönelik kişiliğinin bir aldatmaca ve yalan olduğunu, annesinin hastalığı ve ailenin sorunlarına ilişkin utanç verici, gizli gerçekliğin ebeveynleri ve kendisi hakkındaki nihai gerçek olduğunu düşünmekteydi. Çocukluk çağının yoksunluklarıyla ağır biçimde hasar gördüğünü düşünüyordu, babasını taklit ederek toplum içerisinde bunu örtmeyi öğrenmişti.

Ronald analist ve analizle derin bir duygusal ilişki içinde olduğunu hissediyordu. O ve analisti, çocuksu çaresizliği ve dehşetini, güncel çatışmaları ve kuşkularını inceledikçe, daha önce hiç hissetmediği biçimde ilgi görmüş ve bağlantı kurmuş olarak hissetmişti. Tedavi süresince Ronald kendisini, içinde olduğu her neyse, ona daha çok teslim edebilir hissetmeye başlamıştı. Kendisini her zaman hissetmiş olduğu gibi kimsesiz bir dışlanmış kişi gibi değil de diğer insanlardan oluşan bir topluluk içinde, insan etkinliklerinin halkası içinde yaşar gibi hissetmeye başlamıştı. Bu noktada şu rüyayı görmüştü:

> Arka pencereden (devam ettiği yüksek lisans okulu) dışarı bakıyorum. Binaya doğru hareket eden su kabarcığı dikkatimi çekiyor. Yolundaki her şeyi yutarak, yavaşça ilerliyor. Bir koltuk ya da çalı gibi bir şeyin yakınına geldiğinde önce o şey gibi, ama onun dev hali oluyor. Birkaç saniye sonra, şeyin kendisi yok oluyor ve kabarcık şeklini yitiriyor ve yeniden bir kabar-

> cık oluyor. Giderek daha yakına geliyor. Koltuğunuz orada ve kabarcık onun büyük hali olmaya başlıyor, ama sonra uyandım.

Rüya başta acayip görünmesine karşın, Ronald kısa süre sonra rüyanın tipik içsel kendilik duygusundan bir şeyleri şekilsel olarak yakaladığını hissetmeye başladı. Su kabarcığı depresyonuydu, şekilsiz, biçimsiz ve tehdit edici. Yapmaya çabaladığı, ilgilendiği her şey bir süre gerçek ve canlı görünüyordu ama sonra dağılıyordu; anlam kayboluyordu ve bir kez daha sadece bir su kabarcığı oluyordu. Şimdi analiz önemli, yaşamdan daha büyük hale gelmişti. Ama Ronald onun da anlamsızlık içinde dağılacağından korkuyordu. Ne denli çok çabalarsa çabalasın, kabarcıktan kaçamazdı. Rüya, Ronald gibi olmanın nasıl işkence dolu bir deneyim olduğunun canlı bir kesitini gözler önüne seriyor gibiydi.

Kabarcığı anlamanın bazı olası yollarını düşünün: Su kabarcığı anal sadizmin ifadesi, bağlı olduğu her şeyin gömülmesi ve yok edilmesi için içgüdüsel kaynaklı arzudur (Freud); kabarcık tamamlanmamış ve biçimlenmemiş, olası gelişme için koşullar arayan gerçek kendiliğidir (Winnicott); istikrarlı özdeşimler ve düzenleyici mekanizmaları olmayan, hatalı, yapıdan yoksun içinin bir temsilidir (ego psikolojisi); öznellik ya da öznelik hissinin başarısızlıkla sonuçlanmış gelişimini resmederek kendiliğinin durumunu temsil etmektedir (kendilik psikolojisi).

Schafer'ın bakış açısından, rüyanın böylesi yorumlarıyla ilgili sorun, rüyayı görenin etkinliğini dışarıda bırakmalarıdır. Schafer için rüya bir yaratımdır; Ronald'ın, deneyimini özgül amaçlar için seçilmiş çizgiler boyunca örgütlediği bir anlatı yapısıdır. Tekil bir doğru yorum yoktur; daha çok, rüya şiirler ya da romanlar gibi diğer anlatı yapıları gibi, kendisini farklı anlamalara sunar. Rüyanın anlamına bu açıdan yaklaşıldığında vurgu farklı anlatısal yaklaşımların işlevsel faydasına kayar; hem rüyayı gören Ronald için hem de rüyayı kullanma çabalarında Ronald'la birlikte analistin için.

Ronald'ın kendisini kendisine bir su kabarcığı olarak temsil etmesi hangi amaca hizmet eder? Schafer'ın bakış açısından, kabarcık Ronald'ın anal sadizmi değildir; Ronald anal imgelemi ve bedensel metaforları yaşantılarının değerinin yok edilişini temsil etmek için ödünç almıştır. Kabarcık Ronald'ın gerçek kendiliği, ego yapıları ya da öznelliği değildir; Ronald kendisini kendisine bu hikâyeler yoluyla bir dizi amaç nedeniyle resmetmiştir. Bunlar, anneyle hastalığında ve geri çekilişinde güçlü bir bilinçdışı bağ sürdürmek, babayı ve onun dış dünyadaki yaşama modelini alt etmek, genel ve öze-

li aşan bir teklik ve sonsuz potansiyel fantazisini korumak ve benzeri dinamikler içerebilirler.

Ronald ya da analistin rüyayı şu ya da bu biçimde anlaması ne işe yarar? Schafer için, bir rüyanın yorumunun değeri sadece onun nesnelliğinde ya da doğruluğunda değil, yeni yaşantı biçimlerine yol açma potansiyelinde ve rüya görene kendi etkinliği konusunda daha derin ve geniş bir algı sağlamasında yatar.

Dolayısıyla Schafer'ın en önemli katkısı Freudcu analizin geleneksel içeriğini yeniden bağlamsallaştırmak olmuştur. Schafer bizden, Freud'un zihne psikodinamik bir yaklaşım geliştirdiğinde ne yapmakta olduğuna ilişkin anlayışının zamana uymayan [anachronistic] özelliklerini dikkate almamızı istemiştir. Bu anlayışın bilimsel temelleri artık ikna edici değildir, ama Schafer, Freud'un çalışmalarının çağdaş yorumcu bir çerçeve içinde yeniden düzenlendiği taktirde, sadece daha iyi işlemekle kalmayıp, klinik süreci yorumlayıcı gücünün daha güçlü olarak ortaya konacağını belirtir.

HANS LOEWALD

Çağdaş psikanalitik dünyadaki önemli kişiler arasında, Hans Loewald (1906-1993) belki de konumlandırılması en zor olandır. Loewald, Martin Heidegger ile felsefe okuduktan sonra 1940'ların başlarında Amerika Birleşik Devletleri'ne geldi. Baltimore bölgesindeki analitik eğitimi sırasında Harry Stack Sullivan ve Frieda Fromm-Reichmann ile çalıştı. Ama değişmeyen tutkusu Freud'du. Freud'un kuramında özenle ve sevgiyle kendi kuramının özelliklerini köklendirecek yerler buldu; ama kendi düşüncesi, zihne ve analitik sürece ilişkin güçlü ölçüde biricik ve vizyoner yaklaşımlar filizlendirdi. Yazıları, oldukça yoğun ve akademiktir; iyi düşünülmüş mantıksal dizgelere oturtulmuştur. Fakat yazıları aynı zamanda, mistik bir dönüşüme çağırır gibi görünen, olağanüstü derecede zengin ve derinden duyumsal deneyimler uyandırır ve tarif eder. Freud'u okuyuşu alışılmışın dışında görünür, bazı noktalarda afallatıcı biçimde taze bazen de gergindir; Freud'un Amerikan ego psikolojisi ana akımında anlaşılma biçimiyle her zaman ters bir konumdadır. Ama Loewald'ın Freud'a revizyoncu ve yeniden canlandırıcı yaklaşımının, bugün onun esinlerini klasik kuramdan alanlar tarafından nasıl okunduğu konusunda olağandışı bir etkisi olmuştur.

Loewald'ın katkıları tekrar tekrar aynı temel sorunlarla, bugün bir yanı, sonra bir diğer yanı, bugün bir açıdan, sonra bir başka açıdan mücadele ettiği yaklaşık kırk yıla yayılır. Bu uğraşı psikanalitik kuram inşasının en te-

mel varsayımları, zihnin yapısı, gerçeklik ve analitik süreç hakkındaki en temel önyargılarımızla ilgili olmuştur.

Loewald ve Dil

Dil, Freud'un rüyalar ve dil sürçmelerine ilişkin ilk katkılarından bu yana, psikanalitik kuramsallaştırmanın merkezî bir özelliği olmuştur. Loewald dile analitik kuramcılar arasında benzeri olmayan bir bakış açısından yaklaştı. Kahvaltı masasında oturan, şarkı söyleyen, anlaşılmaz sesler çıkaran, seslerle ve yiyecekleriyle oynayan bir yaşında bir çocuğu düşünün. Anlaşılabilir sözcükler söylemeye son zamanlarda başlamıştır ve hatta bazen iki ya da üçünü bir araya dizmektedir. Portakal suyu en çok sevdiklerinden biridir ve bugün "Poka poka poka poka suuuuu" gibi bir şey söyleyerek biraz daha istemektedir. Ebeveynleri memnun olurlar. Onun isteğini "Biraz daha portakal suyu?" diyerek karşılarlar.

Buna benzer deneyimler çok önemli bir gelişimsel köprü oluştururlar. Köprünün yakın kıyısında, çocuk tümüyle kişisel bir deneyim, rastlantısal bağlantılar ve otistik hayallerden oluşan kendine özgü bir dünya içerisine gömülmüştür. Dil-öncesi dünyasında ötekilerle güçlü bağlantıları vardır ama bunlar onunla ilgiyle uyum içinde olan bakım verenlere bağımlı, paylaşılan özel anlamlara dayanan biricik ve çok özel bağlantılardır. Köprünün uzak tarafında, çocuk üzerinde anlaşılmış anlamlar, soyut ve genel anlayışlardan oluşan herkesçe kabul edilen deneyimlerden oluşan bir sosyal dünyaya girmektedir. Başkalarıyla olan iletişimler ve bağlantılar genelleştirilebilir hale gelecek, yaşantı çok daha kolay ve güvenilir olarak paylaşılabilecektir.

Farklı yazarların bu çok önemli gelişimsel geçişe yönelik değişik tutumları olmuştur. Bir uçta Sullivan, dil-öncesi (parataksik) yaşantıyı özel bir durum ve çarpık olarak kabul etmiştir; dil karşılıklı rızaya dayalı onaylama sayesinde diğer insanlarla kurulmuş olan paylaşılmış (sintaksik) yaşantı olanağını yaratır ve giderek kendine özgülüklerinden sıyrılarak çocuk için, yalıtılmışlık ve kendine dönüklükten bir netlik, paylaşılan yaşantı ve anlamlı bağlantı dünyasına kaçmak için harika bir araç sunar. Sullivan, dilin karşılıklı rızaya dayalı, paylaşılan kullanımının tam bir nimet olduğuna inanmaktaydı.

Ampirik bebek araştırmalarını bebekliğe ve çocukluğa bakış açısı biçiminde bütünleştiren hem teknik hem de popüler kitaplar yazmış çağdaş bir araştırmacı olan Daniel Stern, dil-öncesi yaşantının duyumsal, duyusal zenginliğinin, yaşantının dile paketlenmesi sırasında kurban edildiğini düşün-

mektedir. Netlik olarak elde edilen kazanca çeşitlilikteki kayıp eşlik etmektedir. Stern için dil karışık bir nimettir.

Sullivan ve Stern'in ortak noktasında, her ikisinin de dil-öncesi ve sözel yaşantı arasında bir uçurum görmeleri yer alır. (Gerçi Stern için, yaşantının daha erken biçimleri, yaşam boyunca sözel bir kendilik duygusunun yanı sıra "dil-öncesi kendilik duyguları"nın devam ettirilişiyle korunurlar.)

Loewald çok farklı bir yaklaşım benimser. Hem Sullivan'ın (memnuniyetle) hem de Stern'ün (üzülerek) kesin kabul ettiği dil kullanımı, Loewald için iletişimin bozulmuş, sığ, bedeninden kopmuş biçimidir. Dilin başlangıçlarını duyusal *yaşantıdan* bir çeviri gibi değil de duyusal *yaşantının* bir biçimi olarak tasarlar. "Anne sözcükler söylerken bebeğin sözcükleri anlamadığı, ama birörnek yaşantının vurgulayıcı öğeleri olarak ses, ritim vb.nin içine gömüldüğü söylenebilir" (1980, s. 187). Gelişim ilerledikçe, sözcükler kendileri ötesindeki şeylere göndermeler yapan gösterenler olarak *da* anlamlar yüklenirler.

Loewald dilin gömülü, şekillenmiş biçimine "birincil süreç"; ikincil, genelleştirilebilir, ayrımlaştırılmış biçimine "ikincil süreç" adını verir. (Burada Loewald Freud'un enerji akışı kanallarına ilişkin ayrımını, yaşantı biçimlerine gönderme yapmak için yeniden kullanmaktadır.) Loewald için çok önemli olan şey bu iki yaşantı biçimi arasındaki bağlantı ya da bağlantı yokluğudur. Örgütlenme düzeyleri arasındaki bu kopukluk ve/veya uzlaşma sorunu, Loewald'in yazıları boyunca tekrar tekrar geri döndüğü *merkezî sorun*dur. Dilin ve ilk birincil-süreç yoğunluklarından, içinden doğdukları kapsayıcı, duyumsal yaşantıdan kopmuş diğer ikincil süreç yaşantılarının patolojik olduklarına inanır. Zihinsel sağlık, birincil ve ikincil süreç, ilkel ve ileri düşünce ve düşünsel örgütlenmenin alt ve üst biçimleri arasındaki açık kanallar tarafından yaratılan yaşantı zenginliğine bağlıdır.

Çocuğun daha çok meyve suyu isteği, talebin soyut anlamı ile "poka poka poka poka suuuuu" seslerini ortaya çıkarmanın duyumsallığını ve neşesini içinde barındırır. Loewald'in bakış açısından, bebeğin sonraki yaşantısının zenginliği için çok önemli olan şey, sözelleştirmelerinin giderek artan netliği ve yaygınlaştırılabilirliğine, kahvaltı masasında ebeveynleriyle birlikte, yiyeceklerle oynama, hareketler yapma ve sesler çıkarma yaşantısının duyusal ve duyumsal hazlarının kaybının eşlik etmemesiydi. Loewald için patolojik gelişim, birincil ve ikincil süreç, duyumsal ve soyut, fantazi ile gerçeklik, geçmiş ile şimdi arasında bir bölmeyi gerektirir. Sağlıklı gelişim bu farklı yaşantı boyutları arasında sürekli bir uzlaşma ve iç içe geçişle tanımlanır.

Bölünmez Bütün

Freud'un geleneksel okuması "orada bir yerlerde" maddi bir gerçekliğin olduğunu varsayar. Çeşitli biyolojik kaynakları ve eğilimleri barındıran bebek bu maddi gerçekliğin içine doğar. Bebeğin yapısal verili malzemesi arasında, acil boşalım için baskı yapan, kaçınılmaz olarak sosyal çevreyle uyuşmazlık gösteren bir dizi içgüdüsel dürtü bulunur. Zihin, dürtüleri yönlendirmek ve ayarlamak için inşa edilen aygıttır, zorunlu olarak bebek ile çevre arasında arabuluculuk yapar. Diğer insanlar, dürtülerin "nesneleri", hem dürtü boşalımı hem de (süperegoya içselleştirilmeleriyle) dürtü ayarlanması ve denetimi için bir yardım aracı olarak hizmet ederler.

Loewald tüm bu geleneksel önermelere karşı çıkar, yerine baştan var olan, bebek ve bakım verenlerinden oluşan bir bölünmez bütünü psikolojik gelişim için bir başlangıç noktası olarak öne sürer. Başlangıçta kendilik ile öteki, ego ile dış gerçeklik, içgüdüler ile nesneler arasında bir ayrım yoktur. Geleneksel psikanalitik kuramın temel ve indirgenemez kabul ettiği her şeyi Loewald ikincil ve bu orijinal birlikten doğan ikiliklerin türevi olarak görür. Bu bakış açısının merkezî çıkarımlarından biri, gelişmekte olan çocukta, bebekte doğuştan olan hiçbir şeyin bulunmadığıdır (ne içgüdüler ne de Winnicott'un belirttiği gibi bir "gerçek kendilik"). Gelişmekte olan çocuktaki ve daha sonra erişkin dönemindeki her şey etkileşimin bir ürünüdür.

Loewald'in radikal etkileşimciliği Freud'un dürtü kuramı bakış açısından çok farklıdır. Ancak Loewald Freud'un dilinden ve imgelerinden yeni anlamlar söküp çıkarmakta ustadır. Loewald'ın Freud'u yeniden yorumlayışında anahtar strateji, Freud'un kendisinin dürtüler hakkındaki düşünüşünde ani bir değişiklik geçirdiği iddiasıdır.

Loewald'ın bakış açısından, Freud gerçekten de dürtülerin doğasına ilişkin, 1920'den önce ve sonra, iki farklı anlayışa sahipti. Önceki kuramın, boşalım arayışı olarak dürtünün, genellikle Freud'un genel düşüncesini temsil ettiği kabul edilir. Loewald bu ilk kuramın on dokuzuncu yüzyıl bilimsel maddeciliğine bağlı olduğunu ve Freud'un zamanının hidrolik ve makine metaforlarına dayandığını ileri sürer. Loewald, Freud'un 1920'de (*Beyond the Pleasure Principle* [*Haz İlkesinin Ötesinde*]* yapıtında) Eros kavramını ortaya atarak, bir dürtü olarak libido görüşünü radikal olarak değiştirdiğine inanır. Dürtü artık boşalım değil bağlantı arayışındadır, nesneleri doyum için de-

(*) Freud, S. (1920). *Haz İlkesinin Ötesinde,* çev. Emir Aktan, Alter Yayıncılık - Psikoloji/Psikanaliz Dizisi, 2011 – ç.n.

ğil, daha karmaşık zihinsel yaşantı inşa etmek ve kendilik ile ötekiler arasında yitirilmiş ilk birliği yeniden kurmak için kullanmaktadır.

Loewald'in Freud'un dürtü kuramındaki revizyonu hemen hemen tüm geleneksel psikanalitik kavramların radikal bir yeniden formülasyonunu gerektirir. Örneğin Loewald'in Freud'un "arkeolojik benzetme"sini yeniden ele alışını düşünelim. Freud'un kuramsallaştırmasına göre id asla dışsal gerçeklikle temas etmeyen bir şey olarak anlaşılır. Gerçek dünyadaki boşalımlarına ego aracılık eder. İd dışsal gerçeğin altında işlerlik gösterir, doğuştan var olan arkaik mirası ifade eder. Arkeologun kazıları onu geçmişin derinliklerine götürür; psikanalistin yorumları onun daha derin, miras edindiği birincil fantazileri ortaya çıkarmak için, yüzeydeki günlük etkileşimleri elemesine olanak tanır.

Loewald bu benzetmeye daha yakından bakmamızı ister. Eski şehirlerin yıkıntılarının altında gömülü oldukları çağdaş ülkelerin güncel politik ve ekonomik süreçleriyle hiçbir ilişkisi olmayabilir. Ama eski şehirler kuşkusuz *kendi* zamanlarının politik ve ekonomik süreçleriyle yakın bağlantı içerisinde inşa edilmişlerdi. Kalıntılar güncel, yüzeydeki kültür ile ilişkileri bakımından değerlendirildiğinde uzak ve bağlantısız görünürler.

Benzer biçimde, psikanalitik arkeolog tarafından açığa çıkarılan eski kalıntıları, güncel etkinliklerle ilişkisiz olabilecekleri için, kendi günlerinin dışsal çevresiyle, etkileşimsel bağlamıyla bağlantısız olduklarını düşünmek ciddi bir yanlıştır. İd uyumla ilgilidir ve "ego kadar bir 'uyum' yaratığıdır – ama çok farklı bir örgütlenme düzeyinde" (1980, s. 232).

Freud'un geçmişte buldukları, nihai olarak, uzak derinliklerinden güncel yaşantıyı yöneten ilkel güçlerdir. Loewald bir zamanlar egemen olmuş eski uygarlıklar tarafından üretilmiş ıskartaya çıkarılan kalıntıları bulur. Freud'un idi toplumsal gerçeklikle çatışan, değişmeyen bir biyolojik güçtür. Loewald'in idi sabit bir biyolojik güçten çok uyumun etkileşimsel bir ürünüdür. Zihin ikincil olarak etkileşimsel hale gelmez, tam da doğası gereği etkileşimseldir. Loewald yaşamın bebek ve anne arasındaki birlikte başladığını düşünür; annenin bebeğe dokunuşu, annenin bebeğe ilişkin imgesi, annenin bebeği duyumsal olarak yaşantılayışı, bunların tümü bebeğin kendisini yaşantılayışının temel boyutları haline gelirler. Hangi "dürtüler"in gelişmekte olan çocuğu güdülediği, anne ile etkileşim sayesinde şekillenir; önceden mevcut değildirler ve anneyi nesneleri olarak bulmazlar.

Loewald zihni, geçmiş ve bugün, iç ve dış, bebeksi ve olgun, kendilik ve öteki, fantazi ve gerçek yaşam arasındaki iç bağlantılar açısından aşırı zen-

gin olarak tarif eder. Bu ayrımları keskin iki karşıtlıklar olarak değil de zengin biçimde iç içe geçmiş diyalektikler olarak anlar. Dolayısıyla Loewald, çocuksu yaşantısı bastırılıp erişkin yaşantısından çok katı biçimde ayrıldığında, çocuksu ödipal sevginin erişkin sevgisinin aleyhine işlediğini ve ona zarar verdiğini ileri sürer. Bu durumda çocuksu sevgiler, efsaneye göre, uygun olmayan biçimde gömülmüş ve huzur bulma çabalarıyla yaşamı taciz eden hayaletler gibi işlerlik gösterirler.

Çocukluk çağı dönemi yaşantıları bastırma mekanizmasından çıkarılır, kabul edilir ve derinlemesine işlenirlerse, güncel yaşantıyla çok farklı bir ilişkileri olur. Loewald insanın, çocukluk dönemi sevgisi ile erişkin sevgisi arasında, geçmiş ile şimdiki zaman arasında seçim yapmak zorunda olmadığını öne sürer. İlk sevgi nesneleriyle yaşantılardan vazgeçilmiş değildir, bunları erişkin sevgi nesneleriyle yeniden bulunmuş ve yeniden yaratılmış olarak düşünmek daha doğrudur. Yeni sevgi, eski sevgiden ne tümüyle farklıdır ne de sadece ona vekâlet eder. Yeni sevgi hem eski hem de yenidir, içerisinde eski yaşantıların yankılanmalarının bulunduğu yeni yaşantılar sunar. Eski sevgi nesneleri, atalar gibi, yeni yaşantılara kılavuzluk ederler; uygun biçimde gömüldüklerinde ve saygı duyulduklarında, şimdiye sürekli erişimleri olur ve artık ızdırap dolu inzivalarından "kan"* arayarak şimdiye hükmetmeleri gerekmez (1980, s. 249).

Yüceltme ve Sembolizm

Freud'un sembolizm ve bunların rüyaların ve nevrotik semptomların oluşumundaki işlevi hakkındaki ilk katkıları sadece psikanaliz değil başka birçok düşünsel disiplin üzerinde de çok büyük etki yapmıştı. Bedenin bölümleri ve bedensel süreçlerle birlikte kişisel yaşantının çeşitli rahatsız edici yüzeyleri, rüyalarda ve belirtilerde kılık değiştirmiş biçimlerde temsil edilmekteydiler. Örneğin bir rüya ya da fobideki yılan, penisin yerine geçer. Yılan, penisi sembolize eder ve nefis bir çifte işlev gösterir, hem ifşa eder hem de üzerini örterek bastırılmış imgeyi temsil eder, ama saklanmış bir biçimde.

Freud ve diğerleri için benzer sembolik süreçlerin kültürde genellikle işlediğini kavramak kısa sürmüştü; antropolojide ve sosyolojide, sanat ve edebiyatta ve sonuç olarak politika ve tarihte de. Freud'un sembolizm anlayışının uygulamaları onun *yüceltme* kavramını kullanışı sayesinde büyük ölçü-

(*) Burada Hans Loewald'ın "blood of recognition" olarak bahsettiği şeye atıfta bulunulmaktadır. Loewald, psikanalitik aktarımda, hastanın bilinçdışındaki "hayaletler"inin, analiste dair duygular aracılığıyla, "kan"ın tadına vararak yaşam bulduklarını düşünmekteydi – ed.n.

de genişlemişti. Sembolik temsil, içgüdüsel itkilerin kılık değiştirerek toplumsal olarak kabul edilebilir doyum biçimi bulmasını olası kılar, bunlar doğrudan fiziksel haz kadar tatminkâr olmasa da zorunlu toplumsal sınırlamalarla mantıklı bir uzlaşma sağlar. Dolayısıyla yılan oynatıcısı, gökdelen mimarı ve kemancı sembolik mastürbasyon eşdeğerlerini bulmuşlardır. Aslında Freud tüm kültürün yüceltme, çocuksu cinsel ve saldırgan itkilerin kılık değiştirmiş doyumu üzerine inşa edildiğine ikna olmuştu.

Psikanalitik yorumun hem klinik verilere hem de kültürel görüngülere geleneksel uygulanışında sembol, sembolize edilenin ikamesidir (örn. penis için yılan). Yorumlama eyleminde, yılan penisin gizlenmiş bir eşdeğeri olarak ortaya konur; kılık değiştirişi açığa vurulur; gerçek anlamının maskesi çıkarılır. Geleneksel psikanalitik yorum indirgeyicidir; sembol, ortaya çıkarıldıktan sonra sembolize edilen içinde yok olur. Yılan penisten başka bir şey değildir, aldatıcı bir biçimde paketlenmiştir.

Yüceltme ve sembolizasyon geleneksel psikanalitik anlayışa göre, yorumlayıcı olasılıklar için tümüyle yeni bir dünya açtı, fakat Loewald dahil olmak üzere birçok psikanalist için bazı ciddi sorunlar yarattı. Kültür –sanat dalları, insan uygarlığının yaratıcı başarıları–, en iyi şekilde, çocuksu cinselliği ve saldırganlığına dair çatışmaların kılık değiştirmiş biçimleri olarak mı görülür?

Önceki bölümlerde bu ve bununla yakından ilintili sorulara değişik çözümlerden bahsettik. Yeni-Freudcular (Sullivan, Fromm, Horney) ve nesne ilişkileri kuramcılarının daha radikal olanları (Fairbairn, Bowlby, Guntrip) Freud'un dürtü kuramını tümüyle terk ettiler. Dolayısıyla kültürün üst seviyede peşinde koştuğu şeyin Freud'un ikili içgüdü kuramından türemiş olduğunu kabul etmediler. Hartmann ve diğer ego psikologları farklı bir yol izlediler, dürtü kuramını sürdürdüler ama cinsel ve saldırgan dürtüler dışındaki güdüleri onaylamak için dürtü nötralizasyonu kavramını kullandılar. Kültür, egonun üstünlük, ustalık, işlevsel ifade vb, özerk güdülerinden türetilmiş olarak görülebilirdi.

Bu çözümlerin hiçbiri Loewald'ı mutlu etmiyordu. Onun için Freud'un çocuksu bedensel yaşantıların kapsamlı gücü ve önemini keşfedişi Batı düşünce tarihinin en büyük keşiflerinden biriydi. Loewald Freud'un cinsellik ve saldırganlığa yaptığı vurguyu sürdürmek istedi ve (Hartmann'ın yaptığı gibi) egonun güdülerini idinkilerden ayırmak istemedi. Loewald için, nötralizasyon kavramı Freud'un bakış açısında en değerli ve güçlü olan şeyi sulandırmış ve inkâr etme tehdidinde bulunmuştu.

Loewald'in karakteristik yaklaşımı yaşantı biçimleri, örgütleme düzeyleri arasında seçim yapmaktansa onları uzlaştırmanın bir yolunu bulmaya çalışmaktı. O üst düzey zihinsel işlemleri, yaratıcı kültürel çabaları her zaman daha alt zihinsel işlemler, ilkel çocuksu yaşantılar ile bağlantılı ama asla basitçe onlara indirgenemez olarak gördü. Yılan ya da gökdelen her zaman bir penistir ama asla *sadece* penis değildir. Ayrıca, penis bir kez yılan ya da gökdelenle temsil edildikten sonra artık sadece bir penis değildir, sembolik işlemle dönüştürülmüş ve zenginleştirilmiştir. Sembolizm bir gizleme değil karşılıklı dönüştürme sürecidir.

Dolayısıyla Loewald için sembol önceden var olan bir şeyin kılık değiştirmiş biçimi değildir, sembol yeni bir yaşantı yaratır. Fantazi ve gerçeklik, geçmiş ve bugün, çocukluk ve erişkinlik sevgisi arasındaki ilişkide olduğu gibi sembol, sembolize edilene yeni ve zenginleşmiş yaşam verir. Kültür çocuksu yaşantının bir temsilidir ama sadece saklanmış bir eşdeğeri de değildir. Kültür, çocukluk yaşantısının yeni, genişletilmiş ve zenginleştirilmiş bir örgütleme düzeyi üzerinde yeniden sunumu ve uzlaşısıdır.

Dürtüleri insan öncesi kalıntılar, temelde insan kültürü ve uygarlığına zıt şeyler olarak anladığından, Freud'un çocuksu cinsellik ve saldırganlık hakkındaki en iyimser görüşü, bunların yoğunluklarından arındırılmaları ve yüceltme sayesinde başka amaçlar için kullanılır hale getirilmeleriydi. Freud (1933, s. 80) doğal güçlerin kudretinin uygarlık aracılığıyla uygun hale getirilişini resmetmek için Zuider Zee metaforuna başvurdu. "İd neredeyse, ego da orada olacaktır".

Loewald "dürtüler"i önceki etkileşimler ve kişilerarası bütünleştirmelerin tamamıyla insancıl tortuları olarak görür. Loewald için, denizin suyunun uygarlığın amaçları için çekilmesi bir felaket olacaktı. Geri çağırılmış, bastırılmamış çocuksu yaşantılar, erişkin yaşamı eksiltmekten zenginleştirir. Deniz, daha karmaşık ve üst düzey yaşantılar sağlayarak, güç verir, destekler, geliştirir, yankılar ve hep oradadır ve içinde yeni yaşam bulunur.

JACQUES LACAN

Jaques Lacan'ın (1901-1981) çağdaş psikanalitik düşüncedeki yeri başka hiçbir yazarınkine benzemez. Fransız psikanalizinde onyıllarca hüküm sürmüştür ve hem Avrupa hem de Güney Amerika'da psikanalizinde çalışmalarının egemen bir yeri vardır. İngilizce konuşan psikanalistler üzerinde etkisi çok az olmuşsa da, eğitim çevrelerine, özellikle edebiyat eleştirisine önemli düzeyde etkisi olmuştur. Çevresinde çok büyük bir açıklama ve eleştiri endüstrisi gelişmiştir; an-

cak yoğun ve güç katkılarının gerçekten ne anlama geldiği konusunda tam bir uzlaşmazlık söz konusudur. Hararetli izleyicileri onu René Descartes'tan bu yana en önemli Fransız düşünürü olarak kabul ederler (Lacan sürekli olarak geleneksel felsefi ve epistemolojik sorunlarla uğraşmaktaydı) ve onu övgülerle Nietzsche ve Freud ile kıyaslarlar; eleştirmenler onun kastî bir biçimde muğlak ve anlaşılması zor olduğunu, aşırı derecede bir şovmen ve içi sınırlı olan bir stilist olduğunu düşünürler. (Aleyhtarlar tarafından, psikanalitik dünyanın nasıl da atlatıldığına dair [la-conned] alaycı şakaları sıkça duyulur).

Lacan alışılmadık bir biçimde psikanalize tıp ve gerçeküstücülüğün iki yolundan girdi. Paris'te yaşadı, birçok tanınmış gerçeküstücü ressam ve yazarlarla arkadaştı (André Breton ile yakın ilişki içindeydi) ve ilk gerçeküstücü dergilere etkileyici makalelerle katkıda bulundu. Fransız psikanalizi, Fransız kültürel yaşamında olduğu gibi, II. Dünya Savaşı tarafından imha edilmişti ve Lacan savaştan sonra Paris Psychoanalytic Society'i [Paris Psikanaliz Topluluğu] yeniden kuran küçük Fransız analist grubu arasındaki yoğun güç savaşının merkezindeydi. Lacan (programlanmış analitik seansların güvenilir düzenliliğinin aksine) kısa, değişken seanslar deniyordu. Bunlar hem Fransız hem de uluslararası psikanalitik çevreler içinde kendisine yöneltilen büyük muhalefetin odağı oldular. Sonunda 1953'te Paris Psikanaliz Topluluğunu terk etti. Birçok farklı noktada, ilişkide olduğu gruplar International Psychoanalytic Association'a (IPA) [Uluslararası Psikanaliz Birliği] kabul edilmiyordu, bu durum da Lacan'ın ününü dönek olarak pekiştiriyordu. Yeni bölünmeler ve parçalanmaların sonrasında Lacan 1964'te Ecole Freudienne de Paris'i [Paris Freudcu Okulu – ç.n.] kurdu. O günden sonra Fransız düşünsel yaşamında önemli bir kişilik haline geldi; ölümüne dek, halka açık seminerleri büyük kültürel olaylardı, dünyadaki tüm düşünsel disiplinlerin büyülenmiş ve hevesli öğrencilerini kendine çekti.

Lacan'ın düşünceleriyle ilgili her tartışma zorunlu olarak onun neden bu denli zor anlaşıldığının ele alınmasıyla başlar.[4] Bir çok etmen önemlidir. Birincisi, Fransızca bilmeyen okur için çeviri sorunu vardır. Lacan psikanalize dilbilim ve edebiyat üzerinden yaklaşır ve kendine has yazma ve konuşma tarzı açıklayıcı olmaktan çok şiirseldir. (Mehlman, 1972 ve Turkle, 1978 gibi yorumcular tarzının Mallarmé'yi örnek aldığını öne sürmüşlerdir.) Bazı yorumculara göre, Lacan'ın, iyi şiir gibi temel kavramları tümüyle tercüme edilemezler (Schneiderman, 1983, s. 92).

4 Lacan'ın fikirlerini net ve sistematik biçimde özetlemeye kalkışan her çabanın tanımı gereği anti-Lacancı olduğu belirtilmelidir.

İkincisi, Lacan klinik bir disiplin ve uluslararası hareket olarak psikanalizden çok, Fransız düşünsel yaşamının bir üyesiydi. Psikanalizin farklı ülkelerde ayrı bir ulusal nitelik kazanma biçimi için Lacan'ın çalışmalarından daha iyi bir örnek yoktur. Lacan'ın sunumları birer gösteriydi, Fransız entelektüellerine özgü kavramsal ve sözel oyunculuklarla doluydu: Geniş kapsamlı felsefi, politik ve edebî göndermeler ve imalar, kibirli, dövüşçü bir duruş (Julia Kristeva'nın Lacan'ın yaşadığı entelektüel dünyayı anlatan romanının başlığı, etkili bir biçimde *Samuray*'dır) ve otoriter bir emredicilik ile anti otoriter bir karşı çıkışın karmaşık bir harmanı. Dile ve ortama ilişkin bu çeviri sorunları, psikanalize ilgi duyan birçok okuru Lacan'ın katkıları konusunda hiç başlamayanlar sınıfında bıraktı.

Ama bu konuda dahası vardır. Lacan'ın sunum biçimi psikanaliz hakkında öğretmeye çalıştığı şeyle yakından bağlantılıydı. Planlı bir biçimde anlaşılması güç, çapraşık ve kışkırtıcı derecede zordu. Kolayca anlaşılmak istemiyordu; en azından birbirimizin konuşmalarını anladığımız, alıştığımız biçimde anlaşılmak istemiyordu.

Gerçeküstücüler Freud'dan şaşırtıcı imgelem ve yönlendirilmemiş dil (otomatik yazma gibi) aracılığıyla doğrudan ulaşılabilir ve ifade edilebilir olan bir bilinçdışı görüşü uyarladılar. Bazı yorumcular (örn. Oliner, 1988; Plottel, 1985) Lacan'ın sunum tarzının gerçeküstücü/Freudcu bilinçdışını cisimleştirmek için tasarlandığını ileri sürerler. Yanıtı kelime oyununa dayalı bilmeceleri (bilinçdışı Öteki'nin söylemidir; insanın arzusu ötekinin arzusudur; bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır) anlam iletmek için değil, Zen bilgesinin meselleri kullanışı gibi, geleneksel düşünce örüntülerini parçalamak, derin anlamlarla uğraşmayı kışkırtmak için yineledi. Sözcükleri kendi etraflarında döner, anlamları gürülder ve kendilerini terslerine çevirir; zihnin dil ile oynama biçimini sergilemek için kelime oyunları, şakalar, seslerin çağrışımları, anlamlar ve yakınlıklar aracılığıyla ilişkilendirilik ve bağlantıları çözülür. Yorumcularının en ulaşılabilirlerine göre, Lacan'ı okumak "Lacan'ın *ne* düşündüğünden ziyade *nasıl* düşündüğüne dair bir izlenim" (Muller ve Richardson, 1982, s. 415) verir.[5] Bu anlamda, Lacan'ın sunumlarının amacı düşüncelerin

5 Muller ve Richardson (1982) Lacan'ın stilinin harika bir tarifini yapar:

> Anlaşılması zor-imalı-göz boyayıcı bir tarz, retorik mecazlarla katı bir kabuk yaratma, kaleydoskopik bilgelik, kastî muğlaklık, işitsel ekolar, dolaylı ironi, mantıksal dizilimin küçük görülmesi, çok süslü oyunbazlık ve alaycılık (bazen incitici mizah) – Lacan'ın etkilemiş olduğu tüm bu değerlilik biçimleri, temelde bilinçdışının sapkınlığının onun yaşantıladığı şekliyle sözel ifade tarzı içinde somut bir sergilenişidir. (s. 3)

berrak anlatılması değil de okuru yeni, şaşırtıcı türde bir yaşantıya itmek üzere düzenlenmiş bir Sokratik sabotajdır. (Sullivan ve Bion da, her biri kendi tarzlarında, kolayca anlaşılma ya da yanlış anlaşılma ile benzer biçimde ilgiliydiler; ikisinin de, Lacan gibi, okunması güçtür.)

Lacan ve Dil

Lacan katkılarını ("Freud'a dönüş" bayrağı altında reklamı yapılan) Freud okumalarına dayandırdı. Bazı diğer çağdaş Freud yorumcuları ile ortak bir başlangıç noktasını paylaştı ama sonunda benzersiz bir yönde hareket etti. Lacan'ı birçok önemli Freud yorumcusu ile benzer kılan şey şu iddiadır; Freud'un en orijinal ve önemli yenilikleri, psikanalizi biyoloji içine oturtma ve böylece psişeye bakışını bilimselleştirme çabalarıyla gölgelenmiştir. (Habermas, Loewald, Schafer ve Guntrip benzer tartışmalar yaparlar.) Farklılıklar ise Freud'un merkezî, yenilikçi katkılarının ne olarak anlaşıldığıyla ilgilidir. Lacan için esas Freud, ilgi konuları düşlerin yorumu, nevrotik semptomlar ve (Freudcu) dil sürçmeleri olan1905 öncesi Freud'du. Lacan Freud'un tüm bu fenomenleri anlayışının, dili ve onun yaşantı ve öznellikle ilişkisini devrimci bir biçimde anlamasından kaynaklandığını ileri sürdü. Lacan'a göre Ferdinand Saussure'ün yüzyılın dönüm noktasında yer alan dilbiliminin yanında Roman Jacobson'un (Lacan için) çağdaş dilbilimini ve Claude Lévi-Strausse'un yapısal antropolojisine –Lacan'ın Fransız düşünsel ortamının ikonları– dayanmadıkça Freud'un asıl anlamının değerinin bilinmesi olanaksızdır. Lacan hem ego psikolojisi hem de nesne ilişkileri kuramlarının, içerisinde egoya ve nesne ilişkilerine öncelik verilen, Freud'un temel (ve bütünleyici) yanlış okumaları üzerine kurulduğuna inanmaktaydı; insan yaşantısında belirleyici boyut ne kendilik (yani ego) ne de başkalarıyla ilişkiler değildi, bu boyut dildi.

"İmgesel"

Lacan'ın diğer analitik okullara yönelik sürekli, sert eleştirilerinin temeli olan "imgesel"[imaginary] kavramı tekrar eden iki hat boyunca geliştirilmişti. Birincisi, imgeselin prototipik olarak deneyimlenişini, ayna evresini [mirror stage] tarif edişiydi. Lacan'a göre, altıncı ile on sekizinci aylar arasındaki çocuk bir aynada kendi imgesi dikkatini çektiğinde ve ardından onun büyüsüne kapıldığında güçlü, dönüştürücü bir deneyime maruz kalır. Çocuğun bu noktaya kadarki yaşantısı süreksiz, parça parça, dağınıktır. Kol ve bacaklarıyla hareketleri üzerinde denetimi tam değildir ve çeşitli zihinsel durumlarını bütünleştirmek için bir üstyapı örgütlenmesi yoktur. Ama aynada geri yansıtılan ol-

dukça farklı bir yaratıktır: Tam, bütünleşmiş, eşgüdümlü bir imge, çocuğun kendi hareketleri ve jestleriyle denetleyebildiği bu imge kendisinin idealize edilmiş bir halidir: Aynalanmış imge, neye benzediği konusunda giderek karmaşıklaşan düşünce ve duygular serisinin merkezî düğümü, egonun özü, ilk örneği haline gelir. Lacan bizlerden ayna evresini özgül, somut anlamda değil de "örnek alınacak işlev" (1988a, s. 74), egonun daha sonra imgeselin (*imgesel*) temeli olacak olan yanılsamalar, imgeler etrafında inşa edilme biçiminin temsilcisi olarak anlamamızı istemiştir.

İmgeselin geliştirilmesi için ikinci temellendirme Lacan'ın, ihtiyaçlardan farklı gördüğü insan arzusunun doğasını analiz edişiydi. Çocuğun anneyle ilgili olan ve annenin doyurabileceği birçok ihtiyacı vardır ama arzu, tutkunun kaynağı, doyum peşinde koşmaktan ve ihtiyacın yatıştırılmasından daha kuşatıcıdır – Lacan onun eninde sonunda mecburen doyurulamaz olduğuna inanıyordu. Arzuda, çocuk tümüyle büyüleyici öteki (anne) için her şey olmak ister. Öteki için gerçekten her şey olmak, ötekinin arzuladığı her şeyi cisimlendirmek olacaktır. Dolayısıyla, Lacan için, çocuk her şeyin üstünde ötekinin (annenin) arzusunun tamamlayıcı nesnesi olmayı arzulamaya başlar.

Aşağıdaki örnek Lacan'ın, ötekinin arzusu olarak arzu fikrini çarpıcı biçimde gösterir.

Yirmili yaşlarının sonlarındaki bir genç adam olan Michael, yaşamını kendi hedefleriyle uzlaştıramadığı için psikanalitik tedaviye başlamıştı. Şehrin fakir bir mahallesinde büyümüş ve çabalayarak önemli derecede mesleki ve kişisel başarı elde etmişti. Bağlılık içeren bir ilişki ve bir aile istiyordu. Sık sık önemli derecede samimiyet kurabildiği kadınlarla birlikte olarak bu doğrultuda ilerleme kaydetmişti. Sorun, başka tür kadınlara tutkulu biçimde bağlanmasıydı. Onlarla gece kulüplerinde, aramakta olduğu evcimenlikle uyuşamaz görünen bir dünyada, dans ederek zaman geçiriyordu.

Michael çok özenli ve kışkırtıcı bir biçimde giyinmiş dansçılara hizmet eden kulüplere sık sık gitmekteydi. Michael bir dansçı olarak öyle iyi biliniyor ve öyle başarılıydı ki bu kulüplerde kabul gören bir "karakter"di. Dans etme stili bir hayli erotik ve romantikti. Her gece en azından birkaç farklı partnerle dans etmeyi seviyordu ve çok talep görmekteydi. Bu yaşantı ona onsuz yapamayacağı güçlü bir doyum sağlamaktaydı.

Michael ne istiyordu? Arzusu neydi? Analizde anlamaya başladı ki aradığı şey herhangi bir özel kadın ya da dansçı ile bir yakınlık geliştirmek değil, bu kadınların zihinlerinde merkezî bir yer kaplamak, onlar için tümüyle büyüleyici olmak, onların arzularının tam nesnesi olmaktı. Kuşkusuz

bu yeri kaplayan gerçek kendiliği değildi, daha çok kendisini dönüştürdüğü, özellikle kadınların ayaklarını yerden kesmek amacıyla tasarlanmış karakterdi. Lacan'ın bakışıyla, Michael kendisine ilişkin imgeler (kendini dönüştürdüğü karakter) ve (onun karakteri için saf arzuya dönüştürülmüş) ötekilerin imgeleri etrafında örgütlenmiş imgeselin dünyasında yaşamaktaydı.

İmgeselin dünyasındaki yaşam (ki Lacan'ın görüşüne göre, en sıradan, geleneksel yaşamın geçtiği yerdir) seraplar etrafında kurulmuş bir aynalar salonunda yaşantılanır. Her birimizin genellikle kendimiz sandığımız kendilik Michael'in karakteri gibi toplumsal bir yaratıdır, başkalarının görüş açılarının yansımalarından inşa edilmiştir.[6] Olmadığımız karakterler olmaya çabalarız, bunu, onlar da toplumsal yaratılar oldukları için kendileri olmayan başka karakterlerle ilişkili çeşitli yoğun ihtiyaçlarımız nedeniyle yaparız.

> Eğer nesne ancak ve ancak bir serap olarak, bir birliğin serabı olarak kavranabiliyorsa... her nesne ilişkisi bu yüzden ancak temel bir belirsizlikle enfekte olabilir... Bir an için insan öznesinin sureti olarak, onun ikizi olarak yapılanmış nesne, her şeye karşın zaman içinde belirli bir görsel sürekliliğe sahiptir. (1988a, s. 169)

Muayene odasına giren hasta, kendinin farkında olmayan bir biçimde, bu yabancılaşmış imgeler ve yanılsamalar dünyasına, yansımaların yansımalarına tümüyle gömülmüştür. "Ego öznenin özdeşimlerinin toplamıdır... sahne malzemeleri arasında süs eşyaları olarak tarif edebileceğim yerden ödünç alınmış çeşitli paltoların üst üste gelmeleri gibi" (1988b, s.155).

Lacan'ın bakış açısından, çağdaş psikanalitik düşüncenin diğer tüm ekollerinin büyük yanlışı (ve bu çok büyük bir yanlıştır) imgeseli gerçek olarak kabul etmeleridir. Ego psikolojisi, egonun kusurları ve gelişimi üzerine odaklanarak, bir toplumsal inşanın, gerçeklik yerine konmuş bir serabın psikolojisidir (1977, s. 238); nesne ilişkileri kuramları, kendilik ile ötekiler arasındaki gerçek ve hayali ilişkilere odaklanışlarıyla, kişilerarası kurguların psikolojisidirler. Lacan bu eğilimlerin psikanalizi alçalttığına ve Freud'un temel katkısı olarak gördüğü şeyin –hastanın olağan, gündelik kaygılarının ve ötekilerle

6 Lacan'ın kendiliğin imgesellik içinde yaratılışını açıklayışı, Sullivan'ın, ötekilerin "yansıtılmış değerlendirmeler"i ile ortaya çıkan "kendilik sistemi" adını verdiği şeyi açıklayışına (George Herbert Mead'in sosyal psikolojisine dayanarak) belirgin biçimde benzerlik gösterir (bkz. Greenberg ve Mitchell, 1983, Dördüncü Bölüm). Sullivan, Lacan gibi, ötekilerin aynalanmış algıları ile ortaya çıkarılmış bu kendiliğin büyük oranda uyumsal olduğunu ve daha zengin, daha doyurucu bir varoluş pahasına güvenlik ihtiyaçlarına hizmet ettiğini düşünmeye başlamıştı.

toplumsal ilişkilerinin altındaki (dilsel) bilinçdışının keşfi– üzerini kapadığına inanıyordu. Hastanın sıradan öznelliği, kendisi olarak kabullendiği ve öyle davrandığı karakter, analizde kesinlikle bozulması ve dağıtılması gereken şeydir ki kişisel ötesi, "birey ötesi" (1977, s. 49) bilinçdışı ve daha yaratıcı, yeniden canlandırılmış bir yaşamla daha derin bir bağlantı kurulabilsin.

Birinci Bölüm'de Freud'un, rüya yorumunu en büyük keşfi olarak kabul ettiğini çünkü rüyanın genelde öznellik için bir metafor olduğunu ileri sürmüştük. Rüyanın gerçek, gizil anlamı, ikincil ayrıntılandırma süreci aracılığıyla, zihni başka yana çeken küçük bir hikâye biçiminde şekillendirilmiş olan görünür içerik içinde kılık değiştirmiştir. Lacan'a göre, sadece rüyalar değil, genelde bilinçli öznel yaşantı da dikkati başka yana çeken küçük öyküler biçiminde örgütlenmiştir. İkincil ayrıntılandırma tarafından sunulan kılık değiştirmeleri dikkate alarak aldatıcı hikâyeleri altta yatan bir kayıp, yokluk/yoksunluk ve iğdiş edilme hisleri için örtüler değil de gerçek olarak kabul etmiş olmaları, ego psikolojisi ve nesne ilişkileri kuramlarının budalalığıdır. Lacan'a göre "Özne ne söylediğini bilmez" ve görev "öznenin ruhsal gerçeklikten doğru bir gerçekliğe geçmesini sağlamaktır" (1988b, s. 244-245).

Analitik sürecin sıradan öznelliğin dağıtılmasıyla ilgilendiği düşüncesi başka önemli çağdaş psikanalist yazarlarca paylaşılır. Örneğin Thomas Ogden *Subjects of Analysis* (1994) [Analizin Özneleri – ç.n.] yapıtında öznelliği merkezinden koparır ve onu çeşitli yaşantı kipleri arasında diyalektik gerilimlerin oluştuğu karmaşık bir matrisin içine yeniden yerleştirir. Bromberg (1991, 1993) analizde zihnin süreksiz, dissosiye durumlarının ortaya çıkışını araştırmıştır. Lacan'ın yaklaşımını bu yakından ilişkili projelerden ayıran şey, yaşantının sıradan öznesinin diğer yaşantı biçimleri ile diyalektik bir ilişki içinde değil de tümüyle aldatıcı olduğu iddiasıdır. Bu "öznenin çok daha radikal biçimde kişiliksizleştirilişi" (Muller ve Richardson, 1982, s. 416) Lacan'ın dili ve onun yaşantıyla ilişkisini anlayışından temel alır.[7]

Lacan'ın (yapısalcılık, yapı sökümcülük ve genelde postmodernizm gibi diğer güncel Fransız düşünsel eğilimleriyle paralel olan) dile yaklaşımı dilin bireysel yaşantıyı öncelediği ve büyük oranda şekillendirdiğini varsaymaktaydı. Lacan "çocuk dilin içine doğar" diye vurgulamıştı (1977, s. 103).

Marksizmin bireyin öznel değerlerini ve düşüncelerini sınıf konumu ve

7 Ogden'in çerçevesinde Lacan'ın sistemi, öznellik failine hiçbir ağırlık vermediği için, hiçbir otantik depresif konum içermeyen, büyük oranda insanın dışsal kuvvetlere (gösterenler) maruz kaldığı bir paranoid-şizoid dünya olarak görülebilirdi.

ekonomik güçler için araç kabul edişi kadar, Lacan yaşantının, dilsel olarak geçici kültürel hevesler ("imgesel") ve toplumsal yasalar ("sembolik") içerisinde yattığını kabul etmekteydi. Geleneksel birey özne, kendini sıradan biçimiyle yaşantılayan hasta, analitik süreçte öylesine dağılmıştır ki bilinçdışı anlamlar, ondan önce var olmuş olan ve onun üzerinden konuşmaya çabalayan dilsel anlamlar açık bir biçimde işitilir hale gelir. Konuşma ile dil arasındaki ayrım burada çok önemlidir. Analitik süreç daha otantik bir sesin dilin bilinen sınırlamalarını kırıp aşmasını olası kılmaya çabalar.

Lacan için, Freud'un en büyük yöntemsel katkısı olan serbest çağrışım, sıradan konuşmanın yani (Lacan'ın "boş konuşma" dediği) hastanın zihnindeki kasıtlı içeriğin ardındaki bilinçdışında işlerlik gösteren derin sembolik yapıları ("dolu konuşma") görmeyi olası kılmaktaydı (1988a, s. 50-52). Serbest çağrışım, hastanın konuşmasını sıradan öznellik, ego kaygıları ve hayalî ötekilere muhtaççа bağlılığından kurtarır. "Ötekiyle konuşmanın palamarlarını kesmeye çalışırız" (1988a, s. 174-75). Geleneksel öznenin bu biçimde dağıtılması, bilinçdışı Özne'nin, Öteki'nin, hasta aracılığıyla konuşmasını olası kılan şeydir. Bu yolla öznenin bildik farkındalığından daha derin bir şey kendi ayırt edici sesini bulur.

Bazen Lacan dili somutlaştırır gibi, ona bir tür birey ötesi faillik bahşeder gibi görünür. Hasta kendini sunduğu biçimiyle bir bulmaca haline gelir, sökülüp parçalarına ayrılmalıdır ki gerçek anlamlar ortaya çıkarılsın. Analist "öznenin o anda bilincinde olduğu şeyi temsil eden şifreli yazının nitelikli ve becerikli bir çevirisi"ni sunar (1988a, s. 13-14). Öznenin kendi sesi, dilin kültürel somutlaştırılmasına karşın konuşmanın içinde olacaksa, bu çeviri ya da kodları çözmek gereklidir (John Muller, kişisel iletişim). Dolayısıyla Lacan için psikanaliz (çoğu Freudcular için olduğu gibi) ne içgüdüsel çatışmanın örtüsünün kaldırılması ne de (örneğin nesne ilişkileri kuramcıları için olduğu gibi) bir ilişkinin dönüştürülmesi değil de hastanın konuşmasındaki kastedilmeyen anlamların (yöneten gösterenler) yorumlanışıdır.

Analitik süreç hastanın ilişkilerini dile dönüştürür. Hasta, analistin genel yanıtsızlığı ve beklenmeyen tepkileriyle dilin ötekiliğini değerlendirişini; konuşmakta olduğu dili kendisinin yaratmadığını, daha çok dilin ondan önce geldiğini ve yaşantısını şekillendirdiğini fark ettiği doğrultuda sarsılır. Dil "öznenin herhangi bir özel yaşantısı ile olası her bağlantıdan önce" var olan bir "koro" içerisinde işlerlik sergiler (1977, s. 63-64).

Hastanın konuşmasının anlamlarını kavrayabileceği hiçbir ayrıcalıklı konumu olmadığından, bunları çözmek analiste kalır. Sözcükler, birleştirme

ve seçmenin farklı ilkelerine göre kümelenerek ve yeniden kümelenerek sürekli yer değiştirip duran sembolik anlamlar taşırlar.[8] Lacan'ın dile yaklaşımında, anlam önemli anahtar sözcükler ile belirttikleri şey arasındaki ilişkide değil de sözcüklerin birbiriyle ilişkisinde bulunur. Lacan'ın sembolizm anlayışı, sembol ile sembolize edilen (örneğin yılan ve penis) arasında diyalektik ve karşılıklı dönüştürücü bir ilişki öne süren Loewald'inkiyle keskin bir zıtlık içindedir. Lacan için sembol ya da gösteren (yılan) sembolize edilenden (penis) sökülmüş hale gelir ve gösterenler grupları (örn. fallik semboller) kendilerine ait bir yaşam sürdürürler. Dolayısıyla dil, ortak, kesişen düğüm noktaları etrafında kümelenmiş sözcüklerle, onları diğer sözcük zincirleriyle bağlantılandıran gösteren zincirleri içinde çözümlenebilir. Lacan'ın çalışmalarının ölümünden önceki yıllarda içine nüfuz edilemez oluşlarının bir parçası onun kümeler kuramı ve topolojik kuramı kullanışına bağlıdır; dilin işleyişine ilişkin giderek daha teknik, matematiksel ve soyut olan biçimler, çelişkili başlangıçlar ve sonlanışlar, içler ve dışlar sorunlarıyla oynayan Mobius şeridi ve Boromian düğümü gibi imgeler.

Oedipus Karmaşası ve "Sembolik"

Lacan'ın, Freudcu psikanalizi, yapısal dilbilimi ve Levi-Strauss'un yapısal antropolojisini bağlantılandırdığı temel kavram Freud'un Oedipus karmaşası görüşünü yeniden okumasıydı. Lacan bebeğin anneyle orijinal birlikteliğini, annenin doyurabildiği ihtiyaçlar aracılığıyla cennetsi terimlerle resmeder. Ancak bu ilk kesintisiz birlik kısa sürede kendilik ile anne arasındaki ayrılığın farkına varışın başlamasıyla kopar. Anneden bu kopuş ve bebeğin bedenine ve zihinsel durumuna ilişkin yaşantısının dağınıklığı, Lacan'ın insan yaşantısının temelinde olan bir temel ayrılık, doğuştan bir boşluk olarak kabul ettiği şeyi yansıtır. "İnsanda... doğayla bu ilişki, organizmanın özündeki belirli bir çatlama, bir ilk Ayrım tarafından başka bir şeye dönüşür" (1977, s. 4). Bu boşluk Lacan'ın cinsel itki ya da ihtiyaçların doyurulması taleplerinden çok daha fazlasını kastettiği Arzu'yu doğurur. Arzu hiç bir zaman doyurulamaz çünkü boşluğu iyileştirme, ayrılığı onarma, olanaksız (imgesel) bir anıyı elde etme, anne ve doğa ile bir kez daha bir olma özleminden doğar.

Hepimiz için ilk arzu, anne için fallus olma özlemidir. Fallus burada kelime anlamıyla penise değil de annenin arzusunun nesnesine karşılık gelir.

---

8 Lacan Freud'un rüya oluşumunda yoğunlaştırmanın ve yer değiştirmenin kullanıldığını keşfedişinin, daha sonraki yapısal dilbilimin daha genel metafor ve metonimi ilkelerinin öncülü olduğunu ileri sürmüştür.

Çocuk anne için her şey olmak ister; annenin arzusunun tümünü kendisiyle doyurmayı arzular. Bu doyurmanın önündeki engel babadır. Baba anneye sahip çıkar; baba annenin arzusunun nesnesi olan fallusa sahiptir; baba çocuk ile annenin birliğini ayıran ve alışverişlerini ayarlayan Yasa'yı emreder. Çocuk annenin fallusu olamaz ve dolayısıyla iğdiş edilmiştir.

Oedipus öyküsünün bu yeniden anlatılışında, arzunun Freud'un vurguladığı cinsel itkilerle çok az ilgisi vardır. Lacan *arzu*yu sonsuza dek doldurulamaz olan, "sonsuza dek *başka bir şeyin arzusu* olarak ileri uzayan" (1977, s. 167) bir tür varoluşsal onarım için duyulan özlemi belirtmek üzere kullanılmıştır. İğdiş edilme her iki cinsiyet için altta yatan durumdur, gerçek bir penise sahip olma ya da onun eksikliğiyle ilintili değildir. Çocuğun cinsel heveslerinden ve anne ile ikili varlığından vazgeçişi, dilin kendisinin ayarlayıcı, örgütleyici, sembolize edici işlevlerini temsil eden babanın varlığı sayesinde sağlanır. Lacan sadece babanın gerçek kişiliğinden değil, aynı zamanda "babanın adı"ndan söz etmektedir. Anne, babayı adlandırarak çocuk ile kendisi arasındaki imgesel birliği yırtar ve "sembolik" düzeni kurar. Babanın adlandırılması sayesinde çocuk kendisinden önce var olan ve aslında doğmasını olası kılan baba ve onun fallusunun varlığı hakkında bilgi sahibi olur; çocuk böylece anne tarafından, ayarlamalar ve sembolik ilişkilerin yasalarla dolu toplumsal düzenine sokulur.[9]

Lacancı Analiz

Lacancı bir analizin sonucu nedir? Lacan'ın anlaşılması zor oluşu nedeniyle ve analistin kendi idealleri ve değerleriyle uyum sağlamanın ayartıcı tehlikeleriyle ilgili temel kaygıları nedeniyle, bu soruyu yanıtlamak diğer psikanalitik düşünce ekollerine kıyasla daha zordur. Elbette Lacancı bir analiz semptomları ortadan kaldırmayı, ilişkileri iyileştirmeyi ya da daha tutarlı ve dayanıklı bir kendilik duygusunu sağlamlaştırmayı amaçlamayacaktır. Ancak Lacan neyin üstesinden gelinmesini umduğuna ilişkin bazı ipuçları sunmuştu.

Birincisi, analizan başlarken içinde bulunduğu ego bilinçliliğinde değil, felsefecilerin "oluş" ya da "varoluş" olarak tarif ettikleri bir durumda yaşayacaktı.[10] Egosu tam olarak (bazı Doğu aydınlanma türlerinde olduğu gibi)

9 Lacan Lévi-Strauss'un antropolojiye yaklaşımını Freud'u yeniden okurken bir model olarak almıştır. Lévi-Strauss altta yatan sosyal yapıların temeli olarak dilsel ilkelere atıfta bulunmuştu. Benzer biçimde Lacan Freud'un çocuksu cinselliğin zirveye ulaşması ve vazgeçilmesine ilişkin açıklamasını çocuğun belirleyici bir dilsel matrise sokulması açısından yeniden bağlamsallaştırmıştı.

10 Lacan, Heidegger ve Sartre'dan oldukça etkilenmiştir (mükemmel bir analiz için bkz. Muller ve Richardson, 1982).

solmayacak, daha az önemli hale gelecek, daha şeffaf görünecek, farkındalığın daha az ilgi odağında olacaktı.

> Özne için, ötekiyle ilişki bağının çözülmesi kendi ego imgesinin dalgalanmasına, titrekleşmesine, gidip gelmesine neden olur, onu hem tam hem de eksik kılar. Böylece arzusunun tüm evrelerini ve bu imgeye tutarlılık, besin ve bir vücut vermiş olan tüm nesneleri tanıyabilir, daha önce hiç erişimi olmayan bir bütünlük içerisinde algılamalıdır. (1988 a, s. 181)

İkincisi, analizan, dil ile ilişkisi konusunda çok farklı bir algıya sahip olacaktı. Kendini, ürettiği dilin yaratıcısı ve faili gibi yaşantılamak yerine, bilinçdışını ve bir parçası olduğu dilsel matrisi dile getirmek için kullanılan bir araç olarak yaşantılayacaktı. Kendi satırlarının sadece daha büyük bir metnin ("Discourse of the Other" [Ötekinin Söylemi]) bir parçası olduğunu öğrenir:

> Gösterenin [signifier] tutkusu şimdi insanlık halinin yeni bir boyutu haline gelir ki konuşan sadece insan değildir, insanın içinde ve insan aracılığıyla konuşan odur...doğası etkilerle örülmüştür; içinde dilin yapısı bulunacaktır, maddenin kendisi olagelir, ve dolayısıyla orada içinde yankılanır; dilin ilişkisi, fikirlerin psikolojisi olarak algılanan şeyin ötesinde. (1977, s. 284)

Lacan'ın bilinçdışı deneyiminin çoğunu şekillendirmiş olan gerçeküstücüler otomatik yazma gibi görüngülerle ilgileniyorlardı. İnsan bilinçli denetim ya da niyet olmaksızın yazmaya teslim oluyor ve anlam ortaya çıkıyordu. Lacan, eşdeğer biçimde, içerisinde bilinçdışı jestler ve konuşmanın yer aldığı, ego ve nesne ilişkilerinin çarpıtıcı etkilerini atlayarak doğrudan ortaya çıkan bir tür otomatik yaşam hayal etmiş gibi görünmektedir. Lacan'ın kendi göz alıcı, teatral yaşam biçimi (bkz. Schneiderman, 1983) onun yandaşlarınca, geleneksel sınırlamalarından analitik süreç sayesinde serbest kalmış, yaratıcı, kahramanca öznelliğin bir örneği olarak kabul edilmişti. "Yaratıcı öznellik, onları gün ışığına getiren insan alışverişinde sembollerin asla tükenmeyen güçlerini yenileme mücadelesini durdurmamıştır. " (Lacan, 1977, s. 71).

Üçüncüsü, Lacan tarafından yeniden tanımlandığı biçimiyle analitik süreç, özne ile arzusu arasında farklı bir ilişkiyle sonlanacaktı. Arzudan, daha mantıklı ve olgun görüş açısı lehine vazgeçilmez; tersine, adlandırılarak ve tanınarak, arzuya daha bütüncül olarak sahip çıkılır. Analiz özgürlük doğurmaz – insan sembolik düzenin ve kendi özel geçmişi ve kaderinin sınırlamaları içerisinde tutsak kalmaya devam eder. Analiz, insanın kaderini kendi kaderi olarak daha çok kucaklamasını olası kılar. Dolayısıyla Lacancı bir analist

Michael'ı, kadınlara ya da evliliğe daha uyumlu ya da tutarlı yaklaşması için yönlendirmek yerine, onu harekete geçiren şeyin Öteki için arzu nesnesi olarak tanınma özleminin gücü olduğunun ayırdına varması için desteklerdi. Sonuçta sevgi (sevilme arzusundan ayrı bir şey olarak) mümkün olabilir ama Lacan bunun bir vazgeçiş gerektirdiğini ima eder.

> İnsan yeniden keşfedilmiş bilgilerden oluşan bir alandaki durumunu, ancak önceden içinde bağlı olduğu sınırları, arzu gibi, yaşantıladıysa kısmen kestirebilir. Bazılarının aşağıladığımı düşündüğü sevgi ancak böyle bir noktada, önce nesnesinden vazgeçtiği yerde konumlandırılabilir (1978, s. 276)

Lacan ve Feminizm

Lacan, psikanaliz ile feminizm arasındaki ilişkide çok önemli ve bir anlamda derinden çelişkili bir rol oynamıştır. Lacan'ı okumanın bir biçimi onu klasik Freudcu düşüncenin en fallus-merkezli özelliklerinin neredeyse bir karikatürü kılar. Lacan, fallusa olağanüstü bir gösteren, sembolik düzenin merkezi olarak en yüksek değeri verdi. Genellikle fallusu penis ile eşdeğer yapmama konusunda dikkatli olmasına karşın, erkek ve kadınların "erkeklerin *sahip* oldukları (-nı düşündükleri) ve kadınların sahip olmadıkları (kabul edilen) şeyi gösteren" fallus ile çok farklı bir ilişkileri olduğuna inanıyordu (Grosz, 1990, s.125).

Lacan'ın (ve onun üzerinden Freud'un) bir başka okuması, onu psikanalitik kavramları anatominin kaderinden kurtardığını ve toplumsal cinsiyeti tümüyle kültürel, dilbilimsel anlamda anlamayı olası kıldığını kabul eder. Bu nedenle Juliet Mitchell, Lacan'ı izleyerek, Freud'un, Batı kültürlerinin dilini kaplamış olan ataerkilliği önermediğini ama tarif ettiğini ileri sürer; bu okumada Lacan'ın dilde altta yatan sembolik cinsiyetçi anlamların yaygınlığını yorumlayışı Batı kültürünün radikal, feminist bir eleştirisi için en etkin temel haline gelir. En önemli çağdaş feminist yazarlardan bazıları Lacan'ın dil, imgesel ve sembolik evrenler analizlerini kaynak olarak kullanmışlardır. Bazıları (Juliet Mitchell gibi) Lacan'ın ataerkillikten kaçılamayacağı tanımının sınırları içerisinde kalmışlar; bazıları (Julia Kristeva ve Luce Irıgaray gibi) Lacan'ın analizinden daha doğrudan feminen yaşantı ve anlam biçimleri üretmek için çalışmalar yapmışlardır.

SONUÇ: REVİZYONİZMİN ÇEŞİTLERİ

Kernberg, Schafer, Loewald ve Lacan, Freud'un katkılarını koruma ve değiştirme çabalarında ayrı stratejiler geliştirmişlerdir. Bu bölüme başlarken kul-

landığımız metafora dönersek, sanki Kernberg Freud'un malikânesini almış, onu büyük ölçüde genişletmek ve uzatmanın yollarını bulmuştur. Orijinal yapının yaşayan kesimlerini (dürtü kuramı, psiko-cinsel gelişim) sağlam olarak korumuş ama yanına yeni kanatlar (sınırdurum ve narsisistik görüngüler) eklemiş, altına yeni bir temel (ilkel nesne ilişkileri) kazmıştır.

Schafer Freud'un malikânesini, umutsuzca modası geçmiş (dürtü kuramı metapsikolojisi), bir müze olarak korunacak odalar ve en sık kullanılan (temel klinik kavramları), çağdaşlaştırılacak ve yeniden dekore edilecek, merkezî yaşam alanları olarak bölmüştür. Freud'un dürtü kuramını onu farklı bir temel üzerine yeniden oturtarak korumuş olan Kernberg'in aksine Schafer, Freud metapsikolojisinin modası geçmiş, zamana uymayan [anachronistic] özellikleriyle onun canlı ve klinik özünü ayırmıştır.

Loewald ve Lacan'ın benimsedikleri yaklaşım, sanki yeni mirasçının dolapları altüst edip arayarak velinimetinin hiç kimsenin hiç bilmediği tutkulu ve gizli bir hobisi olduğunu keşfetmesi gibidir. Herkesin sadece aşikâr biçimlerde baktığı malikâne, aslında çok farklı bir dizi ilgi ve amaçlara ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla, Lacan ve Loewald, ikisi de kendi tarzlarıyla, baştan beri orada olduğunu düşündükleri Freud'un sisteminin gerçek amacını (Loewald için, seçkin ve karışık bir nesne ilişkileri kuramı; Lacan için, bilinçdışının dilbilimsel doğasının keşfi) daha doğru biçimde yansıtmak için, onun bölgelerini ve yapılarını tanımlama ve yeniden sıralamaya girişmişlerdir.

Kernberg, Schafer, Loewald ve Lacan bu değişik yöntemler aracılığıyla kimliklerini Freudcu olarak koruyabildiler ama kendilerini daha radikal tanımlayan okullarda –kişilerarası psikanaliz, Kleinci kuram, nesne ilişkileri kuramları ve kendilik psikolojisi– yaratılan yeniliklerin önemli bir bölümünü özümsediler.

Temel Freudcu revizyonist stratejilerin bir çoğundaki anahtar ortak öğe, Freud'un biyolojikliğinden uzaklaştırılmasıydı. Psikanalizin biyolojik temellerini modernleştirmeye çalışan Kernberg'in tersine, Schafer, Loewald ve Lacan, hepsi Freud'un yarı-biyolojik dürtü kavramını başka biçimlere çevirdiler. Freud'un temel klinik kavramlarının (Oedipus karmaşası gibi) tümü, bu kuramcıların ellerinde, oldukça farklı biçimlerde bağlamsallaştırılmış ve anlaşılmıştı: Schafer için, bir olaylar dizisi, bir hikâye biçimi; Loewald için geçmiş ve güncel ilişkiler arasındaki diyalektik etkileşmenin zengin bir dökümü; Lacan için, dil ve sosyo-sembolik yapıların yaşantıyı şekillendirmedeki belirleyici rolünün sergilenişi olarak.

Freud'un bu biyolojiden uzaklaşan, revizyonist değerlendirmeler Freu-

dcu kuramı diğer düşünsel disiplinlerdeki gelişmeler karşısında daha anlamlı ve ilginç kıldı. Klasik psikanaliz kendisine çok fazla paye biçmişti. Diğer disiplinlerden yorumcular psikanalizin psişenin biyolojik temelleriyle bağlantı kurduğunu farz ederek kendi anlayışlarını, çağdaş filozofların "kurucu" [foundational] diye adlandırdıkları şekilde, sanki psikanaliz tüm insan üretimlerinin –edebiyat, tarih, sanat ve genelde kültürün– en derin, altta yatan anlamlarını görebilirmiş gibi sundular. Çağdaş psikanalitik yorumcular psikanaliz için daha alçakgönüllü taleplerde bulunmaktadırlar, psikanaliz insan yaşantısının hikâyesini anlatmanın bir yolu, bireylerin ve kültürlerin yaşamlarında üretilen anlamların kökenlerinin izlenebileceği, anlaşılabileceği ve değerinin takdir edilebileceği bir yoldur.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Kuramda Tartışmalar

> Kabul edelim ki psikanaliz, şimdilik, daha çok düzensiz, henüz yolunu aramakta olan bir disiplindir.
>
> HANS LOEWALD

> Biçimsel mantıkta, bir çelişki bir yenilginin işaretidir, ama gerçek bilginin evriminde zafere yönelik ilerlemenin ilk adımını işaret eder. Bu, fikir çeşitliliğine azami oranda hoşgörü göstermek için muhteşem bir nedendir.
>
> ALFRED NORTH WHITEHEAD

Eleştirmenler çoğu kez psikanalizi sanki bütünleşmiş, homojen bir bakış açısıymış gibi eleştirirler. Psikanaliz sıradan gözlemciye, (davranışçılık, varoluşçuluk vb. diğer kapsamlı psikolojik gelenekler gibi) gerçekten az ya da çok tek bir düşünce ekolü olarak görünebilir. Kuşkusuz hemen tüm psikanalitik kuramcı ve klinisyenlerin dahil olduğu inançlar ve ilkeler vardır: Zihnin karmaşıklığı, bilinçdışı zihinsel süreçlerin önemi ve öznel yaşantıyı soruşturmanın değeri. Bununla birlikte, önceki bölümlerin gösterdiği gibi, çağdaş psikanaliz çok boyutlu ve çeşitli hale gelmiştir. Çağdaş psikanalizi, bütüncül bir düşünce ekolü olmaktan çok, kendi içinde üniversite gibi nitelemek daha doğru olabilir. Birçok farklı kuram ve bilgi alanı birbirleriyle anlaşılması zor ve karmaşık ilişkiler içinde bir arada bulunmaktadır.

Aslında günümüzde birden çok yaklaşımı (örn. Kleincı, Lacancı, ego psikolojisi, kendilik psikolojisi) gerçekten derinden bilen bir psikanalist bul-

mak çok zordur. Her okulun literatürü kapsamlıdır ve her klinik duyarlılık ince bir biçimde işlenmiştir, tümünü sindirmeye kalkan bir analiste meydan okuyucu bir görünüm sunar. İşleri zorlaştırmak için, disiplinlerarası dersler bu üniversitede popüler olmamıştır. Psikanalitik ideolojiler yandaşlarında bazen fikirlerin yapıcı alışverişini engelleyen derin tutkular esinleme eğilimindedirler. Bu tartışmalar politik konular (hangi kuramı kullanan hangi enstitü gerçekten psikanalitik olduğunu iddia edebilir?), klinik etkinlik konuları (hangi kuram çok iyileştirici bir terapötik uygulama telkin eder?) ve sadakat sorunları (farklı kurucu anne ve babalara bağlılık rekabeti) tarafından esinlendirilirler.

Önceki bölümlerde psikanalitik fikirlerin çeşitliliğini kuram kuram, her ekolü kendi tarihi, temel ilkeleri ve klinik uygulamaları açısından ele alarak araştırdık. Bunu yaparken farklı ekoller arasında kesişen genel konuların bazılarına kısaca değindik. Bu ve sonraki bölümde, bu tartışmaların kendilerine; tüm psikanalitik sistemlerin mücadele etmek zorunda kalmış olduğu temel sorunların bazılarına değineceğiz. Bu görüş açısı, çeşitli ekoller arasındaki ilişkileri ve psikanaliz içindeki tartışmaların Batı düşünsel tarihindeki daha büyük savaşları ve akımları yansıtma biçimini aydınlatacaktır. Bu ortak konuların psikanalitik düşüncenin çeşitli ekollerini hem birleştirip hem de böldüğünü, zıt düşünceler ve vurguların sürekli derinleşen diyalektiği aracılığıyla araştırılmış olan bulmacalar yarattığını göreceğiz.

PSİKOPATOLOJİNİN NEDENİ NEDİR? TRAVMA MI FANTAZİ Mİ?

Psikanalitik kuramcıları ve klinisyenleri en çok bölmüş tartışmayı, en ateşli, keskin ve zıt inanışları seçmemiz gerekirse, bunun için uzak ara tek bir aday vardır. Bu konu psikolojik bozuklukların nedenine ilişkindir: Psikopatoloji travmanın, yıkıcı olaylar ve gerçek yaşantılar tarafından yolundan çıkarılmış sağlıklı gelişimin sonucu mudur? Yoksa erken çocukluk dönemi fantazilerinin çarpıtıcı etkisine bağlı olarak erken yaşantıların yanlış yorumlanmasının sonucu mudur? Psikanalistler bu sorunla mücadelede yalnız değildirler. Travma savunucuları ile fantazi savunucuları arasındaki psikanalitik tartışma, Batı düşüncesinin tarihi boyunca şiddetle sürmüş olan doğaya [nature] karşı çevreye [nurture]* ilişkin çok daha geniş felsefi tartışmanın bir yansımasıdır.

(*) Doğa mı [nature] çevre mi [nurture] tartışması, temel olarak insan canlısının psikolojisinde (kişilik yapısı, davranışları vb.) genetik gibi doğaya ait biyolojik faktörlerin mi, yoksa çocuğun yetiştiği sosyal ortam, ilişkisel bağlam gibi çevreye ait faktörlerin mi daha belirleyici olduğuna dair kadim bir tartışmadır – ed.n.

İnsan günümüzde psikanalitik söyleme egemen olan çekişmelerin izini sürerken, sıklıkla tartışmanın her iki tarafını Freud'un öne sürdüğü farklı konumlarda, çoğu zaman düşüncelerindeki büyük bir kesinlik ve açıklıkta, diğer zamanlardaysa düşüncelerinin gelişimindeki noktalarda bulur. Freud'un 1897'de çocuksu baştan çıkarma kuramını terk edip çocuksu cinsellik kuramına geçerek yaptığı önemli değişiklik, günümüz analitik kuramcıları arasında süregiden tartışmaları tanımlamaya başlamıştır.

Freud'un psikopatolojiye ilk yaklaşımı, baştan çıkarma kuramı, çevrenin nedensel etkisini, zihnin yaşantıyla şekillendirilişini vurgulamaktaydı. Freud, tahmin edilebilir ortalama bir yaşantı düzeyinde, zihnin savaş halinde olmayacağına ve tedavi ettiği ilk hastalarına eziyet eden histerik ve obsesyonel nevrozları üretmeyeceğine inanıyordu. Travma tümüyle bütünleştirilemeyen duygulanımlar ve düşünceler yaratır. Normal, travmatik olmayan bir çocukluk çağı yaşamış erişkin, cinsel duygularını sürekliliği olan bir kendilik duygusu içerisinde özümseyebilir. Çocukken çok erken bir cinsel baştan çıkarılma yaşamış olan erişkin, yaşantısını oluşturan merkezî duygu ve düşünce kütlesiyle uyuşamaz olan anı ve duygular nedeniyle acı çeker. Ruhsal bozukluklar özümsenemeyen yaşantıların doğrudan bir sonucudur.

Freud daha sonrasında bazı çocukların istismar edildiklerini ve bazı nevrotiklerin çocukken istismar edilmiş olduklarını asla inkâr etmedi. Ama 1897'de, kendi başına nevrozun nedensel bir açıklaması olarak baştan çıkarma varsayımını terk etti ve vurgusunu çevreden doğaya kaydırdı. Bu, tanımlayıcı "Freudcu" bakış açısı haline geldi. Freud sadece çocukken tecavüze uğramışların değil tüm erişkinlerin çatışmalı cinsel itkilerden muzdarip olduklarına karar verdi. Cinsellik sadece zamanından önce tanışıldığında sorunlu olmaz; insan cinselliğinin doğasında sorunlu olan, kaçınılmaz, evrensel çatışmalar doğuran bir şey vardır. Gerçek yaşantılar psikopatolojide hiçbir zaman önemsizleşmediler ama rolleri Freud için, başlı başına bir nedensel etmen olmaktan, tüm gerçek yaşantıları önceleyen bir sorunu, dürtülerin kendilerinin çatışmalı doğasını[1] alevlendiren ya da hafifleten bir etmene dönüştü. Bu bakışta, psikopatoloji dışarıdan içeri bir müdahale değil de içeride olanın çarpıtılmasıdır. Doğayı, çatışmalı dürtülerin ve Oedipus karmaşasının evrenselliğini vurgulayan bu zihinsel bozukluk görüşü klasik psikanalize egemen oldu ve

1 Freud, doğa ve çevrenin birbirlerini tamamlar biçimde işlediğini düşünmekteydi. Herhangi bir bireyde yapısal etmenler ne denli çok rol oynarsa, bir saplanma yaratmak için o kadar az çatışmalı yaşantı gerekirdi. Yapı daha az rol oynadığında da çatışmalı yaşantı daha çok gerekirdi (örn. bkz. Freud, 1905b, s. 170, 171).

çoğu zaman genelde çağdaş psikanalizi temsil eden bir şey olarak yanlış tanındı.

Freud'un çocuksu cinselliği araştırması ve içgüdüsel dürtülerin kaçınılmaz çatışmalı doğasına yaptığı klasik vurgu sonunda diyalektiğin öteki yanına geri salınan, bir kez daha yaşantıyı vurgulayan bütün bir ilişkisel kuramlar kuşağını teşvik etti.[2] Bu kaymanın anahtar özelliği "travma"nın tekil, felaket niteliğinde bir çocukluk çağı olayı (cinsel tecavüz gibi) olarak tanımlanmasının bırakılıp, ebeveynlerin gelişen çocuğun psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaktaki kronik başarısızlıkları olarak yeniden tanımlanmasıydı. Bu yeniden tanımlamanın önemi Winnicott'un sınır aşımı kavramında çarpıcı biçimde görülebilir ve biz bunu psikanalitik kuramsallaştırmanın tüm kuşaklarını nitelemiş bir düşünce biçiminin ilk örneği olarak alacağız.

Winnicott bebekte kişisel yaşantının kırılgan başlangıçlarının, ancak sıradan "yeterince-iyi" annenin istekli dikkatiyle yaratılan koruyucu "kucaklayıcı ortam"ında korunabileceğini öne sürdü. Anne, bebeğin ihtiyaçlarını karşılayarak ve onun anlık jestlerini gerçekleştirerek, onu içsel ve dışsal tüm sınır aşımlarına karşı korur. Bebek neye ihtiyacı varsa onu yapmakta özgürdür, "süregiden varoluş" durumu içerisinde hareket edebilir ve kişisel itkilerin anlık ortaya çıkışlarını bekleyebilir. Anne birçok biçimde başarısız olabilir: Dışsal uyarımın acı verici boyutlara ulaşmasına izin vererek, akıp giden sakinlik durumuna müdahale ederek ya da çocuğun içsel ihtiyaçlarının engelleyici düzeylere çıkmasına izin vererek. Winnicott açısından, tüm bu başarısızlıklar, sınır aşımı ile yani psikolojik gelişim ve sağlık için gerekli hassas durumu koruma başarısızlığıyla, sonuçlanır.

Winnicott'un yaşantının travmatik hale gelebileceğini anlama biçimi Freud'unkiden oldukça farklıdır. Winnicott için travma sadece çarpıcı biçimde olumsuz, korkutucu ve zararlı bir şeyin (örn. zamanından önce cinsel uyarma) ortaya çıkışı değildir; daha çok olumlu bir şeyi, sağlıklı ruhsal gelişim için gerekli koşulları sürdüremeyiştir. Dolayısıyla M. M. R. Khan (1963) Winnicott'un yeterince-iyi anneliğin olmayışının bozucu etkisine ilişkin kuramını, Freud'un ilk baştan çıkarma varsayımıyla yankılanarak ama farklı bir biçimde, bir "birikimsel travma" [cumulative trauma] kuramı olarak adlandırmıştır.

Diyalektiğin çevre tarafına bu geri kayışı, klasik-sonrası kuramın geniş spektrumu için niteleyici olmuştur: Nesne ilişkileri kuramları (Fairbairn ve

2 *İlişkisel* terimi Greenberg ve Mitchell (1983) tarafından kişilerarası psikanaliz, İngiliz ekolü nesne ilişkileri kuramları ve kendilik psikolojisinin altında yatan ortak kuramsal iskelete dikkat çekmek için kullanılmıştı.

Guntrip yanında Winnicott), ego psikolojisi (Hartmann'dan Spitz'e ve Jacobson'a ve Mahler'e dek annesel bakıma giderek artan vurgu) ve kendilik psikolojisi (empatik başarısızlıkların travmatik etkisinde).[3] Bu modellerin tümünde Freud'un 1897 öncesi baştan çıkarma kuramı yeni ve çok daha ince ve ayrıntılı biçimde canlandırılmıştır. Çocuk cinsel bir olayla değil ebeveynlerin kişilik patolojisiyle travmatize edilmiştir. Ebeveynin gerekli olan şeyi sunma becerisizliği, ebeveynin kendi güçlükleri ve kaygılarının işe karışmasının etkisi nedeniyle, çocuk hassas bir proje olan kişi olma yolundan saptırılır. Aksine, dikkat zamanından önce, yaşamda kalabilmeye, ebeveynlerin ihtiyaçlarına, kendiliği çarpıtma pahasına dış dünyaya uyum sağlamaya yönelmiş hale gelir.

Psikanaliz dışı ortamlarda doğa ve çevre temelli anlayışlar arasındaki geleneksel şiddetli kutuplaşma şimdi basit görünmektedir. "Doğa" kavramının kendisi birçokları tarafından insani (dolayısıyla kültürel) bir yapı olarak anlaşılmaktadır (krş. Butler, 1990). Bir toplum tarafından doğal ya da verili olarak kabul edilen bir şey bir diğerince tabu kabul edilebilir. Hayvan "doğası" bile birbirine takip eden kuşaklar tarafından farklı anlaşılmaktadır. Doğal dünya hakkındaki düşüncelerimizin, tüm düşüncelerimiz gibi, güncel toplumsal bağlamımızın yansımaları ve yorumları olarak anlaşılması gerektiği ileri sürülmektedir. Tam tersine, "çevre" artık önceki yüzyılların tümgüçlü tarzında ele alınamaz. Teknolojideki etkileyici gelişmeye karşın insan acılarının kolayca dindirilemez ve öncesiz sonrasız oluşu, doğayı fethetme seferberliğine karşın ekolojik felaketin şiddetli tepkisi gibi gelişmeler insanın kaderinin tümüyle denetimimizde olmadığını, fizyolojimizle, güncel görüş açımızın sınırlamalarıyla, kendimizi içinde bulduğumuz dünyanın sınırlarıyla bağlı olduğumuzu akla getirir. Doğa ve çevre artık genellikle daha az ayrı, ayrılabilir nedenler olarak ve daha çok etkileşimsel, karşılıklı yaratılmış süreç dizileri olarak kabul edilmektedirler.

Freud doğa tarafında, başlangıçta hastasının baştan çıkarılma anılarının güvenilirliğine inancını yitirdiğinde, içgüdüsel dürtü kavramını (özel psikanalitik biçimi içinde) geliştirdi. Tüm anıların doğru olmadığına inanmaya başladı. Bu olaylar gerçekten olmadıysalar, bu anıların ruhsal gerçekliği özerk biçimde, çocuğun zihninin *içinden* üretilmiş olmalıydı. Böylece dürtü kavramı özellikle gerçek, dışsal olaylardan bağımsız süreçleri yerleştirmek için tasarlanmıştı; dürtüler özerk olarak doğan, içsel basınçlardır. Freud id'i,

3 Klein ve sonraki Kleinci kuramcılar bu kuşaksal değişikliğin başlıca istisnalarıdırlar. Kleinci yaklaşım psikopatolojinin kökenleri açısından, klasik Freudculardan bile neredeyse daha çok doğuştan gelen dürtülere odaklanır.

dürtülerin deposunu, dışsal, kişilerarası dünyadan gerçekten korunmuş ve asla onunla doğrudan temas içinde olmayan bir şey olarak tarif etmişti; id ile dış dünya arasındaki tüm temas ego aracılığıyla olmaktaydı.

Çağdaş dürtü kuramcıları (Freud'un metapsikolojisini temel almayı seçmiş olan modern psikanalitik yazarlar) dürtülerin dışsal, kişilerarası dünya tarafından çok fazla etkilendiklerini kabul ederler. Loewald ve Kernberg (bkz. Yedinci Bölüm) ve onlardan önce Jacobson (bkz. İkinci Bölüm) gibi çağdaş Freudcu kuramcılar dürtüleri basitçe dış dünyaya *etki eden* değil, en başından ebeveynlerin bakım verme biçimleri, doyum sağlayışları, engellemeleri vb. sayesinde dış dünya *ile* etkileşim içinde şekillenen şeyler olarak kabul ederler. Bu biçimde, çevrenin en baştan doğa içerisine inşa edildiği düşünülür.

Çevre tarafında, Sullivan, Fairbairn, Winnicott ve Kohut gibi ilişkisel kuramcıların ilk formülasyonları psikopatolojiyi neredeyse tümüyle dışsal etmenlere, ebeveynsel yetersizliğin çeşitlerine atfetme eğilimindeydi. Bebek için doğal olan her şey iyi, desteklenirse ve karışılmazsa bütünleşen ve çatışmasız biçiminde gelişecek olan "gerçek" kendilik olarak resmedilmekteydi. Psikopatolojinin nedenleri doğrudan çevrenin başarısızlıklarına (Winnicott'un deyişiyle "çevresel yetersizlik"e) bağlanıyordu.

Çağdaş ilişkisel kuramcılar (dürtü kavramları yerine ilişkisel kavramlara dayanmayı seçmiş olan modern psikanalitik yazarlar) içkin, içsel etmenleri, onları sadece dürtüler olarak değil de uyarılabilirlik, haz ve acıya duyarlılık gibi mizaç özellikleri olarak kabul etme eğilimindedirler. Bu daha güncel yazarlar (örn. Daniel Stern, Joseph Lichtenberg) erken dönem gelişimini, ebeveynleri tarafından desteklenmiş veya hayal kırıklığına uğratılmış bebeğin sağlıklı gelişimi açısından değil de daha çok, çocuk ve bakım verenlerin birbirlerine uyum sağlayıp sağlayamamalarına yol açan karmaşık etkileşimler açısından anlatırlar. Bireylerin farklı duyarlılıkları ve ritimleri olduğu düşünülmektedir. Bakım stili bir çocuk için oldukça etkili olabilecek bir ebeveyn bir başka çocukla inanılmaz güçlükler yaşayabilir. Bu görüşte ebeveynlik, hem ebeveyn hem de çocuğun içkin mizaç özellikleri bağlamında şekillenir. Bu biçimde daha en başından doğa, çevrenin içine yerleşmiştir.

Doğa-çevre tartışması psikanalitik literatürde yeni düşünceleri tetiklemeyi sürdürmektedir. Fantazi-travma diyalektiğinin iki yanı da diğerince sorgulanmış ve zenginleştirilmiştir. Hâlâ önemli farklılıklar varlığını sürdürmektedir. Freud'u en başında baştan çıkarma kuramını ileri sürmeye yönelten asıl sorun, çocuk cinsel istismarına yönelik ilginin yeniden ortaya çıkışı etrafındaki konumlarda çok iyi gösterilmiştir.

Çağdaş Freudcu yaklaşımlar gerçek istismarın etkisine Freud'un verdiğinden (baştan çıkarma kuramını terk ettikten sonra) daha çok önem atfederler. Leonard Shengold'un *Soul Murder* (1989) [*Ruh Cinayeti-ç.n.*] başlıklı kitabının akla getirdiği gibi, gerçek istismar ve sonrasında durumu gizleyen inkârların, gelişim üzerinde zararlı ve yıkıcı bir etki yaptıkları kabul edilmektedir. Ama Freud ile tutarlı olarak, gerçek istismarın bu denli travmatize edici olmasının anlaşılmasına aracılık eden mekanizma, doğal olarak her çocukta ortaya çıkan Oedipus karmaşası ve ilk sahne (ebeveyn cinsel ilişkisi hakkında) fantazileriyle bağlantılı önceden var olan sadomazoşistik itkileri arttırması ve abartmasıdır. Shengold için iyileşme, nihai olarak çocuğun fantazi ve arzularının bastırmadan kurtulmasında yatar.

Jody Messler Davies ve Mary Gail Frawley'in yazdığı *Treating Adult Survivors of Childhood Sexual Abuse* [Çocukluk Çağında Cinsel İstismara Maruz Kalmış Yetişkinlerin Tedavisi – ç.n.] (1993) kitabı aynı soruna örtüşen ama ayırt edici biçimde farklı, ilişkisel bir yaklaşım sunar. Bu ve diğer ilişkisel yazarlar için en önemli konu, yaşantının gerçekliği ve hastaların bu zorunlu olarak dissosiye edilmiş yaşantıları iç içe örmekte yaşadıkları güçlükler, hem çaresizce sevdikleri hem de işkencesine maruz kaldıkları ve korkutuldukları ebeveynleriyle yürek burkucu zıt özdeşimleridir. Davies ve Frowley istismar yaşayanları, kurbanlaştırmanın basitleştirici merceğinden gören ve herhangi bir etkin fantazinin önemini tümüyle inkâr eden Jeffry Mason (1984) gibi daha popüler yazarlardan da farklılık gösterirler. Davies ve Frowley, çocuğun ilk cinsel istismarın edilgen kurbanı olmasına karşın, onun daha sonra durumunu sihirli yardımcılara yönelik onarıcı özlemleri içeren çeşitli fantaziler aracılığıyla etkin biçimde işlemesi ve istismarcının kendisiyle kurduğu özdeşimler de dahil olmak üzere, sorunun karmaşık bir yönü olduğuna inanırlar.

Shengold için ruhsal iyileşme ve özgürlük "bunun olmasını istedim ve gizlice keyfini yaşadım" arzusunun teslim edilmesinde yatar. Davies ve Frowley için, ruhsal iyileşme ve özgürlük, uyuşmaz ilişkilerin ve kendilik deneyiminin ifade edilişi, içinde taşınması ve sonuçta bütünleştirilmesinde yatar: "Sevdiğim (ve onun gibi olduğum) baba aynı zamanda beni kabaca sömüren ve istismar eden (sonuçta benim sıklıkla başkalarını istismar ettiğim gibi) aynı babaydı."

Schengold için başlangıç varsayımı, ensest nitelikli fantazilerin evrensel oldukları ve ensest doğalı ilişkilerin büyük oranda hayalî olduklarıdır; analisti istismarın gerçekleştiğine ikna etmek sorunluluğu hastaya aittir. Analist için en büyük tehlike hastanın fantazilerini geçerli kılmak ve böylece yanlışa

ortak olmaktır. Davies ve Frowley için, başlangıç varsayımı, istismar edilmiş çocukların en temelde, gerçeği değerlendirme yetilerinin ve deneyimleriyle tutarlı ve bütünlüklü bir biçimde başa çıkma becerilerinin yıkıcı olarak hasar görmüş olmasıdır. Analist, tersine bir neden sunulmadıkça, hastaya inanmaya hazır olarak işe başlar. Analist için en büyük tehlike, hastanın kendi yaşantısını geçersiz kılmak ve böylece hastanın onu inkârına ortak olmaktır. Bununla birlikte ek bir tehlike analistin sadece hastanın istismar edildiğini belirtmesi, hastanın mücadelesinde travmanın sonucu olan kendi ve öteki, fantazi ve gerçekliğin sıklıkla çelişkili, kafa karıştırıcı imgelerini ayıklayarak kişisel bir çözüm yolunda olgunlaşmamış bir kapanışı cesaretlendirmesiyle ortaya çıkar. Amaç hastanın kendi zihninin bütünlüğüne inanır hale gelmesidir.

Fantazi mi travma mı? Her ikisi de en çağdaş kuramcılar tarafından giderek daha çok hesaba katılmalarına karşın, ikisi arasındaki seçim hâlâ güncel analitik düşünce için alternatif vurgu dizileri, farklı ağırlık merkezleri sağlamaktadır.

Freud'un "diş ve pençesinde kan" olan doğa görüşü, insanların bir tasarımcı tarafından öncelikle kendi imgesiyle yaratılmış olduğuna dair geleneksel düşünceyi alaşağı ederek modern aklın yaratılmasında merkezî bir tarihsel rol oynadı. Freud'un insanlığın niyetlerinin ham ve ilkel bir kaynağı olduğuna ilişkin önermesi, yirminci yüzyılın ilk yarısındaki sanatçı, sosyal bilimci ve sosyal eleştirmen kuşakları için, rasyonalizm ve denetime vurgu yapan Platoncu-Hristiyan Batı düşüncesinin sınırlayıcı ve etnosentrik özelliklerinden arınma çabalarında esin kaynağı oldu.

Freud, her birimizin içinde ilkel, içgüdüsel bir çekirdeğin var olduğunu öne sürerek, uyum, toplumsal teamüller ve geleneksel normlara uygunluk konularına karşı güçlü bir koruma sağladı. Kültürel tarihçi Ann Douglas modernizmle ilgili çalışması *Terrible Honesty'de* [*Korkunç Dürüstlük*] (1995), Freud'un, 1920'lerde Manhattan'da beyaz ve siyah altkültürlerin birbirine yaklaşmasıyla doğan modernist duyarlılık içindeki en önemli entellektüel varlık olduğunu ileri sürer. Freud'un içgüdü kuramının uyandırdığı ilkellik, çıplak, canlı bir gücü yansıtan vahşilere duyulan hayranlık, hem sanatsal hem de daha genel olarak toplumsal törelerde, Viktorya çağı geleneklerine karşı isyanda kuramsal altyapı sunmuştur. Psikanalizin en başından beri, bireyin derin kişisel anlamını, kendi otantik sesini arayışı, klinik sürecin merkezinde olmuştur.

Ancak güncel görüş açımızdan, Freud'un toplumsal ve tarihsel geleneğe zıt olarak geliştirdiği doğa görüşünün kendisi, Freud'un zamanının toplumsal ve tarihsel bir geleneğiydi. Freud ve çağdaşlarının Darwinci devrimin

heyecanıyla yarattıkları hayvan imgeleri, yırtıcı cinsellik ve saldırganlıkla güdülenen canlılar, çağdaş hayvanbilimcilerin anladığı hayvanları pek temsil etmezler. Freud hayvanları, bireysel enerjilerin emildiği ve kendilerine karşı kullanıldığı bir toplumda yaşayan insanların engellenmişlik hislerini ve öfkelerini tasvir etmek amacıyla adeta bir projeksiyon perdesi gibi kullandı.

Freud-sonrası psikanaliz daha az kesinlikte bir doğa açıklaması sunar. Bebeğin yaşantısı en baştan beri bakım verenlerin ritimleri, değerleri ve kişilikleriyle güçlü bir biçimde etkilenen bir yaşantı olarak anlaşılır. Doğa ve *bizim* doğamıza ilişkin görüşlerin kendilerinin, içerisinde yaşadığımız toplumsal ve tarihsel bağlamı yansıttıkları farz edilir. Bununla birlikte Freud-sonrası psikanaliz, toplumsal gelenekler karşısında Freud'un psikanalizine kıyasla temel olarak daha az yıkıcı değildir. Gördüğümüz gibi, Fairbairn ve Winnicott gibi nesne ilişkileri kuramcılarının temel katkılarına ek olarak, Erikson gibi ego psikolojisi-sonrası kuramcılar, Loewald ve Lacan gibi revizyonist Freudcular, Kohut ve sonraki kendilik psikolojisi kuramcıları, analizanın otantik, kişisel sesinin toplumsal güçlerin ve asli ötekilerin içselleştirilmesinden ortaya çıkışına ve gelişmesine ilişkin analitik süreçte merkezde olmuşlardır.

İYİLEŞMEYİ NE ENGELLER?
ÇATIŞMA MI YOKSA DURAKLAMIŞ GELİŞİM Mİ?

Psikolojik büyüme ve iyileşmeyi engelleyen şey nedir? Neden insanlar semptomlarında ve ilişkilerinde yaşamlarının erken dönemlerinde karşılaşmış oldukları acı verici yaşantılara saplanıp kalırlar? İki temel kavramsal model ve aralarındaki yaratıcı gerilim, psikanalitik düşünmeye psikopatolojinin inatçılığı konusunda egemen olmuştur; kökenlerini kısmen yaşamdaki güçlüklerin *neden*ini anlamada iznini sürdüğümüz travma ile fantazi arasındaki diyalektikten alırlar.

Yirmili yaşlarındaki bir genç adam olan Paul ilk çocukluk yıllarından beri muzdarip olduğu sorun yumağı için tedaviye başvurmuştu. Korkuları olan, aşırı ilgili bir anne ile Paul altı yaşındayken ölmüş olan hastalıklı, mesafeli bir babanın tek çocuğuydu. Paul aşırı becerikli ve yetenekli olmasına karşın sık sık güven eksikliği, kendini sürekli tamamıyla hazırlıksız olduğu bir dünya içinde bulma hissi ona eziyet çektiriyordu. Okul ve mesleki uğraşlarında bir çok başarıya sahip olmasına karşın, kendisini bir sahtekâr, hep açığa çıkma tehlikesi içinde olan biri olarak hissetmişti. Benzer bir korku onu sosyal ve cinsel yaşamında da yakalamıştı. Zengin arkadaşlıklar ve cinselliğini yaşayabileceği ilişkiler kurmakta ve sürdürmekte sorunu yoktu, ama başkala-

rının onda gerçekte neyi çekici ve değerli buldukları konusunda çoğunlukla hiçbir fikri olmadığını hissediyordu. Paul cinsel yetersizlik düşüncesiyle acı çekiyordu ve zaman zaman, gelip geçici iktidarsızlık nöbetleri vardı. Genellikle kendisinin utanç verici biçimde mücadele ettiği her şeyi pürüzsüzce gerçekleştirebilecek olduklarını hayal ettiği –daha güçlü, daha etkili, daha büyük penisleri olan– başka adamlar hakkında fantaziler kuruyordu.

Klasik Freudcu psikanalitik düşünceye egemen olan geleneksel psikopatoloji modeli çatışma kavramı etrafında şekillenmişti. Nevroz zihinsel savaşın, kendisiyle arası açık psişenin ürünü olarak görülmekteydi. Zihin içsel çatışmalarla parçalanmıştır çünkü ruhsal yaşamın farklı yönleri birbiriyle uyumlu değildir; kökenini çocuksu cinsel ve saldırgan dürtülerden alan itkiler birbiriyle ve bastırıcı güçlerle çatışma içindedirler. Bu kavramsal strateji Paul gibi bir hastanın gösterdiği türden güçlüklere uygulandığında, aşağıdaki varsayımlar hızla üretilirler:

Paul cinsel ve saldırgan itkilere ilişkin yaygın ketlenmelerden muzdariptir. Kendisini suçluluk duygusu (süperego) ve kaygı (ego) nedeniyle engeller; kendisine aslında ne denli güçlü ve etkin olduğunu bilme izni vermez. Ne yapacağından korkmaktadır. Bu malzeme geleneksel, ödipal bir hikâyeye uygundur: Paul kendisini bir ödipal galip olarak hayal eder; babasının ölümüyle annesini kazanmıştır ve bu zafer onu kendi cinsel ve saldırgan arzularından ötürü dehşet içerisinde bırakmıştır. Cinselliğin ölümcül olduğundan korkmaktadır ve kendisini zararsız kılmak için onu sistemli bir biçimde inkâr etmektedir. Saldırganlık ve ihtirasının öldürücü olduğundan korkmaktadır ve başkalarının kendisiyle birlikte güvende olmalarını sağlamak için onları sistemli biçimde inkâr etmektedir. Kendi çatışmalı güçleri ve enerjisiyle arasındaki bu büyük kopukluk yüzünden, kendisini herhangi bir kendilik duygusundan ya da içsel kaynaktan yoksun bırakmaktadır. Klasik bir çerçevede çalışan bir klinisyenin düşüneceği gibi, bu olumlu ödipal kümeye olumsuz ödipal özlemler eşlik etmektedir. Paul'ün saplantılı güçlü ve büyük adam fantazilerinin altında, güçlü ve babaç bir kişilikle ilişki içinde kadınsı bir konum almak için edilgen eşcinsel bir özlem bulunmaktadır. Sadece kendi tehlikeli güçlerinden korkmamaktadır; aynı zamanda kendi gücünü talep etmeye izin vermesinin, daha güçlü bir adam tarafından sevilme özleminin yitimini gerektireceğinden de korkmaktadır.

Bu geleneksel modelde, Paul'ün yaşama güçlükleri, psikopatolojisi bilinçdışı bir çatışmanın sonucudur. Bir kişi olarak gelişimine devam edememekte ve sorunlarını aşamamaktadır, çünkü bilinçli yaşantısı altta yatan, ula-

şamadığı, onu tüketen mücadelelerle belirlenmektedir. Ona yardımcı olacak şey bastırmanın kaldırılması, ruhsal felci doğuran altta yatan çatışmalı güçleri anlamasına izin verilmesidir. Bilinçdışı çatışmalarının ve bunların çocukluk yaşantısındaki kökenlerinin farkına varması onu özgür kılacaktır. Cinselliğinin ve saldırganlığının, çocukluğunun fantazi dolu zihninde göründüğü kadar tehlikeli olmadığını anlayacak; her iki ebeveynine duyduğu çocuksu özlemlerini yetişkinlere özgü olan olgunlaşmış sevgi açısından uygunsuz bularak onlardan vazgeçecektir.

Klasik-sonrası psikanalize egemen olan alternatif psikopatoloji modeli, yaşam güçlüklerinin kökeninde çatışma yerine duraklamış gelişme olduğunu ileri sürer. Bu görüşte, Paul'ün temel sorunu kendisiyle arasının (bilinçdışında) bozuk olması değildir, ilk dönemlerdeki büyümesi, ruhsal gelişimi için gereken bazı çok önemli ebeveynlik koşullarının –saygı duyulacak biri, Paul'ün oğlan çocuk olma biçiminden hoşlanmış biri, Paul'e kendi başına bir erkek haline gelmesi için takdislerini sunan biri– yokluğu nedeniyle engellenmiştir.

Paul'ün sorunlarına bu yaklaşım, gerçekte kendi güçlüklerine ilişkin kendi bilinçli kuramlarına daha yakındır. Paul çocukluğunu güvenebileceği, ona beyzbol oynamayı ve oğlan çocuğu olmanın diğer yollarını ve daha sonra erkek olmayı öğretebilecek bir baba özlemiyle geçirmişti. Diğer erkeklerden farklı olduğunu seziyordu çünkü oğlanların babalarından aldıkları şeyleri –kendine özgü bir erkek olmak için bir erkeklik modeli ve baba onayı, kim olduğu imgesini dolduracak özdeşimler için olanaklar– asla alamamıştı. Paul analize başlayana dek, fantazilerinde kendisini aleyhine kıyasladığı maço kişiliklerin bir oğlanken özlediği babanın sembolik temsilcileri olduklarını asla fark etmemişti. Duraklamış gelişim kuramında Paul'ün ruhsal felç hali bilinçdışı çatışmanın değil de büyüme için yetersiz koşullar bulunmasının bir sonucu olarak görülür. Paul'ün gelişimsel geçmişinde eksik olan şey onda bir erişkin olarak da eksiktir.

Farklı klasik-sonrası kuramcılar bu tür gelişimsel yetersizliği farklı biçimlerde kavramsallaştırırlar: Bir ego psikoloğu zaten güç olan ayrışma-bireyleşme sürecinde Paul'e yardımcı olacak ve dışsal bir dayanak noktası sunacak bir baba özdeşiminin eksikliğini vurgular; bir nesne ilişkileri kuramcısı başkalarının arzularına karşı uyanık olma ve onlara boyun eğme ihtiyacı duymadan kendi olma ve kendini keşfetme özgürlüğü yaşantısının eksikliğine dikkati çeker; bir kendilik psikolojisi yandaşı, diğer insanların, Paul'ün ortaya çıkmakta olan kendiliğine duygusal anlamda uyum sağladıkları ve onunla

heyecanlandıkları, gelişimsel olarak destekleyici ilişkilerin yokluğuna dikkat çekerdi. Bunların hepsi karmaşık, çok boyutlu kuramlardır. Ortak öğeleri Paul'ün yaşam güçlüklerinin altında yatan şeyin, çatışma değil, çevresel yetersizliğe bağlı olarak doğal bir gelişimsel sürecin tıkanması olduğu varsayımıdır. Paul'e yardımcı olacak şey (her ne kadar bu yaklaşımların hepsi anlayışın peşinde koşsalar da) içgörü değil de analizin içerisinde farklı türden bir yaşantı bulmaktır. Bu kuramların hiçbiri analizi gerçekten ebeveynsel işlevleri yerine getiren bir şey olarak kabul etmezler (Guntrip analizi "yeniden ebeveynlik yapma" içeren bir şey olarak tarif ederek buna en fazla yaklaşandır); daha çok, analitik ilişki ebeveynsel hizmetlere eşdeğer olan, daha önce eksik olan bir şeyin farkına varma ve yasını tutmayı olası kılan ve istemeyerek durdurulmuş gelişimsel uğraşları yeniden canlandırabilecek kadar yakın yaşantılar sunan bir şey olarak görülmektedir.

Bunlar ruhsal güçlüklerin kökenine ilişkin iki çok farklı, görünüşte uyuşmaz açıklamalardır. Travma ile fantazi arasındaki seçim gibi, çağdaş analitik kuramsallaştırma içinde dinamik bir gerilim yaratmışlardır. Güncel analitik literatür daha karmaşık bir sentez yönünde hareketleri ortaya koymaktadır. Birincil olarak çatışma açısından düşünen yazarlar giderek, çok uzun vadeli çatışmayla hasar görmüş bir hayatın, önemli yaşantıların yetersizliğine yol açtığını belirtmektedir. Örneğin, çatışmalara dayalı cinsel ketlenmeler, cinsel durumlardan fobik biçimde kaçınmaya ve yakın bir ilişki bağlamındaki cinsel ihtiyaçların müzakeresini öğrenmeyi sağlayan ergenlik dönemi fırsatlarının yok olmasıyla sonuçlanabilirler. Dolayısıyla çatışmalar gelişimsel yaşantıların yoksunluğuna neden olur. Bastırmayı kaldırmak ve içgörü yaratmak kendi başlarına yeni yaşantı doğurmak için yeterli olmayabilirler.

Tersine, bazı yazarlar (örn. Mitchell, 1988, 1993) gelişimsel duraklamaların sadece gerekli olan ebeveynsel hizmetlerin eksikliği nedeniyle değil, aynı zamanda ebeveynlere karşı duyulan sadakat çatışmaları (Fairbairn'in kötü nesnelere bağları) ve çocukluktaki seçeneklerin sınırlı olmasına dayanan onarıcı fantaziler yüzünden de korunduklarını kabul ederler.

Örneğin, Paul'ün erkeksi güç ve babadan onay alma özlemi, Paul'ün çocukluk çağı koşullarının ağırlığı yüzünden ortaya çıkan büyülü, iyi bir baba için onarıcı bir umut olarak da görülebilir. Babasının onu erkeklik dünyasına sokmak üzere geri döneceği günü özlüyordu, bu onun güçlüklerine karşı büyüsel bir çözüm olarak değerli bir umuttu. Ayrıca Paul'ün kendi kendini değersiz kılan serzenişlerinin bu umudu korumaya hizmet ettikleri de düşünülebilir. Paul bir erkek olarak kendi gücüyle ve kaynaklarıyla bağlantı kurabilsey-

di, fantazideki baba artık gerekli olmazdı; tam aksine, böylesi gerçeküstü bir baba figürünün olasılığına inancı korumak güç olurdu. Konumunu, yaşamın deneyimleriyle göğüs göğüse savaşan sıradan bir ölümlü, ayrı bir birey olarak kabul etmek zorunda kalırdı. Dolayısıyla Paul'ün bilinçli olarak muzdarip olduğu engeller ve sınırlar bir dizi çatışmalı bilinçdışı fantaziyi korumak için ödediği bedel olarak da görülebilir. Şarkı yazarı David Bromberg'in sözleriyle, "Blues söylemek istiyorsan acı çekmelisin." Bu bakış açısında çatışma ve duraklamış gelişim bağımsız süreçler değil sürekli etkileşen dinamiklerdir: Orijinal gelişimsel kusurlar çatışmalı hale gelen özlem ve fantazilere yol açarlar; sonra bu çatışmalar gerekli gelişimsel yaşantılara ulaşmada temel engellere neden olurlar, bunlar da daha sonra daha çatışmalı fantaziler doğururlar.

Klasik çatışma modelinde merkezî savunma bastırmadır. Dürtü temelli içgüdüsel fantaziler kaçınılmaz olarak birbiriyle ve egonun düzenleyici işlevleriyle çatışmaya girerler. Zorunlu olarak farkındalık düzeyine çıkmaları önlenir, eyleme geçişleri engellenir ve psişe içerisinde gizlenirler. Duraklamış gelişme modeli, sıklıkla, bastırmadan çok *dissosiyasyona* dayalı savunma işlemlerine ilişkin bir anlayışla uyum içerisinde sunulur. Gelişimsel kuramcılar, bilinçlilik ile gizlenmiş itkiler arasında yatay bir bölme yerine, birbirleriyle bütünleştirilmemiş olan farklı kendilik durumları arasındaki dikey bölmelerle yarılmış bir zihin hayal ederler.[4] Bazı gelişimsel ihtiyaçlar ya da özlemler zihinde dissosiye bir biçimde işlerlik gösteren, hâkim olan sahte-kendilik örgütlenmesinden ayrı durumdaki Winnicottçu gerçek kendilik gibi, şeyler olarak anlaşılabilirler; bazıları da asla uygun bir kolaylaştırıcı çevre sunulmamış olan gelişmemiş potansiyel olarak varlıklarını sürdürebilirler. Başka kuramcılar (Bromberg, 1993; Davies, 1995; Mitchell, 1993) birden fazla kendilik örgütlenmesi ve kendilik durumu arasındaki dissosiyasyon düşüncesini geliştirdiler, buna göre dissosiyasyon, karşılanmamış gelişimsel ihtiyaçlar tarafından değil de asli ötekilerle bütünleştirilen, bazen travmatik olan erken dönem etkileşimlerince yaratılmaktaydı. Joddy Messler Davies, bastırmayı vurgulayan dürtü kuramlarından dissosiyasyonu vurgulayan ilişkisel kuramlara bu kayışın çok farklı bir bilinçdışı görüşüne yol açtığı ileri sürer:

> Dikkatli bir biçimde soyulacak bir soğan ya da kılı kırk yararak meydana çıkarılacak ve orijinal biçiminde yeniden inşa edilecek bir arkeolojik alan

4 Örneğin, Kohut'a (1971) bakınız. Bir anlamda bu, Breuer'in histerik sistemlerin altında yatan farklılaşmış bilinçlilik durumları fikrinin, çok daha ince işlenmiş biçimde geri dönüşünü temsil eder.

> değil de zamandaki her anda iğne deliğinden bakışın biricik bir görüş sunduğu bir çocuğun kaleydeskopu; içerisinde sabit renkli, şekilli ve dokulu bileşenler dizisinin, birbiriyle bağlantılı oluşan sonsuz yollarınca belirlenmiş biricik kristal yapılar biçiminde kendilerini yeniden düzenledikleri karmaşık bir örgütlenme. (Baskıda)

Doğa-çevre tartışmasında olduğu gibi, çatışma ve duraklamış gelişme arasındaki kutuplaşma kuramsallaştırmada hâlâ iki ayrı ağırlık merkezini oluştururlar, ancak daha karmaşık sentezler doğurmaya başlamışlardır.

TOPLUMSAL CİNSİYET VE CİNSELLİK

Psikanaliz içerisindeki tartışmalarda, daha geniş düşünsel akımları ve kültürel değişiklikleri, cinsellik ve toplumsal cinsiyet alanından daha çarpıcı bir biçimde yansıtan başka bir evren yoktur. Freud'un cinselliği ve toplumsal cinsiyeti anlayışı çok fazla *onun* zamanının bir ürünüydü; Darwinizmin ortaya atılışını izleyen yıllarda insan cinselliğini türlerin evrimi, doğal seçim ve uyumlu olanın yaşamayı sürdürmesinin daha geniş bağlamı içinde düşünmek bir zorunluluktu. Benzer biçimde, cinsellik ve toplumsal cinsiyetin Freud sonrası anlayışları çok fazla *bizim* zamanımızın bir ürünüdür; feminizm, eşcinsel hakları hareketi ve genelde postmodernizm, cinsellik ve toplumsal cinsiyetin hem psikanalitik literatürün içinde hem de dışında yeniden kavramsallaştırılış biçimi üzerinde dev bir etki yapmıştır.

Ama etki çizgileri daha karmaşıktır. Cinsellik hakkındaki psikanalitik düşünce daha geniş entelektüel ve popüler kültürden etkilenmiştir ancak cinsellik hakkındaki psikanalitik düşüncenin popüler anlayışları şekillendirmeyle de büyük ilgisi vardır. Freud'un cinsellik kuramı Batı kültüründe baskın, popüler cinsellik anlayışı haline *geldi.* (Simon ve Gagnon, 1973) Cinsellik ve toplumsal cinsiyet hakkında güncel feminist düşüncenin büyük bölümü, psikanaliz içinde ve dışında, Freud'un klasik kuramsallaştırışına tepki olarak tanımlanmıştı.

Freud'un yıllar boyunca cinsellik hakkında söylediği birçok farklı şey oldu; bu düşüncelerin tümüyle ele alınışı başlı başına bir kitap gerektirir. Bununla birlikte, Freud'un görüşlerinin belirli temel, sabit öğeleri cinsellik hakkındaki Batı düşüncesine ve genelde yaşantısına egemen hale geldiler. Freud için cinsellik, insan yaşantısının tümü içinde en derin olan, tümüyle doğal bir görüngüydü. Uygarlık, yaşamlarımızı çok karmaşık biçimlerde dönüştürmüştü ancak uygarlık her zaman karanlığa, cinselliğin egemen olduğu kalıcı hayvansı doğamızın vahşi çekimine karşı çalışmaktı.

Zamanımızda, cinsellik ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım birçok

tartışmanın konusu olmuştur. Son yıllarda toplumsal cinsiyetin kültürel kökenlerine yapılan büyük vurgu, güncel bakış açımızdan, Freud ve çağdaşlarının toplumsal cinsiyeti, kesinlikle biyolojik köklerine ilişkin görüşleri yüzünden, ne denli temel ve değiştirilemez olarak aldıklarını değerlendirmek bizim için güç olabilir. Freud toplumsal cinsiyeti çok fazla doğuştan bağışlanmış bir şey, "temel tabaka" olarak gördüğünden onun hakkında çok az şey yazmıştı. Freud'a göre anatomi kaderdi ve toplumsal kimlik gelişimi sadece cinselliğin gelişiminin doğal bir sonucuydu.

Freud'un açıklamasında oğlan çocukları penislerine dürtü doyumunu başarmak için gerekli araç olarak her şeyin üzerinde değer verirler. Tüm insanların penisi olduğunu farz ederler ve cinsiyetler arası anatomik farklılığın keşfinin içerdiği şok tüm yaşam boyu sürecek korkularını, penislerini yitirme ve böylece kadınsılaşma korkularını (iğdiş edilme kaygısı) örgütler. Bu korku daha sonraki çoğu nevrotik çatışmanın altında yatar. Freud'un görüşünde kızlar benzer biçimde herkesin aynı olduğunu düşünürler ve oğlanlar gibi, oğlanın anatomisini temel bedensel model olarak alırlar. Cinsiyetler arası anatomik farklılığı keşfetmek onları iğdiş edilmiş ve değersiz hissettirir. Freud'un görüşüne göre kadınlar penis yerine-geçenleri (en sağlıklı koşullarda bir bebek) özlerler ve biyolojik olarak emredilmiş toplumsal cinsiyet rollerini ve onun ruhsal sekellerini büyük bir güçlükle kabullenebilirler

Sonraki analitik kuramcılar Freud'un cinselliğin ve toplumsal cinsiyetin doğasına ilişkin anlayışının çoğu özelliğine eklemeler yaptılar ve birçok biçimde onları dramatik olarak dönüştürdüler. Freud'un libido kuramına sadakat her zaman politik bir turnusol kâğıdı testi görevi gördüğünden, bu değişikliklerin birçoğunun radikal doğası sıklıkla hakkı teslim edilmemiş olarak kaldı. Örneğin, Klein'ın sisteminde cinselliğin yerini düşünün.

Dördüncü Bölüm'de Klein'ın, Freud'un libidinal evrelerinin yerine bir gelişimsel "*konumlar*" dizisini, içsel ve dışsal nesne ilişkileri örgütlenmelerini koyma biçimlerinin izini sürdük. Klein için cinsellik güçlü, doğal bir güç olarak kaldı, ama onu paranoid-şizoid ve depresif konumlar içerisinde sevgi ve nefreti bütünleştirme mücadelelerinin bağlamı içerisinde ortaya çıkan bir şey olarak gördü. Düşüncesi fiziksel üzerinde yükselen Freud için cinsellik gerilim azaltılmasıyla ilintiliydi ve ödipal mücadeleyle kaplıydı. Beden Klein için de önemliydi, ancak zihinde temsil edilen bir sembolik anlam kaynağı olarak. Klein için cinsellik birincil olarak, insanın temel ikilemi olarak düşündüğü şeyin –insanın iyiliğinin onarıcı gücünün umulan bir göstergesi olarak sevgi ve nefret duygularının bütünleştirilmesi– ifade edilişinin bir yoluydu. Freud'a

göre üreme, oğlan için fallik bütünlüğün, kız içinse fantazisindeki iğdiş edilmiş olduğuna dair konumunu kabul edişiyle olası hale gelen narsisistik telafinin bir ifadesiydi. Klein için üreme bir şeyin yıkıcı duygulara karşın hayatta kalabileceği ve içsel olarak büyüyebileceğinin kanıtını sağlamaktaydı; gebelik bir insanın içsel dünyasının yaşama yeteneğini ve iyiliğini yansıtmaktaydı.

Klein'ın kuramsal sisteminin belli başlı özellikleri değiştikçe, cinselliğin ve toplumsal cinsiyet bağlantılı rollerinin anlamına ilişkin anlayışı da dönüşmüştü. Freud kişiliği doğal, önceden var olan çerçevesi etrafında oluşan bir şey olarak kabul etmekteydi. Klein ve sonraki ilişkisel kuramcılar kişiliği ötekilerle ilk ilişkiler etrafında oluşan bir şey olarak kabul ettiler; cinsellik kaçınılmaz olarak ortaya çıkar ama büyük oranda şekillenmemiştir ve anlamını bu bağlamda kazanır.

Son yıllar Freud'un toplumsal cinsiyet gelişimi anlayışını eleştiren ve doğrudan meydan okuyan, psikanalitik olan ve olmayan seçenekler öneren geniş ve filizlenen bir literatüre tanıklık etmiştir. Bu çeşitli ve ayrı cinsten revizyonlar içinde ortak bir öğe, Freud'un, her iki cinsiyetin de kaçınılmaz ve evrensel olarak erkekliğe daha yüksek değer atfettiği ve kadınsılık söz konusu olduğunda ölçüm çizgisini insanın kendi erkeklik tasvirinin oluşturması gerektiği düşüncesinin çağdaş reddedilişidir. Bu iki temel önerme sorgulandıktan sonra toplumsal cinsiyetin, fantazide, psikolojik yapı ve toplumsal süreçlerde daha bütünlüklü bir biçimde yeniden gözden geçirilmesi olası hale geldi.

Çağdaş psikanaliz, toplumsal cinsiyet gelişimine ve toplumsal cinsiyetin kendisinin doğasına ilişkin açıklamalarla doludur. Kavramsal stratejilere göre kabaca gruplandırılabilirler.

Freud'un klasik biyoloji kökenli görüşünün karşı kutbu 1930 ve 1940'larda Karen Horney, Clara Thompson ve diğer kişilerarası yazarların çalışmalarında ortaya çıkan klasik kültürcülüktü. Çağdaş feminist literatürü önceden sezip, toplumsal cinsiyeti en temelde kültürel bir yaratı olarak gördüler, roller biyolojik farklılıklara toplumsal anlamlar atanarak kuruluyorlardı. Dolayısıyla, Thompson için, bir kadının penis arzusunu anlamanın en iyi yolu onu kaçınılmaz, anatomik olarak dayatılmış bir aşağılık duygusunun ifadesi olarak görmek değildir; böylesi bir arzu, kültürde egemen konumu kaplayan "bu sembolik biçimde, erkeklerle bir tür eşitlik talebidir" (1942, s. 208).[5] Thompson, psikolog Carol Gilligan'ın çok okunan ampirik çalışması-

5 Son zamanlardaki bir espri anatomik olanla sosyal arasındaki ilişkiyi yansıtır: Cinsiyet değişikliği operasyonundan sonra eskiden Joe olan Jane'e erkek arkadaşları geçirmiş olduğu ameliyata atıfta bulunarak: "Hangi kesi en çok acıttı? " Arkadaşları üzgün bir biçimde "Maaştaki kesinti" der.

nın (1982, 1992) bir kısmını öngören bir biçimde, kız çocukları için en sorunlu dönemi ödipal dönemde anatomik farklılıkların algılanışında değil ergenlikte, toplumsal sınırlandırmalar ve güç farklılıklarının algılanışında görmekteydi. Bu modelde toplumsal cinsiyet özellikleri kültürel koşulları yansıtırlar. Dolayısıyla, Thompson, ekonomik eşitsizlikler ve baştan çıkarıcılığın anlaşılabilir bir telafi edici meta olarak kullanımı "kadının sözde narsisizmi ve daha büyük sevilme ihtiyacı tümüyle ekonomik zorunluluğun sonucu olabilir" (s. 214) demiştir.

Son yıllarda toplumsal cinsiyete yeni biyolojik bir model olarak kabul edilebilecek çok farklı bir yaklaşım ortaya çıktı. Saf kültürcülerin tersine, bu yazarlar Freud'un toplumsal cinsiyeti anatomik gerçekler hakkında evrensel fantazilerden türetme stratejisini yeniden canlandırmaktadırlar. Freud'un anatominin kader olduğu konusunda haklı olduğuna, onun sadece anatominin kaderimizi çizişini yanlış okuduğuna inanmaktadırlar.

Örneğin, Janine Chassequet-Smirgel (1988) ve diğer Fransız Freudcuları Freud'un fallus-merkezliliğinin sadece yanlış değil, daha evrensel bir gerçeğe –fantazideki ödipal öncesi anneden ve onun anal, yiyip yutan vajinasından ürkmek ve onun inkârına– karşı savunmada olan güdülenmiş bir yanlış olduğunu ileri sürerler. Bu büyük korku, ödipal sorunların yaygınlığının derinlikli açıklamasını sunar. Penisler değerlidir çünkü ödipal öncesi annenin kuşatıcı tehdidinden kaçmak için olanak sağlarlar. Dolayısıyla klasik iğdiş edilme kaygısı kavramı daha derinde, organın kendisinin kaydedilmesi değil, yutulmaya yenik düşme korkusu olarak anlaşılır. Kızlar ödipal cinsel ilişki aracılığıyla bir penis elde etme hayali kurarlar; babanın penisini çalacaklardır. Dolayısıyla anatomik olarak bir penise sahip olmak ya da ondan yoksun olmak, bireyin ortak bir ödipal öncesi korkuyla baş etmesinde onu şu ya da bu seçenek ve kaynaklar dizisine yazgılı kılar.

Kaderi anatomiden okuma oyunu birçok farklı biçimde oynanabilir. Örneğin Erikson (1950) erkek cinsel organlarının oğlanları dış alanlara ve kadın cinsel organlarının da kızları içsel alanlara yönlendirdiklerini düşünmekteydi. Oğlan çocuklar bedenlerinin yazgılı olduğu üretken ve üreyici genişleme ve içe girmeyi araştırmak için kuleler inşa ederler; kız çocuklar bedenlerinin yazgılı olduğu üretken ve üreyici kapsayıcılığı ve besleyiciliği araştırmak için koruyucu ve kapalı yapılar inşa ederler. Erikson, Freud'un tersine, küçük kızın içsel alanını bir eksiklik değil, doğurgan bir varlık olarak yaşantıladığını farz etmiştir. Irene Fast (1984) hem erkek hem de kadının anatomileri tarafından, diğerinin ayrıcalıklarına haset duymaya yazgılı oldukla-

rını ileri sürer: Kızlar oğlanın penisine, oğlanlar da kızın çocuk doğurma becerisine haset duyacaklardır.[6] Böylece beden Freud'un "temel tabaka" ilan edişinden çok daha fazla anlamla yüklenmiştir.

Bu biyolojik temelli görüşlerin tersine, kadın toplumsal cinsiyetinin gelişimsel çalışmalarda yetersiz temsil edilişiyle özellikle ilgilenen Gilligan, Jean Baker Miller ve Judith Jordan gibi yazarlar tarafından bir tür gelişimsel esasçılık geliştirilmiştir. Burada toplumsal cinsiyet farklılıklarının *kökenleri*, onlara tekabül ettiği düşünülen temelde farklı *duyarlılıklar*dan daha az vurgulanmaktadır. Freud, yine erkeğin ahlâkî tutumları ve işleyişi hakkındaki kararları ölçüt olarak kullanarak, kadınların güçlü bir süperegoları olmadığına ve bu nedenle ahlâkî değerlerde kusurlu olduklarına karar vermişti. Freud'un açıklamasında erkek süperegosu, oğlanı ödipal tutkularını terk etmeye zorlayan iğdiş edilme kaygısının tehdidi altında inşa edilir ama küçük kızlar kendilerini zaten iğdiş edilmiş olarak yaşantılarlar ve çocuksu içgüdüsel itkileri denetim altında tutma güdüleri daha azdır; sonuçta daha yüksek düzeydeki örgütlenme ve amaçları ateşleyen yüceltme için kullanılabilecek daha az enerjileri vardır. Gilligan'ın (1982) sarsıcı çalışması, onun ayırt edici biçimde dişi değerler dizisi olarak tartıştığı şeyleri, sadece yetersiz gelişmiş erkek bilinci olarak görüldükleri konumdan kurtardı. Miller ve Jordan kadınların, mizaç ve gelişimsel etmenler nedeniyle, diğer insanlarla daha ahenkli ve ilişkili olduklarını ileri sürerler. "Kadınlar tipik olarak başkalarının duygulanımsal uyarılmalarına karşı erkeklerden daha çok duygusal/fiziksel yankılama sergilerler" (Jordan, 1992, s. 63).

Yakından ilişkili ama aynı zamanda oldukça farklı bir strateji, gelişimsel kurgusalcı [*developmental constructivist*] model olarak adlandırılabilecek bir şeyin sonucudur. Toplumsal cinsiyet farklılıklarını, anlamlı biçimde, özsel şeyler değil de toplumsal yapıların, özellikle de çocuk yetiştirmede erkek-dişi katılımındaki eşitsizliklerin meydana getirdiği bir etki olarak kabul eder. Bu nedenle feminist yazar Nancy Chodorow "toplumsal cinsiyet farklılığı mutlak, soyut ya da indirgenemez değildir; bir toplumsal cinsiyet özü içermez. Toplumsal cinsiyet farklılıkları ve farklılıkların yaşantılanması, kadınlar arasındaki farklılıklar gibi, toplumsal ve psikolojik olarak yaratılmış ve yerleştirilmiştir" (1980, s. 421) der. Chodorow dişi bakım verenlerin önceliğinin, durumu kızlar için birçok biçimde daha kolay hale getirdiğini, çünkü, toplumsal cinsiyetli bir kimlik geliştirirken anneyle birincil özdeşimlerinden, oğ-

6 Horney (1926) erkeklerdeki rahim haseti hakkında yazmıştır.

lanların yaptığı gibi, vazgeçmek zorunda olmadıklarını düşünür. Ancak Chodorow bu farklılıkların erkek-dişi farklılıklarında özsel şeyler değil, kültürel eşitsizliklerin yapay sonuçları olduklarına ilişkin inancını vurgular.

Benzer biçimde Jessica Benjamin (1992), Jordan gibi özcülerin [*essentialists*] kadınlığı yükseltip erkekliği değersizleştirerek sadece toplumsal cinsiyetin kültürel olarak yaratılmış kutuplaşmasındaki değerleri tersine çevirdiklerini ileri sürer. Benjamin girişkenlik (toplumumuzda dişi bakım verenler yoluyla oğlanlar için daha kolay olan) ile bağlantı kurma (kızlar için daha kolay olan) arasındaki yaratıcı bir gerilimi savunur.

Toplumsal cinsiyet hakkındaki kuramsallaştırmaların en değişmez niteliklerinden biri biyolojik/özcü açıklamalar ile kültürel/kurgusalcı açıklamalar arasındaki sonsuz diyalektiktir. İlki, toplumsal cinsiyetin köklerini bir doğa ya da doğal kavramına dayandırır. İkincisi doğa ile kültür arasında hiçbir gerilimin olmadığı, çünkü doğanın bu haliyle tümüyle toplumsal olarak yapılandırılmış bir kategori olduğu şeklindeki postmodern önermeye dayanır (Gagnon, 1991, s. 274).

Çağdaş psikanalitik literatürde toplumsal cinsiyetle ilgili sorunların birçoğu son zamanlardaki yoğun cinsel yönelim tartışmalarında da yansıtılır.

Freud cinsel yönelimi büyük oranda yapısal olarak düşündü.[7] Freud birçok olguda eşcinselliğin birincil olarak savunma nitelikli ya da dinamik kökenli olmadığına inanmaktaydı; sonuçta bir hastanın cinsel yönelimini değiştirmek, analitik tedavinin uygun bir amacı değildi. Cinsel yönelime ilişkin bu tutum, Amerikan ana akım psikanalizinin Freud'un düşüncelerinin gerçekten önemsemediği birkaç özelliğinden biriydi. Psikanaliz belirgin homofobik akımlarıyla Amerikan toplumuna alındığında farklı türde bir biyolojik belirlenimcilik kurulmuştu. 1950 ve 1960'lı yıllarda Amerikan psikanalitik literatürüne egemen olan konum, bir kural olarak temelde herkesin heteroseksüel olduğu ve eşcinselliğin iğdiş edilme korkularından patolojik, savunmacı ve fobik bir geri kaçış olduğu şeklindeydi. Eşcinsellik değişik biçimlerde ödipal öncesi saplanma, duraklamış gelişim, narsisitik dinamikler, bağlayıcı anneler, ilgisiz babalar vb. açısından ele alınmaktaydı. Analistler, eşcinsel hastalarına cinsel yönelimlerinden vazgeçmeleri için ısrar eden ve heteroseksüelliğe dönüş sürecini etkin biçimde yönlendiren/telkin eden bir yaklaşımı benimse-

7 Freud eşcinselliği bir sapkınlık olarak adlandırdı çünkü sadece heteroseksüel genital cinsel ilişkiyi "normal" cinsel örgütlenme olarak düşünmekteydi. Freudcu sözlükte sapkınlıklar ya yapı (şu ya da bu bileşen dürtünün aşırı fazlalığı) ya da çatışmanın neden olduğu genitallik öncesi saplanmalardır.

meye zorlanmaktaydılar (Bieber, 1965; Hatterer, 1970; Ovesy, 1969; Saccarides, 1968). Bu, bu konumu şekillendirmiş olanların tutkusunun, onları Freud'un cinsel yönelim konusundaki görüşlerinden ve merkezî analitik ideal olan yönlendirici olmamaktan uzaklaştırdığını gözden kaçırdıklarını yansıtmaktadır.

1980'li yılların ortalarından sonra cinsel yönelimi yönlendirici/telkin edici yaklaşım analitik dünyanın birçok alanında gözden düşmeye başladı. Toplumsal cinsiyette olduğu gibi, cinsel yönelimin yeni-biyolojik açıklamaları ortaya çıktı. Son zamanlarda cinsel yönelimin nörofizyolojisine yönelik ilgi oldukça arttı, bazı tartışmalı ilk dönem çalışmaları eşcinsel ve heteroseksüel erkeklerin beyin yapısında farklılıklar olduğunu öne sürdü. Richard Isay cinsel yönelimin temelde yapısal olduğunu ve değişime açık olduğunu ileri sürenler arasında öne çıktı ve bazı radikal feministler tüm kadınların zorunlu heteroseksüalite olmasaydı doğal olarak biseksüel ya da lezbiyen olacaklarını ileri sürdüler.

Öte yandan, çoğu çağdaş yazar cinsel yönelimi ve toplumsal cinsiyeti, ya anatomik temelli üreme kapasitelerimizin ya da beyin fizyolojimizin basit bir sonucu değil, karmaşık ruhsal ve toplumsal yapılanmalar olarak görme eğilimindedir. Cinsellik, yapı ve üreme işlevinden ayrıldığı zaman, eşcinselliğin katı biçimde patolojikleştirilmesi artık olası değildir. Tam tersine, heteroseksüellik artık insan biyolojisinin doğal bir akışı olarak değil de araştırılması ve de açıklanması gereken bir şey olarak kabul edilebilir.

AMPİRİZM Mİ YORUMBİLİM Mİ?

Son yıllarda, hem bilimsel disiplinler hem de popüler kültür içinde büyük bir karmaşa düşüncenin doğasını kapladı. Çağdaş dünyanın heterojenliği, duyarlık ve bakış açılarının çoğalması, ideoloji ve anlayışların hızlı değişimleri, bunların tümü, çağdaş dünyamızın "postmodern" olarak betimlenmesine katkıda bulunan derin çalkantı, görecilik ve sürekli devinim hissiyatına katkıda bulunmuştur.

Freud'un adanmış biçimde inandığı ve tüm psikanalitik kuramsallaştırmaya ev sahipliği yapan dünya görüşü bilim bile Freud'un öngöremediği biçimde değişmiştir. Bugün birçok bilim felsefecisi bilimsel bilginin doğası konusunda Freud'un kuşağındaki bilimcilerden farklı düşünmektedirler. Freud için bilim, bilginin sürekli ilerleyen, artan birikimiydi. Bizi doğayı tam olarak anlamaya ve denetlemeye giderek daha çok yaklaştırıyordu. Birçok çağdaş felsefeci için (örn. Thomas Kuhn'un çalışmalarından etkilenenler) bi-

lim, belirli bir kültüre ve tarihsel döneme ilişkin sorunları çözmek için bir dizi farklı, kesintili dünya görüşleri, paradigmalar sunmuştur. Bilimsel paradigmaların tümüyle akılcı seçim ve ampirik kanıt temelinde mi kabul gördükleri yoksa farklı türden inanç sistemleri mi oluşturdukları konusunda önemli tartışmalar yapılmıştır. Bütün bu karmaşanın neticesinde, literatürün psikanaliz hakkında onun bir klinik tedavi yöntemi ve düşünsel bir disiplin olup olmadığı yönündeki yoğun tartışmalarla dolu olması şaşırtıcı değildir.

Psikanalitik uygulama ve kuramsallaştırma ne tür bilgi üretir? Bu soruya bir yanıt Freud'dan gelir (1933): Psikanaliz uygulamaya dayanan bir disiplindir, net bir biçimde tanımlanmış işlemlerle sınanabilir olan bilimsel gerçekler üretir. Freud her zaman psikanalizi bilimin bir dalı ve psikanalitik durumun kendisini de bir tür deney ortamı olarak düşündü. Freud için psikanalitik yöntem, nesnel bir gözlemcinin (analist) bir doğa evrenine (hastanın zihninde altta yatan yapılar ve güçler) ulaşmasına izin veren bir yöntemdi. Mikroskopla bir doku kesitine bakan yetkin uzmanlarının hepsinin aynı verileri görmesi gerektiği gibi, Freud analitik yöntemde uygun biçimde eğitilmiş klinisyenlerin de bir hastanın serbest çağrışımları hakkında aynı yorumlayıcı anlayışa ulaşacaklarını farz ediyordu. Ayrıca Freud hastanın bir yoruma verdiği yanıtın onun doğruluğu hakkında lehte ya da aleyhte bir kanıt sunduğuna inanmaktaydı (Freud, 1937b). Anlık gerçekleşen sözel anlaşma ya da anlaşmazlığın çok önemi yoktur, Freud doğru bir yorumlamanın bastırmaları ortadan kaldırması ve böylece taze bilinçdışı malzeme –yeni, zengin çağrışımlar, onaylayıcı düşler, içgörüler vb.– açığa çıkarması gerektiğine inanıyordu.

Freud psikanalizin ilkesel olarak analitik durumun dışında ampirik kanıtlarla doğrulanmak durumunda olduğuna da inanıyordu. Meslek yaşamına psikolojik süreçlerin fizyolojik karşılıklarıyla ilgilenen deneysel bir nörolog olarak başladı. Cinsellik hormonlarının daha sonraki keşfini önceden tahmin edecek biçimde, psikodinamik libido kavramına karşılık olan fiziki maddelerin eninde sonunda keşfedilecek olduklarına her zaman inanmıştı. Freud diğer analitik-dışı deneyler hakkında da her zaman iyimserdi.[8]

Birçok çağdaş analist Freud'un ve çağdaşlarının psikanalizin en iyi ampirik disiplin olarak düşünülebileceği inancını paylaşırlar. Ancak bilim felsefesindeki ilerlemeler nedeniyle, psikanalizde ampirik doğrulama sorun-

8 Freud'un Jung'a yoğun ilgisi (1913'te büyük düşmanlıkla sonlanan) kısmen, Jung'un geliştirmiş olduğu sözcük-çağrışım testinin psikanalitik kavramları doğrulayarak deneysel kanıtlar sunabileceğine dair umuduna dayanmaktaydı. Freud ile Jung arasındaki ilişkinin çekici ve aydınlatıcı bir öyküsü için Kerr'e (1993) bakınız.

larına bugün daha karmaşık koşullarda yaklaşılmaktadır. Felsefeci Adolf Grünbaum, analistin hastasından yorumlarını doğrulamasını beklemesindeki telkin sorununa işaret ederek bu sorunların güncel analitik tartışmalarını etkilemiştir. Artık analistin süreç içerisinde (süreci hem doğrudan hem de dolaylı biçimde etkileyen ve ayrıca neler olup bittiğini anlayan kişi olarak) fazla gömülü olduğu anlaşıldığından, günümüz bilim insanlarının analitik durumu bir tür laboratuar ya da analisti sadece yansız bir gözlemci olarak kabul etmeleri güçtür. Dolayısıyla, psikanalizi ampirik açıdan değerlendirenler analitik varsayımların doğrulanması için başka türden verilere bakma eğilimindedirler.[9]

Ampirik yaklaşım yanında diğer düşünsel disiplinlerde yorumbilime dönüşün psikanaliz üzerindeki etkisini temsil eden çok farklı bir bakış ortaya çıkmıştır. Psikanaliz hakkında yorumbilim açısından düşünmeyle ilgili sorunlara bir giriş olarak, yorumbilimin tarihin incelenişindeki çalışma biçimine bakalım.

Önceki kuşakların tarihçileri sadece "ne oldu"nun doğru hesabını tuttuklarına inanıyorlardı. Roma İmparatorluğu çöktü. Neden? Birçok varsayım mevcuttu ve iyi tarih gerçeklere en iyi uyan varsayımları bulmak ve verileri toplamaktan oluşmaktaydı. Bu anlamda tarih, varsayımları doğrulamak ya da yanlışlamak için olguları kullanarak bir sosyal *bilim* olarak işlemekteydi. Her tarihçi kuşağının birçok tarihsel duruma (Roma İmparatorluğunun çöküşü gibi) ilişkin farklı bir anlayışı vardı ve her güncel grup kendi anlayışlarının gerçeklere en iyi uyduğunu ve dolayısıyla tarihsel olarak en doğrusu olduğunu farz etmekteydi.

Son yıllarda tarihçiler ve tarih felsefecileri, bu birbirini izleyen tarih çeşitlerinin bir nesnel gerçekliğe giderek daha çok yaklaşmayı temsil ettiklerini inanılması güç bulmaya başladılar. Tarihin anlaşılma ve yazılma biçiminin, sadece tarihsel olgularla değil, aynı zamanda tarihçilerin içinde işlerlik sergiledikleri güncel bağlamla da büyük ilgisi olduğu netleşmeye başladı. Ardı ardına gelen tarihçi kuşaklarınca tarihi anlamanın farklı *biçimleri*ne (ekonomi, toplumsal güçler, estetik duyarlıklar, güç vb.) ulaşıldı ve herhangi bir zaman-

9 Geniş bir ampirik yaklaşımlar yelpazesi denenmiştir. Bazıları gerçek analiz seanslarını (ses ya da görüntü kayıtlarıyla), çeşitli linguistik analizlere tabi tutarak incelerler (Dill ve Hoffman, Gerhardt ve Stinson). Bu yaklaşımda analist dışsal, nesnel bir gözlemci değil de anlaşılacak verilerin bir parçası olarak kabul edilir. Bazıları analizin etkilerini/sonuçlarını kapsayan verileri inceleyip, farklı terapi türlerinin uzun vadeli etkilerine bakarlar. Bazıları belirli kuramsal kavramların deneysel testlerini yürütürler; örneğin bastırmaya ilişkin çeşitli varsayımları incelemek için taşistoskop ve eşikaltı algıyı kullanırlar (Silverman, Lachmann ve Milich).

da tarihin anlaşılma biçimi o andaki tarihçiler kuşağının bir yansıması gibi görünmektedir. Tarih günümüzde birçok insan tarafından basitçe gerçeklerin ortaya çıkarılması ve bir araya toplanması olarak değil de bazı gerçeklerin, sonsuz bir olasılıklar dizisinden, birçok olası anlayışlar arasından birini üretmek için, bir seçme ve düzenlenişini içeren, geçmiş ile bugün arasındaki etkin bir süreç olarak anlaşılmaktadır.

Roma İmparatorluğunun sonlarına doğru ne olmuştu? Gerçeklerin sayısı sonsuzdur. Tam bugün Washington, D.C.'de ya da Paris'te, Tokyo'da ulusların kaderini etkileyebilecek neler oluyor? Acımasızca seçici ve indirgeyici olmadan tarihsel süreçler hakkında bir anlayış geliştirmek olanaksızdır. İnsan her şeye bakamaz ve neye baktığı onun kim, nerede ve hangi zamanda olduğu ve ne aradığı tarafından belirlenir. Uzak geçmişi araştıran tarihçilerin elinde daha az veri vardır ve günümüze dek ulaşan malzeme büyük oranda rastgele ya da yaşamda kalmış kahramanlar tarafından taraf tutularak korunmuş olabilir; hiçbir nesnel anlamda, hayatta kalan verilen en önemli veriler olduğu farzedilemez.

Tarihe yorumbilimci yaklaşımının (nesnel bilgilerin birleştirilmesinden çok yorumlayıcı sistemler) göreciliğe düşmediğini belirtmek çok önemlidir. Roma İmparatorluğunun çöküşünün olası birçok yorumu vardır, bunların hepsi iyi tarih değildirler. İyi tarih dünyaya ve nasıl işlediğine ilişkin güncel anlayışımıza uymalıdır. İyi tarih ortaya çıkan tüm olgularla tutarlı olmalıdır ve onlarla açık hiçbir biçimde çelişmemelidir. İyi tarih bilinenlerin büyük bölümünün nedenini ikna edici biçimde açıklamalıdır; ne denli çok açıklarsa o kadar zorlayıcıdır. Roma İmparatorluğunun çöküşü için ekonomik, sosyal ve politik dinamiklere dayanan tarihsel açıklamalar (tarihin şu döneminde) uzaylı işgaline dayalı açıklamalardan daha iyi tarihtirler. Dolayısıyla tarihçilerle bilim kurgu yazarları arasında büyük farklılık vardır. Tarihi basitçe ortaya çıkarıcı değil de yorumlayıcı olarak görmek onu gerçeklikten koparmaz; tersine gerçekliği kısmen bilen tarafından inşa edilmiş farklı olası anlayışlar sayesinde bilinebilir kabul eder.

Psikanaliz hakkında yorumbilimci bir disiplin olarak düşünmek tarih hakkında bu biçimde düşünmeye benzer. Belirli bir hastanın yaşamının ilk yıllarında gerçekte ne olmuştur? Şimdi, hem seansta analistle birlikte hem de hastanın seanslar dışındaki yaşamında gerçekte ne olmaktadır? Bu sorulara yanıtlar sonsuzdur. Gerçekler sonsuzdur. Hangi alanları dikkate almak en önemlisidir? Sayısız bilgi kırıntısı arasında en önemlileri hangileridir? Psikanalist birçok açıdan tarihçi ya da politika analistine eşdeğer bir konumdadır.

Sonsuz bir olası veri yelpazesiyle karşı karşıya gelir ve biraz yardımcı olacaksa, ileri derecede seçici ve indirgeyici olması gereken bir anlayış arar.

Yorumbilimci görüş açısının değeri psikanalize birincil olarak felsefeci Jürgen Habermas ve Paul Ricoeur ile psikanalist Donald Spence ve Roy Schafer aracılığıyla girmişti. Spence psikanalizin "tarihsel gerçek"ten çok "hikâyesel gerçek"le uğraştığını öne sürdü. Hastanın serbest çağrışımları sadece altta yatan dinamiklerin ifadelerini içermez; hastanın serbest çağrışımları bir biçimde yapılandırılmalıdır. Spence, serbest çağrışımların genellikle analistin önceden öğrenilmiş kuramsal bağlılıklarına göre bir araya getirildiklerini sergiledi. Spence'in hastanın çağrışımlarının analistin önceden öğrenilmiş fikirleriyle aşılanma kolaylığına verdiği yanıt bir tür radikal kuşkuculuk, gerçek seanslardan araştırma ve kamuya açık tartışma için çok daha kapsamlı veri elde edilinceye dek, kuramsallaştırma ve sonuç çıkarmanın askıya alınmasıydı.[10]

Schafer yorumbilimi çok farklı bir biçimde uyguladı. Onun bakış açısında, tüm psikanalitik anlayışlar zorunlu olarak indirgeyicidir ve "olaylar dizisi" adını verdiği doğrultuda işler. Her kuramın tercih ettiği bir kendi gerçekliğine bakma, yaşamı anlama yolu vardır; her biri kendi hainlerini, kahramanlarını ve iyileştirici yolculuklarını önceden seçer. Schafer için, psikanalitik anlayış temelde bir hikâye sürecidir ve kaçınılmaz olarak öyledir. Bu durum analitik yorumları gelişigüzel, göreli ya da kurgusal kılmaz. İyi tarihte olduğu gibi, iyi psikanalitik yorumlar da anlaşılır olmalı, bilinen verilerin olabildiğince çoğunu bir araya çekmeli, tutarlı ve inandırıcı bir açıklama sunmalı ve aynı zamanda kişisel gelişimi kolaylaştırmalıdır. Psikanalitik hikâyeler klinisyen topluluklarında geliştirilirler ve zaman içinde klinik yararlılıkları açısından sınanırlar. Ama sonuçta, birbiriyle yarışan psikanalitik yorumlar sadece akılcı ya da ampirik temellerde kararlaştırılmazlar.

Bu konulara bir başka yaklaşım Irvin Hoffman tarafından "sosyal kurgusalcılık" ["social constructivism"] adı altında ve Gadamer'in (Habermas'ınkinin tersine) yorumbilim versiyonunu uygulayan Donnel Stern tarafından geliştirildi. Bu görüş açısında, analistin katkıları büyük oranda aktarım ve karşı-aktarımın yoğun, dinamik etkileşimleri içinde ortaya çıkar. Sürekli yapılan klinik seçimler ve yorumsal anlayışlar analistin hastayla duygulanım yüklü ortaklığının çekme ve itmelerinden doğarlar; kuram (Schafer için

10 Ampirik olarak en üst düzeylerde geçerliliklerin incelenmesine dair inancından ötürü, Spence'in konumu bazı eleştirmenlerce gerçek bir yorumbilimcinin tutumunu sergileyen bir konum olarak değil (Sass ve Woolfolk, 1988) ve "gecikmiş/sonu gelmiş bir pozitivizm" (Bruner, 1993) olarak anlaşılmıştır.

olduğu gibi) büyük oranda bağımsız bir etmen olarak işlemez. Kuram genellikle analistin yaşantısının içine yayılmış haldedir ve bazen nedensel bir açıklama olarak sonrasında gelir.

Sonuç olarak, temel anlamda çağdaş psikanaliz mantık arayışı içindeki bir yöntem olmuştur. Bazıları güncellenmiş bir ampirizmin hâlâ bu mantığı sağlayabileceğine inanırlar; bazıları farklı bir çerçeve için yorumbilime doğru dönmüştür. Bazıları ise psikanalizin kendisini herhangi bir temel ilkeye oturtma zorunluluğu hissetmeden kendi başına benzersiz bir disiplin olarak var olma hakkını kullanması gerektiğini öne sürmüşlerdir (bkz. Greenberg, 1991, 4. Bölüm; Schwartz, 1995). Örneğin Charles Spezzano (Richard Rorty'nin "temelcilik" eleştirisine dayanarak) psikanalizin insan yaşantısının, kendi ayakları üzerinde duran, kanıtlanabilir biçimde yararlı anlayışlarını üretmiş olduğunu ileri sürmüştür. Böylesi bir görüş, taze fikirler ve anlamlı düşünceler için çeşitli türden ampirik bulguların kaynak olarak kullanılmasının önemini azaltmak zorunda değildir, ama psikanalitik gerçeğin nihai hakemi olarak ampirik doğrulamayı dışlar.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Teknikte Tartışmalar

> Yazıldığı haliyle tedavi, çok söylemsel ve düşünsel, beceri dolu ve sakin görünse de, aslında uygulamada her psikoterapistin o anda ne hissettiği temelinde işler: Kişisel çekim ve itme; isimsiz, şekilsiz, inişli çıkışlı bir etkileşim.
>
> LAWRENCE FRIEDMAN

> Hepimiz başkalarında sadece kendimizin üretebildiği duyguları gerçekten anlarız.
>
> ANDRÉ GIDE

Analitik teknikteki temel güncel tartışmaları, psikanalitik eğitim almakta olan bir adayın gerçek deneyimleri, Harvey adını verdiğimiz bir hastasıyla çalışmasında karşılaştığı klinik sorunlar ve seçimler üzerinden sunacağız.

Oldukça yetenekli ancak başarıları sınırlı bir sanatçı olan Harvey, kendisini işine adama becerisinde, insan ilişkilerinde ve cinsel yaşamında sınırlılıklar ve ketlenmeleri içeren bir dizi sorun nedeniyle tedavi için başvurmuştu. Ego psikolojisi yönelimli görünen ilk analisti emekli olmadan önce onu beş yıl görmüştü. Analiz Harvey'in kendisini daha iyi hissetmesine yardımcı olmuş ve semptomlarında ılımlı bir düzelme sağlamıştı. Harvey hem çok hayranlık duyduğu analistine hem de derinden katılım sergilediği çalışmaya kendini fazlasıyla adamıştı. Psikanaliste çok ilgi duymuş ve psikanalitik literatürü kapsamlı biçimde okumuştu. Psikanalitik kavramları bir yaşam felsefesi olarak benimsemişti ve teknik dili beceriyle kullanmaktaydı. Analisti onu

yaklaşan emekliliği konusunda yeterince uyarmış olmasına karşın, Harvey tedavi sona erdiğinde çok acı çekmişti. Analistinin önermiş olduğu bir yıllık sürede kaybının yasını tutmuş ve sonra yeniden tedavi için başvurma kararı almıştı. Haftada birkaç kez analize girmek istediğinden ve o dönemde özel muayenehane ödemelerini karşılamakta güçlük yaşayacağı için bir psikanalitik eğitim enstitüsünün kliniğine başvurmuştu.

Harvey'i görmeye başlayan aday, hızla onun ideal bir eğitim vakası olduğu kanısına varmıştı. Kliniğe gelen hastaların çoğu daha önce analizden geçmemişlerdi. Çoğu tedavi görme konusunda çatışmalar yaşamaktaydı ve belirgin biçimlerde "dirençli"ydi. Analizin kendilerine neler sunabileceği konusunda hiçbir fikirleri yoktu ve dolayısıyla süreç hakkında kuşkuluydular. Oysa Harvey psikanalize derinden bağlıydı ve psikanalizin kendisine neler sağladığı ve sağlamaya devam edeceği konusunda net inançlara sahipti. Ayrıca bir analitik hasta olarak çok becerikliydi. Bazı yönlerden, eğitim alan analistinden daha bilgili ve deneyimliydi.

Analist diğer hastalarıyla çalışırken sıklıkla kendini ne yapacağını bilemez halde buluyordu: Ne zaman konuşması, ne demesi, nereye odaklanması gerektiğini bilmiyordu. Harvey ile çalışırken çoğu zaman ne yapacağını, neye odaklanacağını ve belirli bir anda ne söyleyeceğini bildiğini hissediyordu. Hem analist hem de hasta bu ikinci analizin tam birincinin bıraktığı noktadan devam ettiğini düşünmekteydiler.

Harvey'in ilk analizde ortaya çıkmış olan kendine ilişkin anlayışı hemen hemen tümüyle annesiyle ilişkisi merkezinde şekillenmişti. Anne çok zeki, yaratıcı bir kadındı ve tüm yaşamı boyunca ağır depresyonlarla mücadele etmişti. Harvey'in kendisinden biraz büyük ağabeyinin doğumu sonrasında depresyona girerek çökmüş ve yıllarca hastanede kalmıştı. Bu dönemde hareketleri çok sınırlıydı ve hiç konuşmuyordu. Yıllar sonra Harvey'in annesinden edinebildiği öyküye göre kadın yeni bir çocuk sahibi olmaya karar vermiş ve bu karar onu yeniden canlandırmış, hastane dışındaki yaşamına geri dönmesini olası kılmıştı. Gerçekten de Harvey'i doğurmuş ve ona annelik yapmak yaşamının odağı haline gelmişti. Harvey'in babası ailenin büyük çocuklarıyla bir şekilde ilgilenmekteydi ancak Harvey'in bakımını her zaman eşine bırakmıştı. Harvey çocukluğunda annesinin ağır ruhsal sorunları ve hastaneye yatırılışı konusunda hiçbir şey bilmiyordu. Bunlar aile sırları olarak saklanmaktaydı ancak o her zaman annesi konusunda derin sorunlar olduğunu ve onun aşırı kırılganlığını sezmişti.

Harvey ve ilk analisti, onun çeşitli psikolojik sorunlarının annesiyle

olan aşırı yakın, kısıtlayıcı ilişkisinden ve babası tarafından onaylanmama ve cezalandırılmaya ilişkin ödipal korkularından kaynaklandığını düşünmüşlerdi. Kendisini herhangi bir doğrultuda tümüyle geliştirmekten korkmuştu çünkü annesinin (hem gerçek bir kişi olarak hem de içsel bir varlık olarak) kendisi tarafından terk edilmiş hissedip onu terk edeceğinden, onu cesur ve değerli kurtarıcısı konumundan atacağından korkmaktaydı. Analistiyle beraber, aralarındaki ilişkinin temel olarak baba aktarımını içerdiğini düşünmüşlerdi: Sıklıkla analisti tarafından, babasıyla yaşamış olduklarına benzer biçimde terk edilmiş ve ihmal edilmiş –önemsenmemiş– olduğunu hissetmiş ve bazen de analistinin özel, en sevilen hastası olma fantazileri kurarak keyiflenmişti ki, bu babasıyla asla yaşamadığı bir konumdu. Seanslarda oldukça uzun bir zaman dilimi, erken çocukluk döneminden duygu ve anıları kazıp ortaya çıkarmakla geçmişti ve bunlar yalnızlığı, babası tarafından ihmal edilmiş oluşu ve annesi tarafından sömürülmesi, bu deneyimlerin onu güncel yaşamında endişeli ve korkak biri haline getirme biçimleriyle doluydu.

Harvey'in ikinci analizi benzer hatlarda gelişiyor gibiydi. Harvey'in çocukluğunun araştırılması görünürde üretken bir biçimde ilerlemişti. Bu ikinci analistle ilişkisi de analistin özlenen, idealize edilen bir baba figürü, bazen uzak ve terk eden bazen de çok değerli ilgi sunan bir kişi olarak deneyimlenmesi etrafında örgütlenmişti.

Ancak başladığından yaklaşık üç yıl sonra Harvey'in ikinci analizi dramatik bir değişim sergiledi ve ortaya çıkan konular günümüz analitik yazarlarının mücadele ettiği ve üzerinde tartıştığı analitik tekniğe ilişkin temel görüş ayrılıklarının birçoğuyla doğrudan ilintiliydiler.

Harvey, bu analitik ilişkiye ilişkin yaşantısının göründüğünden daha karmaşık olduğuna ilişkin bazı işaretler sergiledi. Harvey analistin yaptığı ya da yapmadığı bir şey nedeniyle kızgın ve kırgın olduğunda bu öfkeyi keskin ve alaycı bir mizahla ifade ediyordu: Belki de analisti enstitüdeki aday analistlerden biri değildi; belki de muayene odasını süpüren görevliydi, Harvey'in dosyasını almış ve analist taklidi yaparak onu çağırmıştı. Böyle fantazilerin akla getirdiği duyguları ve endişeleri ele almaya yönelik çabalar her zaman sonuçsuz kalmıştı. Harvey analisti, bu tür fantazileri ciddi biçimde ele almaya çalıştığında, mizah duygusuna sahip olmamakla suçluyordu.

Analist de daha çok sayıda hastayla analitik çalışmalar yapmışlığın getirdiği deneyimle, Harvey ile çalışmaktan genelde aldığı yeterlilik ve bilgelik duygusunun garanti olmadığını fark etmeye başlamıştı. Konu üzerinde düşündüğünde durumun önemli ölçüde Harvey'in seanslardaki işlevsellik bi-

çimlerine bağlı olduğunu görmüştü. Başka birçok hastasının aksine Harvey'in her zaman konuşulacak ilginç şeyleri oluyordu, seanstan önce üzerinde düşünmeye başladığı yaşantılarının ilginç yönlerini anlatıyordu ve hemen her zaman dikkatinden kaçmış önemli bir yan oluyor ve analistin önemli bir katkı yapmasına olanak sağlıyordu. Analistin katkısı her zaman şükranla karşılanıyor ve üretken biçimde işleniyordu. Harvey'in rüya dünyası da çok zengindi. Diğer hastalarının sıklıkla anlaşılması güç ve örtük olan rüyalarının tersine, Harvey'in rüyaları her zaman ulaşılabilirdiler. Analistin her zaman bu rüyalara ilişkin söyleyebileceği yararlı bir şey vardı. Ayrıca analist, etkileşimlerinin derindeki özellikleriyle daha çok ilgilendikçe, Harvey'in malzemeyi sunma biçiminin sabit bir ritmi olduğunu kavramaya başladı. Bir rüyasını anlatıyor ve ilginç çağrışımlar getiriyor, ardından duruyor, analiste bir şey söylemesinin zamanı olduğunu hissettiriyordu ve genelde o anda söylemesi gereken şey çok açık oluyordu. Analistin sunduğu her şey kabul görüyor ve özenle işleniyordu. Analistin kendisini Harvey ile çalışırken diğer hastalara göre çok daha fazla becerikli hissedişinin nedeni giderek daha anlaşılır hale geliyordu.

Ancak ilişkilerine ilişkin bu gözlemler analisti izleyen olaylara hazırlamamıştı.

Bir gün Harvey'in keyfi yerindeydi, son zamanlardaki yaşantılarından söz ediyor ve canlı bir biçimde onlara ilişkin çağrışımlarını getiriyordu. Analist bir yerde sıradan bir yorum yaptıktan sonra Harvey ileri derecede baskı altında, kaygılı biçimde konuşmaya başladı. Duygudurumunu değiştirecek dramatik bir şeyin olduğu açıktı – çok korkmuş görünüyordu. Analist değişikliği fark etmişti ve ne olduğunu sordu. Harvey bir şey olmadığını iddia etti. Analist *bir şey* olduğundan emindi ve nedenini açıkladı. Harvey başta inkârını sürdürdü ancak analistin ısrarlı baskısı üzerine sonunda bir şey olduğunu kabul etti ancak bu konuda konuşmayacağını iletti.

Analistin neler olup bittiği konusunda hiçbir fikri yoktu ancak durum çok tuhaf ve fazlasıyla korkutucuydu ve geçip gitmesine izin verilmeyecek denli önemli görüyordu. Bu nedenle Harvey'e neler olup bittiği hakkında konuşmamanın neden önemli olduğu konusunda baskı yaptı. Harvey başlangıçta ne olduğu konusunda neden konuşmadığını açıklamama konusunda kararlıydı, sonra hıçkırarak ağlamaya başladı. Analistine, o kendisinin bilmek istediğini *düşünüyor* olsa da aslında istemediği konusunda ısrar etti. Sonunda analist aşağıdaki açıklamayı açığa çıkarabildi.

Analist kısa yorumlarından birinde Harvey'in daha önce hiç duyma-

mış olduğu bir sözcük kullanmıştı. Harvey analistin bu sözcüğü uydurmuş olduğundan (şizofrenik bir "neolojizm"), böyle bir sözcüğün var olmadığından korkuyordu. Bu durum onu dehşete düşürmüştü çünkü Harvey bir süredir zihninde analistin fazlasıyla sorunlu olduğuna ilişkin endişeler taşıyordu. Analistine karşı koruyucu duygular besleyen Harvey, analistinin deliliğinin Harvey tarafından anlaşıldığını bilmekle dehşete kapılacağından emindi. Her şey Harvey'in analistin aslında ne denli arızalı olduğunu bildiğini açığa vurmamasına bağlı görünmekteydi. Harvey çok görünür bir biçimde üzüntüsünü göstererek analisti fena halde yarı yolda bırakmıştı. Analistine bunları anlatarak ona zarar verdiği ve tedaviyi sürdürme olasılığını ortadan kaldırdığı korkusunu yaşıyordu.

İkisinin Harvey'in korkuları hakkında yeterince konuşmaları haftalar aldı ve böylece kaygılarını daha ayrıntılı biçimde açıklamak için kendini yeterince güvenli hissedebildi. Harvey'in analistin gerçek bir analist olmadığına ilişkin alaycı şakaları her zaman bir miktar gerçeklik payı da içeriyordu. Gerçi hiçbir zaman bu konuda doğrudan düşünmek için kendisine izin vermemişti. Analistin hademe değil de ağır ruhsal işlev bozukluğu olan ve muhtemelen hastaneye yatırılmış biri olduğu şeklinde gelip geçici bir fantazisi vardı. Analist, sorunlarıyla ruh sağlığı alanına girerek baş etmişti. Harvey yıllar içinde duyarlı bir biçimde analistte çeşitli kaygı ve depresyon adacıkları yakalamış ve bu onu analistin başkalarına yardım etmek için çalışarak kendisinden uzak tuttuğu ağır güçlükleri olduğu inancına yöneltmişti.

Ayrıca, Harvey analistin en çok sevdiği, ona kendisini çok yetkin, profesyonel ve en az deli hissettiren hastası olduğu inancındaydı. Bu Harvey'nin kendini özel hissetmesini sağlıyordu. Sadece *o* analistin sırrını biliyordu ve analistinin bu durumu bilmesine asla izin vermemesi, aslında analistine olan sevgisini ve desteğini göstermesinin bir parçasıydı. Harvey'in inanışına göre analist için en önemli şey, sorunlarının saklı olduğunu ve gerçekten yetkin ve profesyonel biri olarak algılanmakta olduğunu hissedebilmekti. Korkularına karşın, analistin kendisinin onun sırlarını bildiğini bilmesine izin vermişti. Yaptığı şeyin analistin güvenini yok etmesinden, analistin kendini geri çekmesinden, iyileşme projesinin çökmesinden ve terk edilmekten dehşetle korkuyordu.

İkisi Harvey'in analist hakkındaki inançlarını konuştukça, Harvey analitik bilgilerini kullanarak, analistine bu hikâyenin tümünün aslında analistle hiçbir ilgisi olmaması gerektiğini anımsatmayı sürdürdü. Harvey bunun aktarım olduğunda ısrarcıydı. Annesi bir çılgındı. Annesi yardım edici rolünü kendisini düzenli ve işlevsel tutmak için kullanan bir tür sahtekâr anneydi.

Annesine adanmışlığı ve terk edilme korkuları sonucu, annenin iyi oğlu olarak *onun* bütünlüğünü sağlamıştı. Analiste yönelik yaşanan tüm bu düşünceler ve duygular annesiyle olan yaşantılarından aktarılmış olmalıydı.

GEÇMİŞ VE ŞİMDİ

Analitik sürece ilişkin klasik kurama göre Harvey temelde haklıydı. Analitik durum *hastanın içindeki* zihinsel içeriğin açığa çıkabilmesine olanak sağlayan bir ortam olarak düşünülür. Harvey'in çocukluk dönemi sorunu annesiydi, güncel sorunu hâlâ annesiydi. Yaşamındaki çatışmaları ve ketlenmelerinin tümü çeşitli yollarla çocukluk döneminde annesine bağlanma biçiminden ve annesi hakkındaki fantazilerinden kaynaklanmaktadır. Bu bakış açısından, analitik durumda ortaya çıkan tüm içerik hastanın zihninden doğan ve onun geçmişinden günümüze yer değiştiren şeylerdir.

Bu geleneksel modelde psikanalitik süreç bir zaman makinesi gibi işler, hastayı aktarım yaşantısı içinde çocuksu mücadelelerine geri götürür. Analist zaman makinesinin çalıştırıcısı gibidir, kontrol panelinin ardına saklanmıştır. Tek anlamlı müdahalesi işlemin usulüne uygun yürütülmesine yöneliktir. Onun kim olduğu, nasıl birisi olduğu önemli değildir.

Klasik teknik, bilgelik ve beceriyle uygulandığında elbette sadece analist ve hastanın geçmiş *hakkında* konuşmalarını içermez. Hastanın geçmişe ilişkin yaşantıları sadece tartışma yoluyla gözden geçirilirse düşünsel bir nitelik kazanabilirler ve sorunlar derinden hissedilip yeniden yaşanmadan soyut kalabilirler. Ayrıca, Freud en temel çocuksu sorunların her zaman tartışmada değil de analitik ilişki içinde kılık değiştirmiş halde yüzeye çıktıklarını da gözlemlemiştir. Hastanın sevilen babasını öldürmek istediğini hissetmesi çok rahatsızlık verici bir şeydir, duygu önce analistle ilişkili olarak ulaşabilir hale gelir. Hasta için annesine yönelik cinsel çekim yaşadığını hissetmesi çok rahatsız edici bir şeydir, son bir çabayla direnç bu duyguları analiste yönelik güncel itkiler kılığına büründürerek gizler. Freud başlangıçta aktarımı bir engel gibi karşılasa da sonradan yasaklanmış itki ve fantazilerin analistin kişiliğine aktarılmasının, hastanın sorunları düşünsel soyutlamalar ve anılar olarak değil de yaşanmış ve derinden hissedilmiş gerçeklikler olarak deneyimlemesine ve derinden işlemesine yardımcı olmanın özü olduğunu hissetmiştir.

Harvey analistin deli olduğuna gerçekte inanmadığı ve sorunun annesinin deliliği olduğu konusunda ısrar ettiğinde hem haklı hem de haksızdı (klasik modelde). Haklıydı çünkü sonuçta annesiyle olan yaşantılarını analistin kişiliğine aktarmıştı. Aksini gösteren dramatik bir kanıt olmadığı sürece

analistin deli olmadığını kabul edebiliriz. Harvey'in analistte yakaladığı küçük dozlardaki zorluklar veya tuhaflıklar her ne idiyse, yer değiştirmiş çocuksu deneyimlerini yakalayan kendini çok belli etmeyen çengeller olarak görülebilirler. Bastırılmış çocuksu arzularına ulaşmayı sağlayan, düşlerde çarpıtılan zararsız uyanıklık yaşantıları gibi, hastanın analist hakkındaki gözlemleri de çocuksu deneyimlerinin gün ışığına çıkmasını olası kılan çarpıtmalardır ve bunlar gerçekten de erken bakım verenlerle ilintilidir.[1]

Ancak Harvey bu anlayışı savunma amaçlı kullanıyor gibiydi (klasik modele göre böyledir). Analist Harvey'e konunun sadece annesiyle ilgili olduğunu iddia etmesine izin verdiğinde Harvey'in kaygısının (analistin kaygısı ile birlikte) hızla ortadan kalktığı çok açıktı. Klasik modelde analist, gerçek, tarihsel bağlama çok hızlı girmemelidir. Yaşantının şimdide yaşanması *gerekir.*[2] Dolayısıyla böylesi bir durumda doğru klasik teknik, analistin Harvey'i analistin deliliğiyle ilgili kaygılı fantazilerine odaklanmayı sürdürmesi için yüreklendirmesini söyler. Bunu yaparken de zamanı gelince aslında ait oldukları tarihsel ortam ve ilişkiler içinde yeniden bağlamlarına oturtulacaklarına inanır.

Analitik sürece ve aktarıma yönelik alternatif bir etkileşimsel yaklaşım son yıllarda giderek önem kazanmıştır.[3] Etkileşimsel model, analitik durumu sadece geçmişi (şimdi üzerinden) oynamak için bir tiyatro sahnesi olarak görmek yerine, hastayı (geçmişten öğrenmiş olduklarını kullanarak) şimdi ile de sağlam bir ilişki içinde konumlandırır.

İnsanlar diğerleriyle ilişki kurma biçimlerini kendini tekrar eden erken dönem yaşantılarından edinirler. Analiste geçmişteki ilişkilerinden temel alan beklentilerle yaklaşma ve analist hakkındaki gözlemlerini alışılmış etkileşim biçimlerinin dokusuna katma eğilimindedirler. Dolayısıyla hastanın analiste ilişkin yaşantısı basitçe erken dönem ilişkilerinden gelen kalıp biçiminde bir

1 Freud'un rüya oluşumu kuramında, kabul edilmek için bastıran bilinçdışı çocuksu itkileri bilinçöncesine geçebilmek ve böylece rüyada temsil edilmeye uygun hale gelebilmek için, bir *günün tortusu,* önceki günün bilinçli yaşantılarının somut parçaları üzerine binerler.

2 Bir zamanlar popüler olan *aktarım nevrozu* terimi, çocukluktaki dinamik sorunların tam olarak derinlemesine işlenmesi için, hastanın sorunlarının tedavide çok güçlü bir biçimde yeniden canlanması ve analistin ve tedavinin kendisinin, hastanın temel düşünsel uğraşı ve huzursuzluk kaynağı olması gerektiği inancı ile ilgilidir.

3 Bu model Heinrich Racker, Edgar Levenson ve Merton Gill'in yenilikçi katkılarında ortaya atılmış ve Joseph Sandler, Irwin Hoffman, Jay Greenberg, Stephen Mitchell, Phillip Bromberg, Lewis Aron, Owen Renik, Donnel Stern ve Charles Spezzano gibi daha birçok yazarın yazılarında geliştirilmişti. Biraz değişikliğe uğramış hali ilerici, çağdaş Freudcu literatürde (Theodore Jacobs, Judith Chused), kendilik psikolojisinin daha etkileşimsel versiyonlarında (Robert Stolorow, James Fosshage) ve bazı çağdaş Kleinci literatürde (Betty Joseph, Elizabeth Bott-Spillius) de bulunur.

aktarma olamaz. Hasta (bu modelde şimdi ile daha etkin bir ilişki içindeyken) analist hakkında birçok şey gözlemlemiş ve ona ilişkin akla yakın bir görüş (hastanın özgeçmişi ve tipik yaşantı örgütlenmesi temelinde) oluşturmuş olacaktır.

Harvey'i bu çağdaş etkileşimsel yaklaşım açısından düşünün. Çocukluğu boyunca en önemli ilişkisi annesiyleydi. Otoriteyi elinde bulunduran, insanın bağımlı olduğu kişilerin, göründükleri gibi olmayabileceklerini öğrenmişti. Güçlü ve emredici görünürlerken aslında oldukça zayıf ve kırılgan olabilirler, size bakım verirlerken aslında sizin onlara bakım vermenize ihtiyaç duyabilirler. Harvey'in sonraki yaşamındaki önemli ilişkiler de bu çizgiler doğrultusunda yapılandırılmıştı. Eşi çok takdir ettiği, belirgin başarıları olan bir kadındı. Ancak onun kırılgan olduğunu düşünüyor ve kendi yaşantılarının büyük bir kısmını eşinden saklı tutma eğilimi gösteriyordu. Eşinin böylesi ince duyarlıkları olduğunu ve kendi şeytansı tutkuları olarak düşündüğü şeylere onun katlanamayacağını düşünüyordu. Ona asla gerçekten öfkelenmemişti.

Dolayısıyla, analizde Harvey'in analistinin zayıflıkları ve incinebilirlikleriyle ilgili karakteristik dikkatliliğini korumasının anlamı belliydi. Harvey insanların kendilerini başkalarına sunma biçimlerindeki çoğul katmanlar hakkında çok şey öğrenmişti; bağımlı olduğu insanları kendisinin varlığında güvende hissettirme konusunda ustalaşmıştı. Onların çocuksu ve kırılgan yanlarına karşı uyanıktı, onları incelikle destekliyordu ve sonra da onlara sorunlarının dışarıdan görünmez olduğuna inanmaları için ustaca yardımcı oluyordu.

Etkileşimsel modele göre, analistin Harvey'in analistin kaygıları ve depresyonu hakkındaki gözlemlerinin çarpıtmalar olduğunu düşünmesi yanlış bir şey olurdu.

Harvey'in yaşam deneyimlerine bakarak onun kaygı ve depresyonla mücadele konusunda çok şey bildiği kabul edilebilir. Harvey'in analisti deli olarak yaşantılayışının annesiyle yaşantısının aktarımsal yer değiştirişi olduğu şeklindeki genel bir önerme birçok açıdan sorunludur:

1. Keyfî bir biçimde analisti gerçekliğin hâkimi konumuna yerleştirir ve bir şeyi doğru biçimde görmenin sadece bir yolu olduğunu varsayar. (Bu durum günümüzde Freud'un zamanına kıyasla çok daha fazla tartışılabilir durumdadır. Bunun nedeni Sekizinci Bölüm'de tartışılan, gerçeği yorumsal açıdan anlamaya yönelik hareketlerdir.)

2. Hastanın kendi gerçeklik algısının yavaş yavaş zayıflatılmasına katkıda bulunur, onu kendi bakış açısını terk etmeye ve uyumlu bir biçimde analistin varsayılan üstün görüşüne teslim olmaya yönlendirir. Harvey'in analist de dahil başkalarının fark etmediği şeyleri fark etmesine olanak sağlayan özel duyarlıklar geliştirmiş olabileceği olasılığını ortadan kaldırır.
3. Hasta tarafından daha önceki dönemdeki ilişkilerinin en çarpık özelliklerinden bazılarının tekrar eden bir yeniden canlanışı olarak yaşantılanabilir. Analistin, Harvey'in onu deli olarak yaşantılayışının annesiyle olan yaşantısından aktarılmış bir çarpıtma olduğunda ısrar etmesi (ya da Harvey'in ricasına uyması) ironik bir biçimde tıpkı anne gibi davranmak olacaktır. Böylesi bir yaklaşım Harvey'e, onun gözlemlerine ve algılarına karşı kapalı bir tutum takınıldığını ve onun ilgilendiği şeyleri araştırmaya isteksizliği gösterir. Bunun Harvey'in analistin aslında kırılgan ve özenli korumaya muhtaç olduğu yönündeki kuşkularını doğrulama olasılığı yüksektir

Dolayısıyla, çağdaş etkileşimsel yaklaşımda hastanın şimdiki zamanda geçmişten öğrenilmiş stratejilere göre yaşamakta olduğu kabul edilir. İyi teknik Harvey'in analist hakkındaki gözlemlerinin derinlemesine araştırılmasını, vardığı sonuca ulaşmak için gözlemlerini bir araya getirme yolunun izini sürmeyi, Harvey'in başkalarında nelere dikkat ettiği ve bu gözlemleri nasıl işlediği konusuna çok aşina hale gelmesine izin vermeyi gerektirecektir. Harvey'in öğrenmesi gereken şey, analistin deli olmadığı değil de analistin deliliği her ne ise bunun Harvey'in annesininkinden farklı olduğu, bir ilişkiyi korumak için kendine has deneyimini sevgi (ve nefret) dolu bir biçimde gözden çıkarmasının gerekmediğidir.

YORUM VE İLİŞKİ

Hasta için değişikliği gerçekten olası kılan şey nedir? Freud analitik süreç hakkında birçok farklı şey söylemişti ancak değişimin temel düzeneği olarak gördüğü şey konusunda kafası her zaman netti: Yorumlamayla üretilen "içgörü" aracılığıyla bastırmanın kaldırılması. Hastanın sorunları bastırma sonucu oluşur; iyileşme itkiler, fantaziler ve anıların bastırmadan kurtarılmalarını gerektirir. Analist hem bastırılmış olanın içeriğini hem de hastanın bu içeriğe karşı kullandığı savunma biçimlerini yorumlar. Analistin bu işi çok doğru yapması önemlidir çünkü hastanın bastırmakta olduğu şeyin ne oldu-

ğu konusunda gerçekle uzlaşmaktan kaçınma güdüsü yoğundur. Bu klasik anlayışta ıskalamalar, bakışı çatışmalı, gizli içerikten uzaklaştırır; gerçekte bunlar direnç tarafından hoş karşılanırlar çünkü onları geçici olarak kabul etmek basıncı azaltır ve hastanın gerçek sorundan kaçınmaya devam etmesine izin verir. Zamanı iyi ayarlanmış bir yorum iyi hazırlanmış olan ruhsal zemine sunulur: Analist yüzeyden derine doğru yavaşça çalışmış, sadece hastanın belirli bir anda kendisine ait hissetmeyi kabul edebildiği malzemeyi yorumlamıştır.

Klasik bir bakış açısından, Harvey'in ikinci analistine akıl hastalığına ilişkin duygular kümesini aktarması, Harvey'in önceki analizinde erken dönem dinamiklerinin bazı özellikleri hakkında düşünsel bir anlayış kazanmış olmasına karşın gerçek iç görünün gerçekleşmediğini düşündürür; temel bastırılmış özellikler hâlâ bastırılmış durumdadır. Dolayısıyla klasik model yönelimli teknik, analiste yönelik yeni ortaya çıkan aktarım duygularını anne ile erken dönem ilişkisinin gizli kalmış yönlerini açığa çıkarmak için bir kılavuz olarak kullanırdı: Gizli ödipal zafer, iğdiş edilme korkuları v.b.

Strachey ve Süperego

Freud'un içgörüyü analizde temel terapötik güç olarak görmesine yönelik itirazlar yıllarca sürmüştür. Bu meydan okumaların en keskin olanlarından biri 1930'ların başlarında James Strachey tarafından geliştirilmişti ve görüşünün berraklığı, terapötik eylem hakkındaki çeşitli çağdaş konumlar üzerine düşünmek için hâlâ yararlı bir çerçeve kılmaktadır.

Strachey Freud'un (içgörüye yol açan teknik ilkesine dayanan) tekniğe katkılarının 1910'larda yazılmış olduğuna dikkat çekmişti. Freud psikodinamikler hakkındaki anlayışımızı büyük ölçüde zenginleştiren süperego kavramını 1923'te sunmuş ancak teknik kuramını süperegoyu hesaba katmak için tekrar gözden geçirip düzeltmemişti.

Süperego kavramı nasıl bir değişikliğe yol açardı? Freud bastırmayı, iki güç, bastırılmış içerik ile savunmalar arasında bir mücadele olarak kavramsallaştırmıştı Analist bir yorum yaptığında, hastaya bu mücadelenin her iki yanını tarif eder. (Harvey'in durumunda: "Anneniz konusunda kendinizi cinsel olarak galip gibi hissetmiştiniz çünkü babanız size açık bir alan bırakmıştı, ancak kendinize bunu bilinçli olarak bilme izni veremezdiniz çünkü bunun tehlikeli olduğunu düşünüyordunuz ve hâlâ da düşünüyorsunuz.")

Freud süperego kavramıyla bastırmanın güçlü bir müttefikini sunmaktaydı. Bastırmanın sadece yasaklanmış itkiler tehlikeli olduğu için (egonun

endişeleri) değil çocuk onların yanlış, kötü, günah olduklarını düşündüğü için (süperegonun endişeleri) inşa edilip sürdürüldüğüne inanıyordu. Analist yorumunu yaptığında süperegoya ne olur? Strachey'e göre yasak itkiler bastırmadan kurtarılır ama süperegoya dokunulmazsa iyileşme ancak geçici olabilirdi, çünkü değişmemiş süperego yasaklanmış halde kalmış itkileri bastırmaya geri çekecekti. (Harvey annesine cinsel açıdan sahip olduğunu kısaca kabul edecekti, ancak bu duyguları hâlâ karşı çıkılabilir kabul ettiği için, kısa bir süre sonra onları yeniden bastıracaktı.)

Dolayısıyla Strachey analizin etkili olabilmesi için Freud'un şimdi süperego adını verdiği şey üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olması gerektiğini ileri sürüyordu. Bu nasıl olabilirdi?

Strachey, Melanie Klein'in gelişinden hemen sonraki yıllarda İngiltere'de çalışıyordu ve Freud'un süperego kavramını incelemek için Klein'ın yeni düşüncelerinin bazılarından, özellikle yansıtma ve içe-atma işlemlerine yaptığı vurgudan yararlanabiliyordu.[4] Strachey süperegonun nasıl değişebileceğini anlamak için sıradan koşullarda nasıl sürdürüldüğüne bakılmasını önerir. Bir insan yeni bir duruma girer, beklentileri süperegosunda içselleştirilmiş durumda bulunan geçmiş yaşantıları tarafından belirlenir, dolayısıyla Harvey'in annesine bağlanma biçiminin ödipal sorunlardan kaçınmayı yansıttığını düşünürsek, bu kaçınmayı şöyle açıklayabiliriz. Harvey karşılaştığı yeni insanların (analisti gibi) annesine ilişkin cinsel fantazilerini kabul edilemez bulacağını varsayıyordu, tıpkı babasının onları kabul edilemez bulacağını umduğu gibi. (Klein'cı terimlerle söylersek, süperegosunu ya da arkaik içsel nesnelerini kişilerarası alana yansıtır.) Strachey'in de, Freud ve Klein'in yaptığı gibi, süperego içerisinde kutsal kabul edilen ebeveyn imgelerinin gerçek ebeveynlerin basitçe gerçek karşılıkları olmadıklarını, çocuğun kendi saldırganlığının ebeveynlere yansıtıldıktan sonra yeniden içselleştirilmesini de içerdiğini düşündüğünü belirtmekte yarar vardır. Harvey'in babasına yönelik hiddeti bumerang gibi geri dönecek, babayı kendisi için daha tehlikeli ve tehdit edici hissetmesine yol açacaktır.

İnsanlar genellikle aradıklarını buldukları için, yeni yaşantılar hep alışılmış beklentilere göre işlenirler. Dolayısıyla Harvey yeni tanıştığı insanların gerçekte babasını yaşantılamış olduğu kadar ahlakçı ve kınayıcı olduklarını

4 Strachey'in, analizin uzun vadeli etkilerinin olması için süperegonun değişmesi gerektiğine dair düşüncesi, Anna Freud'un egodaki değişikliklere verdiği önemle paralellik gösterir. Her ikisi de 1930'lu yılların başlarında yazıyorlardı. Anna Freud ego işlevlerine eğiliyordu, Strachey ise içsel nesnelere. İçsel dönüşümün can alıcı sahnesini kavramsallaştırmadaki bu farklılık daha sonra ego psikolojisi geleneği ile nesne ilişkileri geleneği arasındaki ayrılmaya doğru genişledi.

düşündüren çeşitli ipuçları bulacaktır. Ayrıca insanlar sıklıkla tam bekledikleri tepkileri kışkırtacak biçimde davranırlar. Ardından bu yeni yaşantılar içselleştirilir ve başlangıçtaki beklentileri pekiştirirler. (Süperego figürleri süperegoya yeniden atılır). Böylece, süperego genelde değişmez halde kalır ve sürekli olarak pekiştirilir.

Strachey psikanalitik yöntemde sadece bilinçdışı malzemenin bastırmadan kurtarılmasını değil hastanın en derin beklentilerinin çürütülmesini (yansıtma/içe-atma döngüsünün kesintiye uğratılışını) sağlayacak, süperegonun kendisinde bir değişikliğe yol açacak bir şey olması gerektiğini düşünüyordu. Strachey bunun analistin amaçlı olarak niyetlendiği bir şeyde değil de sıradan bir işlem olan aktarım yorumları içinde gerçekleşeceği sonucuna varmıştı. Analist hastaya "Benimle deneyimlemekte olduğunuz duygular ve tutumlar aslında uzun süre önce ebeveyninizle yaşamış olduğunuz duygular ve tutumlar" dediğinde aynı zamanda güçlü bir biçimde başka bir örtük ileti vermektedir: "Ben sizin ebeveyn imgenizden farklı bir kişiyim, bana atfettiğiniz şeyleri hissetmiyor ve onlara inanmıyorum." Böylece, yorumdaki açık ileti hastanın geçmişindeki bir şeyin açığa çıkarılmasıyken, örtük ileti analistin (süperegonun korunup sürdürülmesini sağlayan yansıtıcı/içe-atıcı döngünün kırılarak) şimdide farklı türde bir insan olarak konumlanmasıdır. Strachey geçmiş ile şimdi arasında köprü kuran bu çifte etkinin, analitik süreçte aktarım yorumlarını tam anlamıyla dönüştürücü bir kaldıraç haline getirdiğini düşünmekteydi.

Dolayısıyla Strachey hastaların sadece itki ve fantazilerin bastırmadan kurtulması nedeniyle değişmeyeceklerini; kendilerine karşı farklı tutumlar geliştirecekleri için değişeceklerini ileri sürmüştür. Bu farklı tutumlar kısmen içsel dünyalarında ortaya çıkan, değerlere ve beklentilere sadık kalırken daha esnek bir talepkârlık gösteren, insani zaaf ve ayartmalara daha anlayışlı yaklaşan farklı oyuncu karakterlerden kaynaklanır. Tutumlardaki bu değişiklik, analistle kurulan gerçek ilişkinin bazı özelliklerinin içselleştirilmesiyle gerçekleşecektir.

Strachey analistin bunun olması için özel bir şey yapmasına gerek olmadığını, sadece aktarım yorumları yapmasının yeteceğini düşünüyordu. Ama Strachey kendisinden sonraki birçok kuramcı ve klinisyenin zihnini kaplayan bir soruyu ortaya atmıştı: Analist farklı türden içselleştirmelere yol açan farklı bir nesne haline nasıl gelir? Hasta ile analist arasındaki ilişkide bunu olası kılan şey nedir?

Analitik İlişkideki Dönüşümler

Bu soruna yönelik birçok temel yaklaşım geliştirilmiştir ve bu konumları arasındaki tartışmalar ve onların karmaşık biçimde karşılıklı olarak birbirlerini beslemeleri günümüz analitik literatürünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

İngiliz nesne ilişkileri kuramcıları, Freudcu ego psikolojisi ve kendilik psikolojisi kuramcıları, diğer insanların içselleştirilmesinin tek yolunun, ödipal dönemin çözülmesi ile ve değerlerin, standartların ve kendine dair beklentilerin edinilmesi ile birlikte süperego oluşumundan geçmediği konusunda hemfikirdirler. Doğum anından başlayarak çocuğun tüm varoluşu başkalarıyla yaşadığı deneyimler bağlamında gelişmiştir. O halde analist kısmen belirli anahtar ebeveynsel işlevleri yerine getirmesi nedeniyle birçok biçimde farklı türden bir nesne olarak içe alınma potansiyeline sahiptir. Hasta takılıp kalmıştır çünkü normal gelişim süreci, kucaklayıcı çevre, aynalama, eşduyumsal bir ortam, ayrışma-bireyleşme ve yeniden yaklaşma olanaklarının ebeveyn tarafından yeterince sağlanamamış olması sonucunda engellenmiştir. Analitik ilişkide iyileştirici olan analistin çocuklukta eksik olan temel ebeveyn duyarlılığını bir şekilde sunmasıdır.

Bu gelişimsel düşünce çizgisinde temel bir yol ayrımı ortaya çıkmıştır. Bazı kuramcılar analistin, sadece hastanın geçmişini aydınlattığını düşündüğünde yaptıklarından farklı hiç bir şey yapmak zorunda olmadığını ileri sürmüşlerdir. Birçok gelişimci normal analizi (Strachey'in yaptığı gibi)[5] bir yokluk değil de bir mevcudiyet, eksik kalmış ebeveynsel duyarlılığı analitik işlevlerinin nitelikleri arasında gerçekten sunmak olarak kabul eder. Bu görüşe göre (örn. Pine,1985) saplanıp kalmış gelişimsel süreci yeniden canlandırmak için yapılan güvenilir katılım, dikkatle dinleme ve incelikli yorumlama etkinlikleri, özenli ebeveynlik yapmaya yeterince benzemektedir.

Yol ayrımındaki diğer patikayı seçenler, analistin bazen analitik durum içerisinde, çocukluk çağının karşılanmamış özgül gereksinimlerini uyaran gerçek yaşantılar yaratmak için, olağan dinleme ve yorumlamadan farklı bir şeyler yapması *gerektiğini* ileri süren kuramcılardır. Kendinizi travmatize edici ebeveynden farklı biri olarak kabul ettirmek için hastalara kendini-

5 Strachey her zaman, analistin yorum yapmaktan başka bir şey yapmaması gerektiğini vurgulamıştır.

> Egonun [hastanınki] fantazi ile gerçekliği birbirinden ayırmayı güvence altına almanın en iyi yolunun, gerçekliğin ondan mümkün olduğunca geri tutulması olması paradoksal bir gerçektir. Ancak şu da doğrudur ki... gerçeklik ancak minimal dozlarla verilirse gerçeklikle baş edebilir. Bu dozlar da aslında analistin ona yorumlar biçiminde verdiği şeylerdir. (1954, s. 350)

zi bir biçimde daha çok sunmanız, gereksinimlerine daha bireysel biçimde yanıt vermeniz gerekebilir. Beşinci Bölüm'de belirttiğimiz gibi, Winnicott daha ağır hastalar için, analistin, ortamı hastanın o anda ortaya çıkan arzuları ve hareketlerine göre şekillendirdiği bir yaklaşım önermiş; Kohut (6.Bölüm) kendilik oluşumunda özgül türde bozuklukları olan hastalara aynalayıcı yanıtlar verilmesini tavsiye etmiştir. Klasik teknik kuramına göre çalışan analist (haklı olarak) her zaman doyum sunmamaya çalışırken, çünkü bunu yapmak içgörü olanağını yitirmek olacaktır, daha gelişimsel temelli yaklaşımı benimseyen analist (haklı olarak) her zaman hastayı yeniden travmatize etmeme kaygısı taşır.

Analitik ilişkinin iyileştirici niteliklerine ilişkin kişilerarası gelenekte geliştirilmiş bir başka yaklaşım, analistin hastaya verdiği yanıtı, ebeveyn-çocuk değil de erişkin-erişkin düzleminde örgütlenmiş bir etkinlik olarak görür. Bu noktada Erich Fromm'un etkisi önemli olmuştur. Fromm hem Marksist hem de varoluşçu olarak, çağdaş yaşamdaki en derin sorunlardan birinin, insanın kendisiyle ve diğer insanlarla ilişkilerindeki derin sahtecilik, toplumsal anlaşmalara uyum sağlamak için otantik yaşantıların susturulması olduğunu düşünüyordu. Fromm insanların her zaman kendilerine ve birbirlerine yalan söylediklerine inanıyordu. Psikanalitik tedavi arayışındaki hastanın en derin gereksinimlerinden biri dürüst bir yanıt almaktı. Analitik ilişkide iyileştirici olan, özgürleştirici bir biçimde içselleştirilen şey, daha otantik bir dürüstlük ve bağlılık yeteneğiydi.

Analitik ilişki konusundaki bu değişik anlayışları Harvey'in analistinin aktarımsal sorunların çarpıcı biçimde açığa çıktığı noktada elinde bulunan seçenekler olarak düşünün (hem yapılan girişimin biçimi hem de analistin olaya dahil oluşunun ve yaptığı etkinin anlaşılma biçimi açısından).

Bir girişim çizgisinde analist önce Harvey'in analistin kişiliğine yönelik duygularını yaşantılamaya karşı savunması hakkında yorumlar yapacaktır. "Tam şu anda, deli ve kırılgan olduğundan endişelendiğiniz, sizin bağımsızlığınız ve kendi gelişiminizden vazgeçmeniz pahasına desteğinize gereksinim duyduğunu düşündüğünüz kişi benim ve kendinize bu yaşantıda kalma konusunda izin vermekte çok sorun yaşıyorsunuz." Sonunda Harvey rahatsız edici duygularını daha bütünlüklü, daha az düşünselleştirilmiş biçimde yaşantılayabildikçe, yorumlamada aktarımın tarihsel köklerine kayış meydana gelecektir: "Aramızda yaşanan bu duyguların tümü, annenizle hissetmiş olduğunuz aşırı uyarıcı ve aynı zamanda da korkutucu kaynaşmanın bir yeniden canlanışı. Bu kaynaşmada hem onun kurtarıcısı hem de çaresiz kurbanıydınız

ve bilinçdışı olarak yaşamınız hâlâ onunla yapmış olduğunuz bu antlaşma çerçevesinde örgütleniyor."

Birbirini izleyen bu girişimlerin Harvey'i üretken bir biçimde daha ileri araştırmalara sevketmesinde etkin olduğunu varsayarsak, farklı yönelimlerde olan analistler terapötik etkinliği büyük olasılıkla oldukça farklı anlayacaklardır.

Klasik teknik kuramına göre analist, hastanın geçmişine ilişkin içgörü oluşturmakta ve bilinçdışı çatışmalı arzuları bastırmadan kurtarmakta, bu sorunların önce analistin kişiliğine yönelerek canlandırılmaları yoluyla tam duygusallıklarıyla ortaya çıkışlarını kolaylaştırmaktadır.

Strachey'in yeniden kavramsallaştırmasına göre, analist böylesi içgörüler ortaya çıkarmaya ek olarak, yorumlama işlemi aracılığıyla, Harvey'a ait olan, analistin içselleştirilmiş anne imgesiyle benzer olduğuna dair kabulünü (süperego yansıtması) çürütmektedir. Analist örtük olarak şöyle demektedir: "Ben anneniz gibi deli değilim; o sizi benim gibi, kendisi ezilmeden ilgiyle dinleyemezdi. Hiçbir zaman onunla ilgili duygularınızı sakin biçimde karşılayamazdı; size bu tür yargılayıcı olmayan anlayışlar sunamazdı."

Gelişime daha dayalı yaklaşımı olan bir analist, büyük olasılıkla bu tür müdahalelerin yüzleştirici niteliğini ele alacaktır. Bu tarz bir analist, etkinliğinin, hastanın önceden analitik ilişkinin diğer derinden onarıcı niteliklerinden yararlanmış olması sayesinde gerçekleştiğini öne sürebilir. Analistin dikkatli bir dinleyici olması, koşulsuz ilgisi ve Harvey'in duyguları ve tasalarını etkin biçimde takip etmesi, annesinin psikopatolojisinin olanaksız kıldığı kendini onaylayıcı temel ebeveyn yanıtlarını ona sunmuştu. Bu, Harvey'in analistin girişimlerindeki can alıcı örtük iletileri alabilmesine olanak sağlamıştı. Analist, Harvey'in ebeveynlerinin onun gelişimini desteklemede sergilediği güvenilmezliği acı biçimde yaşantılamış olmasının sonucunda oluşan yoğun yeniden travmatize olma korkusunu empati yoluyla anlamıştı. Bu korku kendini Harvey'in analist ile ilişkisindeki kendini koruyucu uyanıklığında, analiste güvenmek için kendisine izin vermektense sürekli olarak analitik yaşantıyı yönetmesinde kendini gösteriyordu.

Ya da Harvey'in analisti, standart aktarım yorumları yapmak yanında farklı bir şey *yapmanın* gerekli ve yararlı olacağını düşünebilirdi.

Gelişimsel bir yaklaşımla Harvey'in bir bakım sağlayanın varlığı ve sunduğu istikrarla ilgili hiçbir gerçek deneyim yaşamadığını düşünebilirdi. Anneden farklı türden bir nesne haline gelmenin, Harvey'in ihtiyaçlarının geçici ifadelerine daha çok dikkat etmeyi gerektirebileceğini düşünebilir, belki

ek görüşmelere ve telefon aramalarına izin verebilir, analistin kişiliğine yönelik merakını yüreklendirebilirdi. Muhtemelen, analistin Harvey için annesinden farklı türden bir kişi olması için yalnızca örtük bir biçimde çürütmeyi değil analistle dikkatle seçilmiş ebeveynliğe benzer yaşantıların etkin bir biçimde yüreklendirilmesi gerekiyordu.

Bir başka seçenek olarak, daha kişilerarası bir yaklaşımda, Harvey'in analisti onunla daha etkin ve doğrudan ilgilenerek daha yorumlayıcı bir mesafe benimsemesi gereğini hissedebilirdi. Analistin Harvey'in tepkilerini ısrarcı ve etkin biçimde takip etmesi zaten bu doğrultuda bir adımdı. Bu yaklaşımın ileri uzantıları analistin, Harvey'in kendisine kırılganmış gibi davranmasını deneyimlemenin kendisi için nasıl bir şey olduğunu daha açık biçimde tartışmasını içerebilirdi.

Freud, psikopatolojinin çekirdeği, analistten çeşitli biçimlerde kılık değiştirmiş doyum arayan çatışmalı itkilerin bastırılması olduğu için, analistin hastaya hiçbir doyum *sunmamasının* çok önemli olduğuna inanıyordu. Doyum, itkinin anımsanması, hakkında düşünülmesi ve ondan vazgeçilmesine değil de boşalımına olanak sağlar. Özellikle Amerikan Freudcu tekniği belirgin bir sertliği benimsemiştir. Bir hastayla rastgele etkileşimlerin –sorulara yanıt verme, arkadaşça konuşma, herhangi bir kişisel bilgi verme gibi– tümü katı bir biçimde yasaklanmıştı; hastanın bir daha asla dile getirmeyeceği gereksinim ve özlemleri kolayca doyurabilirlerdi. İnsan ara sıra birazcık para çalabilirse, banka soymaya asla zorlanamaz! Bu klasik Amerikan modeline göre, sadece engellenmişlik analitik içgörüye olanak sağlar.

Doyum ile engellenmişlik arasındaki bu keskin ayrım, hastalarının sorunlarını yalnızca bastırılmış çatışmalar açısından değil de duraklamış gelişim ve eski nesne ilişkilerine bağlanmalar açısından da değerlendiren çağdaş analistler için geçerli olamaz.

KARŞI-AKTARIM

Psikanalitik düşünce tarihi boyunca farklı karşı-aktarım kavramlarının gelişimi belirgin biçimde aktarım hakkındaki analitik düşüncelerin gelişimine paralel olmuştur.

Freud'un önceleri aktarımı en istenmeyen engel olarak kabul ettiğini belirtmiştik. İlk kavramsallaştırmasında analizin görevi bellek çalışmasıydı – olabildiğince hızlı biçimde bastırılmış çocuksu anılara, itkilere ve fantazilere ulaşmak. Bu yolda başka bir şey daha ortaya çıktı: Analizin çalışmasını kaçınılmaz olarak kesintiye uğratan, analiste yönelik yoğun duyguların aniden

gelişmesi. Analist bir düşman ya da potansiyel âşık haline geldi ve analitik çalışma hastaya artık önemli görünmüyordu. Ancak Freud bu kesintiye uğratıcı aktarımların doğasını anlamaya çalışırken, yavaş yavaş onların hastanın çocuksu dinamikleri, yani analitik araştırmanın hedefiyle ilişkisiz olmadıklarını kavradı. Freud hastanın analiste yönelik aktarımsal duygularının, doğru anlaşılırlarsa, erken çocukluk dönemi kişilerine yönelik bastırılmış duyguların, analistin kişiliğine aktarılmış halde ortaya çıkışını temsil ettiğine inanmaya başladı. Aktarım, çalışmanın yolunu kesen bir engel olmaktan çok, süreci ilerletmek için güçlü bir araç haline geldi.

Karşı-aktarım hakkındaki düşünceler bir adım geriden aynı gelişim çizgisini izlediler. Freud ve ilk kuşak analistler analistin ideal tavrını sakin ve nesnel olarak görüyorlardı, Freud'un kullandığı ifade "serbestçe salınan dikkat" idi. Hasta tarafından üretilen aktarımsal malzemenin, analiste yöneltilmiş olsa ya da onun hakkında gibi görünse bile, gerçekte analistle hiçbir ilgisi yoktu. Analist sadece zaman makinesinin operatörüydü, ilgili ama akılcı bir biçimde, ortaya çıkan yaşantıları yorumluyor ve onları başlangıçtaki tarihsel bağlamlarına oturtuyordu. Ya analist kendisini hastaya yönelik yoğun, tutkulu aşk ya da nefret hissederken bulursa ne olacaktı? Bu olmamalıydı ve olduysa bir şeyler yanlış demekti. Bu karşı-aktarımdı (hastanın aktarımının ayna imgesi), *analistin* geçmişinden duyguların analitik duruma aktarılmasıydı. Hastanın geçmişi analizin konusu için anlamlıyken analistinki değildi. Dolayısıyla karşı-aktarım analitik sürece bir engel, bir müdahale olarak görülüyordu. Analistin yapması önerilen şey kendi analizi yoluyla kendini bundan kurtarması ya da yardım için kendi psikanalistine başvurmasıydı

Sonraki yıllarda analitik düşüncenin tüm ekollerinde karşı-aktarıma ilişkin düşüncelerde radikal bir değişim gerçekleşti. Bu yeniden değerlendirme hareketi psikanalitik kavramlarda gerçekleşen daha genel değişime eşlik etti. Klasik analitik kuramın tek-kişi çerçevesinden, çoğu çağdaş analitik kuramsallaştırmanın içerisinde işlerlik gösterdiği iki-kişi çerçevesine geçiş gerçekleşti. Karşı-aktarıma yönelik bu yaklaşımın öncüleri Ferenczi, Racker ve kişilerarası psikanaliz yandaşlarıydı.

Üçüncü Bölüm'de belirttiğimiz gibi, Sullivan zihnin temel birimini sınırları belirli bir birey olarak değil de etkileşimsel bir alan olarak görmekteydi. Farklı insanlar birbirlerinde farklı türde tepkiler uyandırırlar; bir insanın tüm kişilerarası durumlarda sürdürdüğü ve sergilediği statik bir "kişiliği" yoktur. Kişinin (analistinki dahil) farklı boyutları farklı durumlarda uyarılır ve bu boyutlar o durumdaki diğer insanlarla birlikte ortaya çıkarılırlar (Kuş-

kusuz bu, kişiliğin sonsuz olarak biçimlendirildiği ve öyle aniden hiç yoktan ortaya çıktığı anlamına gelmez!). Sullivan'ın kendisi analistin hasta ile etkileşiminde sergilemesini yararlı bulduğu yaşantı biçimleri konusunda tutucu ve sakıngan iken, Fromm hastanın bilgilenmeye ve anlamaya gereksinim duyduğu şeylerin tam da analistin açık sözlü ve dürüst tepkileri olduğunu düşünüyordu. Hastanın yaşamı neden her zaman insanlarla o aynı, yineleyici karmaşalara evrilir? Güçlüklerini sürdürmek için ne yapmaktadır? Fromm analistin hastaya yönelik kişisel tepkilerini (profesyonelce sınırlanmış ve eyleme vurulmamış) yapmacık bir "profesyonellik" sergileyerek yeraltına itmektense, onları çok önemli analitik veriler içeren şeyler olarak değerlendirmesi gerektiğine inanıyordu. Fromm toplumumuzdaki insanların birbirleri hakkında gerçekten ne hissettiklerini dürüstçe söylemediklerine inanıyordu. Birçok hastanın analize başlarken temel umutlarından biri, sonundan kendileriyle neye benzedikleri, başkalarını nasıl etkiledikleri ve kendileriyle insanlar arasında nelerin yanlış gittiği konusunda onlarla samimiyetle konuşacak birini bulacaklarıdır. Fromm geleneksel analitik ağız sıkılığının bu koşullarda felaket doğurduğunu düşünüyordu; gerekli olan şey analistin kişisel duygu ve tepkilerinin akıllıca ve yapıcı bir sergilenişi olabilirdi.

İkinci kuşak kişilerarası kuramcılar karşı-aktarımın bu kullanımını birçok yönde genişlettiler.[6] Analistin, hasta ve analistin anlamaya çabaladıkları etkileşimsel alanın bir parçası olduğunu düşünüyorlardı. Hastanın yineleyici kişilerarası sorunlarının analist üzerinde bir etkisinin olması zorunlu bir durumdu; analist ile hasta arasında gelişmiş olan etkileşimsel kalıplar hastanın ailesindeki geçmiş kalıpları yansıtmak zorundaydılar. Dolayısıyla, analistin hastaya ilişkin ve onunla birlikteki elde ettiği deneyimler, analitik sürecin anahtar alanlarından biri olarak kabul edilmekteydi. Bir engel olmaktan öte analitik çalışmayı ilerletmek için bir araç olarak görülmekteydiler.

Analitik düşüncenin diğer ekolleri de, her biri kendi diliyle ve kendi kavramları üzerinden, benzer biçimde karşı-aktarımı değerli bir araç olarak görmeye başladılar.

Kleincılar, yansıtmalı özdeşim kavramına yapılan son eklemeler sayesinde, analistin yaşantılarını hastanın dinamiklerinin keşfedileceği ve kavranacağı temel alan olarak kabul etmeye başladılar. Nesne ilişkileri kuramcıları karşı-aktarımı hastanın içsel dünyasının tekrar eden kendilik-nesnesi yapılanmasına ulaşmak için anahtar niteliğinde bir araç olarak görme eğiliminde-

6 İkinci kuşaktakiler arasında Levenson, Singer, Tauber ve Wolstein vardı.

dirler. Bazı Freudcular (Martin Silverman, Sander Abend) karşı-aktarımı olağanüstü derecede faydalı bulmasalar da kaçınılmaz bir şey olarak görmeye başlarken başka Freudcular (Judith Chused, Theodore Jacobs) analistin karşı-aktarımı içinde, hastanın dinamiklerine ilişkin yol gösterici eylemle-canlandırmalar* [enactment] ve hastanın kişilerarası geçmişine ait, ortak üretilmiş yeniden eylemle-canlandırmalar [reenactment] görmeye başlamışlardır. Kohut'un kendisi karşı-aktarım konusunda oldukça tutucu idiyse de, bazı ikinci kuşak kendilik psikolojisi kuramcıları (özellikle Robert Stolorow ve arkadaşları) giderek karşı-aktarıma, yineleyici (ve de kendilik nesnesi) aktarımlara ilişkin önemli bir bilgi kaynağı olarak bakmaya başlamışlardır.

Karşı-aktarıma yönelik ilgide artış ve analitik sürece ilişkin daha etkileşimsel bir bakış açısına kayma olduysa da, analitik yazarlar analistin karşı-aktarımının en iyi kullanım biçimi konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bu farklı seçenekleri sergilemek için Harvey ve analistine geri dönelim.

Analistin Harvey'e genel duygusal tepkisi neydi? İlk önce çalışmadan ötürü doyum sağladığını hissetmiş, bir süre için, Harvey'in onu özelikle yetkin ve bilge hissettirmekle meşgul olduğunu fark edebilmek için belki de kendini fazla doyurulmuş bulmuştu. Analist analize kendi yetkinliği konusunda ciddi endişelerle başlamıştı ve kuşkusuz Harvey bunları sezmişti. Harvey'in analitik hasta olma tarzı ile analiste yüklediği bilgelikte, derinden güven tazeleyici bir şeyler vardı. Analist sonraları, Harvey'in kendisinin akıl sağlığına ilişkin özenle gizlenmiş kuşkularını keşfettiğinde, endişeli ve ifşa edilmiş hissetmişti. Kendi nevrotik çatışmalarının ne kadarı, Harvey'in başka insanların sorunlarına yönelik duyarlı sezgisi tarafından saptanmıştı? Son olarak, Harvey'in adanmış bakım sağlayıcılığının boyutları ortaya çıktığında analist bundan hem etkilenmiş ve hem de hor görülmüş hissetmişti. Harvey'in koruyuculuğu hem büyük bir sevgi biçimi hem de ustaca kibirli bir üstünlük gibi gelmekteydi.

(*) Gündelik dildeki kullanımında ve sözlük tanımında "enactment" [eylemle canlandırma] terimi, bir etkileşim esnasında diğer kişinin karşılık verici bir eylemde bulunması için ikna edici olan veya zorlayan, amaç, kuvvet ve niyetleri açısından yoğunluğu olan bir eylemi ifade eder. Bu terimin psikanalitik literatürdeki kullanımı çeşitlilik gösterse de, "enactment", (hastanın perspektifinden bakıldığında aktarımın gerçekleşmesinden [actualization of transference] veya analistin perspektifinden bakıldığında eyleme-koymadan [acting-out] farklı olarak) hem analisti hem de hastayı içine alan, bilinçdışı anlamları olan, iki taraflı etkileşimsel davranışlar/eylemler/durumlar olarak nitelendirilebilir. Diğer deyişle, analitik ilişkide, her iki tarafın da bilinçdışı dünyalarının uyarılması sonucu ortaklaşa yapılandırılmış kişilerarası bir etkileşime yol açan eylemlerdir. Bu eylemler sadece sözel değil, özellikle ve daha çok sözel olmayan biçimlerde ifade bulurlar. "Enactment", analist tarafından algılandığı ve bilinç dünyasına taşındığı takdirde, bilinçdışında başka bir yolla girilemeyecek olan (farkına varılmadığı takdirde her iki tarafın bilinçdışı dünyalarının anlaşmasında saklı kalacak olan) yerlere girmek için bir kapı aralama potansiyeline sahiptir – ed.n.

Bu karşı-aktarım tepkilerini ne yapmak gerekir? Önceki kuşaklarda bunlar uygunsuz kabul edilirler, muhtemelen dikkat çekmeden, gelişmemiş halde kalırlardı.[7] Çağdaş analitik klinisyenler onlarla birçok farklı biçimde çalışırdır ve farklı konumlar en iyi biçimde iki birbiriyle yakından ilişkili soru çevresinde örgütlendirilebilirlerdi. Analist neden böyle hissetmektedir ve bu konuda ne yapılmalıdır?

Analistin neden böyle duyguları vardır?

Bazıları analistin tepkilerinin Harvey'in oluşturduğu türden kişilerarası konumlar ve baskılara yönelik alışıldık, yaygın yanıtlar olduğunu söylerdi. Harvey ile birlikteyken hemen herkes böyle hissederdi. (Winnicott'un "nesnel karşı-aktarım" terimini kullanışı bu anlamdadır.)

Başkaları Harvey ve analistinin, Harvey'in annesiyle olan ilişkisini beraberce canlandırdıklarını söylerdi. Analistin bu eylemdeki güdüleri çok önemli değildir, önemli olan geçmişin sahnelenişidir.

Çağdaş Kleincılar analistin yaşantılarının hastanın yansıtmalı özdeşimlerinin daha karmaşık bir sonucu olduğunu söylerdi. Harvey kendi kırılgan deliliğinden korkmaktadır. Bu korkuyu basitçe çözümleyemediğinden analiste yansıtır, böylece korkusuyla güvenli bir mesafeden ilgilenir. Bu korkunun, Harvey'in yaşantılarının dissosiye olmuş yanları için büyük ölçüde bir depo haline gelen analistle çok az ilgisi vardır.

Karşı-aktarıma yönelik daha yoğun bir iki-kişi yaklaşımı, Harvey'in analiste ne yaptığına ilişkin odaklanmayı, bunların analistte hangi tepkisel duygulara dokunduğu sorusuna doğru genişletirdi.[8] Harvey'in analistin kırılganlığını ve deliliğini sorgulaması ve beslemesi büyük olasılıkla analistte Harvey'in yansıtmalarına karşılık gelen yaşantı parçacıklarını açığa çıkarır. Bu görüşe göre hepimizin kırılganlığa yatkın, deli yanları vardır; analistin karşı-aktarımı yalnızca yüzeysel, sıradan bir toplumsal tepkiyi değil, Harvey'in, tüm hastalar gibi, analistin içine işleyen, en bütünlüklü analist için bile zor olan dinamikleri uyarma biçimini de yansıtır. Bu bakış açısından (örn. Niner, 1994) her derinleşmiş analizin hem analizanın (aktarım nevrozunda) hem de analistin (karşı-aktarım nevrozunda) içine karıştığı bir krize evrilmesi olasıdır. Çalışmanın özünün, her iki tarafın bu krizden çıkış yolu bulmak için yapıcı bir biçimde çalışma mücadelesini gerektirdiği düşünülür.

7 Karşı-aktarıma klasik yaklaşımın, analistlerin hastalarına yönelik ellerinde olmadan kaçınılamaz biçimde verdikleri tepkiler nedeniyle ne denli yaygın bir utanç duygusuna yol açmış olduğunu görmek için Abend'e (1986) bakınız.

8 Bu yaklaşıma Racker ve Searles öncülük etti ve Hoffman, Greenberg, Mitchell, Tansey ve Burke, Ogden, Aron, Maroda ve diğerlerince daha çok geliştirildi.

Son yıllarda bazı yazarlar analistin karşı-aktarım konusunda danışılacak tek kişi olmaması gerektiğini ileri sürdüler. Hiçbirimiz kendi dinamiklerimiz konusunda tam bir anlayışa sahip değiliz, hasta sıklıkla analistin kendi savunmalarının (karşı-direnç) onu ayırdına varmaktan alıkoyduğu karşı-aktarım öğelerini fark edebilir. Bu nedenle bazı kuramcılar (örn. Hoffman, Aron, Blechner) hastanın analistin yaşantıları hakkındaki yaşantıları ve varsayımlarının ayrıntılı biçimde araştırılmasının yararlılığını vurgulamışlardır. Birçok hasta, ebeveynlerine ilişkin algılarının yasak ve tehlikeli olduğunu düşünerek büyümüştür. Sıklıkla ayırt edici gözlemlerini hesaba katmamayı öğrenmişlerdir ve sonuçta kendileri ile diğer insanlar arasında ne olup bittiği konusunda kafaları karışıktır. Hastanın analisti başka bir insan olarak gerçekten araştırması ve ilişki kurması için izin vermek, bazen hastanın kendi yaşantılarıyla huzurlu olmayı öğrenmesi için bir önkoşul işlevi görebilir.

Analistin duygularıyla ne yapılmalıdır? Karşı-aktarımı kullanmaya ilişkin güncel yaklaşımlar arasındaki muhtemelen en önemli ayrım çizgisi, analistin tepkilerinin herhangi bir biçimde hastaya açıklanıp açıklanmayacağı sorusu etrafında şekillenir. Bu, "kendinden bahsetme"* [disclosure] adı verilen bir girişimdir.

Birçok yazar karşı-aktarımın yararının, etkileşimin hasta tarafı hakkında sağladığı bilgilerde yattığı görüşünü benimser. Analist kendi duygularını araştırarak hastanın ne hissediyor ve yapıyor olabileceğine ilişkin ipuçları toplar. Analist içinde huzursuzluk sancıları ayrımsarsa, hastanın bu tedirginliğin farkında olabileceğini ve sergiler gibi göründüğü sakınımlı davranışların bunun sonucu olabileceğini aklına getirmelidir. Analist hastayla birlikteyken bir cinsel heyecan keşfederse hastanın davranışlarının dikkatten kaçmış erotik bir boyutu hakkında bir şeyler öğrenmelidir.

Tekniğin klasik modelinde analistin kendinden bahsetmesine yönelik yasaklamanın mantığı oldukça açık ve ikna ediciydi: Analistin duygularının kendi sorunları dışında hiçbir şeyle ilgisi yoktu. Analistin şu ya da bu yönde güçlü duygularının olması (yansızlığı bozan) yeterince kötü bir şeydi; analistin bu kişisel duyguları ifade etmesi sorunu şiddetlendirirdi. Hastanın akta-

(*) İngilizcede "disclosure", daha doğru bir ifadeyle "self-disclosure" olarak kullanılan terim, psikoterapide terapistin seanslarda danışanına kendisiyle ilgili bazı bilgiler vermesi anlamına gelir. Genellikle üç tipi olduğu kabul edilir: 1. Terapistin mesleki eğitimine, niteliklerine dair bilgiler; 2. Terapistin danışana yönelik neler hissettiğine dair bilgiler; 3. Terapistin özel hayatına, tercihlerine dair bilgiler. Her psikanaliz ekolü birinci tip kendinden bahsetmeye makul bir düzeyde kaldığı sürece onay vermekte; üçüncü tipe ise hiç bir şekilde onay vermemektedir. İkinci tip, yani karşı-aktarımın bir şekilde danışanla paylaşılması konusunda ise ciddi görüş ayrılıkları vardır – ed.n.

rımlarını üzerine yansıttığı boş yüzeyi bulandırır, süreci kirletirdi. Analist hastanın çağrışımlarının altta yatan anlamını yorumlama dışında sessiz kalmalıydı.

Oysa daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, çoğu çağdaş analist artık analistin yaşantısını, hasta ile birlikte anlamaya çalıştıkları şeyle oldukça ilintili kabul etmektedir. Bu nedenle kendinden bahsetme hakkındaki çağdaş tartışmalar yeni endişeleri ve karmaşıklık düzeylerini yansıtmaktadır. Yaygın duyarlıklardan biri, ilgi odağının her zaman analistin değil de *hastanın* yaşantısı olmasıdır. Karşı-aktarım hastanın aktarımın dinamiklerini anlamak için çok iyi bir araç olabilirse de analistin sadece kendi duyguları hakkında konuşması, araştırmayı etkileşimlerinin *hasta için* anlamının derinlemesine incelenmesinden saptırıp uzaklaştırabilir. Dahası, karşı-aktarımın yararlı bilgiler içerebileceğini söylemek onun kehanet niteliğinde olduğu anlamına gelmez (Racker, 1968, s. 170), analist kendi sorun ve konularına batmış olabilir. İki-kişi çerçevesini yararlı bulan birçok klinisyen karşı-aktarıma hasta hakkında, yaşanan deneyimin hastanın tarafındaki kısmıyla ilgili başka doğrulayıcı kanıtlar gerektiren varsayımlar için bakarlar. Buna ek olarak, *hastanın*, analistin katılımını nasıl yaşantıladığını araştırmanın önemini vurgulayanlar, analistin bazen ne yapmakta ve niçin yapmakta olduğunu bilmek için en iyi konumda olamayabileceğine dikkat çekerler. Analist kendisine karşı şeffaf olmadığından, kendi yaşantısını söze döküşü hastanın bazen daha zekice olan kavrayışlarının araştırılmasını savunmacı bir biçimde engelleyebilir (bkz. Greenberg, 1991; Hoffman, 1983). Son olarak Kernberg (1994) kendinden bahsetmeme teknik ilkesine titizlikle bağlılığın, analistin karşı-aktarım fantazilerini yorumları aracılığıyla hastaya fayda sağlayacak hale gelebilecek biçimde araştırabilmesi amacıyla yeterince özgür hissetmesi için temel bir koşul olduğunu ileri sürmüştür. Analist kendini açıp açmama seçeneğine sahipse, kendi mahrem fantazilerine izin verme konusunda kendini daha az özgür hissedebilir.

Analistin karşı-aktarımsal duygularını açıklama güdülenimleri hakkındaki endişeler sıklıkla "karşı-aktarım itirafları"na yönelik uyarılarda ifade edilir. Terimin akla getirdiği gibi, analistin duygularını açığa vurması pekâlâ kendi suçluluk duygularını itiraf etme amacına hizmet edebilir ve bunun da hastanın kendi duygularını derinlemesine araştırmasını güçleştirmesi olasıdır.

Seansa başlamakta on dakika geciken bir analist düşünerek bu seçeneklerin bazılarını daha somut hale getirelim. Hasta öfkelidir. Analist hastaya geç kalmasının nedenlerini ve altta yatan olası güdüleri anlatmalı mıdır?

Analist özür dilemeli midir? Karşı-aktarımların söze dökülmesine yönelik daha tutucu yaklaşım şu varsayıma dayanır: Her açığa vuruşun hastanın geç kalma hakkındaki ifadelerini ve araştırmalarını engellemesi ya da altını oyması olasıdır, ki bu sonuçta analizin asıl işidir.

Başka yazar ve klinisyenler karşı-aktarımın seçici olarak dışarı vurulmasının yararını tartışırlar. Hiç kimse analistin yaşantılarının sürekli bir şekilde dillendirilmesini salık vermemektedir, bu zaten hem olanaksız hem de verimsizdir. Bununla birlikte, birçok çağdaş analist bazı durumlarda akıllıca seçilmiş karşı-aktarım ifadelerinin hem gerekli hem de çok yararlı olabileceğini düşünmektedir. Belki de geç kalan analist örneğimizde kendi yaşantısının incelenmesi, hastanın sürekli geç kalması hakkında artan bir rahatsızlığı ortaya koyar. Analistin hem kendi hem de hastanın geç kalışları hakkındaki düşüncelerini açığa vuruşu, hastanın ailesindeki beklemeleri, özlemleri ve asla tutulmamış sözleri içeren güç savaşları ve simdiki zamanda insanlarla ilişkilenme biçimini şekillendiren erken dönem yaşantılarıyla ilgili olabilir. Çağdaş ilişkisel analistler (örn. Greenberg, 1991; Hoffman, 1994; Mitchell, 1988; Maroda, 1991, 1993) yaşantının, analizde aktarım-karşı-aktarım etkileşimleri aracılığıyla ortaya çıkmaları muhtemel olan, erken dönemdeki önemli ilişkilerde şekillenmiş yineleyici kendilik-öteki kümeleriyle kaplı olduğunu kabul ederler. Analistin kendinden bahsetmesi hem analiste hem de analizana ele alınabilecek çok önemli malzemeler sağlayabilir.

Klasik analizin az ve öz söyleyen tarzı birçok hasta için, özgeçmişleri ve dinamiklerine bağlı olarak, hiç de yansız ya da güven verici değil, oldukça tehlikeli gelebilir. Yoğun olan anlarda, hasta analistin sevgi ya da nefret duyarak gerçekten derinden ilişki içinde olduğunu hissettiği anlarda, teknik açıdan donuk kalmak ve ne olup bittiğini tartışmayı reddetmek, keyfî, gizemli ve savunmacı olarak yaşantılanabilir. (*The Wizard of* Oz'da [*Oz Büyücüsü*] büyücünün Dorothy'e "perdenin arkasındaki adama hiç aldırmaması" için yalvarmasını anımsayın.) Bizim örneğimizde çocukluğunda değer verdiği erişkinler tarafından önemsiz muamelesi görmüş olan bir hasta analistin açıklaması yapılmayan gecikmesini büyük olasılıkla iyi teknik değil de umursamaz ve saygısız muamele olarak deneyimler. Öte yandan, analistin hem kendi geç kalışından hem de hasta tarafından bekletilmekten duyduğu sıkıntıyı gerçekten ifade etmesi, hastanın yaşamında o güne dek kapalı olan, orada olsun ya da olmasın birisinin onun varlığıyla gerçekten ilgilenmesine ilişkin özlenen ancak savunmacı biçimde inkâr edilen bir arzu alanını açabilir. Daha yansız, yorumlayıcı bir yaklaşım ise bu olasılığı engelleyecektir. Daha güncel psika-

nalitik literatür, analistin seçici biçimde, analitik ilişkinin sahiciliğini ve işbirliğine dayalı ruhunu geliştiren, zor kördüğümleri çözen ve süreci derinleştiren, ve genellikle hastanın yaşantısında önceden ulaşılamaz olan alanları açan, kendi yaşantısına dair açılımlarının örnekleriyle doludur.

Daha fazla ifade etmeye dayalı ve açıkça etkileşimsel bir stili benimsemiş olan analistler, eski ve aktarımsal ilişkiden vazgeçilmesi için, hastanın analist ile *yeni* bir nesne ilişkisi geliştirmesini zorunlu bir koşul olarak vurgulama eğilimindedirler. Strachey analistin yeni bir nesne haline gelmek için sadece yorum yapmasına gerek olduğunu düşünürken, günümüzde birçok analist, analistin varlığını daha elle tutulur, duygusal katılımını daha etkili kılmak için, daha etkin bir şeyler yapması ve doğrudan ilişki kurması gerektiğini düşünmektedir.

Örneğin Harvey, önemli kişilerle alışageldiği biçimde yakın bağlantılar kurma durumuyla mücadele ettikçe, ki şimdi analitik ilişkide de fark edilebiliyordu, analisti için onun kurtarıcısı olma dışında herhangi bir biçimde önemli olabileceğini hayal etmesi zordu. Analist kendi bütünlüğünü sağlamak için Harvey'e gerçekten gereksinim duymuyorduysa analist için başka ne gibi bir önemi olabilirdi ki? Analist uzun araştırması sırasında zaman zaman Harvey'in kendini adamışlığından çok etkilenmiş ve bunu ona söylemişti. Harvey'in ona yardım etmeyi çok arzulayıp, analisti yetkin ve bütün hissettirecekse kendi hayatından fedakarlık etmeye istekli olmasını çok dokunaklı bulmuştu. (Tabii Harvey bunu yaptığına aynı zamanda içerliyordu ve başka hiçbir zorlayıcı seçeneği olmadığını düşünüyordu.) Analizin sonraki evrelerinde Harvey analist için bir önemi olduğunu ve onu etkilediğini hissetmesinde kendisi için önemli olan ve onu özgürleştiren bir şey olduğunu düşündü. Bu, ona ilişkilerini daha az kaynaşma ve daha çok özerklik sunan çizgiler boyunca yeniden şekillendirme konusunda kendini daha iyi hissetmesinde yardımcı oldu.

PSİKANALİZ VE DİĞER TEDAVİLER

Bekleneceği gibi, kuram ve teknikte son iki bölümde izini sürdüğümüz tartışmalara, psikanalizin tanımına ve diğer psikolojik tedavilerle ilişkisine dair çalkalanmalar eşlik etti.

Freud ve Avrupalı çağdaşları psikanalizi esnek ve sıklıkla resmî olmayan bir tarzda uyguladılar. Tedavi bazen sadece birkaç ay sürüyordu; birçok hasta kısa aralarla geri gelmekteydi. Freud hastalarıyla öğretici olmaktan konukseverliğe uzanan bir yelpazede farklı ilişki biçimleri kuruyordu.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki psikanaliz çok farklı bir hal almıştır. Kısmen tıbbileştirilmesinin (ki Freud buna kendisi [1927] karşı çıkmıştı), kısmen de kendini, bir çoğu psikanalizin türevi olan (Friedman,1988) diğer psikoterapi yöntemlerinden ayrı olarak tanımlama gereksiniminin sonucunda, ABD'deki "ortodoks" Freudcu psikanaliz çok resmîleşmiş, analistin rolü aşırı derecede törensi ve sıklıkla mesafeli hale gelmişti. Psikanaliz dar ölçütlere göre tanımlanmaktaydı: Haftada en az dört seans, en baştan divan kullanımı ve anonim, çoğu zaman sessiz, yorumlayıcı bir analist. Bu koşulların hastaların aktarım nevrozunun, analitik zaman makinesinde hastanın geçmişine yapılan yolculuğun tam olarak gelişmesine olanak sağlanması için gerekli olduğu düşünülüyordu.

Son yıllar psikanalistlerin hastalarla çalışma biçimlerinde çarpıcı değişiklikler getirdi. Bu gelişimlerin iki temel kaynağı vardı.

Analitik uygulamadaki değişikliklerin bazıları bu kitap boyunca izini sürdüğümüz kuramdaki gelişmeler sonucu ortaya çıktı, çeşitli psikanalitik düşünce ekolleri farklı yollarla iki-kişilik çerçeve doğrultusunda ilerledikçe, analistin ne yaparsa yapsın süreç üzerinde kaçınılmaz bir etkiye sahip olduğu kabul edildi. Hastanın sadece geçmişini yeniden yaşamadığı, öyle ya da böyle bir şekilde güncel yaşantısına tepki verdiği düşünülüyordu. Bir hastaya kendisini güvende ve "kucaklanmış" hissettiren bir yaklaşım bir diğerine tehlikede olduğunu hissettirebilir. Bir hastayı içsel yaşantısına ve geçmişine sıkıca dalması için yüreklendiren koşullar bir başkasının kaçmasına neden olabilir. Bundan dolayı birçok analist günümüzde farklı biçimlerde çalışmaktadır: Haftada bir, iki seans, bazen üç ya da dört de olabilir; hastayı divana yatırarak ya oturur biçimde; bazen yüzleştirici, bazen dışavurumcu ve bir parça kendinden bahseden, bazen de daha sessiz yorumlayıcı tarzda vb. Bazı analistler analitik teknikleri diğer terapötik yöntemlerle bir arada kullanırlar, örneğin davranışsal terapi (Frank, 1992, 1993; Wachtel, 1987), aile terapisi, grup terapisi, psikososyal müdahale vb. (Altmann, 1995) teknikleriyle.

Analitik uygulama üzerinde etkileri olan bir diğer küme psikanaliz dışındaki toplumsal, ekonomik ve politik güçlerin ürünü olmuştur. Haftada üç ya da dört seans pahalıdır. Nüfusun oldukça küçük bir yüzdesinin psikanalitik tedaviye başvurduğu 1960 ve 1970'lerde maliyetin bir bölümü sigorta şirketlerince ödenmekteydi. Daha çok sayıda insan çeşitli türlerde ruhsal yardım gereksinimlerinin ayırdına vardıkça ve hızla artan sağlık harcamaları hakkındaki kaygılar arttıkça psikanaliz katlanılan maliyetine değmez, bir gereklilikten çok lüks olmakla suçlanmaya başladı. Psikanalizin uygulama temelli sa-

vunucuları (örn. Gabbard, 1995) psikanalizin sıklıkla sağladığı ruhen iyi olma halinin bireyin fiziksel hastalık, bağımlılıklar ve alkolizm için diğer pahalı tedavilere ihtiyacını belirgin biçimde azalttığını gösteren önemli araştırmalara işaret ettiler. Bu konular günümüzde, Amerikan politik sistemi sağlık ve ruhsal sağlık hizmetleri alanlarındaki önceliklerini yeniden düşünme sürecindeyken, hararetli biçimde tartışılmaktadır. Bu toplumsal ve ekonomik süreçlerin çalışan psikanalistler üzerindeki etkisi, çoğu klinisyenin çalışma alanını geleneksel olarak yapılandırılmış resmî psikanalizin ötesine genişletmesi olmuştur.

Daha kısa süreli tedaviler, daha az sayıda seans ve yüz yüze çalışma hâlâ psikanaliz olarak görülmeli midir? Yoksa *psikanaliz* terimi geleneksel, resmî analitik ortam için korunup, psikoterapi terimi günümüzde uygulanmakta olan geniş yelpazesiyle bağlantılı mı kullanılmalıdır?

Psikanalizin psikoterapi ile karşılaştırılarak nasıl tanımlanması gerektiği konusunda literatürde çok yoğun tartışmalar yapılmıştır. Gill (1994) resmî, "biçimsel" ölçütlerin –haftada üç ya da dört seans, divan vb.– bir tedaviye psikanalitik demek için temel alınmamaları gerektiğini ileri sürmüştür. Gill'e göre psikanaliz için tanımlayıcı olanlar "özsel" ölçütlerdi: Sürecin derinliği ve aktarım-karşı-aktarım konularının sistematik araştırılması. Bazıları aktarımla derinlemesine çalışan gerçek bir analitik sürecin haftada bir iki seansla ya da divan olmaksızın ya da kısa süreli tedavide gerçekleşemeyeceğini ileri sürerler. Bazıları ise (Gill dahil) analist onlara odaklanmaya ve ilgilenmeye istekliyse, en derin dinamik konuların ve aktarım-karşı-aktarım etkileşimlerinin bir çok farklı koşullar altında ortaya çıkabileceklerini öne sürerler. Tartışma sürmektedir ve bir süre daha devam edecektir.

Böylece başta sorduğumuz soruyla sonlandırarak daireyi tamamladık: "Psikanaliz nedir?" Umudumuz, okurun psikanalizin bir düşünce sistemi ya da daha çok çeşitli düşünce alt sistemlerinin bir aradalığı olarak genişliği ve derinliğini daha iyi takdir edebilecek olmasıdır.

Freud'un kendisi psikanalizi farklı zamanlarda farklı biçimlerde tanımlamıştı. En yaygın gönderme yapılan ifadelerinden biri (1914b), bir tedaviyi psikanalitik yapan şeyin aktarıma ve dirence yaptığı vurgu olduğuydu. Görmüş olduğumuz gibi, bu tanımın sorunu (ve erdemi) analistlerin aktarım ve direnci anlama yollarının değişmeye devam etmekte oluşudur. Yine de değişmeyen bir şey vardır. Psikanalitik kuramlar, ortak, merkezî bir bağlılıktan işbirliğine dayalı, geçmiş ve şimdi, gerçeklik ve fantazi, kendilik ve öteki, içsel ve dışsal, bilinç ve bilinçdışı arasındaki etkileşimde inşa edilen insan dene-

yimlerinin karmaşık dokusuna yönelik sürekli bir sorgulamaya doğru farklı yönlerde yayılırlar.

Umuyoruz ki okur bir klinik tedaviyi kesin olarak psikanalitik yapan şeyin ne olduğu sorusuna ilişkin kendi görüşlerini; Gloria'nın seçimler yapma ve karar verme yeteneği geliştirmesi, Angela'nın duvarının arkasından ortaya çıkması, Fred'in eşiyle daha fazla yakınlığı kaldırabilmesi, Emily'nin kendi kendisine yeterli olmasının yalıtıcı etkisini anlaması, Rachel'in dışkı ve çiçek dünyalarını iç içe örmesi, Charles'ın ebeveynleriyle bağlantı kurduğunu hissetmek için dönemsel depresyonlar dışında başka yollar bulması, Jane'in kendini sürekli gözetlediği hapishaneden çıkması, Peter'ın yaşantılarını belirli bir mesafeden gözlemek yerine onların içine dalarak yaşaması, Doris'in sessizlik ve tek başınalığa katlanması ve onlardan hoşlanması, Eduardo'nun annesinin kuklası gibi değil de tümüyle insani ve kendine yeterli hissetmesi ve Harvey'in psikolojik olarak sakat birileri yaratma ve onlara ilgi gösterme ve bakım verme şeklindeki zorlantılı bir gereksinimle rehin tutulan bir yaşamdan kendini geri çekmesi için gereken cesareti zaman ve karşılıklı çabanın yoğunluğu üzerine düşünerek geliştirecektir. Kanımızca klinik psikanalizin en iyi tanımı kullanılan mobilya, seansların sıklığı ya da bir dizi davranış kuralı açısından yapılamaz. Klinik psikanaliz en temelde insanlar ve onların yaşama sorunları, daha derin biçimde kendini anlamaya adanmış bir ilişki, daha zengin bir kişisel anlam hissiyle ve daha fazla özgürlükle ilgilidir.

Türkçe-İngilizce Sözlük

ahlâk: morality
akıl çelme, dikkati dağılma: distraction
aktarım: transference
aldatıcı idealler: specious ideals
algı, duygu, his, duyum: sense
algısal bilinçlilik: perceptual conciousness
alınma/referans fikirleri: ideas of reference
alıştırma: practicing
amacı ketlenmiş: aim-inhibited
ampirik: empiric
ana akım: mainstream
analizan: analysand
anlatı: narrative
arzu: desire, wish
asalak: parasitic
ayarlama, düzenleme: regulate
aygıt: apparatus
ayna aktarımı: mirroring transference
ayna evresi: mirror stage
ayna imgesi: mirror image
aynalama, aynalayıcı: mirroring
aynı frekansta olma: in tune with
ayrılma, ayrılık: separation
ayrımlaşma: differentiation
ayrımlaşmamış, ayrışmamış: nondifferentiated
ayrışma-bireyleşme: separation-individuation
bağlamsallaştırma: contextualize
bağlamsızlaştırma: decontextualization
bağlanma: attachment, bonding
bağlantıya saldırılar: attacks on linking
bakım veren: caregiver
baştan çıkarma: seduction
batınî: esoteric
bebeklik, erken çocukluk: infancy
benmerkezlilik: self-centeredness
bileşenler: constituents
bilinçdışı: unconscious
bilinçlilik, bilinç alanı: consciousness
bilişsel: cognitive
bireyleşme: individuation
birikimsel travma: cumulative trauma
birincil: primary
birincil annelik meşguliyeti: primary maternal preoccupation
birincil nesne sevgisi: primary object love
birincil süreç: primary process
birleştirme, sağlamlaştırma: consolidation
boşalım, boşaltma: discharge
bölme, bölünme: splitting
bölme, bölünmüşlük, bölünme: split
bölünmez bütün: unitary whole
bulaşma: contagion
bütün nesne: whole object
bütünleşmemiş: unintegrated
bütünleşmemişlik: unintegration
bütünleştirici eğilimler: integrating tendencies
bütünleştirme, bütünleşme: integration
bütünlüğü bozucu: disintegrating
büyümeyi kolaylaştırıcı: growth-enhancing
büyümeyi uyarıcı: growth-stimulating
canlılık: vitality
cinsel taciz, tecavüz: molestation
coşkulu: elated
çağrışım: association
çalışma ittifakı: working alliance
çarpıtma: distortion
çatışma: conflict
çatışmadan muaf: conflict free
çıkarım, ima: implication
çocuksu, bebeksi: infantile
çözülme: dissolution
dağıtıcı: disorganizing
demirleme: anchorage
derin düşüncelere dalış: rumination
derin düşünme, hayal, dalgınlık: reverie
dil sürçmesi: slip of the tongue
dilbilim, dilsel: linguistic
dil-öncesi: preverbal

direnç: resistance
dissosiyasyon: dissociation
doğa ve çevre: nature vs nurture
doğuştan donanımda var olan: prewired
doruk duygulanımsal anlar: heightened affective moments
doyum sunmama, doyurulmamışlık: nongratification
doyurma: gratify
doyurma, doyum: fullfillment
doyurucu: gratifying
döngüsel: cyclical
dönüştürücü: transformative
dönüştürücü içselleştirme: transmuting internalization
duygu durumları: feeling states
duygu, hissetme: feeling
duygudurum: mood
duygudurum yatkınlığı: mood predisposition
duygulanım: affect
duygulanımın yalıtılması: isolation of affect
duygulanımsal: affective
duygulanımsal algı: affective perception
duygulanımsal ayarlama, düzenleme: affective regulation
duygusal: emotional
duygusal çöküntü: emotional collapse
duygusal durum: emotional state
duyum: sensation
duyumsal,şehevi, şehvetli: sensual
duyumsallık: sensuality
duyusal: sensory
dürtü: drive
dürtü nötralizasyonu: drive neutralization
düşmanca bütünleşme: hostile integration
düşünsel, entelektüel: intellectual
düşünselleştirme: intellectualization
ego ideali: ego-ideal
ego kimliği: ego identity
ego zayıflığı: ego weakness
egoyla-uyumlu: ego syntonic
eldiven tipi duyu yitimi: glove anesthesia
empati: empathy
empatik bağlantı: empathic linkage
empatik dalış: empathic immersion
engellenme, engellenmişlik: frustration
ensest: incest
ensest-yönelimli, ensestiyöz: incestious
epigenetik: epigenetic
ergenlik: puberty
erkeklik: masculinity
erotik aktarım: erotic transference
esin: inspiration
esinlenme: inspire
eşbiçimli dönüşümler: isomorphic transformations
eşleşme: matching
etkileşim: interaction
etkileşimsel: interactive
etkileşme: interact
evrilmek: evolve
eylemle canlandırma: enactment
fail: agent
faillik,öznelik: agency
failsi: quasi-agent
fallik: phallic
fallus-merkezli: phallocentric
fantazi: fantasy
farkındalık: awareness
farklılaşmış bilinçlilik durumu: altered state of consciousness
fenomen, görüngü: phenomenon
geçiş nesnesi: transitional object
geçiş yaşantısı: transitional experience
gelişimsel duraklama: developmental arrest
gelişimsel geçitler: developmental passages
genişleyen, yayılan, açık: expansiveness
genitallik: genitality
genitallik öncesi: pregenital
gerçeği değerlendirme: reality-testing
gerçek kendilik: real self
gerçeklik ilkesi: reality principle
gerçeküstücü: surrealist
gerçeküstücülük: surrealism
geri çekilme, içe çekilme: withdrawal
gerileme: regression
gerilemeci, gerileyici: regressive

gerilemiş ego: regressed ego
geriletici çekiş: regressive pull
gizil : latent
gizlilik, sır saklama: confidentiality
göreceli: relative
görecelilik: relativity
görünür içerik: manifest content
gösteren: signifier
gözetlemecilik, röntgencilik: voyeurism
güdü: motive
güdülenim: motivation
güvenilir katılım: reliable
güvenlik ihtiyaçları: needs for security
güvenlik işlemleri/operasyonları: security operations
halüsinasyon, varsanı, sanrı: hallucination
haset: envy
haz ilkesi: pleasure priciple
hazcı: hedonic
hebefrenik: hebephrenic
heyecanlandırıcı nesne: exciting object
heyecanlandırma: excite
hezeyan: delusion
hiddet, hınç: rage
iç içe geçme: interpenetration
iç içe geçme, kaynaşma, birleşme: merger
içe alım: incorporation
içe-atılmış nesne: introject
içe-atma: introjection
içe-atmalı: introjective
içe-bakış: introspection
içgörü: insight
içgüdüsel: instinctual
içgüdüsel vazgeçiş: instictual renunciation
içinde taşıma: contain
içine gömülmüşlük, içiçe oluş: embeddedness
içkin, doğasında var olan: inherent
içsel birlik: internal solidarity
içsel nesne: internal object
içselleştirilmiş nesne ilişkileri: internalized object relations
içselleştirme: internalization
idealleştiren aktarım: idealizing transference
iğdiş etme, edilme: castration
ikame: substitute
iki-kişilik psikoloji: two-person psychology
ikili içgüdü kuramı: dual-instinct theory
ikincil ayrıntılandırma: secondary elaboration
ikincil süreç: secondary process
ikircikli: ambivalent
ikizlik aktarımı: twinship transference
ilerlemeci, ilerleyici, ilerici: progressive
ilişkililik, bağ: relatedness
ilişkisel: relational
ilk sahne: primal scene
imge: image
imgelem: imagery
imgelem, tahayyül: imagination
imgesel: imaginary
incinebilir: vulnerable
indirgemeci: reductive
inkâr: denial
irade: will
işlevsellik, işleyiş: functioning
itki: impulse, urge
iyi huylu gerileme: benign regression
kabuğunu kırma/farklılaşma: hatching
kademeli süreç: gradual process
kadınlık: femininity
kapasite, yeti, beceri: capacity
karmaşık, çok boyutlu, kompleks: complex
karşı-aktarım: countertransference
karşı-direnç: counterresistance
karşılıklı: mutually
karşılıklı rızaya dayalı onaylama: consensual validation
karşılıklılık: reciprocity
karşıt-tepki oluşturma: reaction formation
katartik: cathartic
katatonik stupor: catatonic stupor
katılımcı gözlem: participant observation
katmanlaşma: stratification
kavramsallaştırma: conceptualization
kaygı noktası: point of anxiety
kaynaşma, içiçe geçme: fusion

kendi aleyhine işleyen: self-defeating
kendiliği çarpıtıcı: self-distorting
kendiliğin ifadesi: self-expression
kendilik: self
kendilik imgesi: self image
kendilik sistemi: self-system
kendinden bahsetme: disclosure
kendine dönük: self-absorbed
kendine dönüklük: self-absorbtion
kendine eziyet etme: self-torture
kendine saldırma: self-attack
kendine yabancılaşma: self-alienation
kendine yeten: self-contained
kendine yönelmiş: self-directed
kendini açmama, kendinden bahsetmeme: nondisclosure
kendini aldatma: self-deception
kendini doğrulayan kehanet: self-fulfilling prophecy
kendini gerçekleştirme: self-realization
kendini hissetme: self-feeling
kendini kınama: self-reproach
kendini koruyucu: self-preservative
kendini onaylayıcı: self-confirming
kendini örgütleme: self-organization
kendini sınırlamış: self-restrained
kendini suçlama: self-blame
kendini yenileyici: self-restorative
kesinti, kesintiye uğrama: disruption
kesitsel: cross-sectional
ketleme, ketlenme: inhibition
ketlemek: inhibit
kılık değiştirmiş: disguised
kısmî nesne: part object
kimlik: identity
kişilerarası alan kuramı: interpersonal field theory
kişilerarası psikanaliz: interpersonal psychoanalysis
kişileştirmeler: personifications
kolaylaştırmak: facilitate
konum: position
kopmuş: split off
koprofilik: coprophilic
kopuk: detached
kopukluk: detachment
kucaklayıcı çevre: holding environment
kucaklayıcı, kucaklama: holding
manik savunma: manic defense
mazoşizm: masochism
mizaç: temperamental
müttefik: ally
narsisizm: narcissism
negatif Oedipus karmaşası: negative Oedipus complex
nesne: object
nesne ilişkileri kuramı: object relations theory
nesne imgesi: object image
nesnel gerçeklik: objective reality
nesnel karşı-aktarım: objective countertransference
niteleyen: characterize
niyet: intention
nötralizasyon: neutralization
o-ben-değil: not me
obsesif: obsessive
oedipus karmaşası: oedipus complex
oluş, olma: being
onarıcı fanteziler: reperative fantasies
onarım: reperation
ortakyaşamsal: symbiotic
ortakyaşamsal yörünge: symbiotic orbit
otistik kabuk: autistic shell
öbür-ego: alter ego
ödipal: oedipal
ödipal dönem öncesi, ödipal öncesi: preoedipal
ölüm içgüdüsü: death instinct
önbilinç: preconscious
öngörülebilir, kestirilebilir: predictable
örgütlenme: organization
örgütleyici: organizer
örtük ileti: implicit communication
örüntü: pattern
örüntülendirme: patterning
öz: essence
özdeğer: self-esteem
özdeşim: identification
özdüşünüm: self-reflection

öz-düzenleme: self-regulation
özerk: autonomous
öznel: subjective
öznel tümgüçlülük: subjective omnipotence
öznellik: subjectivity
öznellikler arası: intersubjectivity
özsaygı: self-regard
özyeterlilik: self-sufficiency
özyıkıcı, öztahripkar: self-destructive
parça içgüdüler: component instincts
parçalar halinde: fragmented
prototip: prototype
psiko-cinsel: psychosexual
psişe: psyche
psişe-içi: intrapsychic
rasyonalizm: rationalism
reddeden nesne: rejecting object
rekabet: rivalry
sağlıklı büyümekte başarısız: failure to thrive
sahte kendilik: false self
sakatlayıcı: crippling
saldırgan: aggressive
saldırganla özdeşim: identification with the aggressor
saplanma: fixation
savunma: defense
seçkincilik: elitism
sembolik, simgesel: symbolic
sembolizasyon, simgeselleştirme: symbolization
sembolizm, simgesellik: symbolizm
serbest çağrışım: free association
serbestçe salınan dikkat: evenly hovering attention
sezgi: intuition
sınır aşımı: impingement
sınıra tecavüz ediçilik: intrusiveness
sınırdurum: borderline
sınırını aşma: impinge upon
sorgulama: inquiry
söylem: discourse
süregiden varoluş: going-on-being
süreksizlik: discontinuity
takım, kümelenme: constellation
tamamlayıcı: complementary
telafi edici: compensatory
telafi etme: compensate
temel fay hattı: basic fault
temsil: representation
terapiye olumsuz yanıt: negative therapeutic reaction
tıbbi: medical
tıbbileşmiş: medicalized
tinsel: spiritual
tinsellik: spirituality
toplumsal cinsiyet: gender
toplumsal gelenek, anlaşma: social convention
toplumsal kurgu: social construction
toplumsal kurgusalcılık: social constructivism
toplumsal yaratı: social creation
tutku: passion
tutum, tavır: attitude
tümgüçlülük: omnipotence
uyarılma, uyarılmışlık: arousal
uygun: optimal
uygun olma: fit
uygunsuz eşleşme: mismatch
uyum sağlama, ahenk gösterme: attune
uzaklık, mesafe: distance
uzlaşma: compromise
uzlaşma oluşumu: compromise-formation
vahşi: bestial
varoluş: existence
vekâleten: vicarious
verili, belirli şey: given
yabancı kaygısı: stranger anxiety
yakınlık: closeness
yakınlık: intimacy
yalıtma, yalıtılma, yalıtılmışlık: isolation
yanıt veren, tepki veren, duyarlı, ilgili: responsive
yankılama, yankılanma: resonance
yankılanma: resonate
yansıtılmış : reflected appraisal
yansıtma: projection
yansıtmalı özdeşim: projective

identification
yansız, nötral: neutral
yapı sökümü: deconstruction
yapı, bünye: constitution
yapılanma: configuration
yapısal dilbilim: structural linguistics
yapısal saldırganlık: constitutional aggression
yapısal,bünyesel: constitutional
yapısalcılık: structuralism
yapışkanlık: adhesiveness
yaratım, yapı: creation
yardımcı ego: auxiliary ego
yatıştırma: sooth
yatkınlık: predisposition
yatkınlık, eğilim: disposition
yeni doğan: newborn
yeniden ebeveynlik yapma: reparenting
yeniden eylemle canlandırma: reenactment
yeniden kurgulama: reconstruction
yeniden yaklaşma: rapproachment
yer değiştirme: displacement
yeterince-iyi anne: good-enough mother
yetiştirme, bakma, büyütme, çevre: nurture
yineleme zorlantısı: compulsion to repeat
yoğunlaştırma: condensation
yolak: pathway
yorumbilim: hermeneutics
yönlendirilmemişlik: nondirectedness
yüceltilmiş: sublimated
yüceltme: sublimation
yüzleştirme: confrontation
zamana uymayan: anachronistic
zorlantı: compulsion

İngilizce-Türkçe Sözlük

adhesiveness: yapışkanlık
affect: duygulanım
affective: duygulanımsal
affective perception: duygulanımsal algı
affective regulation: duygulanımsal ayarlama, düzenleme
agency: faillik,öznelik
agent: fail
aggressive: saldırgan
aim-inhibited: amacı ketlenmiş
ally: müttefik
alter ego: öbür-ego
altered state of consciousness: farklılaşmış bilinçlilik durumu
ambivalent: ikircikli
analysand: analizan
anchorage: demirleme
anachronistic: zamana uymayan
apparatus: aygıt
arousal: uyarılma, uyarılmışlık
association: çağrışım
attachment: bağlanma
attacks on linking: bağlantıya saldırılar
attitude: tutum, tavır
attune: uyum sağlama, ahenk gösterme
autistic shell: otistik kabuk
autonomous: özerk
auxiliary ego: yardımcı ego
awareness: farkındalık
basic fault: temel fay hattı
being: oluş, olma
benign regression: iyi huylu gerileme
bestial: vahşi
bonding: bağlanma
borderline : sınırdurum
capacity: kapasite, yeti, beceri
caregiver: bakım veren
castration: iğdiş etme, edilme
cathartic: katartik
catatonic stupor: katatonik stupor
characterize: niteleyen
closeness: yakınlık
conceptualization: kavramsallaştırma
confidentiality: gizlilik, sır saklama
cognitive : bilişsel
compensate: telafi etme
compensatory: telafi edici
complementary: tamamlayıcı
complex: karmaşık, çok boyutlu, kompleks
component instincts: parça içgüdüler
compromise: uzlaşma
compromise-formation: uzlaşma oluşumu
compulsion: zorlantı
compulsion to repeat: yineleme zorlantısı
condensation: yoğunlaştırma
configuration: yapılanma
conflict: çatışma
conflict free: çatışmadan muaf
confrontation: yüzleştirme
consciousness: bilinçlilik, bilinç alanı
consensual validation: karşılıklı rızaya dayalı onaylama
consolidation: birleştirme, sağlamlaştırma
constellation: takım, kümelenme
constituents: bileşenler
constitution: yapı, bünye
constitutional: yapısal,bünyesel
constitutional aggression: yapısal saldırganlık
contagion: bulaşma
contain: içinde taşıma
contextualize: bağlamsallaştırma
coprophilic: koprofilik
counterresistance: karşı-direnç
countertransference: karşı-aktarım
creation: yaratım, yapı
crippling: sakatlayıcı
cross-sectional: kesitsel
cumulative trauma: birikimsel travma
cyclical: döngüsel
death instinct: ölüm içgüdüsü

deconstruction: yapı sökümü
decontextualization: bağlamsızlaştırma
defense: savunma
delusion : hezeyan
denial: inkâr
desire: arzu
detached: kopuk
detachment: kopukluk
developmental arrest: gelişimsel duraklama
developmental passages: gelişimsel geçitler
differentiation: ayrımlaşma
discharge: boşalım, boşaltma
disclosure: kendinden bahsetme
discontinuity: süreksizlik
discourse: söylem
disguised: kılık değiştirmiş
disintegrating: bütünlüğü bozucu
disorganizing: dağıtıcı
displacement: yer değiştirme
disposition: yatkınlık, eğilim
disruption: kesinti, kesintiye uğrama
dissociation: dissosiasyon
dissolution: çözülme
distance: uzaklık, mesafe
distortion: çarpıtma
distraction: akıl çelme, dikkati dağılma
drive: dürtü
drive neutralization: dürtü nötralizasyonu
dual-instinct theory: ikili içgüdü kuramı
ego-ideal: ego ideali
ego identity: ego kimliği
ego syntonic: egoyla-uyumlu
ego weakness: ego zayıflığı
elated: coşkulu
elitism: seçkincilik
embeddedness: içine gömülmüşlük, içiçe oluş
emotional: duygusal
emotional collapse: duygusal çöküntü
emotional state: duygusal durum
empathic immersion: empatik dalış
empathic linkage: empatik bağlantı
empathy: empati
empiric: ampirik
enactment: eylemle canlandırma
envy: haset
epigenetic: epigenetik
erotic transference: erotik aktarım
esoteric: batınî
essence: öz
essential: özsel
evenly hovering attention: serbestçe salınan dikkat
evolve: evrilmek
excite: heyecanlandırma
exciting object: heyecanlandırıcı nesne
existence: varoluş
expansiveness: genişleyen, yayılan, açık
facilitate: kolaylaştırmak
failure to thrive: sağlıklı büyümekte başarısız
false self: sahte kendilik
fantasy: fantazi
feeling: duygu, hissetme
feeling states: duygu durumları
femininity: kadınlık
fit: uygun olma
fixation: saplanma
fragmented: parçalar halinde
free association: serbest çağrışım
frustration: engellenme, engellenmişlik
fullfillment: doyurma, doyum
functioning: işlevsellik, işleyiş
fusion: kaynaşma, içiçe geçme
gender: toplumsal cinsiyet
genitality: genitallik
given: verili, belirli şey
glove anesthesia: eldiven tipi duyu yitimi
going-on-being: süregiden varoluş
good-enough mother: yeterince-iyi anne
gradual process: kademeli süreç
gratify: doyurma
gratifying: doyurucu
growth-enhancing: büyümeyi kolaylaştırıcı
growth-stimulating: büyümeyi uyarıcı
hallucination: halüsinasyon, varsanı, sanrı
hatching: kabuğunu kırma/farklılaşma
hebephrenic: hebefrenik

hedonic: hazcı
heightened affective moments: doruk duygulanımsal anlar
hermeneutics: yorumbilim
holding: kucaklayıcı, kucaklama
holding environment: kucaklayıcı çevre
hostile integration: düşmanca bütünleşme
idealizing transference: idealleştiren aktarım
ideas of reference: alınma/referans fikirleri
identification: özdeşim
identification with the aggressor: saldırganla özdeşim
identity: kimlik
image: imge
imagery: imgelem
imaginary: imgesel
imagination: imgelem, tahayyül
impinge upon: sınırını aşma
impingement: sınır aşımı
implication: çıkarım, ima
implicit communication: örtük ileti
impulse: itki
in tune with: aynı frekansta olma
incest: ensest
incestious: ensest-yönelimli, ensestiyöz
incorporation: içe alım
individuation: bireyleşme
infancy: bebeklik, erken çocukluk
infantile: çocuksu, bebeksi
inherent: içkin, doğasında var olan
inhibit: ketlemek
inhibition: ketleme, ketlenme
inquiry: sorgulama
insight: içgörü
inspiration: esin
inspire: esinlenme
instictual renunciation: içgüdüsel vazgeçiş
instinctual: içgüdüsel
integrating tendencies: bütünleştirici eğilimler
integration: bütünleştirme, bütünleşme
intellectual: düşünsel, entelektüel
intellectualization: düşünselleştirme
intention: niyet
interact: etkileşme
interaction: etkileşim
interactive: etkileşimsel
internal object: içsel nesne
internal solidarity: içsel birlik
internalization: içselleştirme
internalized object relations: içselleştirilmiş nesne ilişkileri
interpenetration: iç içe geçme
interpersonal field theory: kişilerarası alan kuramı
interpersonal psychoanalysis: kişilerarası psikanaliz
intersubjectivity: öznelliklerarası
intimacy: yakınlık
intrapsychic: psişe-içi
introject: içe-atılmış nesne
introjection: içe-atma
introjective: içe-atmalı
introspection: içe-bakış
intrusiveness: sınıra tecavüz edicilik
intuition: sezgi
isolation: yalıtma, yalıtılma, yalıtılmışlık
isolation of affect: duygulanımın yalıtılması
isomorphic transformations: eşbiçimli dönüşümler
latent : gizil
linguistic: dilbilim, dilsel
mainstream: ana akım
manic defense: manik savunma
manifest content: görünür içerik
masculinity: erkeklik
masochism: mazoşizm
matching: eşleşme
medical: tıbbi
medicalized: tıbbileşmiş
merger: iç içe geçme, kaynaşma, birleşme
mirror image: ayna imgesi
mirror stage: ayna evresi
mirroring: aynalama, aynalayıcı
mirroring transference: ayna aktarımı
mismatch: uygunsuz eşleşme
molestation: cinsel taciz, tecavüz
mood : duygudurum

mood predisposition: duygudurum yatkınlığı
morality: ahlâk
motivation: güdülenim
motive: güdü
mutually: karşılıklı
narcissism: narsisizm
narrative: anlatı
nature vs nurture: doğa ve çevre
needs for security: güvenlik ihtiyaçları
negative Oedipus complex: negatif Oedipus karmaşası
negative therapeutic reaction: terapiye olumsuz yanıt
neutral: yansız, nötral
neutralization: nötralizasyon
newborn: yeni doğan
nondifferentiated: ayrımlaşmamış, ayrışmamış
nondirectedness: yönlendirilmemişlik
nondisclosure: kendini açmama, kendinden bahsetmeme
nongratification: doyum sunmama, doyurulmamışlık
not me: o-ben-değil
nurture: yetiştirme, bakma, büyütme, çevre
object: nesne
object image: nesne imgesi
object relations theory: nesne ilişkileri kuramı
objective countertransference: nesnel karşı-aktarım
objective reality: nesnel gerçeklik
obsessive: obsesif
oedipal: ödipal
oedipus complex: oedipus karmaşası
omnipotence: tümgüçlülük
optimal: uygun
organization: örgütlenme
organizer: örgütleyici
parasitic: asalak
part object: kısmî nesne
participant observation: katılımcı gözlem
passion: tutku
pathway: yolak
pattern: örüntü
patterning: örüntülendirme
perceptual conciousness: algısal bilinçlilik
personifications: kişileştirmeler
phallic: fallik
phallocentric: fallus-merkezli
phenomenon: fenomen, görüngü
pleasure priciple: haz ilkesi
point of anxiety: kaygı noktası
position: konum
practicing: alıştırma
preconscious: önbilinç
predictable: öngörülebilir, kestirilebilir
predisposition: yatkınlık
pregenital: genitallik öncesi
preoedipal: ödipal dönem öncesi, ödipal öncesi
preverbal: dil-öncesi
prewired: doğuştan donanımda var olan
primal scene: ilk sahne
primary: birincil
primary maternal preoccupation: birincil annelik meşguliyeti
primary object love: birincil nesne sevgisi
primary process: birincil süreç
progressive: ilerlemeci, ilerleyici, ilerici
projection: yansıtma
projective identification: yansıtmalı özdeşim
prototype: prototip
psyche: psişe
psychosexual: psiko-cinsel
puberty: ergenlik
quasi-agent: failsi
rage: hiddet, hınç
rapproachment: yeniden yaklaşma
rationalism: rasyonalizm
reaction formation: karşıt-tepki oluşturma
real self : gerçek kendilik
reality principle: gerçeklik ilkesi
reality-testing: gerçeği değerlendirme
reciprocity: karşılıklılık
reconstruction: yeniden kurgulama
reductive: indirgemeci

reenactment: yeniden eylemle canlandırma
reflected appraisal: yansıtılmış
regressed ego: gerilemiş ego
regression: gerileme
regressive: gerilemeci, gerileyici
regressive pull: geriletici çekiş
regulate: ayarlama, düzenleme
rejecting object: reddeden nesne
relatedness: ilişkililik, bağ
relational: ilişkisel
relative: göreceli
relativity: görecelilik
reliable: güvenilir katılım
reparenting: yeniden ebeveynlik yapma
reperation: onarım
reperative fantasies: onarıcı fanteziler
representation: temsil
resistance: direnç
resonance: yankılama, yankılanma
resonate: yankılanma
responsive : yanıt veren, tepki veren, duyarlı, ilgili
reverie: derin düşünme, hayal, dalgınlık
rivalry: rekabet
rumination: derin düşüncelere dalış
secondary elaboration : ikincil ayrıntılandırma
secondary process: ikincil süreç
security operations: güvenlik işlemleri/ operasyonları
seduction: baştan çıkarma
self: kendilik
self-absorbed: kendine dönük
self-absorbtion: kendine dönüklük
self-alienation: kendine yabancılaşma
self-attack: kendine saldırma
self-blame: kendini suçlama
self-centeredness: benmerkezlilik
self-confirming: kendini onaylayıcı
self-contained: kendine yeten
self-deception: kendini aldatma
self-defeating: kendi aleyhine işleyen
self-destructive: özyıkıcı, öztahripkar
self-directed: kendine yönelmiş
self-distorting: kendiliği çarpıtıcı
self-esteem: özdeğer
self-expression: kendiliğin ifadesi
self-feeling: kendini hissetme
self-fulfilling prophecy: kendini doğrulayan kehanet
self image: kendilik imgesi
self-organization: kendini örgütleme
self-preservative: kendini koruyucu
self-realization: kendini gerçekleştirme
self-reflection: özdüşünüm
self-regard: özsaygı
self-regulation: öz-düzenleme
self-reproach: kendini kınama
self-restorative: kendini yenileyici
self-restrained: kendini sınırlamış
self-sufficiency: özyeterlilik
self-system: kendilik sistemi
self-torture: kendine eziyet etme
sensation: duyum
sense: algı, duygu, his, duyum
sensory: duyusal
sensual: duyumsal,şehevi, şehvetli
sensuality: duyumsallık
separation: ayrılma, ayrılık
separation-individuation: ayrışma-bireyleşme
signifier: gösteren
slip of the tongue: dil sürçmesi
social construction: toplumsal kurgu
social constructivism: toplumsal kurgusalcılık
social convention: toplumsal gelenek, anlaşma
social creation: toplumsal yaratı
sooth: yatıştırma
specious ideals: aldatıcı idealler
spiritual: tinsel
spirituality: tinsellik
split: bölme, bölünmüşlük, bölünme
split off: kopmuş
splitting: bölme, bölünme
stranger anxiety: yabancı kaygısı
stratification: katmanlaşma
structural linguistics: yapısal dilbilim
structuralism: yapısalcılık

subjective: öznel
subjective omnipotence: öznel tümgüçlülük
subjectivity: öznellik
sublimated: yüceltilmiş
sublimation: yüceltme
substitute: ikame
surrealism: gerçeküstücülük
surrealist: gerçeküstücü
symbiotic: ortakyaşamsal
symbiotic orbit: ortakyaşamsal yörünge
symbolic: sembolik, simgesel
symbolization: sembolizasyon, simgeselleştirme
symbolizm: sembolizm, simgesellik
temperamental: mizaç
imaginary: imgesel
transference: aktarım
transformative: dönüştürücü
transitional experience: geçiş yaşantısı
transitional object: geçiş nesnesi
transmuting internalization: dönüştürücü içselleştirme
twinship transference: ikizlik aktarımı
two-person psychology: iki-kişilik psikoloji
unconscious: bilinçdışı
undifferentiated: ayrımlaşmamış
unintegrated: bütünleşmemiş
unintegration: bütünleşmemişlik
unitary whole: bölünmez bütün
urge: itki
vicarious : vekâleten
vitality: canlılık
voyeurism: gözetlemecilik, röntgencilik
vulnerable: incinebilir
whole object: bütün nesne
will: irade
wish: arzu
withdrawal: geri çekilme, içe çekilme
working alliance: çalışma ittifakı

Kaynakça

Abend, S. (1986). "Countertransference, empathy and the analytic ideal: The impact of life stress on analytic capability", *Psychoanalytic Quarterly, 55*, s. 563-575

Abraham, K. (1921). "Contributions to the theory of the anal character", *Selected papers of Karl Abraham*, Hogarth, Londra, 1973, s. 370-392.

Altman, N. (1995). *The psychoanalyst in the inner city*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.

Arlow, J. A. (1985). "The concept of psychic reality and related problems", *Journal of the American Psychoanalytic Association, 33*, s. 521-535.

Arlow, J, A. (1987). "The Dynamics of interpretation", *Psychoanalytic Quarterly, 56*, s. 68-87.

Aron, L. (1991). "The patient's experience of the analyst's subjectivity", *Psychoanalytic Dialogues, 1*, s. 29-51.

—, (1992). "Interpretation as expression of the analyst's subjectivity", *Psychoanalytic Dialogues, 2(4)*, s. 475-508.

—, (1995). The internalized primal scene. *Psychoanalytic Dialogues, 5(2)*, 195-238.

Aron, L. ve Harris, A. (der.). (1993). *The legacy of Sandor Ferenczi*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.

Atwood, G., ve Stolorow, R. (1984). *Structures of subjectivity: Explorations in the psychoanalytic phenomenology*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.

Bacal, H. (1985). "Optimal responsiveness and the therapeutic process", A. Goldberg (der.), *Progress in self psychology*, Cilt 1, Analytic Press, Hillsdale, NJ, s. 202-227.

—, (1995). "The essence of Kohut's work and the progress of the self psychology", *Psychoanalytic Dialogues, 5*, s. 353-356.

Bacal, H., ve Newman, K. (1990). *Theories of object relations: Bridge to self psychology*, Colombia University Press, New York.

Balint, M. (1937). "Early developmental states of the ego", *In Primary love and psychoanalytic technique*, Liveright, New York, 1965.

—, (1968). *The basic fault*, Tavistock, Londra.

Barringer, F. (1988, Temmuz 18). "The new Soviet psyche, a place is made for Freud", *New York Times*, s. 1.

Bass, A. (1993). "Review essay: Learning from the patient, by Patrick Casement", *Psychoanalytic Dialogues*, 3(1).

Beebe, B., ve Lachmann, F. (1988). "Mother-infant mutual influence and the precursors of psychic structure", A. Goldberg (der.), *Frontiers in self psychology*, Cilt 3, Analytic Press, Hillsdale, NJ, s. 3-25.

Beebe, B., ve Lachmann, F. (1994). "Representation and internalization in infancy: Three principles of salience", *Psychoanalytic Dialogues*, 11, s. 127-166.

Benjamin, J. (1988). *The bonds of love: Psychoanalysis, feminism, and the problem of domination*, Pantheon, New York.

—, (1992). "Discussion of Judith Jordan's 'The relational self'", *Contemporary Psychotherapy Review*, 7, s. 82-96.

Bergmann, M. S. (1973). *The anatomy of loving*, Colombia University Press, New York.

Bieber, I. (1965). "Clinical aspects of male homosexuality", J. Marmor (der.), *Sexual inversion: The multiple roots of homosexuality*, Basics Books, New York.

Bion, W. R. (1955). "Group Dynamics: A re-view", M. Klein, P. Heinman, & R. E. Money-Kyrle (der.), *New directions in psycho-analysis*, Maresfield Reprints, Londra, s. 440-477.

—, (1967). "Notes on memory and desire", E. Bott-Spillius (der.), *Melanie Klein today*, Cilt 2, Routledge, Londra, 1988, s. 17-21

Black, M. (1987). "The analyst's stance: Tranferential implications of the technical orientation", *Annual of Psychoanalysis*, Cilt 15, International Universities Press, New York.

Blanck, G., ve Blanck, R. (1974). *Ego psychology: Theory and practice*, Colombia University Press, New York.

Blechner, M. (1992). "Working in the countertransference", *Psychoanalytic Dialogues*, 2, s. 161-180.

Bloom, H. (1973). *The anxiety of influence*, Oxford University Press, New York.

—, (1986, Mart 23). "Freud, the greatest modern writer", *New York Times Book Review*.

Bollas, C. (1987). *The shadow of the object: Psychoanalysis of the unthought known*, Colombia University Press, New York.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*, Basic Books, New York.

—, (1973). *Attachment and loss: Vol. 1. Separation: Anxiety and anger*, Basic Books, New York.

—, (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and depression*, Basic Books, New York.

Brenner, C. (1976). *Psychoanalytic technique and psychic conflict*, International Universities Press, New York.

Brenner, C. (1982). *The mind in conflict*, International Universities Press, New York.

Bromberg, P. (1980). "Empathy, anxiety and reality: A view from the bridge", *Contemporary Psychoanalysis*, 16, s. 223-236.

—, (1983). "The mirror and the mask: On narcissism and psychoanalytic growth", *Contemporary Psychoanalysis*, 19(2), s. 359-387.

—, (1989). "Interpersonal psychoanalysis and self psychology: A clinical comparison", D. Detrick ve S. Detrick (der), *Self psychology*, Analytic Press, Hilldale, NJ.

—, (1991). "On knowing one's patient inside out", *Psychoanalytic Dialogues*, 1(4), s. 339-442.

—, (1980). "Shadow and substance", *Psychoanalytic Psychology*, 10(2), s. 147-168.

Brown, N. O. (1959). *Life against death: The psychoanalytic meaning of history*, Wesleyan University Press, Middletown, Conn.

Bruner, J. (1993). "Loyal opposition and the clarity of dissent", *Psychoanalytic Dialogues.*, 3, s. 11-20.

Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*, Routledge, New York.

Casement, P. (1991). *Learning from the patient*, Guilford, New York.

Chassequet-Smirgel, J. (1998). *Female sexuality*, University of Michigan Press, Ann Arbor.

Chodorow, N. (1980). "Gender, relation, and difference in psychoanalytic perspective", C. Zanardi (der.), *Essential papers on the psychology of women*, New York University Press, New York, 1990.

Chodorow, N. (1989). *Feminism and psychoanalytic theory*, Yale University Press, New Haven, CT.

Chused, J. (1991). "The evocative power of enactments", *Journal of the American Psychoanalytic Society, 39*, s. 615-639.

Cocks, G. (der.). (1994). *The curve of life: Correspondence of Heinz Kohut, 1923-1981*, University of Chicago Press, Chicago.

Coles, R. (1970). *Erik H. Erikson: The growth of his work*, Atlantic/Little, Brown, Boston.

Coltart, N. (1992). *Slouching towards Bethlehem*, Guilford, New York.

Davies, J. (baskıda). *Psychoanalytic dialogues.*

Davies, J., ve Frawley, M. (1993). *Treating adult survivors of childhood sexual abuse*, Basic Books, New York.

Dimen, M. (1991). Deconstructing differences: Gender, splitting and transitional space. *Psychoanalytic Dialogues, 1(3)*, 335-352.

Dougles, A. (1995). *Terrible honesty: Mongrel Manhattan in the 1920s*, Farrar, Straus ve Giroux, New York.

Eissler, R., ve Eissler, K. (1966). "Heinz Hartmann: A biographical sketch", R. Loewenstein, L. Newman, M. Shur, ve A. Solnit (der.), *A general psychology: Essays in honor of Heinz Hartmann*, International Universities Press, New York, s. 3-15.

Ehrenberg, D. (1992). *The intimate edge*, Norton, New York.

Ellenberger, H. (1970). *The discovery of the unconscious*, Basic Books, New York.

Erikson, E. (1950). *Childhood and society*, Norton, New York.

—, (1958). *Young man Luther*, Norton, New York.

—, (1959). *Identity and the life cycle: Vol 1. Selected papers, Psychological issues*, International Universities Press, New York.

Fairbairn, W. R. D. (1952). *An object-relations theory of the personality*, BasicBooks, New York.

—, (1994). *From instinct to self: Selected papers of W. R. D. Fairbairn*, Cilt 1-2, E. F. Birtles ve D. E. Scharff (der.), Aronson, Nortvale, NJ.

Farber, L. (1976). *Lying, despair, jealousy, envy, sex, suicide, drugs, and the good life*, BasicBooks, New York.

Fast, I. (1984). *Gender identity: A differentiation model*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.

Feiner, A. (1979). "Countertransference and the anxiety of influence", L. Epstein ve A. Feiner (der.), *Countertransference*, Aronson, New York.

Feiner, K., ve Kiersky, S. (1994). "Empathy: A common ground", *Psychoanalytic Dialogues, 4*, s. 425-440.

Felman, S. (1987). *Jacques Lacan and the adventure of insight*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Ferenczi, S. (1998). *The clinical diary of Sandor Ferenczi*, J. Dupont (der.), Harvard University Press, Cambridge, MA.

Fogel, G. (1989). "The authentic function of psychoanalytic theory: overview of the contributions of Hans Loewald", *Psychoanalytic Quarterly, 58*, s. 419-451.

Fosshage, J. (1989). "Dream interpretation revisited", A. Goldberg (der.), *Frontiers in self psychology*, Analytic Press, Hillsdale, NJ, s. 161-175.

—, (1989). "The developmental function of dreaming mentation: Clinical implications", A. Goldberg (der.), *Dimensions of self experience*, Analytic Press, Hillsdale, NJ, s. 3-11.

—, (1992). "Self psychology: The self and its vicissitudes within a relation matrix", N. Skolnick ve S. Warshaw (der.), *Relational perspectives in psychoanalysis*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.

—, (1994). "Toward reconceptualizing transference", *International Journal of Psycho-Analysis, 75*, s. 265-280.

Fosshage, J., ve Loew, C. (der). (1987). *Dream interpretation: A comparative study*, PMA, Costa Mesa, California.

Fraiberg, S. (1977). "Every child's birthright: In defence of mothering", BasicBooks, New York.

Frank, K. (1992). "Combining action techniques with psychoanalytic therapy", *International Review of Psychoanalytic Dialogues*, 19, s. 57-79.

Frank, K. (1993). Auction, insight and working through: Outline of an integrative approach. *Psychoanalytic Dialogues*, 3(4). 535-578.

Freud, A. (1936). *The ego and the mechanisms of defence*, Hogarth, Londra.

—, (1966). "Links between Hartmann's ego psychology and the child analysy's thinking in psychoanalysis", R. Loewenstein, L. Newman, M. Shur, ve A. Solnit (der), *A general psychology: Essay in honor of Heinz Hartmann*, International Universities Press, New York, s. 16-27.

Freud, A., Nagera, H., ve Freud, W. E. (1965). "Metapsychological assessment of the adult personality: The adult personality", *Psychoanalytic Study of the Child*, 20, s. 9-41.

Freud, S. (1900). *The interpretation of dreams*, Cilt 4 ve 5, SE, s. 1-626.

—, (1905a). *Fragment of an analysis of a case of hysteria*, "The standard edition of the complete psychological Works of Sigmund Freud" J. Strachey (çev.), Hogarth, Cilt 7, Londra, s. 1-122.

—, (1905b). *Three essays on the theory of sexuality*, Cilt 7, SE, s. 125-245.

—, (1908). "Civilized" sexual morality and modern nervous illness, Cilt 9, SE, s. 177-204.

—, (1912). *The dynamics of transference*, Cilt 12, SE, s. 99-108.

—, (1913). "On beginning the treatment" (Further recommendations on the technique of psychoanalysis), Cilt 12, SE, s. 121-144.

—, (1913). *Totem and taboo*, Cilt 13, SE, s. 1-164.

—, (1914a). "On narcissism: An introduction", Cilt 14, SE, s. 67-102.

—, (1914b). "On the history of the psycho-analytic movement", Cilt 14, SE, s. 1-66.

—, (1914c). "Remembering, repeating and working through", Cilt 12, SE, s. 145-156.

—, (1915). "Instincts and their vicissitudes", Cilt 14, SE, s. 111-140.

—, (1916). "Some character types met with in psychoanalytical work", Cilt 14, SE, s. 311-333.

—, (1920). *Beyond the pleasure principle*, Cilt 18, SE, s. 1-64.

—, (1923). *The ego and the id*, Cilt 19, SE, s. 1-66.

—, (1927). *The future of an illusion*, Cilt 21, SE, s.34-63.

—, (1930). *Civilization and its discontents*, Cilt 21, SE, s. 59-145.

—, (1933). *New introductory lectures on psycho-analysis*, Cilt 22, SE, s. 1-182.

—, (1937a). "Analysis terminable and interminable", Cilt 23, SE, s. 216-253.

—, (1937b). "Constructions in analysis", Cilt 23, SE, s. 255-270.

—, (1985). *The complete letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887-1904*, (J. Mason, Çev. & der.), Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Freud, S., ve Breuer, J. (1985). *Studies on hysteria*, Cilt 2, SE.
Freud, S., ve Ferenczi, W. (1992). *The correspondence of Sigmund Freud and Sandor Ferenczi*, E. Brabant, E. Falzeder, ve P. Giampieri-Deutsch (der.), Harvard University Press, Cambridge, MA.
Freidman, L. (1988). *Anatomy of psychoanalysis*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.
Fromm, E. (1941). *Escape from freedom*, Avon, New York.
—, (1947). *Man for himself*, Fawcett, Greenwich, CT.
Gabbard, G. (1995). *Psychotherapy, cost effectiveness, and cost offset*, Oral presentation, W. A. White Institute, Nisan 7, New York, NY.
Gagnon, J. (1991). "Commentary", *Psychoanalytic Dialogues, 1*, s. 373-376.
Gay, P. (1988). *Freud: A life for our time*, Norton, New York.
Gerhardt, J., ve Stinson, C. (1995). "I don't know." Resistance or groping for words? The construction of analytic subjectivity", *Psychoanalytic Dialogues, 5*.
Ghent, E. (1992). "Process and paradox", *Psychoanalytic Dialogues*, 2(4), s. 135-160.
Gill, M. (1982). "The analysis of transference", Cilt 1, International Universities Press, New York.
—, (1982). "Psychoanalysis in transition", Analytic Press, Hillsdale, NJ.
Gill, M., ve Hoffman, I. Z. (1982). "A method for studying the analysis of aspects of the patient's experience of the relationship in psychoanalysis and psychotherapy", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 30, s. 137-168.
Gill, M., ve Holzman, P. (1976). *Psychology vs. Metapsychology*, Psychological Issues, Cilt 14, 4, Monograph 36, International Universities Press.
Gilligan, C. (1982). *In a different voice*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
Gilligan, C. (1992). *Meeting at the crossroads*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
Gray, P. (1994). *The ego and analysis of defense*, Jason Aronson, Northvale, NJ.
Green, M. (der.). (1964). *Interpersonal psychoanalysis: The selected papers of Clara M. Thompson*, BasicBooks, New York.
Greenberg, J. (1991). *Oedipus and beyond: A clinical theory*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
Greenberg, J., &Mitchell, S. (1983). *Object relations in psychoanalytic theory*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
Greenson, R. (1965). "The working alliance and the transference neurosis", *Explorations in psychoanalysis*, International University Press, 1978, New York, s. 99-224.
—, (1967). *The technique and practice of Psycho-analysis*, International University Press, New York.
—, (1968). "Disidentifying from Mother", *International Journal of Psychoanalysis, 49*, s. 370-374.
—, (1974). "Transference: Freud or Klein?", *Explorations in psychoanalysis*, International University Press, New York, 1978, s. 519-540.
Grosskurth, P. (1986). *Melanie Klein: Her world and her work*, Knopf, New York.
—, (1991). *The secret ring*, Addison-Wesley, Reading, MA.
Grossman, W. (1992). "Hierarchies, boundaries, and representation in the Freudian model of mental organization", *Journal of the American Psychoanalytic Association, 40*, s. 27-62.
Grosz, E. (1990). *Jacques Lacan: A feminist introduction*, Routledge, New York.

Grotstein, J. (1987). "Making the best of a bad deal: A discussion of Boris Bion revisited." *Contemporary Psychoanalysis, 23(1),* s. 60-76.

Gruental, R. (1993). "The patients' transference experience of the analyst's gender: Projection, factuality, interpretation of construction?", *Psychoanalytic Dialogues, 3,* s. 323-341.

Grunnbaum, A. (1984). *The foundations of psychoanalysis*, University of California Press, Berkeley.

Guntrip, H. (1969). *Schizoid phenomena, object relations and the self*, BasicBooks, New York.

—, (1971). *Psychoanalytic theory, therapy and the self*, BasicBooks, New York.

—, (1975). "My experience of analysis with Fairbairn and Winnicott", *International Review of Psychoanalysis, 2,* s. 145-156.

Habermas, J. (1968). *Knowledge and human interests*, Beacon, New York.

Harris, A. (1991). "Gender as contradiction", *Psychoanalytic dialogues, 1(2),* s. 197-224.

—, (1995). "Envy and aggression: The hidden dilemmas in women's ambition", *Paper presented at the winter scientific meeting of the Postgraduate Psychoanalytic Society,* Ocak 28, New York, 1995.

Hartmann, H. (1939). *Ego psychology and the problem of adaptation*, International Universities Press, New York.

—, (1964). *Essays on ego psychology*, International Universities Press, New York.

Hartmann, H., Kris, E., ve Loewenstein, R. (1946). "Comments on the formation of psychic structure", *Psychoanalytic Study of the Child, 2.*

—, (1951). "Some psychoanalytic comments on culture and personality". G. B. Wilbur ve W. Muensterberger (der.), *Psychoanalysis and culture*, International Universities Press, New York.

Hatterer, L. (1970). *Changing homosexuality in the male*, McGrawHill, New York.

Hirsch, I. (1984). "The rediscovery of the advantages of the participant-observation model", *Psychoanalysis and Contemporary Thought, 8,* s. 441-469.

—, (1987). "Varying modes of analytic participation", *Journal of the American Academy of Psychoanalysis, 15,* s. 205-222.

—, (1994). "Countertransference love and theoretical model", *Psychoanalytic Dialogues, 4,* s. 171-192.

Hoffman, I. Z. (1983). "The patient as interpreter of the analyst's experince", *Contemporary Psychoanalysis, 19,* s. 389-422

—, (1987). "The value of uncertainty in psychoanalytic practice", *Contemporary Psychoanalysis, 23(2),* s. 205-215.

—, (1991). "Discussion: Toward a social-constructivist view of the psychoanalytic situation", *Psychoanalytic Dialogues, 1,* s. 74-105.

—, (1992). "Some practical implications of social-constructivist view of the psychoanalytic situation", *Psychoanalytic Dialogues, 2,* s. 287-304.

—, (1994). "Dialectical thinking and therapeutic action in the psychoanalytic process", *Psychoanalytic Quartely, 63,* s. 187-218.

Hofstader, D., ve Dennett, D. (1981). *The mind's I: Fantasies and reflactions on self and soul*, BasicBooks, New York.

Horney, K. (1926). "The flight from womanhood", K. Horney (der.), *Feminine psychology*, Norton, New York, 1967.

—, (1937). *The neurotic personality of our time*, Norton, New York.
Irigaray, L. (1977). "The sex which is not done", C. Zanardi (der.), *Essential papers on the pschology of women*, New York University Press, New York, 1990.
Isaacs, S. (1943). "The nature and function of phantasy". M. Klein, P. Heinmann, S. Isaacs ve J. Riviere (der.), *Developments in psychoanalysis*, Hogarth, London, 1952.
Jacobs, T. (1991). *The use of the self*, International Universities Press, New York.
Jacobsen, E. (1964). *The self and the object World*, International Universities Press, New York.
—, (1971). *Depression*, International Universities Press, New York.
Jordan, J. (1992). "The ralation self: A new perspective for understanding women's developmant", *Contemporary Psychotherapy Review, 7*, s. 56-71.
Joseph, B. (1989). *Psychic equlibrium and the psychic change*, Tavistock/Routledge, Londra.
Jung, C. (1933). *Modern man in search of a soul*, Harvest, New York.
Kernberg, O. (1975). *Boardline conditions and the pathological narcissism*, Jason Aronson, New York.
Kernberg, O. (1976). *Object relations theory and clinical psychoanalysis*, Jason Aronson, New York.
—, (1984). *Severe personality disorders*, Yale University Press, New Haven, CT.
—, (1994). "Love in the analytic setting", *Journal of the American Psychoanalytic Association, 42(4)*, s. 1137-1158.
Kerr, J. (1993). *A most dangerous method: The story of Jung, Freud and Sabina Spielrein*, Knopf, New York.
Khan, M. M. R. (1963). *The privacy of the self*, International Universities Press, New York.
Kirsner, D. (1982). "Self psychology and the psychoanalytic movement: An interview with Dr. Heinz Kohut", *Pyschoanalysis and Contemporary Though, 5(3)*, s. 483-495.
Klauber, J., ve others (1987). *Illusion and spontaneity in psychoanalysis*, Free Association Press, Londra.
Klein, M. (1932). *The psycho-analysis of children*, Hogarth, Londra.
—, (1935). "A contribution to the psychogenesis of manic-depressive states", *In Contributions to psychoanalysis, 1921-1945*, McGraw-Hill, New York, 1964.
—, (1940). "Mourning and its relation to manic-depressive states", *In Contributions to psychoanalysis, 1921-1945*, McGraw-Hill, New York, 1964.
—, (1957). *Envy and gratitude and other works: 1946-63*, Delacorte, New York, 1975.
Kligerman, C. (1985). "The memorials for Heinz Kohut, M.D., October 31, 1981", *The annual of psychoanalysis*, International Universities Press, New York, s. 9-15.
Kohut, H. (1959). "Introspection, empathy and psychoanalysis", *Journal of the American Psychoanalytic Association, 7*, s. 459-483.
Kohut, H. (1971). *The analysis of self*, International Universities Press, New York.
—, (1977). *The restoration of the self*, International Universities Press, New York.
—, (1979). "The two analyses of Mr. Z", *International Journal pf Psychoanalysis, 60*, s. 3-27
—, (1984). *How does analysis cure?*, University of Chicago Press, Chicago. Kohut, H. (1994). *The course of life: Correspondence of Heinz Kohut, 1923-1981* (G. Cocks, Der.), University of Chicago Press, Chicago.

Kohut, H., ve Wolf, E. (1978). "The disorders of the self and their treatment: An outline", *International Journal pf Psychoanalysis, 59*, s. 413-425.

Kris, E. (1951). "Ego psychology and interpretation in psychoanalytic therapy", C. Thompson (der.), *An outline of psychoanalysis*, Random House, New York, 1955.

—, (1952). *Psychoanalytic explorations in art*, New York: International Universities Press.

Kristeva, J. (1981). "Women's time", C. Zanardi (der.), *Essential papaers on the psychology of women*, New York University Press, New York, 1990, s. 374-400.

Kristeva, J. (1986). *The Kristeva reader*, T. Moi (der.), Colombia University Press, New York.

—, (1992). *The samurai*, Colombia University Press, New York.

Kronold, E. (1980). "Eidith Jacobson 1897-1978", *Psychoanalytic Quarterly, 49*, s. 505-507.

Lacan, J. (1977). *Ecrits: A selection*, Alan Sheridan (çev.), Norton, New York.

—, (1978). *The four fundemantal concepts of psychoanalysis*, Jacques-Alain Miller, (der.), John Forrester (çev.), Norton, New York.

—, (1988a). *The seminar of Jacques Lacan: Book I: Freud's papers on technique, 1953-1954*, Jacques-Alain Miller (der.), John Forrester (çev.), Norton, New York.

—, (1988b). *The seminar of Jacques Lacan: Book II: The ego in Freus's theory and in the technique of psychoanalysis, 1954-1955*, Jacques-Alain Miller, (der.), John Forrester (çev.), Norton, New York.

Lachmann, F., ve Beebe, B. (1992). "Representational and selfobject transferencec: Adeveleopmental perspective", *New therapeutic vision: Progress in self psychology*, Cilt 8, Analytic Press, Hillsdale, NJ, s. 3-15.

—, (1994). "Representation and internalization in infany: 3 princeiples of salience", *Psychoanalytic Psychology, 11(2)*, s. 127-166.

Lachmann, F., ve Stolorow, R. (1987). "Transference-The organization of experience", R. Stolorow, B. Brandschaft ve G. Atwood (der.), *Psychoanalytic treatment: An intersubjective approach*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.

Laing, R. D., ve Esterson, A. (1970). *Sanity, madness and the family*, Penguin, Harmondswprth, Middlesex, England.

Lasch, C. (1978). *The culture of narcissism: American life in age of diminishing expectations*, Norton, New York.

Levenson, E. (1972). *The fallacy of understanding*, BasicBooks, New York.

—, (1983). *The ambiguity of change*, BasicBooks, New York.

Lictenberg, J. (1983). *Psychoanalysis and infant research*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.

—, (1989). *Psychoanalysis and motivation*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.

Little, M. (1985). "Winnicott working in areas where psychotic anxieties predominate: A personal record", *Free Associations, 3*, s. 9-41.

Loewald, H. (1980). *Papers on psychoanalysis*, Yale University Press, New Haven, CT.

—, (1988). *Sublimation*, Yale University Press, New Haven, CT.

Lorenz, K. (1966). *On aggression*, Harcourt, Brace ve World, New York.

Mahler, M. (1966). "Notes on the development of basic moods: The depressive affect", R. Loewenstein, L. Newman, M. Schur ve A. Solnit, (der.), *Psychoanalysis: A general psychology*, International Universities Press, New York, s. 152-168.

—, (1968). "On human symbiosis and the vicissitudes of individuation", *Infantile psychosis*, Cilt 1, International Universities Press, New York.

Mahler, M., Pine, F. ve Bergman, A. (1975). *The psychological birth of the human infant*, BasicBooks, New York.

Marcuse, H. (1955). *Eros and civilazation*, Beacon, Boston.

Maroda, K. (1991). *The power of countertransference*, Jason Aronson, Northvale, NJ.

Masson, J. (1984). *The assault on truth: Freud's suppression of the seduction theory*, Farrar, Straus ve Giroux (der.), New York.

May, R. (1969). *Love and will*, Norton, New York.

May, R., Angel, E. ve Ellenberger, H. (1967). *Existence*, Simon & Schuster, New York.

Mehlman, J. (1972). "The 'floating signifier': From Levi-Strauss to Lacan", *French Freud; Structural Studies in Psychoanalysis*, Yale French Studies, 48, s. 10-37.

Messer, S., Sass, L. ve Woolfolk, R. (der.) (1988). *Hermeneutics and psychological theory: Interpretive perspective on personality, psychotherapy and psychopathology*, Rutgers University Press, New Brunswick NJ.

Michels, R. (1988). "The future of psychoanalysis", *Psychoanalytic Quarterly, 57*, s. 167-185.

Mitchell, J. (1975). *Psychoanalysis and feminism*, Vintage, New York.

Mitchell, S. (1988). *Relational concepts in psychoanalysis: An integration*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

—, (1993). *Hope and dread in psychoanalysis*, BasicBooks, New York.

Modell, A. (1984). *Psychoanalysis in a new context.* New York: International Universities Press.

Muller, J. (1995). *Beyond the psychonalytic dyad: Development semiotics in Freud, Pierce and Lacan*, Routladge, New York.

Muller, J., ve Richardson, W. (1982). *Lacan and language: A reader's guide to Ecrits*, International Universities Press, New York.

Ogden, T. (1982). *Projective identification and psychotherapeutic technique*, Jason Aronson, New York.

—, (1986). *The matrix of the mind*, Jason Aronson, Northvale, NJ.

—, (1989). *The primative edge of experience*, Jason Aronson, Northvale, NJ.

—, (1991). "An interview with Thomas Ogden", *Psychoanalytic Dialogues, 1*, s. 371-376.

—, (1994). *Subjects of analysis*, Jason Aronson, Northvale, NJ.

Oliner, M. (1988). *Cultivating Freud's garden in France*, Aronson, New York.

Ornstein, A. (1974). "The dread to repeat and the new beginning", *Annual of psychoanalysis, 2*, s. 231-248

Ovesy, L. (1969). *Homosexuality and pseudohomosexuality*, Science House, New York.

Panel (1987). "Survey of psychoanalytic practice 1976; some trends and implications. S. E. Pulver, Reporter", *Journal of the American Psychoanalytic Association, 26*, s. 615-631.

Perry, H. S. (1982). *Psychiatrist of America: The life of Harry Stack Sullivan*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Philips, A. (1988). *Winnicott*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

—, (1993). *On kissing, tickling and being bored*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

—, (1994). *On flirtation: Psychoanalytic essays on the uncommitted life*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Pine, F. (1985). *Developmental theory and clinical process*, Yale University Press, New Haven, CT.
—, (1991). *Drive, ego, object, self*, BasicBooks, New York.
Pizer, S. (1992). "The negotiation of paradox in the analytic patient", *Psychoanalytic Dialogues, 2(2)*, s. 215-40.
Plotter, J. (1985). "Jacques Lacan: Pyschoanalyst, sürrealist and mystic", J. Reppen (der), *Beyond Freud: A study of modern psychoanalytic theorists*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.
Racker, H. (1968). *Transference and countertransference*, International Universities Press, New York.
Rapaport, D. (1958). "A historical survey of psychoanalytic ego psychology". *The collected papers of David Rapaport*, M. Gill (der.), BasicBooks, New York, 1967.
Reich, W. (1929). "The genetical character and the neurotic character", R. Fliess (der.), *The psychoanalytic reader*, International Universities Press, New York, 1948.
Renik, O. (1993). "Analytic interaction: Conceptualizing technique in light of the analyst's irredicle subjectivity", *Psychoanalytic Quartely, 62(4)*, s. 553-571.
Ricoeur, P. (1970). *Freud and philosopy: An essay on interpretation*, Yale University Press, New Haven, CT.
Rosenfeld, H. (1987). *Impasse and interpretation*, Tavistock, Londra.
Samson, H., ve Weiss, J. (1986). *The pyshoanalytic process: Theory, clinical observation and emperical research*, Guilford, New York.
Sandler, J. (1976). "Countertransference and role-responsiveness", *International Review of Psychoanalysis, 3*, s. 43-48.
Sass, L., ve Woolfolk, R. (1988). "Psychoanalysis and the hermeneutric turn: A critique of Narrative truth and historical truth", *Journal of the American Psychoanalytic Association, 36*, s. 429-454.
Schafer, R. (1968). *Aspects of internalization*, International Universities Press, New York.
—, (1976). *A new language for psychoanalysis*, Yale University Press, New Haven, CT.
—, (1978). *Language and insight*, Yale University Press, New Haven, CT.
—, (1983). *The analytic attitude*, BasicBooks, New York.
—, (1992). *Retelling a life*, BasicBooks, New York.
—, (1994). "The contemporary Kleinians of London", *Psychoanalytic Quartely, 63(3)*, s. 409-432.
Schneidermann, S. (1983). *Jacques Lacan: The death of an intellectual hero*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
Schwartz, J. (1995). "What does the psysicist know? Thraldom and insecurity in the relationship of psychoanalysis to physics", *Psychoanalytic Dialogues, 5*, s. 45-62.
Searles, H. (1979). "Countertranfereance and related subjects", International University Press, New York.
—, (1986). "My work with borderline patients", Jason Aronson, Northvale, NJ.
Seligman, S., ve Shanok, R. (1995). "Subjectivity, complexity and the social World: Erikson's identity concept and contemporary relational theories", *Pyshoanalytic Dialogues, 5*.
Shapiro, D. (1965). *Neurotic styles*, BasicBooks, New York.
Shengold, L. (1989). *Soul murder*, International University Press, New York.

Silverman, L., Lachmann, F. ve Milich, R. (1982). *The search for oneness*, International University Press, New York.
Silvermann, M. (1985). "Countertransference and the myth of the perfectly analyzed analyst", *Psychoanalytic Quartely, 54(2),* s. 175-199.
Simon, J., ve Gagnon, W. (1973). "Sexual conduct", Aldine, Chicago.
Singer, E. (1965). *Key concepts in psychotherapy*, Random House, New York.
Soccarides, C. (1968). *The overth homosexual*, Grune ve Stratton, New York.
Sorenson, R. L. (1994). "Ongoing change in psychoanalytic theory and therapy: Implications for analysis of religous experience", *Psychoanalytic dialogues, 4,* s. 631-660.
Spence, D. (1982). *Narrative truth, historical truth*, Norton, New York.
Spezzano, C. (1993). *Affect in psychoanalytic theory and therapy: Towards a new synthesis*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.
Spillius, E. (1988). *Introductions to Melanie Klein Today*, Cilt 1-2, Routladge, New York.
Spitz, R. A. (1988). "Hospitalism: a follow-up report", *Psychoanalytic Study of the Child, 2,* s. 113-117.
—, (1988). "Anaclitic depression", *Psychoanalytic Study of the Child, 2,* s. 313-342.
—, (1988). *No and yes: On the genesis of human communication*, International University Press, New York.
—, (1988). *The first year of life*, International University Press, New York.
Stern, D. (1985). *The interpersonal world of the infant*, BasicBooks, New York.
Stern, D. B. (1987). "Unformulated experience", *Contemporary Psychoanalysis, 19,* s. 71-99.
—, (1990). "Courting surprise", *Contemporary Psychoanalysis, 26,* s. 452-478.
—, (1991). "A philosopy fort he embleded analyst", *Contemporary Psychoanalysis, 27(1),* s. 51-80.
Stolorow, R., ve Atwood, G. (1979). *Faces in a cloud. Subjectivity in personality theory*, Aronson, New York.
Stolorow, R., ve Atwood, G. (1992). *Context of being: The intersubjective foundations of psychological life*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.
Stolorow, R., Brandschaft, B. ve Atwood, G. (1987). *Pyschoanalytic treatment: An intersubjective approach*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.
Stolorow, R., ve Lachmann, F. (1984/1985). "Transference: The future of an illusion", *Annual of Psychoanalysis*, Cilt 12-13, International Universities Press, New York, s. 19-37.
Strachey, J. (1934). "The nature of the therapeutic action of psychoanalysis", M. Bergmann ve F. Hartmann (der.) *The evolution of psychoanalytic technique*, BasicBooks, New York, 1976, s. 331-360.
Strozier, C. (1985). "Glimpses of a life: Heinz Kohut (1913-1981)", A. Goldberg (der.), *Progress in self psychology*, Cilt 1, Analytic Press, Hillsdale, NJ, s. 3-12.
Sullivan, H. S. (1938). "The data of psychiatry", *The fusion of psychiatry and social science*, Norton, New York, 1964.
—, (1940). *Conceptions of modern psychiatry*, Norton, New York.
—, (1950). "The illusion of personal individuality", *The fusion of psychiatry and social science*, Norton, New York, 1964.
—, (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*, Norton, New York.
—, (1956). *Clinical studies in psychiatry*, Norton, New York.

Sutherland, J. D. (1989). *Fairbairn's journey into the interior*, Free association Books, Londra.

Tansey, M., ve Burke, W. (1989). *Understanding countertransference: From projective identification to empathy*, Analytic Press, Hillsdale, NJ.

Tauebe, E. (1976). *Countertransference reexmined*, L. Epstein ve A. Feiner (der.), *Countertransference*, Aronson, New York.

Thompson, C. (1942). "Cultural pressures in the psychology of women". C. Zanardi (der.), *Essential papers on the pyschology of women*, New York University Press, New York, 1990.

Tronick, E., ve Adamson, L. (1980). *Babies as people: New finding on our social beginnings*, Collier, New York.

Turkle, S. (1978). *Psychoanalytic politics: Freud's French revolution*, MIT Press, Cambridge, MA.

Van der Kolk, B. (1988). "The trauma spectrum: The interaction of biological and social events in the genesis of the trauma response", *Journal of Traumatic Stress*, 1, s. 273-290.

Wachtel, P. (1987). *Action and insight*, Guilford, New York.

Winer, R. (1994). *Close encounters: A relational view of the therapeutic process*, Jason Aronson, Northvale, NJ.

Winnicott, D. W. (1958). *Through paediatrics to psycoanalysis*, Hogarth, Londra.

—, (1965). *The maturational process and the facilitatind environment*, International Universities Press, New York.

—, (1971). *Playing and reality*, Penguin, Middlesex, England.

Wolf, E. (1976). "Ambience and abstinence", *Annual of Psychoanalysis*, 4, s. 101-115.

Wolstein, B. (1971). *Human psyche in psychoanalysis*, Charles C. Thomas, Springfield, IL.

Zetzel, E. R. (1956). "Current concepts of transference", *International Journal of Psycho-Analysis, 37*, s. 369-376.

Zetzel, E. R. (1958). "Therapeutic alliance in the analysis of hysteria", E. R. Zetzel (der.), *The capacity for emotional growth*, International Universities Press, New York, 1970.

İsim Dizini

Abend, Sander 271, 272
Abraham, Karl 94, 195, 196
Adler, Alfred 23
"Anna O." (Bertha Pappenheim) 3-6, 11, 171
Aron, L. 102, 147, 259, 272, 273

Bacal, Howard 185
Balint, Michael 124, 146-148, 178
Bateson, Gregory 67, 157
Beebe, Beatrice 75, 183, 184
Benjamin, Jessica 51, 245
Bergman, Martin 52, 65
Bernheim, Hippolyte 2, 3
Bieber, I. 246
Bion, Wilfred 34, 111-118, 216
Blechner, M. 273
Bloom, Harold 190
Blos, Peter 156
Bollas, Christopher 147
Bott-Spillius, Elizabeth 259
Bowlby, John 124, 125, 146, 148-150, 152
Breton, André 214
Breuer, Josef 3-6, 12, 21, 239
Bromberg, David 82, 87, 92, 219, 239
Bromberg, P. 259
Brown, Norman 21
Burlingham, Dorothy 156
Butler, J. 231

Charcot, Jean-Martin 2, 3
Chassequet-Smirgel, Janine 243
Chodorow, Nancy 244, 245
Chused, Judith 259, 271
Cocks, G. 169
Coles, R. 156

Davies, Jody Messler 233, 234, 239
Douglas, Ann 234

Erikson, Erik 153, 155-163, 171, 186, 235, 243
Esterson, Aron 68, 69

Fairbairn, W.R.D. 24, 94, 111, 123, 124, 126-135, 147, 149-151, 190, 191, 201, 212, 230, 232, 235, 238
Fast, Irene 243
Ferenczi, Sandor 23, 85, 86, 94, 147, 269
Frawley, Mary Gail 233
Freud, Anna 27, 29, 30, 32, 33, 35, 37, 38, 46, 53, 94-96, 124, 126, 146, 154, 156, 168, 263, 263
Freud, Sigmund
  Savunma kuramı 27
  Ego işlevleri 36, 37, 40, 44, 154, 263
  İçgüdüsel dürtüler 14
  Kişilerarası psikanaliz 23, 26, 67, 69, 85-87, 89, 91, 117, 120, 185, 225, 230, 269
  Ve Jung 169, 247
  Loewald 208-212
  Zihnin doğası 117, 150, 200
  Kendilik psikolojisi 23, 26, 47, 155, 169, 173, 179, 182-185, 199, 203, 205, 225, 227, 231, 235, 237, 259, 265, 271
  Cinsellik 14-16, 107, 212, 240, 241, 245
  Superego 262, 263
  Sembolizm 120, 211, 213
  Aktarım 58, 167
Friedman, Lawrence 253, 277
Fromm, Erich 23, 25, 85-87, 155, 206, 212, 266, 270
Fromm-Reichmann, Frieda 206

Gagnon, J. 240, 245
Gide, André 253
Gill, M. 14, 183, 259, 278
Gilligan, Carol 242, 244

Goethe, Johann 153
Greenberg, Jay 17, 218, 230, 251, 259, 272, 274, 275
Greenson, R. 51, 64, 65, 96
Grosskurth, Phylis 23, 93, 94, 136
Grosz, E. 224
Grünbaum, Adolf 248
Guntrip, Harry 124, 146, 149, 150, 212, 216, 231, 238

Habermas, Jürgen 216, 250
Harris, Adrienne 147
Hartmann, Heinz 37-44, 52-55, 61, 64, 123, 148, 154, 157, 159, 160, 163, 164, 168, 181, 212, 231
Hatterer, L. 246
Heidegger, Martin 206, 222
Hesse, Hermann 93
Hoffman, Irwin 248, 250, 259, 272-275
Holmes, Oliver Wendell 67
Horney, Karen 23, 86, 155, 212, 242, 244

Irigaray, Luce 224
Isay, Richard 246

Jacobs, Theodore 259, 271
Jacobson, Edith 46, 53-60, 62, 63, 65, 155, 181, 191-195, 216, 231, 232
Jakobson, Roman 216
Jones, Ernest 94
Jordan, Judith 244, 245
Joseph, Betty 65, 118, 120, 184, 232, 259
Jung, Carl 23, 47, 169, 247

Kafka, Franz 164
Kernberg, Otto 60, 189, 191-199, 224, 225, 232, 274
Khan, M.M.R. 147, 230
Klein, Melanie
  Depresif konum 96, 103-106, 219, 241
  Haset 35, 63, 108-112, 116, 119, 192, 243, 244
  Nesne ilişkileri 23, 26, 42, 43, 111, 115, 123-125, 127-129, 131, 133, 135, 147, 151, 182, 183, 185, 191, 193-195, 197, 199, 201, 212, 216, 218, 219, 220, 223, 225, 230, 235, 237, 241, 263, 265, 268, 270
  Paranoid-şizoid konum 97, 99, 101-105, 109, 161
  Yansıtmalı özdeşim 34, 110, 111, 113-119, 270, 272
Kohut, Heinz
  Karşı-aktarım 4, 80, 87, 89, 90, 115-120, 178, 250, 268-275, 278
  Kendilik psikolojisi kuramı 179
Kris, Ernst 30-32, 35, 36, 52, 54, 159, 160
Kristeva, Julia 215, 224
Kuhn, Thomas 246

Lacan, Jacques 24, 92, 111, 186, 187, 189, 191, 213-225, 227, 235
Lachmann, F. 75, 183, 184, 248
Laing, R.D. 68, 69
Levenson, Edgar 87, 91, 259, 270
Lévi-Strauss, Claude 216, 221, 222
Lichtenberg, Joseph 184, 232
Loewald, Hans 24, 186, 189, 191, 206-213, 216, 221, 224, 225, 227, 232, 235
Loewenstein, R. 54, 65, 159, 160

Mahler, Margaret 46-53, 58-60, 65, 139, 155, 182, 192, 193, 231
  Ego gelişim kuramı 160
  Ayrışma-bireyleşme 50, 51, 59, 139, 182, 192, 237, 265
Mallarmé, Stéphane 214
Mann, Thomas 1
Marcuse, Herbert 21
Mead, Margaret 157, 218
Mehlman, J. 214
Meyer, Adolf 67
Miller, Jean Baker 244
Mitchell, Juliet 102, 109, 185, 186, 199, 218, 224, 230, 238, 239

Mitchell, Stephen 259, 272, 275
Muller, John 215, 215, 219, 220, 222

Newman, K. 185
Nietzsche, Friedrich 214

Ogden, Thomas 92, 116, 117, 219, 272
Oliner, M. 215
Ovesy, L. 246

Pappenheim, Bertha ("Anna O.") 3-6, 11, 171
Phillips, Adam 123, 147
Pine, Fred 65, 265
Plottel, J. 215

Racker, Heinrich 116, 117, 134, 259, 264, 269, 272, 274
Rank, Otto 23, 169
Rapaport, David 201
Reich, Wilhelm 38, 82, 169, 196, 206
Richardson, W. 215, 219, 222
Ricoeur, Paul 250
Rilke, Rainier Maria 185
Rorty, Richard 251
Ryle, Gilbert 200

Sandler, Joseph 259
Sartre, Jean-Paul 123, 222
Saussure, Ferdinand 216
Schafer, Roy 18, 24, 96, 120, 180, 186, 189, 191, 200-206, 216, 224, 225, 250
Schliemann, Heinrich 1, 2
Schneiderman, S. 214, 223
Schwartz, J. 251
Searles, Harold 272
Shaffer, Peter 185
Shapiro, David 28
Shengold, Leonard 233
Silverman, Martin 248, 271
Simon, J. 240
Sorenson, R.L. 23
Spence, Donald 200, 250
Spezzano, Charles 251, 259
Spitz, René 41-48, 51-54, 56, 63, 231
Stern, Daniel 87, 115, 182, 207, 208, 232
Stern, Donnel 250, 259
Stolorow, Robert 169, 183-185, 259, 271
Strachey, James 262-265, 267, 276
Sullivan, Harry Stack
  Kişilerarası kuram 83, 85, 86, 87, 151, 270

Thompson, Clara 85, 86, 147, 242, 243
Turkle, S. 214

White, William Alanson 67, 86
Whitehead, Alfred North 227
Winnicott, D.W.
  Annenin rolü
  Nesne ilişkileri kuramı
Wittgenstein, Ludwig 200, 203
Wolf, E. 175, 177, 181
Wordsworth, William 25

Yeats, W. B. 93

Zetzel, E.R. 64

Konu Dizini

anal 15-17, 20, 82, 148, 161, 195, 196, 205, 243
analistin terapötik süreçteki rolü 29
analitik sorgulama 8, 197, 204
anne-çocuk ilişkisi 44
anti-libidinal ego 132, 133, 150
arkeoloji 15, 210, 239
ayna evresi 216, 217
aynalama 265
ayrışma-bireyleşme 50, 51, 59, 139, 182, 192, 237, 265

babayı öldürme 109, 192
bağımlılık 17, 104, 105, 117, 123, 128, 139, 278
bağlanma 43, 45, 49, 98, 126, 127, 131, 133, 148-150, 165, 177, 196, 217, 258, 263, 268
baştan çıkarma kuramı 12, 13, 15, 20, 129, 147, 189, 229, 231-233
bilimsel bilgi 246
bilinç alanı 6, 7, 80
bilinçdışı 2, 6, 7, 18, 22, 25, 27-31, 37, 47, 51, 62, 64, 86, 92, 104, 106, 107, 110, 116-118, 128, 130, 163, 167, 189, 190, 198, 200-202, 205, 211, 215, 219, 220, 223, 225, 227, 236, 237, 239, 247, 259, 264, 267, 271, 278
birincil nesne sevgisi 147, 148
bütünleşmemişlik 137, 141, 145
büyüklenmecilik 108, 168-170, 173-175, 186

cinsel
  doyum 77, 171, 199
  içgüdü 14, 20
  ilişki 14, 16, 19, 30, 57, 72, 107, 110, 118, 197, 198, 233, 243, 245
  istismar 85, 232, 233
  yönelim 72, 245, 246

çağdaş psikanaliz 1, 93, 191, 227, 230, 242, 251
çatışmalı duygular 9, 40, 55, 167
çocuk gelişimi 156, 157
çocuk psikanalizi 27
çocukluk otizmi 47
çocuksu arzu 25, 27, 30, 31, 36, 185, 259
çocuksu cinsellik 11, 13, 15-18, 39, 95, 129, 189, 195, 212, 213, 222, 229, 230

depresif konum 96, 103-106, 213, 219, 241
depresyon 51, 94, 114, 125, 127-129, 131, 132, 136, 167, 195, 203-205, 254, 257, 260, 279
dil-öncesi 59, 100, 207, 208
dissosiyasyon 239
dışkılama 14, 16, 128, 202
doğurganlık 108
doyum ihtiyaçları 73-75, 77
dürtüler 14, 20, 26, 40, 41, 43, 54-56, 78, 86, 102, 104, 146, 147, 154, 157, 158, 160, 163, 181, 182, 186, 192, 194, 195, 202, 209, 210, 212, 213, 229-232, 236
duygulanım 30, 44, 54, 55, 58, 75, 79, 113-116, 125, 131, 184, 193, 194, 229, 244, 250
duyusal haz 16

ego
  psikolojisi 24-27, 29-65, 78, 95, 96, 120, 124, 154-156, 160, 163, 174, 191, 192, 195, 205, 206, 216, 218, 219, 227, 231, 235, 253, 263, 265
  yanılsama olarak 71, 200
  gerilemiş 150
  kendilik gelişiminde 145, 180, 181
  ideali 17

emosyon (bkz. duygulanım)
ergenlik 12, 13, 19, 72, 77, 81, 156, 162, 163, 238, 243
erkeklik 237, 238, 242, 245
erken çocukluk dönemi 11, 127, 134, 149, 175, 192, 228, 255, 269
erotizm 4, 10, 11, 16, 82, 217, 273
eşbiçimli dönüşüm 88
eşcinsellik 245, 246

fallik 15, 16, 161, 176, 195, 196, 221, 242
farkındalık alanı 3, 5-7, 29, 78
feminizm 72, 224, 240
Freudiyen sürçmeler 10

gelişimsel ego psikolojisi 41, 46, 52, 53, 57
genital karakter 196
görecelilik 160
güdülenim 18, 39, 40, 72, 78, 274

haz ilkesi (ayrıca bkz. libidinal dürtü) 26, 52, 125-127, 134, 156, 209
hipnoid durumlar 5
hipnotik
  telkin 2, 3
  trans 2, 3, 6, 9
histeri 4, 12, 167
histerik 2-5, 11, 229, 239
hümanistik psikanaliz 85
huzursuzluk 10, 39, 54, 74, 110, 124, 259, 273

iç içe geçme fantezisi (bkz. ortakyaşamsal ilişkililik)
içe-atma 128, 263, 264
içgörü 63, 79, 82, 83, 120, 133, 134, 136, 156, 190, 238, 247, 261, 262, 266-268
içgüdüsel dürtü kuramı 14, 18, 52, 54, 86, 99, 125, 147, 157, 158, 179, 209, 230, 231
iğdiş edilme kaygısı 17, 241, 243, 244
ikili içgüdü kuramı 20, 99, 212
ikincil ayrıntılandırma 9, 11, 219
ikincil süreç 38, 208
ilişkisel psikanaliz (ayrıca bkz. kişilerarası psikanaliz, nesne ilişkileri, kendilik psikolojisi) 151
ilk sahne fantezisi 233
ilkel oral saldırganlık 31
inkar 23, 30, 32, 69, 90, 104, 170, 201, 202, 212, 229, 233, 234, 236, 243, 256, 275
insan doğası 20, 53, 85, 148, 163
itiraf 274

kavramsal örgütlenme 100
kaynaşma (bkz. ortakyaşamsal ilişkililik)
kendilik
  nesneleri 175-177, 179, 180, 182-184, 194, 198, 199, 270, 271
  psikolojisi 23, 26, 47, 155, 169, 173, 179, 182-185, 199, 203, 205, 225, 227, 230, 231, 235, 237, 259, 265, 271
  sistemi 77-79, 81, 92, 218
kendini cezalandırma 22, 95
kendini gerçekleştirme 181
kimlik psikolojisi (bkz. kendilik psikolojisi)
kişilerarası psikanaliz 23, 26, 67, 85, 86, 117, 120, 185, 225, 230, 269
Kleinci kuram 93, 95, 110, 195, 201, 203, 225, 231
klinik çalışmalar 2, 5, 6, 82, 93, 94, 113, 120, 157
korku
  terk edilme 50, 258
  yaratıcılığı yitirme 131

Lacancı bakış 222, 223, 227
libidinal
  dürtü 14, 59, 102, 194
  ego 132, 133, 150
  nesne 14, 42, 43, 45
libido 14, 40, 43, 47, 52-56, 78, 99, 125-127, 149, 155, 161, 165, 168, 169, 179, 182, 195, 209, 241, 247

Londra Ekolü 94

manik savunma 104, 105
Marksizm 219
mastürbasyon 19, 61, 118, 166, 180, 197, 212
mazoşizm 51-53, 55, 61, 125, 198
metapsikoloji 14, 36, 192, 225, 232

narsisizm 47, 50, 102, 164, 165, 170-172, 174-176, 186, 199, 243
nefret 6, 7, 23, 55, 60, 93, 98-109, 128, 132, 150, 192-194, 198, 199, 202, 241, 261, 269, 275
nesne ilişkileri 23, 26, 42, 43, 111, 115, 123-151, 182, 183, 185, 191, 193-197, 199, 201, 212, 216, 218-220, 223, 225, 230, 235, 237, 241, 263, 265, 268, 270
nevrotik semptomlar 9, 10, 12, 13, 15, 18, 23, 211, 216
nevroz (ayrıca bkz. psikopatoloji) 12-14, 17, 35, 47, 51, 57, 64, 85, 125, 134, 136, 167, 194, 195, 202, 229, 236, 259, 272, 277
nörofizyoloji 2, 68, 246
nöroloji 2
nötralizasyon (neutralization) 41, 64, 212

obsesif 19, 82, 136, 167, 195, 196
obsesyon 229
Oedipus Karmaşası 16-18, 95, 125, 159, 162, 189, 190, 221, 222, 225, 229, 233
oral
  dönem/evre 160
  karakter 196
ortakyaşamsal ilişkililik/kaynaşma 48-52, 59, 65, 139, 182, 192

ödipal çatışmalar 31, 58, 60, 95, 96, 199
öfke (bkz. saldırgan dürtü)
ölüm içgüdüsü 21, 52, 53, 55, 101, 102, 124, 126
önbilinç 6

özdeşim 34, 42, 43, 46, 51, 110, 111, 113-119, 130, 191, 198, 201, 205, 218, 233, 237, 244, 270, 272
özerklik 40, 51, 79, 160-162, 276
öznellik 92, 138, 140, 155, 161, 185, 205, 216, 219, 220, 223

paranoid-şizoid 96, 97, 99, 101-105, 109, 161, 219, 241
patojenik çatışma 7
penis 10-12, 15, 31, 35, 107, 198, 211-213, 221, 222, 224, 236, 241-244
psikanalitik yorumlar 1, 93, 212, 226, 250
psikanaliz
  kuram 172
  süreci 118, 172
psiko-cinsel evreler/dönemler 15, 45, 54, 101, 161, 162, 225
psikopatoloji 17, 20, 21, 26, 32, 37, 51, 61, 69, 70, 73, 77, 107, 109, 136, 141, 149, 157, 163, 167, 193-195, 228, 229, 231, 232, 235-237, 267, 268
psişik çatışma 18, 27, 38
psişik fenomenler 10

romantik 52, 171, 217
ruhsal dengesizlik 50
ruhsal patoloji 5
rüya
  kuramı 10
  oluşumu 9, 10, 221, 259

sadizm 20, 82, 117, 198, 205
sadomazoşizm 198
saldırganlık dürtüsü 20, 23, 54
sapkınlıklar 14, 185, 215, 245
sembolizasyon 9, 10, 212
sembolizm 36, 120, 211, 213, 221
serbest çağrışım 6-10, 27-30, 70, 79, 94, 115, 145, 147, 220, 247, 250
sinir sistemi 3
süperego 17, 22, 23, 26-30, 32, 35, 36, 43, 45, 46, 54, 56, 62, 95, 117, 130, 201, 209, 236, 244, 262-267